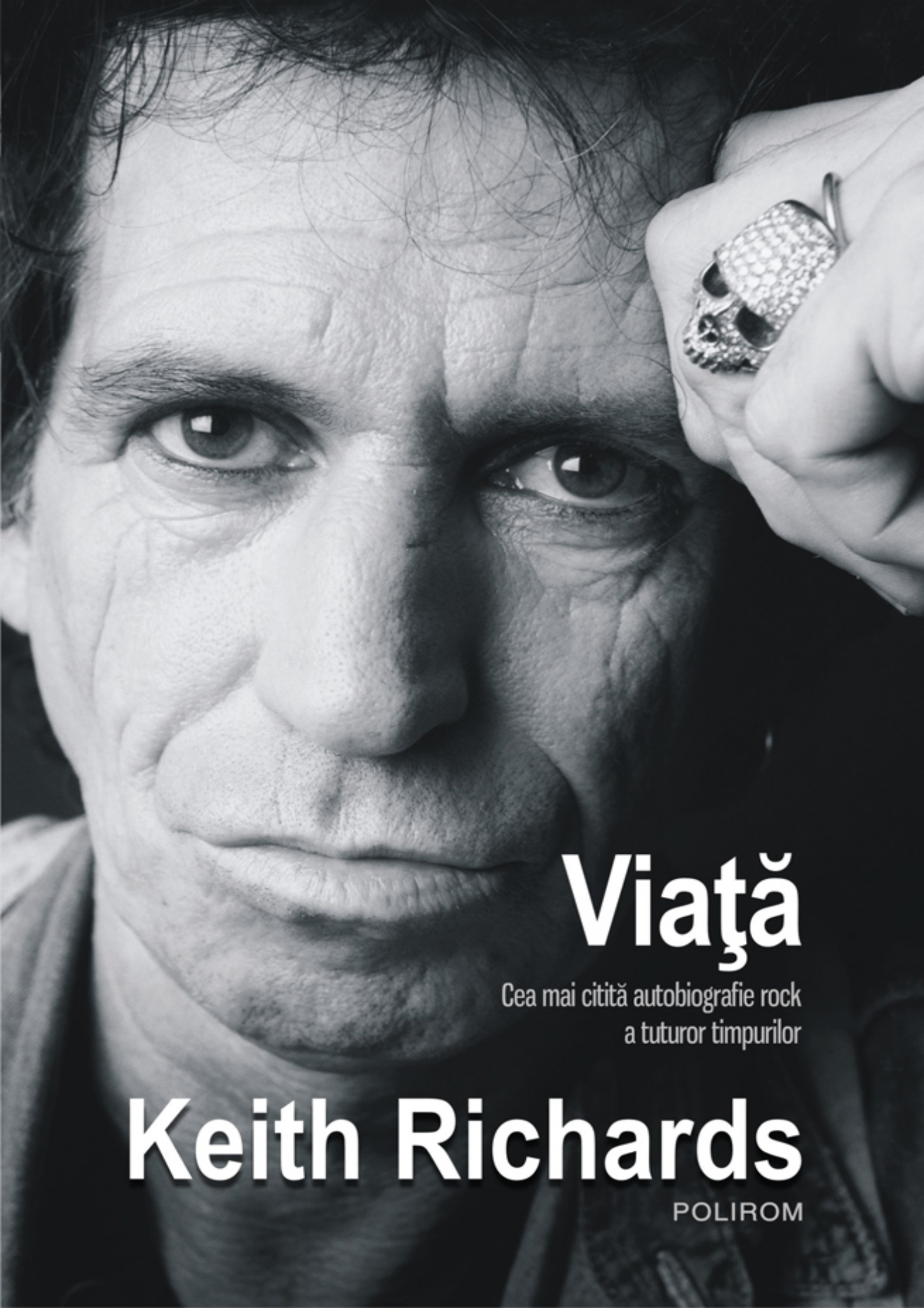

Viaţă

Cea mai citită autobiografie rock
a tuturor timpurilor

Keith Richards

POLIROM

Keith Richards

în colaborare cu James Fox

Viaţă

Traducere din limba engleză şi note
de Veronica D. Niculescu şi Lucian Niculescu

POLIROM
2017

Keith Richards, *Life*
Copyright © 2010 by Mindless Records, LLC
All rights reserved
© 2017 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-6852-6
ISBN PDF: 978-973-46-6853-3
ISBN print: 978-973-46-6623-2

Coperta: Radu Răileanu
Foto copertă: © Steve Pyke/Getty Images/Gulliver

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pentru Patricia

Capitolul 1

În care sunt tras pe dreapta de poliţiştii din Arkansas, în timpul turneului în SUA din 1975, şi apare un impas.

De ce-am oprit la Restaurantul 4-Dice din Fordyce, Arkansas, ca să luăm prânzul în weekendul de Ziua Independenţei? Şi, de fapt, în orice altă zi? În pofida a tot ceea ce ştiam din cei zece ani de condus prin Bible Belt[1]? Orăşelul Fordyce. Rolling Stones, în meniul poliţiştilor din toată SUA. Fiecare poliţai voia să ne înhaţe prin orice mijloace, ca să fie promovat şi să scape America, printr-un gest patriotic, de englezii ăştia mititei şi fermecători. Era 1975, o perioadă plină de violenţe şi confruntări. Se declarase deschis sezonul de vânătoare la Stones încă de la ultimul nostru turneu, cel din ’72, cunoscut drept *STP*[2]. Departamentul de Stat constatase revolte (adevărat), nesupunere civică (tot adevărat), sex ilicit (ce-o mai fi însemnând şi asta) şi violenţă peste tot în SUA. Toate din vina noastră, nişte bieţi menestreli. Incitaserăm tinerii la rebeliune, corupseserăm America, iar ei au hotărât să nu ne mai lase să călătorim vreodată prin SUA. Pe vremea lui Nixon, asta devenise o chestiune politică serioasă. Îşi asmuţise personal câinii şi tacticile murdare împotriva lui John Lennon, din cauza căruia credea că ar putea pierde alegerile. Noi însă, din câte îi spuseseră avocatului nostru în mod oficial, eram cea mai periculoasă trupă de rock’n-roll din lume.

Cu câteva zile înainte, minunatul nostru avocat, Bill Carter, ne salvase prin propriile puteri din confruntări serioase organizate şi dirijate de poliţia din Memphis şi San Antonio. Iar acum, Fordyce, un orăşel cu 4.837 de locuitori, care avea o ciudăţenie de gândac roşu drept siglă a şcolii, putea să devină marele câştigător. Carter ne avertizase să nu trecem sub nici o formă prin Arkansas şi să nu ne abatem nicicum de la autostrada interstatală. Ne-a spus că statul Arkansas încercase de curând să interzică prin lege muzica rock’n-roll. (Tare mi-ar plăcea să văd formularea articolului

de lege – „Dacă se aud puternic şi insistent patru note într-o măsură…“). Şi iată-ne mergând pe străduţe lăturalnice într-un Chevrolet Impala galben, nou-nouţ. Nu cred că găseai în toată SUA un loc mai tâmpit în care să te opreşti cu o maşină plină de droguri – o comunitate de ţărănoi din sud, bădărani şi conservatori, deloc încântaţi să primească printre ei nişte străini care arată atât de diferit.

În maşină cu mine erau Ronnie Wood, Freddie Sessler, un personaj incredibil, prietenul meu care-mi era aproape ca un tată şi care va juca multe roluri în această poveste, şi Jim Callaghan, şeful bodyguarzilor noştri vreme de mulţi ani. Parcurgeam cei şase sute patruzeci de kilometri de la Memphis la Dallas, unde aveam următoarea oprire, a doua zi, pe stadionul Cotton Bowl. Jim Dickinson, sudistul care cânta la pian în „Wild Horses“, ne spusese că peisajul din Texarkana merită văzut din maşină. Şi am pus la cale acest plan. Avuseserăm un zbor de groază de la Washington la Memphis, cu un plonjeu de câteva sute de metri, cu o grămadă de plânsete şi ţipete, fotografa Annie Leibovitz lovindu-se la cap de tavan şi pasagerii sărutând pista la aterizare. Eu fusesem văzut făcând ture spre coada avionului şi consumând substanţe cu ceva mai multă abnegaţie decât de obicei când ne clătinam prin cer, fiindcă nu voiam să se irosească. Un jaf de avion, bătrânul Starship al lui Bobby Sherman[3].

Aşa că mergeam cu maşina, iar eu şi Ronnie am fost teribil de proşti. Ne-am oprit la restaurantul ăsta de la marginea şoselei, pe nume 4-Dice, unde ne-am aşezat şi am comandat, apoi eu şi Ronnie ne-am dus la veceu. Ştiţi, mă încălzisem. Ne-am drogat. Nu ne păsa de clienţii de acolo, nici de mâncare, aşa că am rămas în veceu, râzând şi văzându-ne de treabă. Am stat patruzeci de minute. Ei, şi pe-acolo nu poţi să faci aşa ceva. Cel puţin nu pe-atunci. Chestia asta a inflamat şi complicat situaţia. Angajaţii au chemat poliţia. Când am plecat, o maşină neagră era parcată la marginea drumului, fără plăcuţă de înmatriculare, iar în clipa în care am pornit la drum, la doar douăzeci de metri în spatele nostru am auzit sirenele şi-am văzut girofarul şi gata, ne-am pomenit cu armele în faţă.

Aveam o bască de blugi cu multe buzunare interioare, burduşite cu droguri. Totul era plin cu droguri. Până şi portierele maşinii, nu trebuia decât să deschizi panourile interioare şi erau pungi de plastic pline de cocaină, iarbă, peyote şi mescalină. Doamne, cum o să ieşim din chestia asta? Nici că se putea moment mai nepotrivit să fim prinşi.

Era un miracol şi că ni se permisese accesul în State pentru turneul ăsta. Vizele noastre atârnaseră de o mână de condiţii, şi fiecare unitate de poliţie din oraşele mari ştia asta, condiţii ce fuseseră negociate de Bill Carter printr-o muncă de lămurire foarte grea, purtată de-a lungul ultimilor doi ani de la distanţă, cu Departamentul de Stat şi Serviciul de Imigrări. Şi bineînţeles că prima condiţie era să nu fim arestaţi pentru posesie de narcotice, iar Carter garanta pentru asta.

În perioada aia nu mă drogam cu chestii puternice; mă cam lăsasem, pentru turneu. Şi aş fi putut să le abandonez pe toate în avion. Nu pricep nici în ziua de azi de ce m-am obosit să car toate porcăriile alea după mine şi să risc. Oamenii îmi dăduseră toată marfa aia în Memphis şi nu-mi venea să o arunc, dar aş fi putut s-o las în avion şi să n-avem nimic în maşină. De ce încărcasem maşina de parcă eram un dealer? Poate că mă trezisem prea târziu înaintea plecării cu avionul. Îmi amintesc că am pierdut o grămadă de timp desfăcând portierele ca să ascund toate porcăriile alea. Şi nici măcar nu mă dau în vânt după peyote.

În buzunarele şepcii am haşiş, pastile de Tuinal, nişte cocaină. Salut poliţia cu o fluturare a şepcii şi arunc pilulele şi haşişul în tufişuri. „Bună ziua, domnule poliţist“ (fluturare). „Ah! Am încălcat vreo lege locală? Iertare, vă rog. Sunt englez. Mergeam pe partea greşită a drumului?“ Şi deja i-ai pus într-o poziţie defensivă. Şi deja ai scăpat de porcării. Dar numai de-o parte. Au văzut un cuţit de vânătoare pe banchetă, iar mai târziu aveau să-l considere o „armă ascunsă“, mincinoşi nenorociţi. Şi ne-au pus să-i urmăm până într-o parcare de la subsolul primăriei. Sigur ne-au văzut cum mai aruncam din mers porcăriile alea pe drum.

Nu ne-au percheziţionat de îndată ce am ajuns în garaj. I-au zis lui Ronnie: „Bun, du-te în maşină şi adu marfa“. Ronnie avea o borsetă sau ceva de genul ăsta în maşină, dar îşi ascunsese toată marfa într-o cutie de şerveţele. Iar când a ieşit, mi-a zis: „Vezi că-i sub scaunul şoferului“. Iar când am urcat eu în maşină, n-aveam nimic de luat de acolo, nu trebuia decât să mă prefac că am, dar de fapt să mă ocup de cutia asta. Dar nu ştiam ce naiba să fac, aşa că am mototolit-o un pic şi am băgat-o sub bancheta din spate. Am ieşit şi am zis că, mda, eu n-aveam nimic. Mă depăşeşte cum de n-au desfăcut maşina-n bucăţele.

Aflaseră între timp pe cine-au pus mâna („Hopa, ia te uită, i-am prins vii“). Dar apoi parcă nu ştiau ce să facă cu vedetele astea internaţionale pe care s-au pomenit că le arestaseră. Acum trebuiau să cheme poliţia statală. Şi nici nu păreau să ştie de ce să ne acuze. Mai ştiau şi că încercăm să

dăm de Bill Carter, iar asta pesemne că-i intimida, fiindcă ne aflam pe teritoriul lui Bill Carter. El crescuse în orăşelul învecinat, Rector, şi cunoştea fiecare ofiţer superior, fiecare şerif, fiecare procuror, toţi liderii politici. Posibil să fi început să regrete că-şi anunţaseră captura prin staţie. Presa naţională se aduna în faţa tribunalului – un post TV din Dallas închiriase un avion particular ca să prindă un loc în faţă la povestea asta. Era sâmbătă după-amiază şi ei sunau la Little Rock ca să primească sfaturi de la şefi. Aşa că, în loc să ne închidă şi să lase această imagine să fie difuzată în întreaga lume, ne ţineau într-un vag „arest de protecţie“ în biroul şefului de secţie, ceea ce însemna că puteam să ne mişcăm un pic pe acolo. Unde era Carter? Birourile se închideau în timpul vacanţei de ziua naţională, pe-atunci nu existau telefoane mobile. Ne lua ceva vreme să dăm de el.

Între timp, încercăm să scăpăm de toată marfa aia. Suntem căptuşiţi. În anii ’70, mă înălţam ca un zmeu cu cea mai pură cocaină Merck, cea farmaceutică, fină. Freddie Sessler şi cu mine ne-am dus la toaletă, nici măcar n-am fost escortaţi. „Dumnezeule“, cuvânt care precede orice e legat de Freddie, „sunt burduşit“. Are flacoane întregi de Tuinal. Şi e atât de dornic să le golească şi să tragă apa după ele, încât scapă un flacon şi toate nenorocitele alea de pastile cu turcoaz şi roşu se împrăştie peste tot, şi-ntre timp se luptă să arunce cocaina în veceu. Eu mă debarasasem de haşiş şi de iarbă, trăsesem apa, dar a naibii de marfă nu voia să se ducă, e prea multă iarbă, trag şi tot trag şi deodată apar pilulele astea, se rostogolesc din cabina alăturată, pe sub perete. Încerc să le adun şi să le-arunc şi toate alea, dar nu pot, fiindcă între mine şi Freddie mai e o cabină, aşa că încă vreo cincizeci de pilule sunt răspândite pe podeaua cabinei din mijloc. „Dumnezeule, Keith.“ „Calm, Freddie, uite, eu le-am adunat pe toate de la mine, tu le-ai adunat pe-alea de la tine?“ „Cred că da, cred că da.“ „Bun, hai să mergem în cabina din mijloc să le-adunăm şi pe-alea.“ Pur şi simplu ploua cu porcării. Era ceva incredibil, prin toate buzunarele sau oriunde te uitai… Nu ştiam că avem atâta cocaină!

Beleaua era valiza lui Freddie, din portbagajul maşinii, încă nedeschis, şi în care ştiam că avea cocaină. Sigur aveau să o găsească. Freddie şi cu mine am hotărât ca-n acea după-amiază să zicem că nu suntem împreună, că-i un autostopist, dar unul căruia i-am delegat bucuroşi responsabilitatea de consilier pe probleme legale, şi astfel a apărut în sfârşit în peisaj.

Unde era Carter? Ne-a luat ceva vreme până ne-am adunat forţele, în vreme ce populaţia din Fordyce se strângea

ca la răzmeriţă. Oameni din Mississippi, Texas, Tennessee – toţi veniţi să vadă distracţia. N-avea să se întâmple nimic înainte să fie găsit Carter, iar omul era parte din turneu, nu putea să fie departe, avea şi el o binemeritată zi liberă. Aşa c-am avut timp să mă gândesc cum de lăsasem garda jos şi uitasem de reguli. Nu încălca legile, ca să nu fii tras pe dreapta. Poliţişti peste tot şi sigur în sud au o gamă întreagă de strategii nu tocmai legale ca să te aresteze dacă au chef. Şi pe atunci te puteau închide fără probleme pentru nouăzeci de zile. De asta ne zisese Carter să nu ne abatem de la autostrada interstatală. Bible Belt, „Centura Bibliei“, era mult mai strânsă în vremea aceea.

În turneele de început, mergeam o grămadă cu maşina. Restaurantele de la şosea erau mereu un pariu interesant. Ai fi făcut bine să te pregăteşti pentru el – şi să fii mereu pe fază. Încearcă să intri într-o parcare de camioane în ’64, ’65 sau ’66 în sud sau în Texas. Părea mai periculos decât orice loc de prin oraş. Intrai şi dădeai acolo de băieţii buni şi treptat îţi dădeai seama că n-aveai să serveşti o masă prea confortabilă acolo, printre camionagiii tatuaţi cu tunsori marinăreşti. Ciuguleai agitat – „Ah, o să iau restul la pachet, mulţumesc“. Ne spuneau fete, din cauza părului lung. „Ce mai faceţi, fetelor? Dansezi cu mine?“ Părul… lucrurile mărunte la care nu te-ai fi gândit că vor schimba culturi întregi. Reacţia la aspectul nostru în anumite zone din Londra pe-atunci nu era cu mult diferită de cea a sudiştilor. „Bună, drăguţo“, şi toate porcăriile alea.

Privind în urmă, acum înţelegi că era o confruntare încrâncenată, dar pe atunci nu-ţi dădeai seama. Erau, înainte de toate, experienţe noi şi nu erai pe deplin conştient de efectele pe care aveau sau nu să le lase asupra ta. Te obişnuiai, treptat. Mi-am dat seama, ajuns în asemenea situaţii, că dacă vedeau chitarele şi înţelegeau că suntem muzicieni, atunci dintr-o dată era absolut OK. Aşa că era recomandat să iei chitara cu tine în parcarea de camioane. „Ştii să ciupeşti chestia aia, băiete?“ Uneori aşa şi făceam, ne scoteam chitarele, cântam ca să ne meritătm cina.

Dar era suficient să ajungi printre cei din clasa de jos ca să ai parte de-o lecţie adevărată. Când cântam cu muzicieni de culoare, ei aveau grijă de noi. Ziceau „Hei, vrei să ţi-o pui diseară? Tipa te va iubi. N-a mai avut parte de unul ca tine“. Erai bine primit, hrănit şi ţi-o şi puneai. Partea bună a oraşului era moartă, dar dincolo, în zona mai săracă, era nebunie. Dacă îi cunoşteai pe gagii, erai în siguranţă. Incredibilă lecţie.

Uneori aveam şi două sau trei spectacole pe zi. Nu erau concerte lungi; cântai douăzeci de minute, o jumătate de oră, de trei ori pe zi, aşteptând să-ţi vină rândul, fiindcă în general erau spectacole de revistă, numere de-ale negrilor, amatori, hituri locale de-ale albilor, te miri ce, iar dacă mergeai în sud, pur şi simplu nu se mai termina. Oraşe şi state, unul după altul. I se spunea „febra liniei albe“. Când eşti treaz şi te holbezi la linia albă din mijlocul drumului, şi din când în când cineva spune „fac pe mine“ sau „mi-e foame“. Atunci intri în acele mici hale plasate departe de şosea. Sunt drumurile secundare din cele două Caroline, Mississippi şi aşa mai departe. Intri disperat să te uşurezi, vezi „Bărbaţi“ şi un negru stă acolo şi zice „E doar pentru negri“ şi te gândeşti „Sunt discriminat!“. Treci pe lângă tavernele astea cu tonomate, din ele se revarsă muzica aia incredibilă şi iese abur pe fereastră.

„Hei, hai să tragem aici.“

„Ar putea fi periculos.“

„Nu, haide, i-auzi ce mişto sună!“

Şi înăuntru e o trupă, un trio care cântă, ditamai hăndrălăii negri şi câteva târfe care dansează pe-acolo cu dolarii la chiloţi. Apoi intri şi preţ de-o clipă aproape că se simte o adiere rece, fiindcă n-au mai văzut alţi albi intrând acolo înainte, şi ei ştiu că e mult prea mişto toată atmosfera lor ca să mai conteze câţiva albi. Mai ales că n-avem mutre de localnici. Aşa că ei devin foarte curioşi, iar noi începem să ne simţim foarte bine. Dar apoi o pornim iarăşi la drum. Ah, fir-ar să fie, aş fi putut să stau acolo cu zilele. Trebuie să pleci iar, şi să le laşi negresele simpatice, care te strângeau între ţâţele lor imense. Ieşi şi eşti îmbâcsit de sudoare şi de parfum, şi intrăm toţi în maşină, mirosind bine, cu muzica stingându-se în depărtare. Cred că unii dintre noi erau în al nouălea cer fiindcă cu un an înainte făceam cluburile din Londra, şi era bine; dar uite că în anul următor eram undeva unde nu credeam c-o să ajungem vreodată. În Mississippi. Cântaserăm muzica asta şi fusese bine primită, dar apoi iată-ne chiar acolo, adulmecând-o. Vrei să devii cântăreţ de blues, uite că-n clipa următoare chiar eşti, te pomeneşti printre ei şi Muddy Waters stă cot la cot cu tine. Se întâmplă atât de rapid, că n-ai timp să procesezi tot ce simţi. Abia apoi reiei totul în gând, scenă cu scenă, fiindcă te copleşeşte. Una e să cânţi un cântec de-al lui Muddy Waters. Şi alta e să cânţi cu el.

Am reuşit în sfârşit să dăm de Bill Carter, era în Little Rock la un grătar, la un prieten de-al lui care se întâmpla să fie judecător, o coincidenţă foarte utilă. Avea să închirieze un

avion şi să ajungă în vreo două ore, aducându-l cu el şi pe judecător. Iar judecătorul ăsta, amicul lui Carter, îl cunoştea pe poliţistul care avea să percheziţioneze maşina; i-a spus că el considera că poliţia n-avea acest drept şi l-a avertizat c-ar fi bine să oprească percheziţia până ajunge şi el acolo. Pentru două ore totul a îngheţat.

Bill Carter se formase lucrând în campaniile electorale locale încă de când era în facultate, aşa că-i ştia pe mai toţi oamenii cu poziţii importante din stat. Iar cei pentru care lucrase în Arkansas erau acum unii dintre cei mai puternici democraţi din Washington. Mentorul lui era Wilbur Mills, din Kensett, preşedinte al comisiei de buget din Camera Reprezentanţilor, al doilea cel mai puternic om după preşedinte. Carter provenea dintr-o familie modestă, intrase în aviaţia militară când cu Coreea, şi-a plătit studiile de drept din soldă până a rămas şi fără banii ăştia, iar apoi a intrat în Serviciile Secrete şi a ajuns în serviciul de pază al lui Kennedy. Nu se afla în Dallas în ziua aceea – era la un curs de pregătire – dar fusese peste tot cu Kennedy, îi planificase călătoriile şi-i cunoştea pe toţi demnitarii din statele pe care le vizitase Kennedy. Era apropiat cu cei de la Casa Albă. După moartea lui Kennedy, a făcut parte din Comisia Warren[4], iar apoi şi-a deschis cabinetul particular de avocatură din Little Rock, devenind un soi de avocat al poporului. Avea mult tupeu. Era pătimaş când venea vorba despre aplicarea legii, de calea corectă de a face lucrurile, de Constituţie – şi ţinea seminare la poliţie despre asta. Mi-a spus că devenise avocat specializat în apărare fiindcă se săturase de poliţiştii care făceau abuz de putere şi nesocoteau legea, adică mai toţi cei întâlniţi în turneul cu Rolling Stones, în aproape fiecare oraş. Carter era aliatul nostru firesc.

Vechile sale relaţii din Washington fuseseră asul lui din mânecă atunci când ni se refuzaseră vizele pentru turneul din SUA, în 1973. Când s-a dus prima oară la Washington din partea noastră, mai târziu în acel an, Carter a aflat că hotărârea lui Nixon se răspândise în toate birourile, de la nivelul cel mai de sus până la cel mai de jos. I s-a spus în mod oficial că Stones nu va mai face niciodată un turneu în SUA. Pe lângă faptul că eram cea mai periculoasă trupă de rock’n-roll din lume, care incita la răzmeriţă, la comportament urât şi la încălcarea legilor, stârniserăm o furie generalizată din cauză că Mick apăruse pe scenă îmbrăcat în Unchiul Sam, purtând stelele şi dungile. Chestia asta era un motiv de refuz în sine. Era provocator! Trebuia să fii atent să nu fii atacat din direcţia aia. Brian Jones fusese săltat fiindcă

luase un steag american de undeva de lângă scenă, la mijlocul anilor ’60, cred că în Syracuse, New York. Şi l-a pus pe umeri, dar un colţ al steagului a atins pământul. După spectacol, când dădeam să plecăm, poliţistul care ne escorta ne-a băgat într-un birou şi a început să urle: „Cum să târăşti steagul pe jos? Îmi calci poporul în picioare, e un act de revoltă“.

Apoi, mai era şi dosarul meu – n-aveam scăpare. Se ştia prea bine – ce altceva mai scria presa despre mine? – şi că eram dependent de heroină. Tocmai avusesem o condamnare în UK pentru posesie de droguri, în octombrie ’73, şi tot pentru posesie în Franţa, în ’72. Watergate lua amploare când şi-a început Carter campania – unii dintre acoliţii lui Nixon fuseseră închişi şi în curând avea să pice şi el, împreună cu Haldeman, Mitchell şi ceilalţi – dintre care unii fuseseră implicaţi personal în campania clandestină orchestrată de FBI împotriva lui John Lennon.

La serviciul de imigrare, avantajul lui Carter a fost că era unul de-al lor, venea din zona aplicării legii, se bucura de respect fiindcă lucrase cu Kennedy. Îi lua cu „înţeleg perfect poziţia voastră, băieţi“ şi zicea că vrea o audienţă, atât, fiindcă nu considera că suntem trataţi corect. Şi-a croit calea aşa; luni în şir de trudă. Le acorda atenţie mai ales funcţionarilor mai mărunţi, despre care ştia că pot bloca mersul lucrurilor invocând nişte chestii tehnice minore. Am făcut nişte analize ca să dovedesc că nu consumam droguri, la acelaşi medic din Paris care îmi mai dăduse multe adeverinţe cum că sunt curat. Apoi a demisionat Nixon. Iar apoi Carter i-a cerut unui oficial de vârf o întrevedere cu Mick, ca să vadă omul cu ochii lui, şi bineînţeles că Mick şi-a pus costum şi l-a vrăjit cât de bine s-a priceput. Mick e cel mai versatil tip cu putinţă. De-asta îl iubesc. Poate să susţină o conversaţie filosofică despre Sartre în limba lui. Ştie cum să se poarte cu oamenii de peste tot. Carter mi-a zis că aplicase pentru vize nu în New York sau la Washington, ci în Memphis, unde era mai linişte. Rezultatul a fost o întorsătură uluitoare. S-au emis imediat derogări şi vize, cu o singură condiţie: ca Bill Carter să însoţească Rolling Stones şi să asigure personal guvernul că nu vor mai avea loc revolte şi nici activităţi ilegale în turneu. (Au cerut să fim însoţiţi de un doctor – un personaj aproape fictiv, care apare mai târziu în povestea noastră şi care devine o victimă a turneului, testând medicaţia şi fugind cu o fană.)

Carter le-a dat iarăşi asigurări, zicând că turneul va fi organizat în stilul Secret Service, împreună cu poliţia. Asta însemna că nişte cunoştinţe de-ale lui aveau să ne avertizeze

dacă poliţia pune la cale vreo percheziţie. Iar chestia asta ne-a salvat pielea în numeroase ocazii.

Situaţia se înrăutăţise de la turneul din 1972, cu toate demonstraţiile şi marşurile anti-război şi cu perioada Nixon. Prima dovadă că aşa stăteau lucrurile a apărut în San Antonio pe 3 iunie. Era turneul cu penisul gonflabil uriaş. Se înălţa pe scenă când cânta Mick „Starfucker“. Era mişto cu penisul ăsta, dar aveam să plătim pentru el mai târziu, când Mick avea să-şi dorească accesorii în fiecare turneu, ca să-şi mascheze nesiguranţa. Era o chestie să aduci elefanţi pe scenă la Memphis, până când au ajuns să se rupă rampele şi să se balege pe toată scena la repetiţii, şi s-a renunţat la ei. Cu penisul nu avuseserăm nici o problemă în spectacolele de deschidere, de la Baton Rouge. Dar penisul era o momeală pentru poliţaii care renunţaseră să mai încerce să ne prindă la hotel sau pe drum sau prin cabine. Singurul loc unde ne puteau prinde era pe scenă. Au ameninţat cu arestarea lui Mick dacă se înălţa penisul în seara aia şi-a avut loc o confruntare teribilă. Carter i-a avertizat că puştii o să dea foc la arenă. Luase pulsul şi îşi dădea seama că puştii n-aveau să suporte chestia asta fără să facă nimic. Până la urmă, Mick a hotărât să cedeze rugăminţilor oficialilor şi a renunţat la erecţia din San Antonio. În Memphis, când au ameninţat să îl aresteze pe Mick din cauza versurilor „Starfucker, starfucker“, Carter i-a oprit la timp, arătându-le un playlist de la un post de radio local în care se vedea că piesa fusese difuzată vreme de doi ani la radio fără nici un protest. Chestia pe care o înţelegea Carter şi care-l determina să se lupte la sânge, pas cu pas pe acest drum, era că de fiecare dată când poliţia făcea o mişcare, în fiecare oraş, poliţiştii încălcau legea, acţionau ilegal, încercau să ne aresteze fără mandate, făceau percheziţii fără un motiv întemeiat.

Aşadar, până să ajungă Carter în sfârşit la Fordyce, cu judecătorul la braţ, erau deja ceva precedente la dosar. O întreagă armată de jurnalişti se stabilise în oraş; se ridicaseră baraje rutiere ca să împiedice intrarea şi mai multor oameni. Ce dorea poliţia să facă era să deschidă portbagajul, unde erau siguri că vor găsi droguri. Mai întâi m-au acuzat că am condus imprudent, fiindcă îmi scrâşniseră cauciucurile şi aruncasem în urmă pietriş când plecaserăm din parcarea restaurantului. Douăzeci de metri de condus imprudent. Punctul doi: aveam o „armă ascunsă“, cuţitul de vânătoare. Dar ca să deschidă portbagajul în mod legal trebuiau să arate „cauza probabilă“, adică să aibă cât de cât o dovadă sau o suspiciune rezonabilă că avusese loc o infracţiune. Altfel,

percheziţia era ilegală şi chiar dacă găseau marfa, cazul era abandonat. Ar fi putut deschide portbagajul dacă ar fi văzut semne de contrabandă când se uitau pe geamul maşinii, dar nu văzuseră nimic. Treaba asta cu „cauza probabilă“ generase meciurile verbale pe un ton ridicat care izbucneau când şi când între diferiţii funcţionari de-a lungul după-amiezii. De la bun început, Carter a arătat că el considera acuzaţia imaginară. Ca să inventeze o cauză probabilă, poliţistul care mă oprise a zis că îi mirosise a fum de marijuana care ieşea pe ferestre când plecam din parcare şi că din cauza asta vor să deschidă portbagajul. „Ăştia mă cred căzut din lună“, ne-a zis Carter. Poliţiştii încercau să susţină că în minutul scurs între plecarea din restaurant şi ieşirea din parcare cu maşina fusese suficient timp să aprinzi un joint şi să umpli maşina cu destul fum încât să poată fi mirosit de la câteva zeci de metri. Ziceau că de-asta ne-au arestat. Şi numai treaba asta distrugea credibilitatea dovezilor poliţiştilor. Carter a discutat toate astea cu un şef din poliţie deja furios, al cărui oraş era sub asediu, dar care ştia că dacă ne ţinea acolo, în Fordyce, ne poate opri concertul din Cotton Bowl, Dallas, din seara următoare, la care erau deja vândute toate biletele. În Bill Gober, şeful poliţiei, şi Carter, şi noi vedeam arhetipul poliţaiului ţărănoi, versiunea din zona Bible Belt a prietenilor mei de la secţia de poliţie din Chelsea, mereu pregătiţi să încalce legea şi să facă abuz de putere. Gober era un tip deosebit de furios pe Rolling Stones – hainele, părul, principiile, muzica lor şi, mai presus de toate, faptul că puneau autorităţile la încercare, după părerea lui. Nesupunere. Până şi Elvis spunea „Da, să trăiţi“. Dar nu şi derbedeii ăştia cu păr lung. Aşa că Gober s-a dus şi-a deschis portbagajul, avertizat de Carter c-o să ajungă cu el până la Curtea Supremă. Iar când s-a deschis portbagajul, deliciu. Să te tăvăleşti pe jos de râs.

Când traversai fluviul Mississippi, venind din Tennessee, care pe-atunci era un stat în majoritate „uscat“, şi mergeai către West Memphis, care e în Arkansas, erau peste tot magazine cu băutură de contrabandă, cu etichete din hârtie maro. Ronnie şi cu mine dăduserăm iama într-un magazin dintr-ăsta, am cumpărat fiecare sticlă ciudată de bourbon cu etichetă fantastică, Flying Cock, Fighting Cock, Grey Major, sticluţe turtite, de ţinut în buzunar, având toate etichetele astea ciudate scrise de mână. Aveam şaizeci şi ceva în portbagaj. Aşa că acum eram deodată bănuiţi că suntem contrabandişti de alcool. „Ba nu, le-am cumpărat, le-am plătit.“ Şi cred că toată băutura aia i-a derutat. Suntem în anii ’70, iar beţivii nu-s drogaţi, pe atunci exista delimitarea asta.

„Măcar sunt bărbaţi şi beau whisky.“ Apoi au găsit servieta lui Freddie, care era încuiată, iar el le-a zis că uitase combinaţia cu care se deschide. Aşa c-au deschis-o cu forţa şi-acolo bineînţeles că erau două flacoane cu cocaină farmaceutică. Gober a crezut că ne-a prins, sau măcar pe Freddie.

A durat ceva până l-au găsit pe judecător, se înnoptase deja, iar când a sosit era după o zi de beţie pe terenul de golf, aşa că la ora asta omul era cam afumat.

Acum eram în plină comedie absurdă, ca-n filmele mute cu poliţişti incompetenţi din anii ’20, când judecătorul îşi ocupa locul şi diferiţi avocaţi şi poliţai încearcă să-l facă să urmărească versiunea lor. Gober voia să-l convingă pe judecător că percheziţia şi găsirea cocainei erau legale şi c-ar trebui să fim cu toţii reţinuţi pentru infracţiuni – adică băgaţi la zdup. De această chichiţă măruntă, discutabilă, atârna viitorul trupei Rolling Stones, cel puţin în America.

Ceea ce a urmat a fost cam aşa, din câte-am auzit fără să vreau şi din mărturia ulterioară a lui Bill Carter. Iar asta e calea cea mai rapidă de-a povesti, cu scuze pentru Perry Mason[5].

Distribuţia:

Bill Gober. Şeful poliţiei. Răzbunător, furios.

Judecătorul Wynne. Preşedintele completului de judecată în Fordyce. Beat mort.

Frank Wynne. Procuror. Fratele judecătorului.

Bill Carter. Avocat în drept penal, agresiv, reprezentând trupa Rolling Stones. De fel din Little Rock, Arkansas.

Tommy Mays. Procuror. Idealist, abia ieşit de pe băncile şcolii de Drept.

De faţă şi: judecătorul Fairley. Adus de Carter ca martor, ca asigurare că se joacă curat şi să se ţină departe pe el de puşcărie.

În faţa tribunalului: Două mii de fani Rolling Stones care se împing în baricadele din jurul primăriei, scandând „Libertate pentru Keith. Libertate pentru Keith“.

În tribunal:

Judecătorul: Mda, deci cred că e vorba de o infracţiune. Infracţiune, dommm’lor. V-ascult. Dom’ procuror?

Procurorul tânăr: Domnule judecător, există o problemă cu dovezile.

Judecătorul: Mă sc'zaţi o clipă. Mă-ntorc.

[Perplexitate în sală. Şedinţa se suspendă pentru zece minute. Judecătorul revine. Misiunea lui a fost să traverseze strada şi să-şi cumpere o sticlă de bourbon de jumătate de litru înainte de zece seara, când se închide magazinul. Acum are sticla la ciorap.]

Carter [la telefon, către Frank Wynne, fratele judecătorului]: Frank, unde eşti? Ai face bine să vii. Tom e beat. Mda. Bine. Bine.

Judecătorul: Continuaţi, dom'le… of… continuaţi.

Procurorul tânăr: Nu cred că putem să facem asta în mod legal, domnule judecător. N-avem nici o justificare să-i reţinem. Cred că trebuie să le dăm drumul.

Şeful poliţiei [către judecător, urlând]: Nu putem, pe naiba. Doar n-o să le dai drumul ticăloşilor? Dac-o faci, te arestez pe tine, judecătorule, ştii bine. Ştii bine c-aşa o să fac. Eşti beat. Eşti cât se poate de beat. Nu meriţi să stai pe locul ăla. Eşti o ruşine pentru comunitatea noastră. [Încearcă să-l apuce.]

Judecătorul [urlând]: Firealnaibii. Dătencolo. M-ameninţi tu pă mine, ia dă-te naibii d-aici… [Încăierare.]

Carter [dând să-i separe]: Haida. Băieţi, hai, mă băieţi. Nu vă mai *certaţi*. Haideţi să *vorbim*. N-avem vreme de scos cuţitele, ha, ha, ha… Avem televiziunea şi presa din toată lumea afară. N-o să dea bine. Ştiţi ce-o să zică guvernatoru' despre asta. Hai să ne facem treaba. Cred că putem ajunge la o înţelegere.

Funcţionar din tribunal: Mă scuzaţi, domnule judecător. BBC-ul, cu ştirile live din Londra. Vă cheamă acum.

Judecătorul: A, da. Mă sc'zaţi o clipă, băieţi. Vin imediat. [Ia o duşcă din sticla de la ciorap.]

Şeful poliţiei [tot urlând]: Ce circ cretin. Naiba să te ia, Carter, băieţii ăştia au comis o infracţiune. Am găsit cocaină în maşina aia blestemată. Ce mai vrei? O să-i înfund. Aici o să joace după regulile noastre şi o să-i trosnesc unde-i doare pe ei mai tare. Cu cât te plătesc, şmechere? Dacă nu primesc hotărârea că percheziţia a fost legală, îl arestez pe judecător că bea în public.

Judecătorul [*voice over*, către BBC]: A, da, am fost acolo, în Anglia, în Al Doilea Război Mondial. Pilot de bombardier, unitatea 385. În Great Ashfield. Ce vremuri, frate… Ah, ador Anglia. Am jucat golf. Unele dintre cele mai bune terenuri pe care-am jucat. Aveţi câteva minunate… Wennnworth? Mda. Acum, ca să vă zic, o să ţinem o conferinţă de presă cu băieţii şi-o să explicăm câteva dintre

faptele de pe-aici, cum de-a ajuns Rolling Stones în oraşul nostru şi tot ce trebuie.

Şeful poliţiei: I-am prins şi aici rămân. Îi vreau pe englejii, pe zânişoarele astea. Cine se cred?

Carter: Ai chef să se pornească o revoltă? N-ai văzut ce-i afară? Fluturi o pereche de cătuşe şi pierzi controlul cu mulţimea asta. E vorba de Rolling Stones, pentru numele lui Dumnezeu.

Şeful poliţiei: Şi puştii tăi ajung după gratii.

Judecătorul [întors de la interviu]: Care-i treaba?

Fratele judecătorului [trăgându-l deoparte]: Tom, trebuie să discutăm. Nu există bază legală pentru reţinere. O să fie iadul pe pământ dacă nu urmăm legea în cazul ăsta.

Judecătorul: Ştiu. Clar. Da. Da. Domn' Carrrer. Apropiaţi-vă cu toţii.

Toţi se liniştiseră, cu excepţia şefului de poliţie Gober. Percheziţia nu scosese la iveală nimic care să poată fi folosit în mod legal. Nu puteau să ne acuze de nimic. Cocaina era a autostopistului Freddie şi fusese descoperită prin metode ilegale. Poliţia locală era acum cam de partea lui Carter. Tot sfătuindu-se în taină şi şuşotindu-şi la ureche, Carter şi procurorii au ajuns la o înţelegere cu judecătorul. Foarte simplă. Judecătorul voia să păstreze cuţitul de vânătoare şi pentru asta era dispus să renunţe la acuzaţie – cuţitul stă expus în sala de judecată şi-n ziua de azi. Avea să reducă acuzaţia de condus imprudent la o simplă contravenţie, doar un bon de parcare care avea să mă coste 162,5 $. Din cei 50.000 $, bani gheaţă, pe care-i adusese Carter, a plătit o cauţiune de 5.000 $ pentru Freddie şi cocaină, şi s-a convenit ca mai târziu Carter să rezolve respingerea dosarului pe motive de legalitate – aşa că Freddie era liber să plece. Dar mai era o ultimă condiţie. Trebuia să susţinem o conferinţă de presă înainte să plecăm şi să fim fotografiaţi ţinându-l de gât pe judecător. Ronnie şi cu mine am susţinut conferinţa de presă de la pupitrul judecătorului. Eu deja purtam o caschetă de pompier şi am fost filmat bătând cu ciocănelul şi anunţând jurnaliştii: „Cazul a fost închis". Phiii!

A fost un deznodământ clasic pentru Stones. Pentru autorităţile care ne arestau, decizia era întotdeauna complicată. Ce preferi, să-i închizi sau să ţi se facă o poză cu ei şi să le pui la dispoziţie o coloană oficială care să-i conducă mai departe? Putea fi şi aşa, şi aşa. În Fordyce, am scăpat ca prin urechile acului şi ni s-a dat coloana oficială. Poliţia locală ne-a escortat prin mulţime către aeroport, pe la

două noaptea, unde ne aştepta avionul nostru, cu plinul făcut – de combustibil şi de Jack Daniel's.

În 2006, ambiţiile politice ale guvernatorului de Arkansas, Huckabee, care avea să candideze în întrunirea preelectorală din partea republicanilor, l-au provocat să mă achite de contravenţia veche de treizeci de ani. Guvernatorul Huckabee se consideră şi chitarist. Cred că are chiar şi-o trupă. De fapt, nu era nimic de achitat. În Fordyce nu fusese vorba de nici o contravenţie, dar asta nu mai conta, am fost achitat şi-aşa. Dar ce naiba s-o fi întâmplat cu maşina? Am lăsat-o în garaj plină de droguri. Mi-ar plăcea să ştiu ce s-a întâmplat cu toată marfa aia. Poate că nici nu i-au demontat portierele. Poate că cineva o conduce şi-acum, încă plină cu porcăriile alea.

Cu Doris, Ramsgate, Kent, august 1945.

1. Regiune din sud-estul şi sudul SUA, unde protestantismul evanghelic şi conservatorismul social joacă un rol important.
2. *Stones Touring Party*.
3. Un Boeing 720 cumpărat de Bobby Sherman şi managerul său, Ward Sylvester, şi închiriat de trupele care mergeau în turnee la mijlocul anilor ’70.
4. Comisie însărcinată cu anchetarea morţii preşedintelui Kennedy.
5. Personaj fictiv, avocat al apărării, erou în cărţile lui Erle Stanley Garner, prezent în mai mult de 80 de romane şi povestiri.

Capitolul 2

Copilăria în mlaştinile Dartford, singur la părinţi. Excursiile în Dorset, în vacanţe, cu părinţii mei, Bert şi Doris. Aventurile cu bunicul meu, Gus, şi cu domnul Thompson Wooft. Gus mă învaţă primele acorduri la chitară. Învăţ să iau bătaie la şcoală şi mai târziu înving bătăuşii de la Dartford Tech. Doris îmi deprinde urechile cu Django Reinhardt şi îl descopăr pe Elvis la Radio Luxembourg. Mă metamorfozez din băiat de cor în rebelul şcolii şi sunt exmatriculat.

Vreme de mulţi ani am dormit, în medie, de două ori pe săptămână. Asta înseamnă că am fost treaz cât pentru cel puţin trei vieţi. Iar înainte de acele vieţi, e copilăria mea, pe care-am petrecut-o la est de Londra, în Dartford, pe malurile Tamisei, unde m-am născut. 18 decembrie 1943. Din spusele mamei mele, Doris, s-a întâmplat în timpul unui raid aerian. N-o pot contrazice. Toate cele patru buze sunt strânse. Dar prima mea amintire este cum stau întins pe iarba din curtea casei noastre, arătând cu degetul spre un avion care bâzâie pe cerul albastru de deasupra noastră, iar Doris spune „Spitfire“. Războiul se terminase deja, dar unde am crescut eu vedeai la fiecare colţ orizontul, pământ pustiit, buruieni, poate una sau două dintre acele case bizare, ca rupte dintr-un film de Hitchcock, care supravieţuiseră ca prin miracol. Strada noastră fusese lovită de o bombă V-1, dar noi nu fuseserăm acasă în clipa aceea. Doris zice că lovise bordura şi omorâse pe toată lumea, de o parte şi de cealaltă a casei noastre. O cărămidă, două au aterizat şi la mine în pătuţ. O dovadă că Hitler se afla pe urmele mele. Apoi a trecut la planul B. După aceea, mama, Slavă Domnului, a considerat că Dartford era un pic prea periculos.

Doris şi tatăl meu, Bert, se mutaseră din Walthamstow pe Morland Avenue din Dartford, ca să fie aproape de mătuşa mea Lil, sora lui Bert, cât timp Bert era mobilizat. Soţul lui Lil era un lăptar care fusese transferat acolo cu munca. Apoi, când bomba a lovit acel capăt al Morland Avenue, casa noastră n-a mai fost considerată sigură şi ne-am mutat la Lil. Doris mi-a povestit că într-o zi, când am ieşit din adăpost

după un raid, acoperişul lui Lil ardea. Însă acela e locul unde familiile noastre au rămas împreună, după război, pe Morland Avenue. Casa în care locuiserăm noi se afla încă acolo, din primele mele amintiri, dar cam o treime din stradă era doar un crater, iarbă şi flori. Era terenul nostru de joacă. M-am născut la Spitalul Livingstone, în sunetul de încetare a alarmei – tot conform spuselor lui Doris. Trebuie să o cred. Nu ţin minte totul, chiar din prima zi de viaţă.

Mama crezuse că se duce într-un loc sigur, când se mutase din Walthamstow în Dartford. Aşa că ne mutase în Darent Valley. Aleea Bombei! Acolo se afla cel mai mare sediu al fabricii de armament şi echipament militar Vickers-Armostrong, o ţintă importantă, precum şi uzina chimică Burroughs Wellcome. Şi în plus, cam pe la Dartford se speriau nemţii de pe bombardiere şi lăsau pur şi simplu să le cadă bombele, apoi făceau cale-ntoarsă. „Vai, ce grele sunt.“ *BUM!* E un miracol că n-am fost loviţi. Sunetul sirenei încă face să mi se zburlească părul de pe ceafă, iar asta probabil din cauza acelor perioade când stăteam în adăpost cu mama şi cu restul familiei. Când aud cum se declanşează sunetul sirenei, e ceva automat, o reacţie instinctivă. Mă uit la multe filme de război şi documentare, aşa că-l aud adesea, mereu cu acelaşi efect.

Cele mai timpurii amintiri ale mele sunt cele clasice pentru perioada de după război, din Londra. Mormane nesfârşite de moloz, străzi pe jumătate dispărute. Unele lucruri au rămas aşa vreme de zece ani. Principalul efect al războiului asupra mea a fost chiar expresia asta: „Înainte de război“. Fiindcă îi auzeai pe adulţi vorbind despre asta. „Ah, înainte de război nu era aşa.“ Altfel, n-am fost afectat în mod deosebit. Bănuiesc c-a fost un lucru bun faptul că n-aveam zahăr, dulciuri, bomboane, dar sigur că nu eram fericit din cauza asta. Niciodată nu era uşor să faci rost de ele. Lower East Side sau magazinul de dulciuri din East Wittering, lângă casa mea din West Sussex. Acolo merg în zilele noastre să fac vreo tranzacţie – la vechiul magazin de bomboane. Am fost cu maşina într-o dimineaţă la 8.30, cu amicul meu Alan Clayton, solistul trupei Dirty Strangers. Făcuserăm noaptea albă şi acum ne era poftă de dulce. A trebuit să aşteptăm afară jumătate de oră până se deschidea. Am cumpărat sugiuc şi acadele, lemn dulce & coacăze. Doar nu era să ne înjosim şi să dăm lovitura la supermarket, nu?

Faptul că n-am putut cumpăra o punguţă cu dulciuri înainte de 1954 spune multe despre prefacerile şi schimbările care au loc vreme de mulţi ani după un război. Abia la nouă ani după terminarea războiului am putut să mă duc, dacă

aveam bani, şi să spun: „Vreau şi eu o punguţă cu *din alea*“ – caramele şi dropsuri cu anason. Altminteri, auzeai doar: „Ţi-ai luat carnetul de cupoane pentru raţie?“. Sunetul acelor cupoane ştanţate. Raţia era raţie. O punguţă maro de hârtie – foarte mică – pe *săptămână*.

Bert şi Doris se cunoscuseră când lucrau în aceeaşi fabrică din Edmonton – Bert ca tipograf, iar Doris într-un birou – iar la început au locuit în Walthamstow. În perioada cât se curtau, înainte de război, fuseseră în multe excursii cu bicicleta şi cu cortul. Asta i-a apropiat. Îşi cumpăraseră un tandem şi se duceau în excursii prin Essex cu prietenii. Aşa că atunci când am apărut şi eu, de îndată ce a fost posibil, m-au luat şi pe mine, pe portbagajul din spatele bicicletei. Trebuie să fi fost foarte curând după război sau chiar şi în timpul războiului. Mi-i imaginez gonind în timpul unui raid aerian pe bicicletă. Bert în faţă, mama în spatele lui şi eu pe locul copilaşului, din spate de tot, expus în soarele nemilos, vomitând de la insolaţie. Asta a fost povestea vieţii mele, de atunci – tot pe drumuri.

În prima parte a războiului – înainte de apariţia mea – Doris conducea o camionetă a Cooperativei brutarilor, deşi le spusese că nu ştie să conducă. Din fericire, pe atunci nu circulau maşini aproape deloc, iar străzile erau goale. A intrat cu camioneta într-un zid, când o folosea în afara programului, ca să-şi viziteze o prietenă, dar nici aşa n-au dat-o afară. Mai folosea şi o căruţă trasă de cal pentru livrarea pâinii în zone apropiate Cooperativei, ca să economisească combustibilul în vreme de război. Doris răspundea de distribuţia de prăjituri pe o zonă mare. Şase prăjituri la trei sute de oameni. Şi ea era cea care hotăra cine primeşte. „Aş putea primi o prăjitură săptămâna viitoare?“ „Păi, aţi primit una săptămâna trecută, nu-i aşa?“ Un război eroic. Bert avea un loc de muncă unde era protejat, a lucrat la fabrica de supape până în Ziua-Z. Imediat după invazie a fost curier militar în Normandia şi a trecut printr-un atac cu mortiere, toţi camarazii din jurul lui fiind ucişi. A fost singurul supravieţuitor al acelui raid deosebit de scurt care i-a lăsat o tăietură adâncă foarte urâtă, o cicatrice vineţie de-a lungul întregii coapse stângi. Îmi doream să am şi eu una când voi fi mare. „Tati, ce-i aia?“, întrebam. Iar el îmi răspundea: „Chestia asta m-a scos din război, fiule“. A rămas cu coşmaruri pentru tot restul vieţii. Fiul meu, Marlon, a locuit câţiva ani cu Bert în America, când era mititel, şi mergeau în excursii. Marlon zice că Bert se trezea în toiul nopţii urlând: „Păzea, Charlie, vine. Murim cu toţii! Murim cu toţii! Futu-i“.

În Dartford toţi sunt hoţi. E o chestie genetică. Circulă o vorbă de demult care celebrează trăsăturile specifice şi neschimbate ale zonei: „Când zici Sutton, zici carnea de oaie, când zici Kirby, zici vită, când zici South Dame, zici turta dulce, iar când zici Dartford, zici hoţ“.[1] Pe vremuri, cei din Dartford făceau bani frumoşi din tâlhărirea diligenţelor care mergeau de la Dover la Londra pe vechiul drum roman, Watling Street. East Hill este foarte abrupt. Te pomeneşti deodată în vale, unde trebuie să traversezi râul Darent. De fapt, nu-i decât un curs de apă minor, dar apoi urmează scurta High Street şi trebuie să urci pe West Hill, unde caii sunt nevoiţi să tragă. Indiferent din ce direcţie vii, e un loc perfect pentru ambuscadă. Surugiul nu stătea să se tocmească – o parte din costul biletului era taxa pentru Dartford, ca să-ţi poţi vedea liniştit de drum. Aruncau pur şi simplu un săculeţ cu monede. Căci dacă nu plăteai când coborai pe East Hill, le trimiteau un semnal celor de pe partea cealaltă. Un foc de armă – ăsta n-a plătit – şi te opreau pe West Hill. Aşa că-i o dublă tâlhărie. N-ai scăpare. Treaba asta s-a cam terminat când au apărut trenurile şi maşinile, şi probabil până la mijlocul secolului al nouăsprezecelea şi-au căutat altceva de făcut, un alt mod de-a duce tradiţia mai departe. Astfel că Dartford şi-a dezvoltat o reţea infracţională incredibilă – întrebaţi-i pe unii dintre membrii familiei mele extinse. Asta-i viaţa. Mereu mai apare câte-o chestie „furgăsită“. Nu pui întrebări. Dacă cineva tocmai a primit o chestie frumoasă cu diamante, nu te-apuci să întrebi: „De unde-o ai?“.

Vreme de mai mult de un an, pe când aveam nouă sau zece ani, am fost jefuit, în stilul din Dartford, aproape în fiecare zi când mă întorceam de la şcoală. Ştiu cum e să fii laş. N-o să mai ajung *niciodată* în situaţia aia. E foarte uşor s-o iei la fugă, dar eu stăteam şi încasam bătăile. Îi ziceam mamei că iarăşi am căzut de pe bicicletă. La care ea îmi spunea: „Ia mai dă-o-ncolo de bicicletă, fiule“. Mai devreme sau mai târziu, toţi o încasăm. E mai bine mai devreme. Jumătate sunt fraieri, cealaltă jumătate, bătăuşi. Chestia asta avut un efect puternic asupra mea şi mi-am învăţat lecţia pentru când am crescut suficient cât s-o folosesc. Şi mai ales să apelez la treaba asta la care se pricep atât de bine amărâţii micuţi, care se numeşte viteză. Adică, „să te tirezi“. Dar te saturi de fugit. Asta era în vechiul stil de tâlhărie din Dartford. Acum există un tunel, cu puncte de colectare a taxei la capete, pe unde trece tot traficul dinspre Dover spre Londra. Colectatul banilor este legal, iar tâlharii au uniforme. Într-o formă sau alta, tot plăteşti.

Mlaştinile din Dartford mi-au fost loc de joacă, un teren abandonat care se întinde pe o lungime de cinci kilometri de-o parte şi de cealaltă a cursului Tamisei. Un loc în acelaşi timp înspăimântător şi fascinant, dar pustiu. Când eram mici, coboram pe malul râului, un drum de vreo jumătate de oră cu bicicleta. De cealaltă parte a râului, pe malul nordic, era Essex County, dar ar fi putut la fel de bine să fie şi Franţa. Puteai vedea fumul de la uzina Ford, din Dagenham, iar pe partea noastră fabrica de ciment Gravesend. Nu degeaba îi ziceau Gravesend[2]. Încă din ultima parte a secolului al nouăsprezecelea, în Dartford se aruncau toate chestiile pe care nu le voia nimeni în preajmă – spitalele de boli contagioase sau de variolă, coloniile de leproşi, fabricile de praf de puşcă, azilurile de nebuni – un amestec frumos. Dartford era cel mai important loc din Anglia unde se trata variola, încă de pe vremea epidemiei de la 1880. Când spitalele de pe malul râului erau supraaglomerate, bolnavii erau îngrijiţi în vapoarele ancorate la Long Reach – o privelişte sumbră în fotografii sau dacă navigai în susul estuarului, spre Londra. Însă Dartford şi împrejurimile sale erau celebre pentru azilurile de nebuni – diferitele proiecte ale temutului Consiliu al Azilurilor Metropolitane pentru oameni cu neajunsuri psihice sau cum li s-o mai fi zicând în zilele noastre. Cei cu deficienţe mintale. Azilurile formau o centură de jur împrejurul zonei, de parcă cineva ar fi hotărât: „Bun. Deci aici o să-i aducem pe nebuni“. Era unul mare, foarte lugubru, numit Darenth Park, un fel de tabără concentraţionară pentru copiii întârziaţi, care a funcţionat până de curând. Mai era Stone House Hospital, al cărui nume se schimbase în ceva mai rafinat decât Azilul de Nebuni din Londra, care avea frontoane gotice şi un turn cu post de observaţie, în stil victorian – unde a fost închis cel puţin un suspect în cazul Jack Spintecătorul, Jacob Levy. Unele dintre casele de nebuni erau pentru cazuri mai grave. Când aveam doişpe-treişpe ani, Mick Jagger a avut o slujbă de vară la azilul Bexley, Pomul-de-armindeni, cum i se zicea. Cred că erau nebuni ceva mai bogaţi – aveau scaune cu rotile sau chestii din astea – iar Mick se ocupa cu livrarea meselor, le ducea prânzul.

Cam o dată pe săptămână auzeai cum pornesc sirenele – a mai evadat un nebun – iar dimineaţa îl găseau tremurând prin câmp, în Dartford Heath, în cămaşa lui de noapte scurtă. Unii reuşeau să rămână o bucată de vreme evadaţi, aşa că-i vedeai ţopăind printre tufe. Era ceva normal în anii copilăriei mele. Ţi se părea că încă mai este război, fiindcă foloseau

aceeaşi sirenă la evadări. Nu-ţi dădeai seama în ce loc bizar creşti. Îndrumai oamenii: „Treceţi de depozitul cu nebuni, nu ăla mare, ăla mic“. Iar ei te priveau de parcă tu erai depozitul cu nebuni.

În afară de asta se mai afla acolo doar fabrica de artificii Wells, alcătuită din câteva magazii mici şi izolate în mlaştină. A sărit în aer şi-a ars într-o noapte în anii ’50, cu tot cu câţiva tipi care erau înăuntru. Spectaculos. Cum mă uitam pe fereastră, mi se părea c-a reînceput războiul. Fabrica nu producea decât nişte pocnitori ieftine, rachete şi artificii Golden Shower. Şi pocnitorile Jumping Jacks. Toată lumea de acolo îşi aminteşte – explozia care a spart ferestrele pe o rază de câţiva kilometri.

Dar ai bicicleta ta. Eu şi amicul meu Dave Gibbs, care locuia pe Temple Hill, am zis că ar fi mişto să punem nişte discuri mici de carton pe roata din spate, de răsuna ca un motor când se roteau spiţele. Auzeam: „Dă naibii jos chestia aia. Vreau să dorm“, aşa că atunci coboram spre mlaştini şi spre pădurea de pe malul Tamisei. Pădurea părea un ţinut foarte periculos. Erau tot felul de demenţi pe-acolo, malaci care ţipau după tine *Dispari*. Dădeam jos discurile de carton. Era un loc al nebunilor, al dezertorilor şi-al vagabonzilor. Mulţi dintre tipii ăştia erau dezertori din armata britanică, semănau puţin cu soldaţii japonezi care au crezut multă vreme că războiul încă nu se terminase. Unii dintre ei locuiau acolo de cinci, şase ani. Îşi încropiseră un adăpost din vreo căruţă cu coviltir sau cine ştie ce căsuţă în copac. Şi erau nişte jigodii, violenţi şi jegoşi. Prima oară când am fost împuşcat, un ticălos de-ăsta m-a împuşcat – m-a nimerit zdravăn în fund cu o bilă de la o armă cu aer comprimat. Unul dintre locurile pe unde ne băgam era o cazemată, un vechi cuib de mitralieră cum erau multe de-a lungul cursului. Obişnuiam să mergem acolo ca să răsfoim bibliografia, întotdeauna reviste cu fete, cu colţurile şifonate rău.

Într-o zi am găsit acolo un vagabond mort, chircit, acoperit de muşte verzi. O „lampă cu gaz“ moartă. (Noi foloseam termenul de „lampă cu gaz“ pentru vagabonzi[3].) Reviste împuţite împrăştiate în jur. Prezervative folosite. Muşte bâzâind. Şi „lampa“ asta o mierlise. Era acolo de zile, poate chiar de săptămâni. N-am spus niciodată ce-am găsit. Am fugit cât ne-au ţinut picioarele.

Îmi amintesc că de la mătuşa Lil eram dus la grădiniţa de la şcoala West Hill, urlând cât mă ţinea gura. „Nu vreau, mami, nu vreau!“ Urlam, dădeam din picioare şi refuzam să merg, dar mergeam. Adulţii se purtau în felul acela al lor. Eu

mă opuneam, era un moment dezlănţuit. Lui Doris îi părea rău de mine, dar nu cine ştie ce. „Asta-i viaţa, băiete, nu ne putem opune.“ Mi-l amintesc pe vărul meu, fiul mătuşii Lil. Băiat mare. Avea pe puţin cincisprezece ani, cu un farmec inimaginabil. Îl vedeam ca pe-un erou. Avea cămaşă în carouri! Şi putea să iasă pe-afară când voia. Cred că-l chema Reg. Verişoara Kay era fiica lor. Ea mă enerva, fiindcă avea nişte picioare foarte lungi şi fugea mereu mai repede ca mine. Eu mă clasam de fiecare dată pe un valoros loc doi. E drept, era mai mare decât mine. Prima dată când am călărit un cal l-am încălecat împreună, fără şa. O iapă mare, albă şi bătrână, care nu prea-şi dădea seama ce i se întâmplă, şi anume că fusese scoasă din circuit, dată la păşune, cum se zice, dacă poţi numi aşa zona unde locuiam noi. Eram cu câţiva amici şi cu verişoara Kay când ne-am suit pe un gard şi-am reuşit să ne urcăm în spinarea iepei, şi slavă Domnului că era o iapă blândă, fiindcă m-aş fi dus şi eu pe copcă dac-ar fi luat-o din loc. N-aveam nici hăţuri.

Am urât grădiniţa. Am urât toată şcoala. Doris zicea că sunt foarte agitat, îşi amintea că mă aducea acasă în spinare fiindcă nu eram în stare să merg, aşa de tare tremuram. Iar asta era înainte să înceapă tâlhăriile şi bătăile încasate de la şmecheri. Mâncarea pe care ne-o dădeau era îngrozitoare. Îmi amintesc că la grădiniţă eram obligat să mănânc Tartă ţigănească, iar asta mă scotea din sărite. O refuzam pur şi simplu. Era o tartă cu nişte noroi ars înăuntru, marmeladă sau caramel. Toţi şcolarii cunoşteau tarta asta, unora chiar le plăcea. Dar nu era genul meu de desert, iar ei voiau să mă forţeze să o mănânc, ameninţându-mă cu bătaia sau cu o pedeapsă. Era ceva foarte dickensian. Trebuia să scriu de trei sute de ori, cu mâna mea de copil mic: „Nu voi refuza mâncarea“. După multe dăţi, am scris: „Nu, nu, nu, nu, nu, nu, nu… voi, voi, voi, voi…“

Se ştia că-mi ies uşor din fire. De parcă aş fi fost singurul. Ieşirile îmi fuseseră provocate de Tarta ţigănească. Privind în urmă, sistemul de educaţie britanic de după război nu prea avea cu cine face treabă. Profesorul de educaţie fizică abia ce terminase de instruit detaşamente militare şi nu vedea de ce n-ar trata şi copiii ca pe nişte soldaţi, chiar dacă n-aveau decât cinci sau şase ani. Toţi veneau din armată. Toţi tipii ăia fuseseră în al Doilea Război Mondial şi unii dintre ei tocmai se întorseseră din Coreea. Aşa că eram crescuţi de aceste autorităţi lătrătoare.

Ar trebui să primesc o medalie pentru că am supravieţuit vizitelor la dentiştii din sistemul de sănătate public din acei

primi ani. Ni se făcea programare, cred, de două ori pe an – erau controale la şcoală – iar mama era nevoită să mă ducă acolo în timp ce urlam. Trebuia să cheltuiască nişte bani câştigaţi din greu ca să-mi cumpere apoi ceva, fiindcă de fiecare dată era pur şi simplu iadul de pământ. Fără milă. „Gura, băiete.“ Şorţul roşu de cauciuc, ca un moment de groază decupat din Edgar Allan Poe. Pe atunci, adică în ’49, ’50 aveau acele instrumente extrem de precare, freze cu acţionare prin curea, chingi ca de scaun electric, ca să te ţină locului.

Dentistul era un tip care lucrase în armată. Mi-a distrus dinţii. Am căpătat o teamă de a merge la dentist, cu consecinţe vizibile către mijlocul anilor ’70 – o gură plină de dinţi înnegriţi. Gazul anesteziant era scump, aşa că nu căpătai decât o adiere. În plus, dentiştii erau plătiţi mai mult pentru o extracţie decât pentru o plombă. Aşa că scoteau tot ce prindeau. Pur şi simplu se apucau să-ţi smulgă dintele după un puf infim de gaz şi te trezeai pe la jumătatea extracţiei; când vedeai şorţul ăla roşu de cauciuc, masca, te simţeai ca un pilot de bombardier, doar că n-aveai nici un bombardier. Masca roşie de cauciuc şi omul aplecat ameninţător peste tine, ca Laurence Olivier în *Maratonistul*. A fost singura dată când am văzut diavolul, aşa cum mi-l imaginam eu. Visam şi-am văzut tridentul, el râdea, m-am trezit şi l-am auzit: „Nu mai cârâi atât, băiete. Mai am douăzeci de rezolvat pe ziua de azi“. Şi din toate asta nu mă alegeam decât cu o jucărie mititică, un pistol de plastic.

După o vreme, consiliul local ne-a atribuit un apartament, deasupra unui aprozar dintr-un mic şir de magazine de pe Chastilian Road, două dormitoare şi un living – încă există. Mick locuia la o stradă distanţă, în Denver Road. Oraşul luxos – aşa îi ziceam noi; diferenţa dintre casele detaşate şi cele semidetaşate. Era la cinci minute de mers cu bicicleta până la Dartford Heath şi la doar două străzi de viitoarea mea şcoală, cea la care am mers şi eu, şi Mick, Wentworth Primary School.

Nu demult m-am întors în Dartford ca să mai respir un pic aerul de acolo. Nu s-au schimbat prea multe în Chastilian Road. În locul aprozarului este acum o florărie care se numeşte *Darling Buds of Kent*. Proprietarul a ieşit cu o poză de-a mea înrămată, cerându-mi să i-o semnez, aproape în clipa în care am păşit pe trotuar. Se purta de parcă m-ar fi aşteptat, cu fotografia pregătită, fără să pară surprins, ca şi cum aş fi trecut pe acolo în fiecare săptămână, deşi nu mai fusesem în zonă de treizeci şi cinci de ani. Când am intrat în

vechea noastră casă, ştiam cu precizie numărul de trepte. Am ajuns pentru prima oară în cincizeci de ani în camera mea din casa aceea, unde acum locuia florarul. Camera mititică, păstrată la fel. Bert şi Doris dormeau în camera mică de dincolo de holul lat de un metru. Am locuit acolo din 1949 în 1952.

Peste drum erau Cooperativa şi măcelăria – acolo m-a muşcat câinele. Prima dată când m-a muşcat un câine. Era un dulău fioros, legat afară. În celălalt capăt de stradă era tutungeria Finlays. Cutia poştală era tot acolo, dar pe Ashen Drive fusese un crater uriaş, unde căzuse o bombă, care acum era acoperit. Domnul Steadman locuia lângă noi. Avea televizor şi dădea la o parte perdelele, ca să ne lase pe noi, copiii, să ne uităm. Dar cea mai urâtă amintire care mi-a revenit, cea mai dureroasă, când stăteam în picioare în mica grădină din spate, a fost ziua roşiilor stricate. Am trecut prin multe întâmplări grele, dar asta rămâne una dintre cele mai urâte zile din viaţa mea. La aprozar se stivuiau de obicei lăzile cu fructe storcite în grădina din spate, iar eu împreună cu un amic am găsit roşiile ăstea, trecute de mult. Zob le-am făcut pe toate. Am pornit o bătaie cu roşii stricate şi am împroşcat totul, erau roşii peste tot, inclusiv pe mine, pe amicul meu, pe ferestre şi pereţi. Eram afară, trăgeam unul în altul. „Ia d-aici, porcule!“ Poc, o roşie în faţă. Iar când m-am dus acasă, mama m-a speriat de m-au găsit dracii.

„L-am chemat pe nenea.“

„Care nene?“

„Nenea. O să te ia de-aici, fiindcă ai luat-o razna.“

M-am prăbuşit.

„Vine într-un sfert de oră. Vine din clipă-n clipă, să te ia de acasă şi să te ducă la azil.“

Am făcut pe mine de frică. Aveam şase sau şapte ani.

„Of, mami!“

Sunt în genunchi, o rog, o implor.

„Mi-a ajuns, nu ştiu ce să mă mai fac cu tine. Nu te mai vreau.“

„Nu, mami, te rog…“

„Şi-o să te spun şi lui taică-tu.“

„Of, *mami*.“

A fost o zi crudă. Mama era neînduplecată. A ţinut-o aşa vreo oră. Am plâns până am adormit şi în cele din urmă mi-am dat seama că nu exista nici un nene şi mă păcălise. Şi a trebuit să pricep de ce. Cum, pentru nişte roşii stricate? Bănuiesc că aveam nevoie de o lecţie: „Nu poţi face una ca asta aici“. Doris nu era niciodată severă. A fost ceva de genul: „Uite, aşa stau lucrurile, asta o să ţi se întâmple, aşa că

va trebui să te porţi aşa şi aşa“. Dar atunci a fost singura dată când m-a făcut să-mi fie frică de Dumnezeu.

Nu că am fi cunoscut noi frica de Dumnezeu, în familie. Nu există nimeni în familia mea care să fi avut vreodată în clin sau în mânecă cu o formă organizată de religie. Nimeni. Am avut un bunic socialist până-n măduva oaselor, ca şi bunica. Iar biserica, religia organizată, era ceva de evitat. Nimeni n-avea treabă cu ce-a zis Cristos, nimeni nu zicea că Dumnezeu nu există sau chestii de genul ăsta, dar se ţineau departe de formele organizate. Preoţii erau priviţi cu multă suspiciune. Vedeai un individ în sutană neagră, traversai strada. Atenţie la catolici, sunt şi mai periculoşi. N-aveau vreme ai mei de aşa ceva. Slavă Domnului, fiindcă altfel duminicile ar fi fost şi mai plictisitoare decât erau. Nu ne duceam niciodată la biserică, nici măcar n-aveam habar unde e.

M-am dus în Dartford cu soţia mea, Patti, care nu mai fusese niciodată acolo, şi cu fiica mea Angela, care ne-a fost ghid, ea fiind de-a locului şi crescută, ca şi mine, de Doris. Şi cum stăteam acolo pe Chastilian Road, în faţa magazinului învecinat, o frizerie pentru ambele sexe pe nume Hi-Lites, care avea doar o încăpere pentru vreo trei clienţi, a apărut o gaşcă de vreo cincisprezece tinere, ucenice în frizerie, de-o vârstă şi-un stil care-mi sunt familiare. Ar fi fost drăguţ să fi existat şi pe vremuri, când locuiam aici. Frizerie unisex. Mă întreb ce-ar fi zis aprozaristul de una ca asta.

În următoarele câteva minute, dialogul a continuat cu aceste replici tipice.

> **Fană:** Îmi puteţi da un autograf, vă rog? Pentru Anne şi toate fetele de la Hi-Lites. Haideţi în coafor, haideţi să vă tundem. Mergeţi în Denver Road, unde a locuit Mick?
> **KR:** E următoarea, pe-acolo, nu?
> **Fană:** Şi vreau un autograf şi pentru soţul meu.
> **KR:** Eşti măritată? Uf, nasol.
> **Fană:** De ce întrebaţi? Haideţi în salon… Trebuie să iau o foaie. Vai, soţului meu n-o să-i vină să creadă.
> **KR:** Uitasem cum e să fii încolţit de fetele din Dartford.
> **Fană mai în vârstă:** Astea-s mult prea tinere ca să aprecieze. Noi ne amintim de dumneavoastră.
> **KR:** Ei, încă mai am trecere. Indiferent ce ascultaţi acum, ăia n-ar fi ajuns acolo fără mine. O să visez locul ăsta diseară.

Fană: V-aţi imaginat vreodată, în cămăruţa aia?
KR: Mi-am imaginat totul. Doar că nu credeam c-o să se şi întâmple.

Fetele alea aveau un aer tipic pentru Dartford. N-au prea multe griji, stau tot timpul împreună. Sunt aproape ca nişte ţărăncuţe dintr-un sat – în sensul că aparţin unui loc mic. Şi-ţi dau impresia că sunt apropiate şi prietenoase. Pe vremea când locuiam în Chastilian Road, am avut câteva iubite, chiar dacă pe atunci era ceva absolut platonic. N-o să uit niciodată că una m-a sărutat. Aveam amândoi vreo şase, şapte ani. „Dar să ţii asta la cutie“, mi-a zis. Încă n-am scris cântecul ăsta. Tipele sunt mereu mai isteţe decât noi. Să ţii la cutie! Asta a fost prima mea iubită, însă am fost amic cu multe fete în copilărie. Eu şi verişoara Kay am fost prieteni ceva ani. Patti, Angela şi cu mine am mers cu maşina dincolo de Heather Drive, înspre câmp. Heather Drive era o zonă foarte bună. Acolo locuia Deborah. Pe la unsprezece, doisprezece ani, eram de-a dreptul obsedat de ea. Stăteam acolo şi mă uitam la fereastra camerei ei, ca un hoţ în noapte.

Câmpul era la doar cinci minute de mers cu bicicleta. Dartfordul nu e prea mare şi poţi să ieşi din el, din oraş şi din gândurile tale, în câteva minute, ajungând în acea pădurice din Kentish, cu arbori şi tufişuri, ca un crâng medieval unde poţi să-ţi testezi talentele de biciclist. Pantele curajului. Mergeai cu bicicleta pe dealurile alea, printre cratere adânci, pe sub copaci cu ramurile joase, vâjâiai şi cădeai. Ce nume minunat, pantele curajului. Am avut parte de multe de-atunci, dar niciodată atât de mari ca alea. Puteai să stai acolo tot weekendul.

Pe atunci, în Dartford, dar poate că şi-acum, coteai o dată spre vest şi vedeai tot oraşul. Dar dacă o luai la est sau spre sud, erai ca la ţară. Deveneai conştient că te afli la limită. Pe vremea aia, Dartford era o suburbie, aflată chiar la periferie. Avea ceva specific; încă are. Nu părea că face parte din Londra. Nu te simţeai londonez. Nu-mi amintesc să fi simţit vreun soi de patriotism local când creşteam în Dartford. Era un loc de unde trebuia să pleci. În ziua aceea, când m-am întors acolo, n-am simţit nici un fel de nostalgie, cu o singură excepţie – mirosul câmpului. Asta mi-a reînviat cele mai multe amintiri. Iubesc aerul din Sussex, unde am trăit, îl iubesc nespus, dar pe Dartford Heath există un anumit amestec de lucruri, un miros unic de grozamă şi iarbă-neagră pe care nu-l pot simţi nicăieri altundeva. Pantele curajului au dispărut, fie au fost acoperite de vegetaţie, fie nu mai erau

aşa mari cum mi le aminteam, dar plimbarea aceea printre ferigi m-a purtat înapoi, în anii de demult.

Pentru mine, în copilărie, Londra nu însemna decât balegă de cal şi fum de cărbune. Timp de cinci, şase ani după război, în Londra se foloseau vehiculele trase de cai chiar mai mult decât după Primul Război Mondial. Era un amestec înţepător, de care chiar mi-e dor. Era un fel de pat în care stăteai întins, la nivel senzorial. O să încerc să-l vând cetăţenilor mai în vârstă. Mai ţineţi minte? Duhoarea Londrei.

Pentru mine, Londra nu s-a schimbat aşa de mult, cu excepţia mirosului şi a faptului că acum chiar poţi vedea cum arată unele clădiri, cum ar fi Muzeul de Istorie Naturală, curăţat de toată murdăria şi cu ţiglele albastre. Pe atunci, nimic nu arăta aşa. Cealaltă chestie e că strada îţi aparţinea. Îmi amintesc că am văzut nişte imagini cu Chichester High Street, în anii 1900, şi pe toată strada nu erau decât nişte copii care se jucau cu mingea şi o căruţă trasă de-un cal, apropiindu-se pe drum. Te dădeai la o parte, să treacă vehiculul ocazional.

Când eram mic, aproape toată iarna era ceaţă deasă şi aveai trei, patru kilometri de mers până acasă, condus de câini. Deodată se ivea bătrânul terier cu o pată pe ochi, şi puteai să te ghidezi după el spre casă. Uneori ceaţa era atât de groasă, încât nu vedeai la doi paşi în faţă. Atunci te prelua vreun terier şi te preda unui labrador. Strada era plină de animale, acum nu mai e aşa. M-aş fi rătăcit şi-aş fi murit fără ajutorul prietenilor mei canini.

Când aveam nouă ani, ne-au dat o locuinţă socială de la primărie, în Temple Hill, pe un maidan. Eu eram mult mai fericit în Chastilian Road. Dar Doris considera că am avut mare noroc. „Avem o casă“ şi toate prostiile alea. OK, aşa că mută-ţi fundul până în celălalt capăt al oraşului. Vreme de câţiva ani după război a fost, firește, o criză majoră a locuinţelor. În Dartford, mulţi oameni locuiau în acele case din prefabricate din Princes Road. Charlie Watts încă mai locuia într-o casă prefabricată când l-am întâlnit prima oară, în 1962 – o bună parte a populaţiei prinsese rădăcini în aceste clădiri din plăci de azbest, cu acoperişuri de tablă, şi le îngrijeau cu drag. Guvernul britanic nu prea avea ce să facă după război, decât să încerce să cureţe mizeria, din care făceai şi tu parte. Sigur că în timpul ăsta se ridicau singuri în slăvi. Botezau străzile din acest nou cartier după ei, elita Partidului Laburist, trecută şi actuală – un pic cam în pripă cea de-a doua categorie, ţinând cont că au deţinut puterea doar şase ani înainte să o piardă. Se credeau nişte eroi ai

luptei clasei muncitoare – iar unul dintre militanţii fideli ai partidului a fost chiar bunicul meu Ernie Richards, care, împreună cu bunica Eliza, se poate spune că a înfiinţat filiala Partidului Laburist din Walthamstow.

Cartierul de locuinţe a fost inaugurat în 1947 de Clement Attlee, prim-ministrul de după război, prieten cu Ernie, unul dintre cei care au dat numele unei străzi. Discursul lui s-a păstrat în eter. „Vrem ca oamenii să aibă locuinţe pe care să le iubească; locuinţe în care să fie fericiţi şi unde să formeze o comunitate şi să aibă o viaţă socială şi civică… Aici, în Dartford, daţi un exemplu despre cum trebuie făcut acest lucru“.

„Nu, nu era drăguţ“, zicea Doris. „Era dur.“ Iar acum e şi mai dur. Sunt părţi din Temple Hill pe unde nu poţi să treci, un iad al găştilor de tineri. Când ne-am mutat noi, era încă în construcţie. O baracă a constructorilor la colţ, nici un copac, numai armate de şobolani. Arăta ca un peisaj lunar. Şi chiar dacă se afla la doar zece minute de Dartfordul familiar mie, vechiul Dartford m-a făcut să mă simt pentru o vreme, la vârsta aceea, de parcă fusesem transplantat într-un fel de teritoriu străin. Timp de cel puţin vreun an, până să mă împrietenesc cu vreun vecin, m-am simţit ca venit de pe altă planetă. Dar mama şi tata adorau casa aceea de la primărie. Trebuia să-mi ţin gura. Era nouă şi bine construită, atâta cât poate fi o casă din prefabricate, dar nu era a noastră! Eu consideram că merit mai mult. Şi mă întrista. Mi se părea că suntem o familie nobilă în exil. Eram un snob! Şi uneori îmi dispreţuiam părinţii din cauză că-şi acceptau soarta. Asta se întâmpla atunci. Habar n-aveam prin ce au trecut.

Eu şi Mick ne ştiam doar fiindcă s-a întâmplat să locuim foarte aproape unul de celălalt, la doar câteva case distanţă, şi-un pic şi de la şcoală. Dar odată ce ne-am mutat, şi nu mai stăteam aproape de şcoală, ci în celălalt capăt al oraşului, am devenit „din clasa de jos“. Nu te mai vezi cu nimeni, nu mai eşti de-al lor. Mick se mutase din Denver Road în Wilmington, o suburbie foarte frumoasă a Dartfordului, pe când eu sunt tocmai în partea cealaltă, în partea proastă a oraşului. Dincolo de şine, cum se zice despre zonele proaste, iar acolo calea ferată chiar trece prin centrul oraşului.

Temple Hill, Dealul Templului – numele era un pic prea pompos. N-am văzut nici un templu cât am stat pe-acolo, dar dealul era singura atracţie reală pentru un puşti. Era un deal foarte abrupt. Şi e uluitor câte poţi face cu un deal, ca puşti, dacă eşti dispus să-ţi pui în joc viaţa şi membrele. Îmi amintesc că-mi foloseam almanahul *Buffalo Bill Wild West Annual* şi mi-l puneam pe o patină cu rotile, larg deschis,

apoi mă aşezam şi-mi dădeam drumul în josul dealului. Dacă-ţi ieşea ceva în cale, ghinion – că n-aveai frâne. Iar în capăt era o şosea pe care trebuia să o traversezi, ceea ce însemna să te cam joci de-a raţele şi vânătorii cu maşinile, nu c-ar fi fost multe maşini pe atunci. Nu-ţi vine să crezi ce curse făceam, de ţi se zburlea părul, nu alta. Stăteam la vreo cinci centimetri de pământ sau mai puţin, şi Domnul s-o aibă în pază pe doamna care trece pe-acolo cu căruciorul! Ţipam „Atenţie! Pârtie!“. Nu m-a oprit nimeni din asta, să mă certe. Pe vremea aia scăpai chiar dacă făceai fel şi fel de chestii.

Am o cicatrice adâncă din perioada aceea. Dale de piatră, mari şi grele, erau aşezate lângă drum, libere, încă neprinse în beton. Şi cum mă credeam, fireşte, un fel de Superman, n-am vrut decât să dau una deoparte, cu un prieten, fiindcă ne strica meciul de fotbal. Amintirea este ficţiune, iar o ficţiune alternativă a acelui eveniment vine de la prietena şi tovarăşa mea de joacă Sandra Hull, consultată după atâţia ani. Ea îşi aminteşte că m-am oferit, galant, să mut dala de piatră pentru ea, fiindcă era o groapă prea mare între două dale, şi ea nu putea sări. Îşi mai aminteşte şi mult sânge, când dala a căzut şi mi-a zdrobit degetul, iar eu am fugit la chiuveta din casă, unde îmi tot sângera, fără oprire. Apoi au urmat copcile. Asta, peste ani – să nu exagerăm însă –, mi-ar fi putut afecta cântatul la chitară, fiindcă degetul ăla e destul de turtit şi se simte când ciupesc. Posibil să aibă legătură cu sunetul. Am această strângere specială. În plus, când ciupesc corzile, arată ca un fel de gheară, fiindcă atunci mi s-a desprins o bucată din carnea lui. Deci e plat, dar mai ascuţit, ceea ce uneori mă ajută. Iar unghia n-a mai crescut niciodată cum trebuie, e un pic înclinată.

Era cale lungă până la şcoală şi înapoi, iar ca să evit panta abruptă de pe Temple Hill dădeam roată prin spate, practic ocoleam tot dealul. I se zicea Aleea Tăciunelui şi era plană, şi s-o iei pe acolo însemna să mergi prin spatele fabricilor, pe lângă Burroughs Wellcome şi fabrica de hârtie Bowater, pe lângă un pârâu care duhnea îngrozitor, în care mizeria clocotea în bulboane verzi şi galbene. Toate chimicalele lumii se deversau în pârâul ăsta, care scotea aburi ca izvoarele sulfuroase. Îmi ţineam respiraţia şi mergeam mai repede. Chiar arăta ca ieşit din iad. În faţa clădirii era o grădină cu un iaz frumos pe care pluteau lebede, loc în care învăţai că „în faţă-i vopsit gardul, şi-n spate leopardul“.

În ultimul nostru turneu aveam un carnet în care notam cântece şi idei, când mă gândeam să scriu aceste memorii. E acolo o însemnare care sună aşa: „Un instantaneu cu Bert & Doris, sărind capra în anii ’30, pe care l-am găsit în geanta de

umăr. Ochii în lacrimi“. Fotografia îi înfăţişează făcând un soi de gimnastică – Bert sărind peste spinarea lui Doris, ambii făcând roata şi pozând, mai ales Bert, etalându-şi muşchii cu mândrie. Bert şi Doris par să se simtă minunat împreună, în acele fotografii de început, mergeau cu cortul, mergeau la mare, aveau mulţi prieteni. El era un atlet veritabil. Cercetaş Vultur, adică gradul cel mai înalt pe care-l pot obţine cercetaşii. Era boxer, boxer irlandez. Tatăl meu era o fire sportivă. Cred că de-acolo mi se trage cu „Hai, fii serios, cum adică nu te simţi bine?“. Corpul îl iei ca atare. Nu contează ce-i faci, se presupune că trebuie să funcţioneze. Uită de faptul că trebuie să ai grijă de el. Noi avem acea constituţie căreia nu i se permite vreo slăbiciune. Cred şi acum în asta. „Ah, e doar un glonţ, doar o rană în carne.“

Eu şi Doris eram apropiaţi, iar Bert era exclus într-un fel, pur şi simplu fiindcă nu se afla cu noi mare parte din timp. Bert era un om al naibii de muncitor, un salahor, pentru vreo douăzeci de lire pe săptămână mergea până în Hammersmith[4], unde lucra ca maistru la General Electric. Se pricepea bine la supape – le încărca şi le transporta. Lui Bert poţi să-i spui oricum, numai ambiţios nu. Cred că, din cauză c-a crescut în timpul Marii Crize, singura lui ambiţie era să aibă o slujbă şi să ţină de ea. Se trezea la 5, se întorcea la 19.30, mergea la culcare la 22.30, ceea ce înseamnă că într-o zi petrecea cam trei ore cu mine. Încerca să se revanşeze la sfârşit de săptămână. Mergeam cu el la clubul lui de tenis, sau mă ducea pe deal şi jucam un pic de fotbal, sau lucram în grădiniţa noastră. „Fă asta, fă ailaltă.“ „Bine, tată.“ „Du cu roaba, sapă acolo, pliveşte acolo.“ Îmi plăcea să mă uit cum cresc plantele şi ştiam că tata se pricepea la treburile astea. „Acum trebuie să punem cartofii ăştia.“ Doar lucruri elementare. „S-a făcut bine fasolea anul ăsta.“ Era un om destul de rece. N-aveam timp de apropieri, dar eram foarte fericit. Mi se părea un tip grozav; aşa era tatăl meu.

Când eşti singur la părinţi, eşti nevoit să îţi inventezi o lume a ta. În primul rând, locuieşti în casă cu doi adulţi, aşa că îţi petreci o perioadă bună din copilărie ascultând aproape numai discuţii de oameni mari. Şi tot auzind vorbindu-se despre probleme legate de asigurare şi chirie, nu aveam spre cine să mă îndrept. Aşa spune orice copil singur la părinţi. Nu ai nici o soră, nici un frate de care să te agăţi. Poţi să ieşi pe-afară şi să-ţi faci prieteni, dar vremea de joacă se încheie la apusul soarelui. Şi mai e şi alt aspect, când nu ai fraţi sau surori şi nici verişori prin zonă – aveam multe rude mai îndepărtate, dar nimeni prin preajmă – întrebarea e cum să-ţi

faci prieteni şi cu cine să te împrieteneşti. Asta devine o parte foarte importantă, vitală a existenţei, la acea vârstă.

Sărbătorile erau, din acest punct de vedere, absolut speciale. Mergeam la Beesands, în Devon, unde aveam o rulotă. Era chiar lângă un sat pe nume Hallsands, care se prăbuşise în mare, un sat distrus, ceea ce era foarte interesant pentru un puşti. Era chiar ca în *Five Go Mad in Dorset*[5]. Toate casele astea părăginite, dintre care jumătate se pot vedea de sub apă. Ruinele astea bizare şi romantice, chiar lângă tine. Beesands era un vechi sat pescăresc, aflat chiar pe plajă, unde erau acostate bărcile pescarilor. Pentru mine, în copilărie, era o comunitate minunată, fiindcă în două, trei zile te împrieteneai cu toţi. În patru zile graseiez profund, în stilul celor din Devon, şi mă delectez cu sentimentul că sunt de-al locului. Întâlnesc turişti: „În ce direcţie e Kingbridge?“ „Ooo, dar încotro vă îndreptaţi?“. Cu întorsături de frază foarte elisabetane, aşa se vorbea încă acolo, o engleză foarte veche.

Sau mergeam cu cortul, în drumeţii, cum obişnuiau să facă dintotdeauna Bert şi Doris. Cum să aprinzi primusul; cum să pui plasa de ţânţari sus şi salteaua pe jos. Eram doar cu mama şi cu tata, iar când ajungeam acolo mă uitam să văd dacă o să am cu cine să-mi petrec vremea. Mă cam îngrijoram dacă eram singurul… şi deveneam un pic gelos uneori dacă vedeam o familie cu patru fraţi şi două surori. Dar lucrul ăsta te şi maturizează. Fiindcă eşti expus lumii adulte, dacă nu-ţi creezi o lume a ta. Atunci intră în joc imaginaţia şi apar şi lucrurile pe care le poţi face singur. Cum ar fi masturbarea. Când îmi făceam prieteni era fantastic. Uneori întâlneam un grup foarte mare de fraţi sau surori în vreun cort şi de fiecare dată rămâneam cu inima frântă când totul se termina, gata.

Pentru ai mei importante erau sâmbăta şi duminica la clubul de tenis Bexley. Era o anexă a clubului Bexley Cricket. Mereu aveai senzaţia asta la clubul de tenis, de văr mai sărac, fiindcă clubul Bexley Cricket era într-un pavilion elegant, frumos, din secolul al nouăsprezecelea. La clubul de crichet nu erai niciodată invitat. Cu excepţia zilelor când nu ploua cu găleata, în fiecare weekend adică, mergeam ţintă la clubul de tenis. Despre Bexley ştiu mai multe decât despre Dartford. La fiecare sfârşit de săptămână luam trenul după prânz, împreună cu verişoara Kay, şi mă întâlneam cu părinţii acolo. Era limpede că ceilalţi oameni care veneau erau în majoritate din alte pături sociale, mai sus-puse. Aveau maşini. Noi mergeam cu bicicletele. Treaba mea era să culeg

mingile care treceau dincolo de calea ferată şi era cât pe ce să plătesc pentru asta odată, când era cât pe ce să mă electrocutez.

Aveam animale care să-mi ţină companie. Am avut o pisică şi un şoarece. E greu de crezut – dar s-ar putea să explice un pic ceea ce sunt. O şoricică mică şi albă, Gladys. O luam cu mine la şcoală şi vorbeam cu ea la ora de franceză, când mă plictiseam. O hrăneam cu prânzul şi cu gustarea mea şi mă întorceam acasă cu buzunarul plin de rahat de şoarece. Rahatul de şoarece nu se pune. Sunt nişte biluţe tari, fără miros, nu-i ca vreo balegă sau ceva de genul ăsta. Îţi goleşti buzunarele, cad biluţele astea. Gladys era devotată şi de încredere. Foarte rar îşi scotea capul din buzunar şi rămânea expusă pericolelor mortale. Dar Doris mi-a omorât şi pisica şi pe Gladys. Mi-a ucis toate animalele de companie când eram mic. Nu-i plăceau animalele; m-a ameninţat c-o să le omoare şi s-a ţinut de cuvânt. I-am lăsat un bilet pe uşa dormitorului, cu desenul unei pisici şi cu cuvântul: „Criminală“. N-am iertat-o niciodată. Doris a reacţionat ca de obicei: „Hai, taci! Nu fi aşa pămpălău. Se pişa peste tot“.

Când eram mic, Doris a avut, imediat după ce s-au inventat maşinile de spălat, o slujbă de demonstrator – specialist în marca Hotpoint – la Cooperativa din High Street, Dartford. Era foarte pricepută; o adevărată artistă când îţi arăta cum funcţionează. Doris îşi dorise să se facă actriţă, să urce pe scenă, să danseze. Deci e ceva ce mi se trage din familie. Eu o însoţeam şi stăteam în picioare prin mulţimea de oameni adunaţi în jurul ei, o priveam demonstrând cât de minunată e noua maşină Hotpoint. Ea însă nu avea o astfel de maşină; a durat secole până să-şi poată permite una. Însă putea face un adevărat spectacol din cum să încarci o maşină Hotpoint. Pe atunci nu exista nici măcar apă curentă la robinet. Trebuia să le umpli şi să le goleşti cu o găleată. Erau o noutate, iar lumea zicea: „Mi-ar plăcea mult să-mi spel rufele la maşină, dar, Doamne, îmi prind urechile“. Iar treaba mamei mele era să spună: „Ba nu. Ia uite ce uşor e“. Iar mai târziu, când trăiam, lefteri şi prăpădiţi în cloaca aia din Edith Grove, înainte să se lanseze Rolling Stones, noi aveam mereu hainele curate fiindcă Doris făcea demonstraţii pe ele, ni le călca şi ni le trimitea acasă cu admiratorul ei, Bill, şoferul de taxi. Le dădeam dimineaţă, le primeam înapoi seara. Doris avea nevoie de marfă murdară. Iar noi eram cea mai bună sursă!

Peste ani, Charlie Watts avea să-şi petreacă zile în şir în Savile Row cu croitorii lui, pipăind stofele de calitate şi

alegând nasturi. Eu nu puteam să merg acolo. Era ceva legat de mama, cred. Ea mergea mereu în magazine de textile să caute perdele. Iar eu n-aveam voie să protestez. Eram abandonat pe vreun scaun sau pe vreo bancă, pe vreun prag sau aşa ceva şi mă uitam la mama. Ea alegea ceva, apoi i-l împachetau, iar apoi, vai, nu! Se întorcea brusc şi vedea altceva, scoţându-l pe om din sărite. La magazinele en-gros, banii circulau prin acele tuburi, într-un bidonaş. Eu stăteam acolo privind cu orele, în timp ce mama hotăra ce îşi permite să cumpere. Dar ce poţi să spui despre prima femeie din viaţa ta? Era mama. Mă îngrijea. Mă hrănea. Îmi netezea mereu părul şi-mi îndrepta hainele în public. Era penibil. Dar aşa era mama. Abia mai târziu mi-am dat seama că mi-era şi prietenă. Mă făcea să râd. Punea muzică mereu. Mi-e tare dor de ea.

* * *

E un miracol cum de s-au găsit mama şi tata – ceva atât de aleatoriu, atracţia contrastelor, căci contrastau şi ca mediu din care proveneau, şi ca personalitate. Cei din familia lui Bert erau nişte socialişti scorţoşi, rigizi. Tatăl lui şi bunicul meu, Ernest G. Richards, cunoscut ca „unchiul Ernie“, nu era doar un devotat al Partidului Laburist. Era un înverşunat apărător al clasei muncitoare, iar când s-a apucat de asta nu exista nici mişcarea socialistă, nici Partidul Laburist. Ernie şi bunica mea Eliza s-au căsătorit în 1902, chiar la începuturile partidului – care a avut doi membri în parlament în 1900. Iar el l-a ajutat pe Keir Hardie, fondatorul partidului, să câştige alegerile în acea parte a Londrei. Avea să-l ajute pe Keir tot timpul, cu toate, indiferent ce ar fi presupus asta, făcând campanie electorală şi ocupându-se de recrutări după Primul Război Mondial. Pe atunci, Walthamstow era o zonă prielnică pentru laburişti. Asimilase o populaţie numeroasă aparţinând clasei muncitoare, datorită exodului din zona East End a Londrei şi navetiştilor apăruţi graţie noii căi ferate – linia de front politică. Ernie era devotat în adevăratul sens al cuvântului. Nu se dădea înapoi de la nimic. Walthamstow a devenit o redută a laburiştilor, un loc suficient de sigur pentru Clement Attlee, prim-ministrul laburist de după război, care avea să-l înlăture pe Churchill în 1945 şi care a fost parlamentar de Walthamstow în anii ’50. A trimis un mesaj de condoleanţe când a murit Ernie, în care-l numea „sarea pământului“. Şi i-au cântat „Steagul roşu“ la înmormântare, un cântec pe care tocmai ce încetaseră să-l mai cânte la

conferinţele Partidului Laburist. Nu m-au atins niciodată versurile alea.

Se înalţă sus drapelul stacojiu,
La umbra lui trăim şi vom muri,
Tresară laşul, râdă trădătorul,
De-a pururi sus vom ţine steagul roşu.

Dar ce meserie avea Ernie? Era grădinar şi a lucrat treizeci şi cinci de ani pentru aceeaşi firmă producătoare de alimente. Însă Eliza, bunica mea, era, la drept vorbind, şi mai abilă – a fost aleasă consilier municipal înaintea lui Ernie, iar în 1951 a devenit primar în Walthamstow. Ca şi Ernie, şi ea se căpătuise tot cu ajutorul ierarhiei politice. Îşi avea originile în clasa muncitoare din Bermondsey[6], şi într-un fel se poate spune că a pus la punct sistemul de ajutoare sociale pentru copii în Walthamstow – o adevărată reformatoare. Trebuie să fi fost colosală – a devenit preşedinte al comitetului de atribuire a locuinţelor într-un orăşel care avea unul dintre cele mai dezvoltate programe de acordare a locuinţelor sociale din ţară. Doris se plângea mereu că Eliza era aşa de integră şi nu voia să le aloce, ei şi lui Bert, o locuinţă socială când s-au căsătorit – nu voia să îi împingă mai sus pe listă. „Nu pot să-ţi dau casă. Eşti nora mea.“ Mai mult decât strictă, rigidă. Asta m-a intrigat întotdeauna: părea neverosimil ca cineva din familia aceea să se ia cu cineva din celălalt grup, de libertini.

Doris şi cele şase surori ale ei – în ambele ramuri ale familiei mele era matriarhat – au crescut în Islington[7], într-o casă cu două dormitoare, unul al fetelor şi celălalt al bunicilor mei, Gus şi Emma. Mare înghesuială. O cameră din faţă care era folosită doar la ocaziile speciale, iar în spate o bucătărie şi-un salonaş. Tot familionul ăsta numeros în doar două camere şi-n bucătăria aia mică; la etaj locuia altă familie.

Bunicului Gus – Domnul să-l aibă în pază – îi datorez mare parte din dragostea mea pentru muzică. Îi scriu adesea bileţele şi i le prind cu un bold. „Mulţumesc, bunicule.“ Theodore Augustus Dupree, patriarhul acestei familii, înconjurat de femei, locuia lângă Seven Sisters Road (Drumul celor şapte surori), cu şapte fiice, pe Crossley Street nr. 13, cod N7. Şi obişnuia să spună: „Nu-s doar cele şapte fiice, cu nevasta fac opt“. Soţia lui era Emma, bunica mea care a suferit mult, al cărei nume de fată fusese Turner şi care cânta foarte bine la pian. Emma era cu mult deasupra lui Gus

– foarte elegantă, vorbea franţuzeşte. Nu ştiu cum de-a pus mâna pe ea. S-au cunoscut în roata mare dintr-un parc de distracţii, la un târg agricol din Islington. Gus era o frumuseţe de băiat şi făcea mereu poante; era în stare să râdă tot timpul. Folosea acel umor, acel obicei de a râde, ca să păstreze un tonus însufleţit în toate, chiar şi-n perioadele mai grele. Mulţi din generaţia lui erau aşa. Iar Doris sigur a moştenit de la el simţul nebun al umorului, precum şi simţul muzical.

Nu trebuia să întrebăm de unde se trăgea Gus. Dar, pe de altă parte, nici unul dintre noi nu ştie de unde se trage – din hăurile iadului, poate. În familie se zvonea că numele ăla încâlcit nu era numele lui adevărat. Din cine ştie ce motiv bizar, nici unul dintre noi nu s-a deranjat vreodată să afle, dar iată-l cum apare la recensământ: Theodore Dupree, născut în 1892, într-o familie numeroasă din Hackney, unul din cei unsprezece copii. Tatăl lui apare ca „tapetar“, născut în Southwark. Dupree este un nume hughenot, iar mulţi dintre aceştia se trag din Insulele Canalului – protestanţi refugiaţi din Franţa. Gus abandonase şcoala la treisprezece ani, îşi făcuse ucenicia şi lucrase ca patiser prin Islington, şi învăţase să cânte la vioară de la unul dintre prietenii tatălui său din Camden Passage[8]. Era un muzician versat. A avut o trupă care cânta muzică dansantă în anii ’30. Atunci cânta la saxofon, dar pretindea că a fost gazat în Primul Război Mondial şi că apoi n-a mai putut sufla. Însă nu ştiu dacă-i adevărat. Circulau atâtea poveşti. Gus a reuşit să se învăluie în pânze de păianjen şi ceaţă. Bert spunea că bunicul a făcut parte din detaşamentul care se ocupa cu mâncarea – datorită pregătirii de patiser – şi că n-a ajuns în prima linie a frontului. Nu făcea decât pâine. Iar Bert mi-a zis: „Dacă a fost într-adevăr gazat, atunci de la cuptorul lui i s-a tras“. Însă mătuşa Marje, care ştie totul şi încă trăieşte când scriu aceste rânduri – are nouăzeci şi ceva de ani, spune că Gus s-a înrolat în 1916 şi a fost trăgător de elită în Primul Război Mondial. Ea zice că bunicul avea mereu lacrimi în ochi când vorbea de război. N-a vrut să omoare pe nimeni. A fost rănit la picior şi la umăr fie la Passchendaele, fie pe Somme. Când n-a mai putut cânta la saxofon, s-a apucat iarăşi de vioară şi de chitară; i s-a agravat rana de la braţul cu care ţinea arcuşul, iar un tribunal i-a acordat o pensie de veteran de zece şilingi pe săptămână. Gus era bun prieten cu Bobby Howes, o celebritate muzicală a anilor ’30. Au fost camarazi de război, cântau şi găteau pentru popota ofiţerilor. În felul ăsta puteau să mănânce mai bine decât soldaţii de rând. Aşa povesteşte mătuşa Marjie.

Până în 1950 îşi înfiinţase o trupă de cadriluri, Gus Dupree & băieţii, şi făceau bani frumoşi prestând prin bazele aeriene americane, cântând cadriluri. Ziua lucra într-o fabrică din Islington, iar seara cânta, trezindu-se îmbrăcat în cămaşă cu plastron. Cânta la nunţile evreieşti şi la întrunirile masonice şi aducea acasă prăjituri în cutia viorii; toate mătuşile mele îşi amintesc asta. Trebuie să fi fost foarte strâmtorat – de exemplu, nu-şi cumpăra niciodată haine noi, doar haine şi pantofi de la magazinele de vechituri.

De ce a suferit mult bunica mea? Dincolo de faptul că vreme de douăzeci şi trei de ani a fost mereu însărcinată, în diferite stadii? Marea plăcere a lui Gus era să cânte la vioară în timp ce Emma cânta la pian. Dar în timpul războiului ea l-a prins când i-o trăgea unei tipe de la Protecţia Civilă în timpul unui raid, când se stinseseră luminile. L-a surprins cum se întâmplă de obicei. Şi încă pe pian. Nu se putea mai rău. Aşa că n-a mai cântat pentru el niciodată la pian. Ăsta a fost preţul. Şi ea era foarte încăpăţânată – de fapt, era foarte diferită de Gus, foarte în dezacord cu temperamentul lui de artist. Aşa că el şi-a forţat fiicele să cânte, dar n-a mai fost „niciodată la fel, Keith“, aşa îmi spunea. „N-a mai fost niciodată la fel.“ Dacă-l ascultai povestind, ai fi zis că Emma era Arthur Rubinstein. „Nici nu se compara cu Emma. Ah, ea ştia să cânte“, zicea el. A transformat chestia asta în povestea-iubirii-pierdute, un dor. Din nefericire, n-a fost singura lui infidelitate. Au fost o grămadă de tărăboaie şi plecări. Gus era un afemeiat şi Emmei i se cam luase.

Chestia e că Gus şi familia lui erau o ciudăţenie pentru acele vremuri – mai boemi de-atât nu se putea. Gus încuraja un soi de impertinenţă şi de nonconformism, dar asta era cumva în genele lor. Una dintre mătuşile mele juca la teatrul local, în piese cu amatori. Toţi aveau înclinaţii artistice, într-un fel sau altul, în funcţie de împrejurări. Dacă stăm să ne gândim în ce perioadă se întâmplau toate astea, familia mea era foarte lipsită de prejudecăţi – foarte ne-victoriană. Gus era un tip tare ştrengar: Când fiicele lui crescuseră şi erau vizitate de patru sau cinci iubiţi de-ai lor, ei şedeau pe canapeaua din faţa ferestrei, iar fetele pe cea din faţa lor, Gus se ducea la toaletă şi întindea un şnur petrecut printr-un prezervativ folosit, şi-l bălăngănea în faţa băieţilor, iar fetele nu-l puteau vedea. Ăsta era genul lui de umor. Şi toţi băieţii se înroşeau şi se fâstâceau, iar fetele nu-şi dădeau seama ce naiba se petrece. Lui Gus îi plăcea să creeze un pic de agitaţie. Iar Doris povestea ce îngrozită a fost mama ei, Emma, de scandalul că două dintre surorile lui Gus, Henrietta şi Felicia, care locuiau împreună în Colebrook Row, ieşeau –

spunea ea în şoaptă – „la produs“. Nu toate surorile lui Doris erau ca ea – cu o limbă atât de ascuţită, cum s-ar zice. Unele dintre ele erau virtuoase şi cinstite ca Emma, dar nici una nu nega povestea cu Henrietta şi Felicia.

Primele mele amintiri cu Gus sunt plimbările noastre, incursiunile pe care le făceam pentru că, bănuiesc, mai simţea nevoia să plece din casa plină cu femei. Eu eram o scuză, ca şi câinele numit dl Thompson Wooft. Până să apar eu, Gus nu avusese niciodată un băiat în casă, fiu sau nepot, şi cred că acum prinsese momentul, ocazia fantastică să meargă în plimbări şi să dispară. Când Emma voia să-l pună la treabă prin casă, el răspundea invariabil: „Aş vrea, Emma, dar o viaţă avem şi o gaură-n cur“. O clătinare din cap şi-o ocheadă şi dus era cu câinele la plimbare. Şi mergeam kilometri în şir, iar uneori, mi se părea, chiar zile în şir. Odată ne-am dus pe Primrose Hill, ca să ne uităm la stele, însoţiţi desigur de dl Thompson. „Nu ştiu dacă reuşim să ne întoarcem diseară acasă“, a zis Gus. Aşa că am dormit sub un copac.

„Hai să scoatem câinele la plimbare.“ (Ăsta era mesajul nostru cifrat pentru plecare.)

„Bine.“

„Ia-ţi fâşul.“

„Nu plouă.“

„Ia-ţi fâşul.“

Odată, într-o plimbare, Gus m-a întrebat (aveam vreo cinci, şase ani):

„Ai la tine un penny?“

„Da, Gus.“

„Îl vezi pe puştiu’ ăla de la colţ?“

„Da, Gus.“

„Du-te şi dă-i-l.“

„Poftim?“

„Hai, du-te, el o duce mult mai greu ca tine.“

I-am dat băiatului bănuţul.

Iar Gus mi-a dat mie doi.

Am băgat lecţia la cap.

Gus nu mă plictisea niciodată. Seara târziu, în gara New Cross, Gus mi-a dat să fumez primul meu chiştoc. „Nu vede nimeni.“ Gus obişnuia să-şi salute prietenii cu „Salutare, să nu fii bou toată viaţa“. Şi-o zicea minunat de plat, cu un aer absolut firesc. Îl adoram. O scatoalcă după ceafă. „N-ai auzit nimic.“ „Ce s-aud, Gus?“

Fredona simfonii întregi când mergea. Uneori spre Primrose Hill, în Highgate sau până în Islington, prin Archway, prin zona Angel, absolut peste tot.

„Vrei un crenvurst?“

„Da, Gus.“

„Nu capeţi. Mergem la Lyons Corner House[9].“

„Da, Gus.“

„Să nu-i zici lu’ bunică-ta.“

„OK, Gus! Dar câinele?“

„Îl cunoaşte pe bucătar.“

Căldura şi tandreţea lui mă înconjurau, glumele lui mă făceau să mă tăvălesc pe jos de râs cât era ziua de lungă. Pe vremea aceea în Londra nu găseai prea multe lucruri amuzante. Dar MUZICA era peste tot!

„Treci înăuntru. Trebuie să ciupesc nişte corzi.“

„OK, Gus.“

Eu nu prea spuneam mare lucru; doar ascultam. El cu chipiul lui, eu cu parpalacul. Poate că de la el am moştenit dorul de ducă. „Dacă ai şapte fete în Seven Sisters Road, şi cu nevasta opt, te duci unde vezi cu ochii.“ Din câte-mi amintesc, nu bea niciodată. Dar *sigur* făcea el ceva. Nu mă ducea niciodată prin cârciumi. Dar dispărea destul de des în încăperile dosnice ale magazinelor. Mă zgâiam la marfă cu ochi scânteietori. Aşa îi avea şi el când ieşea.

„Să mergem. Ai luat câinele?“

„Da, Gus.“

„Hai, dom’ Thompson.“

Habar n-aveai unde-o să ajungi. Prin micile prăvălii de prin Angel sau Islington, dispărea pur şi simplu în spate. „Băiete, stai aici un minut. Ţine câinele.“ Şi apoi apărea zicând „OK“ şi mergeam mai departe, ajungeam prin West End în atelierele marilor magazine de muzică, precum Ivor Mairants şi HMV. Cunoştea toate mărcile de instrumente şi pe toţi tipii care le reparau. Mă aşeza pe un raft. Erau cazane de clei, instrumente acordate şi atârnate, tipi în salopete maronii lipind de zor, iar la capătul circuitului era cineva care testa instrumentele; se auzea nişte muzică. Şi mai erau apoi bărbaţii ăştia mititei şi agitaţi, care apăreau din fosa orchestrei zicând: „Mi-ai terminat vioara?“. Eu şedeam acolo cu o ceaşcă de ceai şi un biscuit, iar cazanele cu clei bolboroseau bul-bul-bul, ca un Parc Yellowstone în miniatură, şi eram pur şi simplu fascinat. Nu mă plictiseam niciodată. Viori şi chitare atârnate pe sârme şi dând roată pe un transportor cu bandă, şi toţi acei tipi reparând, fabricând şi făcând instrumentele să lucească din nou. Acum mi se pare că era ceva foarte alchimic, ca în *Ucenicul vrăjitor* al lui Disney. Pur şi simplu m-am îndrăgostit de instrumente.

Gus încerca subtil să mă facă să fiu interesat de cântat. În loc să-mi pună ceva în mână şi să zică: „Fii atent, aşa se face“. Chitara era absolut inaccesibilă. Era ceva la care te uitai, te gândeai, dar pe care nu puneai mâna. N-o să uit niciodată chitara de pe pianina lui, de fiecare dată când mergeam în vizită, probabil cam de când aveam cinci ani. Credeam că acolo e locul acelui obiect. Credeam că-i acolo mereu. Mă tot uitam la ea şi nu ziceam nimic, iar peste câţiva ani încă mă uitam la ea. „Hei, când o să fii destul de înalt, o să te las s-o încerci“, mi-a zis bunicul. Abia după ce-a murit am aflat că o aducea şi-o punea acolo doar când ştia că vin eu în vizită. Aşa că, într-un fel, mă tachina. Cred că mă studia fiindcă mă auzise cântând. Când dădeau muzică la radio, începeam cu toţii să improvizăm; aşa făceam mereu. O gaşcă de cântăreţi.

Nu-mi amintesc când a dat jos chitara şi-a zis: „Poftim“. Probabil aveam nouă-zece ani, aşa că am început destul de târziu. O chitară clasică, cu corzi din catgut, o domnişorică drăguţă, scumpă. Dar eu habar n-aveam ce naiba să fac cu ea. Mirosul! Chiar şi acum, dacă deschid o cutie de chitară, dacă e vorba de o chitară veche de lemn, îmi vine să mă strecor înăuntru şi să închid capacul. Gus nu era cine ştie ce mare chitarist, dar cunoştea noţiunile elementare. Mi-a arătat primele *lick*[10]-uri şi acorduri, principalele acorduri majore, Re, Sol, Mi. Zicea: „Dacă ştii să cânţi *Malagueña*, poţi să cânţi orice“. În ziua în care mi-a zis „Cred că te-ai prins cum stă treaba“, am fost de fericit.

Cele şase mătuşi ale mele, într-o ordine întâmplătoare: Marje, Beatrice, Joanna, Elsie, Connie, Patty. E incredibil, dar când scriu rândurile astea, cinci sunt încă în viaţă. Mătuşa mea preferată a fost Joanna, care a murit în 1980, suferind de scleroză în plăci. Era prietena mea. Actriţă. Camera era inundată de şarm când venea Joanna, brunetă, purtând brăţări şi mirosind a parfum. Mai ales la începutul anilor ’50, când totul era atât de şters, venea Joanna şi era de parcă ar fi sosit tipele de la The Ronettes. Juca în Cehov şi chestii din astea, la Highbury Theatre. A fost şi singura care nu s-a măritat. Avea mereu iubiţi. Şi, ca noi toţi, era pasionată de muzică. Improvizam împreună. Orice cântec se auzea la radio, noi ziceam: „Hai să-l încercăm“. Îmi amintesc cum cântam cu ea „When Will I Be Loved“, al trupei Everly Brothers.

Mutarea în Spielman Road de pe Temple Hill, dincolo de calea ferată, pe pârloagă, a fost o catastrofă pentru mine; vreme de cel puţin un an întreg am fost mereu în primejdie şi

am stat cu frica în sân, când aveam nouă sau zece ani. Eram mititel pe atunci – n-am crescut în înălţime până pe la cincisprezece ani sau cam aşa ceva. Dacă eşti un pişpirică cum eram eu, trebuie să stai mereu în apărare. În plus, eram mai mic cu un an decât toţi ceilalţi din clasă, din cauză că eram născut pe 18 decembrie. În privinţa asta am avut ghinion. Iar la vârsta aceea, un an înseamnă enorm. Însă, cu toate acestea, îmi plăcea foarte mult să joc fotbal; eram un fundaş stânga bun. Eram iute şi încercam să şutez zdravăn. Dar, fir-ar să fie, sunt cel mai mic. O lovitură-n spate şi-s pe jos, în noroi, o placare seriosă de la un tip care-i cu un an mai mare ca mine. Dacă tu eşti aşa mic şi ei aşa mari, devii chiar tu o minge de fotbal. O să fii mereu un pişpirică. Aşa că auzeam întruna: „A, salut, micuţule Richards“. Mi se zicea „Maimuţa“ fiindcă aveam urechile clăpăuge. Tuturor li se zicea cumva.

Drumul spre şcoală, din Temple Hill, era o stradă sumbră. Până la unsprezece ani, mă duceam cu autobuzul şi mă întorceam pe jos. De ce nu mă întorceam cu autobuzul? *Fiindcă n-aveam nici o leţcaie!* Cheltuisem banii de bilet, cheltuisem şi banii de frizer, mă tunsesem singur, în faţa oglinzii. Ţac, ţac, ţac! Aşa că trebuia să traversez oraşul, să ajung tocmai în partea cealaltă, un drum de vreo patruzeci de minute pe jos, şi erau doar două variante, pe Havelock Road sau pe Princes Road. Dădeam cu banul. Dar ştiam că din clipa în care ies pe poarta şcolii mă aşteaptă tipul ăsta. Ghicea mereu pe unde o iau. Încercam să descopăr trasee noi, eram prins prin grădinile oamenilor. Petreceam toată ziua gândindu-mă cum să ajung acasă fără să iau bătaie. Treabă grea. Cinci zile pe săptămână. Uneori nu se întâmpla nimic, dar chiar şi aşa, stăteai în clasă clocotind. Cum naiba să trec de tipul ăsta? Individul o să fie nemilos. Nu puteam face nimic şi petreceam toată ziua cu spaima în sân, iar din cauza asta nu puteam să mă concentrez.

Când ajungeam acasă cu un ochi învineţit, Doris mă întreba: „Ce-ai păţit?“. „Ei, am căzut“. Dacă aş fi zis adevărul, bătrâna ar fi început cu „Cine te-a bătut?“. Mai bine ziceam c-am căzut de pe bicicletă.

Între timp, notele erau din ce în ce mai proaste, iar Bert se uita la mine: „Ce se-ntâmplă?“. N-ai cum să-i explici că ţi-ai petrecut toată ziua la şcoală frământându-te cum să ajungi acasă. Nu poţi face asta. Numai fraierii fac aşa. E o chestie pe care trebuie s-o rezolvi singur. Nu bătaia în sine era problema. Învăţasem cum să încasez bătaie. Nu ieşeam chiar aşa de şifonat. Înveţi cum să ţii garda sus şi cum să te asiguri că-i laşi celuilalt impresia că ţi-a făcut mult mai mult rău

decât în realitate. „Aaaah!“ – iar ei îşi zic: „Mamă, ce l-am mai trosnit“.

Iar apoi m-am înţelepţit. Păcat că nu mă gândisem la asta mai devreme. Era tipul ăsta foarte de treabă, nu-mi mai amintesc cum îl chema, era cam tăntălău, să zicem că nu era făcut pentru învăţătură, era solid şi stătea tot în zona cu locuinţe sociale – şi era foarte îngrijorat de o temă. I-am zis: „Uite, îţi scriu eu prăpădita de temă, dar mergi acasă cu mine. Nu trebuie să ocoleşti prea mult“. Aşa că m-am ales deodată cu o gardă personală, cu preţul temelor la istorie şi geografie. N-o să uit niciodată cum a fost prima oară, când mă aşteptau vreo doi tipi, ca de obicei, şi l-au văzut pe el cum apare. I-am bătut amândoi de le-au sărit capacele. N-a fost nevoie să facem asta decât de două, trei ori, cu un pic de vărsare de sânge ritualică, şi gata, victorie.

Lucrurile s-au îndreptat, printr-un mare noroc, abia când am ajuns la următoarea şcoală, Dartford Tech, colegiul tehnic. Până să dau eu examenul de la sfârşitul ciclului primar[11], Mick intrase deja la liceul Dartford, adică „Aaa, ăia cu uniforme roşii“. Iar în anul următor a fost rândul meu, şi-am eşuat dezastruos, dar nu într-atât cât să ajung la ceea ce se numea pe atunci „secţia moderne“ în ciclul secundar. Acum nu mai e aşa, dar pe vremuri dacă ajungeai acolo viaţa ta se încheia cu angajarea în vreo fabrică. Nu erai pregătit decât pentru muncă manuală. Profesorii erau îngrozitori şi singurul lor scop era să ţină şleahta în frâu. Am ajuns la clasele mai slabe de la acea şcoală tehnică, ceea ce, privind în urmă, e o exprimare foarte neclară; însemna de fapt că nu făceai aceleaşi materii ca la un liceu clasic, dar nu era nici o pierdere totală de timp. Abia mai târziu îţi dădeai seama că eşti notat şi cernut de acest sistem absolut arbitrar care rareori – ca să nu spun niciodată – lua în considerare tot ce te definea ca întreg sau „Ei, n-o fi foarte bun la ore, dar e priceput la desen“. Nu se gândeau niciodată că, hei, poate că te-ai plictisit fiindcă ştiai deja asta.

Terenul de joacă e marele judecător. Acolo se duc adevăratele negocieri între colegi. I se zice joacă, dar e mai degrabă un câmp de luptă şi bătăliile pot fi dure, tensiune mare. Vezi doi tipi care-l bat de-i sună apa-n cap pe-un prăpădit şi „Ah, dar nu fac decât să se joace ceva mai energic“. Pe atunci joaca devenea uneori destul de violentă la modul fizic, dar de obicei erau doar insulte, „fătălăule“ şi din astea.

Mi-a luat mult timp să mă prind cum să-l trosnesc eu pe altul, în loc s-o încasez. Fusesem expert în luat bătaie destulă

vreme. Apoi a dat norocul peste mine, când l-am pus la pământ pe un bătăuş din pură întâmplare. A fost unul dintre momentele alea magice. Aveam doisprezece sau treisprezece ani. În clipa asta sunt ţinta, şi-n următoarea, dintr-o mişcare rapidă, îl pun la pământ pe şmecherul şcolii. S-a împiedicat de bordura rondului de flori şi a căzut, iar eu m-am pomenit peste el. Când mă lupt, se coboară o cortină roşie. Nu văd nimic, dar ştiu exact unde să lovesc. E de parcă îmi cade peste ochi un văl roşu. Fără milă, amice, trosc cu gheata! Tras de pe el de elevii de serviciu şi tot tacâmul. Ah, cum se prăbuşesc cei puternici! Încă îmi mai amintesc uluirea tipului când a căzut. Parcă văd şi acum pietrele şi panseluţele peste care s-a prăbuşit şi cum nu-l lăsam apoi să se ridice.

Odată ce-a căzut, întreaga atmosferă din curtea şcolii s-a schimbat. Un nor imens părea să se fi ridicat de deasupra capului meu. Reputaţia dobândită după aceea m-a eliberat de toate angoasele şi de stres. Până atunci nu mi-am dat seama cât de mare fusese norul ăsta. A fost singura dată când am început să am o părere bună despre şcoală, mai ales fiindcă acum puteam să întorc câteva favoruri pe care mi le făcuseră alţii. Un puşti mic şi urât, pe nume Stephen Yarde, poreclit „Cizme“ din cauză că avea labe uriaşe, era victima preferată a bătăuşilor. Era mereu ciuca bătăii. Şi ştiind cum e când te-aştepţi să fii bătut, i-am luat apărarea. Am devenit gardianul lui. Ziceam: „Nu te lua de Stephen Yarde“ şi gata. Nu mi-am dorit să devin atât de puternic încât să-i bat pe alţii; voiam doar să fiu atât de puternic cât să fac aceste lucruri să înceteze.

Eliberat de toată acea apăsare, am devenit mai bun la şcoală, la Dartford Tech. Primeam chiar şi laude. Doris a păstrat câteva fişe[12]: *Geografie 59%, un rezultat bun la examinare. Istorie 63%, o lucrare bună*. Însă, în ciuda acestor precizări de pe fişe, dirigintele a trasat o acoladă mare în care le-a cuprins pe toate – din abjecţie, nu se făcea nici o diferenţă între ele – şi le-a expediat la grămadă scriind *nici o îmbunătăţire* la matematică, fizică şi chimie. Desenul tehnic era încadrat la *încă îl depăşeşte*. Acea fişă cu calificative cuprindea povestea unei mari trădări şi a felului în care am fost transformat dintr-un elev destul de supus într-un terorist şi-un delincvent al şcolii, cuprins de o furie intensă şi durabilă împotriva autorităţilor.

Există o fotografie cu grupul nostru de elevi stând în faţa unui autobuz, zâmbind la aparatul de fotografiat, însoţiţi de un profesor. Eu sunt în primul rând, în pantaloni scurţi, am unsprezece ani. A fost făcută în 1955, în Londra, unde ne

duseserăm ca să susţinem un concert la biserica Sf. Margareta din Westminster Abbey – un concurs între corurile şcolilor, care se ţinea în faţa reginei. Corul şcolii noastre ajunsese departe, o mână de necioplţi care câştigau cupe şi premii pentru cântatul în cor la nivel naţional. Cei trei soprani erau Terry, Spike şi cu mine – vedetele spectacolului, s-ar putea spune. Iar dirijorul corului, fotografiat lângă autobuz, geniul care a reuşit să scoată o unitate de elită dintr-un material atât de nepromiţător, se numea Jake Clare. Era un individ misterios. Abia peste foarte mulţi ani am aflat că fusese dirijorul corului de la Oxford, era unul dintre cei mai buni din ţară, dar fusese transferat sau degradat din cauza apetitului său pentru băieţei. I s-a dat altă şansă în colonii. Nu vreau să îi pătez numele, trebuie să precizez că e ceva ce doar am auzit. Cu siguranţă avusese material mai bun cu care să lucreze decât noi – ce căuta acolo? În tot cazul, în preajma noastră şi-a ţinut mâinile acasă, deşi era celebru că se pipăia prin buzunarul de la pantaloni. Ne-a şlefuit până când am ajuns să fim recunoscuţi drept unul dintre cele mai bune coruri din ţară. Şi a ales cei mai buni trei soprani din ce avea la dispoziţie. Am câştigat ceva trofee, care sunt expuse în sala de festivităţi. N-am mai dat niciodată o reprezentaţie muzicală într-un mediu mai select ca la Westminster Abbey. Erai tachinat: „Vai, băieţaş de cor! Fiţosule“. Nu mă deranja; era minunat la cor. Făceai excursii cu grupul la Londra. Scăpai de orele de fizică şi chimie, iar pentru asta aş fi făcut orice. Acolo am învăţat multe despre cântat, despre muzică, despre lucrul cu muzicieni. Am învăţat cum să alcătuieşti o trupă – în esenţă, e acelaşi lucru – şi cum să faci lucrurile să funcţioneze în ansamblu. Şi-apoi s-a întâmplat o catastrofă.

Schimbarea vocii, vârsta de treisprezece ani, iar Jake Clare s-a descotorosit de noi, cei trei soprani. Şi ne-au mai şi picat, adică ne-au pus să repetăm clasa. A trebuit s-o luăm de la capăt fiindcă nu trecuserăm la fizică şi la chimie, şi nu ne făcuserăm treaba la mate. „Da, dar voi ne-aţi scutit, că aveam repetiţii la cor. Am muncit de ne-am spetit.“ Halal mulţumesc. Imediat apoi a venit marea criză. Deodată, la treisprezece ani, a trebuit să mă pun să repet clasa. Să reiau un întreg an şcolar. E clar că asta m-a dărâmat cu totul. Din clipa aia, Spike, Terry şi cum mine am devenit terorişti. Eram îngrozitor de furios, mă ardea setea de răzbunare. Aveam motive să distrug ţara asta şi tot ce însemna ea.

Am petrecut următorii trei ani încercând să-i distrug. Dacă vrei să devii rebel, asta-i cea mai bună cale s-o faci. Gata cu tunsul. Două perechi de pantaloni, cei mulaţi pe picior pe sub cei regulamentari, de flanel, pe care-i dădeam

jos din clipa când ieşeam pe poartă. Totul ca să-i scot din sărite. Nu aveam nici un rezultat; doar priviri mânioase din partea tatei, dar nici asta nu mă putea opri. Chiar nu-mi făcea plăcere să-l dezamăgesc pe tata, dar… îmi pare rău, tată.

Încă mă mai roade acea umilire. Încă n-a dispărut văpaia aia. Atunci am început să privesc lumea cu alţi ochi, nu în felul lor, al celorlalţi. Atunci mi-am dat seama că există şi hărţuitori mai puternici decât ăia care te hărţuiesc pur şi simplu. E vorba de *ei*, de autorităţi. Şi s-a aprins un fitil care arde mocnit. După aceea le-ar fi fost atât de uşor să mă exmatriculeze – aveau destule motive – dar ar fi trebuit să dau ochii cu tata. Iar el s-ar fi prins imediat că a fost mâna mea. Aşa că trebuia să fie o campanie cu paşi mici. Mi-am pierdut total încrederea în autorităţi şi cheful să mă comport cum se cuvine, în condiţiile lor. Fişe trimestriale cu note? Daţi-mi una, o s-o falsific. Sunt foarte priceput la falsuri. *Ar putea fi mai bun.* Reuşeam eu cumva să găsesc aceeaşi cerneală, să modific în N-*ar putea fi mai bun*. Tata citea: *N-ar putea fi mai bun*. „Păi, şi atunci de ce-ţi dă şapte?“ Îmi forţam un pic norocul. Însă n-au depistat niciodată falsurile. De fapt, speram c-o vor face, fiindcă atunci s-ar fi terminat, aş fi fost exmatriculat pentru falsificare. Dar se pare că eram prea bun sau că hotărâseră că n-o să-ţi meargă şmecheria, băiete.

Mi-am pierdut total interesul pentru şcoală după ce s-a dus de râpă treaba cu corul. Desen tehnic, fizică, matematică, o plictiseală cumplită, fiindcă indiferent cât se chinuie să mă înveţe algebră, eu *pur şi simplu nu pricep* şi nici nu văd de ce-aş face-o. Aş înţelege dacă mi-ar pune pistolul la tâmplă, dacă m-ar ţine doar cu pâine şi apă şi m-ar trata cu biciul. Aş învăţa, aş putea s-o învăţ, dar e înăuntrul meu ceva care spune: n-o să-ţi fie de nici un ajutor, iar dacă o să vrei vreodată s-o înveţi, o s-o înveţi singur. La început, după ce ni s-a schimbat vocea şi ni s-a tras un şut în fund, am rămas foarte apropiat de băieţii cu care cântam, fiindcă simţeam cu toţii aceeaşi ostilitate aprigă, fiindcă le câştigaserăm toate medaliile şi trofeele alea pe care le-au expus cu atâta mândrie în sala lor de festivităţi. Între timp, se ştergeau pe picioare cu noi, astea erau mulţumirile pe care le primeam.

Îţi născoceşti un stil rebel. În High Street era magazinul Leonards, unde se vindeau blugi foarte ieftini, tocmai în perioada când blugii deveneau ceea ce sunt acum. Şi se vindeau şi şosete fluorescente prin anii ’56-’57 – şosete rock’n-roll care străluceau în întuneric ca să ştie fata mereu unde eşti, cu note muzicale negre pe ele, roz şi verzi. Aveam

o pereche din fiecare. Dar, şi mai curajos, aveam una roz într-un picior şi una verde în celălalt. Atunci să te ţii şmecherie!

Dimashio era o cafenea unde puteai găsi şi prăjituri sau îngheţată. Fiul lui Dimashio era coleg de şcoală cu noi, un italian mare şi umflat. Îşi făcea mereu o grămadă de prieteni cu localul lui taică-su. Aveau şi un tonomat, ăsta ne trăgea acolo. Jerry Lee Lewis şi Little Richard, pe lângă o grămadă de porcării. Era o bucăţică de America în Dartford. Doar un magazinaş, cu o tejghea în stânga, tonomatul, câteva scaune şi mese, maşina de îngheţată. Cel puţin o dată pe săptămână mergeam la cinema, de obicei la filmele de sâmbătă dimineaţa, fie la Gem, fie la Granada. Îmi plăcea Captain Marvel[13]. ŞAZAM! Dacă o ziceai din suflet, poate se întâmpla. Eu şi amicii mei, pe câmp, făcând „ŞAZAM! Nu zicem ca lumea!“. Alţii râzând de noi. „Da, da, las’ că n-o să mai râzi când o să se întâmple. ŞAZAM!“. Flash Gordon[14], cu norişorii aceia de fum. Avea părul blond, decolorat. Captain Marvel. Nu-ţi mai poţi aminti despre ce era filmul, cel mai mult era despre transformare, despre un tip normal care rosteşte un cuvânt şi deodată dispare. „Vreau să fac şi eu asta“, îţi zici. „Vreau să dispar şi eu de-aici.“

Când am mai crescut şi-am mai pus ceva carne pe noi, am început să ne umflăm în pene un pic. Partea absurdă la Dartford Tech era că pretindea că-i şcoală publică (aşa li se zice şcolilor particulare în Anglia). Şefii de clasă aveau nişte ciucuraşi aurii la şapcă; eram împărţiţi în Aripa de est şi Aripa de vest. Încercau să reînvie o epocă trecută, ca şi când războiul n-ar fi avut loc, cu meciuri de crichet, cupe şi premii, mândria elevilor. Toţi profesorii erau absolut mediocri, dar continuau să alimenteze iluzia asta, de parcă am fi fost la Eton sau Winchester, de parcă am fi fost în anii ’20 sau ’30 sau chiar pe la 1890. În anii aceia, când trecuse deja jumătate din timpul pe care aveam să-l petrec acolo, imediat după catastrofa cu corul, a început o perioadă de anarhie care părea să continue vreme îndelungată – o perioadă prelungită de haos. Poate c-a fost de fapt un singur trimestru în care, dintr-un motiv oarecare, tipii ăştia forţoşi şi turbaţi ieşeau pe terenul de joc. Eram cam trei sute, descindeam cu toţii acolo. E ciudat, mă gândesc acum, că nu ne oprea nimeni. Poate că eram pur şi simplu prea mulţi, alergând pe-acolo. Nimeni nu a fost rănit. Cred că ni se tolera un anumit grad de anarhie, dar s-a ajuns până într-acolo încât atunci când comandantul şcolii a venit într-o zi şi a încercat să ne oprească, a fost prins şi linşat. Era genul de pedant neobosit, căpitan de echipă la sport, şef de şcoală, cel mai

bun în toate. Se tot dădea mare, fâţâindu-se de colo, colo, îi plăcea grozav să se fălească şi să dea ordine copiilor mai mici, iar noi am decis să-i dăm o lecţie. Îl chema Swanton – mi-l amintesc bine. Ploua, o vreme foarte urâtă, iar noi l-am dezbrăcat şi l-am fugărit până s-a cocoţat într-un copac. L-am lăsat acolo cu şapca lui cu ciucuraşi aurii, că doar atât mai avea pe el. Swanton s-a dat jos din copac şi a devenit profesor de studii medievale la Universitatea din Exeter, a scris o operă capitală intitulată *Poezia engleză înainte de Chaucer*.

Dintre toţi profesorii, singurul înţelegător, care nu urla ordine, era cel de religie, domnul Edgington. Purta un costum bleu cu pete de spermă pe picior. Domnul Edgington, labagiul. Ora de religie, patruzeci şi cinci de minute, „Haideţi să vorbim despre Luca“. Iar noi ziceam că ori nu şi-a scuturat-o cum trebuie, ori tocmai ce i-a pus-o, prin vreo magazie, domnişoarei Mountjoy, profesoara de artă.

Adoptasem gândirea unui criminal, orice numai să-i scot din sărite. Am câştigat de trei ori crosul pe teren accidentat, dar nu l-am alergat niciodată. Porneam de la start, ne duceam şi fumam vreo oră, apoi ne strecuram în circuit spre final. Iar a treia sau a patra oară s-au prins şi au pus supraveghetori pe tot traseul, aşa că n-am fost văzuţi pe o porţiune de unsprezece kilometri. *A menţinut un standard scăzut*, acesta a fost menţiunea în cinci cuvinte pentru anul şcolar 1959 care sugera, în mod corect, că depusesem ceva efort în acest demers.

Ascultam multă muzică pe-atunci, fără să-mi dau seama cu adevărat. Anglia era adesea cufundată în ceaţă, dar mai era şi-o ceaţă de cuvinte care se aşeza printre oameni. Nu se arătau emoţiile. Nu se vorbea deloc mult. Se vorbea cumva pe *ocolite*, codat şi eufemistic; despre unele lucruri nu se putea vorbi deloc, nici măcar nu se putea face aluzie la ele. Era o reminiscenţă din perioada victoriană, minunat ilustrată în acele filme alb-negru din anii ’60 – *Saturday Night and Sunday Morning, This Sporting Life*[15]. Iar viaţa era alb-negru; Technicolor avea să apară curând, dar nu exista încă în ’59. Iar oamenii îşi doresc, de fapt, foarte mult să se apropie unul de celălalt, să pătrundă în inima celuilalt. La asta foloseşte muzica. Dacă nu poţi vorbi despre ceva, cântă. Ascultaţi cântecele din perioada aia. Sunt deosebit de incisive şi romantice, încearcă să spună lucruri care nu se puteau zice nici în proză, nici măcar prin ziare. „Vremea-i frumoasă, e 7.30 seara, vântul a stat, P.S.: Te iubesc.[16]“

Doris era diferită – era foarte muzicală, la fel ca Gus. Când aveam trei, patru, cinci ani, la sfârşitul războiului, ascultam Ella Fitzgerald, Sarah Vaughan, Big Bill Broonzy, Louis Armstrong. Muzica asta îmi spunea ceva, o ascultam zilnic fiindcă asta punea mama. Urechile mele oricum într-acolo s-ar fi îndreptat, însă mama mi le antrena către zona de culoare fără să-şi dea seama. Eu pe-atunci nu ştiam dacă aceşti cântăreţi erau albi, negri sau verzi. Însă după o vreme, dacă ai ureche muzicală, pricepi diferenţa dintre „Ain't That a Shame" cântată de Pat Boone şi „Ain't That a Shame" cântată de Fats Domino. Nu că varianta lui Pat Boone ar fi fost deosebit de proastă, era un cântăreţ bun, dar interpretarea lui era atât de plată şi falsă, în vreme ce a lui Fats suna atât de firesc. Lui Doris îi plăcea şi muzica lui Gus. Bunicul îi spunea mereu să asculte Hot Club, orchestra alcătuită de Stéphane Grappelli şi de Django Reinhardt – minunat chitarist de swing – şi Bix Beiderbecke. Mamei îi plăcea swingul *jazzy*. Mai târziu, adora să meargă la concertele trupei lui Charlie Watts în clubul lui Ronnie Scott.

Noi n-am avut pick-up multă vreme, aşa că ascultam muzica mai ales la radio, de obicei la BBC, mama fiind şefă la butoane. Erau nişte cântăreţi britanici minunaţi, unele dintre orchestrele de dans nordice[17] şi toate cele care participau la spectacole de varieteu. Nişte cântăreţi colosali. Nu cârpaci. Dacă apăreau unii buni, ea îi descoperea. Aşa c-am crescut înconjurat de toată această căutare după muzică. Ea ne spunea cine-i bun sau rău, chiar şi mie. Era muzicală, muzicală. Uneori, când îl auzea pe câte unul, zicea „ăsta ţipă", când toată lumea era de părere că-i un sopran minunat. Asta era înainte de TV. Am crescut ascultând muzică foarte bună, inclusiv un pic de Mozart şi Bach pe fundal, care mă depăşeau cu totul pe-atunci, dar pe care i-am absorbit. Eram, în esenţă, un burete muzical. Şi absolut fascinat să mă uit la oamenii care cântă. Dacă erau pe stradă, gravitam spre muzică, fie că venea de la un pianist într-o crâşmă sau de oriunde altundeva. Urechile mele aspirau fiecare notă. Nu conta dacă era fals, câtă vreme erau note, ritmuri şi armonii şi începeau să-mi bâzâie pe la urechi. Era ca un drog. De fapt, un drog mult mai puternic ca heroina. La heroină am putut renunţa, dar la muzică, nu. O notă duce la alta şi nu ştii niciodată cu precizie ce va urma, şi nici nu vrei să ştii. E ca şi cum ai merge pe o sârmă frumoasă.

Cred că primul disc pe care l-am cumpărat a fost „Long Tall Sally", al lui Little Richards. Discul ăsta e grozav şi astăzi. Discurile bune devin şi mai bune cu timpul. Dar cel

care chiar m-a entuziasmat extraordinar, ca o explozie într-o noapte, când ascultam Radio Luxemburg la aparatul meu mic, la o oră când se presupunea că trebuie să fiu în pat şi să dorm, a fost „Heartbreak Hotel“. O grozăvie. Nu-l mai auzisem înainte, şi nici ceva asemănător. Nu-l mai auzisem nici pe Elvis. A fost aproape ca şi cum l-aş fi aşteptat de mult. A doua zi când m-am trezit, eram alt om. Deodată, eram copleşit: Buddy Holly, Eddie Cochran, Little Richard, Fats. Radio Luxemburg era celebru pentru cât de greu se prindea. Aveam o antenă mică şi mergeam prin cameră, ţinând radioul la ureche şi rotind antena. Şi încercam să nu-l dau tare ca să nu-i trezesc pe mama şi tata. Dacă prindeam semnal bun, luam radioul în pat, sub pătură, dar ţineam antena scoasă şi o răsuceam. Ar trebui să dorm; dimineaţa trebuie să merg la şcoală. O grămadă de reclame la James Walker, bijutierii „de pe fiecare bulevard“, şi la loteria irlandeză, cu care avea vreun contract Radio Lux. Semnalul era perfect la reclame, „iar acum să îl ascultăm pe Fats Domino, cu «Blueberry Hill»“ şi, ce porcărie, semnalul pălea.

Apoi, „Since my baby left me“ – sunetul perfect. A fost declicul decisiv. Atunci am ascultat prima oară rock’n-roll. Era o cale absolut diferită de a interpreta un cântec, un sunet complet nou, jupuit, ars, fără aiureli, fără viori, coruri de doamne şi siropuri, ceva absolut diferit. Era nud, dezgolit până la acele rădăcini pe care le simţeai, dar nu le mai auziseşi niciodată. Pentru asta îmi scot pălăria în faţa lui Elvis. Tăcerea e pânza ta, asta îţi este rama, pe asta ai lucrat; nu încerca s-o acoperi cu sunete. Asta mi-a făcut mie „Heartbreak Hotel“. A fost prima oară am auzit ceva atât de curat. Apoi a trebuit s-o iau înapoi, să văd ce năzbâtii mai făcuse omul ăsta. Din fericire, i-am prins numele. A revenit semnalul la Radio Luxemburg. „Acesta a fost Elvis Presley, cu «Heartbreak Hotel».“ Frate!

Prin 1959, când aveam cincisprezece ani, Doris mi-a cumpărat prima chitară. Cântam dinainte s-o primesc, dar nu eşti decât un cârpaci dacă n-ai jucăria ta. Era o Rosetti. Şi a costat vreo zece lire. Doris n-a putut s-o cumpere în rate, aşa c-a apelat la altcineva, iar ăla nu le-a dat banii la timp – o întreagă nebunie. Era o sumă uriaşă pentru ea şi Bert. Dar trebuie să fi avut un amestec şi Gus. Era o chitară cu corzi de gută. Am început cu ce-ar trebui să înceapă orice chitarist bun – cu una acustică, cu corzi din catgut. Poţi trece mai încolo la cea electrică. Oricum nu mi-aş fi putut permite una electrică. Dar mi-am format mâna cu una clasică, ca un meseriaş, şi am luat-o de jos, a fost un început bun. Iar apoi treci la corzile de metal şi apoi, în sfârşit, aah! Electricitate!

Adică, poate dacă m-aş fi născut cu câţiva ani mai târziu, aş fi sărit direct la chitara electrică. Dar dacă vrei să ajungi sus de tot, trebuie să începi de jos, asta în orice domeniu. Şi dacă conduci un bordel.

Cântam în orice clipă liberă. Oamenii care ţin minte cum eram pe atunci mă descriu ca fiind indiferent la ce era-n jur – stăteam într-un colţ al camerei la vreo petrecere sau la vreo reuniune de familie şi cântam. Mătuşa Marje îşi aminteşte cât de mult îmi iubeam noul instrument, zice că atunci când a fost internată Doris, iar eu am stat o vreme cu Gus, nu mă despărţeam niciodată de chitară. O luam cu mine peste tot şi dormeam cu ea, cuprinzând-o cu un braţ.

Am un caiet cu însemnări şi o agendă din acel an. Suntem aproximativ în ’59, anul crucial în care am avut – în cea mai mare parte din an – cincisprezece ani. Este o chestie remarcabilă, scrisă ordonat, obsesiv, cu pix albastru. Foile sunt împărţite pe coloane şi cu antete, iar pagina a doua (după o pagină esenţială despre Cercetaşi, la care revenim mai târziu) se numeşte „Listă de discuri. 45 rpm“. Prima însemnare: „Titlu: Peggy Sue Got Married, Artist (artişti): Buddy Holly“. Dedesubt, cu un scris mai neglijent, sunt nume de fete încercuite. Marry (tăiată), Jenny (bifată), Janet, Marilyn, Veronica. Şi aşa mai departe. „LP-uri“ sunt *The Buddy Holly Story, A Date with Elvis, Wilde about Marty* (Marty Wilde, desigur, pentru cine nu ştie), *The „Chirping“ Crickets.* Lista îi include, inevitabil, pe – Ricky Nelson, Eddie Cochran, Everly Brothers, Cliff Richard („Travellin’ Light“) – dar şi pe Johnny Restivo („The Shape I’m In“), care a fost numărul trei pe una dintre listele mele, „The Fickle Chicken“ de la Atmospheres, „Always“ de Sammy Turner – bijuterii uitate. Astea erau listele cu discuri din perioada Deşteptării – naşterea rock’n-roll pe malurile britanice. Elvis domina peisajul în acel moment. În agendă aveam un capitol dedicat numai lui. Primul album pe care l-am cumpărat. „Mystery Train“, „Money Honey“, „Blue Suede Shoes“, „I’m Left, You’re Right, She’s Gone“. Ce-i mai bun şi mai bun, dintre discurile lui produse de Sun Studio. Am mai cumpărat, pe parcurs, şi alte câteva, dar ăsta era preferatul meu. Oricât de impresionat am fost de Elvis, am fost cu atât mai impresionat de Scotty Moore[18] şi de trupă. La fel s-a întâmplat şi cu Ricky Nelson. N-am cumpărat niciodată un disc cu Ricky Nelson, ci cu James Burton. Trupele din spatele muzicienilor mă impresionau la fel de mult ca soliştii. Trupa lui Little Richard, care era în esenţă aceeaşi cu trupa lui Fats Domino, era de fapt trupa lui

Dave Barholomew. Ştiam toate astea. Eram impresionat pur şi simplu de cântatul în grup. De felul în care tipii interacţionau unul cu altul, de exuberanţa lor firească şi de interpretarea aparent lipsită de efort. Mi se părea o obrăznicie frumoasă. Şi sigur că asta-i valabil şi pentru trupa lui Chuck Berry. Însă de la bun început nu a fost vorba doar de solist. Ceea ce trebuia să mă impresioneze dincolo de solist era trupa.

Aveam însă şi alte preocupări. Unul dintre cele mai bune lucruri care mi s-au întâmplat pe atunci, n-o să vă vină să credeţi, a fost că am devenit Cercetaş. Şeful cercetaşilor, Baden-Powell[19], un om foarte drăguţ care era bine racordat la ceea ce le plăcea băieţilor să facă, credea cu tărie că fără cercetaşi imperiul s-ar prăbuşi. Şi aici am intervenit eu, ca membru al Secţiei 7 a Cercetaşilor din Dartford, Patrula Castorilor, deşi imperiul dădea oricum semne de prăbuşire, din motive care n-aveau nimic de-a face cu reputaţia şi cu priceperea de-a face noduri. Cred că incursiunea mea în lumea cercetaşilor trebuie să se fi petrecut chiar înainte să devin cu adevărat acaparat de chitară – sau poate înainte să am una a mea – fiindcă, atunci când am început cu adevărat să cânt la chitară, asta a devenit noua mea lume.

Cercetaşii şi muzica erau două chestii separate. Voiam să ştiu cum să supravieţuiesc şi citisem toate cărţile lui Baden-Powell. Iar acum trebuia să învăţ toate şmecheriile astea. Vreau să ştiu cum să-mi dau seama unde mă aflu; vreau să ştiu cum să gătesc ceva sub pământ. Dintr-un oarecare motiv aveam nevoie să cunosc tehnici de supravieţuire şi mi se părea important să le învăţ. Aveam deja un cort în grădina din spatele casei, unde stăteam cu orele, mâncând cartofi cruzi şi treburi din astea. Cum să jumuleşti o pasăre de curte. Cum să eviscerezi un animal. Ce bucăţi să laşi şi ce să scoţi. Dacă păstrezi pielea sau nu. E de vreun folos? Nişte mănuşi drăguţe? Era genul de antrenament al trupelor de comando, dar în miniatură. Era mai degrabă o ocazie să te dai mare cu un cuţit prins la brâu. Asta îi atrăgea pe cei mai mulţi. Nu căpătai cuţitul dacă n-aveai câteva medalii.

Patrula Castorilor avea sediul ei – una dintre magaziile din grădină, nefolosită, a tatălui meu, pe care am pus stăpânire, unde ne ţineam întrunirile şi puneam la cale activitatea patrulei. Tu eşti bun la aia, tu eşti bun la ailaltă. Stăteam aşezaţi în cerc şi fumam, mergeam în drumeţii prin Bexleyheath sau Sevenoaks. Bass, şeful nostru adult, era cercetaşul-şef, care nouă ni se părea un babalâc, dar probabil

că nu avea mai mult de douăzeci de ani. Era un tip care ne încuraja mult. Zicea: „Bun, diseară ne ocupăm de noduri. Nodul picior-de-câine, nodul de scaun simplu, nodul alunecător“. Trebuia să exersez acasă. Cum să aprinzi focul fără chibrituri. Cum să faci un cuptor, cum să faci un foc care să nu scoată fum. Exersam în grădină toată săptămână. Frecam două bețe – nu mergea. Nu acolo, cu clima aceea. Poate că merge în Africa sau în altă zonă fără umiditate. Aşa că-mi rămâneau lupa şi vreascurile uscate. Apoi, deodată, după trei sau patru luni, am patru sau cinci insigne şi sunt promovat la şef de patrulă. Sunt acoperit de insigne peste tot, e incredibil! Nu mai ştiu pe unde mi-este cămaşa de cercetaş, dar e împodobită, plină toată de trese, şnururi şi insigne. Arăta de parcă aş fi fost legat de o dominatoare.

Toate astea mi-au redat încrederea în mine într-un moment important, după ce fusesem dat afară de la cor, mai ales că am fost promovat atât de repede. Cred că toată acea perioadă de cercetaş a fost mai importantă decât mi-am dat seama până acum. Aveam o echipă bună. Îmi cunoşteam colegii şi eram buni împreună. Disciplina nu era foarte strictă, trebuie să recunosc, dar când era vorba de „Ultima sarcină pe ziua de azi“, o făceam. Eram în tabăra mare de vară din Crowborough. Tocmai câştigaserăm concursul de construit poduri. În seara aceea am băut whisky şi ne-am luat la bătaie în cortul mare. E beznă de-ţi bagi degetele-n ochi, toată lumea se clatină, sparge chestii şi mai ales propriile oase – prima mea fractură, când m-am lovit de stâlpul din centrul cortului, la miezul nopţii.

Singura dată când am abuzat de putere a fost când mi s-a încheiat cariera de cercetaş. Aveam un recrut nou şi era un mare dobitoc, nu se înţelegea cu nimeni. Şi a fost cam aşa: „Am o patrulă de elită şi trebuie să-l primesc pe fraieru’ ăsta? Nu-s aici ca să şterg mucii cuiva. De ce mi l-aţi trântit mie?“. A făcut omul ceva şi atunci pur şi simplu i-am tras una. Na, bă muistule! Şi m-am trezit imediat în faţa comisiei de disciplină. La raport. „Ofiţerii nu pocnesc recruţii“ şi toate alea.

Eram în camera mea de hotel din Sankt Petersburg, în turneu cu Stones, când au dat la tv ceremonia desfăşurată cu ocazia centenarului Cercetaşilor. Se ţinea în Brownsea Island, unde înfiinţase Baden-Powell prima lui tabără. Absolut singur în cameră, m-am ridicat, am schiţat salutul cu trei degete şi-am zis: „Şef de patrulă, Patrula Castorilor, Secţia 7 a Cercetaşilor din Dartford, domnule“. Aşa am simţit, că trebuie să salut.

Ca să mai treacă timpul, mi-am găsit slujbe de vară, de obicei lucram la tot felul de magazine, la tejghea sau la încărcat de zahăr. Nu recomand asta. În spatele unui supermarket. Vine în nişte saci uriaşi, iar zahărul e greu ca naiba şi e lipicios. Munceşti o zi la încărcat zahăr, îl salţi pe umăr, sângerezi. Şi apoi îl pui în pachete. Ar fi trebuit să mi se ia şi să mă opresc, dar eu nu. Înainte de zahăr, m-am ocupat de unt. Azi intri în magazin şi te uiţi la pătrăţelul ăla drăguţ, dar înainte untul venea în calupuri imense. Noi îl tăiam şi-l împachetam acolo, în spatele magazinului. Erai învăţat cum să faci îndoitura dublă, cum să cântăreşti corect şi să-l aşezi în raft şi să zici: „Nu-i aşa că arată drăguţ?“. Dar altfel, prin spate aleargă şobolanii şi se petrec tot felul de porcării.

Am mai avut o slujbă pe-atunci, la începutul adolescenţei. Am lucrat la brutărie, în tura de la sfârşitul săptămânii, pe teren, o chestie care chiar mi-a deschis ochii la vârsta aceea, treisprezece, paisprezece ani. Noi încasam datoriile. Erau câte doi tipi şi o maşină mică, electrică, iar sâmbăta şi duminica mergeam şi eu, încercam să stoarcem banii. Şi mi-am dat seama că eram cam în plus, un observator, în timp ce ei ziceau: „Doamna X, se fac două săptămâni“. Uneori stăteam în maşină, îngheţând bocnă şi aşteptând, iar apoi, după douăzeci de minute, ieşea brutarul, roşu la faţă şi încheindu-se la şliţ. Cu timpul, am început să-mi dau seama în ce fel se făcea plata. Şi unele bătrâne erau aşa de plictisite, încât pentru ele vizita brutarului era momentul cel mai important din săptămână. Îl serveau cu prăjituri cumpărate de la noi, beau un ceai, stăteau un pic la taclale, şi-ţi dădeai seama că a trecut o blestemată de oră şi-o să se întunece înainte să termini tura. Iarna aşteptam asta cu nerăbdare, fiindcă era ca în filmul *Arsenic şi dantelă veche*, cu bătrânele alea de pe altă lume.

Când exersam nodurile nu observam – de fapt abia peste nişte ani am făcut legătura – schemele agile pe care le făcea Doris. Prin ’57, Doris s-a încurcat cu Bill, acum Richards, tatăl meu vitreg. Bill s-a căsătorit cu Doris abia în ’98, dar a trăit cu ea încă din ’63. El avea douăzeci şi ceva de ani, ea peste patruzeci. Nu-mi amintesc decât că Bill se afla mereu prin preajmă. Era taximetrist, ne ducea pe unde aveam nevoie, mereu dornic să se facă util când era nevoie de un şofer. Ne-a dus chiar şi în vacanţă, pe mine, cu mama şi tata. Eram prea mic să-mi dau seama ce fel de relaţie era aia. Pentru mine, Bill era un fel de „unchiul“ Bill. Nu ştiam ce părere are Bert despre asta şi nu ştiu nici acum. Credeam că Bill e prietenul lui Bert, un prieten de familie.

A apărut pur şi simplu şi avea maşină. Într-o oarecare măsură, asta era important pentru Doris atunci, în 1957. Bill ne întâlnise prima oară pe mama şi pe mine în 1947, când locuia peste drum de noi, în Chastilian Road, unde lucra la cooperativă. Apoi s-a angajat la o firmă de taximetrie şi-a reapărut abia mai târziu, într-o zi, când Doris a ieşit din gara din Dartford şi l-a văzut. Sau, după cum povestea Doris, „Îl ştiam doar din vedere, că locuia peste drum de noi, iar el era cu taxiul într-o zi, şi eu am ieşit din gară şi i-am zis: «Bună». Iar el a venit fuga după mine şi-a spus: «Te duc eu acasă». Am zis: «Bine, nu mă deranjează», fiindcă altfel ar fi trebuit să aştept autobuzul, iar el m-a dus acasă. Apoi a început toată povestea şi nu-mi vine să cred. Ce tupeu am avut“.

Bill şi Doris trebuie să fi recurs la nişte scheme, şi-mi pare rău pentru Bert, dacă ştia. Una dintre şansele lor era pasiunea lui Bert pentru tenis. Asta le lăsa lui Doris şi Bill posibilitatea unor întâlniri. Apoi, conform spuselor lui Bill, ei ocupau cumva o poziţie din care îl vedeau pe Bill când pleca de la clubul de tenis pe bicicletă şi atunci goneau cu taxiul lui Bill, astfel încât Doris să ajungă acasă înaintea lui. Doris îşi amintea: „Când a început Keith să cânte în Stones, Bill îl ducea de colo-colo, oriunde avea nevoie. Dacă n-ar fi fost Bill, n-ar fi putut merge niciunde. Fiindcă Keith spunea: «Mick zice că trebuie să merg la aia şi-aia». Iar eu ziceam: «Păi, şi cum o să ajungi tu acolo?». Şi-atunci Bill spunea: «Îl duc eu»“. Ăsta-i rolul încă nerecunoscut al lui Bill în naşterea trupei Rolling Stones.

Cu toate astea, tata era tata, iar eu am făcut pe mine de frică atunci când a trebuit să dau ochii cu el în ziua în care m-au exmatriculat, motiv pentru care a trebuit să derulez o campanie pe termen lung – nu se putea realiza dintr-o singură lovitură agilă. A trebuit să acumulez treptat note proaste, până şi-au dat seama că venise momentul. Nu mi-era frică de vreo pedeapsă fizică, doar de dezaprobarea lui, fiindcă mi-ar fi aplicat tratamentul tăcerii. Şi deodată te trezeai pe cont propriu. Nu-mi mai vorbea şi se făcea că nu mă vede când eram lângă el, ăsta era genul lui de disciplinare. Şi apoi, nimic; n-avea să mă bată la fund cu cureaua sau ceva de genul ăsta; nici nu se punea problema. Gândul că l-am supărat pe tata mă face şi acum să plâng. Mă devasta că i-am înşelat aşteptările.

După ce-ai fost o dată pedepsit aşa, cu tăcerea, nu vrei să ţi se întâmple din nou. Te simţi ca un nimic, nu exişti. El zicea: „Ei, mâine nu mergem pe deal“ – obişnuiam să ne ducem acolo în weekend şi să tragem un fotbal. Când am aflat cum îl trata pe Bert tatăl lui, mi s-a părut că eu am fost

de-a dreptul norocos, fiindcă pe mine Bert nu m-a lovit niciodată. Nu era genul care să-şi exprime emoţiile. Iar pentru asta îi sunt recunoscător, într-un fel. Dacă ar fi fost genul ăla de om, aş fi încasat bătaie când îl supăram uneori, cum păţeau pe-atunci majoritatea copiilor pe care îi ştiam. Mama era singura care mă mai altoia din când în când, mă plesnea peste pulpe, şi-o meritam. Dar n-am trăit niciodată cu frica de bătaie. La noi era ceva psihologic. Chiar şi după o pauză de douăzeci de ani, în care nu-l mai revăzusem pe Bert şi mă pregăteam pentru o întâlnire istorică, încă mă mai temeam din cauza asta. Avea multe lucruri de reproşat în acei douăzeci de ani scurşi. Dar asta-i o poveste la care voi mai reveni.

Chestia care a provocat, într-un final, exmatricularea s-a întâmplat când Terry şi cu mine am hotărât să nu participăm la festivitatea de sfârşit de an şcolar. Fuseserăm la atâtea şi acum voiam să fumăm, aşa că pur şi simplu nu ne-am dus. Şi cred că asta a fost picătura care a umplut paharul exmatriculării mele. La care, desigur, tata aproape c-a explodat. Dar cred că până în acel moment deja mă clasificase ca fiind absolut inutil societăţii. Fiindcă deja cântam la chitară, iar Bert nu era o fire artistică şi singurele lucruri la care-s eu bun sunt muzica şi arta.

Aceea căreia trebuie să-i mulţumesc în acest moment – care m-a scos din rahat, din nenumăratele retrogradări – este doamna Mountjoy, extraordinara profesoară de artă. Ea a pus o vorbă bună la director pentru mine. Urma să fiu dat la schimb, iar directorul a întrebat: „La ce e bun băiatul ăsta?“, „Păi, se pricepe la desen“. Aşa că am mers la Sidcup Art College – clasa 1959 – secţia de muzică.

Bert n-a primit bine vestea. „Caută-ţi o slujbă serioasă“. „Cum ar fi să fac becuri, tată?“ Şi am început să îi răspund sarcastic. Aş vrea să n-o fi făcut. „Să produc supape şi becuri?“

Deja aveam idei măreţe, chiar dacă habar n-aveam cum să le pun în practică. A fost nevoie să întâlnesc nişte oameni, mai târziu. Simţeam pur şi simplu că-s destul de isteţ, într-un fel sau altul, ca să scap din plasa asta socială şi să joc jocul. Părinţii mei au fost crescuţi în timpul Marii Crize, când dacă aveai ceva, ţineai cu dinţii de el şi gata. Bert era cel mai lipsit de ambiţie om din lume. E drept, eu eram doar un puşti şi nici măcar nu ştiam ce-i aia ambiţie. Simţeam doar constrângerile. Societatea şi tot mediul în care creşteam mă sufocau. Poate că erau doar testosteronul şi furia adolescenţei, dar ştiam că trebuie să caut o cale de scăpare.

În 1959, la 15 ani, cu prima mea chitară, cumpărată de Doris.

1. În original: *„Sutton for mutton, Kirkby for beef, South Darne for gingerbread, Dartford for a thief“*.
2. *grave* – cimitir, *send* – a trimite (engl.).
3. Joc de cuvinte bazat pe asemănarea în pronunţie a substantivelor *tramp* şi *lamp*.
4. District în vestul Londrei.

5. Primul film dintr-o serie de trei comedii pentru televiziune.
6. District din sudul Londrei.
7. District din nordul Londrei.
8. Pasaj pietonal în Islington, Londra, în spatele caselor de pe Upper Street, acum cunoscut pentru numeroasele sale magazine de antichităţi.
9. Local din Londra care avea o secţiune rezervată homosexualilor.
10. Scurtă serie de note, folosită în solourile de chitară.
11. Examen numit „*11-plus*“, după vârsta majorităţii copiilor, urmat de repartizarea la ciclul secundar.
12. Fişe cu note şi calificative care se eliberează de câteva ori pe an.
13. Captain Marvel (Căpitanul Minune), zis şi Şazam, supererou dintr-o serie de benzi desenate americane. Personajul este alter-egoul lui Billy Batson, un băieţel care rostind cuvântul magic „Şazam“ se poate transforma într-un adult, costumat în roşu, dotat cu puteri supraomeneşti, asemănător întru câtva cu Superman.
14. Alt personaj din benzile desenate.
15. *Saturday Night and Sunday Morning*, film britanic din 1960, adaptare după romanul lui Alan Sillitoe cu acelaşi titlu din 1958. *This Sporting Life*, film britanic din 1963, adaptare după romanul lui David Storey din 1960.
16. Versuri ale melodiei „I'm glad there is you“, cântată de Jimmy Dorsey.
17. BBC Northern Dance Orchestra a fost un bigband alcătuit în 1956, succesor al Northern Variety Orchestra al BBC, formată în 1951.
18. Chitarist american şi inginer de sunet, cunoscut ca *baking* pentru Elvis la începutul carierei, între 1954 şi primii ani ai lui Elvis la Hollywood.
19. Robert Baden-Powell (1857-1941), primul baron Baden-Powell, general-locotenent al armatei britanice, scriitor şi fondator al Mişcării Cercetaşilor.

Capitolul 3

În care mă duc la colegiul de arte, şcoala mea de chitară. Cânt în public pentru prima oară şi, în aceeaşi seară, mă pomenesc cu o gagică în braţe. Îl întâlnesc pe Mick în gara din Dartford, cu discurile lui cu Chuck Berry. Începem să cântâm – „Little Boy Blue and the Blue Boys“. Îl întâlnim pe Brian Jones la Ealing Club. Sunt acceptat de Ian Stewart la Bricklayers Arms şi Rolling Stones se alcătuieşte în jurul lui. Am vrea să ni se alăture Charlie Watts, dar nu ni-l permitem.

Nu ştiu ce s-ar fi întâmplat dacă *n-aş* fi fost exmatriculat de la Dartford şi trimis la colegiul de artă. La Sidcup[1] era vorba mai mult despre muzică decât despre artă în sine, şi la fel se întâmpla la orice alt colegiu de artă din sudul Londrei care scotea pe bandă beatnici suburbani – adică exact ceea ce învăţam eu să fiu. De fapt, aproape că nu se făcea nici o lecţie de „artă“ la Colegiul de Artă Sidcup. După o vreme te prindeai cam pentru ce eşti pregătit, şi nu era vorba de Leonardo da Vinci. O şleahtă de şmecheraşi fiţoşi îşi făcea apariţia, cu papioanele lor, scoşi din reclamele agenţiei J. Walter Thompson sau ale vreunei alte mari agenţii publicitare, o zi pe săptămână, ca să-şi bată joc de elevii de la şcoala de artă şi să încerce să le agaţe gagicile. Se purtau de parcă erau cu şapte capete deasupra noastră şi te învăţau cum să lucrezi pentru publicitate.

Când am ajuns la Sidcup am găsit un sentiment grozav de libertate. „Pe bune, chiar e voie să fumezi?“ Eşti înconjurat de o grămadă de artişti de tot felul, chiar dacă nu sunt chiar artişti. Stiluri diferite, ceea ce era foarte important pentru mine. Unii sunt excentrici, alţii sunt aspiranţi, dar alcătuiesc o gaşcă interesantă, o specie foarte diferită, slavă Domnului, de ăia cu care eram eu obişnuit. Cu toţii ajunseserăm acolo de la şcoli de băieţi şi deodată aveam şi tipe în clasă. Toţi îşi lăsau părul lung, în primul rând fiindcă puteai s-o faci, aveai vârsta aia şi dintr-un oarecare motiv asta te făcea să te simţi bine. Şi, în sfârşit, puteai să te îmbraci cum aveai chef; toţi veneau din şcoli unde se purtase

uniformă. Practic, abia aşteptai să te sui în trenul de Sidcup dimineaţa. Abia aşteptai. La Sidcup mi se zicea „Ricky“.

Acum îmi dau seama că noi beneficiam de reminiscenţele unei splendide tradiţii pedagogice învechite, ce data din perioada de dinainte de război – gravură, litografie, cursuri despre spectrul luminii – toate risipite pe reclama la ginul Gilbey’s. Foarte interesant, şi, fiindcă-mi plăcea să desenez, era grozav. Învăţam câteva lucruri. Nu-ţi dădeai seama că de fapt erai format pentru a deveni un fel de *graphic designer*, probabil unul care va scrie cu litere copiate de pe foi Letraset, dar asta avea să fie mai târziu. Tradiţia înainta şovăind, sub îndrumarea unor idealişti ofiliţi, cum era profesorul de atelier, domnul Stone, care se formase la Royal Academy. De fiecare dată dădea pe gât, la orele prânzului, câteva halbe de Guinness la Black Horse şi venea la oră foarte târziu şi foarte nervos, purtând sandale pe piciorul gol, fie iarnă, fie vară. Adesea, atelierele erau extraordinar de amuzante. Câte-o doamnă drăguţă din Sidcup, bătrână şi grasă, dezbrăcată – iuhuhu, ţâţe! –, atmosferă încărcată de izul de Guinness şi-un profesor turmentat ţinându-se de taburetul înalt pe care stăteai. În semn de omagiu pentru cultura înaltă şi pentru avangardă – la care aspira facultatea, unul dintre fotografii şcolii, numit de director, ne-a aranjat ca pe nişte siluete, într-o grădină geometrică din celebra scenă ca-n *Anul trecut la Marienbad*, filmul lui Alain Resnais – culmea măreţiei existenţialiste şi a preţiozităţii.

Era un program destul de lejer. Mergeai la ore, îţi terminai proiectele şi te duceai la toaletă, unde aveam un vestiar mic în care ne pierdeam vremea, stăteam de vorbă şi cântam la chitară. Asta a fost un veritabil stimulent pentru cântat, iar la vârsta aia eşti extrem de receptiv şi de ager. Foarte mulţi cântau la chitară acolo. Colegiile de artă au produs nişte chitarişti remarcabili în perioada aia în care începea să-şi ia avânt rock’n-roll-ul britanic. Era un fel de atelier de chitară, practic doar cu muzică folk, chestii gen Jack Elliott. Nimeni nu te verifica dacă eşti înscris la colegiu, aşa că frăţia muzicală locală îl folosea ca loc de întâlnire. Obişnuia să vină şi Wizz Jones, cu o frezăde Isus şi cu barbă. Mare cântăreţ de folk, mare chitarist, încă mai cântă – văd afişe pentru spectacolele lui şi arată la fel, doar că nu mai are barbă. Ne ştiam doar din vedere, dar Wizz Jones era pentru mine… Wizzzz. Adică, tipul ăsta cânta în cluburi, făcea parte din circuitul folk. Era plătit! Cânta de-adevăratelea, profesionist, în vreme ce noi cântam doar acolo, la budă. Cred că de la el am învăţat „Cocaine“ – cântecul şi acel ritm cu *lick*-uri scoase prin ciupitul corzilor care se practica în

perioada aia, nu drogul. Nimeni, absolut nimeni nu cânta în stilul ăla tipic pentru Carolina de Sud. El preluase „Cocaine“ de la Jack Elliott, dar cu mult înainte de ceilalţi, iar Jack Elliott îl preluase de la Reverendul Gary Davis, din Harlem. Iar alţii stăteau cu ochii pe Wizz Jones, era urmărit de Clapton şi de Jimmy Page pe atunci, aşa se spunea.

Eu eram cunoscut la toaletă pentru cum interpretam „I'm Left, You're Right, She's Gone“. Uneori se luau de mine fiindcă pe-atunci încă-mi plăcea de Elvis şi de Buddy Holly, iar ei nu pricepeau cum pot să studiez arta şi să-mi placă bluesul şi jazzul, să am de-a face cu ele. Rock'n-roll-ul, fotografiile lucioase şi costumele stupide erau nişte chestii total interzise. Dar pentru mine era doar muzică. Erau nişte ierarhii clare pe atunci. Lumea se împărţea în *mods*[2] şi rockeri. Era o departajare clară între „beatnici“, care erau dependenţi de versiunea englezească a jazzului Dixieland (recunoscută ca tradiţională), şi cei pasionaţi de R&B. Eu am încălcat linia de demarcaţie pentru Linda Poitier, o frumuseţe remarcabilă care purta un pulover lung şi negru, ciorapi negri şi se machia cu o linie groasă la ochi, ca Juliette Gréco. Am suportat o grămadă de Acker Bilk[3] – imaginea jazzului tradiţional – doar ca s-o privesc pe ea cum dansează. Mai era o Linda, ochelaristă, slăbănoagă, dar simpatică, pe care o curtam cu stângăcie. Un sărut dulce. Ciudat. Uneori un sărut îţi rămâne întipărit în minte mai mult decât orice ar urma după aceea. Pe Celia am cunoscut-o într-un Club de noapte, Ken Colyer. Era din Isleworth. Am petrecut împreună o noapte întreagă, n-am făcut nimic, dar momentul acela fugar a fost dragoste. Curată şi simplă. Locuia într-o casă detaşată, nu era de nasul meu.

Îl mai vizitam din când în când pe Gus. Pe atunci, fiindcă deja cântam de doi sau trei ani, îmi zicea: „Ia cântă-mi «Malagueña».“ Îi cântam, iar el zicea: „Te pricepi“. Şi apoi începeam să improvizez, fiindcă improvizaţia e un exerciţiu la chitară. Şi zicea: „Hei, nu-i aşa!“. Iar eu îi spuneam: „Da, bunicule, nu-i aşa, dar *ar putea* să fie.“, „Văd că te prinzi care-i treaba.“

De fapt, la început nu m-a interesat cu adevărat să devin chitarist. Era doar o cale de a produce sunet. Însă pe măsură ce continuam să cântăm la chitară şi notele mă interesau din ce în ce mai mult. Cred cu tărie că dacă vrei să fii chitarist e bine să începi cu chitara acustică şi apoi să treci la cea electrică. Să nu-ţi imaginezi că o să fii vreun Townshend sau Hendrix doar fiindcă poţi să faci *uii uii uaa uaa* şi alte

şmecherii electronice. Mai întâi trebuie s-o cunoşti pe nenorocita aia. Să te culci cu ea. Dacă n-ai gagică, dormi cu ea. Are exact forma care trebuie.

Tot ce ştiu am învăţat de pe discuri. Să fii capabil să reproduci ceva pe loc, fără toate acele îngrădiri îngrozitoare ale portativului, departe de închisoarea măsurilor, a celor cinci linii. Muzica înregistrată i-a ajutat pe o grămadă de muzicieni care altfel nu-şi permiteau neapărat să înveţe să citească sau să scrie muzică; era şi cazul meu. Înainte de 1900, erau Mozart, Beethoven, Bach, Chopin, cancanul. Odată cu înregistrările, lumea s-a emancipat. Dacă tu sau cineva din preajma ta îşi permitea un aparat, deodată puteai asculta muzică făcută de oameni, nu chestii atent montate şi orchestre simfonice. Puteai să asculţi realmente ce spuneau oamenii, aproape spontan. În toată muzica asta erau şi o grămadă de prostii, dar o parte era foarte bună. A fost emanciparea muzicii. Altfel ar fi trebuit să te duci într-o sală de concerte – şi câţi îşi permit asta? Nu-i deloc o coincidenţă că jazzul şi bluesul au început pur şi simplu să cucerească lumea din clipa în care au apărut înregistrările şi de-a lungul următorilor ani. Bluesul este universal şi de asta nu dispare. Expresivitatea şi sensibilitatea sa au apărut tocmai datorită înregistrărilor. Era de parcă ai fi tras deoparte cortinele audio. Şi era accesibil şi ieftin. Nu mai era vorba de o comunitate restrânsă aici şi o alta dincolo, fără ca cele două să se întâlnească vreodată. Şi sigur că asta dă naştere unui cu totul alt tip de muzician, unei noi generaţii. N-am nevoie de foile astea. O să cânt direct după ureche, direct de aici, din inima degetelor. Nu trebuie să-mi dea nimeni paginile.

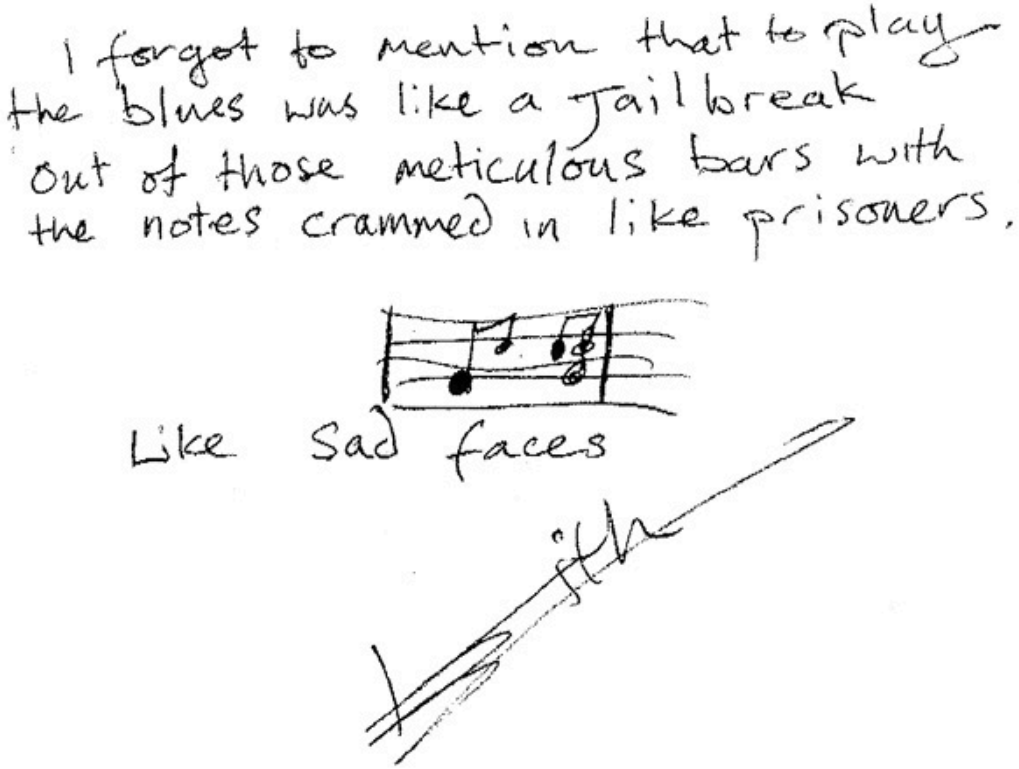
I forgot to mention that to play
the blues was like a jailbreak
out of those meticulous bars with
the notes crammed in like prisoners.
Like Sad faces

În Sidcup aveai de toate – locul reflecta acea explozie incredibilă de muzică, muzică devenită stil de viaţă şi dragoste pentru spiritul american. Scotoceam biblioteca publică în căutare de cărţi despre America. Unora le plăcea muzica folk, jazzul modern, jazzul tradiţional, altora le plăceau chestiile mai blues, aşa că se auzea proto-soul. Erau prezente toate influenţele. Şi erau sunetele fundamentale – tablele legii, nemaiauzite. Era Muddy. Erau Howlin' Wolf cu „Smokestack Lightnin'" şi Lightnin' Hopkins. Şi era un disc intitulat *Rhythm&Blues Vol. 1*. Pe el era Buddy Guy cu „First Time I Met the Blues"; şi o piesă de-a lui Little Walter. Eu am aflat că Chuck Berry e negru abia la doi ani după ce i-am auzit primul cântec şi, desigur, cu mult înainte să văd filmul *Jazz on a Summer's Day*, în care apar o mie de muzicieni – şi în care el cântă „Sweet Little Sixteen". Habar n-am avut, cu secolele, că Jerry Lee Lewis e alb. Nu vedeai poze cu ei dacă ajungeau în Top 10 în America. Singurele chipuri pe care le ştiam erau ale lui Elvis, Buddy Holly şi Fats Domino. Dar nu era important. Ci sunetul. Iar când am auzit prima oară „Heartbreak Hotel", nu mi s-a năzărit dintr-o dată că vreau să fiu Elvis Presley. Pe-atunci habar n-aveam cine-i omul ăsta. Era vorba numai despre sunet, de modalitatea diferită de înregistrare. Înregistrarea aparţinându-i, aşa cum am descoperit, acelui vizionar pe nume Sam Phillips de la Sun Records. Folosirea ecoului. Fără adăugiri ulterioare. Te

simţeai de parcă erai în aceeaşi încăpere cu ei şi ascultai ce se petrece în studio, fără zorzoane, fără nimic, fără dulcegării. Asta m-a influenţat enorm.

Acel disc cu Elvis avea toate piesele scoase la Sun Records, plus câteva înregistrări de la RCA. Era totul, de la „That's All Right", „Blue Moon of Kentucky", „Milk Cow Blues Boogie". Pentru un chitarist – sau un chitarist în formare – raiul, nu alta. Dar pe de altă parte, ce naiba se petrecea acolo? N-oi fi vrut eu să devin Elvis, dar în privinţa lui Scotty Moore nu mai eram aşa sigur. Scotty Moore era idolul meu. Era chitaristul lui Elvis în toate piesele de la Sun Records. El cântă în „Mystery Train", tot el în „Baby Let's Play House". Acum îl cunosc, am cântat cu el. Ştiu trupa. Dar pe-atunci, când abia reuşeam să cânt „I'm Left, You're Right, She's Gone", era întruchiparea chitaristului. Şi-apoi „Mystery Train" şi „Money Honey". Aş fi fost în al nouălea cer dac-aş fi reuşit să cânt aşa. Cum naiba se face? Cu chestia asta am venit eu prima oară în toaleta din Sidcup, cântând la o chitară împrumutată, o Archtop Hofner cu găuri în f[4]. Asta se întâmpla înainte ca muzica să mă poarte înapoi la începuturile lui Elvis şi Buddy – înapoi la blues.

Există până-n ziua de azi un *lick* de-al lui Scotty Moore pe care tot nu-l pot pricepe, iar el nu vrea să mi-l explice. Vreme de patruzeci şi nouă de ani mi-a scăpat. El se preface că nu-şi dă seama despre ce vorbesc. Nu că nu vrea să-mi arate; spune: „Nu ştiu la care anume te referi". E în „I'm Left, You're Right, She's Gone". Cred că e în Mi major. Are el o trecere când ajunge la al cincilea acord, din Si în La, în Mi, apoi se aude ceva, ca un iodler, ce n-am putut descifra niciodată. Mai e şi în „Baby Let's Play House". Când ajungi la „*But don't you be nobody's fool / Now baby, come back, baby…*" şi chiar la acel ultim vers, acolo e *lick*-ul. Probabil că-i o şmecherie simplă. Dar totul e foarte rapid şi-s şi multe note cântate deodată: care deget se mută şi care nu? N-am mai auzit-o la nimeni.

Au scos şi Creedence Clearwater o versiune a cântecului, dar mişcarea asta lipseşte. Iar Scotty e-un vulpoi. E foarte sec. „Hei, tinere, ai destulă vreme să te prinzi." De câte ori ne întâlnim, face: „Te-ai prins care-i treaba cu *lick*-ul ăla?".

Cel mai tare tip de la Sidcup Art College era Dave Chaston, o celebritate locală, la vremea aceea. Până şi Charlie Watts îl ştia pe Dave, din alte combinaţii, de jazz. Era arbitrul modei,

mai modern ca boemii, aşa de şmecher încât ştia să folosească un pick-up. Făceai rost de un disc cu 45 rpm şi îl puneai, îl tot puneai iar şi iar, aproape ca în buclă. El a avut primul Ray Charles, înaintea tuturor – ba îl şi văzuse cântând – iar eu l-am auzit prima oară într-o asemenea pauză de prânz muzicală.

Pe-atunci toată lumea era preocupată de înfăţişare. Încă nu îţi dai seama de asta din fotografia clasei din ’59, anul admiterii mele; lucrurile abia începeau. Băieţii sunt îmbrăcaţi convenţional, în pulovere cu decolteu în V, iar adolescentele se îmbrăcau ca femeile de cincizeci de ani, identice cu puţinele profesoare din şcoală. De fapt, toţi, de ambele sexe, purtau pulovere negre mult prea lungi, cu excepţia lui Brian Boyle, care era arhetipul genului modern al tinerilor britanici din anii ’60, şi care-şi schimba garderoba o dată pe săptămână. Ne întrebam de unde are bani. Jachetă cu cordon la spate, stofă cu carouri Glen şi părul tapat, iar apoi şi-a luat un scuter Lambretta cu o blestemăţie de coadă de veveriţă pufoasă la spate. Se prea poate ca Brian să fi pornit, de unul singur, întreaga mişcare modernă britanică, *mod*, cea lansată din colegiul de artă şi sudul Londrei. A fost printre primii care a venit la şcoală cu tot echipamentul modern după el. Pe atunci, tipul era într-o cursă nebună pentru modă – primul care a abandonat sacoul şi a îmbrăcat geaca de aviator – scurtă şi umflată. Era, în mod limpede, un avangardist în privinţa încălţărilor, cu pantofi ascuţiţi în loc de cei rotunjiţi, ciocate cu toc – o adevărată revoluţie. Rockerii nu au trecut la ciocate decât mai târziu. Se ducea la cizmar şi îşi alungea vârfurile cu zece centimetri şi din cauza asta mergea foarte greu. Goana asta neobosită pentru etalarea modei era teribilă, întru câtva disperată, dar era amuzantă, şi el ca tip era amuzant.

Eu nu-mi permiteam cozi de veveriţă. Eram norocos să am o pereche de pantaloni. Opusul tipului obsedat de modă erau rockerii şi motocicliştii. Eu nu eram tocmai încadrabil. Într-un fel, reuşeam să stau cu fundu-n două luntri fără să mă lovesc la ouă. Aveam uniforma mea, fie iarnă, fie vară: geacă Wrangler, cămaşă violet şi pantaloni negri foarte strâmţi pe picior. Eram celebru pentru faptul că n-aveam nici o treabă cu frigul, fiindcă nu-mi prea schimbam garderoba. Cât despre droguri, pe atunci încă nu mă apucasem, cu excepţia folosirii ocazionale a pilulelor lui Doris pentru dureri menstruale. Efedrină, asta începuse să ia lumea pe atunci, şi era îngrozitoare, aşa că povestea n-a durat mult. Şi mai erau inhalatoarele nazale, care conţineau dexedrină în mare parte

şi miroseau a lavandă. Îi scoteai capacul, trăgeai de bucăţica de vată şi făceai nişte pastile mici. Dexedrină pentru răceală!

* * *

Cel lângă care stau în fotografia cu clasa este Michael Ross. Nu mai pot să ascult anumite discuri fără să-mi vină în gând Michael Ross. Prima mea apariţie publică a fost cu Michael; am avut câteva spectacole şcolare împreună. Era un tip deosebit, extrovertit, talentat, mereu gata de riscuri şi aventură. Era un ilustrator cu adevărat înzestrat, m-a învăţat o grămadă de şmecherii legate de desenul în cerneală, în peniţă, cu tuş. Şi era fantastic de pasionat de muzică. Lui Michael şi mie ne plăcea acelaşi fel de muzică, cam ce puteam cânta şi noi. De asta gravitam în zona muzicii country şi-a bluesului, fiindcă o puteam cânta şi noi. Mergea şi de unul singur, dacă eram doi, cu-atât mai bine. El mi-a făcut cunoştinţă cu Sanford Clark, un cântăreţ de country barosan, foarte asemănător cu Johnny Cash, venit direct de pe câmpurile de bumbac şi din aviaţia militară cu un hit american intitulat „The Fool“. Noi îi cântam piesa „Sun of a Gun“, în parte fiindcă era singura pe care o puteau duce instrumentele noastre, dar oricum un cântec minunat. Am dat o petrecere a şcolii, undeva prin Bexley, în gimnaziu, am cântat o grămadă de piese country cât de bine-am putut noi pe-atunci, numai cu două chitare. Ce-mi amintesc cel mai bine de la prima noastră apariţie pe scenă este că am agăţat două păsărici şi am petrecut toată noaptea pe undeva printr-un parc, în unul din acele adăposturi cu o bancă şi-un acoperiş mic deasupra. N-am făcut de fapt mai nimic. I-am atins tipei sânii sau cam aşa ceva. Ne-am mozolit toată noaptea, şi-atâta, cu limbile ca ţiparii. Şi-apoi am moţăit acolo până-n zori, şi mi-am zis: „Ia uite, primul meu spectacol şi mă pomenesc c-o puicuţă în braţe. Al naibii! Poate c-am un viitor în povestea asta“.

Am mai cântat cu Ross. Asta a continuat fără să ne gândim prea mult la ce facem, am revenit în weekendul următor şi era o mulţime şi mai mare… Şi nimic nu se compară cu un public care te încurajează. Bănuiesc că pe undeva pe-acolo s-a produs scânteia.

Mi-am petrecut toţi anii de şcoală cu gândul c-o să fiu luat în armată. Îmi stătea pe creier – mergeam la şcoala de artă şi-apoi în armată. Şi deodată, chiar înainte să împlinesc şaptesprezece ani, în noiembrie 1960, s-a anunţat că gata,

chestia asta s-a anulat definitiv. (Trupa Rolling Stones avea să fie în curând invocată ca unicul motiv pentru care ar trebui reintrodusă obligativitatea serviciului militar.) Dar în acea zi binecuvântată, îmi amintesc că la şcoala de artă aproape că s-a putut auzi o răsuflare într-un singur glas, o senzaţie de uşurare imensă străbătând şcoala. Nu s-a mai făcut nimic în ziua aceea. Îmi amintesc cum ne uitam unii la alţii, noi, toţi băieţii de vârsta aceea, pricepând că n-o să fim trimişi undeva într-un centru de distrugere a recruţilor sau să mărşăluim prin Aldershot[5]. Bill Wyman a făcut armata, însă în Germania, la RAF[6], iar lui chiar i-a plăcut. Dar e mai mare ca mine.

În acelaşi timp te gândeai: „Ce nenorociţi!“. Ne petrecuserăm toţi acei ani cu norul ăla deasupra capului. Unii tipi de prin şcoală începuseră să-şi etaleze câte-un tic, croindu-şi calea către vreo tulburare de personalitate periculoasă, ca să poată fi scutiţi. Era un întreg sistem atent construit, lumea făcea schimb de notiţe despre cum poţi să scapi. „Am monturi, nu pot să mărşăluiesc.“

Armata îi schimba pe băieţi. Îi văzusem pe verii mei mai mari şi pe prietenii mai mari care au trecut prin asta. S-au întors cu totul alţi oameni. Stâng, drept, stâng, drept. Instrucţia aia. De parcă erau spălaţi pe creier. Puteai să execuţi totul şi-n somn. Uneori aşa şi făceau băieţii ăştia. Li s-a schimbat întregul fel de a gândi, simţul identităţii, nivelul pe care îl locuiau. „Am fost pus la punct şi acum ştiu unde mi-e locul.“ „Eşti caporal şi să nu-ţi imaginezi c-o să ajungi mai sus de-atât.“ Eram foarte conştient de asta în cazul băieţilor care făcuseră armată. Instrucţia a scos untul din ei. Plecau doi ani în armată, se întorceau şi erau încă elevi, dar aveau deja douăzeci de ani.

Şi deodată te simţeai de parcă ai şi avut doi ani liberi, dar sigur că era o iluzie absolută. Nu ştiai ce să faci cu perioada aia. Nici măcar părinţii nu ştiau ce să facă cu ăia doi ani, fiindcă se aşteptaseră să dispari la optsprezece ani. Totul s-a întâmplat atât de repede. Viaţa mea lâncezise frumuşel înainte să aflu că nu se mai făcea armata. Nu exista cale de scăpare din mocirla asta, locuinţele sociale, perspective extrem de limitate. Sigur că, dacă aş fi scăpat, probabil că acum aş fi fost general. Nu poţi opri cu una, cu două o primată. Când mă apuc de ceva, să te ţii bine, frate. Când am mers la cercetaşi, am devenit şef de patrulă în trei luni. E clar că-mi place să fac pe şeful. Daţi-mi un pluton, o să fac treabă. Daţi-mi o companie, o să fac treabă şi mai bună. Daţi-mi o divizie şi-o să fac minuni. Îmi place să motivez oamenii, şi asta m-a ajutat mult cu Stones. Sunt foarte bun la strâns şi

dirijat o mână de oameni. Dacă pot să adun nişte nepricepuţi de rasta şi să scot din ei o trupă funcţională, şi la fel şi cu *winos*, o gaşcă absolut năbădăioasă, atunci e clar că mă pricep. Nu-i chestie de autoritate, ci de stat pur şi simplu laolaltă, încât să te simtă că eşti prezent, că îi conduci din faţă, nu de pe la spate.

Iar pentru mine nu contează cine e vedeta, ci cum funcţionează echipa.

Nu cu mult înainte ca această carte să pornească la tipar, am dat de o scrisoare de-a mea, care fusese la mătuşa Patty vreme de aproape cincizeci de ani şi care nu fusese citită decât de cei din familie. Patty încă mai trăia atunci când mi-a dat-o, în 2009. Aici descriu, printre altele, momentul când l-am întâlnit pe Mick Jagger în gara din Dartford, în 1961. Scrisoarea a fost scrisă în aprilie 1962, la numai patru luni după aceea, când deja petreceam o grămadă de timp împreună şi încercam să ne dăm seama ce şi cum avem de făcut.

Spielman Road nr. 6
Dartford
Kent

Dragă Pat,

Îmi pare tare rău că nu ţi-am mai scris (pledez nebun) cu vocea lui Bluebottle[7]. Ieşire din scenă în toiul aplauzelor asurzitoare.

Sper că o duci bine.

Am supravieţuit şi de data asta splendidei ierni englezeşti. Mă întreb în ce zi cade vara anul ăsta.

Of Doamne, de la Crăciun încoace am fost aşaaa de ocupat, în afară de toată treaba cu şcoala. Ştii că eram leşinat după Chuck Berry şi mi se părea că sunt singurul fan pe o rază de câţiva kilometri, dar într-o dimineaţă în Gr. Dartford (asta ca să nu mai să scriu un cuvânt atât de lung cum e gară), aveam în mână un disc de-al lui Chuck când vine la mine un tip pe care-l ştiam din şcoala primară, adică de pe la vro 7-11 ani. Are toate discurile scoase vreodată de Chuck Berry şi la fel toţi amicii lui, sunt toţi fani rhythm&blues, dar R&B adevărat (nu porcării de genul Dinah Shore sau Brook Benton) Jimmy Reed, Muddy

Waters, Chuck, Howlin' Wolf, John Lee Hooker, toate chestiile astea minunate, ale cântăreţilor de blues din Chicago. Bo Diddley, alt meseriaş.

În tot cazul, tipul ăsta din gară, Mick Jagger îl cheamă, se întâlneşte cu toate tipele şi tipii din gaşca lui în fiecare sâmbătă dimineaţa la Carousel, un juke-joint *unde se-ascultă muzică, şi într-o dimineaţă din ian treceam pe-acolo şi am zis să-l caut. Toată lumea sare pe mine, mă invită la vreo zece petreceri. În plus Mick e cel mai mare cântăreţ de R&B de pe partea asta a Atlanticului, şi nu zic doar aşa. Cânt la chitară (electrică) în stilul lui Chuck, ne-am luat şi un basist, un baterist şi o chitară ritmică şi repetăm seara de două-trei ori pe săptămână. SWING.*

Genul care întorc banii cu lopata şi stau în case imense, detaşate, e o nebunie, unul are chiar şi valet. Am mers pe-acolo cu Mick (sigur că cu maşina lui Mick nu a mea, sigur) O DOAMNE ENGLEZA E DE GROAZĂ

„Pot să vă servesc cu ceva, domnule?"

„Vodcă cu lămâie, vă rog."

„Sigur, domnule."

M-am simţit ca un lord, era să-mi cer coroana la plecare.

Totul aici e foarte bine.

Nu pot să îl scot pe Chuck Berry din gând, am făcut rost de curând de un LP de-al lui direct de la Chess Records Chicago m-a costat mai puţin decât un disc englezesc.

Sigur că-i avem pe şmecheraşii noştri pe-aci, ştii, Cliff Richard, Adam Faith şi încă doi meseriaşi noi, Shane Fenton şi John Leyton N-AI AUZIT PORCĂRII CA ASTEA ÎN VIAŢA TA. În afară de macaronarul ăla de Sinatra, ha, ha, ha, ha, ha, ha, ha.

Şi tot nu mă plictisesc. Sâmbăta asta mă duc la o petrecere care ţine toată noaptea.

„I looked at my watch
It was four-o-five
Man I didn't know
If I was dead or alive"
Chuck Berry, citat, Reeling and a Rocking

48 de litri de cidru în butoaie de bere, 3 sticle de tărie. Mama şi tatăl ei sunt plecaţi peste weekend iar eu o să mă zbânţuiesc până crăp (mă bucur s-o spun).

Sâmbăta de după asta Mick şi cu mine scoatem două fete la clubul nostru preferat de Rhythm & Blues din Ealing, Middlesex.

Au un tip la muzicuţă electrică, Cyril Davies, incredibil, mai mereu beat, neras, cântă ca dementul, minunat.

Nu mai găsesc cu ce să vă plictisesc acum, aşa că vă las cu bine, noapte bună, stimaţi ascultători.

RÂNJET LARG

Saltare
Keith xxxxx
Cine altul ar scrie asemenea tâmpenii

Ne-am împrietenit pe loc? Te sui într-un vagon cu un tip care are *Rockin' at the Hops* de Chuck Berry, scos la Chess Records, şi mai are sub braţ şi *The Best of Muddy Waters*, o să te împrietenești pe loc cu el. Deţine comoara lui Henry Morgan[8]. Marfă adevărată. Eu habar n-aveam cum să fac rost de aşa ceva. Acum îmi dau seama că îl întâlnisem odată în faţa Primăriei din Dartford, când avea o slujbă de vacanţă ca vânzător de îngheţată. Probabil că avea vreo cincisprezece ani, chiar înainte să plece din şcoala noastră, cu vreo trei ani înainte să înfiinţăm Stones, fiindcă a pomenit de cântările pe care le mai dădea din când în când pe-acasă, cânta chestii din Buddy Holly şi Eddie Cochran. Tocmai mi-am amintit ziua aia. Mi-am luat o îngheţată cu ciocolată. Nu mai ştiu, probabil la cornet. A trecut prea mult timp, rog să mi se prescrie. Iar apoi nu l-am mai văzut, până în ziua aia decisivă din tren.

Şi avea marfa aia. „De unde naiba ai făcut rost de astea?“ Tot timpul era vorba numai despre discuri. De la unsprezece, doisprezece ani, îţi alegeai amicii în funcţie de cine avea discuri bune. Erau lucruri preţioase. Eu eram norocos dacă făceam rost de vreo două, trei single-uri la jumătate de an. Iar el zicea: „Păi, am făcut rost de adresa asta“. Şi deja scrisese la Chicago şi, culmea, tocmai lui Marshall Chess, care era angajat pe timp de vară la taică-su, chiar la departamentul de corespondenţă, şi care a devenit mai târziu preşedinte al Rolling Stones Records. Era o

comandă prin corespondenţă, ca la Sears, Roebuck. Văzuse catalogul ăsta, pe care eu nu-l văzusem niciodată. Şi am început să vorbim. El încă mai cânta într-o trupă mică, interpreta chestii de Buddy Holly, parcă. Eu n-auzisem de nimic din toate astea. Am zis „Păi, cânt şi eu un pic“. Am zis „Hai şi tu, să mai cânţi şi-alte chestii“. Era cât pe ce să ratez staţia la Sidcup din cauză că tot copiam la codurile numerice de pe discurile lui Chuck Berry şi Muddy Waters pe care se întâmplase să le aibă la el. *Rockin' at the Hops*: Chess Records CHD-9259.

Mick îl văzuse pe Buddy Holly cântând la cinema Granada din Woolwich[9]. E unul dintre motivele pentru care m-am împrietenit cu el, şi fiindcă avea mult mai multe relaţii ca mine, şi fiindcă omul ăsta e dat naibii! Eu eram cam pe dinafară pe-atunci. Eram un fraier pe lângă Mick, într-un fel. El era conectat la ce se întâmpla în Londra… studiase la London School of Economics, cunoscuse o grămadă de oameni de tot felul. Eu n-aveam bani; n-aveam cunoştinţe. Doar obişnuiam să citesc revistele, cum ar fi *New Musical Express*: „Eddie Cochran cântă cu Buddy Holly“. Mamă, când o să mă fac mare, o să-mi iau şi eu bilet. Sigur c-au mierlit-o toţi până atunci.

Aproape imediat după întâlnirea aceea ne-am pus pe cântat, el cu vocea şi eu cu chitara, şi „Hei, nu-i rău“. Şi nu era greu; nu era nimeni acolo pe care să-l impresionăm în afară de noi, iar noi nu căutam să ne impresionăm. Eu mai şi învăţam. La început, eu şi Mick ne luam, să zicem, un disc nou de-al lui Jimmy Reed, eu învăţam partea de chitară şi el versurile, notam şi disecam totul, cât sunt în stare doi tipi. „Aşa vine?“ „Da, pe bune, chiar aşa e!“ Şi ne distram când făceam asta. Cred că amândoi ne dădeam seama că suntem într-o etapă de învăţare, dar era ceva ce îţi doreai să înveţi şi era de zece ori mai şmecher ca la şcoală. Bănuiesc că pe-atunci mai era vorba şi de mister: cum se face, cum poţi să obţii şi tu un astfel de sunet? Această dorinţă incredibilă de a suna atât de modern şi de mişto. Şi-apoi dai peste o grămadă de tipi care îşi doresc acelaşi lucru ca tine. Şi prin ei dai de alţi cântăreţi şi de alţi oameni şi chiar începi să crezi că ceea ce îţi doreşti se poate realiza.

Mick şi cu mine am alergat vreun an după discuri, în perioada când puneam pe picioare Stones şi înainte de asta. Mai erau şi alţii ca noi, care scotoceau peste tot şi se întâlneau prin magazinele de muzică. Dacă n-aveai bani, te duceai doar ca să stai pe-acolo şi să discuţi. Dar Mick avea nişte pile în lumea blues-ului. Erau câţiva colecţionari de

discuri, tipi care, cumva, îşi creaseră o legătură cu America înaintea tuturor. Era Dave Golding din Bexleyheath, care ştia un tip la Sue Records, şi-n felul ăsta am ascultat artişti ca Charlie şi Inez Foxx, cu un soul sănătos, care au dat lovitura cu „Mockingbird“ un pic mai târziu. Golding era cunoscut pentru cele mai multe discuri de soul şi blues din sud-estul Londrei sau chiar mai mult, iar Mick ajunsese să-l cunoască şi se ducea pe-acolo. Nu zgâria discurile şi nu fura; pe-atunci nu existau casete sau casetofoane, dar uneori se încheiau mici târguri, şi îţi făcea cineva o copie de pe o bandă pe alta, folosind un magnetofon Grundig. Şi ce adunătură bizară de oameni. Fanii blues-ului din anii ’60 erau cu adevărat spectaculoşi. Se întâlneau în grupuri restrânse, cam în apropierea Crăciunului, în sufrageriile din sud-estul Londrei. Nu era nevoie neapărat să aibă altceva în comun; erau oameni de toate vârstele şi ocupaţiile. Era amuzant să intri într-o încăpere unde nu mai conta nimic decât că se auzea o piesă nouă de Slim Harpo, iar asta era suficient să creeze o legătură între toţi cei prezenţi.

Se vorbea mult despre codurile numerice ale discurilor. Se purtau acele conversaţii suşotite, te întrebau dacă ai stropul acela de şelac pe care-l lăsa presa originală, a firmei originale. Mai târziu, toată lumea avea să se contrazică pe subiectul ăsta. Eu şi Mick ne aruncam priviri complice fiindcă eram singurii de acolo care ştiau mai multe despre colecţia asta nouă de discuri care abia sosise şi de care noi auziserăm. Ceea ce visam cu adevărat era: „Mamă, ce-aş vrea să pot cânta şi eu aşa“. Dar cu cine trebuia să dai ochii ca să faci rost de ultimul disc al lui Little Milton! Puriştii blues-ului adevărat erau foarte înţepaţi şi conservatori, totul le puţea, nişte tocilari ochelarişti care decideau ce e blues şi ce nu. Pe bune, tipii ăştia chiar *se pricep*? Ei stau în centrul Bexleyheath din Londra, într-o zi rece şi ploioasă, „Diggin’ My Potatoes“… Habar n-au despre ce-s jumătate din cântecele pe care le-ascultă, iar dac-ar şti ar face pe ei. Au o idee fixă despre ce-i bluesul şi consideră că nu poate fi cântat decât de negrii de pe plantaţii. Fie că ne plăcea sau nu, era pasiunea lor.

Şi sigur că era şi a mea, dar eu nu eram pregătit să discut despre ea. Nu mă certam pe tema asta; ziceam doar: „Poţi să-mi faci şi mie o copie? Ştiu cum cântă piesa asta, dar vreau să mai verific“. Pe-atunci, nici o gagică nu ne-ar fi putut împiedica să ascultăm noile piese de B.B. King sau Muddy Waters.

În unele weekenduri, Mick împrumuta maşina părinţilor săi, un Triumph Herald, şi-mi amintesc că ne-am dus o dată la Manchester, la un concert important de blues, era cu Sonny Terry, cu Brownie McGhee, cu John Lee Hooker şi Muddy Waters. M-a dus acolo mai ales pentru Muddy, dar şi pentru John Lee. Mai erau şi alţii, ca Memphis Slim. Era un show cu mulţi artişti care făceau un circuit european. Şi a apărut Muddy, cu o chitară acustică, chestii gen Mississippi Delta, şi-a cântat o jumătate de oră excepţională. A urmat o pauză, după care a revenit pe scenă cu o trupă de instrumentalişti electro. Şi efectiv l-au dat jos de pe scenă huiduind. A intrat în ei ca tancul, cum a făcut şi Dylan cam după vreun an la Machester Free Trade Hall. Dar a fost un moment ostil – şi atunci mi-am dat seama că oamenii de fapt nu ascultă cu adevărat muzică, ci vor doar să fie parte a acestei enclave a înţelepţiţilor. Muddy şi trupa lui cântau minunat. Te dădeau pe spate. Era şi Junior Wells cu el pe scenă; cred că era şi Hubert Sumlin. Dar pentru publicul ăsta, bluesul era blues numai dacă veneai acolo într-o salopetă veche de blugi şi cântai despre cum te-a părăsit nevasta. Nici unul dintre puriştii ăştia ai bluesului nu ştia să cânte ceva. Dar negrii lor trebuiau să fie îmbrăcaţi în salopete şi să zică „Da, şefu', să trăiţi“. Şi tipii ăştia erau de fapt nişte băieţi de oraş, care aveau în cap numai modă. Care era treaba cu cântatul la instrumente electrice? Gagiii cântau aceleaşi note. Doar că un pic mai tare şi cu ceva mai multă forţă. Dar nu, asta era „Rock'n-roll. Daţi-vă-dracu'“. Ei voiau un stop-cadru, nu-şi dădeau seama că ceea ce ascultau era doar o etapă dintr-un proces; înainte fusese ceva, iar acum se dezvolta, mergea mai departe.

Totul era foarte înflăcărat pe-atunci. Nu doar *mods* contra motociclişti, sau râca dintre cântăreţii de jazz tradiţional, care se simţeau ameninţaţi, şi ăştia cu rock'n-roll-ul. Erau nişte furtuni într-un pahar cu apă aproape de neînţeles acum. BBC transmitea live Beaulieu Jazz Festival în 1961 şi au trebuit efectiv să întrerupă transmisiunea când fanii jazzului tradiţional şi-ai celui modern au început să se căpăcească zdravăn şi mulţimea părea c-a turbat. Puriştii considerau bluesul o parte a jazzului, aşa că s-au simţit trădaţi când au văzut chitare electrice – o întreagă subcultură boemă era ameninţată de şleahta asta de tipi în geci de piele. Desigur, toată treaba avea un substrat politic. Alan Lomax şi Ewan MacColl – cântăreţi şi renumiţi culegători de folk, care erau patriarhi sau ideologi ai valului folk – urmau o linie marxistă, considerau că muzica asta aparţine oamenilor şi că trebuie protejată de corupţia capitalismului. De asta

„comercial“ era un cuvânt atât de hulit în perioada aceea. De fapt, mustrările din presa muzicală erau adevărate încăierări, asemănătoare cu cele din lumea politică: expresii precum „negustori de măruntaie“, „crimă legalizată“, „vânduţi“. Se purtau discuţii absurde despre autenticitate. Şi adevărul e că artiştii de blues chiar aveau un public în Anglia. În America, cei mai mulţi dintre aceşti artişti se obişnuiseră să cânte numere de cabaret, şi şi-au dat seama destul de repede că în Anglia asta nu prea merge. Aici puteai cânta blues. Big Billy Broonzy şi-a dat seama că putea scoate ceva mălai dacă renunţa la bluesul de Chicago şi făcea pe cântăreţul de blues prietenos, tipic pentru publicul european. Mare parte din tipii ăia de culoare nici nu s-au mai întors în America, fiindcă şi-au dat seama că acolo erau trataţi ca naiba, în vreme ce aici cele mai bune păsărici daneze se dădeau peste cap ca să le facă adaptarea mai plăcută. De ce s-ar mai fi întors? După al Doilea Război Mondial s-au prins că în Europa erau bine trataţi, mai ales în Paris, cântăreţi ca Josephine Baker, Champion Jack Dupree şi Memphis Slim. Şi uite-aşa Danemarca a devenit un soi de paradis pentru atât de mulţi cântăreţi de jazz în anii ’50.

Mick şi cu mine aveam gusturi absolut identice în materie de muzică. Niciodată nu trebuia să întrebăm sau să explicăm. Totul era fără cuvinte. Auzeam ceva, ne priveam deodată unul pe altul. Totul era legat de sunet. Puneam un disc şi ziceam: asta nu-i bine. Sună fals. *Asta-i* pe bune. Adică ori era marfă, ori nu era marfă, indiferent de ce fel de muzică vorbeam. Mie-mi plăcea mult nişte muzică pop dacă era marfă. Dar exista o linie clară între ce era marfă şi ce nu. Foarte riguroasă. Înainte de toate, cred că pentru Mick şi pentru mine era ceva de genul – trebuie să învăţăm mai mult, există mult mai multă muzică în lume, fiindcă apoi ne-am extins şi am devenit interesaţi de rhythm & blues. Şi adoram discurile pop. Uite, Ronettes sau Crystals. Puteam să le ascult toată noaptea. Dar în clipa în care urcam pe scenă şi încercam să cântăm una dintre melodiile alea era ceva de genul: „Ia plimbă microfonul!“.

Eu căutam esenţa – filonul. Jazzul n-ar fi existat fără bluesul ivit din sclavie şi anume, în cea mai recentă versiune a ei, şi nu dintr-a noastră, a amărâţilor de celţi, de exemplu, zdrobiţi sub cizma romană. Oamenii ăştia au fost înjosiţi cumplit, şi nu doar în America. Muzica lor e ceva ce exprimă supravieţuirea, în esenţa ei. Ceva ce nu asimilezi cu mintea, ci cu viscerele. E dincolo de muzicalitate, care este foarte variabilă şi flexibilă. Există o mulţime de feluri de blues.

Există un blues foarte delicat, există blues foarte mlăştinos, şi mai există şi mlaştina în care efectiv trăiesc eu. Ascultaţi-l pe John Lee Hooker. Are o modalitate foarte arhaică de a cânta. De cele mai multe ori, ignoră schimbarea acordurilor. Sunt sugerate, nu cântate. Când cântă cu altcineva, acordurile acelui cântăreţ se vor schimba, dar el stă pe loc, nu se mişcă. Şi e ceva continuu. Iar pe de altă parte, cel mai important lucru în afară de vocea grozavă şi chitara aia neobosită, e acea bătaie din picior, un *crawling king snake*[10]. Cară cu el o scândură, ca să-şi amplifice bătăile. Lui Bo Diddley, tot aşa, îi plăcea să cânte doar un acord de bază, totul e pe un acord, singurele lucruri care alternează fiind vocea şi felul în care cânţi. Am priceput mai bine toate astea abia mai târziu. Ce era important atunci era forţa din vocile oamenilor, ca Muddy, John Lee, Bo Diddley. Nu neapărat puternică, dar venind de undeva de la mari adâncimi. Era implicat întregul corp; nu cântau doar din inimă, ci din viscere. Asta m-a impresionat întotdeauna. Şi de asta e o mare diferenţă între cântăreţii de blues care nu cântă la un instrument şi cei care o fac, indiferent că e vorba de pian sau chitară, fiindcă ei trebuie să-şi dezvolte propriul stil de antifonie. Cânţi ceva şi din gură, dar trebuie să cânţi şi cu un instrument, care răspunde sau pune altă întrebare, iar tu trebuie să închei secvenţa. Şi astfel sincronizarea şi frazarea devin diferite. Dacă eşti solist, ai tendinţa să te concentrezi pe voce, şi de cele mai multe ori iese bine, însă uneori vocea poate fi întru câtva în dezacord cu muzica.

Într-o zi, nu cu mult după reîntâlnirea noastră, am mers cu Mick la mare şi am cântat într-o crâşmă. Eram cu mama şi cu tata într-o excursie de sfârşit de săptămână, la Devon. Trebuie să invocăm spiritul lui Doris ca să povestească această întâmplare bizară, fiindcă eu îmi amintesc prea puţin. Dar trebuie să fi existat o scânteie, de-am făcut noi una ca asta.

> **Doris:** I-am dus pe Keith şi Mick într-un weekend la Beesands, în Devon, într-o vară când aveau vreo şaisprezece, şaptesprezece ani. Pe atunci se ajungea acolo direct cu autobuzul din Dartford. Keith avea chitara la el. Iar Mick se plictisea de moarte. „Nu-s femei“, zicea. „Nu-s femei.“ Era pustiu pe-acolo. Un loc frumos. Am închiriat o vilă pe plajă. Băieţii mergeau la pescuit de macrou chiar în faţa porţii. Îi vindeau cu şase penny bucata. Nu prea aveau mare lucru de făcut.

> Înotau… Se duceau la pubul de-acolo cum Keith îşi luase chitara cu el. Pe atunci lumea era de-a dreptul uluită de cum putea să cânte. I-am dus acasă cu maşina. În mod normal, era un drum de opt sau zece ore cu Vauxhall-ul. Dar de data asta ne-a lăsat bateria. Am rămas fără faruri. Îmi amintesc că am parcat în faţa casei doamnei Jagger, din zona Close. „Unde-aţi fost? De ce-aţi întârziat atât?“ Ce drum de întoarcere criminal.

Mick îşi mai petrecea vremea şi cu Dick Taylor, amicul lui din gimnaziu, care era tot la Sidcup. Eu am intrat în gaşca lor spre finalul lui 1961. Mai era Bob Beckwith, chitaristul care avea amplificator, ceea ce-l făcea extrem de important. Pe-atunci obişnuiam să folosim un singur amplificator la trei chitare. Ne ziceam Little Boy Blue and The Blue Boys. Chitara mea, de astă dată o Hofner Archtop cu găuri în f şi corzi de metal, era Blue Boy – avea cuvintele astea scrise pe faţă – şi din cauza asta eu eram Boy Blue. A fost prima mea chitară cu corzi de metal. Mai poate fi văzută doar în fotografiile de la petrecerile din cluburi, dinainte să ne lansăm. Am cumpărat-o la mâna a doua de la magazinul Ivor Mairants[11], din apropiere de Oxford Street. Se vedea că mai fusese folosită pentru că avea pete şi urme de sudoare pe *grif*. Omul fie cântase părţile cele mai înalte, mai complicate, fie doar pe acorduri. *Grif*-ul e ca o hartă, ca un seismograf. Iar eu am uitat-o în metroul din Londra, fie pe linia Victoria, fie pe linia Bakerloo. Dar ce loc de îngropăciune mai bun decât magistrala Bakerloo? Chestia asta m-a marcat.

Ne strângeam în sufrageria lui Bob Beckwith din Bexleyheath. O dată sau de două ori şi-a pus şi Dick Taylor casa la bătaie. Pe atunci Dick era foarte studios, se trăgea din filonul purist, ceea ce nu l-a împiedicat să devină în câţiva ani un Pretty Thing[12]. Era meseriaş, un cântăreţ bun; avea sensibilitate. Dar nu ieşea din tipare când venea vorba de blues, şi, cumva, ăsta era un lucru bun, fiindcă ne cam luase un pic valul pe toţi. În curând o dădeam pe „Not Fade Away“, „That’ll Be the Day“, „C’mon Everybody“ sau de-a dreptul pe „I Just Want to Make Love to You“. Nouă ni se părea că toate-s din aceeaşi zonă. Bob Beckwith avea un Grundig şi pe ăsta am făcut noi prima înregistrare comună, prima încercare de înregistrare. Mick mi-a dat mie o copie – a recuperat-o la o licitaţie. O înregistrare de pe o bandă pe alta, iar calitatea sunetului e îngrozitoare. Primul nostru repertoriu cuprinde „Around and Around“ şi „Reelin’ and Rockin’“ de

Chuck Berry, „Bright Lights, Big City“ de Jimmy Reed şi, cireaşa de pe tort, „La Bamba“ cântat de Mick într-o pseudo-spaniolă.

Rhythm & blues-ul era biletul de intrare. Cyril Davies şi Alexis Korner ţineau nişte reuniuni, locul întâlnirilor săptămânale era Ealing Jazz Club, unde se înghesuiau împătimiţii de rhythm & blues. Fără ei probabil nu s-ar fi întâmplat nimic acolo. Era locul unde mergeau toţi cei care alcătuiau lumea bluesului, toţi colecţionarii din Bexleyheath. Cei care vedeau anunţul veneau tocmai din Manchester sau din Scoţia numai ca să se întâlnească cu fanii genului şi să asculte trupa lui Alexis Korner, Blues Incorporated, care-l avea şi pe tânărul Charlie Watts la tobe şi uneori pe Ian Stewart la pian. Eu acolo m-am îndrăgostit de ei! Pe atunci aproape nimeni nu încheia contracte cu genul ăsta de muzică în cluburi. Acolo ne întâlneam cu toţii ca să facem schimb de idei şi de discuri şi să o ardem împreună. Rhythm & bluesul era o chestie foarte diferită în anii ’60. Fie erai cu bluesul şi jazzul, fie cu rock’n-roll-ul, dar rock’n-roll-ul murise şi cam devenise pop – nu mai rămăsese nimic din el. Ne-am agăţat de termenul de rhythm & blues fiindcă prindea sub eticheta lui trupele cu adevărat puternice de blues din Chicago. Spărgea barierele. Obişnuiam să mai atenuăm loviturile încasate din partea puriştilor, cărora le plăcea muzica noastră, dar nu erau de-acord cu termenul, zicându-le că nu-i rock’n-roll, e rhythm & blues. O etichetare diferită absolut inutilă a ceva ce e aceeaşi treabă – depinde doar cât de moderat sau de strident cânţi ritmul de fond.

Alexis Korner era tăticul scenei de blues londoneze – nu era cine ştie ce cântăreţ, dar era un tip generos şi un adevărat promotor al talentelor. De asemenea, un fel de intelectual în lumea muzicală. Ţinea conferinţe pe teme de jazz şi blues în locuri precum Institutul de Arte Contemporane. Lucrase pentru BBC – făcând pe DJ-ul şi intervievând muzicieni, ceea ce îl făcea un fel de zeu. Îşi cunoştea foarte bine marfa; ştia fiecare cântăreţ care-şi merita mălaiul. Era pe jumătate austriac şi pe jumătate grec, şi fusese crescut în Africa de Nord. Avea o figură ca de ţigan, cu perciuni lungi, o voce foarte puternică, „Ascultă ce zic eu, băiete“, şi vorbea într-o engleză curată.

Trupa lui Alexis era grozavă. Cyril Davies cânta al naibii de bine la muzicuţă, unul dintre cel mai buni cântăreţi la muzicuţă pe care i-am auzit vreodată. Cyril era un tinichigiu auto din Wembley, iar înfăţişarea şi felul său de-a se purta erau cele tipice pentru un tinichigiu auto din

Wembley cu o slăbiciune pentru whisky. Avea o aură, fiindcă el chiar fusese în Chicago şi îi văzuse pe Muddy şi Little Walter, şi se întorsese învăluit într-o aureolă. Lui Cyril nu-i plăcea de nimeni. De noi nu-i plăcea fiindcă simţea cum începe să adie vântul schimbării şi nu prea-i convenea. A murit la scurt timp după aceea, în 1964, dar deja se rupsese de trupa lui Alexis în 1963, pentru a alcătui trupa de R&B All-Stars, care dădea concerte săptămânale la Marquee.

Ealing Club era un club de jazz tradiţional pe care Blues Incorporated punea stăpânire în fiecare sâmbătă seara. Era o încăpere îmbâcsită, cu un condens care-ţi ajungea uneori până la glezne. Era sub staţia de metrou Ealing, iar plafonul de deasupra scenei era făcut dintre acele cărămizi de sticlă, aşa că toată lumea aia îţi trecea pe deasupra capului. Iar din când în când Alexis zicea: „Vrei să vii pe-aici să cânţi ceva?“. Şi te trezeai cântând la chitara electrică, în apă până la glezne, sperând că totul e bine împământat, fiindcă altfel o să iasă scântei. Echipamentul meu era mereu pe muchie de cuţit. Când am trecut la corzile pentru chitara electrică, m-a stors de bani. Dacă ţi se rupea una, luai alta care plesnise altă dată şi o păstraseşi, le legai, le întindeai şi le puneai la loc şi mergea! Dacă putea acoperi măcar *grif*-ul, înnodai coarda chiar înainte de prăguş şi o întindeai ca să acoperi cheile de acordare. Afecta acordarea, într-o oarecare măsură! Jumătate de coardă ici, jumătate dincolo. Noroc cu lecţiile de la cercetaşi despre noduri.

Aveam o chestie care se numea doză DeArmond. Era ceva unic. Puteai să o prinzi ca pe un cleşte pe rozetă şi aluneca în sus şi-n jos pe corzi. Nu aveai doză de joase sau de înalte. Dacă voiai un sunet mai blând, ridicai chestia asta pe corzi, spre gât, şi acolo scoteai un sunet mai gros. Iar dacă îl voiai mai înalt, o coborai iarăşi. Şi sigur că treaba asta nenorocea corzile. Aveam tot timpul la mine o trusă de sudură, pentru urgenţe, fiindcă trăgeai întruna de chestia asta în sus şi-n jos şi totul era atât de fragil. Sudam mereu şi legam corzile în spatele amplificatorului – un amplificator Little Giant, de mărimea unui radio. Am fost printre primii care au avut amplificator. Înainte de asta, toţi foloseam casetofoane. Dick Taylor obişnuia să se lege la casetofonul Bush al soră-sii. Primul meu amplificator a fost un radio; praf l-am făcut. Asta a scos-o din sărite pe mama. Radioul nu merge din cauză că l-am demontat şi mă leg la el, zzzz, încercând să scot un sunet. În privinţa asta, a fost un antrenament bun pentru mai încolo – îmbunătăţirea sunetului, potrivirea chitarelor cu amplificatoarele. Am luat-o de la zero, de pe vremea lămpilor.

Uneori, dacă scoţi o lampă, poţi să obţii sunetul ăsta foarte hârşâit, neclar, fiindcă forţezi aparatul şi e suprasolicitat. Dacă pui la loc trioda dublă, atunci obţii sunetul ăsta mai lin. Aşa m-am electrocutat de atâtea ori. Uitam mereu să scot porcăria aia din priză înainte să încep să scotocesc prin ea.

L-am întâlnit prima oară pe Brian Jones la Ealing Jazz Club. Îşi zicea Elmo Lewis. Pe atunci voia să fie Elmore James. „Va trebui să te mai bronzezi puţin şi să mai creşti câţiva centimetri, băiete.“ Dar cântatul cu *slide*[13] era o noutate absolută în Anglia, iar Brian aşa a cântat în seara aceea. A cântat „Dust My Broom“ şi a fost electrizant. A interpretat-o minunat. Am fost foarte impresionaţi de Brian. Cred că Mick a fost primul care s-a dus să vorbească cu el şi-a descoperit că avea trupa lui, majoritatea membrilor aveau să-l părăsească peste numai câteva săptămâni.

Mick şi cu mine veniserăm împreună la club şi cântaserăm piesele lui Chuck Berry, ceea ce l-a enervat pe Cyril Davies, care le considera rock’n-roll şi pe care el oricum nu putea să le cânte. Când începi să cânţi în public şi asta alături de nişte tipi care-au mai făcut-o înainte, eşti sub ei în ierarhie şi te simţi de parcă ai fi mereu în probe. Trebuie să ajungi la timp, cu echipamentul funcţional, ceea ce era rarisim în cazul meu. Trebuie să fii la înălţime. Deodată eşti cu băieţii mari, nu mai e ca şi cum te-ai da în stambă prin sălile de sport ale şcolilor. La naiba, e treabă profesionistă. Sau măcar semi-profesionistă; profesionistă, dar fără plată.

Cam pe-atunci am abandonat şcoala de artă. La final, profesorul îţi spune: „Păi, cred că e destul de bine“ şi te trimite la J. Walter Thompson[14] şi ai un interviu, dar apoi, într-un fel, ştii ce urmează – trei, patru înfumuraţi la patru ace, gâtuiţi cu papioane. „Keith, da? Mă bucur să te cunosc. Ia să vedem.“ Şi îi întinzi veşnicul dosar. „Hmmmm. Uite care-i treaba, Keith, l-am studiat bine şi e destul de promiţător. Apropo, ştii să faci un ceai bun?“ Am zis că da, dar nu pentru voi. Am plecat cu dosarul meu cu tot – era verde, mi-l amintesc – şi l-am aruncat într-un tomberon când am ajuns jos. Asta a fost ultima mea încercare de-a mă alătura societăţii după regulile lor. A doua oară când am fost pus pe liber. N-aveam nici răbdarea, nici abilitatea de-a deveni vreun sclav într-o agenţie de publicitate. Oricum, aveam să sfârşesc ca ăla care face ceaiul. N-am fost prea amabil cu ei la interviu. Practic, căutam o scuză ca să fiu

lăsat pe cont propriu şi trimis înapoi la muzică. Mă gândeam, bun, am doi ani liberi, nu plec în armată. O să fiu cântăreţ de blues.

Am mers la Bricklayers Arms, o crâşmă sordidă din Soho la cea dintâi repetiţie a ceea ce avea să devină Stones. Cred că era în mai 1962, o seară superbă de primăvară. Chiar dincolo de Wardour Street. Strip Alley. Ajung acolo cu chitara. Şi când ajung, tocmai se deschide crâşma. Barmaniţa tipică, o blondă decolorată, în vârstă, nu prea mulţi clienţi, bere răsuflată. Ea vede chitara şi-mi zice: „La etaj“. Iar eu aud nişte boogie-woogie la pian, toate piesele alea de Meade Lux Lewis şi Albert Ammons. Şi, deodată, sunt cuprins de extaz. Mă simt de parc-aş fi muzician, deşi încă nu sunt! Parcă eram undeva în Chicago sau în Mississippi. Vreau să urc, să-l cunosc pe omul care cântă şi să cânt cu el. Iar dacă nu sunt la înălţime, s-a terminat. La asta mă gândeam când urcam pe scările alea, *scârţ, scârţ, scârţ.* Într-un fel, urc scările, iar când cobor sunt alt om.

Ian Stewart era singur în camera aia în care se afla o canapea umplută cu păr de cal, ruptă, cu firele atârnând. E îmbrăcat cu o pereche de pantaloni tirolezi de piele până la genunchi. Cântă la pianină şi stă cu spatele la mine, fiindcă se uită pe fereastră, la bicicleta lui care e legată de un stâlp, încercând să se asigure că nu rămâne fără ea. Totodată, se mai uită şi la striperiţele care se fâţâie dintr-un club în altul, cu perucile şi cutiile lor de pălării. „Pfoa, ia uite la aia.“ În tot acest timp, din degetele lui gâlgâie muzica lui Leroy Carr. Iar eu apar cu cutia asta de chitară, maro, din plastic. Şi rămân aşa, în picioare. Parcă l-aş fi întâlnit pe directorul şcolii. Speram doar să-mi meargă amplificatorul.

Stu se dusese la Ealing Club fiindcă văzuse un anunţ pe care-l dăduse Brian Jones în *Jazz News,* în primăvara lui ’62, cum că se căutau cântăreţi pentru o trupă nouă de R&B. Brian şi Stu începuseră să repete cu o grămadă de muzicieni; toţi contribuiau cu două lire pentru o cameră la etajul unei crâşme. Pe Mick şi pe mine ne văzuse la Ealing Club în câteva seri şi ne invitase. De fapt, să-i recunoaştem meritele lui Mick; Stu îşi amintea că Mick deja venise la repetiţiile lui şi-i spusese: „Eu nu mă bag dacă nu vine şi Keith“. „Ah, ai ajuns?“ Şi am început, iar el a zis: „Spune-mi că n-o să cânţi porcăria aia de rock’n-roll?“. Stu avea mari rezerve şi era suspicios cu rock’n-roll-ul. Iar eu fac: „Mda“, şi-apoi încep să cânt nişte Chuck Berry. Şi el: „Ah, ştii Johnnie Johnson?“ – adică pianistul lui Chuck, şi ne punem pe treabă, boogie-woogie. Atât am făcut. Apoi au început să apară, pe rând, şi ceilalţi tipi. Nu doar Mick şi Brian. Geoff Bradford, un

chitarist de blues minunat, care folosea *slide*-ul şi obişnuia să cânte cu Cyril Davies. Brian Knight, un fan al bluesului, foarte bun cu „Walk On, Walk On“. O cânta pe asta şi nu-i mai trebuia nimic. Aşa că Stu ar fi putut cânta cu oricare dintre tipi, şi de fapt eram trei la coadă pentru aranjamentul ăsta. Mick şi cu mine fuseserăm aduşi ca posibili candidaţi, de probă. Gagiii ăştia cântau în cluburi cu Alexis Korner; ştiau care-i treaba. Noi eram absolut începători în astfel de treburi. Şi mi-am dat seama că Stu trebuia să se hotărască dacă merge mai departe cu cântăreţii ăştia tradiţionali de folk blues. Fiindcă eu cântasem până atunci nişte boogie-woogie meseriaş şi nişte Chuck Berry. Echipamentul îmi funcţionase. Iar până să se încheie seara, mă prinsesem că acolo se alcătuia o trupă. Nu se spunea nimic, dar ştiam că îi atrăsesem atenţia lui Stu. Geoff Bradford şi Brian Knight au format o trupă de blues de mare succes după Stones, Blues by Six. Dar erau, în esenţă, nişte cântăreţi tradiţionali care n-aveau deloc de gând să cânte altceva în afară de ce ştiau deja: Sonny Terry şi Brownie McGhee, Big Bill Broonzy. Cred că Stu şi-a dat seama în ziua aceea, după ce i-am cântat „Sweet Little Sixteen“ şi „Little Queenie“, şi mi-a dat cumva de înţeles că se încheia un târg, fără să se spună o vorbă. A existat o scânteie între noi. „Deci să mai vin, da?“ „Ne vedem joia viitoare.“

Ian Stewart. Încă mai lucrez pentru el. Din punctul meu de vedere, Rolling Stones e trupa lui. Fără toate cunoştinţele şi organizarea lui, fără saltul pe care l-a făcut, depărtându-se de zona din care venea, şi fără riscul pe care şi l-a asumat, de a cânta cu această adunătură de puşti, noi n-am fi existat. Nu ştiu cum de-a apărut atracţia dintre mine şi Stu. Dar el a fost impulsul principal pentru tot ce-a urmat. Pentru mine, Stu era un bărbat mult mai în vârstă – de fapt, era mai mare doar cu trei, patru ani, dar pe-atunci aşa mi se părea. Şi cunoştea nişte oameni. Eu habar n-aveam de nici unele. Picasem din lună.

Cred că începuse să-i placă să-şi petreacă vremea cu noi. Simţea că e acolo o anumită energie. Aşa că, cine ştie cum, cântăreţii ăia de blues au ieşit din schemă, şi-am rămas Brian, Mick, Stu şi cu mine, şi Dick Taylor la bas. Acesta a fost scheletul iniţial şi ne căutam un tobar. Ziceam: „Doamne, ce ne-ar plăcea Charlie Watts ăla, dacă ni l-am putea permite“ – fiindcă tuturor ni se părea că Charlie Watts era un baterist înzestrat de la Dumnezeu – iar Stu şi-a pus antenele în mişcare. Şi Charlie a zis mi-ar plăcea să fac cât mai multe spectacole, dar am nevoie de bani ca să car tobele astea cu metroul. A zis aşa: dacă reveniţi şi-mi ziceţi că aţi

făcut rost de vreo două spectacole mişto pe săptămână, mă bag.

Stu era solid, arăta fantastic, avea un maxilar proeminent, dar era un tip arătos. Sunt sigur că mare parte din caracterul său era influenţat de felul în care arăta şi de modul în care îl priveau ceilalţi, încă de când era mic. Era degajat, foarte acid, pragmatic şi folosea mereu expresii absurde. De exemplu, la el condusul cu viteză însemna „să meargă cu multe noduri la oră“. Autoritatea lui firească asupra noastră, care nu s-a schimbat niciodată, era exprimată prin „Haideţi, chiloţaşi de puf“, „minunaţii mei cu trei acorduri“ sau „dragele mele belele“. Detesta unele chestii rock'n-roll pe care le cântam eu. Ani de zile l-a detestat pe Jerry Lee Lewis – „Ah, e doar circ“. În cele din urmă, a lăsat-o mai moale cu Jerry, a trebuit să cedeze şi să admită că Jerry Lee era unul dintre cei mai buni stângaci pe care-i auzise vreodată. Stu n-avea treabă cu extravaganţa şi cu datul în spectacol. Cântatul în cluburi n-avea nimic de-a face cu epatarea.

Ziua Ian lucra, la costum şi cravată, la Imperial Chemical Industries[15] de pe lângă Victoria Embankment, iar asta a contribuit la plata taxelor pentru camera noastră de repetiţii, mai târziu. Investea acolo unde avea nevoie sau mai degrabă unde simţea că merită, fiindcă nu prea vorbea despre asta. Singura excentricitate pe care a avut-o vreodată Stu era stăruinţa că ar fi fost moştenitorul legal al Pittenweem, un sat de pescari aflat chiar dincolo de terenul de golf de pe capul St. Andrews. S-a simţit mereu înşelat, deposedat în favoarea unei ramuri scoţiene îndepărtate. Nu te poţi certa cu cineva din cauza asta. De ce nu se auzea destul de tare pianul? Ia vezi, că vorbeşti cu nimeni altul decât stăpânul moşiei de la Pittenweem! Cu alte cuvinte, nu merită să discutăm despre asta, ştii? Odată i-am zis: „Şi-atunci cum arată tartanul clanului Stewart?“. A spus: „Aaa, are carouri albe pe fond negru, cu diferite alte culori“. Stu era foarte acid. Vedea partea amuzantă a lucrurilor. Şi Stu era cel care trebuia să se ocupe de toate porcăriile după măcel. Existau o grămadă de tipi care, tehnic vorbind, erau de zece ori mai buni, dar nimeni nu egala sensibilitatea şi dibăcia mâinii lui stângi. O fi fost el moşierul din Pittenweem, dar mâna stângă i se trăgea din Congo.

La vremea aia, Brian avea deja trei copii cu trei femei diferite şi trăia în Londra cu ultima dintre ele, Pat, şi cu copilul, după ce plecase în sfârşit din Cheltenham, cu focuri

de armă trase după el. Locuiau într-un demisol jilav cu pereţii plini de igrasie din Powis Square. Şi acolo l-am auzit eu pentru prima oară pe Robert Johnson, şi-am intrat iarăşi sub tutela lui Brian şi m-am afundat în blues împreună cu el. Eram uluit de ce auzeam. Cântatul la chitară, compusul, interpretarea – toate erau duse la un cu totul alt nivel. Şi în acelaşi timp asta ne deruta, fiindcă nu era muzica unei trupe, era un singur tip. Deci cum puteam face şi noi aşa? Şi ne-am dat seama că şi tipii din care cântam noi, ca Muddy Waters, crescuseră cu Robert Johnson şi-l adaptaseră la nevoile unei trupe. Cu alte cuvinte, era vorba de evoluţie. Robert Johnson era un om-orchestră. Unele dintre cele mai bune piese ale lui se apropie de Bach din punct de vedere al construcţiei. Din nefericire, a dat-o în bară cu puicuţele şi a avut o viaţă scurtă. Dar ce inspiraţie sclipitoare! Îţi oferea o bază pe care să lucrezi, fără îndoială aşa se întâmplase şi cu Muddy şi cu ceilalţi tipi pe care-i ascultam noi. Ce am descoperit despre blues şi muzică, mergând pe firul întâmplărilor, e că nimic nu venea de la sine. Oricât de minunat suna ceva, nu era vorba de o izbucnire de geniu. Gagiul ăsta de acum ascultase o chestie şi asta era variaţiunea lui pe acea temă. Şi aşa-ţi dai seama deodată că sunt toţi conectaţi între ei. Nu-i doar unul fantastic şi restul, o porcărie; ci toţi sunt legaţi. Şi cu cât te duci mai mult înapoi, în muzică şi în timp, iar cu bluesul te duci până în anii ’20, practic parcurgi toată muzica înregistrată, îţi zici slavă Domnului că există înregistrări. Cel mai bun lucru care ni s-a întâmplat de la scris încoace.

Însă viaţa reală te izbeşte în piept uneori, iar în cazul nostru Mick s-a dus beat într-o seară pe la Brian, a văzut că omul nu era acolo şi-a făcut-o lată cu nevastă-sa. Asta a provocat un cutremur, l-a supărat teribil pe Brian şi, în cele din urmă, Pat l-a părăsit. Brian a fost alungat din propriul lui apartament. Mick s-a simţit un pic responsabil, aşa că a găsit un apartament într-o căsuţă prăpădită din Beckenham, pe-o străduţă din suburbie, şi ne-am mutat cu toţii acolo. Aşadar acolo m-am dus în ’62, când am plecat de acasă. A fost o plecare în etape. Întâi rămâneam peste noapte când şi când, apoi câte-o săptămână, până am rămas de tot. N-a fost un moment anume al plecării definitive, o închidere a portiţei în urma mea.

Iată ce are Doris de zis despre asta:

> **Doris:** De la optsprezece ani până la douăzeci, când a plecat de acasă, Keith nu avea de lucru, nu muncea, de asta se lua taică-su de el. Tunde-te şi găseşte-ţi de lucru. Am aşteptat să se mute Keith,

apoi m-am mutat şi eu. N-am vrut să plec cât timp stătea cu noi. Nu-l puteam lăsa, nu-i aşa? Să-i frâng inima. Apoi, în ziua în care m-am mutat, Bert era plecat la muncă; Keith nu era cu mine. Aveam în mână o factură la lumină, m-am întors şi-am pus-o la loc în cutia poştală! Ca s-o achite Bert. Frumos, nu? Bill a cumpărat un apartament la parterul unei case, fiindcă îi spusesem că trebuie să plec de acolo. Tocmai terminau de construit apartamentele astea noi, iar el s-a dus, a încheiat un târg cu constructorii şi ne-am mutat. Bill avea nişte bani. L-a cumpărat pe loc. Primul telefon l-am avut când a cumpărat Bill apartamentul. L-am sunat pe Keith într-o noapte. El a zis: „Alo?“. I-am spus: „Keith, noi ne-am mutat în apartamentul ăsta“. I-am zis: „Am telefon, nu-i drăguţ?“. El nu era la fel de încântat.

Acolo, în Beckenham, am început să strângem în jurul nostru prima găşculiţă de fani, printre care şi Haleema Mohamed, prima mea iubire. De curând, cineva mi-a revândut un jurnal pe care l-am ţinut în 1963 – cred că şi singurul jurnal pe care l-am ţinut vreodată, mai degrabă un jurnal de bord al progresului trupei Stones în acea perioadă de sărăcie cumplită. Pesemne că mi l-am lăsat în vreunul dintre acele apartamente din care ne tot mutam şi cine ştie cine l-a păstrat atâta vreme. În clapeta coperţii din spate am găsit o fotografie micuţă cu Lee, cum îi ziceam eu. Era o frumuseţe, cu un aer uşor indian. Ochii ei m-au fascinat mereu şi zâmbetul – şi trăsăturile astea se văd în fotografie, e aşa cum mi-o amintesc. Era cu cel puţin doi sau trei ani mai mică decât mine, avea cincisprezece, cel mult şaisprezece ani, iar mama ei era englezoaică. Pe tatăl ei nu l-am văzut niciodată, dar îmi amintesc că i-am întâlnit restul familiei. Mi-amintesc că m-am dus s-o iau de acasă, i-am salutat şi atât, undeva în Holborn.

Eram îndrăgostit de Lee. Relaţia noastră era atât de nevinovată – asta se datora în parte şi faptului că, dacă ajungeam să ne apropiem, trebuia să ne înghesuim într-un pat dintr-o cameră unde mai erau şi alţii, precum Mick sau Brian. Iar ea era foarte tânără şi locuia cu părinţii în Holborn; unicul copil, ca şi mine. Ţinea mult la mine, dar chiar şi aşa, trebuie să fi îndurat multe. Şi e limpede că ne-am despărţit o dată şi apoi ne-am împăcat. „Turul doi“ consemnează jurnalul, cu amărăciune.

Făcea parte dintr-o gaşcă de fete care obişnuia să ne asculte prin ’62. Nu ne-am dat seama niciodată de unde-au apărut, deşi jurnalul meu arată că ne-am întâlnit cel puţin o dată la Clubul Ken Colyer. Pe vremea aceea nu exista un fan club. Era perioada dinaintea fan-cluburilor. Nici măcar nu ştiu dacă ţinuserăm deja spectacole. Dar obişnuiam să stăm împreună, să repetăm şi să învăţăm. Şi cine ştie cum ne-am pomenit invadaţi de un grup de cinci, şase fete, cockney, din Holborn şi Bermondsey. Tipele vorbeau într-o păsărească de cockney fantastică; erau foarte tinere, dar îşi asumau sarcina de-a avea grijă de noi. Veneau pe acolo, ne spălau şi ne găteau, stăteau peste noapte şi făceau ce mai trebuia. Nu era mare chestie. Sexul pe atunci era ceva de genul: e cam frig, s-a terminat gazul şi nu mai avem nici un şiling, hai să ne îmbrăţişăm. Am fost îndrăgostit multă vreme de Lee. Era incredibil de bună cu mine. Nu era cine ştie ce poveste cu sexul, noi de fapt ne cam legaserăm unul de altul. Poate că ne mai supăram în câte-o noapte, dar şi chestiile astea te apropie. De câte ori ne vedeam, ne tot priveam, şi îţi dai seama că e ceva între tine şi celălalt, dar… poţi să treci peste? Şi, de obicei se întâmplă până la urmă. Conform jurnalului, ea s-a întors la mine.

Trebuie să fi fost prezentă şi la primul nostru spectacol în calitate de „Rolling Stones“, un nume de trupă cu care Stu nu era deloc de acord. Brian, după ce s-a gândit mult cât ar costa, a sunat la *Jazz News*, care era un fel de fiţuică cu „cine cântă şi unde“ şi-a zis: „Avem şi noi un spectacol la…“ „Şi cum vă zice?“ Ne-am uitat unul la altul. „*It*?“, Apoi „*Thing*?“ Frate, dar apelul ăsta ne costă. Muddy Waters, ajută-ne! Prima piesă de pe discul *The Best of Muddy Waters* e „Rollin’ Stones“. Vedem pe jos coperta discului. Disperaţi, Brian, Mick şi cu mine plonjăm: „The Rolling Stones“. Uf!! Am economisit şase penny.

Un spectacol! Trupa lui Alexis Korner avea programată o transmisiune live la BBC pe 12 iulie 1962 şi ne întrebase dacă putem să îi ţinem locul la Marquee. Bateristul din seara aceea era Mick Avory – şi nu Tony Chapman, cum consemnează în mod misterios istoria –, iar la bas era Dick Taylor. Băieţii de bază din Stones, adică Mick, Brian şi cu mine, am cântat din repertoriul nostru: „Dust My Broom“, „Baby What’s Wrong?“, „Doing the Crawdaddy“, „Confessin’ the Blues“, „Got My Mojo Working“. Stai cu nişte tipi, cânţi şi exclami *„Oh, yeah!“*. Senzaţia aia e nespus de preţioasă. Există o anumită clipă când îţi dai seama că tocmai te-ai desprins de pământ şi că nimeni nu te poate atinge. Eşti entuziasmat că te afli cu o gaşcă de tipi care vor

să facă acelaşi lucru ca tine. Şi când îţi iese treaba, frate, ai prins aripi. Îţi dai seama că ai ajuns undeva unde cei mai mulţi oameni nu vor ajunge niciodată; într-un loc deosebit. Iar apoi vrei să ajungi iarăşi acolo şi să revii aici, iar când aterizezi cu picioarele pe pământ eşti arestat. Dar vrei mereu să te întorci acolo. E ca zburatul fără permis.

Dezo Hoffmann / Rex USA

Rolling Stones la începuturi, Marquee Club, 1963,
cu creatorul nostru Ian Stewart (dreapta sus).

1. District suburban din sud-estul Londrei, unde se afla colegiul.
2. Subcultură a tinerilor, apărută în Londra la începutul anilor 1960, mişcare a clasei muncitoare opusă rockerilor; tinerii purtau părul scurt şi haine foarte stilate, ascultau R&B şi mergeau pe scutere.
3. Bernard Stanley „Acker“ Bilk, clarinetist şi vocalist britanic cunoscut pentru înfăţişarea sa – cioc, pălărie, vestă cu dungi.
4. Chitara Archtop produsă de Hofner – chitară acustică cu faţa boltită, şi nu plată, populară mai ales printre cântăreţii de jazz.
5. Oraş din Hampshire, unde se află o garnizoană importantă, şi care este supranumit şi „Casa armatei britanice“.
6. Fosta Royal Air Force Germany era parte a Royal Air Force şi British Forces Germany.
7. Personaj din comedia radiofonică *Goon Show*, creat şi interpretat de Peter Sellers. Bluebottle este un micuţ cercetaş cu voce piţigăiată, mereu întâmpinat cu aplauze puternice.
8. Sir Henry Morgan (1635-1688), născut în Wales, devenit guvernator de Jamaica, apoi unul dintre cei mai temuţi piraţi din Marea Caraibilor.
9. Cinematograf cu o capacitate de aproape 2.500 de locuri, construit în anii ’30, în sud-estul Londrei.

10. Piesă de blues interpretată de numeroşi artişti, cu origini în *Delta blues*, 1920, şi inclusă de John Lee Hooker în repertoriul său la începutul carierei. Hooker a înregistrat multe versiuni ulterioare, inclusiv una cu Keith Richards pentru albumul *Mr. Lucky* din 1991.

11. Centru muzical renumit, unde se vând şi recondiţionează instrumente muzicale şi accesorii.

12. Taylor a fost basist la începuturile Rolling Stones, dar a părăsit trupa ca să devină student la Sidcup Art College şi a fondat trupa The Pretty Things, în 1963.

13. *Slide guitar* este o tehnică de a cânta la chitară. *Slide*-ul e un accesoriu, un cilindru care se pune pe deget şi care glisează pe *grif*, creând tranziţii între tonuri şi un vibrato expresiv.

14. Agenţie de publicitate internaţională, cu sediul central în New York şi filiale în peste 90 de ţări.

15. Companie britanică din industria chimică, vreme de foarte mult timp cel mai mare producător din Anglia.

Capitolul 4

Mick, Brian şi cu mine în strada Edith Grove, vara lui ’62. Deprindem bluesul de Chicago. Marquee, Ealing Club, Crawdaddy Club. Bătăliile pentru teren cu cântăreţii de jazz tradiţional. Apare Bill Wyman cu amplificatorul său Vox. *Wongin’ the pog* la Station Hotel. Îl luăm pe Charlie la bord. Andrew Loog Oldham ne obţine un contract cu Decca. Primul turneu britanic cu Everly Brothers, Bo Diddley şi Little Richard; muzica noastră, înecată în revolte. Beatles-ii ne dau un cântec. Andrew ne închide într-o bucătărie, pe Mick şi pe mine, şi scriem primul nostru cântec.

Rolling Stones şi-a petrecut primul an mutându-se de colo colo, furând mâncare şi repetând. Noi plăteam ca să fim Rolling Stones. Locul în care am stat – Mick, Brian şi cu mine – în Fulham, pe Edith Grove, numărul 102, era absolut dezgustător. Aproape că ne făcuserăm o meserie din asta, fiindcă aveam foarte puţine mijloace ca să-l întreţinem. Ne-am mutat în vara anului 1962 şi am locuit acolo vreun an, în cea mai rece iarnă din 1740 încoace, după cum o atestă înregistrările, iar şilingii pe care îi băgam în contorul de încălzire, pentru electricitate şi gaz, nu erau uşor de obţinut. Aveam saltele, dar nici un fel de mobilă, doar un covor ponosit. Nu aveam vreun grafic după care să ne împărţim cele două paturi şi două saltele. Şi de fapt asta nici nu conta prea mult; de obicei ne trezeam toţi pe podeaua aia, unde aveam radioul cu pick-up[1] enorm, adus de Brian, o minunată piesă de încălzire a anilor ’50.

Ne petreceam vremea desluşind muzică în pubul Wetherby Arms, din King’s Road, Chelsea. De obicei eu mă duceam în spate, furam sticlele goale şi apoi le vindeam înapoi, tot lor. Primeai vreo doi penny pe o sticlă de bere. Ceea ce nu era mult pe atunci. Furam şi sticlele goale de pe la petrecerile la care mergeam. Mai întâi intra unul dintre noi, apoi apărea şi restul găştii.

Era simpatică locuinţa din Edith Grove. Trei gagici dedesubt, la parter, studente la pedagogie, de fel din Sheffield; deasupra, doi poponari din Buxton. Noi ocupam

etajul din mijloc. Ce naiba căutăm noi în Chelsea, printre nordicii ăştia? Era un veritabil „Bun venit în Londra“, de vreme ce toţi veneau din altă parte.

Studentele la pedagogie din Sheffield probabil că sunt directoare de şcoli acum. Dar pe atunci erau o gaşcă de puicuţe încinse. De care nu prea aveam timp să ne ocupăm. Noi zburam din floare-n floare cu mare viteză. Mick şi Brian se mai duceau pe-acolo, dar eu n-am avut niciodată de-a face cu ele. Nu-mi plăceau. Dar ne erau de ajutor. Ne mai spălau rufele, din când în când. Sau îl mai trimitea mama pe Bill să le ia, pentru demonstraţiile cu maşina de spălat. Cei doi poponari începători pierdeau vremea prin puburile din Earls Court cu poponarii australieni, mulţi pe vremea aceea. Earls Court era, practic, o Australie. Şi mare parte dintre ei erau curlangii fiindcă era mai uşor să fii homo în Londra decât în Melbourne, Sydney sau Brisbane. Tipii de deasupra noastră vorbeau cu accent australian când se întorceau din ieşirile lor prin Earls Court. Făceau „*Hello, cobber!*“[2]. „Da’ tu parcă erai din Buxton.“

Pe colegul nostru de apartament îl chema James Phelge, de la el ne-am împrumutat jumătate din pseudonimul cu care am semnat versurile cântecelor noastre la început, Nanker Phelge. „Nanker“ o mutră – figura groaznică pe care o faci cu degetele băgate în toate orificiile posibile de pe faţă – o mare specialitate britanică. Dăduserăm anunţ la microfonul din Ealing Club că suntem în căutarea unui coleg de apartament cu care să împărţim chiria. Phelge trebuie să-şi fi dat seama în ce se bagă. S-a dovedit a fi probabil singurul tip de pe lumea asta care-ar fi putut locui cu noi în jegul ăla de apartament – ba chiar să ne şi întreacă în comportament scabros şi inacceptabil. În tot cazul, părea singurul care voia să locuiască cu grupul ăsta care bubuia în noapte, îşi învăţa aiurelile, încerca să facă rost de un spectacol. Împreună, ne purtam ca nişte tâmpiţi. Încă eram adolescenţi pe-atunci, chiar dacă la limita maturităţii. Ne provocam între noi: care putea fi cel mai dezgustător. Crezi că poţi să mă îngreţoşezi? Stai că-ţi arăt eu ţie. Ne întorceam de la vreun spectacol, iar Phelge stătea în capul scărilor zicând „Bine aţi venit“, gol puşcă, cu chiloţii jegoşi în cap ori pişându-se pe tine sau scuipându-te. Phelge era campion la flegmat şi la muci. Scotea muci de peste tot. Adora să meargă prin cameră cu nişte muci imenşi atârnându-i din nas şi prelingându-i-se pe bărbie, dar altminteri absolut fermecător. „Bună, ce mai faceţi? Ea e Andrea, ea e Jennifer…“ Aveam nume pentru toate felurile de muci: Verde Gilberts, Jenkins Roşu. Mai era

şi Helmsman Gabardină, adică mucii de care oamenii nu sunt conştienţi; curg şi le-atârnă pe rever ca o medalie. Ăsta era campionul. Mai era şi Humphrey Galben. V-ul Zburător era ăla care sărea pe lângă batistă. Pe atunci oamenii răceau tot timpul; le curgeau mereu chestii din nas şi nu ştiau ce să facă cu ele. Şi nu se poate să fi fost cocaina; era un pic prea devreme. Cred că erau de vină doar iernile aspre englezeşti.

Cum nu aveam mare lucru de făcut, aveam foarte puţine spectacole, ne pomeneam studiind oamenii. Şi mereu şterpeleam lucruri din celelalte apartamente. Du-te şi scotoceşte prin sertarele fetelor cât lipsesc, poate găseşti un şiling, doi. Buda era folosită în înregistrări. Porneam înregistrarea dacă intra careva, mai ales dacă una dintre gagicile de la parter zicea: „Pot să folosesc toaleta voastră?“ fiindcă a lor era ocupată. „Da, sigur.“ „Repede! Bagă.“ Şi apoi, după fiecare „reprezentaţie“, apa trasă suna ca nişte aplauze incredibile. Ascultam mai târziu. După fiecare vizită la budă suna ca duminică seara la London Palladium.

Pentru toţi cei care ne vizitau în Edith Grove, cea mai groaznică privelişte era cu siguranţă muntele de vase nespălate din „bucătărie“, vegetaţia care creştea din vesela noastră, din tigăile unsuroase şi reci stivuite în piramide jegoase de care nimeni nu suporta să se atingă. Da, e adevărat că într-o zi ne-am uitat la harababura asta, Phelge şi eu, şi ne-am gândit că probabil nu mai aveam încotro, decât s-o curăţăm. Dat fiind că Phelge era unul dintre cei mai împuţiţi tipi din lume, a fost o decizie istorică. În ziua aia am fost copleşiţi de cantitatea de porcării strânse acolo, aşa că ne-am dus jos şi-am furat o sticlă de detergent.

Pe atunci, sărăcia părea o constantă, ceva imposibil de schimbat. Iarna aceea din ’62 a fost greu de îndurat. Era o iarnă rece. Dar lui Brian i-a venit atunci ideea asta fantastică să-l aducă pe amicul său Dick, care avea nişte bonuri de la Armata Teritorială, iar Brian era nemilos cu Dick. Pe noi nu ne deranja, fiindcă beneficiam de pe urma acestui tratament. Era perioada aia când nimeni n-avea o para chioară. Îl chema Dick Hattrell şi era din Tewkesbury. Brian aproape că l-a omorât. Îl obliga să meargă în urma lui şi să plătească pentru tot. Crud, crud, crud. Îl punea să aştepte afară în timp ce noi mâncam, iar el plătea. Până şi Mick şi cu mine eram şocaţi, iar noi eram destul de cinici. Uneori îl lăsa şi pe el înăuntru la desert. Brian avea o doză de cruzime veritabilă. Dick Hattrell era un vechi prieten din şcoală de-al lui, care ofta ca un căţeluş după Brian. Odată Brian l-a lăsat pe amărât afară, fără haine pe el, şi ninge, şi el imploră, şi Brian râde, iar eu râd atât de tare, că nu sunt în stare să mă duc la fereastră. Cum

poate cineva să ajungă în asemenea hal? Brian i-a furat toate hainele şi apoi l-a dat afară în chiloţi. Iarna, pe viscol. „Cum adică îţi datorez douăzeci şi trei de lire? Ia dispari.“ Omul tocmai ne plătise întreaga seară; ne ospătaserăm ca regii. Era groaznic, serios, groaznic. Am zis: „Brian, cât de cinic poţi să fii, frate“. Brian, un ticălos cinic şi rău. Unul mic şi blond. Mă întreb ce s-o fi ales de Hattrell. Dacă a supravieţuit acelor încercări, atunci putea trece prin orice.

Eram cinici, sarcastici şi grosolani la nevoie. Obişnuiam să mergem la cafeneaua din zonă, căreia îi ziceam „Ernie“ fiindcă pe toţi de pe-acolo îi chema Ernie, sau cel puţin aşa ni se părea nouă. Toţi ceilalţi deveneau „Ernie“. „Ce mai Ernie, Cristoase.“ Toţi ăia care insistau să-şi rezolve vreo treabă fără să-ţi facă şi ţie un favor erau doar nişte nenorociţi de Ernie. Ernie era omul muncitor. Nu se gândea la nimic altceva, decât la cum să mai câştige un şiling în plus.

Dacă m-ar fi pus cineva să zic din ce perioadă aş vrea să găsesc un jurnal care să descrie trei, patru luni din istoria Rolling Stones, atunci asta ar fi fost perioada aleasă, cea în care se năştea trupa. Şi chiar am găsit unul, care acoperă lunile ianuarie-martie 1963. Marea surpriză e c-am ţinut jurnal atunci. Acoperă perioada esenţială când a apărut Bill Wyman sau, şi mai important, a apărut amplificatorul său Vox, iar Bill odată cu el, şi când încercam să-l prindem în laţ, ca să zic aşa, pe Charlie Watts. Notam chiar şi ce bani câştigam la spectacole, în lire, şilingi şi penny.

Adesea e notat doar „0“, când cântam pe bere la balurile şcolare restrânse de la sfârşitul trimestrelor. Dar mai apar şi: 21 ianuarie, Ealing Club: 0; 22 ianuarie, Flamingo: 0; 1 februarie, Red Lion: 1 liră 10 şilingi. Măcar avuseserăm un spectacol. Câtă vreme ai un spectacol, viaţa-i frumoasă. Cineva ne-a căutat şi ne-a oferit un contract! Adică, frate! Înseamnă că facem bine ce facem. Altminteri, furatul de prin magazine, adunatul de sticle de bere şi foamea erau la ordinea zilei. Obişnuiam să punem mână de la mână pentru corzile de chitară, pentru reparatul amplificatoarelor şi lămpile arse. Era o cheltuială incredibilă doar să păstrăm ce aveam deja.

În interiorul copertei jurnalului de buzunar apar cuvintele mult îngroşate „Chuck“, „Reed“, „Diddley“. Iată. Noi doar asta ascultam pe-atunci. Numai blues american, rhythm & blues sau country blues. În fiecare zi stăteam ore în şir în faţa boxelor, încercând să pricepem cum erau făcute bluesurile astea. Cădeai lat cu chitara în mână. Aşa era. Nu te opreşti niciodată din învăţatul unui instrument, dar pe atunci încă experimentam foarte mult. Trebuia să produci sunete

dacă voiai să cânţi la chitară. Eram în căutarea unui sunet ca al bluesului de Chicago, voiam să ne apropiem cât mai tare de el – două chitare, bas, tobe şi un pian – stăteam şi ascultam toate discurile scoase vreodată de Chess Records. Bluesul de Chicago ne uluia. Noi crescuserăm cu muzica cu care crescuseră toţi, rock'n-roll, şi eram concentraţi pe asta. Şi câtă vreme eram împreună, ne puteam preface că suntem negri. Ne îmbibam în muzică, dar asta nu ne schimba culoarea pielii. Ba unii chiar deveneau mai albi. Brian Jones era un Elmore James blond din Cheltenham. Şi de ce nu? Poţi să fii de oriunde şi de orice culoare. De asta ne-am dat seama mai târziu. Cheltenham, e drept, e un pic forţat. Nu sunt prea mulţi cântăreţi de blues din Cheltenham. Iar noi nu voiam să facem bani. Noi dispreţuiam banii, dispreţuiam curăţenia, noi voiam doar să fim nişte meseriaşi negri. Din fericire, ne-am debarasat de ideile astea. Dar aşa era în perioada de şcolire; iar trupa atunci s-a născut.

Atunci a început arta magică a sincronizării chitarelor. Îţi dădeai seama ce poţi face cântând la chitară împreună cu altcineva, şi că în doi poţi face lucrurile de zeci de ori mai bine, iar apoi poţi adăuga şi alţi oameni. E ceva înălţător şi frumos, ceva care are legătură cu prietenia, în imaginea unui grup de tipi care cântă împreună. Această minunată lume completă, care nu poate fi atacat. Este o veritabilă muncă de echipă, unul în sprijinul tuturor celorlalţi, şi totul cu un scop comun, şi nu există nici o a cincea roată la căruţă, pentru o vreme. Şi nu te coordonează nimeni, totul depinde numai de tine. De fapt, e jazz – ăsta-i marele secret. Rock'n-roll-ul nu-i nimic altceva decât jazz cu un ritm de fundal mai puternic.

Jimmy Reed ne-a fost un model foarte important. Mereu erau implicate două chitare. Aproape un studiu asupra monotoniei, în multe privinţe, până te prindeai care e cheia. Dar Jimmy Reed avea vreo douăzeci de hituri în topuri, deşi, în esenţă, era vorba de acelaşi cântec. Avea două tempouri. Dar el înţelegea magia repetiţiei, a monotoniei, transformarea lor pentru a deveni lucrul ăsta hipnotic, asemănător cu o transă. Brian şi cu mine eram fascinaţi. Ne petreceam fiecare clipă liberă încercând să desluşim sunetele chitarei lui Jimmy Reed.

Jimmy Reed era mereu beat muci. La un concert care a devenit celebru, era deja în întârziere cu o oră şi trei sferturi, iar când în sfârşit îl aduc ăia pe scenă, el zice: „O să vă cânt «Baby What You Want Me to Do?»". Şi vomită pe primele două rânduri. Probabil că i s-a întâmplat de multe ori. Deja o avea pe nevastă-sa alături, ea îi şoptea versurile la ureche. Se

şi aude pe discuri uneori: „*Going up… going down*“, dar funcţiona. Era marele favorit al negrilor din sud şi uneori din întrega lume. Era un studiu fascinant despre reţinere.

Minimalismul are un anumit farmec. Zici: „asta-i un pic cam monoton“, dar când se termină îţi dai seama că ai fi vrut să mai dureze. Nu e nimic rău în monotonie; toată lumea trebuie să se împace cu ea. Titluri minunate: „Take Out Some Insurance“. Nu e un titlu obişnuit de cântec. Iar ca teme, mereu era vorba de o ceartă de-a lui cu nevastă-sa sau ceva de felul ăsta. „Bright Lights, Big City“, „Baby What You Want Me to Do?“, „String to Your Heart“, cântece extraordinare. Unul dintre versurile lui Jimmy era „Nu lua metroul, aş prefera să te văd în tren“. Ceea ce de fapt înseamnă să nu te-apuci de heroină, care te bagă în mormânt, e preferabil să fii ori beat, ori pe cocaină. Mi-a luat ani de zile să descifrez chestia asta.

Mă dădeam în vânt după chitaristul lui Muddy Waters, Jimmy Rogers, şi după tipii care cântau în spatele lui Little Walter, fraţii Myers. Când vine vorba de originile sincronizării, ei erau maeştrii. Jumătate din formaţie era trupa Muddy Waters, care îl includea şi pe Little Walter. Dar în vreme ce lucra la aceste discuri, el mai avea o mică echipă, şi anume pe Louis Myers şi fratele său, David, fondatorii Aces. Doi mari chitarişti. Pat Hare cântase cu Muddy Waters şi făcuse câteva piese şi cu Chuck Berry. Una dintre piesele lui nelansate, „I'm Gonna Murder My Baby“[3], a fost scoasă din cuferele Sun Records după ce omul exact asta a făcut, iar apoi l-a ucis şi pe poliţistul trimis să ancheteze cazul. A fost închis pe viaţă la începutul anilor '60 şi a murit într-o puşcărie din Minnesota. Mai erau Matt Murphy şi Hubert Sumlin. Cu toţii erau cântăreţi de blues de Chicago, unii mai buni ca alţii la solo. Dar ca echipe, dacă vorbim de asta, e clar că fraţii Myers se află în capul listei. Jimmy Rogers şi Muddy Waters, ce pereche de chitarişti cântând sincron. Chuch Berry e fantastic, dar el cânta sincron singur, cu el însuşi. Făcea dublări minunate la înregistrare cu propria chitară, fiindcă de obicei se zgârcea să mai angajeze un tip. Dar asta doar pe discuri; în concerte, live, nu poţi recrea aşa ceva. Dar piesa lui „Memphis, Tennesse“ este probabil unul dintre cele mai strălucite exemple de *overdubbing*[4] şi meşteşug pe care le-am auzit vreodată. Şi, în plus, un cântec foarte drăguţ. Nu pot sublinia îndeajuns importanţa lui în dezvoltarea mea. Mă fascinează şi acum felul în care tipul ăsta a scos de unul singur atâtea cântece şi le-a livrat cu atâta graţie şi eleganţă.

Aşadar stăteam acolo în frig, disecând piesele cât ne ţinea contorul. Un disc nou al lui Bo Diddley pe masa de disecţie. Ai prins efectul ăla, ua, ua? Cum sunau tobele, ce tare sunau… ce făceau zornăitoarele alea, maracas[5]? Trebuia să descompui totul şi apoi să reconstruieşti, în stilul tău. Ne trebuie un reverberator. Acum chiar că suntem în rahat. Ne trebuie un amplificator. Bo Diddley avea tehnică avansată. Cu Jimmy Reed era mai uşor. Era pe faţă. Dar să diseci cum cânta, Doamne. Ani de zile mi-a luat să aflu cum cântă de fapt al cincilea acord, în Mi – adică Si-ul, ultimul dintre cele trei acorduri finale, cheia dintr-un blues în douăsprezece măsuri – dominanta, cum i se zice. Când ajunge acolo, Jimmy Reed produce un refren obsedant, de o disonanţă melancolică. Chiar şi pentru cei care nu cântă la chitară, merită descris ce face el acolo. La al cincilea acord, în loc să facă obişnuitul acord *barre*, Si 7, care necesită ceva efort din partea mâinii stângi, el nu se deranjează deloc cu Si-ul. Lasă să răsune liberă nota La şi glisează un deget pe coarda Re, până la poziţia 7. Şi asta e nota obsedantă, rezonând în acelaşi timp cu un La liber. Deci nu foloseşti notele de bază, ci laşi totul să cadă pe poziţia 7. Credeţi-mă, este (1) lucrul cel mai neglijent şi leneş pe care-l poţi face în situaţia aia şi (2) una dintre cele mai strălucite invenţii muzicale din toate timpurile. Dar aşa a reuşit Jimmy Reed să cânte acelaşi cântec vreme de treizeci de ani şi să scape cu bine. Eu am învăţat cum se face de la un alb, Bobby Goldsboro, care a avut vreo două hituri în anii ’60. Lucrase cu Jimmy Reed şi a zis că-mi arată şmecheriile. Îi cunoşteam toate celelalte mişcări, dar nu m-am prins de acea mişcare de la acordul cinci până să mi-o arate el, undeva într-un autobuz prin Ohio, la mijlocul anilor ’60. Tipul mi-a zis: „Am petrecut ani de zile pe drumuri cu Jimmy Reed. Uite aşa face acordul ăla al cincilea“. „Pe naiba! Asta-i tot?“ „Asta-i, nenorocitule. Cât trăieşte, omu-nvaţă.“ Şi uite-aşa, din senin, te prinzi! Nota aceea obsedantă, bâzâită. Ignorarea totală a oricăror reguli muzicale. Şi ignorarea totală a publicului sau a oricui. „Aşa se face.“ Într-un fel, îl admiram pe Jimmy mai mult pentru asta decât pentru cântat. Atitudinea lui. Şi nişte cântece foarte obsedante. Or părea ele croite pe un tipar aparent simplu, dar ia încercaţi „Little Rain“.

Una dintre primele lecţii pe care le-am învăţat, în privinţa cântatului la chitară, a fost că nici unul dintre aceşti tipi nu cânta de fapt acordurile ca la carte. Apar ba o lovitură de la margine, ba un salt înapoi. Niciodată n-avem un acord major ca la carte. E un amestec, o deformare, ceva se face şi

se desface. Nu există „corect“. Ci doar cum simţi că ai chef. Faci cum simţi. E o lume murdară. Şi mi-am dat seama, cântând la tot felul de instrumente, că de fapt vreau să cânt chestii care-ar trebui interpretate la alt instrument. M-am pomenit mereu cântând la chitară partituri pentru instrumente de suflat. Când învăţam să interpretez cântecele astea, am văzut că adesea o singură notă face ceva care ajută întregul să funcţioneze. De obicei e un acord întrerupt. Nu-i un acord întreg, ci un amestec de acorduri, lucru pe care-mi place să-l fac până-n ziua de azi. Dacă-ţi iese un acord ca la carte, ceea ce urmează după el trebuie să conţină ceva diferit. Dacă e un acord în La, să aibă o urmă de Re. Sau dacă e un cântec cu un altfel de stare, dacă e un acord în La, să intervină pe undeva o urmă de Sol, până la poziţia a şaptea, care te poate duce mai departe. Cititorii care doresc pot sări peste acest „Atelier de chitară cu Keef“, dar eu oricum am început să dezvălui pentru toată lumea secretele astea simple care au dus la riffurile cu acorduri deschise de mai târziu – din „Jack Flash“ şi „Gimme Shelter“.

Unii caută să înveţe să cânte la chitară. Alţii caută pur şi simplu un sunet. Eu eram în căutarea unui sunet când repetam împreună cu Brian în Edith Grove. Ceva ce se poate face cu uşurinţă în trei sau patru persoane; şi nu ratam nici un instrument sau sunet din piesă. Aveam un zid sonor în faţă. Nu făceam decât să-i urmez pe maeştri. O mulţime dintre acei cântăreţi de blues de la mijlocul anilor ’50, Albert King şi B.B. King, interpretau „o singură notă“. T-Bone Walker a fost unul dintre primii care au recurs la coarda dublă – adică să cânte la două corzi în loc de una, iar Chuck a preluat multe de la el. Din punct de vedere muzical, e ceva imposibil, dar uite că funcţionează. Notele se ciocnesc, se contrazic. Tragi de două corzi deodată şi le aduci într-o poziţie în care rămân dezgolite. Mereu ai avut ceva care suna împotriva notelor şi armoniei. Chuch Berry e peste tot cu două corzi. Foarte rar cântă doar cu una. Motivul pentru care gagiii ăia au început să cânte aşa, T-Bone şi ceilalţi, era legat de economie – ca să nu mai fie nevoie de instrumentele de suflat. Cu o chitară electrică amplificată, puteai cânta două note de armonie şi să economiseşti astfel banii daţi pe două saxofoane şi o trompetă. Cât despre mine şi cântatul la corzi duble, chiar la începutul perioadei la Sidcup eram considerat un interpret de rock’n-roll cam sălbatic, nu tocmai un cântăreţ de blues serios. Toţi ceilalţi cântau pe corzi simple. Mie îmi convenea, fiindcă eu cântam mult singur, aşa că era mai bine la două decât la una. Şi aşa puteai să obţii disonanţa şi motivul ăla ritmic care nu se pot obţine când ciupeşti câte o singură

coardă. Trebuie găsite mişcările. Acordurile trebuie căutate. Există mereu un Acord Pierdut. Nu l-a găsit nimeni.

Eu şi cu Brian descifram trucurile lui Jimmy Reed. Când stăteam noi aşa ghemuiţi şi trudeam, şi trudeam, sigur că Mick se simţea puţin dat la o parte. Dar trebuie spus şi că era plecat mare parte din zi la London School of Economics. El nu ştia să cânte la nici un instrument. De asta s-a apucat de muzicuţă şi maracas. Brian s-a apucat de muzicuţă încă la început, şi cred că Mick nu voia să fie lăsat deoparte. Nu m-aş mira să fi fost vorba, iniţial, doar de-o competiţie cu Brian. Voia să cânte şi el în trupă la un instrument. Iar Mick s-a dovedit fenomenal la muzicuţă. Cred că în serile lui bune, îl pot considera unul dintre cei mai buni din lume. Ştim că poate face orice altceva –spectacol extraordinar –, dar, ca muzician, Mick Jagger cântă minunat la muzicuţă. Are o frazare incredibilă. E foarte asemănător cu Louis Armstrong, cu Little Walter. Iar asta nu e puţin. Little Walter Jacobs este unul dintre cei mai buni cântăreţi de blues, şi-un cântăreţ de blues la muzicuţă prin excelenţă. Mi-e greu să îl ascult fără să rămân uluit. Trupa lui, Jukes, era foarte modernă şi simpatică. Vocea îi era eclipsată de fantastica interpretare la muzicuţă, care se baza mult pe *lick*-urile lui Louis Armstrong la cornet. Little Walter ar zâmbi în mormânt dacă l-ar auzi pe Mick. Mick şi Brian cântau în stiluri complet diferite – Mick aspira, ca Little Walter, iar Brian sufla, ca Jimmy Reed, ambii deformând notele. Când cânţi aşa, în stilul lui Jimmy Reed, se numeşte „îndepărtat şi-nsigurat“, iar când asculţi îţi merge drept la inimă. Felul în care Mick cântă la muzicuţă e unul dintre cele mai naturale din câte am auzit. În interpretarea lui nu se strecoară nici un fel de premeditare. Zic: „De ce nu cânţi şi cu vocea aşa?“. El spune că-s lucruri complet diferite. Dar nu sunt – în ambele sufli cu botul.

Trupa asta era foarte fragilă; nimeni nu se aştepta să reuşim. Păi, suntem anti-pop, suntem anti-muzică de bal, nu vrem să fim decât cea mai bună trupă de blues din Londra şi să le-arătăm ticăloşilor care-i treaba, fiindcă ştim că suntem în stare. Şi apăreau tot felul de găşcuţe ciudate care veneau să ne susţină. Nici nu ştiam de unde veneau sau cum aflau pe unde eram. Nu credeam c-o să reuşim decât să le deschidem şi altora urechile spre Muddy Waters, Bo Diddley şi Jimmy Reed. Nu intenţionam să devenim noi ceva. Nici nu ne trecea prin cap c-am putea scoate un disc. Treaba noastră atunci era una idealistă. Făceam promovare gratuită pentru bluesul de Chicago. Era o luptă pentru cauză şi cam atât. Şi studiu ascetic, intens, cel puţin pentru mine. Tot timpul, de la trezire

la culcare, era dedicat învăţatului, ascultatului şi încercării de a face rost de ceva bani – diviziunea muncii. Ideal era, desigur, să ai din ce trăi, câţiva gologani în caz de urgenţă, şi-n plus, fetele astea care veneau pe la noi, trei sau patru la număr, Lee Mohamed şi amicele ei, şi care ne făceau curăţenie, ne găteau şi o ardeau pur şi simplu pe-acolo. Ce naiba vedeau la noi pe atunci nu pricep.

Singurele noastre griji erau să nu rămânem fără curent şi cum să şparlim câteva lucruri din supermarket, ca să avem ce mânca. Femeile nu erau decât pe locul al treilea pe listă. Electricitate, mâncare şi apoi, poc, gagici. Trebuia să lucrăm împreună, trebuia să repetăm, trebuia să ascultăm muzică, trebuia să facem ce voiam noi să facem. Era o manie. Călugării benedictini erau mici copii pe lângă noi. Oricine părăsea vizuina ca să şi-o pună, sau numai ca să-ncerce să şi-o pună, era considerat trădător. Se presupunea că trebuie să petreci fiecare oră din zi studiindu-i pe Jimmy Reed, Muddy Waters, Little Walter, Howlin' Wolf, Robert Johnson. Ăsta ne era spectacolul. Fiecare clipă risipită altfel era un păcat. Într-o asemenea atmosferă, cu o asemenea atitudine trăiam. Femeile din preajmă erau în plan secundar. Eram extraordinar de determinaţi, ca trupă, Mick, Brian şi cu mine. Era un studiu neîncetat. Nu tocmai în sensul academic; ce făceam noi era o încercare de a pricepe esenţa. Şi cred că atunci ne-am dat seama, ca orice tineri, că bluesul nu se învaţă într-o mănăstire. Trebuie să ieşi în lume şi să te întorci cu inima frântă – iar atunci poţi să cânţi blues. Preferabil de câteva ori. Pe vremea aceea, tratam lucrurile la nivel pur muzical, uitând că tipii ăştia cântă *despre* porcării. Mai întâi trebuia să intri în porcării. De-abia dup-aia puteai să te apuci de cântat. Mi se părea că am iubit-o pe mama şi-am abandonat-o. Încă îmi spăla rufele. Şi m-am trezit cu inima frântă, dar nu imediat. Încă aveam ochi doar pentru Lee Mohamed.

Locurile menţionate în jurnalul meu sunt Flamingo Club din Wardour Street, unde cânta trupa lui Alexis Korner, Blues Incorporated; Ealing Club, deja menţionat; în Richmond, Crawdaddy Club din Station Hotel, unde de fapt ne-am lansat cu adevărat; Marquee, aflat pe vremea aceea în Oxford Street, unde cânta trupa R&B All-Stars a lui Cyril Davies, după ce el s-a despărţit de Korner; Red Lion era în Sutton, sudul Londrei; şi Manor House, un pub din nordul Londrei. Câştigurile erau derizorii pentru cât cântam noi de ne ieşea şi sufletul, dar începeau să crească.

* * *

Nu cred că Stones s-ar fi *închegat* fără mâna lui Ian Stewart. El a fost cel care a închiriat primele săli de repetiţie, le-a spus oamenilor să ajungă acolo la o anumită oră; altfel, totul era în ceaţă. Noi eram habarnişti. Trupa a fost concepută de el, practic el a ales cine urma să facă parte din ea. Mult mai mult decât îşi poate oricine imagina, el a fost scânteia, motorul, mintea organizată care a ţinut trupa laolaltă în primii ani, fiindcă nu prea existau bani, dar aveam această speranţă idealistă că „putem aduce bluesul în Anglia“. „Noi suntem aleşii!“ Toate naivităţile alea. Iar în privinţa asta, Stu avea un entuziasm incredibil. A făcut un pas înainte – s-a rupt de cei cu care cântase înainte. A făcut un pas în gol, de fapt. Ceva împotriva firii. Ceva ce l-a înstrăinat de mica lui scenă de club confortabilă. Fără Stu am fi fost pierduţi. El îşi făcuse veacul mult mai mult decât noi pe scenele de club – noi eram nişte puştani cu caş la gură.

Una dintre primele lui strategii a fost să pornească o luptă de mişcare de gherilă împotriva cântăreţilor de jazz tradiţional. O mişcare culturală majoră, îndârjită. Trupele de jazz tradiţional, adică cele de Dixieland, semi-beatnicii, o duceau bine-mersi. „Midnight in Moscow“, Acker Bill, toată şleahta aia a lor. Acaparau piaţa. Foarte buni cântăreţi, Chris Barber şi toţi gagiii ăia. Ei stăpâneau scena. Dar nu puteau pricepe că lucrurile se schimbau şi c-ar trebui să înglobeze şi altceva în muzica lor. Dar cum să dezmembrăm noi mafia Dixielandului? Nu vedeam nici o portiţă de scăpare. Şi a fost ideea lui Stu să cântăm în pauză la Marquee, cât timp bea Acker o bere. Nu ne ieşeau bani, dar pauza era o rampă de lansare bună. Stu a pus la cale strategia asta. Pur şi simplu a apărut cu chestia asta, ne-a zis: n-avem bani, dar avem pauza de la Marquee, sau Manor House. Deodată pauza a devenit mai interesantă decât evenimentul principal. Dai drumul la trupa din pauză, iar ăştia cântă Jimmy Reed. Un sfert de oră. Şi a fost doar o chestiune de câteva luni până ce monopolul cântăreţilor de jazz tradiţional s-a prăbuşit. Ne urau cu îndârjire. „Nu-mi place muzica voastră. De ce nu cântaţi în sălile de dans?“ „Căraţi-vă voi! Noi rămânem.“ Dar nu ne dădeam deloc seama că exact atunci începea să se clatine terenul. Nu eram chiar atât de aroganţi. Eram doar bucuroşi că facem rost de un spectacol.

Există o parabolă despre schimbarea raporturilor de putere între jazz şi rock’n-roll, în filmul *Jazz on a Summer’s Day* – un film extrem de important pentru rockerii în devenire ai epocii, mai ales fiindcă în el apare Chuck Berry

la Newport Jazz Festival, în 1958, cântând „Sweet Little Sixteen“. În film mai apar şi Jimmy Giuffre, Louis Armstrong, Thelonious Monk, dar Mick şi cu mine am mers să-l vedem *pe el*. Vesta aia neagră. A fost adus pe scenă – o mişcare foarte îndrăzneaţă, după unii – cu Jo Jones la tobe, o vedetă a jazzului. Jo Jones era, printre altele, tobarul lui Count Basie. Cred că a fost unul dintre momentele cele mai glorioase ale lui Chuck, prezenţa lui acolo. Nu-i o versiune deosebit de bună a lui „Sweet Little Sixteen“, dar e vorba de atitudinea gagiilor din spatele lui, în dezacord total faţă de felul în care arăta şi se mişca el. Îşi băteau joc de el. Încercau să-l încurce. Jo Jones îşi tot ridica beţele după câteva bătăi şi râdea de parcă ar fi cântat la o petrecere şcolară. Chuck ştia că se luptă cu morile de vânt. Şi nu se descurca prea bine, îţi dai seama dacă asculţi, dar a dus piesa până la capăt. Avea în spate o trupă care-i punea beţe-n roate, dar a scos-o la capăt. Jo Jones îl tot încurca. În loc de un cuţit în spate, putea prea bine să-l ajute. Dar Chuck s-a zbătut şi-a făcut ce trebuia, până la capăt.

O descriere a acelor zile de început, cu contracte, cu uimirea şi entuziasmul meu datorate faptului că începeam să fim o trupă cu spectacole apare într-o altă scrisoare de-a mea către mătuşa Patty, pe care-am fost surprins s-o găsesc şi care a ieşit la lumină chiar în timp ce scriam cartea asta.

Miercuri, 19 dec.
Keith Richards
Spielman Road nr. 6
Dartford

Dragă Patty,

Mulţumesc pentru felicitarea de ziua mea. A venit în ziua corectă 18 bravo.

Sper că sunteţi amândoi bine şi toate alea, ţoc, ţoc.

La mine e haos, locuiesc în apartamentul prietenilor mei din Chelsea mare parte din timp şi începem să facem din muzică o afacere destul de profitabilă. E mare nebunie aici cu Rhythm & Bluesul şi suntem la mare căutare. Săptămâna asta am bătut palma să cântăm în mod regulat la clubul de noapte Flamingo de pe Wardour Street începând cu săptămâna viitoare. Luni vorbim cu un agent care zice că sunăm foarte comercial şi dacă totul merge bine şi nu ne duce de nas am putea câştiga în curând între 60 şi 70 de lire pe săptămână, şi

mai e şi o casă de discuri care a început să ne trimită scrisori în legătură cu o sesiune de înregistrări lunile viitoare. Direct spre Top 100.

Dar gata cu aiurelile mele. Aici toată lumea se reface; doar mie îmi tot revine lepra, iar tata are Parkinson şi mama e lovită de boala somnului.

Nu prea ştiu ce să mai zic aşa că închei cu Crăciun iubăreţ!

Cu drag,
Keef X

Asta e prima consemnare a poreclei mele, „Keef“, şi arată că nu de la fani mi se trage. Eram cunoscut ca „Vărul Beef“[6] în familia extinsă, iar din asta s-a născut firesc „Keef“.

Scurta perioadă acoperită de jurnal se termină exact în clipa când viitorul nostru era asigurat – primeam un spectacol permanent la Crawdaddy Club din Richmond, iar de acolo a înflorit totul. Celebritate în şase săptămâni. Pentru mine, Charlie Watts este ingredientul secret al acestei afaceri. Şi ajungem iarăşi la Ian Stewart – „Ne trebuie Charlie Watts“ – şi toate maşinaţiunile necesare ca să facem rost de Charlie. Ne înfometam ca să-l plătim! Literalmente. Ne duceam la furat din magazine ca să ni-l permitem pe Charlie Watts. Ne micşoram raţiile, aşa de mult ni-l doream, frate. Şi-acum nu mai putem scăpa de el!

La început nu-i aveam nici pe Bill, nici pe Charlie, deşi Bill este menţionat în a doua însemnare din jurnal:

Miercuri, 2 ianuarie 1963

Basist nou în probe cu Tony. Una dintre cele mai bune repetiţii de până acum. Basul adaugă mai multă forţă sunetelor. Şi odată cu noul basist vine un amplificator Vox de 100 gns. Stabilit programul pentru Marquee. Trebuie să fie o lovitură trăsnet dacă vrem să ne asigurăm un loc mai important.

Bill avea amplificator! Bill venea complet echipat. Era o ofertă la pachet. Noi cântaserăm cu tipul ăsta pe nume Tony Chapman, care nu era decât de umplutură, şi nu mai ştiu dacă Stu sau Tony, cam în propria-i defavoare, a zis: „Ah, îl avem

cântăreţul ăstălalt“, adică pe Bill. Iar Bill a venit cu amplificatorul lui, credeţi sau nu, cu husă Meccano, care avea ţipla verde pe şuruburi. Un amplificator Vox AC30, care era mult mai mult decât ne puteam noi permite. Construit de Jennings în Dartford. Îl veneram. Ne uitam la el şi cădeam în genunchi. Era esenţial să ai amplificator. Înainte de toate, îmi doream să îl separăm pe Bill de amplificatorului lui. Dar asta era înainte să înceapă să cânte cu Charlie.

Joi, 3

Marquee cu Cyril

Spectacol 1 oră sau 2 ½, 10-12 lire.

Repertoriu foarte bun. „Bo Diddley“ foarte aplaudat. 612 persoane în public. Prima parte, încălzire bună. A doua parte, entuziasm fantastic. Impresionat nişte barosani. Primit 2 lire. Paul Pond: „Belea!“

Harold Pendelton a cerut să ne fie prezentat. [A fost proprietarul Marquee! Am încercat să-l omor pe tip de două ori, pocnindu-l în cap cu chitara. Ura rock’n-roll-ul şi rânjea întruna.]

Vineri, 4

Anunţ Flamingo: „Sunet R&B original de Chicago, cu Rollin’ Stones.“ [Şi noi n-am călcat vreodată mai la nord de blestematul de Watford.]

Cântăm la Red Lion Sutton. Mi se desface doza de la chitară.

Red Lion: Trupa a cântat slab, totuşi primire entuziastă mai ales la „Bo Diddley“ & „Sweet Little 16“. Tony diabolic. Discutat prezentare pentru Flamingo.

Critică bună în MM. [Melody Maker]

Revenire după-amiaza. Pierdut portofel cu 30 l – în el.

Sper să-mi fie adus.

Şi o primă referire la o înregistrare de orice fel:

Sâmbătă, 5

Recuperat portofel.

Richmond.

Încurcătură. Doza mi s-a desprins de tot. Brian a cântat la muzicuţă şi eu am folosit chitara lui. „Confessin’ the Blues“, „Diddley-Daddy“ & „Jerome“ şi „Bo Diddley“ au mers bine. Scandal

uriaş cu promoterul pe bani. Refuzăm să mai cântăm acolo. Discuţii pentru disc demo nou. De făcut săptămâna asta, cu un pic de noroc. „Diddley-Daddy“ a dat bine. Cu Cleo şi prietenele ca grup vocal. Trupa a câştigat 37 lire săptămâna asta.

Treizeci şi şapte de lire pentru cinci tipi!

Luni, 7

Flamingo

De şlefuit Stu, Tony & Gorgonzola.

Mi s-a întors chitara în perfectă stare de funcţionare. Flamingo, primul gând, dar nu prea încins. Dar Johnny Gunnell mai mult decât satisfăcut. Tony trebuie să plece. Asta înseamnă Bill şi Vox. „Confessin' the Blues“ a mers bine. A venit Lee. Mi-am lăsat marca.

În care pare că-mi asum rolul de director muzical. Johnny Gunnell – erau fraţii Gunnell, Johnny şi Ricky, şefii de la Flamingo. Iar Bill şi Vox sunt în siguranţă. O zi istorică. Acel ultim rând e din Muddy Waters: „I've got my brand on you“ („Mi-am pus marca pe tine“). Eram înnebunit după Lee, clar.

Marţi, 8

30,10 lire!!!

Ealing.

Trupa a cântat chiar bine. „Bo Diddley“ a fost un succes grozav. Dacă am putea repeta performanţa asta la Marquee, ar fi super.

Debut la Ealing sâmbătă. „Look What You've Done“ acceptabil.

6 l-!!! 50% creştere săptămâna trecută.

Joi, 10

12 lire. Tony Meehan ia în calcul trupa. [A fost baterist la Shadows.]

Marquee. Prima parte de la 8.30 sau 9 a mers foarte bine muzical dar n-a prea prins. A doua parte de la 9.45 – 10.15 s-a mişcat mult mai bine. Brian şi cu mine cam terminaţi de la volumul slab din cauza problemelor la centrala electrică. „Bo Diddley“ aplauze fantastice, ca de obicei. A venit

Lee cu fetele. Abordat Charlie pentru colaborare permanentă.

La jumătatea programului, a picat deodată curentul. Eram terminaţi! Şi cântam meseriaş! Iar apoi ne-au dat doar jumătate din putere, din cauza unei mişcări a sindicatului muncitorilor din electricitate. Ne uitam unii la alţii, ne uitam la amplificatoarele noastre, ne uitam la cer, la tavan.

Vineri, 11

Bill acceptă să rămână chiar dacă îl dăm afară pe Tony.

Luni, 14

Tony mătrăşit!!
Flamingo
Surpriză!! Au cântat Rick & Carlo. Fără îndoială Rollin' Stones a fost cea mai fantastică trupă care a cântat în seara asta în ţară. Rick & Carlo sunt doi dintre cei mai buni. S-a schimbat publicul, de săptămâna trecută, ceea ce contează enorm. Bani nu chiar aşa grozav. 8 lire. Dar de-acum trebuie să se cam simtă.

Rick şi Carlo! Carlo Little era un măcelar, un baterist criminal, cu o energie fantastică. Iar Ricky Fenson la bas, bun cântăreţ. Îşi decoloraseră părul pentru spectacol. Dar pentru cine lucrau ei de fapt? Pentru blestematul de Screaming Lord Sutch[7]. Din când în când mai veneau şi cu noi – asta când încă nu ni se alăturase Charlie, şi chiar ăsta-i motivul pentru care a decis el să intre în trupă, fiindcă auzise că avem partea asta de ritm turbat. Când se apucau de un solo, Ricky şi Carlo băgau la turaţie maximă. Sala o lua razna; aproape că aruncau scena în aer, atât erau de buni. Ei doi, împreună. Când se înfige Carlo în toba mare, despre asta vorbesc. Ăsta era rock'n-roll! Ca puşti, era o chestie să cânţi cu tipii ăştia, care erau doar cu doi, trei ani mai mari ca noi, dar se apucaseră de treabă de ceva vreme. Prima oară când am cântat cu ei – „Fii atent, uite-aşa vine" – şi deodată m-am trezit susţinut din spate de tot ritmul ăsta, mamă! Atunci a fost prima dată când am simţit că mi-am desprins tălpile de pământ şi-am ajuns în stratosferă. Asta era înainte să lucrez cu Charlie, cu Bill sau alţii.

Şi m-am simţit mereu bine pe scenă, chiar de la început. Eşti agitat înainte să ieşi în faţa atâtor oameni, însă eu abia

aşteptam să eliberez fiara din cuşcă. Poate că-i doar o formă de trac. Posibil. Dar mereu m-am simţit foarte confortabil pe scenă, chiar şi când o dădeam în bară. Mereu m-am simţit ca un câine, asta-i tarlaua mea, mi-o marchez pe la margine. Câtă vreme sunt aici, nu mi se poate întâmpla nimic. Doar s-o dau în bară. Altfel, distracţie.

În ziua următoare apare prima menţionare a lui Charlie cântând cu noi:

Marţi, 15

O să renunţăm la toţii banii trupei pe cel puţin 2 săptămâni ca să cumpărăm amplif & microf.

Ealing – Charlie

Nu mi s-a părut că sună bine, poate din cauză că sunt răcit. Mick & Brian & eu ameţiţi de răceală şi febră!!!

Charlie ca la swing, dar încă nu sună cum trebuie. De corectat asta mâine!

Public slab. Fără bani, renunţăm la toţi. O zi liberă. Rick & Carlo să cânte sâmb & luni.

Aşadar îşi făcea intrarea Charlie. Urma să încercam să ne dăm seama cum să-l separăm pe Bill de amplificator şi să ieşim în câştig. Dar, pe de altă parte, Bill şi Charlie începeau să cânte împreună şi se lega ceva acolo. Bill e un basist incredibil, nu încape îndoială. Am descoperit asta treptat. Cu toţii învăţam. Nimeni nu avea vreo idee clară despre ce voia să facă şi fiecare provenea dintr-un mediu uşor diferit. Charlie era din zona jazz. Bill venea din Royal Air Force. Măcar fusese în străinătate.

Charlie Watts fusese mereu patul în care mă tolănisem din punct de vedere muzical, şi mi se pare incredibilă însemnarea asta despre cum să-i „corectez“ sunetul. Însă, ca şi Stu, Charlie ajunsese la rhythm & blues prin jazz. Peste câteva zile scriu că *Charlie e foarte bun la swing, dar nu poate să cânte rock. Dar ce tip fabulos*… Pe atunci nu prinsese treaba cu rock’n-roll-ul. Eu voiam să bată ceva mai tare. Pentru mine, şi atunci încă mai cânta prea ca-n jazz. Noi ştiam că e un baterist grozav, dar ca să cânte cu Stones, Charlie s-a apucat să-i studieze pe Jimmy Reed şi Earl Phillips, care era bateristul lui Jimmy Reed, ca să se prindă care-i treaba. Chestia aia rarefiată, minimalizată. Şi a băgat la cap. Charlie era tobarul pe care ni-l doream, dar, înainte de toate: ni-l permiteam?, şi-n al doilea rând: avea să renunţe la jazz pentru noi?

Marţi, 22

0 lire

Ealing – Charlie

Brambureala nr. 2. Au apărut doar 2 oameni până la 8.50 aşa că am plecat acasă. Am interpretat totuşi vreo două piese, în una folosind maracas, tamburina şi chitara tânguitoare, Charlie producând un super ritm jungle *(ceea ce ne arată că poate). Opriţi de poliţai în drum spre apartament. Percheziţionaţi. Ce milogi nenorociţi. Gata cu munca până sâmb.*

Super ritmul *jungle* a fost *lick*-ul lui Bo Diddley – „Shave and a haircut, two bits“[8], aşa se numeşte ritmul şi-aşa şi sună. „Bo Diddley, Bo Diddley, ai auzit? / Iubita mea drăguţă zice că a fost pasăre.“

Cât despre percheziţie, când am citit asta mi-am zis: „Încă de pe-atunci?“. N-aveam nimic la noi. Nici măcar bani. Nu-i de mirare că mai târziu mă simţeam la fel chiar şi când mă prindeau cu marfă. Percheziţionaţi aşa, absolut degeaba. Şi am aceeaşi reacţie. Ai naibii milogi. Nimic nu le convine, se milogesc mereu. N-ai fi poliţai dacă n-ai fi un milog. „Hai, asumă-ţi poziţia.“ Pe-atunci nu aveau ce să-ţi găsească. Am fost percheziţionat de o mie de ori înainte să mă fulgere gândul: „Doamne, acum chiar am ceva la mine.“

Joi, 24

Fără Marquee

Cyril speriat de aplauzele primite, din câte spun Carlo & Rick. Pe zero cu lunile. Dacă nu apare nimic între timp o să ne întoarcem. Petrec ziua repetând. Cu folos, sper! Trebuie să perseverez cu degetele. Simt mari oportunităţi. Dar ce ticăloase. Nu le pot controla. Parc-ar fi un nenorocit de păianjen, aşa mi le simt.

Sâmbătă, 26

16 lire.

Ealing – Rick & Carlo

Trupa niţel ruginită. Dar destul de buni. Public încins. Transpiraţi şi înghesuiţi. Miştooo!!!

2 lire

A venit şi Lee.

Ciudat, parcă nu-mi pot strecura toate şmecheriile nou repetate în spectacol. Nu mă

relaxez destul. Un pic cam cinici băieţii în ultima vreme.

Luni, 28

Sora lui Toss zice că Lee era înnebunită să ne împăcăm dar nu voia să se facă de râs şi că să fac eu primul pas. Aşa cred c-am făcut.

Lee şi cu mine ne certaserăm şi aici era împăcarea, de comun acord. „Toss“ era prescurtarea numelui Tosca – prietena ei.

Duminică, 2

16 lire
Ealing
Charlie & Bill
Seară fantastică, public numeros. Revenirea sunetului, grozavă. Charlie, fantastic.

Pe 2 februarie, în seara aceea, deja cântam în formaţie finală şi cu partea de ritm, Charlie şi Bill. Stones!

Fără Charlie, n-aş fi putut să progresez şi să mă dezvolt. În primul rând, în ceea ce-l priveşte pe Charlie, are o sensibilitate grozavă. A avut-o încă de atunci, de la început. În felul în care interpretează se simt o personalitate uriaşă şi subtilitate. Dacă te uiţi la dimensiunile instrumentelor lui, sunt ridicole în comparaţie cu ce foloseau pe atunci bateriştii. Unii efectiv stăteau într-un fort. Un baraj incredibil de tobe. Dar Charlie scotea totul doar cu acel aranjament clasic. Nimic pretenţios. Ascultaţi-l şi vedeţi că nu foloseşte nici jumătate din ce are. Şi mai cântă şi cu umor. Ador să-i urmăresc piciorul prin plasticul transparent al tobei mari. Chiar dacă nu-l aud, pot să cânt cu el şi numai privindu-l. Altă treabă la Charlie e şmecheria pe care a prins-o, cred, de la Jim Keltner sau Al Jackson. Majoritatea bateriştilor cântă la cinel toate cele patru bătăi, dar la a doua şi la a patra, care dau ritmul de fundal foarte important în rock’n-roll, Charlie nu cântă, ci se retrage. Dă să lovească, dar se trage înapoi. Lasă toba mică să răsune liberă, fără vreo interferenţă. Te ia cu rău de la inimă dacă te uiţi. Face nişte mişcări suplimentare absolut inutile. Pare să încetinească ritmul din cauza acestui mic efort suplimentar. Astfel că o parte din impresia de langoare pe care ţi-o lasă stilul lui Charlie la tobe vine din această mişcare inutilă de la fiecare două bătăi. E foarte greu de făcut – să te opreşti doar preţ de-o bătaie şi apoi să reintri. Şi are legătură şi cu constituţia braţelor lui

Charlie, adică cu locul în care simte el ritmul. Fiecare baterist are stilul lui, în funcţie de cum îşi aşază cinelele faţă de toba mică. Charlie îşi pune toba mică foarte în spate şi cinelele mult în faţă. Iar felul în care se întinde ca să lovească şi ce mai facem noi în plus faţă de asta este unul dintre secretele trupei Stones. Charlie este, în esenţă, un baterist de jazz, ceea ce înseamnă că şi restul trupei e de jazz, într-un fel. S-a format cu cei mai buni, Elvin Jones, Philly Joe Jones. Are sensibilitate, degajare, e foarte economic. Charlie a cântat pe la nunţi şi *Bar Mitzvah*-uri, aşa că se pricepe şi la siropuri. I se trage de la faptul că a început devreme, a cântat în cluburi când era foarte tânăr. S-a cam dat în spectacol, dar fără să fie el vreo vedetă. Pam-pam. Iar eu m-am obişnuit să cânt cu un asemenea tip. După patruzeci de ani, Charlie şi cu mine suntem mai apropiaţi decât putem exprima în cuvinte şi probabil decât ne dăm seama. Adică am ajuns să îndrăznim chiar să ne sabotăm uneori unul pe altul pe scenă.

Pe atunci obişnuiam să-i tachinez rău pe Stu şi Charlie în legătură cu jazzul. Se presupunea că noi venim cu bluesul şi uneori îi prindeam pe Stu şi Charlie ascultând jazz pe ascuns. „Ia terminaţi cu gunoiul ăla!“ Încercam doar să-i rup de obiceiurile lor, să pun pe picioare o trupă, pentru numele lui Dumnezeu. „Trebuie să ascultaţi blues. Trebuie să-l ascultaţi pe blestematul de Muddy.“ Nici măcar pe Armstrong nu-i lăsam să-l asculte, iar eu îl iubesc pe Armstrong.

Bill s-a simţit mereu cam nerespectat, poate fiindcă numele lui de familie adevărat era Perks. Şi locuia în văgăuna aia din sudul Londrei. Şi era căsătorit. Ştiţi, Brian avea conştiinţă de clasă. Pentru el „Bill Perks“ însemna statut social scăzut. „Aş vrea să găsim un basist nou, ăsta-i doar un amărât de Ernie, cu părul ăla al lui unsuros“, aşa îşi aminteşte Phelge că zicea Brian. Pe atunci Bill încă era cam un papă-lapte cu zulufi. Dar toate astea erau foarte superficiale. În vremea asta, Brian era regele-şobolan al întregii găşti.

Până în februarie deja reuşeam să ne plătim marfa închiriată. Am cumpărat două chitare în decurs de o lună:

25 ianuarie

Zi liberă.

De cumpărat chitară nouă, Harmony sau Hawk?

Harmony are preţ bun, dar primeşti garanţie? La „Hawk“ primeşti, şi îţi dau şi cutie.

Ambele modele 84 lire.

Luat două pene – cumpărat Harmony cu două doze, lăcuită cu aspect ars, cutie în două culori, 74 lire.

Miercuri, 13 (februarie)

Repetiţie

Chităruţă nouă de la Ivor! Minunat instrument!! Ce sunet!!! Cântece noi în repertoriu „Who Do You Love?“ & „Route 66“. Minunat! Refăcut „Crawdaddy“ fantastic (toate idelile lui Brian) [În sfârşit îi recunosc meritele.]

Şi începeau să curgă ofertele.

Sâmbătă, 9

18 lire
Amplificator achitat
Ealing
Toată noaptea la Collyers'? [tăiat]
Înăbuşeală, cald, plin ochi, probabil un record
2 lire
Oprit la apartament
Plătit Bill 6 lire pentru Vox.

Luni, 11

Zi liberă. Mor de plictiseală.

Ultimele două intrări sunt esenţiale pentru ce se petrecea dintr-odată. Urma să înregistrăm şi să semnăm pentru spectacolele din Richmond.

Joi, 14

Manor House.

Foarte bine. Public puţin. I-a speriat „Blues by 6“.

Îmi ia ceva să mă obişnuiesc cu chităruţa nouă. Repert. nou a prins bine.

Stu zice că Glyn Johns ne va înregistra săpt viit luni sau joi cu gând să le vândă în Decca.

1 liră.

Vineri, 15

Red Lion
Nu pot scoate un sunet de-aici.
Bătaie în timpul concertului.

Propunere de la Station Hotel din Richmond
pentru fiecare dum. de săpt. viitoare. Pleaşcă.

Pe coperta interioară a jurnalului e scrisă expresia „*Wongin' the pog*“. Iar lângă asta, sub zona cu informaţii personale, „În caz de accident, vă rog să luaţi legătura cu“, am scris „Mama mea“. Fără detalii.

„*Wongin' the pog*“ era când ne uitam la toţi oamenii ăia care dansează în jur, înghesuiţi ca sardelele, luând-o razna. „Ce fac ăştia?“ „Păi, par să *wongin' the pog*, nu-i aşa?“ „Măcar i-am făcut să *wongin' the pog.*“ Asta însemna că o să fii plătit. Spectacolele erau tot mai dese şi mai încinse. În Londra se crease valul ăsta. Când ai trei cozi care dau roată unui întreg bloc de locuinţe aşteptând să intre la un spectacol, înseamnă că se-ntâmplă ceva acolo. Nu mai suntem doar noi ăia care se milogesc de un concert. Acum n-avem decât să alimentăm treaba asta.

Spaţiile erau mici, ceea ce ne convenea. Lui Mick îi convenea cel mai mult. Talentul lui artistic era pus bine în valoare în aceste locuri de întâlnire mici, unde de-abia aveai loc să te-ntorci – mai mici ca oricând după aceea. Cred că mişcările lui Mick se trag în mare parte din faptul că am cântat cândva pe aceste scene foarte, foarte mici. Uneori, cu tot echipamentul pe scenă, nouă ne mai rămânea o zonă nu cu mult mai mare decât suprafaţa unei mese, ca spaţiu de manevră. Trupa era la jumătate de metru în spatele lui Mick, el stătea chiar în mijloc, nu existau efecte de întârziere sau separare, asta şi fiindcă Mick cânta mult la muzicuţă, era parte din trupă. Nu-mi vine în minte alt cântăreţ din Anglia, din acea perioadă, care să cânte la muzicuţă şi ca solist principal. Fiindcă muzicuţa era, şi încă poate fi, o componentă foarte importantă a sunetului, mai ales în blues.

Dă-i lui Mick Jagger o scenă de mărimea unei mese şi se va descurca acolo mai bine ca oricine, poate cu excepţia lui James Brown. Se suceşte şi se răsuceşte, cântă şi la maracas – aşa, frate. Noi cântam de pe scaun, iar el se fâţâia prin jurul nostru fiindcă n-avea loc să se mişte. Dacă legănai din chitară, nimereau pe careva în figură. El cânta la patru maracas în timp ce cânta şi cu vocea. A trecut ceva vreme de când i-am reamintit de maracas. Era grozav. Chiar şi la vârsta aia eram uluit de cum folosea acel spaţiu mic ca să facă atât de multe. Ziceai că te uiţi la un dansator spaniol.

Richmond, acolo am învăţat să facem spectacol. Acolo ne-am dat seama că avem, într-adevăr, o trupă bună şi chiar putem să-i facem pe oameni să se destindă pentru câteva ore şi să obţinem acea reciprocitate dintre scenă şi public.

Fiindcă nu-i vorba de un act unilateral. Indiferent ce crede Mick Jagger.

Locul meu preferat, privind în urmă, era Station Hotel, din Richmond, şi asta tocmai pentru că de-acolo a început cu adevărat totul. Clubul Ricky Tick din Windsor era o sala de spectacol dată naibii. Eel Pie era fantastic, fiindcă în esenţă era acelaşi public – care pur şi simplu se muta după noi, oriunde cântam. Giorgio Gomelsky, iată alt nume care răsună din perioada asta. Giorgio, care de fapt ne-a organizat şi ne-a făcut rost de spectacole la Marquee şi la Station Hotel, un tip foarte important în întreaga poveste. Un emigrant rus, un individ cât un urs, cu o determinare şi-un entuziasm incredibile. Brian l-a făcut pe Giorgio să creadă că el era managerul de facto al acelui grup despre care noi consideram că n-are nevoie de nici un fel de administrare. Făcea nişte chestii incredibile, ne promova, ne făcea rost de spectacole, dar pe moment nu mai era nimic de promis. Totul se reducea la „Avem nevoie de spectacole, avem nevoie de spectacole. Daţi mai departe“. Iar Giorgio ne-a fost de mare folos în privinţa asta, încă de pe la început. Brian e cel care s-a descotorosit de el odată ce şi-a dat seama că ni se pregătesc lucruri mai măreţe. Incredibil ce manipulator era Brian, dacă stai să te gândeşti. Lăsa impresia că le-a făcut unor oameni nişte promisiuni de care nimeni nu ţinea cont. Aşa că atunci când promisiunile nu erau respectate, nenorociţii eram noi. Brian era cam gură spartă cu promisiunile. Giorgio a devenit mai târziu manager al trupei Yardbirds, cu care a cântat şi Eric Clapton, care deja venea puternic pe urmele noastre. Iar apoi Eric a plecat de la Yardbirds şi şi-a luat şase luni sabatice, după care a revenit crezându-se Dumnezeu, întâmplare căreia încă se mai străduieşte să-i supravieţuiască.

Mick s-a schimbat enorm. E suficient să mă gândesc la această perioadă ca să-mi amintesc cu regret legătura strânsă dintre mine şi Mick în cadrul grupului, în anii de început ai Rolling Stones. În primul rând, nu ne puneam niciodată ţinta la îndoială. Eram infailibili – ştiam unde vrem să ajungem, cum ar trebui să sunăm, aşa că nu trebuia să discutăm despre toate astea, ci doar să găsim o cale. Nu trebuia să discutăm scopul, ştiam care este. În principiu, trebuia să facem cumva să scoatem discuri. Ţintele cresc pe măsură ce lucrurile evoluează. Primul nostru obiectiv, ca Rolling Stones, a fost să devenim cea mai bună trupă de R&B din Londra, cu concerte regulate, săptămânale. Dar ţinta principală era să reuşim cumva să scoatem discuri. Să reuşim să pătrundem prin poarta sanctuarului, la Sfânta Sfintelor, adică în studioul

de înregistrare. Cum să înveţi dacă nu ajungi în faţa unui microfon şi a unui magnetofon, într-un studio? Vedeam că lucrurile iau amploare, deci care era următorul pas de făcut? Să scoatem discuri, cu orice preţ. John Lee Hooker, Muddy Waters, Howlin' Wolf, ei au devenit cine erau fără să facă vreun compromis. Nu voiau decât să scoată discuri, exact ca mine, asta aveam eu în comun cu toţi ăştia. Aş face orice să scot un disc. Într-un fel, ţinea de narcisism. Voiam şi noi să auzim cum sună ce cântam. Voiam sunetul pe bandă. Nu se punea şi problema de bani, noi voiam înregistrarea. Într-un fel, pe atunci te legitimiza faptul că reuşeai să ajungi într-un studio şi să ieşi de acolo cu un vinil. „Acum sunteţi ofiţer", nu doar un simplu soldat. Să cânţi live era cel mai important lucru din lume, dar dacă scoteai şi discuri destinul ţi-era asigurat. Semnat, sigilat şi livrat.

Stu era singurul care cunoştea pe cineva care chiar putea să ne pună la dispoziţie un studio într-o noapte şi să ne lase să stăm acolo o oră. Pe atunci, asta era de parcă ai fi intrat în Buckingham Palace sau ai fi făcut rost de un permis de intrare la amiralitate. Era aproape imposibil să pătrunzi într-un studio de înregistrări. E ciudat că acum oricine poate să înregistreze oriunde şi să posteze pe internet. Pe atunci era ca un salt pe lună. Doar un vis. Primul studio în care am călcat a fost IBC din Portland Place, chiar peste drum de BBC, dar sigur că fără nici o legătură cu asta. Cu Glyn Johns, care se întâmpla să fie inginer de sunet acolo şi ne-a obţinut prin cine ştie ce minune un pic de timp. Dar a fost numai ceva punctual.

Apoi a venit ziua în care Andrew Loog Oldham a venit să ne vadă cântând în Richmond şi lucrurile au început să se mişte cu o viteză fenomenală. În decurs de vreo două săptămâni aveam deja un contract de înregistrare. Andrew lucrase cu Brian Epstein şi contribuise la crearea imaginii Beatles-ilor. Epstein îl concediase pe Andrew din cauza unor certuri stupide. Andrew s-a dat la o parte şi a început să lucreze pe cont propriu: „Lasă că vedeţi voi". Noi eram instrumentul răzbunării lui pe Epstein. Noi eram dinamita, iar Andy Oldham, detonatorul. Ironia e că Oldham, marele arhitect al imaginii trupei Stones, a considerat la început că era în dezavantajul nostru să fim percepuţi ca pletoşii ăia jegoşi şi primitivi. Pe atunci el era un tip impecabil. Lui Andy încă i se părea în regulă toată linia pe care mergeau Beatles-ii, cu uniformele lor, cu conformismul lor de faţadă. Nouă, nu. El ne-a pus în uniforme. Am purtat sacourile alea în carouri alb-negru la emisiunea tv *Thank Your Lucky Stars*, dar ne-am descotorosit de ele imediat şi-am rămas în vestele

de piele pe care ni le luase de pe Charing Cross Road. „Unde ţi-e sacoul?“ „Habar n-am. Îl poartă prietena mea.“ S-a prins destul de repede că trebuie să se resemneze. Ce era de făcut? Beatles-ii invadaseră tot, ca un sac cu purici. Şi uite că mai ai încă o trupă bună. Chestia e să nu încerci să vii cu un fel de ciorbă Beatles reîncălzită. Aşa că noi trebuia să fim anti-Beatles. N-aveam să fim Cei Patru Fantastici, îmbrăcaţi toţi în aceleaşi tâmpenii. Iar apoi Andrew a început să ducă povestea asta până-n pânzele albe. Vai ce drăguţi sunt toţi şi cum poartă toţi uniforme şi totul-i doar circ. Andrew a fost cel care a demolat de fapt modul în care să te prezinţi – să faci totul de-a-ndoaselea, cel puţin din punct de vedere al showbizului şi-al presei.

Sigur că noi habar n-aveam. „Suntem prea buni pentru porcăriile astea, frate. Noi cântăm blues, ştii, la ăştia optişpe ani ai noştri. Am străbătut Mississippi, am fost prin Chicago.“ Te păcăleşti singur. Dar făceam chiar pe dos. Şi sigur că sincronizarea era perfectă. Existau Beatles-ii, mamele îi iubesc şi taţii îi iubesc, dar ţi-ai lăsa fiica să se mărite cu unul ca *ăsta*? Ei, asta a fost o mişcare genială. Nu cred că Andrew sau vreunul dintre noi era geniu, a fost doar o mişcare excelentă, iar odată ce-am realizat, a fost bine, acum puteam intra în acel joc al showbizului şi să rămânem noi înşine. Nu trebuia să fiu tuns ca unul sau ca altul. Întotdeauna am considerat că Andrew e făcut să fie PR. Îi mergea mintea brici. Îmi plăcea mult de el, nevrotic şi dezorientat sexual cum era. Fusese trimis la o şcoală privată numită Wellingborough, iar la şcoală, ca şi mine, nu se simţise prea bine. Andrew, mai ales în perioada aceea, era un pic agitat, fragil precum cristalul, dar foarte, foarte sigur pe el şi pe ceea ce trebuia să facem noi, şi stăpânit mereu de această fragilitate interioară. Pe care reuşea să o mascheze foarte bine. Îmi plăcea mintea lui; îmi plăcea cum gândea. Şi, fiindcă trecusem un pic prin şcoala de artă şi învăţasem câte ceva despre publicitate, m-am prins imediat ce încerca să facă.

Am semnat un contract cu Decca. Iar la câteva zile după aceea – şi ne şi plăteau pentru asta! – ne aflam într-un studio, Olympic Studios. Dar majoritatea pieselor noastre de atunci au fost înregistrate în Regent Sounds Studio. Doar o încăpere mică, tapetată cu cofraje de ouă, în care era un magnetofon Grundig; şi, ca s-o facă să arate a studio, magnetofonul era atârnat pe perete, nu pus pe masă. Dacă era pe masă, nu era profesionist. Ei, de fapt, se ocupau cu spoturile publicitare – „Mentosanele Murray, mentosanele Murray, când le ai nu le mai dai.“ Era un studio micuţ pentru clipuri audio, foarte

simplu, cu dotări minimale, iar asta m-a ajutat să mă prind repede care era treaba cu înregistrarea. Unul dintre motivele pentru care l-am ales a fost că era mono, şi ce auzeai aia îţi ieşea la final. Era un magnetofon cu doar două piste. Pe el am învăţat să dublez, prin ceea ce se numea tehnica ping-pong, adică atunci când treci pista pe care tocmai ai înregistrat-o şi dublezi peste ea. Dar sigur că în materie de calitate a sunetului era ceva foarte primitiv. Laşi chestia să treacă prin maşinărie încă o dată, iar noi am descoperit că nu era o idee prea rea. Aşa că primul album şi mare parte din al doilea, plus „Not Fade Away“, care a fost cea dintâi piesă a noastră cocoţată serios într-un top, pe locul trei, în februarie 1964, şi „Tell Me“, le-am făcut înconjuraţi de cofraje de ouă. Acele prime albume au fost înregistrate la câteva studiouri, cu colaborări incredibile, cum ar fi Phil Spector, care a cântat la bass în „Play with Fire“, sau Jack Nitzsche care a cântat la clavecin. Au mai apărut şi Spector cu Bo Diddley, şi Gene Pitney, care a înregistrat unul dintre primele cântece pe care le-am scris împreună cu Mick, „That Girl Belongs to Yesterday“.

Însă contractul cu Decca însemna că Stu trebuia să plece din trupă. Şase oameni erau prea mulţi şi sigur că pianistul era în plus. Cruzimea acestei afaceri. A picat în sarcina lui Brian să se ocupe de plecarea lui Stu, de vreme ce el se dădea şeful trupei. Treabă foarte grea. Stu nu s-a arătat surprins, cred că deja se hotărâse ce să facă în caz că se întâmpla asta. A fost foarte înţelegător. Ne aşteptam să ne zică: „Lua-v-ar naiba. Mulţumesc, n-am ce zice“. Atunci s-a văzut cu adevărat ce inimă mare avea Stu. De atunci încolo, OK, eu o să vă duc cu maşina. Pe discuri a fost întotdeauna; era interesat doar de muzică.

Pentru noi, n-a fost niciodată concediat. Iar el a înţeles pe deplin. „N-arăt la fel ca voi, nu-i aşa?“ Era cel mai generos om din lume, frate. S-a ocupat de alcătuirea trupei şi n-avea de gând să ne lase baltă doar fiindcă era el dat deoparte, mai în umbră.

Primul single a apărut repede după semnarea contractului – totul a durat zile, nu săptămâni. A fost o alegere comercială foarte conştientă – „Come On“ de Chuck Berry. Nu mi se părea cel mai bun lucru pe care l-am fi putut produce, dar ştiam că era ceva remarcabil. Ca înregistrare, probabil că-i mai bună decât credeam la vremea respectivă. Dar am impresia că ni se părea că-i singura noastră şansă pe-atunci. Nu era ceva ce să se fi cântat vreodată prin cluburi. N-avea nici o legătură cu ce făceam noi. Pe atunci sufla o adiere puristă prin trupa noastră, de care eu, desigur, nu eram

prea încântat. Eu îmi iubeam bluesul, dar vedeam şi potenţialul altor treburi. Şi iubeam şi muzica pop. Cât despre acest cântec, pur şi simplu îl socoteam o rampă de lansare. O cale de a intra în studio şi de-a scoate ceva foarte comercial. E foarte diferită de versiunea lui Chuck Berry; de fapt, mergea foarte mult spre genul Beatles. La cum se făceau pe-atunci înregistrările în Anglia, nu-ţi permiteai să faci mofturi, intrai şi executai. Cred că tuturor li s-a părut o mutare bună. Prin trupă atmosfera era cam aşa: „Scoatem un disc, îţi vine să crezi ce chestie?“. Dar mai era şi-un sentiment de panică. Doamne, dacă merge discul, avem doi ani în faţă şi gata. Şi-apoi ce-o să facem? Fiindcă nimeni nu rezistă. Expunerea asta dura pe atunci cam doi ani şi jumătate – iar acum e şi mai rău. Şi în afară de Elvis nimeni nu contrazicea regula.

Ciudat e că atunci când a apărut primul disc, noi încă eram, în fond, o trupă de club. Nu cred c-am cântat înainte în vreun loc mai mare decât Marquee. Discul a urcat în „Top 20“ şi, deodată, în vreo săptămână, ne-am pomenit staruri pop. Moment delicat pentru o gaşcă de băieţi care-o ţin în „Du-te, băi, de-aici!“, ştiţi, „Nu se poate“. Şi deodată ne îmbracă în blestematele alea de costume cadrilate şi suntem luaţi de val. A fost ca un tsunami. Într-o clipă, hei, voiai să scoţi un disc, ai scos un disc şi-a intrat în blestematul ăla de „Top 20“ şi-acum trebuie să mergi la emisiunea *Thank Your Lucky Stars*. La televiziune nu te-ai gândit. Eram propulsaţi spre showbiz. Dar noi eram atât de anti-showbiz, ne lăsa rece, ajungea. Însă atunci ne-am dat seama că de fapt trebuie să facem anumite concesii.

Acum trebuia să ne dăm seama cum procedăm mai departe. Sacourile n-au avut viaţă lungă. Poate c-a fost o mişcare bună la primul disc, dar la al doilea, nici vorbă de aşa ceva. Publicul de la Crawdaddy Club se mărise atât de mult încât Gomelsy a mutat clubul la Centrul Sportiv din Richmond. În iulie 1963, am avut primul concert în afara Londrei – în Middlesbrough, Yorkshire, şi-am înţeles ce înseamnă nebunia. De atunci şi până în 1966 – timp de trei ani – am cântat practic în fiecare seară sau în fiecare zi, uneori şi câte două concerte pe zi. Au fost mult peste o mie de concerte, aproape unul după altul, fără pauze, având cu totul vreo zece zile libere în perioada aceea.

Poate că dacă ne-am fi pus sacourile în pătrăţele şi am fi arătat ca nişte păpuşele nu i-am fi revoltat pe masculii din publicul de la Hala de Grâne din Wisbech, în Cambridgeshire, în iulie 1963. Eram băieţi de la oraş, iar locul acestei muzici era la oraş. Dar încearcă să cânţi în Wisbech, în 1963, cu Mick Jagger. Reacţia era una complet

diferită. Toţi ţărănoii ăia erau efectiv cu paiu-n gură. Hala de Grâne din Wisbech, la mama naibii în mlaştini. Şi s-a pornit un tărăboi din cauza bădăranilor de acolo, băieţii care nu suportau că gagicuţele lor se holbau şi se topeau după şleahta asta de poponari din Londra, cum ne vedeau ei. „Etete la ei.“ A fost o încăierare teribilă, din care am scăpat ca prin urechile acului. Cel mai ciudat public din istoria rock'n-roll-ului îl avuseserăm cu o seară înainte, când cântaserăm la un bal al debutantelor la peşterile Hastings, pentru o anume Lady Lampson, totul aranjat de Andrew Oldham, o petrecere subterană înfiorător de finuţă şi fiţoasă din peşterile Hastings, un spaţiu măricel. Iar noi eram doar o parte a distracţiei. Ni s-a spus să mergem în zona bufetului în pauze. Asta ne-a cam enervat, dar am cântat frumuşel până când unul dintre fiţoşii ăia a venit la Ian Stewart şi i-a zis: „Auzi, băiatu' de la pian, ştii să cânţi «Moon River»?“. Bill i-a ars un pumn şi l-a scos din circuit, într-un fel sau altul. Lordul Lampson sau cine-o fi fost a zis: „Cine-i omuleţul ăla prăpădit?“. Adică, poţi să ne cânţi la petrecere, dar noi să te tratăm ca pe-un negru. Nu mă deranja, eu eram foarte mândru de chestia asta, adică adoram să fiu tratat ca un negru. Însă Stu fusese cel insultat. „Auzi, băiatu' de la pian…“

La început, publicul nostru era mai mult feminin, până spre finalul anilor '60, când s-a echilibrat. Aceste armate de puicuţe dezlănţuite, adevărate fiare, au început să apară în număr mare cam la jumătatea primului nostru turneu în Anglia, în toamna lui 1963. Afişul era incredibil: Everly Brothers, Bo Diddley, Little Richard, Mickie Most. Ne simţeam de parcă am fi fost la Disneyland sau în cel mai tare parc de distracţii imaginabil. Şi în acelaşi timp aveam ocazia unică de a-i vedea pe cei mai meseriaşi muzicieni la treabă. Obişnuiam să stăm buluc cu ceilalţi, la Gaumont sau Odeon, ca să-i vedem pe Little Richard, Bo Diddley şi Everly Brothers cântând. A fost un turneu de cinci săptămâni. Am mers peste tot, Bradford, Cleethorpes, Albert Hall, Finsbury Park. Concerte mai mari sau mai mici. Era un sentiment extraordinar, mamă, uite, chiar sunt în cabină cu Little Richard. O parte din tine e fan „O, Doamne“, iar cealaltă voce din tine spune „Eşti aici cu tipul ăsta şi-ai face bine să te porţi şi tu ca un bărbat“.

Prima dată când am urcat pe scenă, la New Victoria Theatre din Londra, vedeam în zare tot orizontul. Ce spaţiu enorm, cât public, totul la o scară atât de mare de te lăsa cu respiraţia tăiată. Ne simţeam atât de neînsemnaţi acolo. Sigur că nu eram chiar aşa. Dar ne priveam unii pe alţii uluiţi. Şi-atunci s-a ridicat cortina şi aaah… Iată-ne la Colosseum! Te

obişnuieşti destul de repede, înveţi. Dar în acea primă seară m-am simţit atât de mititel. Şi sigur că nu sunam ca de obicei, adică la fel ca într-o sală mică. Deodată sunam ca nişte soldăţei de plumb. Erau atât de multe de învăţat, şi asta foarte iute. Asta a fost cu adevărat una dintre situaţiile extreme. Probabil că în unele dintre acele concerte am cântat absolut oribil, dar sala era deja cuprinsă de un vuiet. Publicul se auzea mai tare ca noi, ceea ce sigur că ne era de ajutor. Super acompaniament vocal din partea gagicilor care ţipă. Aşa că, într-un fel, ne-am croit drum şi-am învăţat ce să facem prin acest baraj de ţipete.

Intrarea a lui Little Richard în scenă era scandaloasă şi genială. Niciodată nu ştiai pe unde-o să apară. Trupa lui o tot ţinea vreme de vreo zece minute cu „Lucille“, ceea ce e foarte mult pentru rifful ăla. Întregul spaţiu era întunecat, în afară de semnele de evacuare nu se vedea nimic. Şi atunci apărea el de prin spatele scenei. Alteori fugea pe scenă, iarăşi dispărea şi se întorcea. Aproape de fiecare dată avea altă intrare. Îţi dădeai seama că Richard verificase spaţiul înainte de concert, vorbise cu oamenii de la lumini – De unde pot ieşi? E vreo uşă pe-acolo? – şi îşi dăduse seama cum să-şi facă o intrare de mare efect. Indiferent că era pac, directă, sau că lăsa rifful să curgă cinci minute şi să se ivească apoi din pod. Deodată nu mai cântai într-un club amărât, unde nu contează prezentarea, unde nu ai suficient spaţiu să te mişti, nu ai loc de nimic. Deodată vedeai că se fac scheme pe scenă, inclusiv în cazul lui Bo Diddley, şi era ceva năucitor, de parcă ai fi fost ridicat de la sol de un miracol şi ţi s-ar fi permis să vorbeşti cu zeii. „Lucille“ bubuia la nesfârşit, de ajungeai să te întrebi dacă omul ăla mai apare vreodată. Şi deodată o lumină la balcon şi iată, reverendul e viu! Reverendul Penniman. Şi rifful continuă. De acolo am învăţat noi cum să facem spectacol. Şi, în fond, Little Richard era unul dintre cei mai buni maeştri de la care-am fi putut învăţa.

Am folosit şmecheria asta cu X-Pensive Winos[9], când stingeam toate luminile de pe scenă şi noi stăteam aşezaţi în cerc, băgam un joint şi beam. Iar oamenii nu ştiau că suntem acolo. Şi atunci se aprindeau luminile şi începea nebunia. De la Little Richard m-am inspirat.

Când apar Everly Brothers şi e o lumină difuză, trupa cântă foarte încet, iar vocile fredonează acel refren frumos, frumos – aproape mistic. „*Dream, dream, dream*…“, când unison şi-n armonie, când haotic. O grămadă de influenţe *bluegrass* la băieţii ăia. N-am auzit vreodată pe cineva să cânte la chitară ritmică aşa cum o face Don Everly. Nimeni

nu se gândeşte la asta, dar felul în care cântă la chitară ritmică e perfect. Şi frumos plasat, sincronizat cu vocile. Tipii ăştia erau mereu foarte politicoşi, foarte distanţi. Eu îi ştiam pe cei din trupa lor – Joey Page, basistul; Don Peake la chitară; iar la tobe era Jimmy Gordon, care se apucase de cântat imediat ce-a terminat liceul. Fusese bateristul lui Delaney & Bonnie şi al lui Derek & the Dominos. În cele din urmă şi-a ucis mama, a hăcuit-o într-un acces de furie schizofrenică şi a fost condamnat pe viaţă, în California. Dar asta-i altă poveste. Am aflat mai târziu că între fraţi erau probleme, mereu fuseseră. Există o oarecare analogie cu relaţia fraternă dintre mine şi Mick. Treci prin bune şi rele şi deodată lucrurile iau amploare şi te pomeneşti că acum ai destulă vreme să te gândeşti ce nu-ţi place la celălalt. Mda, o să revin mai încolo la subiectul ăsta.

În turneul acela s-a petrecut o scenă memorabilă în culise. Mie îmi place Tom Jones. L-am întâlnit prima oară în acel turneu cu Little Richard. Eram pe drumuri cu Little Richard de trei sau patru săptămâni, iar cu Richard nu era greu să te înţelegi, şi nu e nici acum, ne distram împreună. Însă în Cardiff, tipi precum Tom Jones şi trupa lui, The Squires, erau cu cinci ani în urmă. Au intrat cu toţii în cabina lui Little Richard, încă îmbrăcaţi cu hainele lor din blană de leopard cu gulere negre de catifea şi cape – o procesiune de ursuleţi de pluş făcând plecăciuni şi turuind. Iar Tom Jones îngenunchează pur şi simplu în faţa lui Little Richard, de parcă l-ar vedea pe Papă. Şi sigur că Richard se ridică la înălţimea ocaziei: „Fiii mei!“. Ei nu-şi dau seama că Richard e gay, deşi se vede de la o poştă. Aşa că nu ştiu ce să facă. „Oh, baby, eşti o frumuseţe.“ O ciocnire şocantă între culturi, dar ei erau aşa de uluiţi să-l vadă pe Richard încât acceptau orice le spunea. Iar el se întoarce spre mine, îmi face cu ochiul şi dă din cap: „Îmi iubesc fanii! Îmi iubesc fanii! Oh, baby!“. Reverendul Richard Penniman. Nu uitaţi că venea dinspre gospel, ca majoritatea acelor tipi. Am cântat cu toţii Aleluia, mai devreme sau mai târziu. Al Green, Little Richard, Solomon Burke, toţi au fost hirotonisiţi. Slujbele sunt neimpozabile. Puţin de-a face cu Dumnezeu, dar foarte mult de-a face cu banii.

Jerome Green cânta la maracas pentru Bo Diddley. Participase la toate discurile lui şi era un beţiv amărât, unul dintre cei mai simpatici prăpădiţi pe care i-ai putea întâlni. Îţi cădea în braţe. Aproape că era partenerul lui Bo; trecuseră prin toate împreună. Se vehiculau o mulţime de replici: „Hei, frate, nevastă-ta e atât de urâtă, c-a trebuit s-o alung cu băţul“. Jerome trebuie să fi însemnat ceva pentru Bo, de

vreme ce Bo l-a tot ţinut în preajmă. Dar dincolo de asta, cânta genial la maracas. Avea câte patru în fiecare mână, opt maracas, un iz foarte african. Iar sunetul era incredibil, indiferent că omul era beat sau nu. Asta era chestia cu el: „Nu mai pot să cânt, nu sunt beat“.

Am preluat sarcina de-a avea grijă de Jerome în turneul ăsta dintr-un anumit motiv. Ne plăceam mult şi era tare amuzant. Era un tip solid, semăna un pic cu Chuck Berry. Se auzea deodată un strigăt în culise, l-a văzut careva pe Jerome? Şi eu ziceam stai, cred că ştiu eu pe-unde e. Era în crâşma cea mai apropiată de intrarea artiştilor. Pe atunci, nu eram prea celebru; oamenii nu mă recunoşteam. Fugeam până la crâşma cea mai apropiată şi îl găseam pe Jerome stând de vorbă cu localnicii, care îi dădeau de băut fiindcă nu întâlneau prea des un bărbat de culoare înalt de un metru optzeci şi cinci din Chicago. Eu îi reaminteam: „Jerome, urmezi. Te caută Bo“. „O, Doamne, vin imediat.“

Către finalul turneului se simţea destul de rău. Atunci am învăţat să chem doctori şi să fiu organizat. L-am primit să locuiască în apartamentul meu. „Nu mai pot cu mâncarea asta englezească, frate. De unde pot face de nişte blestemată de haleală americană pe-aici? Vreau un hamburger.“ Aşa că mă duceam la un restaurant Wimpy să-i iau. „Ăsta-i hamburger?“ „Scuze, Jerome.“ Într-un fel, cred că făceam toate astea fiindcă era un tip aşa de amuzant, care te făcea mereu să râzi. Şi te mai şi tapa de câţiva bănuţi. Dar simţeai că dacă n-ai fi fost tu lângă el, l-ar fi călcat autobuzul sau ar fi sfârşit în canal, când ar fi tras apa, dacă-i posibil aşa ceva. Nu mult după aceea a părăsit trupa lui Bo.

Acel prim turneu a fost ciudat. Niciodată n-am fost foarte sigur pe felul în care cântam eu, dar ştiam că împreună putem face nişte chestii şi că se petrece ceva important. La început cântam în deschidere, apoi am trecut la încheierea primei părţi, înainte de pauză, iar apoi la deschiderea celei de-a doua părţi, pentru ca în decurs de şase săptămâni Everly Brothers să ne spună efectiv: hei, băieţi, aţi face bine să fiţi cap de afiş. În şase săptămâni. S-a întâmplat ceva când cutreieram Anglia. Gagicile au început să ţipe. Nişte puştoaice fiţoase, foarte mici! Iar pentru noi, nişte „bluesmen“, asta era, cum să zic, mamă, vezi c-o luăm la vale. Noi nu vrem să fim vreun amărât de surogat de Beatles. Ce naiba, am muncit din greu să fim o trupă foarte, foarte bună de blues. Dar banii curg şi deodată, cu tot acel public numeros, că-ţi place sau nu, nu mai eşti doar o trupă de blues, ci ceea ce se va numi trupă pop, ceea ce noi dispreţuiam.

Într-un răstimp de câteva săptămâni, trecuserăm de la nimic la sărbătoriţii Londrei. Beatleşii nu puteau ocupa toate locurile din topuri. Am umplut noi locurile goale în acel an sau cam aşa ceva. Vorba lui Bob Dylan, „The Times They Are A-Changin'". Ne dădeam seama, aveam o presimţire. Şi se petrecea repede. Everly Brothers, să ne-nţelegem, ţineam mult la tipii ăştia, simţeau şi ei, îşi dădeau seama că se întâmpla ceva, ce puteau să facă Everly Brothers când trei mii de oameni scandează din senin: „Vrem Stones. Vrem Stones"? Totul s-a petrecut iute. Iar Andrew Loog Oldham a fost cel care a profitat de ocazie; deţinea controlul total. Noi ne dădeam seama c-am pornit un foc pe care, sincer, nici acum nu-l pot controla.

Tot ce ştiam era că stăteam pe drumuri zi de zi, săptămână de săptămână. Poate câte-o zi liberă din când în când, cât să ajungem în altă parte. Dar ne dădeam seama de pe stradă, în toată Anglia, în Scoţia şi-n Wales. Peste şase săptămâni era evident. Eram tot mai cunoscuţi şi tot mai nebuni, până când am ajuns practic să nu ne mai gândim decât cum să intrăm şi cum să ieşim de la un concert. De cântat, cântam efectiv undeva între cinci şi cel mult zece minute. În Anglia, vreme de vreun an şi jumătate, noi n-am ţinut niciodată un spectacol de la un cap la altul. Singura întrebare era cum o să se termine, cu o încăierare, cu poliţaii punându-i capăt, cu o grămadă de răniţi, şi cum naiba să ieşim de acolo. Mare parte din zi ne plănuiam intrarea şi ieşirea. Despre spectacolul în sine nu prea vorbeam. Era o debandadă. Mergeam să ascultăm publicul! Nu se compară nimic cu o şleahtă de adolescente care ţipă zece, cinşpe minute, şi-ţi acoperă toate gafele. Sau trei mii de puicuţe foarte tinere, care se aruncă spre tine. Sau care-s leşinate şi scoase cu targa. Cu părul ăla al lor tapat bizar, cu fusta de-o palmă, transpirate, îmbujorate, cu ochii daţi peste cap. Bravo, fetelor! Aşa ne şi plăceau. Ce altceva am fi putut avea în repertoriul de-atunci, dacă nu „Not Fade Away", „Walking the Dog", „Around and Around", „I'm a King Bee".

Uneori poliţia locală punea la cale nişte planuri ridicole. Îmi amintesc cum odată în Chester, după un spectacol încheiat cu tărăboi, mergeam pe urmele şefului de secţie pe acoperişurile oraşului ca într-un film de Walt Disney bizar, cu restul trupei în spatele meu, şi ăsta în uniformă regulamentară, cu un poliţai alături. Şi apoi omul se rătăceşte, şi iată-ne cocoţaţi pe undeva pe acoperişurile din Chester, în timp ce măreţul său plan „Evadare din Colditz" se duce de râpă. Apoi începe să plouă. Parcă eram în *Mary Poppins*. Uniforma şi bastonul, tot tacâmul, ăsta era măreţul

lui plan. Atunci, la vârsta aia, aveam impresia că poliţaii ştiu să se descurce în orice situaţie; aşa ar fi fost normal. Dar îţi dădeai seama în curând că tipii ăştia n-avuseseră niciodată de-a face cu situaţii de felul ăsta. Era ceva la fel de nou pentru ei ca şi pentru noi. Eram cu toţii nişte scufiţe roşii prin pădurea asta.

Pe atunci cântam în unele seri „Popeye the Sailor Man“, iar publicul nu-şi dădea seama, fiindcă nu ne putea auzi. Aşa că nu la muzică reacţionau. Poate la ritm, fiindcă tobele se puteau auzi, doar bătăile, dar restul nu, nu se auzeau vocile, nu se auzeau chitarele, nici nu se punea problema. La ce reacţionau ei – la acest spaţiu unde erau închişi împreună cu noi; această iluzie, eu, Mick şi Brian. Muzica putea fi trăgaciul, dar nu şi glonţul, nimeni nu ştia ce anume era glonţul. De obicei pentru ei era ceva inofensiv, nu întotdeauna şi pentru noi. Dintre multele mii, câţiva ieşeau răniţi şi câţiva au murit. O gagică din rândul al treilea de balcoane s-a aruncat şi l-a rănit grav pe cel peste care a căzut, iar ea şi-a rupt gâtul şi a murit. Se mai întâmplau uneori şi porcării. Dar chestia cu trupurile leşinate şi blegi călare pe noi după primele zece minute de cântat – asta se întâmpla în fiecare seară. Sau uneori se înghesuiau la marginea scenei, acolo erau foarte multe. Era ca pe frontul de vest. Iar în provincie era şi mai rău – un teritoriu nou pentru noi. Hamilton în Scoţia, chiar lângă Glasgow. Au montat un gard din plasă de sârmă ca la coteţele de găini în faţa noastră, din cauza monedelor tăioase şi a sticlelor de bere pe care le aruncau – tipii cărora nu le convenea că gagicile ţipă după trupa noastră. Patrulau cu câini de pază dincoace de gard. Plasa de sârmă era folosită pe-atunci în mod frecvent în anumite zone, mai ales prin jurul Glasgow-ului. Nu era ceva nou. Puteai vedea aşa ceva şi în cluburile din Sud, din Vestul Mijlociu. „Midnight Hour“. Domnul Wilson Pickett – în privinţa lui, aranjamentul pentru scenă consta într-un rastel cu puşti pe o parte şi-un rastel cu puşti pe cealaltă. Şi armele astea nu se aflau acolo doar de decor. Erau încărcate, probabil cu sare, nu cu muniţie grea. Dar era suficient să te uiţi la ele ca să nu-ţi mai vină să arunci cu chestii spre scenă sau s-o iei razna. Era doar o măsură preventivă.

Într-o seară, undeva prin nord, posibil în York, dar ar fi putut fi oriunde, strategia noastră a fost să rămânem în sala de spectacole două ore după concert şi să cinăm acolo, să aşteptăm să se ducă toată lumea la culcare şi apoi să plecăm. Şi îmi amintesc că m-am întors pe scenă după spectacol, curăţaseră locul de toţi chiloţeii şi alte alea, şi era un paznic

bătrân, gardianul de noapte, iar el mi-a zis: „Foarte bun spectacol. N-a mai rămas nici măcar un singur loc uscat“.

Poate că aşa li se întâmpla şi lui Frank Sinatra, lui Elvis Presley. Dar nu cred că s-a ajuns niciodată la amploarea din perioada cu Beatles şi Stones, cel puţin nu în Anglia. Era de parcă se rupsese un baraj. Gagicile din anii ’50 fuseseră crescute să afişeze o veselie falsă, iar apoi părea să fi venit un moment de cotitură când fetele au decis pur şi simplu că vor să se dezlănţuie. Li s-a dat ocazia s-o facă şi cine-ar fi putut să le oprească? Locul urla de desfrâu, iar ele nu ştiau ce să facă în privinţa asta. Şi deodată aterizezi în mijlocul lor. E nebunie. Odată ce s-a deschis supapa, e o forţă incredibilă. Ai tot atâtea şanse cât într-un blestemat de râu plin de piranha. Fetele astea depăşiseră toate limitele. Se pierduseră. Veneau acolo, sângerau, îşi smulgeau hainele, se pişau pe ele, iar tu n-aveai încotro, la fel în fiecare seară. Ăsta era spectacolul. Sincer, ar fi putut fi oricine pe scenă. Nu le păsa nici cât negru sub unghie că eu mă străduiam să fiu cântăreţ de blues.

Pentru un tip ca Bill Perks, e incredibil să te trezeşti cu aşa ceva chiar sub ochii tăi. L-am prins cu o gagică în grămada de cărbuni, pe undeva prin Sheffield sau Nottingham. Ziceai că-s din *Oliver Twist*. „Bill, hai că trebuie să plecăm.“ Stu l-a găsit. Ce te faci dacă, la vârsta aia, te pomeneşti că majoritatea adolescentelor de pretudindeni decid că te vor? Era un val incredibil. Cu şase luni în urmă n-aveam cu cine să mă culc; ar fi trebuit să plătesc pentru asta.

* * *

În clipa asta, tragi cu puşca şi nu găseşti o gagică. Nici una nu vrea, îţi întorc toate spatele, tra la la la. Şi-n clipa următoare încep să te-adulmece. Şi tu faci: ia te uită, e clar că lucrurile s-au schimbat când am trecut de la after shave-ul Old Spice la Habit Rouge. Aşadar, ce caută fetele? Celebritate? Bani? Sau e pe bune? Şi dacă înainte n-ai prea avut parte de femeile frumoase, sigur că devii suspicios.

Am fost salvat de tipe mult mai des decât de băieţi. Uneori era doar acea mică îmbrăţişare şi un sărut, nu se întâmpla nimic altceva. Doar cât să-mi ţină de cald peste noapte, să ai pe cine îmbrăţişa când dai de greu, în vremuri aspre. Şi ziceam: „Ce naiba, de ce te deranjezi cu mine când ştii că-s un bou şi că mâine o să plec?“. „Nu ştiu. Cred că meriţi.“ „Bine, n-o să te contrazic.“ Prima oară când mi s-a întâmplat asta a fost cu gagicuţele astea mici de prin nordul Angliei, în acel prim turneu. După spectacol ajungi în vreun

pub sau în barul hotelului şi deodată te trezeşti în cameră cu o dulceaţă de tipă, studentă la sociologie la Universitatea din Sheffield, care-a hotărât să facă ceva drăguţ pentru tine. „Credeam că eşti fată deşteaptă. Eu sunt chitarist. Sunt doar în trecere prin oraş.“ „Da, dar îmi place de tine.“ Uneori plăcutul e preferabil iubitului.

Către finalul anilor ’50, adolescenţii erau o piaţă nouă de cucerit, o ţintă publicitară. „Adolescent“ e un concept inventat de publicitate; ceva gândit cu sânge rece. Faptul că erau etichetaţi aşa, ca adolescenţi, a creat un întreg curent printre tineri, o conştiinţă. S-a creat o piaţă nu doar pentru haine şi cosmetice, dar şi pentru muzică, literatură şi toate celelalte; tot acel grup de vârste a fost aşezat într-un sertar separat. Şi a existat o explozie pe-atunci, s-au înmulţit puberii ca ciupercile după ploaie. Beatle-mania şi Stone-mania. Fetele astea şi-ar fi dat viaţa ca să descopere în sfârşit şi altceva. Patru sau cinci slăbănogi le ofereau o supapă, dar ele şi-ar fi găsit-o oricum şi în altă parte.

N-am cum să uit forţa pe care-o capătă o gaşcă de adolescente de treişpe, paişpe, cinşpe ani. Era cât pe ce să mă omoare. Nu cred să-mi fi fost vreodată aşa de frică de ceva, cum mi-a fost atunci, de adolescentele alea. Mă sufocau, mă făceau bucăţele, dacă mă prindeau în mulţimea lor înnebunită – e greu de descris ce înfricoşătoare pot fi. Ai prefera, mai degrabă, să lupţi în tranşee decât să dai piept cu acest val turbat de pofte şi dorinţe sau ce-o fi acolo – fiindcă nici măcar ele nu-l înţeleg. Poliţiştii fug, iar tu dai piept cu acest puhoi sălbatic de emoţii dezlănţuite.

Cred că eram în Middlesbrough. Şi nu reuşeam să urc în maşină. Era o Austin Princess şi mă chinuiam să intru în maşină, iar nemernicele astea trag de mine-n toate părţile. Problema e că dacă apucă să pună mâna pe tine, apoi nu mai ştiu ce să facă. Aproape că m-au strangulat cu un lănţişor, una a apucat de o parte, cealaltă de alta, şi făceau „Keith, Keith“ şi uite-aşa mă sugrumau. Apuc mânerul portierei, ăsta se desprinde, maşina demarează în trombă, iar eu rămân cu blestematul de mâner în mână. În ziua aia am fost lăsat de izbelişte. Şoferul s-a panicat. Restul tipilor urcaseră în maşină, iar el n-avea de gând să mai piardă vremea pe-acolo. Aşa c-am fost abandonat în haita asta de hiene. Apoi m-am pomenit pe aleea asta dosnică dinspre intrarea artiştilor, fiindcă, desigur, poliţiştii dispersaseră mulţimea. Leşinasem, mă sufocasem, erau călare pe mine. Şi-acum, dacă m-aţi prins, ce-aveţi de gând să faceţi cu mine?

Îmi amintesc o scenă de contact autentic cu fetele astea – un moment absolut neaşteptat, o scenetă.

Cerul este mohorât. Zi LIBERĂ! Şi deodată începe o furtună îngrozitoare. Văd afară trei fane care nu cedează cu una, cu două. Coafurile tapate li se dezumflă din cauza forţelor naturii. Dar ele rămân! Ce poate face atunci un biet băiat? „Haideţi, intraţi, gâsculiţelor.“ Camera mea minusculă s-a umplut acum cu trei puştoaice ude leoarcă. Ies aburi din ele, fetele tremură. Mi-au făcut fleaşcă prin cameră. Coafurile le sunt praf. Tremură de la frigul de-afară, dar şi din cauză că s-au trezit deodată în camera idolului (sau a unuia dintre idolii) lor. Domneşte confuzia. Nu se hotărăsc dacă să îşi mijească ochii sau să se lase orbite. Şi eu sunt la fel de derutat. Una e să le cânţi de pe scenă, alta e să stai faţă în faţă. Prosoapele devin un subiect important, la fel toaleta. Fetele fac o jalnică încercare de-a se resuscita. Nervi şi tensiune. Le aduc nişte cafea dreasă cu un pic de bourbon, dar nici vorbă de sex. Stăm aşa, vorbim şi râdem până se înseninează. Le chem un taxi. Ne despărţim prieteni.

Septembrie 1963. Nici un cântec, adică nici unul de care să credem că va ajunge în topuri. Nu ne atrăgea nimic din veşnic nesecatul butoi al R&B-ului. Repetăm în Studio 51 din apropiere de Soho. Andrew a ieşit să se plimbe puţin ca să se mai rupă de atmosfera asta sumbră şi s-a întâlnit întâmplător cu John şi Paul, care tocmai coborau dintr-un taxi pe Charing Cross Road. Au băut ceva împreună şi ei şi-au dat seama că pe Andrew îl sâcâie ceva. Omul le-a zis: n-avem piese. Au venit la studio cu el şi ne-au dat o piesă inclusă pe următorul lor album, dar care nu avea să iasă şi ca single, „I Wanna Be Your Man“. L-au cântat cu noi. Brian a avut nişte intervenţii reuşite, cu *slide*-ul; n-am lăsat piesa în stilul Beatles-ilor, am transformat-o într-una care purta marca inconfundabilă Stone. Nici n-am plecat bine din studio, că ne-am dat seama că avem un hit.

Ne-au ales anume pe noi. Ei sunt compozitori, încearcă să-şi vândă cântecele, e o afacere, şi s-au gândit că această piesă o să ni se potrivească. Şi, în plus, în cercul nostru funcţiona admiraţia reciprocă. Mick şi cu mine le admiram armoniile şi capacitatea de a compune cântece; ei ne invidiau pentru libertatea de mişcare şi pentru imagine. Şi voiau să ne asociem. Adevărul e că aveam o relaţie foarte amicală cu Beatles-ii. Şi era şi ceva atent calculat, fiindcă pe atunci single-urile ieşeau cam la şase, opt săptămâni. Şi încercam să ni le programăm în aşa fel încât să nu ne suprapunem. Îmi amintesc că John mă suna şi zicea: „Păi, noi încă n-am

terminat de mixat“. „Noi avem unul gata.“ „Bun, atunci daţi-i voi drumul primii.“

Când ne-am lansat, la început, eram prea ocupaţi cu turneele ca să ne mai gândim şi la compus cântece. Şi ni se mai părea că nici nu-i treaba noastră; nu ne dăduse prin cap. Mick şi cu mine consideram compusul o treabă diferită, pe care trebuia s-o facă altcineva. Eu călăream calul, altcineva îl potcovea. Primele noastre discuri conţineau doar *cover*-uri, „Come On“, „Poison Ivy“, „Not Fade Away“. Noi cântam muzică americană pentru englezi, atâta tot, şi-o puteam cânta al naibii de bine, unii americani chiar auziseră de noi. Eram deja destul de surprinşi că ajunseserăm atât de departe şi eram foarte fericiţi ca interpreţi ai muzicii pe care o iubeam. Nu ni se părea că am avea motive să schimbăm ceva. Dar Andrew insista. O presiune strict legată de afacere. Da, e foarte mişto ce se întâmplă, dar fără mai multă marfă, şi preferabil marfă nouă, s-a terminat. Trebuie să vă daţi seama dacă puteţi face asta, iar dacă nu, trebuie să găsiţi nişte compozitori. Fiindcă nu puteţi supravieţui doar cântând *cover*-uri. Aşa am ajuns să ne compunem propriile piese, au trecut câteva luni de zile până am făcut saltul, dar până la urmă mi s-a părut mult mai uşor decât m-aş fi aşteptat.

Ziua celebră când Andrew ne-a închis într-o bucătărie în Willesden şi-a zis: „Să nu ieşiţi de-aici fără un cântec“ – şi aşa s-a întâmplat. De ce ne-a ales Andrew pe Mick şi pe mine să compunem, şi nu pe Mick şi Brian sau pe mine şi Brian, nu ştiu. S-a dovedit că Brian nu putea scrie piese, dar Andrew încă nu ştia asta. Bănuiesc c-a fost din cauză că eu şi Mick ne petreceam mai tot timpul împreună. Andrew zice aşa: „Am mers pe ideea că dacă Mick îi poate scrie vederi lui Chrissie Shrimpton[10], iar Keith ştie să cânte la chitară, atunci pot să compună şi cântece.“ Am stat toată noaptea în bucătăria aia blestemată şi, pe bune, suntem Rolling Stones, adică regii bluesului, şi avem ceva mâncare, ne pişăm pe fereastră sau în chiuvetă, ce mare lucru. Iar eu am zis: „Mick, dacă vrem să scăpăm de-aici, am face bine să producem ceva“.

Stăteam acolo în bucătărie şi-am început să ciupesc corzile… „*It is the evening of the day*“. Posibil ca eu să fi scris asta. „*I sit and watch the children play*“[11], asta sigur n-are cum să-mi aparţină. Aveam două versuri şi câteva acorduri, iar apoi în acest proces a intervenit altceva. Nu vreau să folosesc cuvântul „mistic“, dar e ceva ce nu poate fi definit limpede. Odată ce-ai prins ideea, restul vine de la

sine. E de parcă ai fi plantat o sămânţă, apoi o uzi un pic şi deodată se iţeşte din pământ şi creşte, hei, ia uită-te la mine. Starea apare pe parcursul cântecului. Regret, iubire pierdută. Poate că unul dintre noi tocmai s-a despărţit de-o iubită. Dacă găseşti elementul care declanşează ideea, restul e uşor. Mai greu e până apare prima scânteie. De unde vine restul, Dumnezeu ştie.

Când am compus „As Tears Go By“, nu încercam să scriem o piesă pop comercială. Doar că aşa ne-a ieşit. Ştiam ce vrea Andrew: să nu-mi veniţi cu vreun blues, nu faceţi vreo parodie sau copie, veniţi cu ceva personal. Un cântec pop bun nu-i tocmai uşor de scris. A fost un şoc apariţia acestui univers nou, al scrierii propriilor piese, această descoperire că eram înzestrat cu un dar de care habar nu aveam. A fost un moment à la Blake, o revelaţie, o epifanie.

„As Tears Go By“ a fost înregistrată prima oară de Marianne Faithfull şi a devenit hit după numai câteva săptămâni. După aceea am scris tone de cântecele de dragoste stupide şi uşurele pentru gagici şi tot felul de chestii care n-au mers. I le-am dat lui Andrew şi, spre surprinderea noastră, le-a înregistrat cu alţi artişti. Mick şi cu mine am refuzat să asociem cu Stones mizeriile astea pe care le compuneam. Am fi fost scoşi din sală în hohote de râs. Andrew ne aştepta să ieşim cu „The Last Time“.

Trebuia să găsim timp pentru compus. Uneori nu era vreme decât după un concert. Pe drum era imposibil. Stu conducea şi era nemilos. Stăteam înghesuiţi pe bancheta din spate a acelui Volkswagen, închişi acolo, cu o singură fereastră în spatele nostru, aşezaţi pe motor. Echipamentul era mult mai important, amplificatoarele, suporturile pentru microfoane şi chitarele şi abia apoi, după ce se încărcau astea, „strecuraţi-vă şi voi pe-unde mai puteţi“. Găseai nişte loc şi, dacă voiai să te opreşti pentru un pipi, puteai să-ţi iei gândul. Se făcea că nu te aude. Şi avea nişte boxe uriaşe, stereo, ca acum patruzeci de ani. Două JBL imense în cabina şoferului, lângă urechi. O închisoare pe roţi.

* * *

The Ronettes era cea mai meseriaşă trupă de fete din lume, iar la începutul lui 1963 tocmai lansaseră unul dintre cele mai bune cântece înregistrate vreodată, „Be My Baby“, produs de Phil Spector. Eram în al doilea turneu britanic al nostru, împreună cu Ronettes, şi m-am îndrăgostit de Ronnie Bennett, solista principală. Avea douăzeci de ani şi era

fantastică – de ascultat, de privit, de stat cu ea. M-am îndrăgostit de ea fără să-mi dau seama, iar ea de mine. Era la fel de timidă ca mine, aşa că nu comunicam prea mult, dar ne era clar că-i iubire. Totul trebuia păstrat în mare taină, fiindcă Phil Spector era, şi-a rămas şi acum, celebru pentru gelozia sa feroce. Ea trebuia să stea mereu în cameră, în caz că suna Phil. Şi cred că el s-a prins repede că între mine şi Ronnie era ceva, aşa că suna oamenii şi îi punea s-o împiedice pe Ronnie să se întâlnească cu cineva după concert. Mick se cuplase cu sora ei, Estelle, care nu era atât de atent supravegheată. Se trăgeau dintr-o familie foarte numeroasă. Mama lor, care avea şase surori şi şapte fraţi, locuia în Harlemul spaniol, iar Ronnie pusese prima oară piciorul pe scena de la Apollo când avea paisprezece ani. Mi-a zis mai târziu că Phil era îngrozit de gândul că începea să chelească şi nu suporta claia mea. Această nesiguranţă era cronică şi omul depunea eforturi considerabile ca să-şi domolească spaimele – până într-acolo încât, după ce s-a căsătorit cu Ronnie, în 1968, a transformat-o efectiv într-o prizonieră în vila lui din California, de unde abia o mai lăsa să iasă, împiedicând-o să mai cânte, să înregistreze sau să meargă în turnee. Ronnie povesteşte în cartea ei cum Phil a dus-o la subsol şi i-a arătat un sicriu de aur cu capac de sticlă, avertizând-o că acolo o să fie expusă dacă se abate de la regulile lui stricte. Ronnie avea mult tupeu la vârsta aceea, însă nici asta n-a ajutat-o să scape din strânsoarea lui Phil. Îmi amintesc că am văzut-o pe Ronnie cântând la Studiourile Gold Star: „Taci, Phil. Ştiu şi eu cum trebuie să cânt!“.

Ronnie îşi aminteşte cum era în acel turneu în care am fost împreună:

> **Ronnie Spector:** Keith şi cu mine făceam orice să fim împreună – îmi amintesc că în turneul acela din Anglia era o ceaţă atât de deasă încât autobuzul a trebuit pur şi simplu să oprească. Keith şi cu mine am coborât şi ne-am dus la o căsuţă; o bătrânică grasă şi foarte simpatică a ieşit în prag – iar eu am zis: „Bună, eu sunt Ronnie de la Ronettes“ şi Keith a zis: „Eu sunt Keith Richards de la Rolling Stones şi nu putem să mergeam mai departe cu maşina, că nu se vede nimic la e doi paşi…“ Aşa că ea zice: „Vai! Dar intraţi, copii, să vă servesc cu ceva!“ şi ne-a dat chifle, ceai şi apoi ne-a mai dat şi la pachet, să le ducem celor din autobuz şi, ca să fiu sinceră, astea au fost cele mai fericite zile din cariera mea.

Aveam douăzeci de ani şi pur şi simplu ne îndrăgostiserăm. Ce faci când asculţi un disc cu „Be My Baby“ şi deodată tu devii acela, iubitul din cântec? Dar, aşa cum se întâmplă întotdeauna, nu poţi să laşi să se afle. Aşa că într-un fel era un lucru îngrozitor. Însă, în fond, era o chestie de hormoni. Şi simpatie. Fără ca măcar să ne gândim la asta, ne-am dat seama că eram amândoi scăldaţi de valul ăsta de succes apărut din senin şi că alţi oameni ne dădeau ordine, iar nouă nu ne convenea asta. Dar nu prea aveai ce face. Nu în turneu, nu pe drum. Însă pe de altă parte, nu ne-am fi întâlnit niciodată dacă n-am fi fost în situaţia asta bizară. Ronnie nu voia decât ca celorlalţi să le fie bine. Şi tocmai ei nu i-a fost bine. Însă inima ei făcea ce trebuia. Am mers la Strand Palace Hotel şi am căutat-o într-o dimineaţă, devreme. „Voiam doar să te salut.“ Turneul urma să plece spre Manchester sau cine ştie unde, trebuia să ne urcăm în autobuz, aşa că m-am gândit să trec să o iau. Nu s-a întâmplat nimic atunci. Am ajutat-o să îşi facă bagajul şi-atât. Dar a fost o mişcare foarte îndrăzneaţă din partea mea, fiindcă nu mai făcusem avansuri vreunei tipe. Ne-am reîntâlnit la New York nu mult după aceea, după cum voi povesti. Şi am ţinut mereu legătura cu Ronnie. În 11 septembrie înregistram împreună un cântec intitulat „Love Affair“ în Connecticut. Piesă mereu în lucru.

În aroganţa tinereţii, ideea de a fi star rock sau pop însemna o involuţie faţă de spectacolele de blues din cluburi. Pentru scurtă vreme, ni s-a părut dezgustător faptul că ne afundam tot mai adânc în comercial, în ’62 sau ’63. La începuturile sale, Rolling Stones nu şi-a dorit decât să fie cea mai şmecheră trupă din Londra. Dispreţuiam provincia; ne concentram doar pe Londra. Dar odată ce lumea a început să ne ovaţioneze, n-a durat mult până să ne cadă vălul de pe ochi. Deodată ni se deschidea înainte întreaga lume, iar Beatles era dovada. Nu-i chiar aşa uşor să devii celebru; nu-ţi propui să fii. Dar în acelaşi timp e nevoie să fii, ca să faci ceea ce faci. Şi înţelegi că ai făcut pactul cu diavolul deja. N-a zis nimeni că ai bătut palma. Însă în decurs de câteva săptămâni sau luni, îţi dai seama că deja ai încheiat târgul. Şi că acum eşti pe un drum care nu e neapărat idealul tău din punct de vedere estetic. Idealism adolescentin absurd, purism, aiureli. Ai pornit pe drumul ăsta, alături de toţi acei oameni pe care oricum voiai să-i urmezi, ca Muddy Waters, Robert Johnson. Şi trebuie să te ţii de el, asemenea tuturor fraţilor, surorilor, strămoşilor tăi. Eşti pe drum de-acum.

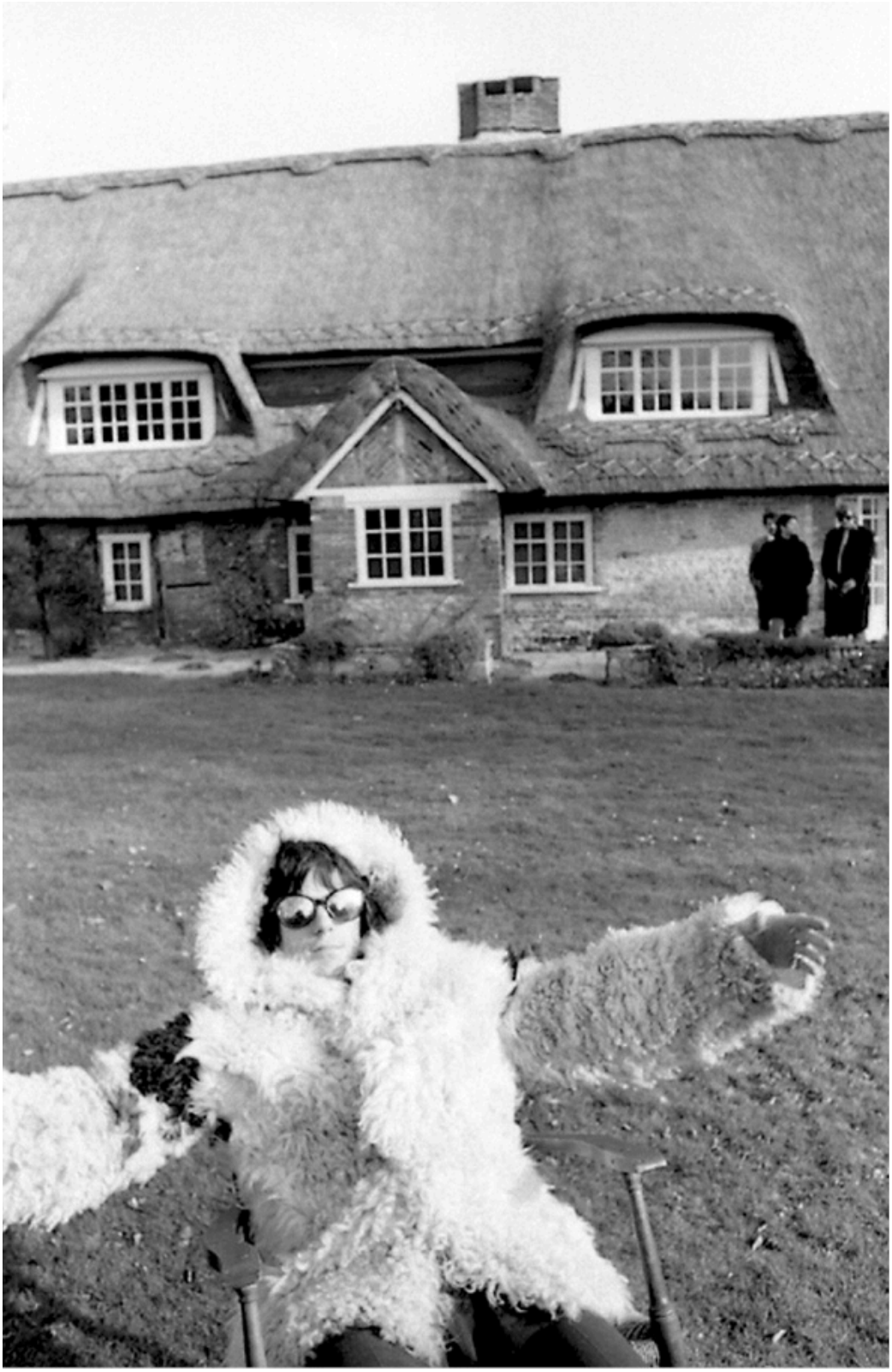

Michael Cooper / Raj Prem Collection

Redlands, casa mea din Sussex, Anglia,
la scurt timp după ce am cumpărat-o, 1966.

1. Combină muzicală specifică acelor timpuri, cu un radio şi pick-up incluse într-o mică piesă de mobilier.

2. Salut tipic australian, însemnând „Salut, amice“ (engl.).
3. „Îmi voi omorî iubita“ (engl.).
4. Metodă de adăugare a sunetelor, de suprapunere a lor la înregistrare.
5. Instrumente muzicale de percuţie, făcute din nuci-de-cocos, umplute cu nisip, care scot sunete asemănătoare castanietelor.
6. *Beef* – Carne de vită (engl.).
7. David Edward Sutch, muzician englez cunoscut ca 3rd Earl of Harrow sau Screaming Lord Sutch.
8. Frază muzicală scurtă, simplă, de şapte note, folosită de obicei la finalul unui spectacol muzical, cu efect comic.
9. Trupa înfiinţată de Keith Richards în 1987.
10. Model şi actriţă din anii ’60, prietena lui Mick Jagger din 1963 în 1966.
11. Primele versuri din „As Tears Go By“ (Se lasă seara / Stau şi mă uit cum se joacă copiii).

Capitolul 5

Primul turneu american Rolling Stones. Fac cunoştinţă cu Bobby Keys la târgul din San Antonio. Chess Records, Chicago. Mă cuplez cu viitoarea Ronnie Spector şi mergem la Apollo în Harlem. Fleet Street[1] (şi Andrew Oldham) ne creează noua imagine publică: pletoşi, nesuferiţi şi murdari. Mick şi cu mine compunem o primă melodie pentru Stones. Zburăm la Los Angeles şi înregistrăm cu Jack Nitzsche la RCA. Compun „Satisfaction“ în somn şi se transformă în primul hit. Allen Klein devine managerul nostru. Linda Keith îmi frânge inima. Îmi cumpăr o proprietate la ţară, la Redlands. Brian începe s-o ia la vale – şi o cunoaşte pe Anita Pallenberg.

La prima noastră vizită peste ocean am crezut c-am ajuns în rai. Era vara lui ’64. Fiecare avea marota lui legată de America. Charlie dorea să meargă la Metropole, încă în vogă, ca să-l vadă pe Eddie Condon. Primul lucru pe care l-am făcut eu a fost să dau o raită pe la Colony Records şi să cumpăr toate albumele lui Lenny Bruce pe care le-am găsit. Însă m-a uimit aerul demodat şi european al New Yorkului – foarte diferit de ce-mi imaginasem. Majordomi şi oberchelneri, toate chestiile astea. Sclifoseli inutile şi absolut neaşteptate. De parcă cineva ar fi decretat în 1920 că „Acestea sunt regulile“ şi între timp nu s-ar mai fi schimbat nimic. Pe de altă parte, nu exista loc mai modern şi mai dinamic.

Şi radioul! Fiind din Anglia, nu-ţi venea să crezi. Să fii martorul acelei veritabile explozii muzicale şi să mergi cu radioul pornit în maşină depăşea orice închipuire. Roteai butonul şi dădeai de zece posturi country, cinci de muzică neagră, iar dacă se pierdea semnalul în mers nu trebuia decât să mai roteşti puţin butonul şi găseai oricând altă melodie grozavă. Muzica neagră exploda pur şi simplu. Energie în stare pură. Aveau o adevărată fabrică la Motown, dar fără să producă roboţi pe bandă. Noi trăiam hrănindu-ne cu Motown pe drum, aşteptând următoarea piesă a trupelor Four Tops sau Temptations. Ne îndopam cu Motown, pe şosea şi nu numai.

Să asculţi posturile de radio în maşină, parcurgând câte o mie şase sute de kilometri, în drum spre următorul concert. Iată frumuseţea Americii. Visaserăm la asta dinainte să ajungem acolo.

Ştiam că nu toţi americanii se dau în vânt după glumele lui Lenny Bruce, dar m-am gândit că prin intermediul lui aş putea descoperi secretele acelei culturi. El a fost portiţa mea de intrare în satira americană. Lenny era o figură. *The Sick Humor of Lenny Bruce*[2]; făcusem cunoştinţă cu el cu mult înainte să ajung în America. Drept care n-am fost deloc surprins când lui Mick i s-a interzis să cânte „Let's spend the night together"[3] la *The Ed Sullivan Show*. A trebuit să cântăm „Let's spend some time together"[4]. Poftim nuanţe şi conotaţii. Ce semnifica asta, mai ales pentru CBS? E interzisă noaptea. Incredibil. Era de-a dreptul caraghios. Tipic pentru Lenny Bruce. „Ţâţă" e un cuvânt obscen? Ce-i obscen? Cuvântul sau ţâţa?

Am intrat cu Andrew în clădirea Brill, acest Tin Pan Alley[5] al muzicii americane, încercând să ajungem la marele Jerry Leiber, însă Jerry Leiber n-a binevoit să ne primească. Ne-a recunoscut cineva, ne-a poftit înăuntru şi ne-a pus o groază de melodii. Am plecat de-acolo cu „Down Home Girl" compusă de Leiber şi de Butler, o piesă funk minunată pe care am înregistrat-o în noiembrie 1964. Căutând birourile Decca din New York într-una din peregrinările noastre, am nimerit până la urmă într-un motel de la intersecţia străzilor 26 şi 10 şi acolo am dat peste Walt McGuire, un irlandez beat, tuns periuţă, care arăta de parcă tocmai dezertase din marina americană. Era directorul filialei Decca din America. Şi brusc ne-am dat seama că marea casă de discuri Decca era de fapt un depozit amărât din New York. Era o şmecherie, o cacealma. „O, desigur, avem birouri spaţioase în New York". Şi în realitate funcţionau pe docurile din zona West Side Highway.

Ascultam trupe de fete, *doo-wop*, *uptown soul*: Marvelettes, Crystals, Chiffons, Chantels, toate chestiile astea care ne ajungeau la urechi şi ne plăceau la nebunie. Şi Ronettes, cea mai sexy trupă de pe-acolo. „Will You Love Me Tomorrow" al celor de la Shirelles. Shirley Owens, solista lor principală, avea o voce naturală, susţinută minunat de o gingăşie şi-o claritate care o făceau să sune aproape ca o amatoare. În tot ce se auzea acolo se simţea influenţa Beatles – Isley Brothers chiar preluaseră „Please Mr. Postman" şi „Twist and Shout". Dacă am fi încercat să cântăm aşa ceva la Richmond Station Hotel, reacţia ar fi fost: „*Ce?* Au luat-o

razna!“. Pentru că voiau să asculte blues greu de Chicago, pe care nici o altă trupă nu-l putea reproduce la fel de bine ca noi. Beatles cu siguranţă n-ar fi putut cânta niciodată aşa. La Richmond sarcina noastră de meseriaşi era să nu ne abatem de la drum.

Primul concert pe care l-am susţinut în America s-a desfăşurat la Swing Auditorium din San Bernardino, California. Bobby Goldsboro, care mă învăţase *lick*-ul lui Jimmy Reed, figura şi el pe afiş, alături de Chiffons. Dar mai înainte am fost invitaţi la show-ul tv înregistrat al lui Dean Martin, *Hollywood Palace*. Pe-atunci, în America, dacă purtai părul lung erai considerat un poponar şi un ciudat. Ni se striga de pe trotuarul celălalt: „Hei, zânelor!“. Dean Martin ne-a prezentat ca „aceşti năzdrăvani pletoşi din Anglia, Rolling Stones… acum sunt în culise şi se caută unul pe altul de purici“. Sarcasm cât cuprinde, ochi daţi peste cap. Apoi a adăugat „Nu mă lăsaţi singur cu *ăştia*“, arătând îngrozit către noi. Ăsta era Dino, rebelul din Rat Pack[6] care dădea cu tifla showbizului prefăcându-se mereu abţiguit. Sincer, nu ne aşteptam deloc la asta. Prezentatorii şi oamenii din showbizul britanic or fi fost ei ostili, dar nu te tratau ca pe-un număr stupid de circ. Înainte să intrăm noi, se produseseră Surorile King, cu coafurile lor tapate, şi nişte elefanţi dresaţi care se ridicau pe picioarele din spate. Mi-e drag bătrânul Dino. Era un tip destul de nostim, deşi nu era pregătit de schimbarea gărzii.

Au urmat Texasul şi alte reprezentaţii cu ciudăţenii ca de la bâlci, o dată am avut un bazin plin de foci plasat între noi şi public, la târgul de stat din San Antonio. Acolo l-am cunoscut pe Bobby Keys, marele saxofonist, prietenul meu cel mai bun (suntem născuţi la câteva ore distanţă). Un spirit rock’n-roll, un tip zdravăn şi-un dement depravat. Îl acompania pe George Jones în spectacolul acela. Au intrat urmaţi de nişte ghemotoace de scaieţi, de parcă ghemotoacele alea erau animalele lor de companie. Praf peste tot, o şleahtă de cowboy. Dar a urcat George pe scenă şi ne-a lăsat mască – un adevărat maestru.

Să-l întrebaţi pe Bobby Keys cum stă treaba cu Texasul. Mi-au trebuit treizeci de ani ca să-l conving că Sam Houston şi Stephen Austin au luat efectiv cu japca acest teritoriu. „L-au luat pe dracu’. Cum îţi permiţi?“ S-a făcut foc. Aşa că i-am pus în braţe un teanc de cărţi despre ce s-a petrecut între Texas şi Mexic şi şase luni mai târziu îmi zice: „Se pare că totuşi vorbele tale conţin un sâmbure de adevăr“. Cunosc

senzaţia, Bob. Şi eu pe-atunci credeam că Scotland Yardul e curat ca lacrima.

Dar Bobby Keys este cel căruia ar trebui să-i dăm şansa să relateze prima noastră întâlnire, fiind vorba despre o poveste texană. Mă cam linguşeşte, dar în cazul de faţă i-am permis eu s-o facă.

Bobby Keys: Cu Keith Richards m-am întâlnit prima oară în San Antonio, în Texas. Aveam un dinte împotriva lui dinainte să-l întâlnesc. Înregistraseră o melodie, „Not Fade Away“, a unui tip pe nume Buddy Holly, născut ca şi mine la Lubbock, în Texas. Mi-am zis: hei, păi asta-i piesa lui Buddy. Cum îşi permit spălăciţii ăştia, cu accentul lor caraghios şi cu beţele alea de picioare, să vină aici şi să facă bani de pe urma piesei lui Buddy? Îi sparg! Beatles mă cam lăsau rece. Îmi plăceau oarecum, în taină, dar vedeam în faţa ochilor prefigurându-se moartea saxofonului. Frate, nici una din trupele astea n-avea saxofon! Stai să vezi cum o să cânt eu porcării gen Tijuana Brass pentru tot restul vieţii. Nu m-am gândit: ce mişto, o să apărem în acelaşi spectacol. Cântam cu un tip numit Bobby Vee, care avea pe-atunci o piesă de succes intitulată „Rubber Ball“ („I keep bouncing back to you“) şi eram cap de afiş înainte să apară Ei, după care ei au devenit cap de afiş. Şi totul se petrecea în Texas, frate. Adică pe tarlaua mea.

Stăteam cu toţii la acelaşi hotel din San Antonio şi ei discutau pe balcon, Brian, Keith şi Mick, dacă nu mă înşel. Am ieşit şi i-am ascultat, şi chiar simţeai ceva rock’n-roll acolo, după umila mea părere. Şi bineînţeles că ştiam care-i treaba, de vreme ce rock’n-roll-ul s-a inventat în Texas şi eu asistasem la naşterea lui. Iar băieţii erau foarte, foarte tari şi de fapt au cântat „Not Fade Away“ mai bine decât o făcuse Buddy vreodată. Nu le-am spus-o nici lor, nici altcuiva. Mi-am zis că poate i-am judecat prea aspru pe tipii ăştia. Aşa se face că a doua zi dădeam vreo trei reprezentaţii împreună, iar a treia oară, când mă aflam cu ei în vestiar, discutau despre artiştii americani, cum îşi schimbă ei vestimentaţia înainte să urce pe scenă. Ceea ce chiar şi făceam. Dar o ţineam cu costumele noastre negre de lână, cu cămăşi albe şi cravate – nebunie

curată, pentru că afară erau 40º, mijlocul verii în San Antonio. Ei făceau: „Noi de ce nu ne schimbăm niciodată hainele?“. Şi-au zis: „Da, bună idee“. Mă aşteptam să scoată la iveală nişte costume şi nişte cravate, dar ei s-au mulţumit să-şi schimbe hainele între ei. Mi s-a părut fantastic.

Trebuie să înţelegeţi că standardele rock'n-roll americane din 1964 promovau imaginea de băiat finuţ şi cuminte, la costum de lână cu cravată. Şi dintr-odată dă năvală gaşca asta de derbedei englezi, interpretând o melodie a lui Buddy Holly! Drace! De auzit n-o auzeam prea grozav, la cum se prezentau pe-atunci amplificatoarele şi boxele, dar am simţit-o, frate. Am simţit-o al naibii şi m-a făcut să zâmbesc şi să dansez. Nu se îmbrăcau la fel, nu le păsa de decoruri, călcau în picioare toate regulile tâmpite şi le ieşea de minune, iar asta mă entuziasma al naibii de tare. Aşa se face că, inspirat de ei, a doua zi mi-am scos costumul de lână şi mi-am pus pantalonii lejeri, dar le-am rupt tivul de jos cu unghiile de la picioare şi nu mai aveam nici o pereche de schimb. Am păstrat cămaşa şi cravata şi mi-am pus nişte bermude şi cizmele de cowboy. De dat afară nu m-au dat. Dar m-am ales cu „Ce-nseamnă asta… Cum îndrăzneşti… Ce dracu' se-ntâmplă, frate?“. Multe s-au schimbat pentru mine atunci. Scena muzicală americană, toată gaşca de idoli ai adolescenţilor, băieţaşii ăia spilcuiţi şi melodioarele lor drăguţe, s-a ales praful de ele toate când au apărut tipii ăştia! A contribuit şi presa, cu „Dar dumneavoastră i-aţi da voie fiicei dumneavoastră“ şi toate poveştile astea, fructul interzis.

În orice caz, ei m-au remarcat pe mine, iar eu pe ei şi drumurile ni s-au intersectat atunci, însă fără să facem cu adevărat cunoştinţă. Iar apoi ne-am ciocnit iarăşi în L.A., când participau la spectacolul T.A.M.I.[7] Am descoperit că eu şi Keith eram născuţi în aceeaşi zi, pe 18 decembrie 1943. El m-a întrebat: „Bobby, ştii ce înseamnă asta? Suntem pe jumătate om, pe jumătate cal, şi avem permis să ne căcăm pe stradă“. Ei bine, asta e una dintre cele mai tari informaţii pe care le-am primit vreodată în viaţă!

> Keith şi Charlie sunt sufletul formaţiei. Vreau să spun că asta-i evident pentru oricine respiră sau vibrează la muzică. Acolo e sala motoarelor. Eu nu-s vreun muzician şcolit, nu ştiu notele şi n-am nici un fel de pregătire profesională. Dar am intuiţie, iar atunci când l-am auzit pe Keith cântând la chitară m-a dus imediat cu gândul la energia pe care o transmiteau Buddy sau Elvis. Răzbătea de acolo ceva absolut autentic, chiar dacă interpreta o piesă de Chuck Berry. Era la fel de autentic, înţelegeţi? Şi eu avusesem şansa să ascult ceva chitarişti destul de buni în Lubbock. Obişnuiam să-l ascult pe Orbison, care venea din Vernon, şi locuia la câteva ore distanţă de mine, apoi pe Buddy la patinoar, iar Scotty Moore şi Elvis Presley treceau prin oraş, aşadar ascultasem o grămadă de chitarişti serioşi. Keith avea ceva care mi-a amintit imediat de Holly. Ei doi sunt cam de aceeaşi statură; Buddy era slăbănog şi avea dantura praf. Keith era dezastru. Dar unii oameni poartă o sclipire aparte în ochi, iar el arăta periculos, nu vă mint.

Descopeream un lucru dezolant despre America – era civilizată pe la margini, dar spre interior, la optzeci de kilometri distanţă de orice oraş important, fie New York, Chicago, L.A. sau Washington, pătrundeai de-a binelea într-o cu totul altă lume. Prin Nebraska şi alte asemenea locuri ne-am obişnuit să fim întâmpinaţi cu „Bună, fetelor“. Nu-i luam în seamă. Se şi simţeau ameninţaţi de noi, fiindcă nevestele lor ne priveau şi îşi spuneau: „Ia uite ce interesant!“. Nu ca bărbaţii cu care aveau zilnic de-a face, nu ca ţărănoii ăia umflaţi de la bere. Ne atacau prin tot ce spuneau, dar în fond era o reacţie de apărare. Nu voiam decât să intrăm şi să ne luăm nişte clătite sau o ceaşcă de cafea şi nişte ochiuri cu bacon, dar trebuia să fim pregătiţi să înfruntăm ocările. Noi nu făceam decât să cântăm, însă ne-am dat seama că ne confruntăm cu nişte dileme şi conflicte sociale foarte interesante. Şi o grămadă de frustrări, în opinia mea. Se zicea despre americani că ar fi curajoşi şi siguri pe ei. Aiurea. Era doar o chestie de faţadă. Mai ales bărbaţii, mai ales în epoca aceea, nu-şi prea dădeau seama ce se petrece. Lucrurile se schimbau rapid. Nu-i de mirare că unii pur şi simplu nu se prindeau cum stă treaba.

Singura duşmănie constantă pe care mi-o amintesc venea din partea albilor. Frăţiorii negri, fie că erau muzicieni sau nu, măcar vedeau în noi ceva excentric, interesant.

Puteam discuta. Era mult mai greu s-o scoţi la capăt cu albii. Aveai mereu senzaţia că reprezinţi o ameninţare. Chiar dacă nu făceai decât să-ntrebi: „Pot să folosesc toaleta?“. „Eşti băiat sau fată?“ Ce să mai faci? Să-ţi scoţi scula?

În Anglia aveam un album care ajunsese pe primul loc în topuri, dar în inima Americii nimeni nu ştia de noi. Erau mai familiarizaţi cu Dave Clark Five şi Swinging Blue Jeans. În anumite oraşe ne întâmpinau cu ostilitate făţişă, ne aruncau nişte priviri ucigaşe. Câteodată aveam senzaţia că urmează să ne tragă o chelfăneală straşnică, acolo pe loc. Trebuia să ne retragem repejor în camioneta noastră dragă cu Bob Bonis, managerul nostru de turneu, un tip pe cinste. Bătuse drumurile cu pitici, cu maimuţe dresate, cu unele dintre cele mai tari trupe de circ din toate timpurile. El ne-a familiarizat cu America, conducând câte opt sute de kilometri pe zi.

O mulţime de concerte de-ale noastre, prin ’64, ’65, au fost adăugate în cârca altor circuite deja stabilite. Aşa se face că două săptămâni am călătorit alături de Patti LaBelle and the Bluebelles, Vibrations şi un contorsionist numit Uimitorul Om de Cauciuc. Pe urmă am trecut la alt circuit.

Prima oară când am văzut cum se face playback pe scenă a fost la Shangri-Las, cu „Remember (Walkin’ in the Sand)“. Trei gagici din New York, care arătau foarte bine de altfel, dar îţi dădeai seama deodată că nu-i nici o trupă, de fapt mimează pe o înregistrare. Mai erau şi Green Men, tot din Ohio, bănuiesc. Se vopseau efectiv în verde ca să-şi facă numărul. În funcţie de ce era la modă săptămâna sau luna respectivă. Unii erau muzicieni ai naibii de buni, mai ales prin Vestul Mijlociu sau prin Sud-Vest. Trupele alea obscure care cântau noapte de noapte prin baruri, care n-aveau să dea nicicând lovitura şi nici măcar nu-şi propuseseră, în asta consta frumuseţea. Şi unii dintre ei băgau bine de tot la chitară. Talent cu carul. Indivizi mult mai pricepuţi ca mine. Uneori noi eram cap de afiş, nu întotdeauna, dar de cele mai multe ori. Cu Patti LaBelle şi Bluebelles mai călătorea domnişoara Sarah Dash, care avea o însoţitoare îmbrăcată ca pentru slujba duminicală. Dacă zâmbeai, te alegeai cu o privire crâncenă. I se spunea „Bucăţica“. Era mignonă şi delicată. Se va întoarce peste douăzeci de ani în povestea mea.

Şi bineînţeles, de prin ’65 încep să mă droghez – un năravde-o viaţă întreagă deja –, percepând astfel mai acut tot ce se petrecea în jur. Fumam doar iarbă la vremea aceea. Cei pe care-i întâlneam în turneu îmi păreau pe-atunci mai bătrâni, la treizeci sau la patruzeci şi ceva de ani,

instrumentişti din trupele de negri cu care cântam. Stăteam treji toată noaptea, ajungeam la concert, iar acolo dădeam peste frăţiorii ăştia cu sacouri din piele de rechin, cu vestă şi lanţ, cu părul dat cu gel, toţi proaspăt raşi şi ferchezuiţi, parfumaţi şi-n mare formă, în vreme ce noi de-abia ne târam. Într-o zi mă simţeam complet rupt înaintea concertului, iar tipii ăştia arătau aşa de puşi la punct, cu toate că, la naiba, aveau acelaşi program de lucru ca şi noi. L-am întrebat atunci pe unul din ei, care cânta la corn: „Doamne, cum faceţi de-arătaţi aşa grozav în fiecare zi?“. El şi-a tras reverul sacoului deoparte, a băgat mâna în buzunarul vestei şi mi-a spus: „Înghiţi una de-asta, fumezi una de-asta“. Cea mai bună povaţă. Mi-a dat o pastilă albă cu o cruciuliţă pe ea şi un *joint*. Uite cum se face: pe asta o înghiţi, pe cealaltă o fumezi.

Dar nu sufla o vorbă! Cu replica asta am ieşit din încăpere. Acum că ţi-am spus, să nu sufli o vorbă. Şi m-am simţit de parcă aş fi fost admis într-o societate secretă. E în regulă dacă le spun şi băieţilor din trupă? Da, dar să rămână între voi. În culise aşa mergeau lucrurile dintotdeauna. *Jointul* m-a făcut tare curios. Atât de curios, încât am uitat să mai iau benzedrina. Se făcea un *speed*[8] minunat pe vremea aceea. Curat, nu glumă. Puteai să-ţi iei *speed* de la orice benzinărie; şoferii de tir se bazau pe el. Opreşti aici, tragi lângă camioanele parcate şi întrebi de Dave. Daţi-mi un Jack Daniel’s cu gheaţă şi o pungă. *Gimme a Pigfoot (And a Bottle of Beer)*[9].

2120 South Michigan Avenue era un teritoriu sacru pentru noi – sediul casei de discuri Chess Recods din Chicago. Am ajuns acolo mulţumită unor învârteli făcute în ultima clipă de Andrew Oldham, atunci când prima jumătate a primului nostru turneu american părea un semi-dezastru. În studioul acela de vis, din care ieşise toată muzica pe care o ascultam, cuprinşi de euforie sau poate impulsionaţi de prezenţa unor tipi ca Buddy Guy, Chuck Berry sau Willie Dixon, care se perindau necontenit pe-acolo, am înregistrat paisprezece piese în două zile. Una dintre ele era „It’s All Over Now“ a lui Bobby Womack, primul nostru hit ajuns pe locul unu. Unii, printre care şi Marshall Chess, se jură că următoarea poveste e născocirea mea, dar Bill Wyman poate confirma. Am intrat în studiourile Chess şi un tip în salopetă neagră zugrăvea tavanul. Era Muddy Waters, care stătea cocoţat pe o scară şi îi curgeau dâre de vopsea albă pe faţă. Marshall Chess zice: „Vai, dar noi nu l-am pus niciodată la zugrăvit“. Numai că Marshall era doar un băietan pe-atunci; lucra la

subsol. Iar Bill Wyman mi-a mai spus şi că ţine minte cum ne căra Muddy Waters amplificatoarele de la maşină înăuntru. N-am idee dacă aşa se arăta el mereu săritor sau dacă pe-atunci nu prea vindea discuri, însă ştiu bine cât de afurisiţi erau fraţii Chess – dacă vrei să te păstrăm pe statul de plată, pune mâna şi munceşte. Cel mai ciudat era să-ţi întâlneşti eroii, idolii, şi să constaţi că cei mai mulţi sunt extrem de modeşti şi de binevoitori. „Mai cântă o dată *lick*-ul ăla“ – şi îţi dai seama că omul care-ţi vorbeşte este Muddy Waters. Evident, mai târziu ne-am împrietenit. Ani de-a rândul am tras frecvent la el acasă. În primele mele călătorii cred că am petrecut o noapte la Howlin' Wolf, dar se afla şi Muddy acolo. Să stai la Chicago, în South Side, cu aceşti doi uriaşi. Şi forfota familiei, o droaie de copii şi rubedenii care intrau şi ieşeau. Mai era şiWillie Dixon acolo…

În America oameni ca Bobby Womack ne mărturiseau: „Când v-am auzit prima oară am crezut că sunteţi negri. Ne întrebam: de unde-au apărut bulangiii ăştia?“. Nici eu nu pot să-mi dau seama cum de tocmai Mick şi cu mine, din oraşul ăla blestemat, am ajuns să venim cu un astfel de sunet – dacă bagi mare toată ziua într-un apartament igrasios din Londra, la intensitatea la care o făceam noi, până la urmă e ca şi când ai băga mare în Chicago. Numai asta cântam, deci am sfârşit prin a suna aşa. Nu păream englezi. cred că şi noi am fost surprinşi de asta.

De fiecare dată când evoluam pe scenă – uneori mi se mai întâmplă şi acum – mă întorceam uluit: „Doar eu şi cu ăla de-acolo producem tot zgomotul ăsta?“. E ca şi cum ai călări un mustang. Din punctul ăsta de vedere suntem ai naibii de norocoşi că îl aveam pe Charlie Watts. Stilul lui semăna foarte mult cu cel al bateriştilor negri care cântau cu Sam, Dave şi gaşca de la Motown, sau al bateriştilor din formaţiile soul. Are aceeaşi tuşă. Foarte precis tot timpul, cu beţele printre degete, aşa cum bat în prezent cei mai mulţi tobari. Dacă încerci să dai ca nebunul, ai încurcat-o. Seamănă puţin cu surfingul; totul e OK câtă vreme eşti pe val. Şi pentru că Charlie era atât de bun, puteam să fiu şi eu la fel. Totul se leagă într-o formaţie; totul trebuie să fuzioneze, să curgă firesc.

Partea cea mai ciudată în povestea asta este că reuşind să facem ceea ce intenţionaserăm cu minţile noastre adolescentine, puriste şi înguste, de la vremea aceea, adică să-i aducem pe oameni spre blues, au reuşit de fapt să-i reconectăm pe americani la propria lor muzică. Iar asta e probabil contribuţia noastră muzicală cea mai importantă. Am recalibrat creierii şi urechile Americii albe. Şi n-aş zice

că am fost singurii – dacă nu exista Beatles probabil că nimeni n-ar fi dat năvală. Iar ei cu siguranţă nu erau bluesmani.

Muzica neagră americană rula ca un tren de mare viteză. Iar după moartea lui Buddy Holly şi a lui Eddie Cochran, cu un Elvis care se întorsese cam zdruncinat din armată, când am ajuns noi acolo erau Beach Boys şi Bobby Vee. Iar ei aveau un stil învechit. Nu erau în urmă decât cu vreo şase luni; nu era atât de mult. Dar lucrurile evoluau rapid. Beatles constituia piatra de hotar. După care s-au pomenit prizonieri în propria lor cuşcă aurită. „Cei patru fantastici.“ Ca urmare au apărut Monkees şi toate surogatele astea de două parale. Însă cred că la momentul acela muzicii albe americane îi lipsea ceva.

Când am ajuns prima dată în America şi în L.A., la radio se dădea numai Beach Boys, care pentru noi sunau caraghios – erau înainte de *Pet Sounds* – melodii despre decapotabile şi surfing, destul de jalnic interpretate, cu *lick*-uri preluate de la Chuck Berry. „Round, round get around / I get around“ mi s-a părut genial. Abia mai târziu, ascultând *Pet Sounds*, care e un pic prea cizelat, după părerea mea, am observat că Brian Wilson avea ceva aparte. „In My Room“, „Don’t Worry Baby“. Mi-au trezit mai tare interesul piesele de pe faţa B, cele pe care le-a strecurat el acolo. N-aveau mare lucru în comun cu ceea ce făceam noi, aşa că le puteam asculta liniştit la alt nivel. Mi s-au părut nişte melodii foarte bine lucrate. M-am adaptat cu uşurinţă la limbajul muzicii pop. Obişnuiam dintotdeauna să ascult orice, iar America a marcat o mare deschidere – auzeam acolo tot felul de înregistrări care erau hituri locale. Făceam cunoştinţă cu case de discuri şi cu muzicieni locali şi astfel am descoperit „Time Is on My Side“, în L.A., cântată de Irma Thomas. Se afla pe faţa B a unui single apărut la Imperial Records, o marcă pe care o remarcasem fiindcă era independentă, de succes şi avea sediul pe Sunset Strip.

Între timp am discutat cu oameni ca Joe Walsh de la Eagles şi mulţi alţi muzicieni albi despre ce ascultau prin adolescenţă şi mai totul se reducea la chestii provinciale, o paletă îngustă care depindea de postul local de radio FM, de obicei alb. Bobby Keys susţine că poate identifica originea cuiva pe baza gusturilor sale muzicale. Joe Walsh ne-a auzit cântând prin liceu şi mi-a mărturisit că l-am influenţat decisiv, din simplul motiv că nici el şi nici cunoscuţii lui nu mai auziseră ceva similar, fiindcă nu exista aşa ceva. El asculta *doo-wop* şi cam atât. De Muddy Waters habar n-avea. Surprinzător este că, din câte mi-a spus, a descoperit blues-ul

ascultându-ne pe noi. Şi s-a decis pe loc că e făcut pentru viaţa de trubadur, iar în prezent nu mai poţi să intri în vreun local fără să-l auzi zdrăngănind la chitara lui pe „Hotel California“.

Jim Dickinson, gagiul din sud care a cântat la pian pe „Wild Horses“, a luat contact, când era doar un puşti din Memphis, cu muzica neagră datorită singurului şi influentului post de radio dedicat acesteia, WDIA, astfel că odată ajuns la facultate în Texas avea deja un bagaj muzical care-l depăşea cu mult pe-al celorlalţi colegi. Însă nu văzuse nici un muzician negru, deşi locuia în Memphis, exceptându-i pe Memphis Jug Band, cu Will Shade şi Good Kid la *washboard*[10] cântând o dată pe stradă când avea el nouă ani. Dar barierele rasiale funcţionau aşa de puternic, încât astfel de muzicieni îi erau inaccesibili. Pe urmă Furry Lewis – la a cărui înmormântare a şi cântat – Bukka White şi alţii au fost scoşi la lumină odată cu renaşterea folkului. Chiar cred că Stones au avut o contribuţie importantă în a-i face pe oameni să dea un pic mai tare volumul.

Când am scos noi, în noiembrie ’64, „Little Red Rooster“, o piesă blues neşlefuită cu chitară *slide* şi tot tacâmul, a fost o mişcare îndrăzneaţă la momentul acela. Primeam numai reacţii negative de la casa de discuri, de la management, de la toată lumea. Dar simţeam că suntem pe val şi că putem să le forţăm mâna. Era un fel de sfidare a pop-ului. Cu aroganţa noastră de atunci, doream să arătăm cine suntem. *„I am the little red rooster / Too lazy to crow for day“*[11]. Să vă văd cum mai ajungeţi cu asta în top, şmecheraşilor. O melodie despre un cocoş. Mick şi cu mine ne-am asumat-o şi am zis gata, hai s-o băgăm. Ne reprezintă, la naiba! Şi stăvilarele au cedat după aceea, dintr-odată Muddy, Howlin’ Wolf şi Buddy Guy primeau oferte de concert şi prestau. A fost ca o breşă. Iar discul a ajuns pe locul întâi. Şi n-am nici o îndoială că activitatea noastră i-a permis lui Berry Gordy de la Motown să pătrundă pe alte pieţe şi că a împrospătat cu siguranţă şi bluesul din Chicago.

Am o agendă unde-mi notez schiţe şi idei pentru cântece, unde apar aceste rânduri:

ÎNTR-UN *JUKE JOINT*… ALABAMA? GEORGIA?

Iată-mă în sfârşit în elementul meu! O trupă incredibilă se tânguie pe o scenă văruită cu vopsea fosforescentă, ringul de dans tresaltă la unison, la fel ca sudoarea şi coastele care sfârâie pe grătar în

curtea din spate. Doar faptul că sunt alb mă scoate în evidenţă! Din fericire, nimeni nu observă această anomalie. Sunt acceptat, mă învăluie o căldură minunată. Sunt în al nouălea cer!

Majoritatea oraşelor, ca zona albă din Nashville, deveneau pustii pe la zece seara. Noi lucram cu negri, cu Vibrations, Don Bradley cred că-l chema. Cea mai tare trupă, erau capabili de orice. Făceau şi tumbe în timp ce cântau. „Aveţi ceva stabilit după concert?“ Deja sună a invitaţie. Sărim în taxi, pornim spre zona neagră şi începe distracţia. Mâncare pe săturate, toţi dansează de mama focului, toată lumea se simte grozav, şi asta contrasta aşa de tare cu partea albă a oraşului, mi-a rămas întipărit pe veci în memorie. Puteai să tot petreci acolo cu grătare, băutură, ţigări. Şi femeile voinice şi mămoase, care din cine ştie ce motiv au avut mereu grijă de noi ăştia subţirei şi delicaţi. Au început să ne dădăcească, ceea ce mie unul îmi convenea de minune. Strivit între doi sâni enormi… „Un masaj, băieţaş?“ „Sigur, cum spui tu, *mama*“. Totul lejer, relaxat. Şi te trezeşti într-o casă plină de negri care se poartă nespus de amabil cu tine, de nu-ţi vine să crezi. Adică, drace, mi-aş fi dorit să fie şi acasă aşa. Şi se-ntâmpla la fel prin toate oraşele. Te trezeşti întrebându-te unde mă aflu? Vezi o mamă babană acolo, tu eşti în aşternut cu fiică-sa, şi ea îţi aduce micul dejun în pat.

Prima oară am privit o ţeavă de armă în ochi la toaleta bărbaţilor de la Civic Auditorium (dacă nu mă-nşel) din Omaha, Nebraska. Pistolul era în mâna unui poliţai mătăhălos şi cărunt. Eram cu Brian în culise la o probă de sunet. Obişnuiam să bem cola cu *scotch* pe-atunci. Una peste alta, ne-am luat paharele de carton şi am pornit să dăm curs chemării naturii, cu paharele în mână. Stropeam noi veseli acolo şi aud cum se deschide uşa în spate. „OK, întoarceţi-vă încet“, a şuierat o voce. „Du-te dracului“, i-a răspuns Brian. „În clipa asta“, s-a auzit din nou şuieratul. Ne-am scuturat-o şi ne-am uitat peste umăr. O namilă de poliţai cu ditamai revolverul în pumnul enorm ne fixa cu o privire ameninţătoare. Linişte deplină când Brian şi cu mine holbam ochii la gaura neagră. „Asta e o clădire publică. Băuturile alcoolice nu sunt permise! Goliţi-vă paharele în closet. Acum! Fără mişcări bruşte. Executarea!“. Ne pufnea râsul, dar am făcut ce ni se ordonase. Omul controla situaţia. Brian a zis ceva despre reacţie exagerată, ceea ce l-a scos din pepeni pe bulangiu, de a-nceput să-i tremure ţeava. Am început să bâiguim că nu cunoşteam acest regulament, la care el ne-a lătrat că necunoaşterea legii nu e o scuză. Mă

pregăteam să-l întreb de unde ştie că bem alcool, dar m-am abţinut. Mai aveam o sticlă în vestiar.

Curând după aceea am făcut rost de un Smith & Wesson calibrul 38 special. Pistolul tipic pentru Vestul Sălbatic! L-am luat dintr-o parcare de camioane pentru douăzeci şi cinci de dolari, cu muniţia inclusă. Aşa a început relaţia mea ilicită cu venerabila firmă. Nu figurez în catastifele lor! Destui dintre tovarăşii noştri de drum aveau arme. Erau nişte tipi duri cei cu care lucram. Îmi amintesc şi latura cealaltă. Băltoace de sânge care se prelingeau pe sub uşile cabinelor, ştiai că se caftesc unii şi nu voiai să te implici. Dar cel mai groaznic era când apăreau gaborii. Mai ales în culise. Frate, să fi văzut cum îşi luau tălpăşiţa unii muzicieni! Mulţi dintre tipii ăştia cu care mergeam prin turneu erau daţi în urmărire pentru vreo chestie. Infracţiuni minore, cum ar fi neplata pensiei alimentare sau furt de maşini. Nu lucrai cu sfinţi. Cântau bine, se puteau lipi oricând de o trupă, amestecându-se printre ceilalţi trubaduri. Aveau şcoala vieţii, afurisiţii. Te trezeai în culise cu o brigadă de poliţai care avea mandat pentru cutare chitarist din cutare formaţie. Ziceai c-a venit potera să-i ia cu arcanul. Dumnezeule! Ce panică… Îl vedeai pe pianistul lui Ike Turner cum o zbugheşte pe scări în jos.

Pe la sfârşitul primului turneu american aveam impresia că am dat chix. Făcuseră din noi nişte vânzători ambulanţi de iluzii şi nişte circari pletoşi. Când am ajuns la Carnegie Hall din New York, parcă ne-am fi întors în Anglia la fetiţele care se isterizau. America se trezea în sfârşit. Şi ne-am dat seama că ăsta era abia începutul.

Mick şi cu mine nu puteam bate atâta drum până la New York în ’64 fără să mergem şi la Apollo. Aşa că am contactat-o iarăşi pe Ronnie Bennett. Ne-am dus în parcul Jones Beach cu toate fetele de la Ronettes într-un Cadillac roşu. Ne-au sunat de la recepţie: „Vă aşteaptă jos o doamnă“. „Haideţi, să mergem.“ Şi era săptămâna James Brown la Apollo. Poate ar fi bine să povestească Ronnie ce băieţi englezi de treabă eram – contrar opiniei majorităţii:

> **Ronnie Spector:** Când au venit Keith şi Mick prima dată în America nu s-au prea bucurat de succes. Dormeau pe jos în sufrageria maică-mii din Harlemul hispanic. N-aveau un sfanţ, iar mama se scula devreme şi le făcea ochiuri cu bacon. Şi Keith de fiecare dată zicea: „Săru’mâna pentru masă, doamnă Bennett“. Pe urmă i-am dus să-l vadă pe James Brown la Apollo şi asta i-a îndârjit foarte tare. S-au dus acasă şi s-au întors

superstaruri. Pentru că le-am arătat ce-am făcut,
cum am crescut şi cum mergeam la sala Apollo
când aveam unsprezece ani. I-am introdus în culise
şi au cunoscut toate vedetele astea rhythm & blues.
Îmi amintesc cum îi tremurau genunchii lui Mick
când am trecut pe lângă cabina lui James Brown.

Am ajuns prima oară în rai când m-am trezit cu Ronnie Bennett (viitoare Spector!) dormind lângă mine, cu un zâmbet aşternut pe chip. Eram nişte copii. Nici că există ceva mai frumos. Doar mai sofisticat. Ce să vă spun? M-a dus acasă la părinţii ei, m-a dus la ea în dormitor. De mai multe ori, dar atunci a fost prima dată. Şi eu sunt doar un chitarist. Vă daţi seama?

James Brown era toată săptămâna aia pe afiş la Apollo. Du-te la Apollo să-l vezi pe James Brown. Păi chiar că mă duc. Cum să ratezi aşa ceva? Omul era tare de tot. La marele fix. Şi noi care aveam impresia că suntem o trupă închegată! Disciplina din formaţia lui m-a impresionat mai mult ca orice altceva. Pe scenă James pocnea o dată din degete dacă i se părea că cineva a ratat o măsură sau a falsat şi vedeai cum îi cade faţa respectivului muzician. Le indica pe degete amenda impusă. Tipii îi urmăreau mâinile. L-am văzut chiar şi pe Maceo Parker, saxofonistul care era practic arhitectul formaţiei lui James Brown – şi cu care am ajuns să colaborez în cele din urmă în Winos – cum a încasat o amendă de vreo cincizeci de dolari în seara aceea. A fost un spectacol fantastic. Mick se uita la jocul de picioare. El l-a urmărit mai atent ca mine în ziua aceea – solist vocal, dansator, omul care face jocurile.

În seara aceea, în culise, James a vrut să se dea mare faţă de englezi. E acolo cu Famous Flames[12] şi-l trimite pe unul după un hamburger, pe-altul îl pune să-i lustruiască pantofii, îşi umileşte propria formaţie. Pentru mine Famous Flames contau în primul rând, iar James Brown se întâmpla să fie solistul lor. Dar felul în care domnea peste supuşii săi, peste bodyguarzi şi peste trupa în sine i se părea fascinant lui Mick.

* * *

Când ne-am întors în Anglia, cea mai mare diferenţă o simţeam la revederea cu vechii prieteni, majoritatea muzicieni; erau deja impresionaţi că suntem Rolling Stones, însă acum „Aţi fost în State, frate“. Am conştientizat că

trecuserăm dintr-odată în altă categorie doar pentru că fuseserăm în America. Asta îi scotea din pepeni pe fanii englezi. La fel s-a întâmplat şi cu fanii Beatles. Nu mai eram „ai lor“. Se simţea ranchiuna. Mai cu seamă la Blackpool. Acolo, la Empress Ballroom, la câteva săptămâni după ce revenisem, am dat iarăşi ochii cu gloata, de data asta o gaşcă de derbedei scoţieni abţiguiţi şi însetaţi de sânge. Veneau după o aşa-zisă săptămână scoţiană. Toate fabricile din Glasgow îşi închiseseră porţile şi aproape toţi cei de acolo s-au dus la Blackpool, staţiunea de pe litoral. Începem noi concertul, sala ticsită, o groază de oameni, mulţi dintre ei matoliţi rău de tot, puşi cu toţii la ţol festiv. Şi cu cântam aşa, mă pomenesc că un bulangiu roşcovan îmi trage o flegmă. Mă trag într-o parte. Ăsta după mine, mă flegmează din nou şi de data asta mă nimereşte pe mutră. Mă duc iarăşi în faţa lui şi mă mai scuipă o dată. Scena era poziţionată astfel încât capul lui se afla la nivelul pantofului meu, eram poziţionat ca pentru penalty. Mi-am luat avânt şi, *poc*, i-am futut un şut în cap, cu graţia lui Beckham. Nu şi-a mai revenit niciodată de-a binelea. După care s-a dezlănţuit tămbălăul. Au nimicit tot, inclusiv pianul. Din toate sculele n-am recuperat nici o bucăţică mai mare de trei degete, cu sârme care atârnau. De-abia am reuşit să scăpăm cu viaţă de-acolo.

La puţină vreme după întoarcerea din State am apărut la *Juke Box Jury*, o emisiune tv foarte populară, realizată de un tip versat pe nume David Jacobs, unde vedetele din juriu comentau înregistrările pe care le punea Jacobs şi decideau apoi care a trecut testul şi care nu. A fost una dintre acele clipe decisive pe care n-am perceput-o deloc ca atare atunci. Dar presa a considerat-o mai apoi o declaraţie de război între generaţii, o sursă de indignare, de teamă şi dezgust. În aceeaşi zi am înregistrat pentru altă emisiune, *Top of the Pops*, ca să ne promovăm single-ul cu piesa lui Bobby Womack „It’s All Over Now“. Mă obişnuisem să fac playback fără să roşesc; aşa se practica. Foarte puţine spectacole erau în direct. Deveneam tot mai sarcastici din pricina viermuielii ăsteia. Îţi dădeai seama că faci parte dintr-una din cele mai imunde industrii, pe care o depăşea poate doar lumea interlopă. O industrie în care râdeai numai când reuşeai să tragi pe cineva pe sfoară. Mi se pare că la vremea aceea cam pricepusem că ni se distribuise un rol, că n-aveam cum să ne opunem, că nimeni, de altfel, nu-l mai jucase vreodată şi că, prin urmare, avea să fie amuzant. Şi ni se rupea total. Andrew Oldham descrie prestaţia noastră de la *Juke Box Jury* în cartea lui, *Stoned*.

> **Andrew Oldham:** Fără să-i incit eu, au început să se comporte ca nişte huligani de ultima speţă, reuşind să confirme pe deplin şi definitiv în douăzeci şi cinci de minute părerea execrabilă a naţiunii despre ei. Mârâiau, se hlizeau, erau nemiloşi cu aiurelile alea muzicale şi răutăcioşi cu imperturbabilul domn Jacobs. N-a fost vreo manevră regizată ca să dea bine pentru presă. Brian şi Bill s-au străduit să fie cât de cât amabili, dar Mick, Keith şi Charlie nici nu s-au sinchisit.

Nici unul din noi nu s-a arătat prea spiritual. Ne-am mulţumit să desfiinţăm toate discurile pe care le puneau. În timpul piesei, noi veneam cu chestii de genul: „Nu-s calificat să comentez asta“, „Aşa ceva nu se poate asculta. Să fim serioşi“. Iar David Jacobs încerca să ascundă gunoiul sub preş. Jacobs era un tip cam slugarnic, însă destul de cumsecade la urma urmei. Până atunci fusese floare la ureche pentru el: Helen Shapiro şi Alma Cogan, oameni serioşi de genul celor de la Variety Club, bisericuţele acelea căldicele din showbiz unde toţi se cunoşteau între ei, când deodată am apărut şi noi de nicăieri. Nu mă îndoiesc că David şi-o fi zis: „Îţi mulţumesc din suflet, BBC, şi-aştept un spor la salariu pentru că a trebuit să lucrez cu ăştia“. Mai rău nu se poate. Stai că urmează Sex Pistols, prietene.

Variety Club era un fel de cerc al iniţiaţilor din showbiz pe vremea aceea. Nici nu ştiai ce-i acolo, masonerie, instituţie filantropică… o găşculiţă care efectiv dirija showbizul. Mafia britanică a spectacolului, nişte indivizi ciudaţi şi prăfuiţi. Am picat la ţanc şi le-am dărâmat şandramaua. Billy Cotton sau Alma Cogan îi dădeau înainte. Dar se vedea că toţi indivizii ăştia faimoşi, dintre care foarte puţini aveau de fapt vreo chemare, deţineau o putere de decizie incredibilă. Ei hotărau cine pe unde cântă, cui i se deschid larg porţile şi cui i se trântesc în nas. Şi, din fericire, Beatles îi mai puseseră la punct. Zarurile fuseseră deja aruncate, aşa că efectiv nu mai ştiau pe unde să scoată cămaşa atunci când au fost siliţi să aibă de-a face cu noi.

Am obţinut un contract cu casa de discuri Decca doar pentru că Dick Rowe i-a refuzat pe Beatles. Îi preluase EMI, iar lui nu-i dădea mâna să repete aceeaşi greşeală. Cei de la Decca erau disperaţi – mă şi mir că Rowe mai lucra acolo. Pe-atunci aveau impresia că e doar un moft trecător, la fel ca tot ce se-ntâmpla în „divertisment“, le aranjăm puţin freza şi îi dăm noi pe brazdă. Dar efectiv ne-au propus contractul doar fiindcă nu-şi puteau permite să mai dea chix încă o dată.

Altfel nu s-ar fi atins de noi nici cu prăjina. Aveau nişte prejudecăţi. Toată învârteala aceea funcţiona ca la Variety Club, un semn din cap, o privire cu tâlc… Până atunci le-a mers, nu-i vorbă, dar dintr-odată s-au trezit că, pac, sunteţi în secolul douăzeci şi e deja 1964.

După venirea lui Andrew totul s-a mişcat extrem de rapid. Mie cel puţin îmi dădea impresia că ne scapă printre degete. Dar pricepeai totodată că ţi-au pus căpăstrul, băiete, şi că trebuie să te împaci cu situaţia. Nu prea voiam să accept asta iniţial, însă Andrew ştie că nu mi-a trebuit mult. Ne gândeam la acelaşi lucru – hai să vedem cum să ne folosim de Fleet Street. Totul a pornit cumva de la un incident din timpul unei şedinţe foto, când unul dintre fotografi i-a zis lui Andrew: „Ce jegoşi sunt!“. Lui Andrew nu-i trebuia mai mult şi a decis ca de atunci înainte să le ofere exact ce-i cereau. A sesizat deodată armonia contrariilor. Lucrase deja pentru Beatles împreună cu Epstein, şi ştia cum stă treaba. Dar trebuie să recunoaştem că în mine şi-a găsit partenerul ideal. Încă de la început a fost o scânteie între noi. Mai târziu am devenit prieteni buni, însă atunci îl priveam pe Andrew la fel cum ne privea el pe noi – „M-aş putea folosi de pungaşii ăştia“.

Presa era foarte uşor de manipulat, puteam să facem orice. Să facem în aşa fel încât să fim daţi afară din hoteluri, să ne pişăm pe stradă, lângă un garaj. Acolo de fapt n-a fost o pură întâmplare. Când îl taie pişarea pe Bill, îl ţine câte o jumătate de oră. Doamne Dumnezeule, de unde scoate omuleţul ăla aşa un şuvoi? Ne-am dus la Grand Hotel în Bristol chitiţi ca să ne-arunce în stradă. Andrew a sunat ziariştii să-i anunţe, dacă vreţi să vedeţi cum îi dau afară pe Stones de la Grand Hotel, să fiţi acolo la ora cutare – pentru că eram îmbrăcaţi necorespunzător. Andrew ştia să-i vrăjească, se ţineau scai după noi. Şi s-a ajuns bineînţeles la chestii de genul: „I-aţi da voie fiicei dumneavoastră să se mărite cu unul ca ăsta?“. Nu ştiu dacă Andrew a sugerat cuiva această idee sau dacă s-o fi născut pur şi simplu la vreo băută.

Eram de-a dreptul respingători. Dar ăştia înghiţeau orice. Habar n-aveau ce i-a lovit. Era război total, pe bune, un atac asupra întregii structuri publicitare. Şi brusc îţi dai seama că lumea aceea există, că toţi indivizii ăştia aşteaptă să le spui ce au de făcut.

Când noi ne dădeam în spectacol, Andrew se plimba într-un Chevrolet Impala condus de Reg, namila lui de şofer, un gay din cartierul Stepney. Reg ăsta era un tip super-dubios. Pe-atunci era un miracol să-ţi dedice vreun ziarist de

rock patru rânduri în *New Musical Express*, dar conta enorm, pentru că aveai parte de foarte puţină difuzare la radio şi mai deloc la televizor. Un redactor la *Record Mirror*, Richard Green, folosise acel spaţiu preţios ca să scrie despre tenul meu. Nici măcar n-aveam defectele pe care le menţiona. Dar pentru Andrew asta a fost picătura care-a umplut paharul. L-a luat pe Reg şi s-au năpustit în biroul redactorului. În timp ce Reg îi ţinea mâinile scoase afară pe geamul-ghilotină, Andrew i-a spus lui Richard – şi citez iarăşi din amintirile lui:

> **Andrew Oldham:** Richard, azi-dimineaţă am primit un telefon de la o anume doamnă Richards, care era foarte necăjită şi ofensată. Tu n-o cunoşti, dar este mama lui Keith Richards. M-a întrebat „Domnule Oldham, nu puteţi face cumva să-l împiedicaţi pe acest om să mai scrie despre acneea fiului meu? Ştiu că n-aveţi cum să opriţi toate acele josnicii cum că ar fi nişte nespălaţi. Dar Keith e un băiat sensibil, chiar dacă ascunde acest lucru. Vă rog, domnule Oldham, puteţi să faceţi ceva?“. Aşa că, Richard, uite care-i situaţia. Dacă mai scrii vreodată ceva deplasat despre Keith, vreo chestie care să-i supere mama, fiindcă eu mi-am luat un angajament faţă de mama lui Keith, o să-ţi stea mâinile unde se află şi acum, dar cu o mare diferenţă. Reg aici de faţă va trânti fereastra aia împuţită peste labele tale hidoase, de n-ai să mai scrii multă vreme, rahat cu ochi invidios ce eşti, şi nici n-ai să dictezi, pentru c-o să ai falca prinsă-n copci după ce ţi-o rupe Reg.

După care şi-au luat rămas bun şi au plecat. Habar n-aveam, înainte să-i citesc cartea, că Andrew încă mai locuia cu mama lui când se ţinea de actele astea de vitejie. Probabil că există o legătură. Era mai deştept şi mai abil decât tâmpiţii care dirijau presa şi decât grangurii de la conducerea caselor de discuri, care nu pricepeau o iotă din ce se petrecea. Dacă erai isteţ, puteai să dai lovitura. Cam ca în *Portocala Mecanică*. Nu exista vreun consens, de genul „Vrem să schimbăm societatea din temelii“; ştiam doar că lucrurile se mişcă şi că ne putem aduce şi noi contribuţia. Erau atât de nepăsători. Atât de plini de ei. Şi ne-am gândit: „Cum să ne dezlănţuim?“.

Evident că ne-am izbit cu toţii de zidul sistemului. Dar ne mâna un avânt de nestăvilit. Ca atunci când cineva spune

o chestie şi ţie-ţi stă pe limbă cea mai tare replică. Ştii că de fapt n-ar trebui s-o zici, dar se cere rostită, chiar dacă îţi dai seama c-o să te bage-n belea. E prea bună ca să n-o spui. Te-ai gândi că eşti un pămpălău dacă taci din gură.

Oldham s-a format în mare parte după modelul idolului său Phil Spector, atât ca producător, cât şi ca manager, dar, spre deosebire de Spector, el nu era un talent înnăscut în studio. Nu cred că Andrew o să mă contrazică dacă spun că nu le prea avea cu muzica. Ştia el ce-i place şi ce le place şi altora, dar dacă-i ziceai de un Mi major 7, la fel de bine ai fi putut să-l întrebi „Care este sensul vieţii?“. Pentru mine un producător adevărat e acela care reuşeşte ca la capăt de drum să-i facă pe toţi să exclame „Asta e, fraţilor, ne-a ieşit!“. Contribuţia muzicală a lui Andrew era minimală şi se rezuma de obicei la vocile de acompaniament. Nişte la-la-la aici. Bine, hai că băgăm. Nu a intervenit niciodată peste metodele noastre de lucru, indiferent dacă le aproba sau nu. Dar ca producător cu drepturi depline, care să se priceapă la înregistrări şi la muzică, nu stătea tocmai pe roze. Cunoştea bine piaţa, mai ales după ce ne-am dus în America. Odată ce am ajuns acolo i s-a ridicat ceaţa de pe ochi în privinţa rolului nostru, aşa că ne-a acordat tot mai multă libertate să-l jucăm. Geniul metodei lui Andrew a stat în mare parte în faptul că ne-a lăsat pe noi să facem albumele. Şi că a venit cu o tonă de energie şi de entuziasm. Când trebuie să tragi treizeci de duble şi începi să te clatini un pic, îţi prinde bine o încurajare, „Hai, încă o dată“, ceva care să te însufleţească. „Haideţi că ne iese, încă puţin…“

În copilăria mea, să pleci din Anglia era aproape un concept abstract. Tatăl meu o făcuse o dată, dar asta s-a întâmplat când era în armată, debarcând în Normandia şi paradindu-şi piciorul. Părea ceva imposibil. Despre alte ţări doar citeai sau le vedeai la televizor ori prin *National Geographic*, negresele alea cu ţâţele lăsate şi cu gâtul lung. Dar nu sperai să le vezi niciodată cu ochii tăi. N-aş fi reuşit în veci să strâng atâţia bani cât să ies din ţară.

Una din primele noastre destinaţii, după Statele Unite, a fost Belgia, şi chiar şi asta însemna o aventură. Era ca şi cum te-ai fi dus în Tibet. Sau în Olympia, în Paris. Şi deodată te pomeneşti în Australia, vezi lumea şi mai primeşti şi bani pentru asta! Însă, Dumnezeule sfinte, există şi nişte găuri negre…

De pildă Dunedin, aflat în Noua Zeelandă, aproape cea mai sudică localitate a planetei. Arăta ca Tombstone din Arizona şi chiar aşa te şi simţeai acolo. Încă mai avea parii de

priponit caii. Era într-o duminică, o duminică ploioasă şi posomorâtă în Dunedin, 1965. Nu cred că poate exista loc mai deprimant pe faţa pământului. Cea mai lungă zi din viaţa mea, părea că nu se mai termină. În general ne pricepeam binişor să ne distrăm, însă Dunedin făcea Aberdeenul să pară Las Vegas. Se întâmpla foarte rar să ne pleoştim toţi deodată; de obicei se găsea măcar unul care să le ridice moralul celorlalţi. Dar la Dunedin toată lumea era complet deprimată. Nici o şansă de salvare prin râs. Nici măcar băutura nu te ameţea. Duminica ciocăneau timid pe la uşi, „Ă, slujba la biserică peste zece minute…“ Era pur şi simplu o zi dintr-aia nenorocită şi întunecată care-mi amintea de copilărie, o zi lugubră care nu se mai termină, nici o speranţă la orizont. Pentru mine plictiseala e o boală şi nu sufăr de ea, însă în momentul ăla am simţit că am ajuns la fundul sacului. „Cred că mă pun în cap, să încerc să reciclez drogurile.“

Dar Roy Orbison! Ne aflam acolo doar fiindcă eram cu Roy Orbison. El era capul absolut de afiş în seara aceea. Ce far luminos în bezna de la capătul lumii! Uimitorul Roy Orbison. Era unul dintre texanii ăia care izbutesc să facă faţă tuturor încercărilor, inclusiv vieţii lui tragice. Copiii i-au murit într-un incendiu, soţia, într-un accident de maşină, nimic din viaţa personală n-a mers cum trebuie pentru marele O, dar nu cred să fi întâlnit un gentleman mai amabil sau o fire mai stoică. Talentul acela incredibil datorită căruia părea să crească de la 1.65 la 2 metri îndată ce urca pe scenă. Rămâneai uluit când îl vedeai. Făcuse plajă, se înroşise ca racul, cu o pereche de pantaloni scurţi pe el. Şi stăteam toţi de vorbă, zdrăngănind la chitară, la o ţigară şi un pahar. „Gata, în cinci minute intru.“ Urmărim numărul de deschidere. Şi numai ce vezi că apare chestia asta complet transformată, care pare că s-a lungit cu cel puţin treizeci de centimetri, dominând impunător publicul. Mai adineauri era în pantaloni scurţi; cum a făcut-o? E unul din aspectele magice ale prezenţei pe scenă. În culise poţi fi un prăpădit. Dar e de-ajuns un „Doamnelor şi domnilor“ sau „Vi-l prezint pe“ şi devii altcineva.

Eu şi Mick am încercat luni de-a rândul să compunem, ca să avem ceva de înregistrat pentru Stones. Am scris nişte piese oribile, cu titluri de genul „We Were Falling in Love“ şi „So Much in Love“, ca să nu mai zic de „(Walkin’ Thru the) Sleepy City“ (copiată după „He’s a Rebel“). Câteva s-au bucurat de un oarecare succes – Gene Pitney, de pildă, a cântat „That Girl Belongs to Yesterday“, numai că el a îmbunătăţit textul şi titlul nostru iniţial, care era „My Only Girl“. Eu am compus un giuvaer acum uitat, intitulat „All I

Want is My Baby“, pe care l-a înregistrat Bobby Jameson, amicul lui P. J. Proby; am mai compus „Surprise, Surprise“, înregistrată de Lulu. Am pus capăt şirului de hituri semnate Cliff Richard când el a înregistrat piesa noastră „Blue Turns to Grey“ – una din acele rare ocazii când o înregistrare de-a lui a intrat în Top 30, şi nu în Top 10. Şi i-am propulsat şi pe Searchers când au preluat „Take It Or Leave It“. Activitatea noastră de compozitori îndeplinea totodată rolul de-a sabota concurenţa, care ne mai şi plătea pentru asta. Cu Marianne Faithfull a avut efectul contrar. A transformat-o într-o stea cu „As Tears Go By“ – titlul melodiei din *Casablanca*, „As Time Goes By“, modificat de Andrew Oldham – compusă pe o chitară cu douăsprezece corzi. Noi ne gândeam: „Ce porcărie!“. Ne-am dus şi i-am cântat-o lui Andrew, iar el a decretat: „E un hit“. În ciuda aşteptărilor noastre, am vândut-o şi am făcut bani cu ea. Mick şi cu mine ne-am zis că ăştia chiar că-s bani nemunciţi!

Noi doi ştiam deja în momentul acela că rolul nostru era de fapt să compunem melodii pentru Stones. Ne-a luat vreo opt sau nouă luni până să scoatem „The Last Time“, prima piesă pe care am simţit c-o putem livra băieţilor din trupă fără să fim daţi pe uşă afară. Dacă aş fi mers la Rolling Stones cu „As Tears Go By“, mi-ar fi zis: „Du-te învârtindute“. Încercam, împreună cu Mick, să şlefuim materialul. Ne tot ieşeau nişte balade care n-aveau nimic de-a face cu ce cântam noi. Şi-n cele din urmă ne-a ieşit „The Last Time“, ne-am uitat unul la celălalt şi ne-am decis, hai să vedem ce zic şi băieţii. Melodia conţine primul riff caracteristic pentru Stones; refrenul e preluat din piesa celor de la Staple Singers, „This May Be the Last Time“. Puteam continua să lucrăm la bucata asta; acum trebuia găsită strofa. Avea ceva tipic Stones, care probabil nu s-ar fi putut scrie mai demult – o melodie despre viaţa pe drumuri după ce i-ai dat unei tipe papucii. „You don’t try very hard to please me.“ Nu serenada tipică dedicată iubitei inaccesibile. De-abia atunci s-a produs declicul, cu piesa aceea, când eu şi cu Mick ne-am simţit suficient de siguri pe noi încât să le-o prezentăm lui Brian şi Charlie, şi mai ales lui Ian Stewart, instanţa supremă. Cu melodiile mai vechi ne-ar fi luat la şuturi. Dar piesa asta ne definea în mare măsură şi a urcat pe primul loc în Marea Britanie.

Andrew mi-a dăruit ceva extraordinar. Nu mă gândisem niciodată să compun muzică. El m-a determinat să învăţ meşteşugul şi totodată mi-am dat seama că mă pricep cu adevărat la asta. Şi încet-încet ţi se deschide această nouă lume, fiindcă acum nu mai eşti doar un instrumentist care

încearcă să imite stilul altuia. Nu mai exprimi doar sentimentele altora. Pot să-ncep să exprim ceea ce simt eu, să compun muzica mea. E aproape ca o străfulgerare.

„The Last Time“ a fost înregistrată într-o perioadă magică la studiourile RCA din Hollywood. Am tras acolo cu întreruperi mai bine de doi ani, din iunie 1964 până prin august 1966, culminând cu albumul *Aftermath*, pe care toate melodiile au fost scrise de Mick şi de mine, Glimmer Twins (Gemenii sclipitori), aşa cum ne-am autointitulat mai târziu. Aceea a fost perioada când totul – compoziţie, înregistrare, interpretare – a trecut la un nivel superior şi când Brian a început să piardă controlul.

Munca a fost întotdeauna istovitoare. Treaba nu se termina în momentul în care cobora de pe scenă. Trebuia să ne întoarcem la hotel şi să ne punem din nou pe şlefuit melodiile. Reveneam de pe drumuri şi aveam patru zile la dispoziţie ca să definitivăm piesele pentru un album, cel mult o săptămână. Îţi lua cam treizeci – patruzeci de minute să tragi o piesă. Nu era foarte complicat, fiindcă veneam din turneu, iar trupa mergea strună. Şi aveam vreo zece – cincisprezece melodii. Dar se muncea non-stop, sub presiune, ceea ce nouă ne făcea bine probabil. Când am înregistrat „The Last Time“, în ianuarie 1965, reveniserăm din turneu şi eram cu toţii frânţi de oboseală. Intraserăm în studio să înregistrăm doar acest single. După ce am terminat „The Last Time“, singurii din trupă care se mai ţineau pe picioare eram eu şi cu Mick. Se mai aflau acolo Phil Spector – pe care Andrew îl rugase să vină şi să asculte piesa – şi Jack Nitzsche. Apăruse şi-un om de serviciu să dea cu mătura şi dintr-un colţ al uriaşului studio răzbătea acest sunet domol, în vreme ce grupul supravieţuitorilor îşi lua în braţe instrumentele. Spector a preluat basul lui Bill Wyman, Nitzsche a trecut la clavecin şi faţa B a discului, „Play with Fire“, s-a tras cu jumătate de Rolling Stones, în această formulă unică.

Când am ajuns pentru prima oară la Los Angeles, în cel de-al doilea turneu, l-au trimis pe Sonny Bono să ne aştepte cu o maşină la aeroport, el fiind atunci agentul lui Phil Spector. Un an mai târziu Sonny şi Cher aveau să fie sărbătoriţi la hotelul Dorchester şi prezentaţi lumii întregi de Ahmet Ertegun. Însă la momentul respectiv, ştiind că ne căutam un studio, Sonny ne-a făcut legătura cu Jack Nitzsche, iar RCA a fost prima casă de discuri pe care ne-a propus-o el. Ne-am înfiinţat aproape direct acolo, în lumea limuzinelor şi a piscinelor, venind dintr-un turneu irlandez de trei zile – un contrast cultural aproape suprarealist. Jack tot

intra şi ieşea din studio, în primul rând ca să mai scape de Phil Spector şi să mai ia câte o pauză de la munca titanică necesară pentru a crea acel „zid sonor“. Jack era geniul, nu Phil. Mai degrabă Phil l-a preluat pe excentricul Jack şi i-a supt toată seva. Dar Jack Nitzsche era un aranjor, muzician şi catalizator de talente foarte tăcut – lucra fără să fie plătit, din motive pe care nici până în prezent nu le cunosc, probabil pentru c-o făcea din pasiune – un om cu o importanţă covârşitoare pentru noi la vremea aceea. Venea la sesiunile noastre de înregistrări ca să se destindă şi mai arunca şi câte o sugestie. Când avea chef să pună mâna pe vreun instrument, nu ezita. Apare pe „Let's Spend the Night Together“, unde a preluat partitura mea de pian, iar eu am trecut la bas. E doar un exemplu al contribuţiei lui. Îl iubeam pe omul ăsta.

Nu ştiu cum se face, dar continua să ne bată vântul prin buzunare chiar şi spre sfârşitul anului 1964. Primul nostru album, *The Rolling Stones*, domina topurile şi am reuşit să vindem 100.000 de exemplare, mai multe decât au vândut iniţial Beatles. Aşadar, unde se duceau banii? De fapt ne consideram norocoşi că reuşeam să ne acoperim măcar cheltuielile. În acelaşi timp, ne dădeam seama că nu profităm de pe urma pieţei pe care o creaserăm. Nu primeai plata pentru vânzările din Anglia decât după un an de la lansarea albumului şi chiar după un an jumate, dacă era vorba de vânzările din străinătate – ăsta era sistemul. N-am câştigat mai nimic în turneele americane. La hotel stăteam claie peste grămadă. Oldham dormea pe canapeaua lui Phil Spector. Am participat la spectacolul T.A.M.I. din America spre sfârşitul lui 1964 – spectacolul unde am intrat după James Brown – ca să ne putem întoarce acasă. Am încasat 25.000 de dolari. La fel ca Gerry & the Pacemakers şi Billy J. Kramer cu Dakotas. O sumă enormă, nu-i aşa?

Prima încasare adevărată, cu bani gheaţă, a venit din vânzarea „As Tears Go By“. Chiar îmi aduc aminte când am primit banii. Ce-i mai sorbeam din ochi! Pe urmă i-am numărat şi i-am admirat din nou. Şi iarăşi i-am pipăit şi i-am atins. N-am făcut *nimic* cu ei. Doar îi ţineam în cutie şi mă bucuram, mamă, ce de bani am! Drace! Nici nu ţineam să-mi cumpăr ceva anume ori să-i cheltuiesc. Aveam bani pentru prima oară în viaţă… Poate o să-mi iau vreo cămaşă nouă, sau nişte corzi de chitară. Dar în esenţă era ceva de genul „Ce chestie, nu-mi vine să cred!“. Au chipul reginei şi semnătura de rigoare, şi te-ai procopsit cu mai mulţi decât ai ţinut vreodată în mână, mai mulţi decât câştigă taică-tu într-un an,

trudind şi spetindu-se. Bun, dar ce să faci cu ei e altă treabă, fiindcă până una alta urmează un nou concert şi-am de lucru. Dar trebuie să spun că primul contact cu un teanc de bancnote de o sută noi-nouţe şi foşnitoare n-a fost deloc nesatisfăcător. Mi-a luat ceva vreme să mă prind ce să fac cu ei. Dar atunci am simţit pentru prima oară că ne aflăm pe cai mari. Nu făcusem decât să compun vreo două piese şi mi-au dat banii ăştia.

Am încasat o lovitură puternică atunci când Robert Stigwood nu ne-a plătit pentru un turneu la care participaserăm alături de nişte artişti manageriaţi de el. Dacă ne-am fi informat, am fi aflat că aşa operează el – plăţi întârziate care ajungeau să nu se mai finalizeze niciodată – şi că va trebui să ne adresăm inclusiv Înaltei Curţi de Justiţie. Dar până atunci, din păcate pentru el, într-o seară, la un club care se numea The Scotch of St. James, a comis formidabila greşeală de a coborî scările tocmai când urcam eu şi cu Andrew. I-am blocat drumul ca să-i smulgem plata cuvenită. Pe o scară în spirală nu te poţi folosi de cizmă, aşa că l-am tratat cu genunchiul, câte unul pentru fiecare mie de lire pe care ne-o datora – şaisprezece în total. Dar nici măcar aşa nu şi-a cerut scuze. Poate că nu l-am pocnit suficient de tare.

Iar când am mai făcut rost de nişte bani, m-am ocupat de mama. Doris şi Bert se despărţiseră la un an după ce am plecat eu de-acasă. Tata ca tata, dar mamei i-am cumpărat o casă. Am păstrat permanent legătura cu Doris. Dar asta însemna că nu pot să ţin legătura cu Bert, fiindcă se despărţiseră. Nu puteam să iau partea cuiva. Şi nici nu prea aveam timp pentru aşa ceva, fiindcă viaţa devenea tot mai captivantă. Alerg de colo-colo; am altele de făcut. Ce se-ntâmpla cu mama şi cu tata nu mă preocupa în mod deosebit.

Apoi a apărut „Satisfaction“, piesa care ne-a făcut celebri în toată lumea. Stăteam în apartamentul meu din Carlton Hill, districtul St. John’s Wood, mă despărţisem de fosta iubită şi încă eram pe tuşă. De aici poate şi tonalitatea melodiei. Am compus „Satisfaction“ în somn. Habar n-aveam că am compus-o, slavă Domnului că aveam micuţul casetofon Philips. Doar printr-o minune am verificat casetofonul în dimineaţa aceea, ştiind că băgasem o casetă nouă-nouţă în seara precedentă, iar acum vedeam că ajunsese la capăt. Am derulat-o şi am dat peste „Satisfaction“. Era practic o ciornă. Aveam acolo doar scheletul melodiei, fără încărcătura de sunet, fireşte, deoarece cântasem la chitara acustică. Şi patruzeci de minute cu mine sforăind. Dar scheletul e tot ce-ţi

trebuie. Am păstrat caseta aia o vreme şi-mi doresc s-o fi avut şi acum.

Mick a scris versurile pe marginea piscinei în Clearwater, Florida, cu patru zile înainte să intrăm în studio şi s-o înregistrăm – mai întâi la Chess în Chicago, o versiune acustică, pe urmă cu acel efect de *fuzz* la RCA în Hollywood. Nu exageram în cartea poştală pe care am trimis-o acasă din Clearwater şi unde scriam „Bună, mamă. Muncesc ca un câine, la fel ca întotdeauna. Cu drag, Keith".

Şi totul a pornit de la o mică pedală, efectul *fuzz* de la Gibson, o cutiuţă pe care o scoseseră pe piaţă atunci. N-am apelat decât de două ori la pedale – cealaltă dată a fost pe albumul *Some Girls* către finele anilor '70, când am folosit o cutie XR cu un efect super de ecou *hillbilly* ca la Sun Records. Dar nu mă pasionează efectele. Mă interesează mai mult calitatea sunetului. Îmi trebuie ceva puternic, dur şi tăios, ori vreau o chestie caldă şi calmă de genul „Beast of Burden"? În principiu alegerea se reduce la: Fender sau Gibson?

Pe „Satisfaction" îmi imaginasem nişte alămuri, încercând să le imit sunetul mai târziu, când am înregistrat piesa. Aveam deja în cap rifful aşa cum l-a interpretat ulterior Otis Redding şi mă gândeam că asta va fi partitura alămurilor. Dar nu dispuneam defel de alămuri şi mă pregăteam doar să mai adaug şi a doua pistă de chitară. Efectul de *fuzz* a picat la ţanc, permiţându-mi să-i dau o formă prin care să sugerez acele alămuri. Însă *fuzz*-ul nu se mai auzise nicăieri până atunci şi ăsta a fost sunetul pe care l-a remarcat toată lumea. Pe urmă, cât ai clipi, ne ascultam la radio undeva prin Minnesota, „Hitul săptămânii", iar noi nici nu ştiam că Andrew scosese pe piaţă drăcia! Iniţial îmi venea să intru în pământ de ruşine. Din punctul meu de vedere, nu era decât o schiţă. Zece zile în turneu şi a urcat pe primul loc în ţară! Piesa verii '65. Aşa că nu comentez. Şi mi-am învăţat lecţia – uneori e posibil să supraîncarci lucrurile. Nu întotdeauna ce-ţi place ţie e pe placul tuturor.

„Satisfaction" a fost o colaborare tipică între mine şi Mick pentru vremea aceea. Aş spune că în general eu contribuiam cu melodia şi cu ideea de bază, iar Mick urma să se ocupe de toată treaba complicată, să umple golurile şi s-o facă atrăgătoare. Eu am venit cu *„I can't get no satisfaction… I can't get no satisfaction… I tried and I tried and I tried and I tried, but I can't get no satisfaction"*, după care ne-am pus amândoi mintea la contribuţie, iar Mick a continuat cu *„Hey, when I'm riding in my car… same cigarettes as me"* şi am brodat împreună pe text. În anii aceia cam aşa funcţionam.

„Hey you, get off of my cloud, hey you…“ a fost contribuţia mea. „Paint It Black“ – eu am compus melodia, el a scris versurile. Uneori nici eu nu mai ştiu ce-a scris unul şi ce-a făcut celălalt. Dar de obicei eu făceam riffurile de chitară. Eu sunt maestrul riffului. Singurul care mi-a scăpat şi care i-a ieşit lui Mick Jagger a fost la „Brown Sugar“, pentru care îmi scot pălăria. Acolo m-a luat. Bine, am mai periat eu un pic pe ici, pe colo, dar ale lui au fost şi textul, şi muzica.

Problema ciudată la „Satisfaction“ vine din dificultatea de-a o reproduce pe scenă. Ani de-a rândul n-am cântat-o deloc, sau doar foarte rar, până prin ultimii zece-cinşpe ani. Nu reuşeam să găsim tonul potrivit, nu era ce trebuie, suna pur şi simplu anemic. Formaţia a avut nevoie de o vreme îndelungată ca să-şi dea seama cum să interpreteze „Satisfaction“ pe scenă. Am început s-o apreciem când a apărut cover-ul lui Otis Redding. Acolo şi în versiunea Arethei Franklin, produsă de Jerry Wexler, am auzit ceea ce încercasem noi să facem iniţial. Ne-a plăcut şi am început s-o cântăm văzând că cei mai de seamă reprezentanţi ai muzicii soul ne interpretau melodia.

În 1965 Oldham l-a întâlnit pe Allen Klein, managerul iscusit la vorbă şi mare amator de pipă. Iar eu continui să cred că cea mai bună mişcare din partea lui Oldham a fost să ne pună în legătură cu el. Lui Andrew i-a plăcut la nebunie sugestia lui Klein, şi anume că un contract nu valorează nici cât hârtia pe care e tipărit, lucru pe care l-am simţit pe pielea noastră chiar în colaborarea cu Allen Klein. Pe-atunci mi se părea că Eric Easton, partenerul lui Andrew şi agentul nostru, obosise prea tare. De fapt era bolnav. Tot înainte. Lăsând deoparte ce s-a petrecut cu el mai târziu, Allen Klein se pricepea să scoată bani şi din piatră seacă. Şi a obţinut de asemenea nişte rezultate spectaculoase la început, dând peste nas caselor de discuri şi managerilor de turneu care îşi opreau câştiguri grase fără să se preocupe de mersul afacerii.

Una din primele măsuri luate de Klein a fost să renegocieze contractul dintre Rolling Stones şi Decca Records. Uite-aşa ne-am înfiinţat într-o zi la birourile Decca. O piesă de teatru ticluită de Klein, cu intriga cea mai grosolană cu putinţă. Ne-a dat instrucţiunile: „Mergem astăzi la Decca şi rezolvăm cu nemernicii ăştia. O să cădem la înţelegere şi o să ieşim de-acolo cu cel mai tare contract văzut vreodată. Voi să vă puneţi ochelari de soare şi să nu scoateţi o vorbă“, ne-a zis Klein. „Doar năvăliţi, rămâneţi lângă uşă şi fixaţi-i cu privirea pe hodorogii ăia prăpădiţi. Nu deschideţi gura. Eu vorbesc.“

Venisem acolo doar la intimidare de fapt. Şi a funcţionat. Sir Edward Lewis, preşedintele consiliului de la Decca, stătea la birou şi efectiv îi curgeau balele! Nu după noi, vreau să zic, ci pur şi simplu îi curgeau balele. Şi cineva tot venea să-l tamponeze cu o batistă. Era cu un picior în groapă, ce mai încolo şi-ncoace. Noi nu făceam decât să stăm în picioare cu ochelarii de soare la ochi. Vechea şi noua gardă faţă în faţă. Ei au cedat şi noi am plecat de-acolo cu un contract mai grozav decât cel semnat de Beatles. Pentru asta merită să-ţi scoţi pălăria în faţa lui Allen. Pe urmă cei cinci derbedei s-au întors cu Allen la Hilton, am dat şampania pe gât şi ne-am felicitat pentru realizare. Iar Sir Edward Lewis, i-or fi curs lui din gură şi alte alea, dar nu era prost deloc. A făcut şi el bani cu duiumul de pe urma acelui contract. A fost o afacere incredibil de profitabilă pentru ambele părţi. Aşa cum trebuie să fie o afacere. Încă mai primesc bani de pe urma ei; am botezat-o „balonul de oxigen de la Decca“.

Klein se purta cu noi cum se purta colonelul Tom Parker cu Elvis. Hei, mă ocup eu de afaceri, îmi cereţi tot ce doriţi şi vă dau – un aristocrat în relaţia cu noi şi cu banii. Puteai obţine întotdeauna ceva de la el. Dacă voiai un Cadillac placat cu aur, ţi-l oferea. Când l-am sunat şi i-am cerut 80.000 de lire ca să-mi cumpăr o locuinţă pe cheiul Chelsea, lângă casa lui Mick, ca să ajungem mai uşor unul la altul şi să compunem melodii, a doua zi i-am primit. Însă nu cunoşteai dedesubturile. Era un stil de administrare paternalistă care evident că nu mai ţine în prezent, dar pe-atunci încă se practica. O cu totul altă atmosferă decât acum, când plăteşti şi dai socoteală pentru fiecare rahat de pană de chitară. Era rock’n-roll.

Klein a fost fantastic atunci, la început, în Statele Unite. Următorul turneu, organizat sub conducerea lui, ne-a marcat trecerea la un alt nivel. Un avion privat cu care să ne deplasăm, panouri de reclamă uriaşe pe Sunset Boulevard. Aşa mai vii de-acasă.

Eşti nevoit să scoţi hit după hit, căci altfel începi să pierzi rapid altitudine. Pe-atunci se aşteptau să le scoţi pe bandă rulantă. „Satisfaction“ devine deodată numărul unu mondial, iar Mick şi cu mine ne uităm unul la altul şi ne spunem: „Ce frumos!“. După care *cioc-cioc-cioc* la uşă: „Unde-i următorul? Ne trebuie în patru săptămâni“. Şi noi umblam pe drumuri, susţinând zilnic două spectacole. Ţi se cerea un single nou la fiecare două luni; trebuia să ai încă unul gata pregătit de lansare. Şi aveai nevoie de un sunet proaspăt. Dacă ieşeam cu un alt riff *fuzz* după „Satisfaction“, ne-am fi dus la fund, conform legii beneficiilor diminuate.

Destule trupe s-au ciocnit de stânca asta şi au naufragiat. „Get Off of My Cloud“ a venit ca o reacţie la solicitările tot mai insistente ale caselor de discuri – lăsaţi-mă în pace – şi a însemnat un nou plan de atac. Care a funcţionat la fel de bine.

Iată-ne aşadar fabrică de melodii. Începem să gândim ca nişte compozitori şi, odată ce capeţi această deprindere, nu te mai dezbari de ea toată viaţa. Rulează acolo în subconştient, îţi schimbă felul în care asculţi. Versurile noastre păreau să capete un soi de tăiş sau cel puţin începeau să ne reflecte imaginea publică. Cinici, obraznici, blazaţi, prost-crescuţi. Din acest punct de vedere am fost deschizător de drumuri. În America erau tensiuni mari; toţi acei puştani americani recrutaţi şi trimişi în Vietnam. De aceea apare „Satisfaction“ în *Apocalypse Now*. Fiindcă demenţii ne-au luat cu ei acolo. Versurile şi atmosfera cântecelor rezonau cu dezamăgirea pe care lumea adulţilor din America le-a produs-o adolescenţilor şi pentru o vreme noi am părut a fi singurii lor furnizori, coloana sonoră a răscoalei, atingând acei nervi sociali. N-aş spune c-am fost cei dintâi, dar mare parte din furia aia suna englezeşte datorită pieselor noastre, chiar dacă ele aveau puternice influenţe americane. Semănam dezordine în buna tradiţie britanică.

Valul acesta de înregistrări şi compoziţii a culminat cu albumul *Aftermath* şi multe din cântecele scrise pe-atunci aveau versuri care ar putea fi catalogate ca misogine – cu titluri misogine totodată. „Stupid Girl“, „Under My Thumb“, „Out of Time“, „That Girl Belongs to Yesterday“ şi „Yesterday’s Papers“.

Who wants yesterday’s girl?
Nobody in the world.[13]

Poate că le întărâtam. Şi poate că unele melodii le-au deschis puţin inimile sau minţile, insuflându-le ideea că sunt femei şi sunt puternice. Cred însă că Beatles şi mai ales Stones le-au scos din cap gagicuţelor clişeul „sunt doar o gagicuţă“. Nu ne-am propus să facem asta. Însă devenea evident atunci când le cântam. Când ai în faţă trei mii de tipe care-şi smulg chiloţii şi ţi-i aruncă pe scenă, îţi dai seama ce forţă extraordinară ai dezlănţuit. Tot ce fuseseră învăţate de mici să nu facă puteau face acum la un concert rock’n-roll.

Şi melodiile noastre se năşteau tot dintr-o mare frustrare. Umbli pe drumuri de-o lună, te întorci acasă şi ea deja e cu altul. Poftim, ce proastă. E o chestie cu dus-întors. Ştiu totodată că făceam comparaţii nedrepte între gagicile de-

acasă, care ne scoteau peri albi, şi tipele cu care ne cuplam prin turnee şi care nu păreau atât de mofturoase. Gagicilor din Anglia ori le făceai tu avansuri, ori îţi făceau ele avansuri, da sau ba. La negrese am constatat de fiecare dată că nu asta conta în primul rând. Totul decurgea foarte relaxat, iar dacă urma să se şi lase cu trăsnăi, cu-atât mai bine. Făcea parte din viaţă. Era o chestie grozavă, deşi erau gagici, semănau mult mai tare cu băieţii decât cu englezoaicele. Nu te deranja dacă rămâneau prin preajmă odată faptul consumat. Ţin minte că mă aflam la hotelul Ambassador cu Flo, o puicuţă negresă care era gagica mea de-atunci. Se pricepea să-mi poarte de grijă. Dragoste nu, respect da. O să-mi amintesc mereu cum pufneam în râs, când stăteam întinşi în pat şi le ascultam pe Supremes care cântau „Flo, she doesn't know". Şi ne distram de fiecare dată. Guşti puţin dintr-o astfel de experienţă şi peste o săptămână eşti iarăşi pe drumuri.

În perioada aceea petrecută la RCA, de la sfârşitul lui '65 până prin vara lui '66, se poate vedea clar o tendinţă de a inova inclusiv prin mijloace mai temperate. Cum a fost cazul cu „Paint It Black", înregistrată în martie 1966, a şasea noastră piesă ajunsă pe locul întâi în Marea Britanie. Brian Jones, devenit acum un poli-instrumentist, după ce „renunţase să mai cânte la chitară", a trecut la sitar. Era un stil complet diferit de tot ce făcusem eu până atunci. Poate că vorbea evreul din mine. Mă duce cu gândul mai degrabă la „Hava Nagila" sau la ceva ritmuri ţigăneşti. Oi fi cules-o de la bunicul. E din cu totul altă poveste decât restul. Umblasem puţin prin lume. Nu mai eram doar un cântăreţ de blues din Chicago, trebuia să-mi desfac un pic aripile, să vin cu melodii şi idei noi, chiar dacă nu pot afirma că am cântat vreodată la Tel Aviv sau în România. Dar începi să te deschizi faţă de chestii diferite. Când compui muzică, experimentezi permanent. N-am făcut-o niciodată conştient, să-mi zic că trebuie să explorez cutare sau cutare direcţie. Noi învăţam cum să aducem albumul în centrul atenţiei, să-l impunem ca formă muzicală în locul unei suite de single-uri. În alcătuirea unui LP intrau de obicei două sau trei hituri single cu feţele lor B aferente şi restul era umplutură. Nici un single nu depăşea două minute şi douăzeci şi nouă de secunde, fiindcă altfel nu se difuza la radio. Am discutat recent cu Paul McCartney despre asta. Noi am realizat schimbarea: fiecare piesă a devenit un potenţial single; nu exista umplutură. Sau, dacă exista, era ceva experimental. Ne foloseam de timpul suplimentar pe care ni-l oferea un album doar ca să ne susţinem şi mai tare punctul de vedere.

Dacă n-ar fi existat LP-urile, probabil că noi şi cu Beatles n-am fi rezistat mai mult de doi ani şi jumătate. Trebuia să tot comprimi şi să restrângi ce aveai de spus, ca să fii pe placul distribuitorilor. Altfel posturile de radio nu te difuzau. Piesa lui Dylan „Visions of Johanna“ a marcat schimbarea. Melodia noastră „Goin' Home“ avea unsprezece minute – „Nu va fi un single. Putem extinde şi dezvolta produsul? Merge s-o facem?“. Acesta a fost de fapt principalul experiment. N-aveţi voie să editaţi, le-am spus, ori iese aşa cum este, ori vă luaţi la revedere. Sunt convins că Dylan gândea la fel cu „Sad-Eyed Lady of the Lowlands“ sau cu „Visions of Johanna“. Albumul s-a lungit – oare poate cineva să asculte atâta material? Depăşeşte trei minute. Le poţi ţine atenţia trează? Îţi poţi păstra publicul? Dar a funcţionat. Beatles şi Stones au transformat albumul în modalitatea *principală* de înregistrare şi am grăbit sfârşitul single-ului. N-a dispărut imediat; era mereu nevoie şi de câte un hit single. Îţi lărgea orizontul fără ca măcar să-ţi dai seama.

Şi pentru că zilnic faci muzică, uneori dai două sau trei concerte pe zi, ideile curg. Lucrurile se leagă. Poate că te relaxezi în piscină sau i-o tragi iubitei, dar undeva în adâncul minţii te preocupă o succesiune de acorduri sau altceva legat de o piesă. Indiferent ce naiba se întâmplă în jur. Te împuşcă cineva şi tu continui: „Aha! Ia uite şi pasajul de tranziţie!“. Şi n-ai ce face; nici nu-ţi dai seama că se întâmplă. Totul vine din subconştient, inconştient, cum vrei să-i spui. Radarul funcţionează cu sau fără ştirea ta. Nu-l poţi deconecta. Auzi un fragment de dialog din cealaltă parte a încăperii, „I just can't stand you anymore“[14]… E o melodie. Îşi croieşte singură drumul. Şi încă ceva legat de compozitori, când înţelegi că eşti şi tu unul, începi să observi lucrurile cu mai multă atenţie, începi să te distanţezi ca să faci rost de material. Te afli permanent în alertă. Îţi dezvolţi această aptitudine de-a lungul anilor studiind oamenii, felul în care interacţionează unii cu alţii. Ceea ce, deşi pare ciudat, te îndepărtează de ei. N-ar trebui de fapt să procedezi aşa. Compozitorul e un fel de voyeur. Începi să priveşti în jur şi totul poate fi subiect de melodie. Fraza banală, care se dovedeşte decisivă. Şi-ţi zici, nu pot să cred că n-a mai descoperit-o nimeni până acuma! Din fericire numărul frazelor muzicale e mai mare decât al compozitorilor – sau *oarecum*.

Linda Keith a fost prima femeie care mi-a frânt inima. Vina îmi aparţine. Am primit exact ce-am meritat. Prima privire a fost cea mai profundă, îi urmăream timid cele mai neînsemnate gesturi şi mişcări, din celălalt colţ al camerei, simţind cum îi pic în plasă şi gândindu-mă că nu-i de nasul meu. Iniţial aproape că le veneram pe femeile cu care mă cuplam, fiindcă ele erau *crème de la crème*, iar eu mă consideram drojdia societăţii. Nu-mi venea să cred că aceste femei superbe mă salută, dar să se mai şi culce cu mine! Am cunoscut-o pe Linda la o petrecere dată de Andrew Oldham în cinstea unui single uitat compus de Jagger-Richards. Petrecerea la care Mick a întâlnit-o prima dată pe Marianne Faithfull. Linda avea şapteşpe ani, era o frumuseţe de te dădea pe spate, cu părul foarte negru, imaginea perfectă pentru anii ’60: îţi lua ochii, era dezinvoltă, în blugi şi cu o bluză albă. Apărea prin reviste, era model, o fotografia David Bailey. Nu că asta ar fi contat prea tare pentru ea. Tipa voia doar să facă şi ea ceva, să mai iasă din casă.

Când am cunoscut-o pe Linda am fost pur şi simplu uluit că vrea să aibă de-a face cu mine. Din nou, fata era cea care îmi făcea avansuri. Ea m-a băgat în pat, nu invers. A venit ţintă la mine. Iar eu m-am îndrăgostit lulea, până peste urechi. Ne-am amorezat unul de altul. Şi cealaltă surpriză a fost că eu eram prima dragoste a Lindei, primul băiat care-i cădea cu tronc. S-au ţinut după ea tot soiul de indivizi pe care-i refuzase. N-am înţeles până-n ziua de astăzi. Linda era cea mai bună prietenă a Sheilei Klein, care se pregătea să devină soţia lui Andrew Oldham. Evreicele astea frumoase erau o puternică forţă culturală a boemei din West Hampstead, cartier care ne-a devenit, mie şi lui Mick, terenul favorit de joacă timp de vreo doi ani. Se întindea în jurul grădinilor Broadhurst din West Hampstead, aflate în apropierea sediului Decca, şi includea câteva localuri pe unde cântam. Tatăl Lindei era Alan Keith, care a prezentat vreme de patruzeci şi patru de ani la radio BBC emisiunea *Your Hundred Best Tunes*. Lindei i se îngăduise să crească destul de rebelă. Iubea muzica, jazzul, bluesul – era de altfel o puristă a bluesului care nu-i aprecia de fapt pe Rolling Stones. Aşa a fost mereu. Aşa e probabil şi acum. Când era mai mică obişnuia să frecventeze un club de negri numit Roaring Twenties, pe vremea când hoinărea desculţă prin Londra.

Stones cântau seară de seară, plecam tot timpul prin turnee, dar chiar şi în aceste condiţii Linda şi cu mine am reuşit să ne păstrăm relaţia. Am locuit mai întâi pe Mapesbury Road, apoi în Holly Hill cu Mick şi cu iubita lui,

Chrissie Shrimpton, şi, într-un final, doar noi doi în Carlton Hill, în apartamentul meu din districtul St. John's Wood. Camerele de-acolo n-au apucat niciodată să fie aranjate: cutii claie peste grămadă la perete, salteaua pe podea, o sumedenie de chitare, o pianină. Cu toate acestea trăiam aproape ca un cuplu căsătorit. Mergeam cu metroul până să-i cumpăr Lindei un Jaguar Mark 2, dotat şi cu un pick-up la care nu punea Rolling Stones. Mergeam prin Chelsea, la Casserole, la Meridiana, la Baghdad House. Restaurantul din Hampstead la care ne duceam tot timpul a rămas tot acolo – Le Cellier du Midi – şi are probabil acelaşi meniu şi după patruzeci de ani. În orice caz, din afară arată identic.

N-avea cum să dureze, din cauza absenţelor mele îndelungate – şi mai ales din pricina lipsei reperelor, a zăpăcelii iscate de acest stil de viaţă pentru care nimeni, sau cel puţin nici unul dintre cunoscuţii mei, nu poseda vreo reţetă. Toţi eram încă foarte tineri şi ne străduiam să improvizăm din mers. „Plec în America pentru trei luni. Te iubesc, scumpa mea." Iar între timp ne schimbam amândoi. În primul rând am cunoscut-o pe Ronnie Bennett şi am petrecut cu ea prin turneu mai mult timp decât cu Linda. Ne-am înstrăinat încetul cu încetul. A durat vreo doi ani. Continuam să ne vedem, dar în perioada aceea formaţia abia a reuşit să-şi ia vreo zece zile libere în total, în trei ani. Am izbutit să ne luăm o scurtă vacanţă în sudul Franţei, deşi Linda îşi aminteşte mai degrabă cum a evadat ea cu un avion de la Londra, şi-a găsit o slujbă de chelneriţă la Saint-Tropez, iar eu am venit după ea, am instalat-o la un hotel şi i-am pregătit o baie fierbinte. Şi Linda începuse să ia o grămadă de droguri. E culmea ironiei să comentez tocmai eu, dar atunci am comentat, nu eram de acord.

De-atunci am mai revăzut-o pe Linda de vreo două ori. Are o căsnicie fericită cu John Porter, un foarte cunoscut producător muzical. Îşi aminteşte reacţia mea de dezaprobare. La vremea aceea eu abia dacă fumam nişte iarbă, dar Linda trecuse la chestii de categorie grea, care o afectau periculos. Se vedea cu ochiul liber. M-a însoţit la New York în vara lui 1966, cu ocazia celui de-al cincilea turneu american al nostru. Am instalat-o la Hotel Americana, cu toate că şi-a petrecut mare parte din timp cu prietena ei Roberta Goldstein. Când am apărut şi eu, ele hăpăiseră toată marfa, sedativele, Tuinalul, de care nici nu m-aş fi atins – vă vine să credeţi? – şi împrăştiaseră nişte sticle goale de vin pe-acolo, ca să aibă o explicaţie plauzibilă pentru faptul că se cam clătinau pe picioare.

Apoi l-a cunoscut pe Jimi Hendrix, l-a văzut cântând, şi-a făcut din cariera lui o misiune şi a încercat să-i obţină un contract de înregistrare cu Andrew Oldham. Mânată de entuziasm, într-o seară petrecută până târziu alături de Jimi, după cum povesteşte ea, i-a dăruit o chitară Fender Stratocaster de-a mea, pe care o aveam în camera de hotel. Şi apoi, zice Linda, a mai luat de la mine şi o casetă care conţinea un demo cu Tim Rose cântând o melodie intitulată „Hey Joe“. S-a dus cu ea la Roberta Goldstein, unde se afla Jimi, şi l-a pus s-o asculte. Asta-i istoria rock'n-roll-ului. Se pare, aşadar, că eu i-am servit melodia.

Am plecat în turneu, iar când m-am întors Londra părea că se umpluse de hippioţi peste noapte. Cunoşteam deja din America situaţia, dar nu mă aşteptam să găsesc asta acasă, la Londra. Scena se schimbase complet în câteva săptămâni. Linda trecuse pe acid şi-mi dăduse papucii. N-ai cum să-i ceri cuiva la vârsta aia să reziste patru luni cu toată nebunia din jur. Ştiam că relaţia e pe ducă. Doar îngâmfarea mă făcea să-mi închipui că o tipă de optişpe, nouăşpe ani o să mă aştepte acasă ca o băbuţă, în vreme ce eu o ard aiurea prin lume făcându-mi mendrele. Am aflat că Linda îşi luase tălpăşiţa cu un poeţel, şi chestia asta m-a scos rău de tot din sărite. Am pornit în goană prin toată Londra, întrebând în stânga şi-n dreapta, n-aţi văzut-o pe Linda? Vărsând lacrimi amare din St. John's Wood până în Chelsea şi repezind pe toată lumea: „Dă-te din calea mea! Băga-mi-aş!“. Nu ţineam cont de semafoare. Îmi amintesc că a fost cât pe ce să fiu călcat de maşini de câteva ori, când străbăteam Londra spre Chelsea. Odată ce aflasem, voiam să fiu sigur, să văd cu ochii mei. Mi-am întrebat amicii unde locuieşte ticălosul. Îmi amintesc şi numele lui, Bill Chenail. Un aşa-zis poet. Pe-atunci era şmecher tare, bulangiul, fiindcă îl imita pe Dylan. Habar n-avea să cânte la vreun instrument. Un surogat la modă, cum ar fi. Am urmărit-o pe Linda de câteva ori, dar ţin minte cum mă tot întrebam ce-aş putea să-i spun. Încă nu stabilisem cum să-mi înfrunt rivalul. Într-un restaurant Wimpy? Sau prin vreun bistrou? M-am cărat tocmai până-n Chelsea, aproape în Fulham, acolo unde locuiau ei împreună, şi-am aşteptat afară. Ce nu face omu' când e-ndrăgostit? Şi-o vedeam înăuntru cu el, „silhouettes on the shade“[15]. Aşa s-a terminat. „Like a thief in the night“.

Atunci m-am simţit pentru prima oară cu adevărat rănit. Însă un compozitor, chiar dacă a fost înşelat, îşi poate găsi o consolare scriind, descărcându-şi sufletul. Toate lucrurile astea vin la pachet, nu poţi să le iei separat. Devine o

experienţă de viaţă, o senzaţie sau un amalgam de experienţe. În esenţă, „Ruby Tuesday“ e Linda.

Dar povestea noastră nu se terminase de tot. După ce m-a părăsit, Lindei nu-i mergea bine deloc, trecuse de la Tuinal la chestii mai dure. S-a întors la New York şi a continuat cu Jimi Hendrix, care i-a frânt probabil inima la fel cum mi-a frânt-o ea mie. Toate prietenele ei puteau să confirme că se îndrăgostise foarte tare de el. Însă eu ştiam că are nevoie de ajutor medical – se apropia foarte tare de linia primejdioasă, după cum a recunoscut chiar ea mai târziu, iar eu nu mă puteam implica, fiindcă îmi tăiasem toate punţile. M-am dus la părinţii ei, le-am dat toate numerele de telefon şi le-am spus unde putea fi găsită. „Uitaţi, fiica dumneavoastră se află la ananghie. Ea n-ar recunoaşte asta, dar trebuie să faceţi ceva. Eu n-am cum. Deja sunt persona non grata, iar ăsta va fi ultimul cui bătut în coşciugul relaţiei mele cu Linda, dar dumneavoastră trebuie să faceţi ceva pentru ea, pentru că eu plec mâine în turneu.“ Tatăl Lindei s-a dus la New York, a găsit-o într-un club de noapte şi a adus-o înapoi în Anglia, unde i s-a anulat paşaportul şi a fost plasată sub tutelă. Ea a luat asta ca pe o mare trădare din partea mea şi nu ne-am mai vorbit sau văzut mulţi ani de-atunci. A scăpat apoi ca prin urechile acului din nişte încurcături legate de droguri, dar a supravieţuit, s-a pus pe picioare şi şi-a întemeiat o familie. Acum trăieşte la New Orleans.

Într-una din puţinele zile libere dintre două turnee am reuşit să cumpăr moşia Redlands, casa din West Sussex, în apropiere de portul Chichester, pe care-o am şi acum; casa unde ne-a călcat poliţia, casa care-a ars în două rânduri şi pe care continui s-o iubesc. A fost dragoste la prima vedere. Acoperită cu stuf, destul de micuţă, împrejmuită de un şanţ cu apă. Am dat peste ea din greşeală. Aveam o broşură pe care însemnasem vreo două proprietăţi şi mă umflam în pene la volanul limuzinei mele Bentley, „Vai, dragă, merg să-mi cumpăr o casă“. M-am rătăcit şi am nimerit în Redlands. A ieşit un tip foarte simpatic şi m-a întrebat ce doresc. Eu i-am zis: Mă scuzaţi, m-am rătăcit. El mi-a spus da, probabil vreţi să mergeţi spre Fishbourne, şi a mai adăugat căutaţi să cumpăraţi o casă? Era foarte preţios, fusese comodor în Marina Regală. Şi i-am răspuns da. Iar el a zis păi, uite, n-am pus încă vreun anunţ, dar casa asta-i de vânzare. M-am uitat la el şi l-am întrebat cât costă. Fiindcă m-am îndrăgostit de Redlands la prima vedere. N-aveai cum să renunţi la aşa ceva, era foarte pitorească, părea casa ideală. El mi-a răspuns că douăzeci de mii. Era pe la unu după-amiaza, iar băncile se închideau la trei. L-am întrebat: vă mai găsesc aici diseară?

El a zis da, bineînţeles. Dacă v-aduc douăzeci de mii, batem palma? Aşa că am tăiat-o rapid spre Londra, am ajuns la ţanc la ghişeu, am luat mălaiul – douăzeci de mii într-o pungă maro de hârtie – şi către seară mă aflam din nou la Redlands, în faţa şemineului, unde am semnat contractul. Şi mi-a înmânat actele de proprietate. Am plătit cu banii jos, ca pe timpuri.

Spre sfârşitul anului 1966 eram epuizaţi cu toţii. De aproape patru ani eram tot pe drumuri, fără pauză. Mai aveam puţin şi clacam. Pe formidabilul şi totodată fragilul Andrew Oldham îl apucaseră deja o dată pandaliile la Chicago, în ’65, când înregistram la studiourile Chess. Lui Andrew îi plăcea *speed*-ul, însă în momentul acela se şi îmbătase şi suferea foarte tare din cauza relaţiei cu Sheila, iubita lui de-atunci. A început să fluture un pistol prin camera mea de hotel. N-aveam nevoie de aşa ceva. Nu bătusem atâta amar de drum până la Chicago ca să mă împuşte un prăpădit de fost elev de şcoală publică care acum îşi îndreptase arma spre mine. M-au trecut toate transpiraţiile când am văzut gaura ţevii. Mick şi cu mine i-am smuls pistolul, i-am ars câteva scatoalce, l-am băgat în pat şi-am dat totul uitării. Nici nu ştiu ce s-o fi ales de pistolul ăla – o armă cu încărcare automată. Probabil a fost aruncat pe fereastră. Să trecem peste. Hai să ne prefacem că nu s-a întâmplat.

Dar cu Brian altfel stăteau lucrurile. Caraghios la el era că avea iluzia măreţiei încă dinainte să devină celebru. Îşi închipuia, din cine ştie ce cauză, că formaţia îi aparţine. Ne-am dat seama de asta, în primul nostru turneu, când am descoperit că el încasa săptămânal cu cinci lire mai mult decât ceilalţi, după ce îl convinsese pe Eric Easton că el e „liderul“ nostru. Stabilisem în trupă că împărţim totul ca piraţii. Pui prada pe masă şi numeri frumuşel ţechinii. „Cristoase Dumnezeule, cine te crezi? Eu compun piesele aici şi tu primeşti cinci lire în plus pe săptămână? Piei din faţa mea!“ La început au fost fleacuri dintr-astea, care au ajuns apoi să exacerbeze divergenţele dintre noi pe măsură ce situaţia continua şi devenea tot mai scandaloasă. La primele negocieri Brian se ducea de fiecare dată la discuţii în calitate de lider. Nu ne permitea să-l însoţim. Ţin minte cum eu şi cu Mick aşteptam o dată rezultatele în capătul străzii, aşezaţi la o masă în Lyons Corner House.

S-a întâmplat foarte repede. După ce am participat la vreo două emisiuni tv, Brian a devenit obsedat de celebritate, glorie şi atenţie. Eu, Mick şi Charlie priveam cu oarecare scepticism toată situaţia. Nişte mizerii care trebuie făcute ca să poţi scoate discuri. Însă Brian – care nu era vreun

prostănac – a fost complet acaparat. Adora să fie adorat. Nici nouă, celorlalţi, nu ni se părea ceva rău, dar nu laşi chestia asta să ţi se urce aşa tare la cap. Eu simţeam energia, ştiam că se-ntâmplă ceva important. Dar unii nu se mai satură efectiv de linguşeli. Mai perie-mă, mai perie-mă, şi dintr-odată „Sunt o vedetă".

N-am mai văzut niciodată un tip aşa de afectat de faimă. Din clipa în care am avut două discuri de succes, bum, s-a transformat în Venus şi Jupiter laolaltă. Un ditamai complexul de inferioritate pe care nu-l remarcase nimeni. Îndată ce se puneau gagicile pe ţipat, el părea să sufere o transformare totală, taman când nu ne trebuia aşa ceva, când era nevoie să ţinem lucrurile sub control. Am cunoscut destui oameni luaţi de valul celebrităţii. Dar n-am mai văzut pe nimeni care să se schimbe atât de tare peste noapte. „Nu, amice, suntem doar norocoşi. Asta nu-i glorie." I s-a urcat la cap şi, de-a lungul următorilor ani de muncă foarte grea, în turnee, la mijlocul anilor '60, n-am mai putut conta deloc pe Brian. Îl ameţise complet experienţa. Se credea intelectual, filosof mistic. Îl impresionau teribil alte vedete, dar numai pentru că erau vedete, nu pentru ce se pricepeau să facă. Şi a devenit o pacoste, un fel de accesoriu putregăit. Când munceşti pe brânci prin turnee 350 de zile pe an şi trebuie să mai cari după tine un balast, se cam împute treaba.

Ne învârteam prin Vestul Mijlociu, iar Brian, doborât de astm, zăcea într-un spital din Chicago. Şi, n-ai ce să faci, când se îmbolnăveşte cineva preiei şi sarcina lui. Asta până ne-au căzut sub ochi fotografii cu el alergând după toate fustele din Chicago, ori distrându-se la o petrecere cu te miri cine, sau gudurându-se cu un papionaş cretin la gât pe lângă diverse celebrităţi. Susţinusem trei sau patru concerte fără el. Frate, asta înseamnă de două ori mai multă muncă pentru mine. Suntem doar cinci şi tocmai în asta constă esenţa formaţiei, că este o formaţie cu două chitare. Şi dintr-odată rămâne una singură. A trebuit să descopăr metode complet noi ca să cânt toate piesele alea. A trebuit să interpretez şi partea lui Brian. Am învăţat multe despre cum să execut simultan două părţi, ori cum să distilez esenţialul din bucata lui şi să continui să cânt ce-aveam de cântat, să mai adaug câteva *lick*-uri, dar era o muncă fantastic de grea. Şi n-am primit măcar vreun mulţumesc de la el, absolut niciodată, pentru că i-am ţinut locul. Nici nu se sinchisea. „Nu mă simţeam bine." Altceva n-avea de zis. Foarte bine, şi ai de gând să-mi dai mie leafa ta? Atunci mi s-a cam luat de Brian.

Turneele te fac destul de răutăcios şi de sarcastic. „Mai taci o dată, nenorocitule. Ce bine era când lipseai." Îi plăcea

la nebunie să bată câmpii, îndrugând tot felul de chestii care te călcau pe nervi. „Când am cântat eu cu ăla şi cu ăla…“ Starurile îi inspirau o adevărată veneraţie. „L-am văzut ieri pe Bob Dylan. Să ştii că nu-i place de tine.“ Însă habar n-avea cât de enervant putea să fie. Aşa că începeam cu „Mai tacă-ţi gura, Brian“. Ori îl imitam cum îşi afunda capul în gâtul inexistent. Şi apoi am ajuns să-i jucăm tot soiul de farse. Avea o măgăoaie de maşină, o Humber Super Snipe, dar el era micuţ de statură şi îi trebuia o pernă ca să ajungă la volan. Mick şi cu mine îi şuteam perna ca să râdem de el. Răutăţi şcolăreşti. Grupaţi în spatele autocarului, ne dădeam drumul la gură, pretinzând că el nu e acolo. „Dar Brian unde-i? Mamă, aţi văzut cum se îmbrăcase ieri?“ Era presiunea dată de munca grea, iar pe de altă parte speram ca acest tratament de şoc să-l trezească la realitate. N-aveam timp să tragem pe dreapta şi să zicem hai să clarificăm lucrurile. Relaţia dintre mine şi Brian era un amestec de dragoste şi ură. Putea fi chiar amuzant uneori. Îmi plăcea să stau cu el şi să descifrăm cum au făcut aici Jimmy Reed sau Muddy Waters, ori cum a făcut acolo T-Bone Walker.

Chestia care i-a stat probabil de-a binelea în gât lui Brian a fost să ne vadă pe Mick şi pe mine cum începem să compunem piesele. Şi-a pierdut rangul şi ulterior şi-a pierdut şi interesul. Îl deprima să vină la studio şi să înveţe o melodie scrisă de mine şi Mick. Era ca o rană deschisă pentru Brian. Singura lui soluţie a fost să se agaţe ori de Mick, ori de mine, dând naştere la un fel de triunghi. Ne purta sâmbetele, lui Andrew Oldham, mie şi lui Mick, îşi închipuia că s-a creat o conspiraţie care urmărea să-l scoată din joc. Nici vorbă de aşa ceva, însă cineva trebuia să compună melodiile. Eşti bine-venit; hai să scriem o piesă împreună. Ce idei ai? Dar nu ieşea nici o scânteie când stăteam cu Brian. Pe urmă venea cu texte de genul: „Nu-mi mai place chitara. Vreau să cânt la marimbas“. Altădată, amice. Avem un turneu de făcut. Ajunseserăm să ne obişnuim cu *absenţa* lui, iar dacă îşi făcea apariţia, părea o minune. Când era prezent şi se trezea la viaţă avea o dibăcie incredibilă. Putea să ia orice instrument de pe-acolo şi să scoată ceva. Sitarul de pe „Paint It Black“. Marimbas de pe „Under My Thumb“. Dar cinci zile după aceea nu-l mai vedeam pe nemernic, iar discul trebuia terminat. Aveam şedinţele programate, şi Brian nicăieri. Nu dădea nimeni de el, iar dacă îl găseam era în ultimul hal.

În ultimii ani alături de noi n-a mai cântat aproape deloc la chitară. Pornisem la drum ca o trupă cu două chitare şi totul se învârtea în jurul acestui concept. Şi dacă celălalt chitarist lipseşte jumătate din timp ori i-a pierit cheful, începi

să apelezi la piste suprapuse. Pe multe din acele piese sunt eu de câte patru ori. Am învăţat în felul acesta mult mai multe chestii despre înregistrări şi despre cum să fac faţă unor situaţii neprevăzute. Fie şi numai suprapunând pistele şi discutând cu inginerii de sunet am aflat o groază de lucruri legate de microfoane, de amplificatoare, sau despre cum să faci o chitară să sune diferit. Pentru că dacă ai un singur chitarist care interpretează toate bucăţile şi nu eşti atent, se cunoaşte. De fapt urmăreşti să sune fiecare altfel. Pe albume ca *December's Children* sau *Aftermath* am executat eu şi părţile care-i reveneau în mod normal lui Brian. Uneori adăugam vreo opt chitare şi poate foloseam apoi doar câte o măsură ici colo în mixaj, astfel că la final par a fi două sau trei chitare şi nici nu le mai ţii socoteala. Dar sunt de fapt opt, care apar şi dispar, în diferite combinaţii.

Pe urmă a cunoscut-o pe Anita Pallenberg. S-au întâlnit în culise, prin septembrie 1965, la concertul din München. Ea ne-a urmat la Berlin, unde s-a lăsat cu o încăierare de toată frumuseţea şi apoi treptat, în câteva luni, a început să iasă cu Brian. Lucra din greu ca model şi călătorea peste tot, dar în cele din urmă a venit la Londra şi a început relaţia cu Brian, din care au început curând să iasă scântei. El a trecut de la Humber Snipe la Rolls Royce – dar nici aşa n-ajungea la volan.

S-a apucat şi de acid cam în aceeaşi perioadă. Brian a dispărut către sfârşitul lui '65, pe la jumătatea turneului, plângându-se ca de obicei de problemele de sănătate, şi a ieşit la suprafaţă în New York, improvizând cu Bob Dylan, umblând cu Lou Reed şi Velvet Underground şi luând acid. Pentru el acidul era altceva decât pentru narcomanii de rând. Pentru noi, ceilalţi, drogurile nu însemnau mare lucru. Pe vremea aceea fumam iarbă şi mai luam amfetamină ca să ne menţinem pe linia de plutire. Lui Brian acidul îi dădea sentimentul că aparţine unei elite. Ca la reuniunile cu Testul Acidului[16]. Ţinea de exclusivismul acela; îşi dorea să fie şi el acolo, nu reuşise niciodată să fie parte din ceva. Nu-mi amintesc pe nimeni altul care să umble şi să se laude tuturor: „Am luat acid". Dar Brian o vedea ca pe un soi de medalie de aur a Congresului. Şi venea pe urmă cu replici de genul: „N-ai cum să ştii tu. Ce-am mai plutit!". Şi se tot dichisea, se dichisea ceva de speriat, coafura aia a lui. Micile manierisme deveneau aşa de enervante. Comportament tipic drogaţilor, care-şi închipuie că sunt cineva. Clubul Căpăţânilor. Dădeai peste unii care te întrebau „Eşti o căpăţână?", de parcă asta conferea vreun statut aparte. Oameni care se torpilau cu

altceva decât tine. Elitismul lor era o nerozie fără margini. Ken Kesey are de dat socoteală pentru multe.

Îmi amintesc bine episodul pe care-l descrie Andrew Oldham în memoriile sale, atribuindu-i o puternică încărcătură simbolică – atunci când Brian zăcea prăbuşit pe duşumeaua studioului RCA în martie 1966, călare pe chitara lui care zumzăia şi ne deranja pe toţi. Cineva a trebuit s-o deconecteze, şi, după spusele lui Andrew, a fost de parcă lui Brian i s-a tăiat parâma şi a fost condamnat să plutească pe veci în derivă. Pentru mine era doar un zgomot agasant şi nu ne-a prea şocat întâmplarea, pentru că Brian se tot tăvălea pe ici pe colo de zile întregi. Îi făcea mare plăcere să ia sedative în exces, Seconal, Tuinal, Desbutal, toată gama. Ai impresia că eşti vreun Segovia, că îţi ies tot soiul de arabescuri, *trilulilulilu*, când de fapt sună rudimentar, *bumbumbum*. Nu se poate lucra cu o formaţie defectă. Dacă s-a întâmplat ceva cu motorul, trebuie să încerci să-l repari. Într-o trupă ca Stones, mai ales în momentul acela, n-aveai cum să zici du-te dracului, eşti concediat. Pe de altă parte, lucrurile nu puteau continua cu scindarea asta ranchiunoasă. Şi apoi Anita l-a prezentat pe Brian celeilalte găşti, lui Cammell şi celorlalţi. Dinspre care vor mai veni şi alte veşti neplăcute.

Michael Cooper / Raj Prem Collection

Brian, Anita, eu – tensiuni mari în Marrakech.

1. Termen generic pentru presa britanică de scandal.
2. Titlul primului album single al lui Lenny Bruce.
3. Hai să petrecem noaptea împreună (engl.).
4. Hai să petrecem ceva timp împreună (engl.).
5. Numele dat iniţial unei clădiri din New York unde îşi stabiliseră sediul producătorii muzicali importanţi de la începutul secolului XX, ajuns ulterior să desemneze industria muzicală americană în general.
6. Clica Şobolanilor, grup de actori constituit iniţial în jurul lui Humphrey Bogart; în anii ’60 îi includea, printre alţii, pe Frank Sinatra, Dean Martin şi Sammy Davis Jr.
7. Teenage Awards Music International.
8. Metamfetamină.
9. Titlul unei melodii de Bessie Smith.
10. Instrument special de percuţie, cu o suprafaţă metalică striată, care seamănă cu o scândură de spălat rufe.
11. Sunt cocoşelul cel roşu / prea leneş ca să vestesc zorii (engl.).
12. Formaţie de rhythm & blues fondată în 1953. James Brown şi-a început cariera ca membru al acestei trupe.
13. Cui îi mai pasă de fata de ieri? Absolut nimănui (engl.).
14. Pur şi simplu nu te mai suport.
15. Din melodia „Silhouettes“ a grupului Herman’s Hermits (Siluete proiectate pe jaluzele).
16. Serie de petreceri organizate de Ken Kesey la jumătatea anilor ’60, centrate în jurul consumului de LSD.

Capitolul 6

În care poliţia descinde la Redlands. Evadare în Maroc cu Bentley-ul. Îmi iau tălpăşiţa cu Anita Pallenberg. Apar pentru prima oară în faţa unui tribunal, petrec o noapte la pârnaie şi o vară la Roma.

„Nici o altă formaţie nu face atâta mizerie la masă. Dezastrul rămas în urma lor după micul dejun, cu urme de ouă, gem şi miere peste tot, e absolut ieşit din comun. Cu ei, cuvântul dezordine capătă sensuri nebănuite… Keith, bateristul [sic] grupului, într-o ţinută de secol optsprezece, cu redingotă lungă de catifea neagră şi cu nişte pantaloni foarte strâmţi… Totul e de proastă calitate, ieftin, pocnesc cusăturile. Keith şi-a cusut singur pantalonii roz spălăcit şi lavandă, cu o fâşie din piele însăilată prost între cele două culori. Apare şi Brian în pantaloni albi, cu un enorm pătrat negru aplicat la spate. Arată foarte şic, deşi cusăturile stau să-i plesnească.“

Cecil Beaton în Maroc, 1967, din Autoportret cu prieteni: Selecţiuni din jurnalele lui Cecil Beaton, 1926-1974

O mie nouă sute şaizeci şi şapte a fost anul de cumpănă, anul în care au plesnit cusăturile. Simţeai că se apropie urgia, ceea ce s-a şi întâmplat mai târziu, cu acele revolte, lupte de stradă şi tot restul. Tensiunea plutea în aer. La fel ca ionii pozitivi şi negativi de dinaintea furtunii, când respiri cu dificultate şi simţi că stă să se rupă ceva. În realitate, doar s-a crăpat.

Terminaserăm cu turneele vara precedentă, o serie extenuantă de concerte în America, şi abia peste doi ani aveam să mai revenim acolo. În toată perioada aceasta, primii patru ani ai formaţiei, nu cred că am avut parte de mai mult de două zile consecutive de odihnă între concerte, deplasări şi înregistrările din studio. Eram tot timpul pe drumuri.

Eu simţeam că se încheie un capitol cu Brian. În orice caz, nu mai puteam continua ca în turnee. Şi eu şi Mick ne

purtaserăm oribil cu Brian după ce omul ajunsese o caricatură, când renunţase practic la rolul lui din formaţie. Lucrurile merseseră rău şi până atunci. Se iscaseră tensiuni cu mult înainte ca Brian să se transforme într-o jigodie. Dar la sfârşitul lui 1966 încercam să dreg situaţia. La urma urmei, eram o formaţie. Eu devenisem liber ca pasărea cerului, odată ce-am terminat-o cu Linda Keith. Când Brian nu lucra, îmi venea mai uşor. Şi astfel am ajuns să-i frecventez – pe Brian şi Anita, în locuinţa lor de pe Courtfield Road, nu departe de Gloucester Road.

Ne distram pe cinste, ne-am împrietenit din nou, ne drogam împreună. La început a fost minunat. Practic m-am mutat la ei. Brian vedea în tentativele mele de a-l readuce în prim-plan ocazia să pornească o vendetă împotriva lui Mick. El avea permanent nevoie să-şi imagineze duşmani, iar în perioada aia îi intrase în cap că Mick Jagger l-a bruftuluit şi jignit îngrozitor. Mă mulţumeam să asist ca musafir din loja de onoare la spectacolul celor ce gravitau în jurul Anitei – o gaşcă absolut remarcabilă. La început mă mai duceam pe-acasă, traversând prin Hyde Park spre St. John's Wood la şase dimineaţa, să-mi schimb cămaşa, după care am încetat pur şi simplu să mai trec pe acolo. În perioada aceea petrecută pe Courtfield Road nu se întâmpla nimic între mine şi Anita, ca s-o spunem pe şleau. O găseam fascinantă, dar mă străduiam să păstrez cu precauţie distanţa. Mă gândeam că Brian e un tip norocos. N-am priceput niciodată cum a pus mâna pe ea. La prima vedere mi s-a părut o femeie foarte puternică. Nu m-am înşelat deloc. Şi totodată o minte sclipitoare, asta fiind una dintre calităţile cu care m-a cucerit. Cu ea nu te plictiseai niciodată, plus că arăta superb. Foarte amuzantă. Cosmopolită ca nimeni alta. Vorbea trei limbi. Umblase peste tot. Pentru mine era ceva foarte exotic. Îi adoram verva, chiar dacă îi plăcea să provoace, să tragă sfori şi să manipuleze. Nu te slăbea o clipă. Dacă eu ziceam „Ce drăguţ…", ea mi-o întorcea: „*Drăguţ?* Urăsc cuvântul ăsta. Cum naiba poţi să fii aşa burghez?". Ne luăm adică la harţă pentru cuvântul „drăguţ"? Chiar aşa am ajuns? Încă nu stăpânea engleza foarte bine şi o mai dădea uneori pe germană când avea ceva important de transmis. „Scuză-mă. O să-ncerc să traduc."

Anita, o femeiuşcă sexy şi dată naibii. Una dintre cele mai tari femei de pe planetă. Creştea tensiunea la Courtfield Gardens. Câteodată Brian cădea rupt, iar eu şi Anita ne priveam. Dar e vorba de Brian şi de femeia lui şi n-ai ce face. Jos labele. Nu concepeam să fur iubita unui coleg de trupă. Şi astfel treceau zilele.

Adevărul e că mă uitam la Anita, mă uitam la Brian, mă uitam iarăşi la ea şi-mi ziceam că nu mă pot împotrivi. Va trebui să fiu cu ea. Cum-necum, voi fi al ei, va fi a mea. Această revelaţie n-a avut darul să amelioreze situaţia. Au urmat câteva luni foarte încordate şi Brian a devenit tot mai puţin relevant. Mi-a trebuit multă răbdare. Stăteam la ei câte trei sau patru zile şi o dată pe săptămână mă întorceam pe jos în St. John's Wood. Mai bine să mă distanţez un pic; prea băteau la ochi sentimentele mele. Însă pe-acolo se-nvârteau multe alte persoane; era o petrecere permanentă. Brian simţea nevoia disperată să fie mereu în centrul atenţiei. Dar cu cât primea mai multă atenţie, cu atât era mai lacom.

Am început să mă prind şi ce se întâmpla între Brian şi Anita. Noaptea auzeam câteodată bufnituri, iar dimineaţa Brian apărea cu un ochi învineţit. Brian obişnuia să lovească femeile. Însă cu o femeie ca Anita Pallenberg chiar nu era indicat să te pui. După fiecare chelfăneală Brian ieşea julit şi bandajat. Dar asta nu era treaba mea, nu-i aşa? Eu mă aflam acolo doar ca să-i ţin companie lui Brian.

Anita provenea dintr-un mediu artistic şi era destul de talentată şi ea – iubea cu adevărat arta, se cunoştea îndeaproape cu artiştii contemporani şi se simţea ca acasă în lumea pop-art. Bunicul şi străbunicul ei fuseseră pictori şi se zvonea că familia căzuse pradă sifilisului şi demenţei. Anita se pricepea la desen. A crescut în casa impozantă a bunicului său de la Roma, dar şi-a petrecut adolescenţa la München, într-un pension decadent pentru aristocraţii germani, de unde o exmatriculaseră pentru că fuma, se îmbăta şi – crima supremă – făcea autostopul. La şaişpe ani căpătase o bursă la o şcoală de arte grafice din Roma, în apropiere de Piazza del Popolo, şi încă de la vârsta aceea a început să frecventeze cafenelele unde se reunea intelighenţia romană, „Fellini şi toţi ceilalţi", cum îi plăcea să spună. Anita avea clasă. Poseda totodată capacitatea uimitoare de pune lucrurile cap la cap şi de a-şi face relaţii. Vorbim de Roma din perioada *Dolce Vita*. Îi cunoştea pe toţi regizorii – Fellini, Visconti, Pasolini; la New York îi frecventa pe Warhol, cercurile pop-art şi poeţii beatnici. Graţie calităţilor sale, Anita ajunsese o punte de legătură sclipitoare între tot felul de persoane şi de lumi diferite. Era catalizatorul multor evenimente care se desfăşurau în epocă.

Dacă ar exista un arbore genealogic care să marcheze naşterea subculturii londoneze din vremea aceea, în vârful său s-ar afla Anita şi Robert Fraser, proprietar de galerie şi dealer de artă, urmaţi de Christopher Gibbs, negustor de antichităţi şi bibliofil, plus alţi câţiva curteni de vază. Asta se

datora în primul rând reţelei lor de cunoscuţi. Anita îl întâlnise pe Robert Fraser cu mult timp în urmă, prin 1961, când începea să se intereseze de pop-art-ul timpuriu prin intermediul iubitului ei Mario Schifano, o figură importantă în pictura pop din Roma. Prin Fraser îi cunoscuse pe Sir Mark Palmer, excentricul baron ţigan, pe Julian şi Jane Ormsby-Gore şi pe Tara Browne (cea care le-a inspirat Beatles-ilor „A Day in the Life“), aşadar se creaseră deja premisele unei apropieri între muzică – care a jucat un rol de prim rang în arta underground de la bun început – şi nobilime, deşi aceştia nu erau chiar nişte nobili tipici. Aveai acolo trei foşti elevi de la Eton, Fraser, Gibbs şi Palmer – deşi s-a dovedit că doi dintre ei, Fraser şi Gibbs, fuseseră exmatriculaţi sau abandonaseră înainte să-şi termine studiile – şi fiecare avea propriul talent special, ieşit din comun, şi-o personalitate puternică. Nu se născuseră ca să urmeze turma. Mick şi Marianne făceau pelerinaje prin Hertfordshire cu scriitorul John Mitchell, Merlinul grupului, în căutare de farfurii zburătoare, ruine mistice şi alte asemenea lucruri. Anita avea o viaţă pariziană, dansând diafan noapte de noapte la clubul Régine, unde intra gratuit; ducea o viaţă la fel de încântătoare la Roma. Lucra ca model şi primea diverse roluri în filme. Făcea parte din avangarda *hardcore* într-o perioadă când aproape că nu exista *hardcore*.

Atunci a început să explodeze şi cultura drogurilor. Întâi au apărut mandraxul[1] şi iarba, apoi acidul pe la sfârşitul lui ’66, pe urmă coca, undeva prin ’67, şi în fine smacul, permanent. Mi-l amintesc pe David Courts, cel care îmi făcuse inelul cu cap de mort şi care continua să-mi fie prieten apropiat, cum s-a prezentat într-o seară la un pub aflat în apropiere de Redlands. Combinase nişte Mandrax cu băuturică şi acum îi cădea capul în supă. Ţin minte faza doar fiindcă l-a cărat Mick în spate până la maşină. Astăzi n-ar mai face aşa ceva nici să-l pici cu ceară – şi îmi dau seama, rememorând acel incident, ce mult timp a trecut de când s-a schimbat Mick. Dar asta-i altă poveste.

Erau nişte indivizi fascinanţi. Căpitanul Fraser, care servise în regimentul Puşcaşilor Regali Africani, scutul autorităţii coloniale din Africa Orientală, îl avusese ca subordonat pe sergentul Idi Amin[2] în Uganda. Fraser devenise „Strawberry Bob“ şi umbla noaptea în papuci şi şalvari de Rajasthan, iar ziua costumat ca gangsterii, în costume de stofă vărgată sau cu picăţele. Galeria lui Robert Fraser era ultra-modernă. Îl expunea pe Jim Dine, era agentul lui Lichtenstein. El a organizat prima expoziţie a lui Warhol

la Londra şi a proiectat filmul *Chelsea Girls* în apartamentul său. I-a promovat pe Larry Rivers şi pe Rauschenberg. Robert a intuit toate schimbările care aveau să vină; era devotat trup şi suflet pop-art-ului. Un avangardist înrăit. Mie îmi plăcea mai degrabă energia investită şi nu neapărat tot ce făceau – acea senzaţie că orice e posibil, care plutea mereu în aer. Altminteri, pretenţiile şi afectarea lumii artistice făceau să mi se zbârlească pielea ca la sevraj şi nici măcar nu consumam pe-atunci. Allen Ginsberg a stat o dată la Mick, în Londra, şi-am petrecut o seară întreagă ascultându-l pe bătrânul ăsta băşinos cum înşira câte-n lună şi-n stele. Era perioada în care Ginsberg obişnuia să cânte (prost) la concertină[3], mormăind *ommm* şi prefăcându-se că nu observă mondenităţile din jurul lui.

Căpitanul Fraser se dădea în vânt după Otis Redding şi trupa lui, Booker T. and the M.G.'s. Treceam uneori dimineaţa pe la apartamentul lui de pe Mount Street – salonul de primire din acea perioadă – după câte o noapte albă, când tocmai făcusem rost de vreun nou album semnat Booker T. sau Otis. Se afla acolo şi Mohammed, servitorul marocan îmbrăcat cu *djellaba*[4], care ne pregătea două pipe, şi ne puneam pe ascultat „Green Onions", „Chinese Checkers" sau „Chained and Bound". Robert lua smac. Avea şifonierul plin de costume la două rânduri, superb croite toate, din stofe calitatea întâi, şi cămăşi adesea cusute manual, pe comandă, însă gulerele şi manşetele îi erau mereu ponosite. Asta făcea parte din stilul lui. Şi obişnuia să-şi ascundă nişte *jacks* de rezervă – intrau şase *jacks* la un gram de heroină – prin buzunarele acestor sacouri, aşa că se tot ducea la şifonier şi cotrobăia prin toate buzunarele după vreun *jack* uitat. Apartamentul lui Robert era ticsit cu tot felul de obiecte fantastice, cranii tibetane căptuşite cu argint, oase cu extremităţile argintate, lămpi *art nouveau* de la Tiffany's, stofe şi ţesături superbe pretutindeni. El se fâţâia pe-acolo în nişte cămăşi de mătase viu colorate pe care şi le adusese din India. Savura cu adevărat drogurile, „haşiş minunat", „afgani primo". Latura avangardistă a lui Robert se combina în mod bizar cu ceva extrem de perimat.

Îmi mai plăcea foarte mult la el şi că nu-şi dădea nici un fel de aere. S-ar fi putut lesne ascunde în spatele Etonului şi al morgii aristocratice. Dar el se interesa de alte direcţii şi expunea dinadins lucrările unor artişti care nu făceau parte din Academia Regală. Şi îl mai individualiza fireşte şi latura lui de poponar. Nu făcea caz de asta, dar nici nu se ascundea. Avea o privire de oţel şi i-am admirat totdeauna curajul.

Puşcaşii Africani îl formaseră, fără îndoială. În Africa deschisese ochii de-a binelea. Robert Fraser, căpitan în rezervă. Dacă ar fi vrut, putea să profite de rangul său. Dar am impresia că Robert detesta tot mai tare modul în care sistemul de-atunci, aşa cum i se spunea, continua să se agaţe de un eşafodaj care se năruia evident. Îi admiram atitudinea hotărâtă, „aşa nu se mai poate continua“. Şi cred că asta l-a făcut să se ataşeze de noi, de Beatles şi de artiştii avangardei.

Fraser şi Christopher Gibbs fuseseră colegi la Eton. Când l-a cunoscut Anita pe Gibby, cu mult timp în urmă, avea vreo optişpe ani şi tocmai ieşise din puşcărie pentru că furase o carte de la Sotheby's – a fost mereu un colecţionar pasionat, cu un ochi excelent. Am dat din nou peste Gibbs prin intermediul lui Robert, când Mick s-a hotărât că vrea să trăiască la ţară. Robert nu era prea rural şi l-a sfătuit să-l roage mai degrabă pe Gibby să se ocupe el. Aşa că Gibbs s-a apucat să-i plimbe pe Mick şi Marianne de-a lungul şi de-a latul Angliei şi au vizitat o grămadă de castele şi domenii. Gibby mi-a fost dintotdeauna drag într-un fel. Mai trăgeam uneori în apartamentul lui din Cheyne Walk, aflat chiar pe chei. Avea o bibliotecă grozavă. Puteam sta acolo cu orele să mă uit la minunatele ediţii princeps, la ilustraţii şi picturi fabuloase care erau noi pentru mine, pentru că munca mă purta mereu pe drumuri. Foarte interesat să-şi plaseze marfa, piese superbe de mobilier cărora le făcea o reclamă subtilă. „Am un superb cufăraş de secol şaisprezece“. Gata oricând să cumpere sau să vândă ceva mai departe. Era totodată şi dus rău cu pluta Christopher ăsta. N-am mai văzut pe cineva care să spargă şi să inhaleze o fiolă cu nitrat de amil de cum deschide ochii. Aşa ceva mi-ar fi venit până şi mie de hac. El ţinea una pe noptieră. Rupea gâtul acelei micuţe fiole galbene şi se trezea. L-am văzut cu ochii mei. Am rămas mască. N-aveam nimic contra fiolelor, dar în principiu noaptea, mai târzior.

Robert Fraser şi Christopher Gibbs aveau în comun tupeul şi cutezanţa. Mai impozanţi ca faţada magazinului Selfridges. Deşi continuau să fie băieţii mamei. Se temeau groaznic de mamele lor. Poate din cauza asta ajunseseră amândoi poponari. Strawberry Bob – tot timpul tremura de frica maică-sii. „Vai! Vine maică-mea!“ „Şi ce dacă?“ Asta nu însemna c-ar fi fost nişte pămpălăi ţinuţi sub papuc. Dar îi copleşea respectul faţă de mame. Evident că aveau nişte mame foarte puternice, fiind ei înşişi nişte tipi foarte puternici. Abia de curând am aflat că mama lui Gibby a fost regina mondială a Cercetaşelor, principala responsabilă cu filialele din străinătate. Nu discutam chestii dintr-astea pe-

atunci. La vremea aceea n-am înţeles însemnătatea acestui duet, dar ei au remodelat peisajul şi au influenţat profund stilul epocii.

Gibbs şi Fraser erau doar numele de pe frontispiciu. În jurul lor se aflau Lampsonii şi Lambtonii, familia Sykes, Michael Rainey. Se mai învârtea pe-acolo şi Sir Mark Palmer, paj al reginei care-şi dorea cu ardoare să fie ţigan, dragul de el, cu dinţii lui de aur, cu ogarii legaţi cu sfoară de căruţele cu coviltir în care bătea drumurile de ţară şi pe care prietenii i le găzduiau pe moşiile lor. Probabil că dacă ai crescut antrenat să cari trena reginei, după o vreme căruţele ţigăneşti încep să-ţi facă cu ochiul. Toate bune şi frumoase, cât timp nu ţi-au dat încă tuleiele la puţă. Dar mai apoi? „Cu ce te ocupi?“ „Duc trena reginei.“

Brusc ne-am pomenit curtaţi de jumătate din nobilime, mlădiţele tinere, moştenitorii unor nume prestigioase precum Ormsby-Gore, Tennant sau alţii asemenea. N-am aflat niciodată dacă asta însemna că se înjoseau ei sau că noi deveneam nişte snobi. Erau foarte de treabă. Puţin îmi pasă, mi-am zis. Dacă sunt interesaţi, să poftească. Vrei să fim prieteni? Hai să fim prieteni. Din câte ştiu eu, era pentru prima oară când atâţia indivizi din acea pătură socială căutau compania muzicienilor. Înţelegeau şi ei că bate un vânt de schimbare, ca să-l citez pe Bob. Se simţeau stingheri acolo sus, marii cavaleri cu sânge albastru, li se părea că rămân pe dinafară dacă nu se implică. Aşa se explică melanjul acesta bizar de nobili şi gangsteri, prin fascinaţia înaltei societăţi faţă de plebe. Era valabil mai cu seamă pentru Robert Fraser.

Lui Robert îi plăcea să frecventeze anturaje dubioase. Era, cumva, o formă de revoltă împotriva mediului sufocant din care provenea, o revoltă a homosexualităţii reprimate. Îl atrăgeau indivizi precum David Litvinoff, aflat la graniţa dintre artă şi lumea interlopă, amic cu fraţii Kray, gangsterii din East End. În povestea asta erau implicaţi şi tot felul de pungaşi. Aşa a apărut Tony Sanchez, care l-a ajutat pe Robert s-o scoată la capăt cu nişte datorii contractate pe la jocuri de noroc. Atunci s-au cunoscut Robert şi Tony. După care Tony a devenit un soi de intermediar pentru Robert în relaţiile cu răufăcătorii şi dealerul lui personal.

Tony ţinea un cazinou de noapte pentru spaniolii din Londra. Era dealer şi gangster şi conducea un Jaguar Mark 10 bicolor, împodobit într-un stil de codoş. Taică-su avea un restaurant italian vestit din zona Mayfair. Tony Spaniolu’ era un dur. *Trosc-pleosc*. Genul ăla. Fusese un tip cumsecade până s-o apuce pe căi greşite. Problema, pentru el şi mulţi alţii, este că nu poţi să rămâi aşa şi să devii în acelaşi timp un

junkie. Nu se pupă una cu alta. Dacă vrei să fii un dur, să rămâi tot timpul pe fază, aşa cum ar fi putut să fie şi cum a şi fost Tony o vreme, nu-ţi permiţi să te-ncurci cu drogul. Te încetineşte. Doar să vinzi, ok, foarte bine, dar nu te atinge de el. E o mare diferenţă între dealer şi consumator. Ca să fii dealer, trebuie să conduci tu ostilităţile, altminteri faci gafe, ceea ce s-a şi întâmplat cu Tony.

S-a folosit de mine în câteva rânduri. Fără ştirea mea – ulterior am aflat – m-a utilizat pe post de şofer la un jaf de bijuterii de la Burlington Arcade. „Ia uite, Keith, nu vrei să-ncerci Jaguarul meu?“ Le trebuia o maşină curată şi un şofer curat. Şi Tony le-o fi povestit celorlalţi că mă pricep să conduc bine noaptea. Aşa c-am aşteptat acolo în faţă, fără să ştiu ce se petrece. Tony îmi era prieten bun, dar nu se sfia să mă bage la înaintare.

Mai aveam un prieten apropiat, Michael Cooper, cu care mă-ntâlneam des. Un fotograf genial. Ducea ceva de speriat; băga o grămadă. N-am cunoscut nici un alt fotograf căruia să-i tremure mâinile şi care să scoată totuşi pozele la fix. „Cum ai reuşit? Îţi tremurau mâinile. Poza asta ar trebui să fie o ceaţă totală.“ „Ştiu exact când să apăs pe buton.“ Michael a ţinut o cronică amănunţită a începuturilor formaţiei Rolling Stones pentru că fotografia neîncetat. Pentru Michael pozele erau un mod de viaţă. Era complet captivat de imagini, sau mai degrabă imaginile puseseră stăpânire pe el.

Michael era într-un fel creaţia lui Robert, care avea o latură de Svengali[5] şi se simţea foarte atras de Michael Cooper din mai multe motive, dar îi admira mai ales simţul artistic şi se ocupa de promovarea lui. Michael era un om de reţea. El ne aduna pe toţi laolaltă, toate aceste cercuri diferite din Londra, aristocraţii, derbedeii şi ceilalţi.

Când te îndopi cu tot ce ne-ndopam noi, trăncăneşti verzi şi uscate, doar despre muncă nu. Michael şi cu mine discutam mai ales despre calitatea ierbii. Doi vicioşi căutând noi metode de a se ameţi şi mai tare fără să-şi distrugă complet sănătatea. Nici vorbă despre „măreţele opere“ pe care eu, el sau alţii urma să le realizăm. Alea erau ceva secundar. Ştiam bine că munceşte pe brânci. Era un maniac, ca mine, lucrurile nu se fac bătând din palme cum are lumea impresia.

Câteodată Michael cădea pradă unor depresii profunde şi de rău augur. Câinii lui negri. Poetul fotografiilor era o fiinţă mai fragilă decât îţi imaginai. Michael luneca lent spre tărâmul de unde nu mai există întoarcere. Însă deocamdată

duceam în esenţă o viaţă de gangsteri. Lovituri nu dădeam, dar făceam parte dintr-un cerc elitist. Extravaganţi şi scandaloşi, desigur, forţând toate limitele pentru că cineva trebuia s-o facă.

Mare lucru n-ar fi de adăugat despre acid, pe lângă „*Mamă, ce trip!*“. Păşeai într-un teritoriu necunoscut şi neexplorat. Anii ’67-’68 au adus o veritabilă schimbare de percepţie, multă confuzie şi multe experimente. Cel mai extraordinar lucru trăit sub influenţa acidului a fost să văd cum îmi tot zboară nişte păsări prin faţa ochilor, stoluri de pasărea paradisului inexistente de fapt. Când colo era un copac cu frunzişul bătut de vânt. Mă plimbam pe o cărare la ţară, totul înverzise şi aproape că desluşeam fiecare bătaie din aripi. Curgea atât de lent, încât îmi venea să exclam: „Drace, aş putea şi eu să fac aşa!“. Prin urmare, îi înţeleg cumva pe cei care se mai aruncau uneori de la fereastră. Pentru că ţi se arată dintr-odată aşa de clar ce ai de făcut. A durat aproape o jumătate de oră până ce stolul de păsări mi-a traversat câmpul vizual, cu un fâlfâit incredibil, şi distingeam fiecare pană. Iar ele mă priveau din zbor, de parcă mă îndemnau: „Hai, încearcă şi tu!“. Fir-ar să fie… Recunosc, sunt lucruri pe care nu le pot face.

Trebuie să fii în compania potrivită când iei acid, altfel nu-i a bună. Brian, de exemplu, când era pe acid, devenea complet imprevizibil. Putea să fie incredibil de amuzant şi relaxat, ori te putea purta într-o direcţie complet greşită. Şi te pomeneşti dintr-odată păşind pe strada paranoiei. Pe acid nu prea mai poţi controla situaţia. De ce mă-ndrept spre punctul ăsta întunecat? Nu vreau să merg acolo. Hai înapoi la intersecţie, să vedem dacă se deschide drumul cel bun. Vreau să văd iarăşi stolul de păsări, să-mi vină nişte idei muzicale de geniu şi să găsesc Acordul Pierdut. Sfântul Graal al muzicii, foarte la modă pe-atunci. O groază de prerafaeliţi, precum cei din familia Ormsby-Gore, se agitau pe-acolo înveşmântaţi în catifea şi cu eşarfe legate la genunchi, căutând Potirul lui Cristos, curtea pierdută a regelui Arthur, OZN-uri şi aliniamente mistice.

La Christopher Gibbs nu-ţi puteai da seama dacă luase acid sau nu, fiindcă aşa se purta el în mod natural. Poate că nu l-am văzut niciodată treaz, dar trebuie în orice caz să spun că era un tip neînfricat. Gata oricând să se arunce în necunoscut, în valea morţii. Pregătit s-o privească în faţă. Cineva trebuia s-o facă. Nu l-am văzut vreodată pe Gibbs destabilizat de acid, n-am sesizat niciodată la el vreun semn de *bad trip*. Mereu în amintirile mele Christopher pluteşte

serafic la un metru deasupra pământului. Cum pluteam şi noi ceilalţi, pesemne.

Acidul era o mare necunoscută pentru noi toţi; bâjbâiam prin beznă. Mie mi se părea foarte interesant, dar în acelaşi timp am constatat că altora nu le pica prea bine, şi chiar n-ai nevoie să fii cu cineva care trece printr-un *bad trip*. Îţi schimbă complet dispoziţia, devii paranoic, crispat sau panicat. Mai ales Brian. I se putea întâmpla oricui, dar experienţa ta negativă îi afecta şi pe cei din jur. Asta era problema cu acidul. Nu ştiai în ce stare te vei întoarce. Am trăit şi eu vreo două *trip*-uri oribile. Ţin minte cum se străduia Christopher să mă calmeze. „Hei, totul e-n ordine. Stai liniştit.“ Era ca un infirmier, un infirmier de noapte. Nici nu-mi mai amintesc cu ce mama dracului mă confruntam; dar ştiu că n-a fost deloc plăcut. Paranoia probabil – la fel li se întâmplă multora cu marijuana; îi face paranoici. Te cuprinde spaima, dar nu ştii de ce. Eşti lipsit de apărare şi spaima continuă să crească pe măsură ce te afunzi mai adânc. Uneori trebuie să-ţi tragi singur palme.

Ceea ce nu m-a împiedicat să continui. Aceeaşi idee a limitelor care trebuie forţate. În fond, intra şi o doză de prostie acolo. N-a ieşit prea grozav ultima oară? Hai să-ncercăm iarăşi. Sau te pomeneşti că ţi-o fi teamă? Testul acidului, bazaconia lui Ken Kesey. Dacă n-ai făcut-o, însemna că n-ai făcut nimic, ceea ce era o mare tâmpenie. Mulţi se simţeau obligaţi să ia acid deşi n-aveau nici un chef, doar pentru a nu fi excluşi. O chestie de grup. Dar te putea zgâlţâi zdravăn dacă n-aveai grijă, ceea ce s-a şi întâmplat deseori. Chiar dacă iei o singură dată, te poate afecta. E prea volatil.

Un moment epic din perioada aceea a fost o călătorie sub influenţa acidului alături de John Lennon – un episod aşa de extrem, încât abia mai reuşesc să pun cap la cap nişte frânturi. Ne-am tot învârtit vreo două-trei zile între Torquay şi Lyme Regis într-o maşină cu şofer. Eu şi Johnny am fost în aşa hal de duşi, încât el mă întreba uneori şi peste câţiva ani, la New York: „Ce s-a întâmplat în călătoria aia?“. Era cu noi şi Kari Ann Moller, actuala doamnă Chris Jagger; cred că Hollies au şi compus o piesă despre ea, sau să fi fost despre Marianne? Foarte drăguţă fata, avea o locuinţă în Portland Square, unde trăgeam vreme de vreo doi ani când ajungeam prin Bristol. Am consultat-o recent pentru această carte şi amintirile ei diferă semnificativ de ale mele. Dar măcar ea ţine minte câte ceva, spre deosebire de mine.

La vremea aceea nu ni se părea că suntem surmenaţi, dar ulterior mi-am dat seama că n-aveam o clipă de răgaz.

Nu-i de mirare că, beneficiind de trei zile libere nesperate, ne-am cam făcut de cap. Eu ţin minte că am urcat într-o maşină condusă de un şofer. Însă Kari Ann susţine că n-am avut şofer. Ne-am înghesuit într-un automobil sport cu două uşi, împreună cu un alt pasager neidentificat – deci se poate să fi avut totuşi şofer. Din câte spune Kari Ann, am început la Dolly, un club de noapte, precursorul lui Tramp, şi am ocolit de câteva ori Hyde Park-ul întrebându-ne încotro să ne ducem. Ea zice că am pornit spre casa lui John de la ţară, unde am salutat-o pe Cynthia, iar apoi Kari Ann a decis să mergem să-i facem o vizită maică-sii în Lyme Regis. Halal musafiri – doi bălălăi îmbuibaţi cu acid, care nu mai închiseseră un ochi de două nopţi. Am ajuns acolo în zori, spune ea. La un bar împuţit au refuzat să ne servească. L-au recunoscut pe John. Iar Kari Ann şi-a dat seama că nu puteam merge la maică-sa în asemenea hal. Urmează aşadar mai multe ore lipsă, pentru că ne-am întors la John abia după lăsarea serii. Îmi vin în cap nişte palmieri, deci se pare că am stat ore în şir pe esplanada mărginită de palmieri de la Torquay, absorbiţi în lumea noastră mică. Am ajuns acasă teferi şi mulţumiţi. A fost unul din momentele alea când John voia să se drogheze mai tare ca mine. Aveam la noi o pungă imensă cu iarbă, un cocoloş de haş şi nişte acid. În general eu alegeam cu grijă locurile unde luam acid; preferam să nu circul în timpul unui *trip* pe cât posibil.

Îmi plăcea mult de John. Era un prostuţ în multe privinţe. Mă tot luam de el pentru că-şi ţinea chitara prea sus. La ei în trupă le ţineau la nivelul pieptului, ceea ce îţi restrânge mişcările. Parcă ai avea cătuşe. „Ţi-a ajuns chitara aia până sub bărbie, pentru numele lui Dumnezeu. Doar nu eşti violonist!“ Cred că li se părea că le stă bine aşa. Gerry & the Pacemakers şi toate formaţiile din Liverpool procedau la fel. Îl tot tachinam: „Încearcă şi tu o curea mai lungă, John. Cu cât e mai lungă cureaua, cu atât mai bine vei cânta“. Mi-l amintesc cum aproba tacit şi cum băga la cap. Data viitoare când îi vedeam, purtau chitarele un pic mai jos. Nu-i de mirare că n-aveţi balans, îi spuneam. Nu-i de mirare că vă iese doar *rock*, fără *roll*.

John putea fi foarte direct. Singura mojicie pe care ţin minte că mi-a trântit-o se referea la soloul meu de pe „It’s All Over Now“. I s-a părut o porcărie. Poate că se trezise cu faţa la cearşaf în ziua aceea. OK, ar fi putut suna cu siguranţă mai bine. Dar l-am luat peste picior. „Mda, John, mi-au ieşit altele şi mai bine. Iartă-mă. Iartă-mă dacă te zgârie pe urechi, bătrâne. Poţi să-l cânţi tu cum vrei.“ Dar însemna că-l interesa foarte tare, de vreme ce se obosise să-l asculte. Era

un tip foarte deschis. În cazul altuia, ar fi putut fi cam jenant. Dar citeai în ochii lui John o sinceritate care te cucerea. Şi o ardoare pe măsură. Era o pasăre rară. Ca şi mine. Simţeam o atracţie ciudată unul faţă de celălalt. Doi alfa care s-au ciocnit de la bun început.

„Post-acid“ era atmosfera care domnea la Redlands în dimineaţa aceea friguroasă din februarie 1967. Post-acid: toată lumea coboară din nou cu picioarele pe pământ, ca să zicem aşa, după ce ne-am ţinut o zi întreagă de tot soiul de blestemăţii şi ne-am stricat de râs; te plimbi pe plajă şi-ţi îngheaţă oasele, umbli desculţ şi te miri că te-ai ales cu degerături. Fiecare îşi vine altfel în fire. Unii sar imediat, hai s-o luăm de la capăt, în vreme ce alţii nici nu mai vor s-audă. Şi în orice clipă te poate fulgera iar şi te trezeşti înapoi în plin *trip*.

Bate cineva la uşă, mă uit pe fereastră şi afară e plin de pitici, dar îmbrăcaţi toţi absolut identic! Erau poliţişti, dar eu nu-mi dădeam seama. Arătau ca nişte omuleţi în bleumarin cu sclipici şi căşti. „Superbă ţinută! Vă aşteptam? N-are a face, poftiţi înăuntru, e cam friguţ afară.“ Încercau să-mi citească un mandat de percheziţie. „O, minunat, dar afară e rece, haideţi în casă şi citiţi-mi-l lângă şemineu“. Nu-mi mai călcase niciodată pragul poliţia şi continuam să mă aflu sub efectul acidului. Vai, să fim prieteni. Să ne iubim. Nici prin cap nu-mi trecea să le zic: „N-aveţi ce căuta înăuntru până nu discut cu avocatul meu“. Da, poftiţi, simţiţi-vă ca acasă! După care a urmat duşul rece.

În timp ce noi ne reveneam încetişor, ei tropăiau peste tot, făcându-şi treaba, dar nu-i prea băgam în seamă. Ne cam dădeau fiori, evident, dar nu prea aveam ce face în momentul acela, aşa că i-am lăsat să umble şi să scotocească prin scrumiere. Oricât ar părea de greu de crezut, n-au găsit decât nişte mucuri de la jointuri, plus ce mai aveau prin buzunare Mick şi Robert Fraser, adică o cantitate neglijabilă de amfetamine, cumpărate legal de Mick din Italia, iar în cazul lui Robert câteva tablete de heroină. Noi, ceilalţi, ne-am văzut de treabă.

Sigur, a mai fost şi chestia cu Marianne. După o zi istovitoare pe acid, făcuse o baie la etaj, tocmai ieşise din cadă şi se înfăşurase cu o cuvertură uriaşă pe care-o aveam eu pe-acolo, din ceva blănuri, probabil de iepure. Cred că mai avea pe ea şi un prosop şi se lungise pe canapea. Cum a mai apărut şi batonul Mars în poveste chiar nu ştiu. O fi fost pe masă vreunul, fiindcă pe acid te taie brusc pofta de dulce şi îţi vine să ronţăi ceva. Uite-aşa s-a procopsit ea pe vecie cu

legenda acelui baton Mars pe care i l-a găsit poliţia. Şi trebuie spus că-i vine bine. Dar întorsătura pe care a luat-o povestea şi felul în care au reuşit ziarele să combine imaginea Mariannei înveşmântată în blănuri şi batonul Mars de pe masă, dând naştere unui mit, a devenit un soi de clasic al genului. La drept vorbind, Marianne purta o ţinută chiar decentă atunci. De obicei când o salutai pe Marianne vorbeai direct cu decolteul. Iar ea ştia bine că-ţi scoate ochii cu el. O obrăznicătură şi jumătate, draga de ea. Cu această cuvertură era mai îmbrăcată decât fusese până atunci. A urcat o agentă cu ea şi a pus-o să-şi dea jos cuvertura. Ce altceva mai vreţi să vedeţi? De acolo – şi asta ne arată cum gândesc oamenii – s-a ajuns la titlurile ziarelor de seară, „O fată goală puşcă la petrecerea Stones“. Detalii direct de la poliţie. Dar batonul Mars pe post de *dildo*? E ditamai distanţa până acolo. Ciudat este cum dăinuie miturile acestea, deşi se vede de la o poştă că-s false. Lumea probabil consideră că o chestie aşa de bizară, grosieră şi trivială n-are cum să fi fost inventată. Închipuiţi-vă cum e să inviţi un grup de poliţişti şi poliţiste să descopere această probă – păstrând-o acolo la vedere în timp ce ei cutreieră prin toată casa. „Scuzaţi-mă, domnule agent, cred că s-ar putea să vă fi scăpat ceva. Ia uitaţi-vă aici.“

La Redlands se mai aflau atunci Christopher Gibbs şi Nicky Kramer, un pierde-vară din înalta societate care se avea bine cu toată lumea, un tip destul de inofensiv, care nu ne-a trădat, deşi ne-am convins de acest lucru abia după ce l-a scos David Litvinoff pe fereastră ţinându-l de glezne. Şi, bineînţeles, domnul X, aşa cum a fost menţionat ulterior la tribunal, David Schneiderman. De la Schneiderman, căruia i se mai spunea şi Regele Acidului, provenea marfa aceea de foarte bună calitate din epocă, mărci precum Strawberry Fields, Sunshine sau Purple Haze – de unde credeaţi că a preluat Jimi titlul? Tot felul de combinaţii. Aşa s-a lipit Schneiderman de grup, pentru că ne făcea rost de acest acid super tare. În perioada aceea a inocenţei, care s-a pierdut între timp, nimeni nu se sinchisea de tipul care şedea imperturbabil acolo, traficantul din colţ. Toată lumea sărbătorea fericită. Imperturbabilul era de fapt agentul poliţiei. A apărut de nicăieri cu sacul lui plin de bunătăţi, inclusiv DMT berechet, pe care nu-l mai încercasem până atunci, dimetiltriptamină care intră în componenţa ayahuascăi, un halucinogen foarte puternic. Vreo două săptămâni a participat la toate petrecerile, după care a dispărut misterios şi nu l-a mai văzut nimeni vreodată.

Descinderea a fost urmarea unei înţelegeri secrete între poliţai şi publicaţia *News of the World*, însă amploarea

şocantă a lucrăturii, care ajungea până la magistraţi, a ieşit la iveală abia peste câteva luni, când s-a judecat cazul. Mick ameninţase fiţuica de scandal cu un proces, pentru că-l confundaseră cu Brian Jones şi-l prezentaseră cum se droga într-un club. Prin urmare, le trebuiau dovezi împotriva lui Mick, ca să se justifice la tribunal. Patrick, şoferul meu belgian, a fost cel care ne-a vândut fiţuicii *News of the World*, care la rândul lor au vândut gaborilor pontul, iar aceştia l-au folosit pe Schneiderman. Eu îmi plătesc regeşte şoferul şi treaba-i treabă, tăcem mâlc. Dar cei de la *News of the World* au pus gheara pe el. Bine, nu i-a servit la nimic. Din câte am auzit eu, n-a mai călcat niciodată normal. Însă ne-a luat ceva timp până să punem cap la cap aceste mici detalii. Dacă îmi amintesc bine, domnea o atmosferă mai degrabă relaxată la momentul acela. La naiba, ce-am făcut e bun făcut. Abia în zilele următoare, când am început să primim scrisorile de la avocaţi, de la guvernul Maiestăţii Sale şi tot tacâmul, ne-am zis: „Hopa, e groasă treaba“.

* * *

Ne-am hotărât s-o ştergem din Anglia şi să ne mai întoarcem abia la proces. Şi nu strica să găsim o destinaţie unde puteam face rost de droguri legal. Decizia s-a luat pe nepusă masă: „Ia să ne suim în Bentley şi să plecăm în Maroc“. La începutul lui martie ne-am luat aşadar tălpăşiţa. Aveam şi timp liber şi cea mai bună maşină la dispoziţie, Blue Lena, aşa cum o botezasem, Bentley-ul meu bleumarin, S3 Continental Flying Spur – un model destul de rar, dintr-un lot cu numai optzeci şi şapte de bucăţi. Am numit-o aşa în cinstea Lenei Horne – i-am şi trimis o poză. Simplul fapt că posedam acest automobil anunţa neplăceri: încălcasem regula sistemului, conducând o maşină care, indiscutabil, nu era de nasul meu. Blue Lena ne purtase prin multe călătorii alimentate cu acid. Printre modificările pe care i le-am adus se număra şi un compartiment secret destinat substanţelor interzise. Avea o capotă uriaşă şi îţi trebuia spaţiu, nu glumă, ca să iei curba. Blue Lena cerea iscusinţă şi ochi de cunoscător în situaţiile critice – era cu cincisprezece centimetri mai lată la spate decât în faţă. Trebuie să-ţi cunoşti bine maşina, asta-i clar. Trei tone de mecanisme. Un automobil făcut să fie condus noaptea în viteză.

Brian şi Anita vizitaseră în urmă cu un an Marocul, în 1966, alături de Christopher Gibbs, care a fost nevoit să-l ducă pe Brian la spital cu încheietura mâinii fracturată, după

ce pumnul destinat Anitei se nimerise în rama metalică a ferestrei de la hotelul El Minzah din Tanger. Brian n-a ştiut niciodată să comunice cu Anita. Am aflat ulterior cât de brutal ajunsese să se poarte cu ea, pe măsură ce începea să decadă, asaltând-o cu pumni, cuţite şi pahare, silind-o să se refugieze în spatele canapelelor. Poate că lumea nu ştie, dar Anita a avut o copilărie foarte sportivă – înot, ski, navigaţie, tot felul de sporturi în aer liber. Brian nu se putea compara cu Anita, nici fizic şi nici intelectual. Ea îl depăşea în toate. Iar el ieşea mereu pe locul doi. Crizele lui de nervi i s-au părut, cel puţin la început, amuzante – dar odată cu trecerea timpului şi-au pierdut hazul şi au devenit periculoase. Anita mi-a povestit mai târziu că la Torremolinos, în călătoria lor spre Tanger din anul precedent, se încăieraseră violent, iar Brian a sfârşit după gratii – ca şi Anita, într-un rând, după ce furase o maşină la ieşirea dintr-un club. Ea tot încerca să-l scoată pe Brian pe cauţiune, urlând la gardieni: „Nu puteţi să-l ţineţi închis. *Daţi-i drumul!*“. În toată această perioadă au ajuns să semene unul cu celălalt; coafura şi hainele lor arătau identic. Se contopiseră, cel puţin din punct de vedere stilistic.

Am zburat la Paris, Brian, eu şi Anita, unde ne-am întâlnit cu Deborah Dixon, o veche prietenă de-a Anitei, la Hotelul George al V-lea. Deborah era mare figură, o frumuseţe texană care apăruse pe copertele tuturor revistelor de pe la începutul anilor ’60. Brian şi Anita s-au cunoscut într-un turneu Rolling Stones, dar relaţia lor a început efectiv acasă la Deborah, în Paris. Noul meu şofer, Tom Keylock, înlocuitorul turnătorului Patrick – un tip dur din nordul Londrei care avea să devină curând omul bun la toate al formaţiei – a adus-o pe Blue Lena la Paris şi am pornit spre plaiuri însorite.

Mamei i-am trimis o ilustrată: „Dragă mamă, îmi pare rău că n-am mai sunat înainte să plec, dar nu pot vorbi în siguranţă la telefon. Totul va fi bine, să nu-ţi faci griji. Pe-aici e minunat şi o să-ţi scriu şi-o scrisoare când ajung la destinaţie. Toată dragostea mea. Fiul tău fugar, Keef“.

Brian, Deborah şi Anita ocupau bancheta din spate, iar eu stăteam în faţă lângă Tom Keylock, schimbând discurile pe 45 de turaţii la micuţul pick-up Philips al maşinii. Greu de spus, în această călătorie, cum şi din ce pricină a crescut tensiunea în maşină. A contribuit din plin Brian, purtându-se încă mai odios şi mai infantil ca de obicei. Tom e un vechi militar, a luptat la Arnhem şi prin alte bătălii, dar până şi pe el îl afecta încordarea din jur. Relaţia dintre Brian şi Anita băltea într-un impas pricinuit de gelozie, odată ce Anita refuzase să renunţe la colaborările actoriceşti şi să-şi

îndeplinească obligaţiile domestice de gheişă cu normă întreagă, linguşitoare, sac personal de box şi tot ce-i mai trecea lui prin cap, inclusiv parteneră de orgii, rol pe care ea l-a respins mereu cu indignare. În această călătorie el n-a încetat o clipă să se vaite şi să se tânguie că se simte groaznic şi că nu poate respira. Nimeni nu l-a luat în serios. Brian suferea fără îndoială de astm, dar era şi ipohondru. Până una alta, eu făceam pe DJ-ul. Trebuia să tot alimentez drăcovenia cu discuri mici pe 45 cu piesele noastre favorite – mult material de la Motown în perioada aceea. Anita susţine că alegerile mele – hiturile momentului, ca „Chantilly Lace“ şi „Hey Joe“ – băteau tot felul de apropouri la adresa ei. Asta-i valabil pentru orice melodie. Poţi să le interpretezi cum îţi convine.

În prima noapte a călătoriei noastre prin Franţa am stat toţi cinci într-o singură cameră, un dormitor amărât, la mansarda unei case – singura cazare pe care am reuşit s-o găsim în creierii nopţii. A doua zi ne-am dus într-o localitate numită Cordes-sur-Ciel pe care voia s-o viziteze Deborah – un sătuc pitoresc cocoţat pe vârful unui deal – şi în timp ce ne apropiam, dintre zidurile sale medievale s-a ivit o ambulanţă, iar Brian a insistat s-o urmăm până la cel mai apropiat spital, care se găsea la Albi. Acolo l-au diagnosticat pe Brian cu pneumonie. Sigur, la Brian nu prea aveai cum să-ţi dai seama ce-i real şi ce nu. Dar l-au transferat la un spital din Toulouse, unde urma să rămână câteva zile şi unde ne-am luat rămas-bun de la el. Abia mai târziu am aflat că a instruit-o pe Deborah să nu ne lase nici o clipă singuri, pe Anita şi pe mine. Deci pricepea destul de clar situaţia. I-am spus: „OK, Brian, totul e-n regulă. Noi traversăm Spania cu maşina şi tu o să vii cu avionul direct la Tanger“.

Aşa că Anita, Deborah şi cu mine am pornit prin Spania şi, odată ajunşi la Barcelona, ne-am dus la un club vestit de flamenco de pe Las Ramblas. Pe-atunci era o zonă mai degrabă rău-famată şi când am ieşit, pe la trei dimineaţa, aproape că se iscase un scandal. Oamenii aruncau furioşi în Bentley cu tot ce le cădea în mână, mai ales după ce ne-au văzut pe noi. Poate că aveau ceva contra bogătaşilor, sau aveau ceva cu noi, ori poate era din cauză că arborasem drapelul papei în ziua aceea. Aveam un catarg micuţ pe maşină şi îmi plăcea să schimb steagurile. Au venit gaborii şi m-am pomenit deodată la un simulacru de tribunal catalan nocturn. O încăpere joasă pardosită cu dale şi un judecător care prezida această sesiune de noapte. În faţa lui, o banchetă lungă cu vreo sută de inşi aliniaţi, iar eu la capătul rândului. Brusc au intrat nişte poliţai şi au început să-i pocnească pe

toţi în cap cu bastoanele. Unul nu le scăpa. Iar oamenii se aşteptau la asta. Mi s-a părut că era parte dintr-o rutină. Ajungi noaptea la tribunal şi o încasezi fiindcă aşa se face de obicei. Iar eu eram ultimul, chiar la capătul băncii. Tom s-a dus să-mi aducă paşaportul, a durat ore întregi, iar când a făcut în sfârşit rost de el, l-am fluturat pe sub nasul lor, „Supus al Maiestăţii Sale“. Tocmai îl lucrau pe tipul de lângă mine. După vreo nouăzeci şi nouă de capete sparte, mă gândeam că vor termina toată banca. Însă n-au făcut-o. Judecătorul dorea să-i identific dintre suspecţii de serviciu pe cei ce provocaseră distrugerile şi declanşaseră scandalul. Dar am refuzat. Aşa că totul s-a redus la o amendă pentru parcare în loc nepermis: am semnat o hârtie, banii au trecut dintr-o mână în alta, dar chiar şi aşa ne-au ţinut după gratii până dimineaţă.

A doua zi ne-am reparat parbrizul şi-am pornit-o din nou la drum, plini de speranţă, dar fără Deborah, care se săturase de tensiuni şi de temniţe şi a vrut să se-ntoarcă la Paris. Scăpaţi de orice supraveghere, ne-am îndreptat spre Valencia. Iar între Barcelona şi Valencia, eu şi Anita ne-am dat seama că suntem foarte atraşi unul de celălalt.

Niciodată în viaţă n-am făcut eu primul pas cu fetele. Pur şi simplu nu mă pricep la aşa ceva. Instinctul m-a îndemnat să las de fiecare dată acest lucru în seama fetei. Ceea ce e cam ciudat, dar mie nu-mi iese de nici o culoare figura cu „Hei, frumoaso, ce mai faci? Hai să ne-o punem“, chestii din astea. Am limba încleştată. Aş zice că toate partenerele mele au fost nevoite să facă ele primul pas. Eu am alt stil de abordare – creez o stare de tensiune insuportabilă. Şi cineva trebuie să preia atunci controlul. Înţelegi sau nu mesajul, eu unul nu pot face primul pas. Ştiam cum să mă port cu femeile, fiindcă am avut mai multe verişoare şi mă simţeam complet în largul meu printre ele. Dacă vreo fată e interesată de mine, trece ea la acţiune. Mi-am dat seama că aşa funcţionează.

Anita a făcut aşadar primul pas. Nu puteam să mă dau la iubita prietenului meu, chiar dacă el se purta ca un nemernic în ultimul timp, inclusiv cu ea. Am latura asta cavalerească, de Sir Galahad. Anita mai era şi-o frumuseţe. Ne-am apropiat tot mai mult, până când dintr-odată, în absenţa iubitului, ea a îndrăznit să spargă gheaţa, zicându-şi: „Fie ce-o fi“. Pe bancheta din spate a maşinii, undeva între Barcelona şi Valencia, eu şi Anita ne-am privit, era o tensiune enormă şi deodată m-am pomenit că mi-o ia în gură. S-a risipit toată tensiunea. Uf! Iată-ne împreună. Când te loveşte aşa ceva nu

mai zici mare lucru. Simţi o nespusă uşurare că situaţia s-a limpezit în sfârşit.

Era prin februarie. În Spania venea primăvara. Cât am străbătut Anglia şi Franţa fusese destul de frig, iarnă în toată puterea cuvântului. Am traversat Pirineii şi în nici jumătate de oră se făcuse primăvară, iar până să ajungem la Valencia era vară de-a binelea. Ţin minte şi acum mirosul portocalilor din Valencia. Când te culci prima oară cu Anita Pallenberg îţi aminteşti tot felul de detalii. Ne-am oprit peste noapte în Valencia, la hotel ne-am dat drept contele şi contesa Zigenpuss şi acolo am făcut prima dată dragoste cu Anita. Iar de la Algeciras, unde am fost contele şi contesa Castiglione, am trecut cu maşina pe feribot până la Tanger, la hotelul El Minzah. Acolo în Tanger se aflau Robert Fraser, Bill Burroughs, Brion Gysin, amicul şi partenerul lui Burroughs în tehnica colajului – produs al unei şcoli de elită şi el – şi Bill Willis, decoratorul palatelor exilaţilor. Ne-a întâmpinat un vraf de telegrame de la Brian, care-i poruncea Anitei să se-ntoarcă în Franţa şi să-l preia. Dar noi nu intenţionam să plecăm nicăieri. Poate doar să ne plimbăm prin *kasbah*[6], la Tanger. A urmat o săptămână de hâţa-hâţa, ne-am coţăit întruna ca iepurii, acolo în kasbah, dar ne întrebam şi pe-unde vom scoate cămaşa. Căci Brian urma să aterizeze în Tanger. Îl lăsasem acolo doar ca să se trateze. Încercam amândoi, din câte ţin minte, să păstrăm aparenţele măcar unul faţă de celălalt. „Când vine Brian la Tanger o să facem aşa şi pe dincolo“. „Hai să-i dăm un telefon, să vedem cum se simte“. Chestii din astea. Şi în acelaşi timp era ultimul lucru la care ne stătea capul. De fapt gândeam mai degrabă: „Vai, Doamne, acuşica vine Brian şi să vezi ce teatru va trebui să jucăm“. „Mda, sper s-o mierlească“. Şi deodată totul se rezuma la ce decidea Anita: e cu el sau cu mine? Vedeam limpede că suntem pe cale să creăm o „situaţie dificil de controlat“, punând probabil în pericol şi soarta trupei. Am hotărât să dăm înapoi, să ne repliem strategic. Anita nu voia să-l abandoneze pe Brian. Nu-i trebuiau lacrimi şi plânsete. Se temea de consecinţele unei asemenea trădări uriaşe asupra grupului, care s-ar fi putut duce de râpă.

I just can't be seen with you…
It's too dangerous, baby…
I just can't be, yes I got to chill this thing with you.
– dintr-un cântec intitulat „Can't Be Seen“

L-am vizitat pe Ahmed, un dealer legendar de haşiş al acelei epoci de pionierat. Anita îl cunoscuse deja la precedentul ei sejur, prin intermediul lui Chrissie Gibbs. Un marocan mititel care umbla cu un vas chinezesc pe umăr, îţi făcea semn să-l urmezi, te conducea prin *medina*[7], urcând panta care ducea spre Minzah şi dispărea într-o prăvălie minusculă care conţinea doar o cutie cu nişte bijuterii marocane şi un stoc impresionant de haşiş.

Prăvălia lui se găsea pe scările Waller, cum coborai dinspre Minzah pe dreapta, printre dughenele cu un singur nivel care dădeau spre grădinile hotelului. Ahmed a început cu un singur local, apoi s-a extins cu alte două deasupra. Comunicau între ele – era un veritabil labirint de scări pe dinăuntru – iar cele de sus aveau câteva paturi de alamă cu saltele de catifea în culori ţipătoare, unde puteai să zaci o zi sau două, după ce fumai până-ţi pierdeai minţile. Pe urmă coborai, el îţi dădea încă o porţie şi te prăbuşeai iar. Semăna cu o grotă şi era împodobită cu toate minunăţiile orientale, caftane, covoare şi felinare superbe… Peştera lui Aladin. O cocioabă de fapt, pe care Ahmed o transformase într-un palat.

Noi îi spuneam Ahmed-Cap-Teşit, fiindcă se ruga atât de des încât i se aplatizase fruntea. Era un negustor priceput. Începea cu un ceai de mentă şi apoi aducea o pipă. Îl interesau temele spirituale şi odată cu pipa îţi relata de obicei şi vreo aventură palpitantă de-a profetului prin deşert. Emisar iscusit al credinţei sale, mereu binedispus, rămânea totodată un coţcar marocan tipic. Îi lipseau câţiva dinţi şi afişa mereu un surâs magnific. Odată ce începea să zâmbească, nici că se mai oprea. Şi te privea neîncetat. Dar avea o marfă aşa de bună, de ţi se părea că ai nimerit pe tărâmul făgăduinţei. După câteva pipe te simţeai de parcă ai fi luat acid. Ahmed nu stătea o clipă locului, aducea tot soiul de dulciuri şi trufandale. Şi îţi venea foarte greu să mai pleci. Te gândeai că bagi una mică şi pe urmă te ocupi de alte treburi, dar nu prea mai izbuteai să faci şi altceva. Puteai rămâne la el toată ziua şi toată noaptea; puteai să locuieşti acolo. Şi totdeauna pe fundal se auzea radio Cairo, bruiat şi cu ceva decalaj.

Specialitatea marocană era aşa-numitul *kif*, cânepă combinată cu tutun, care se fuma în nişte pipe lungi cărora le spuneau *sebsi*, cu un mic recipient la capăt. O porţie dimineaţa cu o ceaşcă de ceai de mentă. Dar mai presus de orice, Ahmed avea nişte stocuri uriaşe de haşiş mai special, impregnat de un farmec aparte. I se zicea haşiş fiindcă se prezenta în vrac, dar nu era tocmai haşiş. Haşişul se extrage din răşină, pe când acesta era o pulbere uşoară, ca polenul,

din bobocii uscaţi şi presaţi ai plantelor. De unde şi culoarea aceea verde. Am auzit că pentru a-l colecta ungeau copiii cu miere şi-i trimiteau să zburde în pielea goală prin plantaţia de cânepă, după care răzuiau acest polen de pe ei la ieşire. Ahmed oferea trei sau patru sortimente de calităţi diferite, în funcţie de fineţea ciorapului prin care-l strecura. Porneau de la cele mai grosiere şi ajungeau la ciorapul de douăzeci şi patru deni. Calitatea întâi trecea prin cea mai fină mătase. La final rămânea doar o pulbere.

Acesta a fost primul meu contact cu Africa. La o aruncătură de băţ de Spania pătrundeai într-o altă lume. Părea neschimbată de un mileniu şi ori te gândeai: „Ce ciudăţenie!“, ori exclamai: „Uau! E minunat“. Iar noi pluteam în extaz. Deja fumam la greu. Puteai crede că inspectăm calitatea haşişului. Consumam în cantităţi industriale. „Ar trebui să ne revizuim opiniile despre droguri“, scria Cecil Beaton în jurnalul său. „Deşi se pare că băieţii doar cu asta se hrănesc, arată totuşi foarte sănătoşi şi puternici. Rămâne de văzut.“

Dilema Anitei, dincolo de vinovăţia resimţită fiindcă-l înşelase pe Brian şi de ataşamentul ei pătimaş şi autodistructiv faţă de el, era că Brian continua să fie cam şubred, nu-şi revenise complet, iar ea se considera datoare să-i poarte de grijă. Aşa că Anita s-a întors după Brian, l-a dus de la Toulouse la Londra pentru investigaţii suplimentare şi apoi, împreună cu Marianne, care venea să petreacă weekendul cu Mick la Marrakech, au aterizat mai întâi la Tanger. Brian se îndopase cu acid în ultima vreme şi se cam clătina pe picioare după pneumonie, aşa că Marianne şi Anita, surorile medicale, i-au mai dat o tabletă şi în avion ca să-l înzdrăvenească puţin. Ele două petrecuseră o noapte albă sub influenţa acidului şi, din câte povesteşte Anita, după ce au ajuns în sfârşit la destinaţie, un incident iscat la Ahmed, când Marianne s-a pomenit că începe să i se deşire *sari*-ul (singura piesă vestimentară pe care şi-o luase cu ea) şi rămâne brusc despuiată în *kasbah*, i-a băgat în sperieţi – mai cu seamă pe Brian, care a rupt-o la fugă spre hotel. S-au cuibărit toţi trei acolo pe coridoarele hotelului Minzah, pe nişte rogojini de paie, pradă halucinaţiilor. Convalescenţa lui Brian nu debuta prea grozav.

Ne-am regrupat la Marrakech, toată trupa, inclusiv Mick, care o aştepta acolo pe Marianne. Beaton se tot agita pe lângă noi, admirând manierele noastre de la micul dejun şi „bustul meu magnific“. Însă Mick îl vrăjise complet („Eram fascinat de liniile fine şi concave ale trupului şi mădularelor sale…“).

Odată ce Brian, Anita şi Marianne au ajuns la Marrakech, Brian mirosise pesemne ceva, cu toate că Tom Keylock, singurul care ştia ce se petrece între mine şi Anita, nu i-ar fi suflat în ruptul capului vreo vorbă. Iar noi ne prefăceam că de-abia ne cunoaştem. „Da, Brian, am călătorit minunat. Totul a mers ca pe roate. Ne-am plimbat prin *kasbah*. Valencia era fermecătoare.“ Tensiunea atingea cote aproape insuportabile. Michael Cooper a surprins-o într-una din cele mai grăitoare fotografii ale sale (aflată la începutul acestui capitol), o imagine care îţi dă retrospectiv fiori, ultima în care apărem împreună, Brian, eu şi Anita. Parcă simt şi acum presiunea aceea din aer – Anita priveşte fix obiectivul, iar eu şi Brian, cu nişte mutre fioroase, ne uităm fiecare în altă direcţie. Brian ţine un joint între degete. Cecil Beaton a făcut o poză cu Mick, cu mine şi Brian, unde Brian se agaţă de magnetofonul său Uher, cu nişte pungi sub ochi, cu o mină ostilă şi tristă. Nu-i de mirare că nu lucram aproape deloc. Nu-mi amintesc să fi cântat ori să fi compus ceva cu Mick în Maroc, ceea ce se-ntâmpla rareori în anii aceia. Eram prea prinşi cu altele.

Se vedea clar că Brian şi Anita ajunseseră la capăt de linie. Se războiseră ca chiorii. Nu mai avea nici un rost. N-am înţeles niciodată care era problema lor, de fapt. În locul lui Brian eu m-aş fi purtat un pic mai frumos, ca să-mi păstrez gagica. Însă Anita era o tipă dură. Ea m-a făcut bărbat, fără doar şi poate. Avusese parte aproape numai de relaţii furtunoase şi abuzive, iar cu Brian se luptase de la bun început, fugea ţipând, înlăcrimată, cu el pe urmele ei. Se obişnuise de-atâta amar de vreme să fie aşa, încât i se părea ceva aproape reconfortant şi firesc. Nu-i uşor să scapi din astfel de relaţii distructive, să ştii cum să le curmi.

Bineînţeles că Brian a început cu aceleaşi mizerii şi în Marrakech, la hotelul Es Saadi, străduindu-se s-o bumbăcească pe Anita în cincisprezece reprize. Nu ştiu dacă se prinsese că se petrece ceva între mine şi Anita, dar a reacţionat cu şi mai multă brutalitate. Şi s-a ales din nou cu vreo două coaste rupte şi un deget luxat. Eu auzeam şi vedeam tot ce se-ntâmplă. Brian era pe cale să-şi semneze singur sentinţa şi să ne dea o mână de ajutor mie şi Anitei. Neutralitatea mea nu mai servea la nimic. Ne-am împotmolit la Marrakech, asta-i femeia pe care o iubesc, şi-ar trebui să renunţ la ea în numele unor uzanţe oarecare? Evident că toate planurile de a reînnoda relaţia mea cu Brian se duc pe apa sâmbetei. La halul în care se prezenta el, n-avea nici un sens să mai construiesc ceva cu Brian. Îmi dădusem toată silinţa… Acum situaţia devenise efectiv intolerabilă. Pe urmă Brian s-

a prezentat cu două curve tatuate – descrise de Anita ca „nişte fete foarte păroase“ – pe care le-a târât pe coridorul hotelului până în cameră, făcând tot posibilul s-o umilească pe Anita în faţa lor şi să provoace un scandal. A început să arunce în ea cu mâncare de pe platourile comandate la restaurantul hotelului. În momentul acela Anita s-a refugiat în camera mea.

M-am gândit că Anita vrea să scape de-acolo şi că va accepta un eventual plan pe care i l-aş propune. Sir Galahad încă o dată. O voiam înapoi lângă mine; mă săturasem. I-am spus: „Doar n-ai venit la Marrakech ca să-ţi faci griji că ţi-ai caftit bărbatul şi că zace prin baie cu coastele rupte. Eu, unul, m-am săturat de căcatul ăsta. Nu pot să mai aud cum dă în tine, cum vă încăieraţi şi toate porcăriile astea. N-are sens. Hai să ne cărăm dracului de-aici. Să-l lăsăm în plata Domnului. Ne e mult mai bine fără el. Pentru mine săptămâna asta a fost un chin să te ştiu cu el“. Anita avea ochii în lacrimi. Nu voia să plece, dar şi-a dat seama că am dreptate: Brian avea să-ncerce s-o omoare într-o bună zi.

Şi astfel am plănuit marea evadare. Atunci când Cecil Beaton m-a fotografiat lungit pe marginea piscinei hotelului, chiar mă gândeam la o rută de fugă. Îmi spuneam „Bun, o să-i zic lui Tom să pregătească Bentley-ul şi voi propune să spălăm putina după lăsarea întunericului“. Marea evadare de la Marrakech la Tanger era pe cale să se înfăptuiască.

Ne-am folosit de Brion Gysin: însărcinându-l prin intermediul lui Tom Keylock să-l ducă pe Brian în Piaţa Morţilor din Marrakech, unde se strângeau muzicienii şi acrobaţii, să facă acolo nişte înregistrări cu magnetofonul său Uher, sub pretextul că Brian e vânat de o armată de ziarişti. Iar între timp eu şi Anita am plecat cu maşina spre Tanger. Am pornit la drum noaptea târziu, cu Tom la volan. Mick şi Marianne plecaseră deja. Gysin a descris într-un articol momentul fatal când Brian s-a întors la hotel şi i-a dat telefon: „Vino iute! Au plecat toţi şi m-au părăsit. S-au cărat! N-am idee unde s-au dus. Nici un mesaj. Ăştia de la recepţie nu vor să-mi spună. Sunt singur cuc aici, ajută-mă. Vino imediat!“. Gysin scrie: „Mă duc acolo. Îl bag în pat. Chem un doctor să-i facă o injecţie şi mai rămân prin preajmă cât să mă asigur că-şi face efectul. Nu vreau să mă pomenesc că se aruncă de la etajul zece în piscină“.

M-am întors cu Anita în micul meu ogeac din St. John’s Wood, unde nu prea mai călcasem după ruptura cu Linda Keith. Era o diferenţă destul de mare pentru Anita, după Courtfield Gardens. Ne ascundeam acolo de Brian şi a durat ceva vreme. Eu trebuia să lucrez în continuare cu Brian, iar el

făcea eforturi disperate s-o recâştige pe Anita. N-avea însă nici o şansă. Odată ce Anita ia o decizie, rămâne luată. Cu toate acestea a urmat o perioadă intensă în care am continuat să ne ascundem şi să negociem cu Brian, iar el a profitat de ocazie ca s-o ia razna şi mai tare. Se spune că eu i-am furat-o. Dar, în opinia mea, am salvat-o. De fapt, într-un fel l-am salvat chiar pe el. Pe amândoi. Ambii se aflau pe o pantă foarte greşită.

Brian s-a dus la Paris şi a tăbărât pe impresara Anitei – răcnind că toţi l-au părăsit, s-au cărat şi l-au părăsit. Pe mine nu m-a iertat niciodată şi îl înţeleg. Şi-a găsit repede o gagică, Suki Poitier, şi am reuşit cum-necum să plecăm împreună în turneu prin martie şi aprilie.

În primăvara şi vara aceea, între descinderea poliţiei şi procese, eu şi Anita am plecat la Roma, unde ea juca în *Barbarella*, alături de Jane Fonda, film regizat de Roger Vadim, soţul lui Jane. Universul roman al Anitei gravita în jurul vestitei trupe anarho-pacifiste de la Living Theatre conduse de Judith Malina şi Julian Beck, care exista de ceva vreme, dar începea să se bucure de succes în acea perioadă de activism şi demonstraţii stradale. Living Theatre se manifesta absolut scandalos, iar actorii trupei erau deseori arestaţi pentru atentat la pudoare – aveau un spectacol unde recitau liste întregi de subiecte tabu şi care pentru ei se încheia de obicei cu o noapte la zdup. Actorul lor principal, un negru chipeş numit Rufus Collins, era prieten cu Robert Fraser şi făcea parte din reţeaua lui Andy Warhol şi Gerard Malanga. Şi uite-aşa se legau toate firele în această elită avangardistă restrânsă, adesea reunită din pasiune pentru droguri, care avea ca punct central Living Theatre. Iar consumul de droguri nu luase încă amploare pe-atunci. Living Theatre era extrem, dar nu lipsit de eleganţă. Atrăgeau în jurul lor o serie de oameni frumoşi, ca de pildă Donyale Luna, primul model feminin de culoare ajuns celebru în America, Nico şi toate celelalte fete care se învârteau pe-acolo. Donyale Luna ieşea cu un actor din trupă. Ce tigroaică, ce panteră, una dintre cele mai mlădioase gagici pe care le-am văzut vreodată! Nici n-am încercat să mă bag. Avea ea propriile planuri. Iar pe fundalul superb al Romei totul devenea şi mai intens.

Într-o noapte, pe când filma la *Barbarella*, Anita a sfârşit în arest. Era cu nişte tipi de la Living Theatre, poliţiştii i-au oprit pentru droguri, iar pe ea au luat-o drept travestit. Au dus-o la răcoare şi, îndată ce s-a deschis uşa, cei aflaţi înăuntru au început să strige: „Anita! Anita!“. O cunoştea toată lumea – aşa relaţii mai zic şi eu. La care ea le-o taie

scurt: „Gura!“, fiindcă susţinea sus şi tare că e Regina Neagră şi nu poate fi arestată – un soi de număr teatral gândit să placă sau să-i impresioneze pe romanii mai luminaţi. A trebuit să înghită ditamai bulgărele de haşiş când au săltat-o, aşadar plutea deja de-a binelea. Au băgat-o în aceeaşi celulă cu celelalte „regine“. Până la urmă a scos-o cineva pe cauţiune dimineaţa. În epoca aceea poliţiştii nu prea ştiau cum să se poarte cu diversele specii de travestiţi. Era o chestie care-i depăşea.

Ca întotdeauna, prietenii Anitei alcătuiau un grup foarte sofisticat – oameni ca actorul Christian Marquand, care a regizat *Candy*, următorul film în care a jucat Anita vara aceea, cu o mulţime de vedete în distribuţie, printre care Marlon Brando, care a răpit-o într-o noapte, s-a apucat să-i recite poezii şi, văzând că nu ţine figura, a încercat să ne seducă pe amândoi la pachet, pe mine şi Anita. „Lasă, prietene, altă dată.“ Sau Paul şi Talitha Getty, care aveau opiumul cel mai bun şi mai fin. Eu m-am înhăitat cu alţi câţiva damnaţi, cum ar fi scriitorul Terry Southern, cu care mă înţelegeam bine, şi o figură incredibilă, „Prinţul“ Stanislas Klossowski de Rola, cunoscut ca Stash[8], fiul pictorului Balthus. Pe Stash, care se ştia de la Paris cu Anita, îl trimisese Brian Jones să încerce s-o recupereze. Iar dumnealui s-a împrietenit în schimb la toartă cu braconierul – adică eu. În materie de vrăjeală, Stash poseda tot ce se cerea la vremea aceea – jargonul mistic, limbajul elevat al ocultismului şi alchimiei, toate esenţialmente folosite ca să şi-o tragă. Doamnele se lăsau tare uşor amăgite. El era un fustangiu şi-un playboy, îi plăcea să se considere Casanova. Unul dintre personajele colosale ale secolului douăzeci. Cânta cu Vince Taylor, un artist rock’n-roll american care debarcase în Anglia fără să reuşească să dea cu adevărat lovitura, dar care în Franţa se bucura de mare succes. Stash făcea parte din formaţia lui, unde cânta la tamburină cu o mânuşă neagră pe mână. Iubea muzica. Îi plăcea să danseze, în felul său bizar, aristocratic. Aveam mereu impresia că Stash e pe punctul de-a se lansa într-un menuet. Se simţea bine în gaşca băieţilor. Dar putea la fel de bine să vină şi cu texte gen „Sunt prinţul Bla-bla“. Plin de ifose.

Locuiam împreună în acest palat splendid, Villa Medici, cu grădinile sale simetrice, unul dintre cele mai elegante din lume, graţie sforilor trase de Stash. Tatăl său, Balthus, obţinuse acolo un apartament şi un post diplomatic prin intermediul Academiei Franceze, proprietara clădirii. Balthus era plecat, deci locul ne aparţinea. Pentru masa de prânz

coboram Treptele Spaniole. Noaptea ieşeam prin cluburi, ziua stăteam la Villa Medici sau ne plimbam prin grădinile Villei Borghese. Pentru mine era ca un tur de onoare. În aer plutea şi un curent revoluţionar, cu toate acele conotaţii politice, care s-au dovedit a fi de mucava, cu excepţia Brigăzilor Roşii mai târziu. Înaintea revoltelor pariziene din anul următor, studenţii au declanşat o revoluţie la Universitatea din Roma, unde m-am dus şi eu. Se baricadaseră acolo, m-au strecurat şi pe mine înăuntru. A fost un foc de paie până la urmă.

Eu unul chiar că nu prea aveam de făcut mare lucru. Mai treceam câteodată pe la studio să-i văd pe Fonda şi Vadim la treabă. Anita se ducea la serviciu, eu nu. Parcă aş fi fost un soi de codoş roman. Trimiţi femeia să muncească şi tu o arzi aiurea. Era ciudat. Îmi făcea plăcere, dar totodată resimţeam un freamăt. N-ar fi cazul să fac şi eu ceva? Tom Keylock se aţinea prin preajmă cu Bentley-ul meu. *Blue Lena* avea nişte difuzoare în spatele măştii radiatorului şi Anitei îi plăcea să-i terorizeze pe locuitorii Romei, citindu-le numerele de înmatriculare cu o voce de poliţistă şi ordonându-le să tragă imediat pe dreapta. Pe maşină flutura drapelul Vaticanului, cu cheile Sfântului Petru. Au stat cu noi o vreme şi Marianne cu Mick. Să-i dăm cuvântul lui Marianne:

> **Marianne Faithfull:** A fost o călătorie pe care n-o voi uita niciodată. Eu, Mick, Keith, Anita şi Stash. Îmbuibaţi cu acid, noaptea sub lună plină la Villa Medici. Era nespus de frumos. Şi zâmbetul Anitei îl ţin minte. Adică zâmbetul ei minunat din acea perioadă, atât de plin de promisiuni. Când se distra pe cinste şi totul părea posibil. Avea un surâs incredibil, care putea să te şi bage-n sperieţi, cu toţi dinţii aceia. De lup, de pisică încântată c-a şterpelit ceva. Pentru bărbaţi trebuie să fi fost fascinant. Era superbă, fiindcă se îmbrăca minunat, mereu în ţinuta perfectă.

Anita a influenţat enorm stilul acelei perioade. Arăta bine indiferent ce punea pe ea. Am început şi eu să-i port frecvent hainele. Mă trezeam şi trăgeam pe mine ce găseam pe-acolo. Uneori erau ale mele, alteori ale ei, dar fiindcă aveam aceleaşi mărimi nu conta. Dacă mă culc cu cineva, am dreptul să-i port şi hainele, nu? Dar când am început să devin un etalon al modei purtând ţoalele femeii i-a cam sărit muştarul lui Charlie Watts, care avea dressinguri întregi de

costume impecabil croite pe Savile Row. În rest trăiam din jaf şi purtam prada care mi se arunca din public pe scenă sau ce se mai nimerea la îndemână. Îi ziceam vreunuia că-mi place cămaşa lui şi omul se simţea obligat, cine ştie de ce, să mi-o dăruiască. Mă îmbrăcam cu ce culegeam de la alţii. Nu mi-a păsat niciodată prea tare cum arăt, ca să zic aşa, deşi s-ar putea să mint. Combinam ore întregi bucăţi de pantaloni vechi ca să le dau un aspect nou. Luam de pildă patru perechi de pantaloni marinăreşti, îi tăiam la genunchi, trăgeam o banderolă din piele, apoi veneam cu o bucată de altă culoare de la altă pereche şi coseam totul laolaltă. Roz pământiu şi lavandă, cum scrie Cecil Beaton. Nu mi-am dat seama că e atent la asemenea prostii.

Îmi făcea mare plăcere să pierd vremea cu Stash şi cu degeneraţii lui – poftim cine vorbeşte. Ei îmi asigurau spatele. Nu prea ţineam eu morţiş să pătrund prin astfel de cercuri, nobilimea europeană de trei lulele. Mă foloseam de ei când se ivea ocazia. N-aş vrea să-l vorbesc de rău; mi-a plăcut întotdeauna compania lui. Şi pot, de altfel, să afirm că e teribil de superficial, iar Stash ar înţelege exact la ce mă refer şi ştie c-o merită, nemernicul. A obţinut destule de la mine şi i-am şi trecut cu vederea câteva chestii. Lasă c-am văzut eu cât e de tare. Un şut în cur şi ia-l de unde nu-i.

Obişnuiam să cred în lege, ordine şi Imperiul Britanic. Credeam că Scotland Yardul e incoruptibil. Splendid, ce să zic, înghiţisem toată gargara.

Gaborii de care m-am ciocnit m-au lămurit cum stă treaba de fapt. E uimitor când mă gândesc acum că am fost şocat, dar chiar am fost. Descinderile care ne-au vizat se derulau pe fondul unei corupţii uriaşe în Poliţia Metropolitană, care a mai durat câţiva ani, culminând cu demiterea publică a unui mare număr de ofiţeri de la departamentul de investigaţii şi anchetarea altora.

Abia după ce poliţia mi-a călcat pragul am înţeles cât de tare se clătina şandramaua. Făceau pe ei de frică acum, fiindcă ne găbjiseră şi nu ştiau cum să procedeze cu noi. Atunci am deschis ochii. Ce-au găsit la Redlands? Nişte *speed* din Italia pe care Mick îl cumpărase oricum pe reţetă, au mai găsit ceva smac la Robert Fraser şi cam atât. Şi pentru că au pescuit nişte mucuri din scrumieră, m-au acuzat că am permis să se fumeze marijuana pe proprietatea mea. Slab de tot. Nu s-au ales cu nimic. De fapt au luat o mare ţeapă.

În aceeaşi zi, pe 10 mai 1967, aproape la ora la care eu şi Mick eram puşi sub acuzare, au descins la apartamentul lui Brian Jones de la Londra. Manevra a fost orchestrată şi

coordonată cu o precizie rar întâlnită. Însă o mică eroare de mizanscenă a făcut ca presa, inclusiv televiziunile, să se prezinte la faţa locului cu câteva minute *mai înainte* ca poliţia să bată la uşa lui Brian cu mandatul de rigoare. Ca să poată ajunge la uşă, poliţiştii au fost siliţi să-şi croiască drum prin puhoiul de ziarişti convocaţi. Dar n-a remarcat aproape nimeni această înţelegere secretă în farsa care a urmat.

Procesul legat de Redlands s-a ţinut, către sfârşitul lui iunie, la Chichester, oraş în care procedurile judiciare încă se desfăşurau ca în anii ’30. Judecătorul Block prezida curtea, un om de vreo şaizeci şi ceva de ani pe-atunci, aproape vârsta mea actuală. Apăream pentru prima oară în faţa unui tribunal şi în astfel de cazuri nu prea ştii cum vei reacţiona. De fapt n-am avut de ales. Se comporta extrem de jignitor, încercând vădit să mă provoace şi să obţină ce-şi dorea. Pentru că se fumase răşină de canabis la mine acasă, el mă făcea „lepădătură“ şi „jeg“ şi adăuga: „Astfel de indivizi n-ar trebui lăsaţi să umble liberi“. Prin urmare, atunci când procurorul m-a acuzat că ştiam cu siguranţă ce se petrece acolo, de vreme ce aveam în casă o fată goală înfăşurată într-un pled, ceea ce mi se şi reproşa în esenţă, eu nu m-am mulţumit să zic: „Vai, îmi pare rău, Onorată Instanţă“.

> **Morris (Procurorul):** Pe canapea şedea, cum bine ştim, o domnişoară înfăşurată doar într-o cuvertură. Nu sunteţi de părere că, în general vorbind, o domnişoară care n-are altceva pe ea decât o cuvertură s-ar cuveni să se jeneze în compania a opt bărbaţi, printre care doi paraziţi şi un servitor marocan?
> **Keith:** Nici vorbă.
> **Morris:** Vi se pare, aşadar, ceva foarte normal?
> **Keith:** Nu suntem nişte babalâci. Nu ne batem capul cu morala meschină.

M-am ales cu un an la Wormwood Scrubs[9]. Am executat o singură zi, dar asta a fost părerea judecătorului despre discursul meu – mi-a trântit cea mai grea sentinţă posibilă. Mai târziu am aflat că judecătorul Block era însurat cu moştenitoarea companiei Shippam’s, care producea pasta de peşte. Dacă ştiam de peştoaica de nevastă-sa, aş fi putut să-i dau o replică mai inspirată. În fine, s-o lăsăm aşa.

În ziua aceea, 29 iunie 1967, am fost declarat vinovat şi condamnat la douăsprezece luni de închisoare. Robert Fraser

a primit şase luni, iar Mick, trei. Mick se afla la Brixton. Eu şi cu Fraser am ajuns la Scrubs în seara respectivă.

Ce sentinţă aberantă! Cât de tare ne urau! Mă întreb cine l-o fi sfătuit pe judecător. Dacă asculta vocea raţiunii, şi-ar fi zis „amendă douăzeci şi cinci de lire şi pe uşă afară; cazul acesta n-are nici un temei“. Privind în urmă, judecătorul ne-a făcut de fapt un serviciu. A transformat povestea într-o mişcare grozavă de promovare pentru noi, deşi trebuie să spun că nu mi-a plăcut la Wormwood Scrubs nici pentru douăzeci şi patru de ore. Judecătorul a reuşit să mă transforme într-un soi de erou popular peste noapte. M-am străduit de atunci să-mi păstrez reputaţia.

Pe de altă parte, ne-am pomenit astfel sub lupa sistemului pe care-l zgândărisem. Autorităţile pot reacţiona în două feluri când percep o ameninţare. Ori o înghit, ori o strivesc. De Beatles nu se puteau atinge, fiindcă deja le acordaseră medalii. Pe noi ne-au strivit. Era mai grav decât m-aş fi gândit. Mă aflam la închisoare deoarece călcasem pe coadă autorităţile în mod flagrant. Eu sunt doar un chitarist într-o formaţie pop, iar guvernul britanic şi poliţia lui coruptă m-au luat la ochi, ceea ce-mi arată cât de tare se tem. Naţiunea a câştigat două războaie mondiale şi ăstora le ţâţâie curul de frică. „Toţi copiii noştri vor ajunge aşa, dacă nu înăbuşim povestea asta în faşă“. Era atâta ignoranţă de ambele părţi. Noi nu aveam impresia că faptele noastre vor duce la prăbuşire imperiul, iar ei cotrobăiau prin zaharniţe fără să ştie ce caută.

Ceea ce nu i-a împiedicat să tot încerce, iar şi iar, de-a lungul următoarelor optsprezece luni. La vremea aceea învăţau lucruri noi despre droguri. Înainte nici n-auziseră de ele. Mă plimbam pe Oxford Street cu câte un cataroi de haşiş de mărimea unui skateboard. Nici nu mă oboseam să-l împachetez. Asta se-ntâmpla prin ’65, ’66 – acea scurtă perioadă de libertate totală. Nu ne trecea prin cap că încălcăm vreo lege. Iar ei habar n-aveau despre droguri. Dar odată ce a început să se vorbească despre ele, prin ’67, au găsit ocazia. Putea deveni o sursă de venit, o modalitate de promovare sau o nouă cale de-a creşte numărul arestărilor. Să salţi un hippy este floare la ureche. Şi le venea foarte uşor să-ţi planteze un joint sau două prin buzunare. Se întâmpla atât de frecvent, încât te puteai aştepta oricând să-ţi vină rândul.

Procedurile de admisie au ocupat cea mai mare parte a primei zile de închisoare. Intri alături de ceilalţi prizonieri, faci un duş şi te stropesc cu soluţie contra păduchilor. Ce frumoasă o ai, băiete! Totul e conceput ca să te intimideze la maximum. Zidul incintei te descurajează când îl priveşti, şase

metri înălţime, dar cineva m-a bătut pe umăr şi mi-a zis „Blake l-a sărit“. Cu nouă luni în urmă tovarăşii spionului George Blake au trecut o scară peste zid şi l-au expediat drept la Moscova – o evadare senzaţională. Dar nu dispune oricine de prieteni sovietici pregătiţi să-l răpească. Mă învârteam în cerc cu ceilalţi şi îmi treceau atâtea gânduri prin cap, de mi-a luat o vreme până să-mi dau seama că mă bate cineva pe spate. „Keef, băftosule, ieşi pe cauţiune.“ Am întrebat în jur: „Ceva mesaje? Daţi-le-ncoa’“. A trebuit să livrez vreo zece bileţele familiilor. Înduioşător. Erau nişte ticăloşi înrăiţi pe-acolo, majoritatea gardieni. Când m-am urcat în Bentley, bulangiul-şef mi-a zis: „Las’ că te-ntorci tu înapoi“. Eu i-am răspuns: „Nu prinzi tu ziua aia“.

Avocaţii noştri făcuseră apel şi am fost eliberat pe cauţiune. Înainte de judecarea apelului, ziarul *Times*, marele apărător al oropsiţilor, ne-a sărit pe neaşteptate în ajutor. „Ne-am putea întreba“, scria William Rees-Mogg, redactorul-şef, în articolul său intitulat „Cine trage pe roată un fluture?“, „dacă domnul Jagger n-a primit cumva o pedeapsă mai aspră decât ar fi primit un acuzat oarecare“, cu alte cuvinte aţi făcut-o de oaie şi aţi pătat imaginea justiţiei britanice. La drept vorbind, Rees-Mogg ne-a salvat efectiv, fiindcă, credeţi-mă, atunci chiar mă simţeam ca un fluture gata să fie tras pe roată. Dacă ne amintim de brutalitatea de care a dat dovadă sistemul în afacerea Profumo – o treabă la fel de murdară ca în povestirile lui John le Carré, unde personajelor incomode li se înscenează ceva şi sunt hăituite până îşi dau duhul – chiar mă mir că nu s-a lăsat şi cu vărsare de sânge. În aceeaşi lună mie mi s-a revocat sentinţa, iar a lui Mick a fost confirmată, dar i-au redus condamnarea. Robert Fraser, care pledase vinovat de posesie de heroină n-a fost la fel de norocos. El a trebuit să-şi ispăşească pedeapsa. După părerea mea, stagiul de la Puşcaşii Regali Africani l-a afectat mai mult decât Wormwood Scrubs. Băgase chiar el o puzderie de inşi la bulău – carcera era echivalentul militar al puşcăriei – trimiţându-i să lustruiască budele ori să sape latrine noi. Nu se putea spune că nu ştia ce-nseamnă detenţia şi pedeapsa. Sunt sigur că în Africa a fost mai greu ca oriunde altundeva. A intrat cu capul sus. Fără să clipească măcar. Şi la ieşire mi s-a părut la fel de energic, cu papion şi portţigaret. L-am luat direct: „Hai să ne facem pulbere“.

Exact în ziua când am scăpat basma curată s-a desfăşurat cea mai bizară discuţie televizată vreodată, între Mick – adus cu elicopterul undeva pe o peluză engleză – şi reprezentanţii *establishment*-ului. Arătau ca nişte piese de şah

din *Alice*: un episcop[10], un iezuit, un procuror general şi Rees-Mogg. Fuseseră trimişi în recunoaştere, fluturând un steag alb, să cerceteze în ce măsură noua cultură tânără reprezintă o ameninţare la adresa ordinii stabilite. Încercau să repare ruptura ireparabilă dintre generaţii. Se vedea cât sunt de sinceri şi stângaci şi era o chestie ridicolă. Practic aveau o singură întrebare: Ce vă doriţi? Noi râdeam pe înfundate. Se străduiau să facă pace cu noi, precum Chamberlain. Bucăţica aceea de hârtie, „pace pentru timpul nostru, pace pentru timpul nostru“[11]. Nu-i interesa decât să-şi păstreze poziţiile. Dar cât de pătrunşi şi de preocupaţi se arătau… Rămâneai mut. Şi totuşi ştiai că sunt nişte oameni cu greutate, că pot întoarce foaia oricând, astfel că sesizai o agresivitate latentă sub acea mască de curiozitate amuzată. Aproape se rugau de Mick să le ofere răspunsuri. Mi s-a părut că Mick s-a descurcat binişor. N-a încercat să le răspundă; s-a mulţumit să le spună că trăiesc în trecut.

Aproape tot anul acela ne-am chinuit să încropim *Their Satanic Majesties Request*. Nici unul din noi n-avea chef să-l facă, dar venise timpul pentru un nou album Stones, iar *Sgt. Pepper's* abia ieşise pe piaţă, prin urmare ne-am gândit că facem un fel de farsă. Avem însă prima copertă 3D din istorie. Tot datorită acidului. Singuri am creat acel decor. Ne-am dus la New York şi ne-am lăsat pe mâna unui gagiu japonez care poseda unicul aparat foto din lume capabil să tragă 3D. Un pic de vopsea, nişte fierăstraie, câteva bucăţi de polistiren. Ne trebuie nişte plante! Foarte bine, hai la piaţa de flori. Albumul a coincis cu plecarea lui Andrew Oldham – am renunţat aşadar la pilot, care traversa o perioadă nefastă şi îşi trata cu electroşocuri nişte suferinţe insurmontabile legate de femei. Îşi dedica mare parte din timp propriei lui case de discuri, Immediate Records. Lucrurile ar fi putut continua şi aşa, dar între el şi Mick intervenise ceva de nerezolvat, despre care eu pot doar să fac presupuneri. Încetaseră să se mai sincronizeze. Mick devenea tot mai sigur pe sine şi a vrut să-şi testeze puterile debarasându-se de Oldham. Ca să fiu cinstit cu Mick, Andrew cam suferea de mania grandorii. La urma urmei, de ce nu? Cu un an sau doi înainte, era un ilustru necunoscut; acum voia să devină al doilea Phil Spector. Dar pentru asta n-avea la dispoziţie decât o trupă de rock'n-roll cu cinci oameni. Odată ce au început să curgă câteva hituri, el şi-a dedicat o groază de timp încercând să producă nişte albume *à la* Spector. Andrew nu se mai concentra pe Stones. Şi nu ne mai puteam permite să atragem atenţia, în stilul în care o făcuse Oldham; acum nu mai

alergam după titlurile de-o şchioapă, ci ne feream de ele, ceea ce însemna că o altă sarcină de-a lui Oldham dispăruse. Repertoriul lui de trucuri magice era epuizat.

Eu şi Anita ne-am întors în Maroc de Crăciun în acelaşi an, 1967, cu Robert Fraser, la scurtă vreme după ce a ieşit el din închisoare. Chrissie Gibbs a închiriat o casă care-i aparţinea unui coafor italian din Marrakech. Casa avea o grădină sălbatică întinsă, plină de păuni şi de flori albe care creşteau printre buruieni şi iarbă. Oraşul are perioade foarte secetoase, iar atunci când vin ploile toată vegetaţia revine la viaţă. La momentul acela era umezeală şi frig, făceam adesea focul înăuntru. Şi fumam marijuana la greu. Gibbs avea o oală mare cu *majoun*, o pastă marocană făcută din ierburi şi condimente, pe care o adusese de la Tanger, iar Robert era foarte interesat de un tip pe care ni-l prezentase Brion Gysin, tot un fabricant de *majoun*, domnul Verygood, care lucra la fabrica de „mişmaş“ – adică gem – şi seara ne prepara nişte gem special de caise.

Pe drum trecusem prin Tanger, pe la Ahmed. Prăvălia lui era acum tapetată cu colaje Rolling Stones. Decupase nişte cataloage vechi cu seminţe şi chipurile noastre se iţeau dintr-o pădure de zambile şi de sângele voinicului. Era epoca în care puteai expedia droguri prin poştă în diverse moduri. Şi cel mai bun haşiş, dacă reuşeai să faci rost, era aşa-numitul *afgani primo*, care se prezenta sub două forme: ca o farfurie zburătoare, cu un sigiliu, şi de forma unei sandale, sau a unei tălpi de sanda. Mai conţinea şi nişte vinişoare albe care se pare că erau rahat de capră, pe post de liant. În următorii doi ani, Ahmed ne-a trimis cantităţi mari de haşiş încastrate în postamentele unor sfeşnice de bronz. Curând a ajuns să deţină patru prăvălii, una lângă alta, şi nişte maşini americane enorme din care se revărsau babysittere norvegiene. Şi apoi, peste vreo alţi doi ani, am auzit că zăcea în pârnaie, fără nici un şfanţ. Gibbs s-a ocupat de el şi au păstrat legătura până la moartea lui Ahmed.

Tangerul atrăgea toţi fugarii şi dubioşii, marginalii care trăiau vieţi de împrumut. În timpul acelui sejur am remarcat plimbându-se pe plaja din Tanger doi tipi ciudaţi, îmbrăcaţi la costum, care arătau ca Blues Brothers. Erau gemenii Kray. Pe Ronnie îl atrăgeau băieţeii marocani, iar Reggie îi făcea hatârul. Aduceau cu ei un aer de Southend, cu batiste pe cap înodate la colţuri şi pantalonii suflecaţi. Şi chiar zilelea acelea citeai prin ziare despre cum îl ciuruiseră pe omul cu securea[12] şi despre toţi aceia pe care i-au ţintuit în cuie pe

duşumele. O combinaţie de fineţe şi duritate. Paul Getty şi Talitha, frumoasa lui soţie lipsită de noroc, tocmai îşi cumpăraseră palatul uriaş Sidi Mimoun, unde am petrecut şi noi o noapte. Mai era pe-acolo un personaj pe care-l chema Arndt Krupp von Bohlen und Halbach, al cărui nume mi-l amintesc pentru că era moştenitorul zănatic al averii Krupp, un scelerat pe lângă care păleam chiar şi eu. Am impresia că se afla şi el în maşină atunci când am trăit una dintre cele mai terifiante clipe la volan şi am văzut efectiv moartea cu ochii.

Michael Cooper era sigur în maşină, poate şi Robert Fraser, şi încă cineva, care nu-i exclus să fi fost Krupp. Iar dacă el moştenea într-adevăr imperiul armamentului, ar fi fost culmea ironiei să păţim ce era să păţim. Ne-am dus într-o excursie la Fez cu un Peugeot închiriat şi am plecat înapoi noaptea spre Marrakech, traversând munţii Atlas. Eu conduceam. Acolo sus, pe serpentinele periculoase, pe la jumătatea distanţei, mi-au apărut brusc în faţă două motociclete, militare după uniformele celor care le conduceau, ocupând toată lăţimea drumului. S-au ferit şi ei puţin, am reuşit şi eu să trag niţel de volan, dar într-o parte se căsca un hău de peste cinci sute de metri. Revin aşadar pe şosea, iau curba şi mă trezesc acum faţă-n faţă cu un camion uriaş, escortat de alţi motociclişti. N-am pe unde trece, aşa că îi tai calea uneia dintre motociclete şi mă strecor razant pe lângă măgăoaie. I-au apucat toate pandaliile. În trecere am observat o ditamai racheta pe platformă. Luăm curba şi scăpăm teferi – cu o roată deasupra prăpastiei; abia am reuşit s-o scot la capăt. Ce mama dracului caută ăştia pe mijlocul drumului? Nu trec nici câteva secunde şi *buuum*! Camionul se răstoarnă în prăpastie. Am auzit bubuitura şi explozia. S-a derulat aşa de repede, încât nici ei nu cred că au apucat să-şi dea seama ce se petrece. Era un monstru lung, enorm, cu remorcă. Dar pe bune că nu-mi dau seama cum am scăpat de-acolo. Nu ne-am oprit. Pedala de acceleraţie apăsată până la capăt. Toate serpentinele alea. Talentul meu de şofer pe timp de noapte era renumit pe-atunci. Am schimbat automobilul când am ajuns la Meknes. M-am dus la garaj şi le-am zis: „Maşina asta nu prea merge cum trebuie. O puteţi înlocui?“. Şi ne-am cărat urgent de-acolo. Mă aşteptam ca NATO să pornească val-vârtej după noi sau să se declanşeze o ripostă militară imediată, cu elicoptere şi reflectoare. A doua zi căutăm prin ziare. Nici un cuvânt. Foarte trist s-o sfârşeşti prăvălindu-te de pe stânci într-un hău, călare pe-o rachetă din lumea a treia, însă ar fi fost probabil cea mai adecvată ieşire din scenă pentru moştenitorul averii Krupp.

M-a chinuit hepatita în călătoria aceea şi m-am întors aproape de-a buşilea, însă norocul nu m-a părăsit nici atunci şi am nimerit în braţele calde ale unui veritabil Dr. Feelgood al medicinei, doctorul Bensoussan din Paris. Anita m-a dus la Catherine Harle, impresară de modele, sufistă, o femeie incredibilă care avea o întreagă reţea de contacte. Era ca o mamă spirituală pentru Anita şi se ocupa de ea când o lovea vreo boală sau vreun necaz. La ea a mers Brian Jones după ce l-a părăsit Anita, ca să încerce s-o recâştige. Catherine m-a pus în legătură cu doctorul Bensoussan. Până şi numele, probabil de origine algeriană, a fost deja de natură să-mi dea alte speranţe decât medicina tradiţională. Doctorul Bensoussan era pregătit să se deplaseze la aeroportul Orly la orice oră din zi sau din noapte ca să-i pună pe picioare pe şeicii, regii şi prinţii care făceau escală acolo. În cazul meu era vorba despre o hepatită crâncenă, care efectiv mă seca. Îmi pierdusem toată vlaga. M-am dus la doctorul Bensoussan şi mi-a făcut o injecţie, a durat douăzeci de minute până să-şi facă efectul. În esenţă era un amestec de vitamine, de chestii sănătoase şi încă ceva foarte plăcut. Abia mă târâsem până la cabinetul lui şi peste o jumătate de oră plecam de-acolo pe picioare. „Cui îi mai trebuie maşină?“ Extraordinară injecţie, extraordinar preparat. Indiferent ce-o fi fost, jos pălăria. În şase săptămâni eram ca nou. Şi n-a rezolvat doar cu hepatita, dar m-a şi înzdrăvenit şi m-a pus pe picioare. Dar şi eu am un sistem imunitar incredibil. M-am vindecat singur de hepatită C fără să mişc un deget. Sunt un caz rar. Îmi cunosc foarte bine corpul.

Singura belea era că, prinşi cu toate aceste întreruperi şi preocupări secundare, probleme legale, zboruri în străinătate şi o relaţie cu Oldham care şchiopăta, pierdusem temporar din vedere ceea ce acum părea alarmant şi evident: Rolling Stones cam rămăsese fără combustibil.

Robert Altman / altmanphoto.com

Festivalul Altamont Speedway, 1969, când lucrurile o iau razna.

1. Barbituric, metaqualonă.
2. Dictator sângeros, devenit preşedinte al Ugandei între 1971 – 1979 în urma unei lovituri militare.
3. Instrument muzical de dimensiuni mici, hexagonal, asemănător acordeonului.
4. Haină cu mâneci largi şi capişon, purtată în nordul Africii.
5. Personaj din romanul *Trilby* de Georges du Maurier, prototipul celui care domină, controlează şi manipulează pe cineva prin tehnici oculte.
6. Cetate, partea veche a oraşului.
7. Partea veche a oraşului.
8. Ascunzătoare (engl.).
9. Închisoare din Londra, construită în epoca victoriană.
10. În engleză, *bishop* înseamnă şi episcop, şi nebunul din jocul de şah.
11. Faimoasele cuvinte pronunţate de prim-ministrul britanic Neville Chamberlain după conferinţa de la München din 1938.
12. Frank Mitchell, răufăcător cunoscut ca „dementul cu securea“, prieten cu fraţii Kray, împuşcat la comanda acestora în decembrie 1966.

Capitolul 7

În care descopăr *acordajul deschis* şi heroina, către sfârşitul anilor ’60. Fac cunoştinţă cu Gram Parsons. Călătorim pe mare în America de Sud. Devin tată. Înregistrăm „Wild Horses“ şi „Brown Sugar“ la Muscle Shoals. Supravieţuim la Altamont şi mă întâlnesc din nou cu un saxofonist pe nume Bobby Keys.

Rămăseserăm fără combustibil. Nu cred că mi-am dat seama atunci, dar ne-am fi putut scufunda definitiv – un sfârşit natural pentru o formaţie care produce hituri pe bandă rulantă. S-a întâmplat la scurtă vreme după *Satanic Majesties*, care a cam fost o ţeapă, în opinia mea. Atunci şi-a făcut intrarea în scenă noul nostru producător, Jimmy Miller. O colaborare fantastică. Ne-am revenit din derivă producând *Beggars Banquet*, care a dus formaţia la alt nivel. Trebuia să rupem gura târgului în momentul acela şi chiar ne-a ieşit.

Ţin minte prima noastră întâlnire cu Jimmy. Mick a jucat un rol esenţial în cooptarea lui. Născut în Brooklyn, Jimmy crescuse în vest – tatăl său a fost director de programe artistice la hotelurile-cazinou Sahara, Dunes şi Flamingo din Las Vegas. Ne-am înfiinţat la Olympic Studios cu gândul să exersăm un pic şi să vedem ce iese. Cântam ce ne trecea prin cap. Nu aveam intenţia să înregistrăm vreo piesă în ziua aia. Ne acomodam cu sala, îi studiam reacţiile lui Jimmy, iar Jimmy pe ale noastre. Mi-ar plăcea să mă pot întoarce în timp acolo şi să asist nevăzut. Ţin minte doar impresia excelentă pe care mi-o lăsase Jimmy la plecare, după vreo doisprezece ore. Mai cântam, mai veneam în camera de control, aşa cum se obişnuieşte, ascultam înregistrarea cu ce se cânta în sală. Uneori ce cânţi în sală sună complet diferit faţă de ce se aude în camera de control. Dar Jimmy asculta sala, asculta trupa. Şi s-a creat o legătură între noi încă din prima zi. Înţelegea perfect formaţia noastră, fiindcă lucrase cu mulţi britanici. A produs piese precum „I’m a Man“ şi „Gimme Some Lovin’“ pentru Spencer Davis Group; a lucrat cu Traffic, cu Blind Faith. Colaborase din plin cu muzicieni de culoare. Dar Jimmy Miller era, înainte de toate, un baterist

al naibii de bun. Simţea ritmul. El e la tobe pe „Happy“ şi tot el a asigurat percuţia iniţială pentru „You Can’t Always Get What You Want“. Mi-a uşurat foarte tare munca, mă lăsa să creez eu atmosfera, să aleg tempourile şi comunica bine şi cu Mick, care-l accepta şi avea încredere în el.

Pasiunea noastră era bluesul de Chicago. De-acolo învăţasem tot ce ştiam, de-acolo pornisem, de la Chicago. Să ne uităm la fluviul Mississippi. De unde izvorăşte? Încotro curge? Urmăriţi-l până la izvoare şi ajungeţi în Chicago. Şi gândiţi-vă totodată şi cum înregistrau toţi acei muzicieni. Nu existau reguli. Dacă ne raportăm la tehnicile obişnuite de înregistrare, totul s-a făcut complet greşit. Dar ce înseamnă greşit sau corect? Contează ce se aude la final. Bluesul de Chicago era o muzică brută, aspră şi viguroasă. Dacă încerci s-o înregistrezi curat, se alege praful. Aproape toate discurile blues din Chicago sunt o acumulare colosală de straturi sonore suprapuse. Dacă asculţi înregistrările lui Little Walter, sesizezi cum atacă o primă notă la muzicuţă şi restul trupei începe să se audă abia după ce se stinge nota aceea pe care el o supraîncarcă. Să faci un disc înseamnă de fapt să deformezi sunetele. Aceasta este libertatea pe care ţi-o oferă înregistrarea, să te distrezi cu sunetul. Şi nu apelând la forţă, ci experimentând şi jucându-te. Interesant microfon, dar hai să vedem ce iese dacă-l tragem puţin mai aproape, dacă înlocuim amplificatorul cu unul mai slab şi lipim de el microfonul ăsta înfăşurat într-un prosop. Urmăreşti ca totul să fuzioneze pe fondul acelei pulsaţii ritmice, fiecare sunet trebuie să-şi facă loc şi să iasă la suprafaţă. Dacă elementele sunt separate, sună anost. Cauţi energie şi forţă, nu volum – o energie interioară. O modalitate de a contopi într-un singur ton tot ce se cântă în sală. Aşadar nu două chitare, pian, bass şi tobe, ci un singur element în loc de cinci. Rolul tău este să creezi monolitul.

Jimmy a produs *Beggars Banquet*, *Let It Bleed*, *Sticky Fingers* – toate albumele Stones de până la *Goats Head Soup* din 1973, adică materialul nostru de referinţă. Dar cel mai bun lucru pe care l-am făcut vreodată cu Jimmy Miller a fost „Jumpin’ Jack Flash“. Piesa asta şi „Street Fighting Man“ au prins contur chiar de la primele şedinţe cu Jimmy pentru viitorul *Beggars Banquet*, desfăşurate la Olympic Studios în primăvara lui 1968 – acea lună mai a luptelor de stradă din Paris. Dintr-odată se prefigura o concepţie absolut inedită, un suflu proaspăt. Şi a devenit tot mai amuzant să lucrăm împreună.

Mick a venit cu nişte sugestii şi nişte piese grozave, precum „Dear Doctor“ – probabil influenţată de Marianne –

şi „Sympathy for the Devil“, chiar dacă asta a evoluat ulterior într-o altă direcţie. În filmul lui Godard – la care mă voi referi mai târziu – se poate auzi şi vedea cum s-a transformat melodia. „Parachute Woman“, cu pasajul acela bizar, ca o muscă sau un ţânţar care-ţi bâzâie la ureche – o piesă care s-a concretizat foarte uşor. Mă temeam că va fi dificil după ce venisem cu acel sunet şi nu ştiam dacă merge, dar Mick a îmbrăţişat de îndată ideea şi am înregistrat-o cât ai bate din palme. La „Salt of the Earth“ mi se pare că eu am contribuit cu titlul şi cu primul impuls, dar Mick a scris toate versurile. Aşa funcţionam noi. Eu aprindeam scânteia: „*Let's drink to the hardworking people, let's drink to the salt of the earth*[1] – De-aici preiei tu legătura, Mick“. După o vreme mă întreba: „Bun, şi interludiul? La mijloc ce băgăm? Unde apare tranziţia?“. Şi vedeam cât de mult poate dezvolta această idee înainte să se-ntoarcă şi să-mi spună: „Trebuie schimbat registrul acum“. Ah, tranziţia. Multe sunt chestiuni de ordin tehnic, care se pot discuta şi se rezolvă de obicei în doi timpi şi trei mişcări.

Pe *Beggars Banquet* am inclus foarte mult country şi blues: „No Expectations“, „Dear Doctor“, chiar şi „Jigsaw Puzzle“, „Parachute Woman“, „Prodigal Son“, „Stray Cat Blues“, „Factory Girl“, toate sunt ori blues, ori folk. În perioada aia ziceam: „Daţi-ne o melodie bună şi ne ocupăm noi de restul. Avem stilul format şi ştim că până la urmă vom găsi soluţia potrivită, dacă există linia melodică – fugărim drăcovenia prin toată cotloanele, chiar şi pe tavan. N-are cum să ne scape, ne punem pe ea şi-o dăm gata“.

Nu-mi explic de ce ne mergea totul ca pe roate în perioada aceea. Poate era vorba de sincronizare. Apucasem să explorăm prea puţin muzica originilor noastre, cea care ne stârnise interesul. Piese ca „Dear Doctor“, „Country Honk“ sau „Love In Vain“ erau, într-un fel, o recuperare, o datorie care trebuia plătită. Combinaţia de muzică americană albă şi neagră oferea spaţiu de explorat berechet.

Ştiam de asemenea că fanii apreciază munca noastră, iar numărul lor crescuse fantastic. Fără să urmărim acest lucru, ne dădeam seama c-o să le placă. Nu trebuie decât să facem ce ne dorim, iar ei vor fi încântaţi. Asta urmărim, fiindcă dacă *nouă* ne place, răzbate ceva special şi-n afară. Astea au fost nişte piese grozave. O temă bună nu se uită niciodată. Odată ce-o descopeream, n-o mai lăsam să ne scape.

Cred că şi ceilalţi membri ai formaţiei îmi vor da dreptate dacă afirm că pentru Rolling Stones nu contau aşteptările publicului. Acesta era unul din motivele pentru

care ne bucuram de succes. Din punctul nostru de vedere, *aveam* suficient material rock'n-roll pe *Beggars Banquet*. În afară de „Sympathy" sau „Street Fighting Man", nu poţi afirma că *Beggars Banquet* ar mai conţine alte piese rock'n-roll. „Stray Cat" e oarecum funky, dar restul sunt cântece folk. Nu puteam compune la comandă, să decretăm că ne trebuie o piesă rock'n-roll. Mick a încercat mai târziu şi au ieşit nişte aiureli. La Stones nu rock'n-roll-ul pur era cea mai interesantă chestie. Pe scenă cântam mult rock and roll, dar nu înregistram cu precădere aşa ceva decât atunci când ştiam că avem adevărate diamante ca „Brown Sugar" ori „Start Me Up". În felul ăsta, cu mici balade absolut adorabile de genul „No Expectations" pe fundal, piesele cu un ritm mai rapid se remarcau şi mai bine. Cu alte cuvinte, nu intenţionam să pocnim ascultătorul în moalele capului. Nu făceam heavy metal, ci muzică.

„Flash!" Frate, ce piesă! Totul s-a legat şi nu mi-a trebuit decât un simplu casetofon. Odată cu „Jumpin' Jack Flash" şi „Street Fighting Man" am descoperit o tonalitate nouă pe care mi-o oferea chitara rece. Sunetul acela abraziv şi obraznic s-a născut în motelurile ieftine în care puteai înregistra doar apelând la cea mai recentă invenţie, casetofonul. Fără să deranjezi pe nimeni. Dintr-odată aveai la dispoziţie un studio în miniatură. Cântai la o chitară rece şi supraturai casetofonul Philips până ajungea să distorsioneze, iar pe înregistrare se auzea o chitară electrică în toată regula. Foloseai casetofonul şi pe post de doză, şi pe post de amplificator. Intra sunet de chitară rece şi ieşea de-acolo electrificat de nu se poate. O chitară electrică ţi se zbate în mâini. E ca şi când ai ţine un ţipar care te curentează. Acustica e foarte seacă şi necesită o altă abordare. Dar dacă reuşeşti să-i electrifici sunetul, ai un timbru şi o sonoritate uimitoare. Mie mi-a plăcut dintotdeauna chitara acustică, mi-a plăcut să cânt la ea, şi m-am gândit că aş obţine un sunet fantastic dacă aş putea să-i dau ceva mai multă energie fără s-o electrific de-a binelea. Capătă o nouă vibraţie. Nu pot să explic foarte bine, dar atunci mă fascina.

În studio am conectat casetofonul la o mică boxă în derivaţie, am plasat un microfon în faţa boxei, ca să-i dau un pic de spaţiu şi profunzime, şi am înregistrat aşa. Acela a fost scheletul piesei. Pe „Street Fighting Man" nu există nici un instrument electrificat, cu excepţia basului, pe care l-am adăugat ulterior. Doar chitare acustice. La fel şi pe „Jumpin' Jack Flash". Tare mi-ar plăcea să mai pot face acelaşi lucru şi acum, dar nu se mai fabrică astfel de aparate. La scurtă vreme după aceea le-au montat un limitator, ca să nu le mai

poţi supratura. Cum găseşti ceva care-ţi place la nebunie, cum au grijă să-ţi taie macaroana. Colegii mei din trupă şi-au zis că m-am ţicnit, dar mi-au făcut hatârul. Eu însă intuiam că sunetul acela poate da rezultate. Iar Jimmy a prins imediat figura. „Street Fighting Man“, „Jumpin’ Jack Flash“ şi jumătate din „Gimme Shelter“ s-au născut exact aşa, pe-un casetofon. Trăgeam chitară peste chitară. Pe alocuri sunt chiar şi opt chitare pe piesele astea. Le comasam acolo. Tobele lui Charlie Watts de pe „Street Fighting Man“ provin dintr-un set portabil de antrenament de prin anii ’30, pe care-l scoteai dintr-o valijoară, un cinel micuţ, o tamburină la jumătate care servea drept tobă mică. Aşa s-a făcut, prin diverse camere de hotel, cu nişte aiureli, cu jucărioarele noastre.

A fost o descoperire magică, la fel ca şi aceste riffuri extraordinare şi decisive, pe care nici eu nu ştiu de unde le-am scos. Au fost un dar de sus şi nu mi-a secat niciodată inspiraţia. Când inventezi un riff ca „Flash“ te cuprinde o exaltare nemaipomenită, o bucurie fără seamăn. Bineînţeles, urmează apoi să-i convingi şi pe ceilalţi că e într-adevăr atât de grandios pe cât ţi se pare. Trebuie să înfrunţi neîncrederea. În esenţă „Flash“ este un „Satisfaction“ inversat. Toate aceste riffuri sunt foarte asemănătoare. Dar dacă mi-ar spune cineva: „De-acum încolo nu poţi să mai cânţi decât un singur riff de-al tău“, i-aş răspunde: „OK, atunci să fie «Flash»“. Îmi place la nebunie „Satisfaction“, dar din punct de vedere compoziţional nu e decât o succesiune de acorduri-şcoală. Însă „Flash“ e ceva aparte. *„It’s allllll right now.“* E aproape ca un arabesc sau ceva foarte vechi, arhaic, clasic, nişte structuri pe care le auzi doar prin cânturile gregoriene sau pe undeva pe-acolo. Şi rezultă acel amestec bizar de rock’n-roll cu nişte ecouri ce răzbat din străfundurile timpului, o muzică necunoscută. Mult mai bătrână decât mine, oricât de incredibil ar părea! Ca o amintire neclară despre care n-am idee de unde provine.

Ştiu însă de unde provin versurile. S-au născut într-o dimineaţă cenuşie la Redlands. Petrecusem o noapte albă cu Mick, afară se crăpa de ziuă, ploua, şi plescăitul cizmelor grele de cauciuc ale grădinarului meu, Jack Dyer, un ţăran din Sussex, l-a trezit pe Mick. M-a întrebat: „Ce se-aude?“. I-am răspuns: „A, ăsta-i Jack. *Jumping Jack*[2]“. Am început să mă joc pe chitara acordată deschis, fredonând cuvintele „Jumping Jack“. Mick a completat „Flash“ şi dintr-odată aveam această succesiune de cuvinte care sunau şi ritmau minunat. Apoi ne-am pus pe treabă şi-am scris piesa.

De fiecare dată când interpretăm melodia asta aud toată formaţia luându-şi zborul în spatele meu – se creează o surescitare extraordinară, o explozie de energie. Te înfigi în riff şi el te conduce. S-au încins motoarele? OK, să-i dăm drumul. Îl am lângă mine pe Darryl Jones, la bas. „Ce băgăm acum? «Flash»? Gata, îi dăm drumul, un, doi, trei…“ Nici nu mai trebuie să ne privim, fiindcă ştim că de-acum ne-am lansat. Te face să-l cânţi de fiecare dată altfel, în funcţie de tempoul ales.

Levitaţia este probabil cea mai potrivită analogie pentru ce simt atunci când îmi dau seama că am găsit tempoul potrivit şi că formaţia mă urmează – indiferent dacă-i vorba de „Jumpin' Jack“, de „Satisfaction“ sau de „All Down the Line“. De parcă decolez la bordul unui Learjet. Nici nu mai simt pământul sub picioare. Pătrund într-o altă dimensiune. Mă mai întreabă câte unii: „De ce nu te laşi?“. Eu, până nu crăp, nu mă retrag. Am impresia că oamenii ăştia nu pricep ce e muzica pentru mine. N-o fac doar pentru bani sau pentru voi. O fac pentru mine.

Marea revelaţie de la sfârşitul lui 1968 sau începutul lui 1969 s-a produs când am început să folosesc acordajul deschis pe cinci corzi. Mi-a schimbat viaţa. Asta e tehnica pe care am folosit-o la riffurile şi la melodiile cele mai cunoscute ale formaţiei – „Honky Tonk Women“, „Brown Sugar“, „Tumbling Dice“, „Happy“, „All Down the Line“, „Start Me Up“ şi „Satisfaction.“ Şi în „Flash“.

Atinsesem un anumit nivel de tampon. Mi se părea că n-ajung nicăieri cu chitara acordată normal. Nu mai învăţasem nimic nou; nu obţineam sonorităţile pe care le căutam de fapt. Experimentasem diverse acordaje în ultimul timp. Cel mai des apelam la acordaje alternative pentru că lucram la vreo melodie care îmi rula în minte, dar care nu-mi ieşea nicicum pe acordajul clasic. Şi doream totodată să încerc o întoarcere la bluesul tradiţional, să transpun pe chitară electrică ceea ce cântau acei instrumentişti de demult, păstrând simplitatea şi francheţea lor – acea energie care pulsează în bluesul acustic. Sunete simple, obsedante, puternice.

Pe urmă am aflat o groază de lucruri legate de banjouri. În mare, acordajul deschis pe cinci corzi s-a născut la începutul anilor '20, când magazinele Sears-Roebuck vindeau chitara Gibson la un preţ derizoriu. Până atunci banjoul era cel mai vândut instrument. Gibson a venit cu chitara asta ieftină şi foarte bună, iar tipii au acordat-o ca pe un banjo, pe cinci corzi, fiindcă aproape toţi aveau experienţă

la banjo. Plus că nu trebuia să mai dai banii şi pe coarda a şasea, cea groasă. Sau puteai s-o ţii ca să-ţi sugrumi nevasta cu ea, ceva de genul ăsta. Aproape toată America rurală îşi făcea cumpărăturile din catalogul Sears. Acolo conta cu adevărat. Prin oraşe aveai de unde alege. Dar în Bible Belt, prin satele din sud, în Texas ori prin Midwest primeai catalogul Sears-Roebuck şi comandai. Aşa a făcut rost şi Oswald[3] de puşcociul lui.

De obicei acordajul acela de banjo se folosea pentru chitara *slide* sau *bottleneck*. „Acordajul deschis“ înseamnă pur şi simplu că instrumentul a fost setat din start pe un anumit acord major – dar sunt mai multe tipuri şi configuraţii. Eu lucrasem cu Re şi Mi deschis. Pe urmă am aflat că Don Everly, unul dintre cei mai buni chitarişti de ritm, a folosit un acordaj deschis pe „Wake Up Little Susie“ şi pe „Bye Bye Love“. Apela doar la *barré*, un singur deget pe toate corzile. Ry Cooder a fost primul tip pe care l-am văzut cântând pe Sol – şi trebuie să-mi scot pălăria în faţa lui. El mi-a arătat acordajul Sol deschis. Dar îl folosea numai la *slide* şi nici nu renunţase la coarda de jos. Majoritatea muzicienilor de blues apelează la acordajele alternative doar pentru *slide*, dar mie mi s-a părut că m-ar limita prea tare. Coarda de sus mă încurca. În scurtă vreme mi-am dat seama că n-am nevoie de ea; se dezacorda permanent şi nu mă ajuta cu nimic. Aşa c-am eliminat-o şi mi-a rămas coarda La, cea de-a cincea, ca nota cea mai joasă. Scăpam astfel de grija că lovesc din greşeală coarda aceea şi mă pomenesc cu armonii şi alte chestii inutile.

Am început să explorez acorduri pe această chitară – un teritoriu necunoscut. Schimbi o coardă şi ţi se deschide un nou univers. Tot ce-ţi închipuiai că ştii a zburat pe fereastră. Nimănui nu i-a trecut prin cap să cânte acorduri minore pe un acordaj major deschis, pentru că trebuie să apelezi la tot soiul de trucuri. Totul trebuie regândit, ca şi când ţi s-ar fi întors pe dos pianul, clapele negre au devenit albe şi viceversa. Prin urmare eşti nevoit să-ţi ajustezi mintea şi degetele, nu doar chitara. Din clipa în care ţi-ai acordat chitara sau orice alt instrument pe un anumit acord, trebuie să cauţi soluţii alternative. Ai ieşit din sferele muzicii normale. Pluteşti pe fluviul Limpopo cu febră galbenă.

Frumuseţea şi măreţia acordajului Sol deschis pe chitara electrică cu cinci corzi vine din faptul că se reduce la trei note – două dintre ele repetându-se cu câte o octavă mai sus: Sol-Re-Sol-Si-Re. Unele corzi vibrează pe întreaga durată a melodiei, astfel că rezultă un zumzăit constant, care mai şi

reverberează, fiind vorba de un instrument electric. Doar trei note, dar mulţumită octavelor diferite se umple de sunet tot spaţiul acela dintre joase şi înalte şi se creează o rezonanţă şi un ecou minunat. Lucrând cu acordajele deschise am descoperit că sunt mii de locuri unde nu mai trebuie să pui degetele. Ai deja notele la dispoziţie. Poţi lăsa anumite corzi complet libere. Tehnica acordajului deschis funcţionează datorită intervalelor dintre corzi. Şi dacă ai nimerit acordul potrivit, auzi altul cum sună chiar în spatele lui, deşi nu l-ai cântat. El e totuşi prezent. Sfidează logica. E deja acolo şi te îndeamnă: „Trage-mi-o“. Şi în această privinţă se aplică vechea zicală: important e ceea ce dai deoparte. Laşi fiecare notă să se armonizeze cu următoarea. Iar nota aceea continuă să vibreze, cu toate că ţi-ai schimbat poziţia degetelor. Poţi s-o laşi acolo să sune. I se spune nota bondar. Sau cel puţin aşa-i zic eu. Sitarul funcţionează cam la fel – note sau corzi care răsună prin simpatie. În mod normal n-ar trebui să meargă, dar atunci când nota respectivă continuă să vibreze deşi tu ai schimbat acordul, îţi dai seama că aceea este baza întregii structuri pe care te străduieşti s-o clădeşti. Acela e bondarul.

Mi s-a părut fascinant să învăţ din nou să cânt la chitară. M-a înviorat efectiv. Într-un fel, părea un instrument diferit, de fapt chiar era. A trebuit să-mi fac chitare cu cinci corzi pe comandă. Cu excepţia începuturilor mele, când voiam să fiu Scotty Moore sau Chuck Berry, n-am intenţionat niciodată să imit pe cineva. Am vrut doar să văd unde mă poartă chitara sau pianul.

Chitara cu cinci corzi m-a purtat înapoi în timp, spre triburile din vestul Africii. Ei aveau un instrument foarte asemănător, un fel de banjo, şi se foloseau de acelaşi zumzet, un fundal peste care se desfăşoară vocile şi tobele. În fundal răsuna întotdeauna această unică notă subiacentă, de la un capăt la altul. Dacă asculţi acele structuri minuţios compuse de Mozart sau Vivaldi îţi dai seama că ştiau şi ei trucul. Ştiau când să lase în suspensie o notă acolo unde nu avea ce căuta, să se legene în bătaia vântului, transformând o mortăciune într-o splendoare vie. Gus îmi atrăgea adesea atenţia: Ascultă cu atenţie doar nota aia solitară şi prelungă. Toate celelalte, tot ce curge în rest e o porcărie, dar graţie acelei singure note devine sublim.

Felul în care reacţionăm la ritmuri e într-un fel primitiv, involuntar. Viaţa noastră e marcată de ritmul celor şaptezeci şi două de bătăi pe minut. Dincolo de faptul că-i ducea din delta fluviului Mississippi la Detroit, trenul a căpătat o importanţă majoră pentru interpreţii de blues datorită ritmului

locomotivei şi al traverselor. Odată cu macazul se schimbă şi tempoul. Toate astea rezonează în corpul omenesc. Când e vorba de maşinării, cum ar fi trenul, şi de zumzete, toate astea se adună în noi ca o muzică. Corpul omenesc o să perceapă un ritm chiar şi atunci când el lipseşte cu desăvârşire. Ascultaţi „Mystery Train“ a lui Elvis Presley. Una dintre cele mai tari piese rock'n-roll din toate timpurile, fără vreo urmă de percuţie. E sugerată doar, iar corpul îşi creează singur ritmul. Acesta trebuie doar insinuat, nu e nevoie să-l accentuezi. E o greşeală să-i tot dăm cu „rock“ în sus şi „rock“ în jos. N-are nici o treabă cu rockul. Important este roll-ul.

Trecerea la cinci corzi a limpezit apele. Mi-a furnizat noi teme muzicale şi mi-a inspirat alte compoziţii. Aproape că poţi cânta melodia printre acorduri, graţie notelor pe care le poţi adăuga. Şi dintr-odată nu mai sună ca două chitare, ci ca o afurisită de orchestră. Nu se mai ştie cine ce cântă, şi nici nu mai contează, dacă iese ceva de calitate. E pur şi simplu fantastic. Ai senzaţia că ţi s-a ridicat o pânză de pe ochi şi de pe urechi totodată. Parcă a cedat un baraj.

„Minunaţii mei cu trei acorduri“, ne spunea cu tandreţe Ian Stewart. Dar e o titulatură foarte onorabilă. OK, melodia n-are decât trei acorduri, dar întrebarea este ce poţi să faci cu ele. Ce să mai spunem de John Lee Hooker: aproape toate cântecele lui se bazează pe un singur acord. La fel şi Howlin' Wolf, tot un acord, sau Bo Didley. Ascultându-i mi-am dat seama că pentru un muzician tăcerea este echivalentul pânzei pentru un pictor. Mi-a devenit clar că s-o acopăr integral agitându-mă nebuneşte nu era stilul meu şi nici al celor pe care-mi plăcea să-i ascult. Pe cinci corzi îţi permiţi să fii laconic; acela ţi-e cadrul, pe el lucrezi. „Start Me Up“, „Can't You Hear Me Knocking“ sau „Honky Tonk Women“, toate lasă acele spaţii goale între acorduri. Probabil că e vorba de efectul pe care l-a avut „Heartbreak Hotel“ asupra mea. Nu mai ascultasem niciodată ceva atât de simplu. Nu-l percepeam în termenii aceştia pe-atunci, dar m-a frapat profunzimea incredibilă, fără nici un fel de înfloriturі. Pentru un puşti de vârsta mea era ceva senzaţional. Chitara cu cinci corzi a însemnat un nou capitol, o nouă poveste. Şi continui să explorez şi-n ziua de astăzi.

Amicul Waddy Wachtel, chitarist de excepţie, translator al tatonărilor mele muzicale, asul din mâneca trupei X-Pensive Winos, are ceva de declarat pe tema asta. Microfonul îţi aparţine, Wads.

Waddy Wachtel: Keith şi cu mine am abordat chitara cam în acelaşi fel. E chiar nostim. Stau într-o noapte cu Don Everly, care bea de stingea pe vremea aceea, şi zic: „Don, am o întrebare. Cunosc tot repertoriul vostru“ – aşa m-au primit în trupă; le ştiu toate părţile vocale, toate părţile de chitară – „numai că“, adaug eu, „există ceva ce n-am înţeles niciodată pe primul vostru single, «Bye Bye Love», mai precis pasajul introductiv. Ce naiba-i sunetul ăla? Cine cântă la chitară la începutul melodiei?“ Şi Don Everly zice: „A, păi ăla era acordajul în Sol pe care mi l-a arătat Bo Diddley“. La care eu îl întrerup: „Ce, ia stai un pic, ce-ai spus?“. Avea o chitară la el, a acordat-o în Sol deschis şi mi-a confirmat: „Mda, eu eram“. Mi-l cântă şi eu exclam: „Da, fir-ar să fie, aşa e! Tu eşti! Tu erai acolo!“.

Ţin minte când am descoperit acest acordaj bizar – după cum îl percepeam atunci – pe care-l adoptase Keith. Pe la începutul anilor ’70 m-am dus în Anglia cu Linda Ronstadt. Am ajuns la Keith, în Londra, şi acolo, pe suport, trona un Strat cu cinci corzi. Întreb: „Ce-a păţit? Care-i treaba cu chitara?“. Şi el cică: „Păi ăsta-i tot secretul“. Adică? El zice: „Cinci corzi! Acordajul în Sol deschis pe cinci corzi“. La care eu: „Sol deschis? Ia stai puţin, păi Don Everly mi-a pomenit despre acordajul ăsta. Tu cânţi în Sol deschis?“. Fiindcă atunci când îţi faci ucenicia la chitară şi înveţi piesele celor de la Stones ca să le interpretezi prin baruri, îţi dai seama că ceva nu e-n regulă, că nu-ţi ies cum trebuie, ceva lipseşte. Eu n-am cântat niciodată folk. Şi nici nu mă pricep grozav la blues. Când mi-a spus-o Keith, a fost ca o revelaţie. I-am zis: „De-asta nu-mi ieşea ca lumea? Ia dă-mi-o şi mie un pic“. Şi se simplifică atâtea chestii… De exemplu „Can’t You Hear Me Knocking“. N-o poţi cânta decât în acordajul ăsta. Altfel sună aberant. Dar pe o chitară acordată în Sol e floare la ureche. Odată ce cobori prima coardă, cea mai subţire, cu un ton, coarda a cincea vibrează pe toată durata piesei, producând acel bâzâit disonant inimitabil. Cel puţin aşa o cântă Keith.

Poţi să faci tot felul de şmecherii cu cele două corzi pe care se tot plimbă el în sus şi-n jos. Am urcat într-o seară pe scenă cu Winos, ne pregăteam

să cântăm „Before They Make Me Run“, Keith dă să înceapă, se opreşte şi zice: „…Fir-ar să fie, nu mai ştiu care e!“. Pentru că el are o groază de pasaje introductive bazate toate pe aceeaşi structură. Coarda Si şi coarda Sol? Sau coarda Si şi coarda Re? A rămas interzis: „Care e, frate? M-am rătăcit într-un ocean de intro-uri“. Are atâtea intro-uri în Sol deschis, e un veritabil derviş rotitor al riffurilor.

Când m-am împrietenit cu Gram Parsons în vara lui 1968, am descoperit un filon muzical pe care îl exploatez şi-n prezent, care mi-a lărgit spectrul componistic şi interpretativ. Din clipa în care ne-am aşezat la taclale prima oară, între noi s-a legat o prietenie care părea să existe de când lumea. Pentru mine probabil a fost ca şi când mi-aş fi regăsit un frate pierdut demult, pe care de altfel nu l-am avut niciodată. Gram era un om foarte, foarte special şi-mi lipseşte teribil. În anul acela se alăturase formaţiei Byrds, cu „Mr. Tambourine Man“ şi toate cele, ei tocmai scoseseră albumul *Sweethearts of the Rodeo*, care a devenit un clasic, iar Gram a fost cel care i-a transformat complet dintr-o trupă de pop într-una de country şi le-a deschis noi orizonturi. Acel album, care i-a lăsat pe toţi cu gura căscată atunci, s-a dovedit a fi incubatorul rockului country – o influenţă majoră. Se aflau în turneu, călătoreau spre Africa de Sud, şi m-am dus să-i văd la Blaises Club. Mă aşteptam să ascult „Mr. Tambourine Man“. Dar am avut parte de ceva cu totul diferit. Apoi m-am dus în culise, să-i văd, şi-am făcut cunoştinţă cu Gram.

Prima întrebare pe care mi-a pus-o a fost probabil: „Ceva marfă?“, sau, mai discret: „Ă, se poate găsi pe undeva nişte…?“ „Sigur, hai cu mine…“ Cred că ne-am dus la Robert Fraser, să stăm de vorbă, să băgăm ceva. Eu consumam deja heroină, de care nu era străin nici el. El îi zicea „doodgy“. Prietenia noastră avea rădăcini muzicale, dar împărtăşeam totodată pasiunea pentru aceleaşi substanţe. Gram obişnuia să mai şi ia câte o pauză – ceea ce era valabil şi în cazul meu pe-atunci. La fel ca mine, căuta doar calitatea întâi – avea o cocaină mai curată decât mafioţii, fratele Gram. Gagiu din sud, foarte afectuos, calm, rezistent la droguri. Avea un trecut tenebros, plante agăţătoare, Grădina Binelui şi a Răului.

În noaptea aceea la Fraser a venit vorba despre Africa de Sud şi Gram m-a întrebat: „Cum se face că, de când am pus piciorul în Anglia, ori de câte ori spun că urmează să mergem acolo, lumea mă priveşte ciudat?“. Habar n-avea de apartheid

şi tot restul. Nu ieşise niciodată din Statele Unite. L-am lămurit eu cum stă treaba cu discriminarea, cu sancţiunile; nimeni nu calcă pe-acolo din cauză că se poartă urât cu fraţii. Şi el zice: „A, ca în Mississippi?“. După care, pe loc: „Să-i ia dracu’, atunci“. A părăsit formaţia în noaptea aceea – urma să plece a doua zi în Africa de Sud. I-am propus să rămână cu noi şi am locuit luni de zile împreună, în orice caz până la sfârşitul verii lui ’68, mai mult pe la Redlands. După o zi sau două aveam impresia că-l cunosc dintotdeauna. Ne-am recunoscut instantaneu. Am fi putut să facem o groază de lucruri dacă ne întâlneam mai din vreme. Ne-am aşternut la taifas într-o seară şi după cinci nopţi încă discutam şi ne aminteam de vremurile bune de demult, adică de-acum cinci zile. Şi cântam întruna. Aşezaţi la pian sau cu chitarele în mână parcurgeam tot repertoriul country, plus nişte blues şi ceva idei noi. Gram m-a învăţat country – cum funcţionează, prin ce diferă stilul de la Bakersfield de cel de la Nashville. Cânta de toate la pian – Merle Haggard, „Sing Me Back Home“, George Jones, Hank Williams. Gram m-a învăţat să cânt la pian şi ulterior am început să compun. O parte din seminţele muzicii country plantate de el au dat roade, astfel că pot înregistra liniştit un duet cu George Jones fără să-mi fie ruşine. Am avut dascăl bun. Gram era prietenul meu şi mi-aş fi dorit să-l am mult mai multă vreme alături. Nu sunt mulţi tipi cu care poţi trece-n tandem prin sevraj, împărţind acelaşi pat, fără să se strice relaţia. Dar despre asta mai încolo.

Dintre toţi muzicienii pe care i-am cunoscut personal, cei care aveau aceeaşi atitudine ca mine faţă de muzică au fost Gram Parsons şi John Lennon. Se încadrează aici şi Otis Redding, chiar dacă nu ne-am întâlnit niciodată. Mai exact: cutiuţa în care vrea să te pună industria muzicală n-are nici o relevanţă; e doar un artificiu comercial, care simplifică lucrurile. Nimereşti într-un sertar sau altul pentru că aşa le vine lor mai uşor să alcătuiască clasamentele şi să urmărească cine vinde mai bine. Însă Gram şi John chiar erau cu adevărat artişti. Ei iubeau muzica şi-atât, şi s-au pomenit aruncaţi în arenă. Iar în astfel de situaţii ori accepţi jocul, ori te opui. Unii nici măcar nu-şi dau seama cum funcţionează jocul. Dar Gram nu făcea compromisuri. Omul ăsta n-a avut niciodată vreun hit. Vânzări decente, dar nimic excepţional, şi totuşi influenţa lui e mai puternică decât oricând. Fără Gram Parsons, s-o spunem pe şleau, n-ar fi existat Waylon Jennings, n-ar mai fi apărut acel curent al proscrişilor. El a venit cu o nouă abordare, a demonstrat că stilul country nu-i doar o nişă rezervată ţărănoilor. De unul singur a făcut-o. Nu

era vreun militant sau ceva de genul ăsta. Iubea country-ul, dar îi displăcea industria care îl controla şi considera că nu trebuie să se axeze doar pe Nashville. Muzica e mai mult de-atât şi trebuie să le meargă tuturor la suflet.

Gram a compus nişte melodii excelente. „A Song for You“, „Hickory Wind“, „Thousand Dollar Wedding“, tot felul de idei minunate. Era capabil să vină cu piese care te-nvăluie, te ridică şi te coboară deodată. „Am scris o chestie despre un tip care fabrica maşini.“ Asculţi melodia – „The New Soft Shoe“ – şi se ţese o întreagă poveste acolo. Despre domnul Cord, inventatorul minunatului automobil Cord, construit din economiile lui, pe care triumviratul compus din Ford, Chrysler şi General Motors l-a strivit fără milă. Gram se pricepea să spună poveşti, dar mai avea o calitate pe care n-am mai întâlnit-o la alt bărbat: făcea gagicile să plângă. Până şi pe chelneriţele acrite din barul Palomino, unse cu toate alifiile. Reuşea să le smulgă o lacrimă şi să trezească în ele acea langoare melancolică. Putea să-i zdruncine destul de tare şi pe bărbaţi, dar efectul asupra femeilor era fenomenal. Nu provoca hohote de plâns, ci le atingea la coarda sensibilă. Se pricepea ca nimeni altul să ciupească strunele inimii femeieşti. Călcai prin lacrimi până la glezne.

Ţin minte foarte bine excursia matinală la Stonehenge cu Mick, Marianne şi Gram, ghidaţi de Chrissie Gibbs, o escapadă fotografiată de Michael Cooper. Pozele surprind totodată începuturile prieteniei dintre mine şi Gram. Gibby îşi aminteşte astfel:

> **Christopher Gibbs:** Am plecat cu noaptea-n cap într-un club din South Kensington. Era pe la două sau trei dimineaţa când ne-am urcat în Bentley-ul lui Keith. Apoi am continuat pe jos de la Wilsford, unde locuia Stephen Tennant, până la Stonehenge pe-un soi de potecă, pătrunşi de solemnitatea cerută de împrejurări, şi acolo am văzut răsăritul soarelui. Bolboroseam cu toţii fără şir tripaţi pe acid. Am luat micul dejun într-un pub din Salisbury, o gaşcă de năuci chinuindu-se să sfârtece nişte biete scrumbii afumate, să le scoată oscioarele. Imaginaţi-vă, dacă puteţi. Ca întotdeauna când e vorba de acid, ni s-a părut că durează o veşnicie, dar n-au fost de fapt mai mult de treizeci de secunde. Nici că s-au pomenit vreodată scrumbii curăţate mai bine şi mai rapid.

E dificil de reconstituit a doua jumătate a anilor ’60, fiindcă nimeni nu prea înţelegea ce se-ntâmplă. Se aşternuse o pâclă specială, aerul era saturat cu o energie de care oamenii nu ştiau cum să profite. Fireşte, fiind atât de drogaţi permanent şi experimentând fără încetare, toţi, inclusiv eu, aveam nişte idei vagi şi naive. De genul: „Se schimbă lucrurile“. „Bine, bine, dar cum şi în ce sens?“ În 1968 factorul politic nu mai putea fi ignorat. Şi se-mpuţea treaba. Începea să se lase cu capete sparte. Războiul din Vietnam contribuise din plin la această turnură, deoarece încă de la prima mea vizită în America începuseră recrutările. Din ’64 până în ’66-’67 atitudinea tinerilor american s-a schimbat drastic. Pe urmă, după masacrul de la Kent State din mai 1970, a devenit de-a dreptul ostilă. Efectele colaterale au afectat întreaga societate, inclusiv pe noi. Fără războiul din Vietnam n-ar fi existat „Street Fighting Man“. Treptat se impunea o realitate diferită.

Apoi s-a ajuns la un soi de „ei contra noastră“. N-aş fi crezut niciodată că imperiul britanic îşi va pune mintea cu o mână de muzicieni. Unde vedeau ameninţarea? Ai toată flota şi trupele de uscat la dispoziţie, şi le asmuţi asupra câtorva menestreli? Pentru mine a fost prima dovadă de slăbiciune din partea conducătorilor şi a guvernanţilor. Ce susceptibili pot deveni când se confruntă cu un fleac. Odată ce simt ameninţarea, încep să caute duşmanii din interior, fără să-şi dea seama că de multe ori chiar ei sunt aceia! *Era* într-adevăr vorba de un atac asupra societăţii. Noi intenţionam să lovim industria divertismentului şi, după „Street Fighting Man“ autorităţile au început să ne ia în serios.

Atmosfera acelei perioade se reflectă şi în cartea *The True Adventures of the Rolling Stones*, scrisă de amicul Stanley Booth – cronicarul nostru de casă din perioada primelor turnee. El a găsit în Oakland, pe la sfârşitul anilor ’60 sau începutul anilor ’70, un fluturaş care proclama: „Nemernicii ştiu că vă ascultăm la micile noastre aparate cu tranzistori şi îşi dau seama că nu vor scăpa de sângele şi flăcările revoluţiei anarhiste. Dragi Rolling Stones, fanfarele rock’n-roll vor intona muzica voastră când vom dărâma puşcăriile, vom elibera deţinuţii şi îi vom înarma pe săraci, când vom tatua *Burn, Baby, Burn* pe fundurile paznicilor şi generalilor“.

Duceau „Street Fighting Man“ sau „Gimme Shelter“ la extreme. Dar nu încăpea nici o îndoială că era o generaţie ciudată. Şi mai ciudat este că făceam şi eu parte din ea, dar m-am trezit deodată nu participant, ci observator. I-am văzut pe toţi băieţii ăştia maturizându-se; pe mulţi dintre ei i-am

văzut cum piereau. Când am ajuns în Statele Unite prima oară, am cunoscut o droaie de tipi formidabili şi tineri care mi-au dat numerele lor de telefon, iar când am revenit acolo, peste doi sau trei ani, sunam şi aflam că s-au întors în coşciug din Vietnam. Mulţi şi-au găsit sfârşitul acolo, se ştie prea bine. Atunci am resimţit şi eu din plin toată porcăria asta. „Hei, îl mai ştiţi pe blonduţul cu care ne-am distrat pe cinste şi care cânta minunat la chitară? S-a dus, nu mai este."

Prin anii '60, în '64, '65 pe Sunset Strip nu circulau automobile. Tot bulevardul gemea de lume şi nimeni nu s-ar fi deranjat să facă loc unei maşini. Accesul era aproape interzis. Umblai pe stradă, te pierdeai prin mulţime. Îmi amintesc o fază cu Tommy James din formaţia Shondells – şase discuri de aur şi şi-a tocat toţi banii. Încercam să ajung cu maşina la Whisky a Go Go şi-mi iese-n faţă Tommy James. „Hei, tipule." „Tu cine mai eşti?" „Tommy James, frate." Melodia lui, „Crimson and Clover", mă unge pe suflet şi-acum. În ziua aceea se agita să împartă manifeste împotriva recrutării. Pentru că se temea, de bună seamă, că urmează să-l ia naibii la oaste cu arcanul. Războiul din Vietnam făcea ravagii. O groază de puştani care veniseră prima oară să ne vadă în concerte nu s-au mai întors. I-au ascultat însă pe Stones în delta fluviului Mekong.

Politica ne-a prins din urmă, vrând-nevrând, în persoana excentrică a lui Jean-Luc Godard, marele inovator al cinematografiei franceze. Fascinat de evenimentele care se petreceau anul acela la Londra, dorea totodată să facă un film cu totul diferit faţă de precedentele. Ca să-şi intre mai bine în stare, a luat pesemne nişte chestii pe care nu trebuia să le ia, nefiind obişnuit cu ele. Sincer să fiu, cred că nimeni n-a reuşit vreodată să priceapă ce mama dracului urmărea cu filmul acesta. *Sympathy for the Devil* s-a nimerit să consemneze naşterea melodiei noastre omonime, care a trecut prin diverse stadii, de la o piesă folk cam pompoasă, *à la* Bob Dylan, ajungând o veritabilă samba rock – de la fiasco la hit – printr-o schimbare de ritm. Jean-Luc a imortalizat totul pe peliculă în etape. La primele încercări se şi aude vocea lui Jimmy Miller lamentându-se: „Ritmul! Unde e ritmul?". Lipsea cu desăvârşire. S-au produs nişte schimbări de instrumente. Eu am trecut la bas, Bill Wyman la maracas, Charlie Watts a ajuns chiar să cânte în corul *wooo-woooo*, la fel ca Anita şi, dacă nu mă-nşel, Marianne. Până aici toate bune şi frumoase. Mă bucur că a surprins totul în film. Dar ce figură, acest Godard! Nu-mi venea să cred. Arăta ca un funcţionăraş francez de la bancă. Ce dracu' intenţiona? N-avea nici un plan coerent. Doar să plece din Franţa şi să

se-nfrupte un pic din scena londoneză. Filmul era o tâmpenie totală – fecioarele care pluteau cu şlepul pe Tamisa, sângele, scena aia jalnică în care nişte aşa-zişi militanţi Black Panthers îşi trec neîndemânatici din mână în mână arme într-un depozit de fier vechi din Battersea. Până atunci Jean-Luc Godard venise cu pelicule foarte bine construite, care puteau rivaliza cu Hitchcock. Una peste alta, era anul în care părea să meargă orice. Dacă chiar stăteau aşa lucrurile, asta rămânea de văzut. La urma urmei, de ce-i stârnise interesul lui Jean-Luc Godard o mică revoluţie hippy din Anglia, pe care se străduia s-o prezinte ca pe ceva diferit? Mă gândesc că i-o fi pasat careva nişte acid şi a petrecut tot restul acelui an deplorabil într-o stare de surescitare ideologică.

Măcar Godard a reuşit să dea foc la Olympic Studios. Studioul 1, în care cântam, fusese înainte sală de cinema. Ca să obţină o lumină difuză, acoperise cu hârtie de mătase proiectoarele din plafon care frigeau efectiv. Şi în toiul înregistrărilor – cred că scena apare pe nişte secvenţe care au căzut la montaj – toată hârţogăraia şi întregul tavan s-au aprins cu o viteză fantastică. Parcă erai în dirijabilul Hindenburg. Suporturile greoaie picau pe rând la podea fiindcă se topiseră cablurile; pocneau luminile, săreau scântei. Apropo de simpatie pentru blestematul de diavol. Hai să ieşim naibii de-aici. Parcă asistam la căderea Berlinului, cu buncăr cu tot. Sfârşit. *Fin*.

Am compus „Gimme Shelter“ într-o zi cu furtună, în apartamentul lui Robert Fraser de pe Mount Street. Anita filma pentru *Performance* pe-atunci, undeva în apropiere, dar nici nu mă gândeam să calc pe-acolo. Dumnezeu ştie peste ce riscam să mai dau. Tony Spaniolu’, într-un rol minor, încercase să şterpelească pistolul Beretta folosit pe post de accesoriu. Dar în primul rând nu mă duceam pentru că nu-l suportam pe Donald Cammell, regizorul, un şarlatan manipulator a cărui unică pasiune era să distrugă vieţile oamenilor. Voiam să mă ţin departe de relaţia dintre Anita şi Donald. Moştenitorul decadent şi chipeş al familiei Cammell, care deţinea şantierele navale, Donald avea o minte brici, dar topită de vitriol. Se ocupase de pictură la New York, dar inteligenţa şi talentul altora îl făceau să-şi iasă din pepeni – ar fi vrut să-i nimicească. Era cel mai distructiv gunoi de individ pe care l-am cunoscut vreodată. Un Svengali înnăscut, prădător fără scrupule, se pricepea de minune să manipuleze femeile şi probabil că avea numeroase victime la activ. Câteodată îşi bătea joc de accentul de Kent al lui Mick, alteori de mine, ţărănoiul din Dartford. Nu mă deranjează să

mă ia cineva la mişto din când în când; o mai fac şi eu cu alţii. Dar el aproape că făcuse o obsesie din a-i înjosi pe ceilalţi. Simţea nevoia să-i pună pe toţi la punct. Tot ce făceai în prezenţa lui era motiv de zeflemea. Ascundea probabil un ditamai sentimentul de inferioritate.

Când am auzit prima oară de el, trăia într-un *ménage à trois* cu Deborah Dixon şi Anita, mult înainte să înceapă relaţia mea cu ea, şi se înţelegeau de minune. Cammell era un fel de proxenet, care aranja orgii şi partide de sex în trei – avea ceva sordid, deşi nu cred că Anita îl percepea aşa.

O primă fisură în relaţia mea cu Anita s-a produs din cauza mizeriilor de pe platoul filmului *Performance*. Cammell voia să mi-o tragă, fiindcă Anita fusese iubita lui înainte de Deborah Dixon. Nu încape îndoială că îl entuziasma gândul că ne va distruge relaţia. Ne-a întins o capcană alegându-i pe Mick şi Anita să joace un cuplu. Sesizasem ceva. O cunoşteam pe Mouche – Michèle Breton –, cealaltă tipă care apare în scena din cadă. Nu eram picat din lună, ştiam că fusese plătită să joace anumite roluri împreună cu iubitul ei. Anita mi-a povestit că Michèle trebuia să-şi injecteze Valium înainte de fiecare dublă. Ce monta Cammell acolo era de fapt un film porno de mâna a treia. A avut o poveste bună la *Performance* şi a ieşit singurul lui film mai răsărit, datorită actorilor, lui Nic Roeg, operatorul, şi lui James Fox, pe care l-a exasperat. Fox, care avea în mod normal un accent elevat, ajunsese să vorbească ca gangsterii din Bermondsey şi pe platou şi-n afară, până ce l-au racolat Navigatorii, o sectă creştină care avea să-i acapareze complet atenţia pe parcursul următoarelor două decenii.

Pe Donald Cammell îl interesa mai degrabă să manipuleze decât să regizeze. Îl excita adulterul, şi exact asta intenţiona să pună în scenă cu *Performance*, atât cât îi stătea în putinţă. N-a realizat decât patru filme, iar trei dintre ele se sfârşesc identic – personajul principal moare împuşcat sau împuşcă pe cineva foarte apropiat. Un *voyeur* perpetuu. Michael Lindsay-Hogg, care la începutul carierei a regizat emisiunea *Ready Steady Go!* şi mai apoi filmul nostru, *Rock'n-roll Circus*, mi-a spus că la filmările pentru *Let It Be*, cântecul de lebădă al formaţiei Beatles de pe terasa studioului lor, l-a zărit pe Donald Cammell pe un acoperiş învecinat. Atras de moarte din nou. Ultima operă a lui Cammell a fost o filmare extinsă cu el trăgându-şi un glonte în cap, la fel ca în scena finală din *Performance*, un spectacol foarte atent elaborat. În cazul acesta persoana foarte apropiată a fost soţia lui, aflată în camera de alături.

M-am întâlnit cu el în L.A. la un moment dat şi i-am spus: „Ştii, Donald, nu cred că ai făcut vreodată o bucurie cuiva şi mă îndoiesc că tu ai cunoscut bucuria. N-ai ce să mai aştepţi, nu mai ai pe nimeni. Cel mai bun lucru pe care-l poţi face este să alegi soluţia onorabilă de a părăsi scena“. Iar această discuţie a avut loc cu cel puţin doi sau trei ani înainte să-şi pună în sfârşit capăt zilelor.

A durat mult până să aflu despre Mick şi Anita, deşi miroseam ceva. Mai ales dinspre Mick, care nu lăsa să se vadă nimic, acesta fiind şi motivul pentru care i-am mirosit. Se întoarce femeia noaptea acasă, plângându-se de filmări, de Donald şi de toate cele. Dar îmi cunoşteam şi eu femeia şi-o ştergeam pe la vreo altă mândră când se-ntâmpla să nu ajungă acasă deloc.

De la Anita n-am avut pretenţii niciodată. Doar o furasem şi eu de la Brian. Acum ai trecut la Mick, va să zică; ce preferi, asta sau asta? Pe-atunci era ca-n serialul *Peyton Place*, se schimbau într-o veselie nevestele, iubitele… Aha, trebuia să-l încerci şi pe el, foarte bine. La ce să mă aştept? Am o gagicuţă ca Anita Pallenberg şi vreau să nu se dea şi alţii la ea? Am auzit eu nişte zvonuri şi mi-am zis că dacă e să-ncerce cu Mick, norocul lui; mai mult de o tură n-o să reziste. Eu trebuie să trăiesc cu ea zi de zi. Anita e o femeie şi jumătate. Probabil mai avea un pic şi-l cocoşa!

Nu sunt un tip gelos. Ştiam cu cine umblase Anita înaintea mea, ştiam că mai demult a fost iubita lui Mario Schifano, un pictor renumit. Şi mai avusese de a face cu un dealer de artă din New York. N-aveam pretenţia s-o ţin în lesă. Povestea asta ne-a îndepărtat mai mult ca orice altceva pe mine şi pe Mick, dar în special pe el de mine. Probabil pentru totdeauna.

Nu i-am suflat nici o vorbă despre Anita lui Mick şi am decis să văd cum decurg lucrurile. Se mai întâmplase şi altă dată să concurăm pentru gagici, chiar şi la aventuri de-o noapte prin turnee. Cine-o va cuceri? Care-i Tarzan aici? Era ca o ciocnire între doi masculi alfa. Ceea ce a rămas valabil şi-n ziua de azi, ca să fiu sincer. Cam greu să construieşti o relaţie bună pe astfel de baze, nu? Aş fi putut s-o fac cu ou şi cu oţet pe Anita, dar la ce bun? Formam un cuplu. Eu umblam tot pe drumuri. Deja ajunsesem să fiu foarte cinic pe-atunci. Dacă i-o suflasem lui Brian, cum să nu mă aştept să şi-o tragă cu Mick, sub ochiul atent al lui Donald Cammell? Mă îndoiesc că fără el s-ar fi întâmplat una ca asta. Numai că, ştii, în timp ce tu făceai asta mi-o puneam şi eu cu Marianne, frate. Când pisica nu-i acasă… La drept vorbind, a trebuit s-o şterg cam pe nepusă masă la întoarcerea

motanului. Atunci a fost singura dată când ne-am făcut de cap. Tocmai ne trăgeam sufletul, cum zice Mick în „Let Me Down Slow“, stăteam cu capul cuibărit între ţâţele alea frumoase, când s-a auzit maşina lui. Am sărit cât colo, mi-am pus pantofii, am tăiat-o pe geam prin grădină şi mi-am dat seama că uitasem ciorapii. Bine, nu e Mick omul care să se uite după ciorapi. Mai glumesc şi azi cu Marianne. Îmi trimite mesaje: „Nici acum nu-ţi găsesc ciorapii“.

Anita e o jucătoare. Dar uneori jucătorii mizează greşit. Pe-atunci îmi interzicea şi să aduc vorba despre situaţia noastră. Totul trebuia să se schimbe continuu. Nu ne-am căsătorit, suntem liberi, facem ce vrem. Ai toată libertatea atâta vreme cât mă ţii şi pe mine la curent cu ce se petrece. Oricum, nu s-a distrat prea tare cu ciucuraşul ăla mititel. Ştiu că omul are o pereche de coaie imense, dar nu cu ele umpli gaura, nu? N-am fost surprins. Cumva mă cam aşteptam. De aceea şi stăteam acasă la Robert Fraser scriind „*I feel the storm is threatening my very life today*“[4]. Închiriasem apartamentul lui în perioada în care Anita mergea la filmări, dar până la urmă nu s-a mutat de-acolo, aşa că în lipsa Anitei, plecată la lucru, eu rămâneam cu Strawberry Bob şi cu Mohammed, primii cărora le-am cântat melodia probabil. „*War, children, it's just a shot away*“[5]…

Era o zi absolut mizerabilă şi furtuna făcea ravagii afară. Stăteam acolo, pe Mount Street, în timp ce peste Londra se abătuse potopul, şi mi-am intrat în stare privind de la fereastra lui Robert toţi oamenii ăia cărora le zburau umbrelele din mâini şi care alergau mâncând pământul. Aşa mi-a venit inspiraţia. Uneori ai noroc. Era o zi de tot rahatul. N-aveam nimic altceva de făcut. Bineînţeles, raportat la contextul general, versurile capătă alt înţeles, dar în momentul acela nu m-am gândit că vai, iubita mea filmează goală în cadă cu Mick Jagger. Mă preocupau furtunile din minţile altora, nu dintr-a mea. S-a potrivit. Abia mai târziu mi-am dat seama că va căpăta şi alte semnificaţii decât aceea atribuită iniţial. „Îmi pune viaţa în primejdie.“ Ameninţător, nu glumă. Te bagă-n sperieţi. Acordurile acelea sunt inspirate de Jimmy Reed – acelaşi artificiu obsedant, degetele care alunecă în sus pe *grif* pe fondul zbârnâitului continuu al notei Mi. Urc aşa din La major în Si major şi mă-ntreb: Încotro, cum se termină? Do diez minor. OK. O progresie foarte improbabilă. Nu trebuie decât să recunoşti aranjamentele când îşi fac apariţia. Multe dintre ele, ca ăsta, sunt nişte accidente fericite.

Tot în perioada aceea, eu şi Anita am dat-o pe heroină. Ne-am mulţumit s-o tragem pe nas un an sau doi, în combinaţie cu cocaină pură. Aşa-numitele s*peedballs*. Sistemul naţional de sănătate se înfiinţase recent şi funcţiona o minunată reglementare bizară: un *junkie* care se înregistra oficial la medic ca dependent de heroină primea nişte pilule mici cu heroină pură şi nişte fiole de apă distilată ca să se injecteze. Bineînţeles că orice narcoman susţinea că-i trebuie doză dublă. Fie că cereai sau nu, odată cu heroina primeai şi o doză de cocaină, în ideea că zăpada neutralizează efectul smacului şi-i poate transforma pe drogaţi în cetăţeni de nădejde, fiindcă, vezi Doamne, dacă ar lua doar smac ar înţepeni cu ochii-n tavan toată ziua, meditând şi citind, şi apoi s-ar căca pe ei şi ar puţi. Evident că heroinomanii îşi vindeau mai departe cocaina. După ce pretindeau o cantitate dublă de heroină, aveau de vânzare jumătate din doza de heroină, plus toată cocaina. Minunată escrocherie! Abia după abrogarea acestui program Marea Britanie a început să se confrunte de-adevărat cu problema drogurilor. Până una-alta, heroinomanilor nu le venea să creadă. Noi voiam să ne liniştim, iar ei ne îndopau cu energie pură. Toţi drogaţii îşi plăteau chiria din vânzarea cocainei. Aproape nimeni nu era interesat de cocaină sau păstrau cantităţi mici doar ca să-şi mai dea câte un impuls când şi când. Atunci am avut prima oară de-a face cu cocaina pură, marca May & Baker, farmaceutică, direct din flacon. Pe etichetă scria „cristale pure aerate“. Şi dedesubt un craniu cu oase încrucişate, cu menţiunea „otrăvitor“. O etichetă minunat de echivocă. Aşa ne-am apucat – cu Tony Spaniolu’, cu Robert Fraser… Aşa a început. Pentru că ei cunoşteau o grămadă de drogaţi. Şi dacă astăzi încă mai sunt în viaţă este probabil pentru că mă limitam, pe cât posibil, doar la substanţa pură, de cea mai bună calitate. M-am apucat de cocaină doar fiindcă provenea direct din laborator: *bum!* Când am început eu să iau droguri, totul era pur, pur, absolut pur. Nu trebuia să-ţi faci griji că-s îndoite cu cine ştie ce şi să te cobori la toată mizeria din stradă. Până la urmă, ajungeai şi la fund – odată ce drogul te-a înhăţat de-a binelea. Cu Gram Parsons am decăzut rău de tot. Rahaturi mexicane. Dar iniţierea mi-am făcut-o efectiv cu *crème de la crème*.

Aşa se face că toţi sfârşeau prin a se lipi de câte un *junkie*. Steve şi Penny erau un cuplu de toxicomani înregistraţi. Probabil că Tony Spaniolu’ m-o fi luat cu el când mergeam să ne aprovizionăm de la ei în Londra. Locuiau într-un subsol jegos din Kilburn. După ce ne-am tot dus pe-acolo vreo două luni, într-o zi ei au zis: „Ne-ar plăcea s-o

ştergem de aici. Ar fi frumos să locuim la ţară“. Le-am spus: „Am eu o căsuţă!“. Eu şi Anita i-am cazat în coliba de lângă Redlands, unde stăteam în perioada aceea. O dată pe săptămână: „Steve!“. Dădea o fugă până la Chichester, băga capul pe uşă la farmacie, se-ntorcea acasă şi eu mă alegeam cu jumătate din porţia lui de smac. Steve şi Penny formau un cuplu foarte agreabil, timid şi discret. Nu erau nişte derbedei. El arăta ca un ascet, cu bărbuţă. Îl pasiona filosofia, citea tot timpul Dostoievski şi Nietzsche. Un tip înalt, uscăţiv şi roşcovan, cu ochelari şi mustaţă. Arăta ca un afurisit de profesor, numai că mirosea complet diferit. Cred că a durat cam un an. Erau nişte oameni extrem de drăguţi şi amabili. „Vreţi să vă facem un ceai?“ N-aveau nimic de-a face cu imaginea clasică a drogatului. Foarte civilizaţi. Treceam din când în când pe la căsuţa lor – ei se înţepau în venă – să mai întreb: „Penny, ce face Steve, mai trăieşte?“. „Da, dragule, cred că da. Hai să bem deocamdată o cană de ceai şi apoi îl trezim şi pe el.“ Totul foarte distins. Pentru fiecare heroinoman tipic vă pot arăta alţi zece care duc nişte vieţi absolut ordonate, bancheri sau orice altceva.

Aceea a fost epoca de aur. Cel puţin până prin ’73, ’74, totul era absolut legal. Pe urmă s-a ales praful, au trecut la metadonă, care-i mai rea, sau în orice caz nu-i mai bună. Chestie sintetică. Toţi *junkies* s-au trezit într-o zi că pe reţetă era jumătate heroină pură, jumătate metadonă. Ceea ce a contribuit şi mai tare la dezvoltarea pieţei şi la înflorirea farmaciilor non-stop din Picadilly. Parcam maşina după colţ. Afară se adunau mereu indivizi care aşteptau să le iasă furnizorii şi să-mpartă marfa cu ei. Sistemul nu mai reuşea să facă faţă unei asemenea cereri. Anglia devenea o naţiune de drogaţi!

Nu-mi amintesc prea bine când am prizat prima oară heroină. Probabil o fi fost strecurată într-o linie de coca, într-un aşa-zis *speedball* – amestec de coca şi smac. Când frecventai cercuri obişnuite cu aşa ceva, nici nu ştiai ce tragi. Aflai mai târziu. „Interesantă marfă aseară. Ce conţinea? Aha.“ Aşa îţi intră pe sub piele. Nu-ţi aminteşti nimic, tocmai asta e faza. Deja s-a instalat.

Nu degeaba i s-a spus „heroină“[6]. E o seducătoare. Poţi să iei vreo lună şi să te opreşti, sau pleci pe undeva şi acolo nu se găseşte, dar nu te afectează prea tare. E doar o chestie pe care o consumai, atâta tot. Astăzi ai impresia că te-a lovit gripa, dar mâine ţi-ai revenit, eşti din nou pe picioare. Apoi dai iarăşi de ea şi continui să iei. Se scurg aşa luni de zile. Pe urmă gripa te ţine vreo două zile. Nu-i mare brânză. Ce tot

vorbeşte lumea? Ăsta-i sevrajul? Nu m-a preocupat niciodată până n-am devenit cu-adevărat dependent.

E o chestie subtilă. Te înhaţă lent. Abia a treia sau a patra oară prinzi mesajul. Şi începi să fii mai chibzuit şi s-o injectezi. Dar eu n-am băgat niciodată direct în venă. Nu, tot ritualul ăla acela mi-a fost mereu străin. N-am urmărit vreodată străfulgerarea; căutam ceva care să mă susţină constant. Când te înţepi în venă simţi o străfulgerare incredibilă, dar după vreo două ceasuri îţi trebuie din nou. Şi lasă şi urme, iar eu nu-mi puteam permite aşa ceva. Plus că n-am reuşit niciodată să-mi găsesc vreo venă. Am nişte vene foarte ascunse, nici doctorii nu dau de ele. Aşa că obişnuiam să mă-nţep în muşchi. Înfigeam acolo acul şi nu simţeam nimic. Iar palma, plesnitura, dacă o tragi cum trebuie, îţi dă un şoc mai mare ca injecţia propriu-zisă. Pentru că reacţionezi la ea, iar între timp acul a şi ieşit. Mai ales pentru buci e foarte interesant, dar nu-i corect politic pentru ele.

A fost o perioadă deosebit de fertilă şi creativă, cu *Beggars Banquet*, *Let It Bleed* – am compus nişte melodii excelente, dar niciodată nu mi s-a părut că drogurile în sine mi-ar fi influenţat cine ştie cât productivitatea. Poate că au schimbat câteva acorduri sau câteva versuri pe ici, pe colo, dar n-am simţit vreun handicap sau vreun elan suplimentar în munca mea. Probabil c-aş fi scris „Gimme Shelter“ şi cu, şi fără droguri. Nu-ţi afectează judecata, dar în anumite situaţii te ajută să fii mai perseverent şi să duci o idee mai departe decât ai fi dus-o în mod obişnuit, când ai fi ridicat mâinile şi ai fi zis: e clar, nu-mi iese şi pace. Când eşti drogat te agăţi de ea şi tragi, şi tragi, până-ţi iese. Nu m-am lăsat niciodată prostit, ca toţi saxofoniştii ăia care s-au apucat de droguri crezând că asta l-a făcut aşa mare pe Charlie Parker. Ca orice chestie de pe lume, pot să-ţi priască sau nu. Ori să-ţi servească la ceva. Un bulgăraş de heroină aşezat pe masă e complet inofensiv. Diferenţa apare odată ce guşti din el. Eu am încercat o mulţime de droguri care nu mi-au plăcut deloc şi la care nu m-am mai întors.

Presupun că heroina m-a ajutat să mă concentrez şi să finalizez proiectele mai bine decât de obicei. Nu fac recomandări. Viaţa de narcoman nu-i indicată nimănui. Eu mă aflam la vârf, iar în privinţa asta căzusem destul de jos. Sub nici o formă nu e calea prin care devii un geniu muzical sau altceva de genul ăsta. Jonglam cu multe lucruri deodată. Am o droaie de treburi de rezolvat, melodia asta sună interesant, vreau să multiplic toate chestiile de-aici, şi funcţionez aşa câte cinci zile, într-un perfect echilibru, graţie

combinaţiei cocaină-heroină. Numai că după şase sau şapte zile îmi pierd stabilitatea şi balanţa se înclină într-o parte sau în cealaltă. Pentru că ajung să mă gândesc permanent la marfă. Am reuşit să supravieţuiesc fiindcă mi-am controlat bine ritmul.

N-am sărit niciodată calul. Bine, poate n-ar trebui să zic *niciodată*; uneori am ajuns aproape în comă. Dar cred că devenise un soi de unealtă pentru mine. Mi-am dat seama că funcţionez cu acest combustibil, spre deosebire de toţi ceilalţi, care se străduiesc din greu să ţină pasul în vreme ce eu zbârnâi. Pot continua aşa pentru că ard cocaină pură, nu vreun rahat ordinar, rulez pe cifră octanică înaltă, iar dacă simt că forţez prea tare şi vreau să mai reduc turaţia, bag un pic de smac. Astăzi poate că sună ridicol, dar *speedball*-urile erau combustibilul meu. Însă trebuie să subliniez pentru toţi cititorii că era vorba de cea mai rafinată cocaină şi de cea mai pură heroină, nu jeguri de pe stradă sau rahatul mexican. Marfă adevărată. Mă simţeam ca Sherlock Holmes pe-atunci. Ca să faci faţă morbidităţii sau frivolităţii trebuia să jonglezi permanent. Şi rămâneam zile întregi în priză, fără să-mi dau seama că-i fac arşice pe cei din jur.

M-am apropiat din ce în ce mai mult de John Lennon. Venea cu Yoko pe la mine şi ne făceam de cap împreună. Problema lui John – dincolo de toată fanfaronada – era că nu prea reuşea să ţină pasul. Încerca şi el tot ce luam eu, dar îi lipsea antrenamentul meu. Un pic din asta, un pic din aia, ceva barbiturice, câteva amfetamine, coca şi smac, după care mă apucam de treabă. Rulam fără frâne. Iar John sfârşea invariabil cu capul în veceu. O auzeam pe Yoko în spate: „Chiar n-ar trebui să facă asta“ şi îi răspundeam: „Ştiu, dar nu l-am obligat eu!“. După care el se întorcea mereu să mai ceară, indiferent unde ne aflam. Ţin minte cum a venit într-o noapte în camera mea de la hotelul Plaza – după care a dispărut din încăpere. Discutam cu gagicile şi toată lumea se-ntreba unde s-o fi dus John. Merg la budă şi-l găsesc prăbuşit pe jos. Prea mult vin roşu şi ceva smac pe deasupra. Un căscat tehnicolor. „Să nu mă mişti de-aici; ce plăci de gresie frumoase!“ – înfiorător de verde la faţă. Câteodată mă şi gândeam, oare toţi oamenii ăştia vin doar să mă vadă ori participă la un concurs despre care eu n-am habar? Nu cred că John a plecat vreodată din casa mea altfel decât la orizontală, sau proptindu-se de cineva în orice caz.

Poate că ritmul meu frenetic de viaţă se explica astfel. Luam un barbituric la trezire, aproape inofensiv faţă de heroină, însă periculos şi el în felul său. Pe post de mic dejun. O capsulă mică de Tuinal, înţepată cu un ac, ca să-şi facă

efectul mai iute. După care o ceaşcă de ceai cald înainte să decid dacă mă scol sau nu. Mai târziu poate un Mandrax sau Quaalude. Altfel aveam prea multă energie de consumat. Mă trezeam lent aşadar, fiindcă timp era berechet. Odată ce le trece efectul, după vreo două ceasuri, te simţi în formă, ai şi mâncat ceva şi eşti gata să treci la treabă. Uneori mai înghiţeam calmante ca să pot continua să lucrez. Când sunt treaz, ştiu că nu mă vor adormi, fiindcă deja am dormit. Doar îmi vor netezi calea pentru următoarele trei-patru zile. Nu mă gândesc să mă culc prea curând şi-mi dau seama că am atât de multă energie pe care, dacă n-o las un pic mai moale, o s-o consum înainte să termin ce mi-am propus, de pildă într-un studio. Foloseam drogurile pe post de schimbător de viteze. Foarte rar le luam din plăcere. Cel puţin asta mi-e scuza. Îmi netezeau calea de-a lungul zilei.

Nu încercaţi aceste lucruri. Nici eu n-aş mai putea astăzi; nu se mai fac ca atunci. Au decis brusc, pe la jumătatea anilor ’70, să treacă la sedative care te adorm direct, fără efectul euforic. Aş scotoci prin toate dulăpioarele din lume după barbiturice ca pe vremuri. Sigur că s-ar mai putea găsi pe undeva prin Orientul Mijlociu sau prin cine ştie ce ungher din Europa. Îmi plăceau la nebunia sedativele. Trăiam într-o efervescenţă permanentă şi simţeam nevoia să mă înfrânez. Dacă voiai doar să pluteşti, fără să dormi, te ridicai puţin şi ascultai nişte muzică. Aveau personalitate. Asta definea barbituricele. Personalitatea. Toţi cei care şi-au binemeritat sedativele ştiu la ce mă refer. Şi nici nu mă doborau, ci mă menţineau la un anumit nivel. După mine singurele droguri rezonabile din lume sunt cele pure. Tuinal, Seconal, Nembutal. Desbutalul a fost probabil unul dintre cele mai bune din câte-au existat vreodată, o capsulă colorată într-o combinaţie ciudată de crem şi roşu. Toate erau superioare versiunilor mai recente, care acţionează asupra sistemului nervos central. Le eliminai prin urină în douăzeci şi patru de ore, nu-ţi rămâneau pe terminaţiile nervoase.

În decembrie 1968, Anita, Mick, Marianne şi cu mine ne-am îmbarcat pe un vas, de la Lisabona spre Rio, o călătorie de vreo zece zile pe apă. Ne-am zis: hai să mergem la Rio şi hai s-o facem ca pe vremuri. Dacă vreunul dintre noi ar fi fost atunci dependent de-a binelea, n-am fi ales o asemenea modalitate de transport. Continuam doar să gustăm, poate cu excepţia Anitei, care din când în când mergea la medicul navei să-i ceară morfină. N-aveam nimic de făcut pe vapor, aşa că ne prosteam pe-acolo cu o cameră de filmat Super 8 – filmările s-au păstrat până-n ziua de azi. S-ar putea să apară

în imagini chiar şi Femeia Păianjen, cum o poreclisem noi. Era o navă frigorifer, dar transporta şi pasageri. Totul arăta ca în anii ’30 – oricând te puteai aştepta să se ivească Noel Coward[7]. Femeia Păianjen era o cucoană din aia plină de brăţări, cu părul permanent, cu rochii scumpe şi portţigaret. Coboram s-o vedem cum se dă în spectacol la bar. Îi mai ofeream ceva de băut uneori. „Fascinant, dragule.“ Era un soi de Stash în variantă feminină, plină de ifose. La bar se strângeau tot felul de englezi din înalta societate, care dădeau pe gât numai *pink gins* şi *pink champagne*, conversând ca înainte de război. Eu purtam o *djellaba* transparentă, pantofi mexicani şi-o pălărie militară colonială, un stil excentric studiat. După o vreme au aflat cine suntem şi s-au tulburat foarte tare. Au început să pună întrebări. „Dar ce *anume* încercaţi să faceţi? Ne puteţi explica şi nouă despre ce este vorba?“ Nu le răspundeam niciodată, dar într-o bună zi Femeia Păianjen a insistat: „Vai, dar oferiţi-ne un indiciu, luminaţi-ne, oferiţi-ne măcar un licăr (*glimmer*)“. Mick s-a întors spre mine şi a zis: „Noi suntem Glimmer Twins“. Botezaţi la ecuator, Glimmer Twins este numele pe care l-am folosit ulterior ca producători pentru albumele noastre.

Rupert Loewenstein, pe care-l cunoşteam deja şi care avea să înceapă curând să se ocupe de afacerile noastre, ne-a cazat la cel mai bun hotel din Rio. Iar Anita s-a apucat dintr-odată să scotocească prin cartea de telefon. Am întrebat-o ce caută. „Caut un doctor“, mi-a spus.

„Un doctor?“

„Mda.“

„De ce?“

„Nu-ţi bate capul.“

În după-amiaza aceea, când s-a întors, m-a anunţat: „Sunt gravidă“. Aşa apărea Marlon.

Păi ce să zic… minunat! Eram nespus de fericit, dar nu voiam să ne întrerupem excursia. Ne-am îndreptat spre Mato Grosso. Am stat câteva zile la o fermă, unde eu şi Mick am compus „Country Honk“ tolăniţi pe verandă ca nişte cowboy, cu cizmele pe balustradă, imaginându-ne c-am fi în Texas. Era versiunea country a melodiei care a devenit ulterior „Honky Tonk Women“, după ce ne-am întors în civilizaţie. Ne-am hotărât să includem şi „Country Honk“, pe albumul *Let It Bleed*, care a ieşit câteva luni mai târziu, pe la sfârşitul lui ’69. Am compus-o pe o chitară rece şi mi-a rămas în minte locul acela pentru că de fiecare dată când trăgeai apa săreau din veceu nişte broaşte oarbe şi negre – o imagine interesantă.

Marianne s-a întors în Anglia ca să se ocupe de fiul ei Nicholas, căruia îi fusese rău pe vapor şi stătuse aproape toată călătoria închis în cabină, aşa că Mick, Anita şi cu mine ne-am continuat periplul spre Lima, în Peru, iar apoi către Cuzco, situat la 3.400 de metri altitudine. Ne cam ieşea sufletul. Când am intrat în holul hotelului, am văzut că de-a lungul tuturor pereţilor erau agăţate nişte rezervoare imense de oxigen. Ne cazăm, iar în toiul nopţii Anita îşi dă seama că nu funcţionează buda. Se apucă atunci să se pişe în chiuvetă, care se desprinde şi cade, iar din conductă ţâşneşte un şuvoi enorm de apă. Curat Fraţii Marx, o debandadă totală… îndeasă prosoape, cheamă ajutoare… Chiuveta se făcuse ţăndări, dar spre surprinderea noastră peruanii s-au arătat foarte înţelegători când au ajuns în cele din urmă la noi. Nici vorbă de: „Ce-aţi făcut aici? Aţi distrus chiuveta!“. S-au mulţumit să cureţe şi ne-au repartizat altă cameră. Eu mă aşteptasem să vină cu poliţia.

A doua zi am ieşit cu Mick la plimbare, ne-am aşezat pe o bancă şi-am făcut şi noi ce se făcea pe-acolo toată ziulica, ne-am apucat să clefăim frunze de coca. Când ne-am întors la hotel, am găsit o invitaţie, ca din partea consulului britanic: „Generalul Cutare… s-ar considera norocos să vă cunoască“. Generalul cu pricina, guvernator militar al cetăţii Machu Picchu, ne-a invitat la el la masă, şi nu puteai refuza cu una cu două. El controla toată zona, dădea autorizaţiile şi permisele de liberă trecere. Se vede treaba că se plictisea rău în acest fund de provincie, drept care ne-a poftit la vila lui din apropiere de Cuzco. Trăia acolo cu un DJ neamţ, un tinerel spălăcit. Nu voi uita niciodată decorul; comandase totul din Mexic sau direct din State. Era genul de om care păstrează mobila înfăşurată în huse de plastic, probabil pentru că insectele ar fi devorat-o complet în clipa în care o despachetai. Un mobilier oribil, dar vila arăta minunat, ca o veche misiune spaniolă, din câte ţin minte. Generalul era o gazdă perfectă, şarmantă şi ne-a oferit o masă pe cinste. După care a urmat piesa de rezistenţă, interpretată de iubitul său, DJ-ul neamţ. Au pus nişte discuri de twist groaznice, nişte soul dubios – totuşi, eram în ’69! – după care i-a poruncit bietului băiat să ne facă o demonstraţie de *swim*[8], un dans aşa de vechi, încât abia mi-l aminteam. Tipul s-a lungit la podea şi a început să se zvârcolească executând nişte mişcări de bras. Mick şi cu mine ne-am privit nedumeriţi. Ce mama dracului? Cum s-o tăiem de-aici? Făceam eforturi disperate să nu pufnim în râs, pentru că tipul se străduia, nu glumă, avea impresia că îi iese cel mai grozav *swim* de la sud

de Rio Grande. Aşa, frate, bagă tare! Şi executa toate ordinele generalului. „Acum arată-ne *mashed potato*[9]“ – şi el se conforma imediat. Ni se părea că ne-am întors în secolul trecut.

Ne-am dus la Urubamba, un sătuc aflat nu departe de Machu Picchu, pe râul cu acelaşi nume. Odată ajuns acolo erai la dracu-n praznic, frate. Era pustiu. Nici urmă de hotel, în orice caz. Locul nu figura pe hărţile turistice. Acolo ajungeau doar albii care se rătăceau. Rătăciţi eram în esenţă şi noi. Dar până la urmă am găsit un local, am mâncat bine, creveţi, orez şi fasole, după care i-am întrebat: „Avem doar maşina asta, există vreo şansă să aranjăm ceva de *dormir*?“. În prima clipă s-au auzit doar refuzuri prin jur, dar au remarcat că aveam o chitară la noi, aşa că eu şi Mick le-am cântat serenade vreo oră, încercând tot ce ne trecea prin cap. Se pare că dreptul de a înnopta în local se obţinea cu o majoritate de voturi şi, fiindcă Anita era gravidă, ţineam neapărat să doarmă într-un pat. Cred că le-am făcut impresie bună. Eu am interpretat câteva măsuri din „Malagueña“ plus alte cântece pe care le învăţasem de la Gus şi care sunau oarecum hispanic. În cele din urmă, proprietarul ne-a anunţat că putem închiria două camere la etaj. Singura dată când eu şi Mick am cântat pentru un loc de dormit.

A fost o perioadă propice compoziţiei. Melodiile se succedau rapid. „Honky Tonk Women“, apărută în iulie 1969 ca single şi anunţând următorul album, *Let It Bleed*, însuma toate calităţile noastre de la vremea aceea. E o piesă funky şi totodată obscenă, care consemnează prima utilizare pe scară largă a acordajului deschis, unde rifful şi chitara ritmică susţin melodia. Acolo regăseşti tot bluesul şi toată muzica neagră de la Dartford încoace, iar Charlie sună incredibil. Foarte ritmată, fără doar şi poate, genul de piesă dată dracului, care simţi că va rupe topurile încă dinainte s-o termini. În perioada aceea eu stabileam riffurile, titlurile şi refrenul, iar Mick venea cu restul. Cam aşa mergeau lucrurile. Nu ne băteam capul şi nu ne chinuiam prea tare. Poftim, asta începe aşa: „Am cunoscut o târfă-ntr-un oraş“. Preia-o, Mick. E treaba ta acum, eu ţi-am dat rifful, baby. Tu completează acolo şi între timp eu încerc să mai vin cu ceva. Iar Mick se pricepea să scrie, nu glumă. Îi sugerezi o idee şi el o duce mult mai departe.

Compuneam totodată folosind ceea ce numeam „tranzit vocal“ – foarte important pentru compozitori. Sunetele care se potrivesc. De multe ori nu ştii care-i cuvântul bun, dar ştii că trebuie să conţină o anumită vocală, un sunet anume. Poţi

scrie ceva care arată minunat pe hârtie, dar îi lipseşte sonoritatea adecvată. Începi să adaugi consoane în jurul vocalelor. Există un loc pentru *ooh* şi un loc pentru *daah*. Iar dacă n-o nimereşti, sună ca un căcat. În faza asta nu rima contează, ci prezenţa unei anumite vocale. Nu degeaba l-au botezat *doo-wop*; acolo totul se baza pe tranzit vocal.

„Gimme Shelter“ şi „You Got the Silver“ au fost primele piese înregistrate la Olympic Studios pentru ceea ce avea să devină *Let It Bleed* – albumul la care am lucrat toată vara lui ’69, vara în care a murit Brian. „You Got the Silver“ nu e primul meu solo vocal pentru Stones – primul a fost în „Connection“ – dar e una dintre primele piese compuse integral de mine şi repartizate iniţial lui Mick. Până la urmă am interpretat-o eu pentru că trebuia să ne împărţim cantitatea de muncă. De la bun început cântasem în armonie cu Mick, la fel ca Everly Brothers, deci nu se putea spune c-aş fi picat din lună. Însă, ca la toate cântecele mele, n-am simţit niciodată că ar fi creaţia mea. Am o capacitate a naibii de bună să captez melodiile care plutesc prin aer; asta-i tot. De unde mi-a venit „Midnight Rambler“? Habar n-am. Parcă mă împingeau de la spate vremurile de demult: „Hei, prietene, să nu ne uiţi. Scrie un blues dat naibii. Scrie ceva cu totul ieşit din tipare“. „Midnight Rambler“ e un blues de Chicago. Succesiunea de acorduri – nu, dar sonoritatea e Chicago pur. Ştiam cum trebuie să curgă ritmul. Se baza pe trecerea rapidă de la un acord la altul, Re, La, Mi. Nu e o secvenţă tipică de blues, dar sună ca o piesă clasică de blues, una dintre cele mai originale scoase vreodată de Stones. Titlul şi tema provin dintr-o ştire de tabloid menită să trăiască o singură zi. Îţi arunci ochii întâmplător pe un ziar şi citeşti: *Midnight Rambler on the loose again*[10]. Aha, bine, al meu e.

Să imprimi textelor acea ironie savuroasă încorporând poveşti de zi cu zi, titluri de ştiri, sau pur şi simplu fărâme din actualitate era o abordare foarte diferită de muzica pop şi de ceea ce cântau Cole Porter sau Hoagy Carmichael. *I saw her today at the reception*[11] sună foarte banal, n-are dinamică, nu ştii încotro se îndreaptă. Cred că eu şi Mick ne-am uitat unul la altul şi ne-am spus: „Bun, păi dacă John şi Paul sunt capabili s-o facă…“. Beatles şi Bob Dylan au schimbat într-o mare măsură maniera de a compune şi atitudinea publicului faţă de voce. Bob nu-i înzestrat cu o voce excepţională, dar e expresivă şi el ştie unde să pună accentul, ceea ce contează mai mult decât virtuozitatea de ordin tehnic. E aproape un anti-cântat. Dar ce rezultă e autentic.

„You Can't Always Get What You Want" îi aparţine aproape în întregime lui Mick. Mi-l amintesc cum a venit în studio şi mi-a zis: Am o melodie. L-am întrebat: Ai şi ceva versuri? El mi-a răspuns: Da, dar cum o să sune? Fiindcă o compusese pe chitară şi semăna cu o baladă folk la momentul acela. A trebuit să găsesc un ritm, o idee… Am încercat-o cu trupa, cântam câte o secvenţă. Poate ştie Charlie în ce direcţie s-o luăm. Experimentam permanent. Apoi am adăugat intenţionat corul de la final. Ia să băgăm un cor adevărat. Cu alte cuvinte, să încercăm să ajungem şi la un altfel de public. Într-un fel, a fost o provocare. Mie şi lui Mick ni s-a părut că se potriveşte acolo un cor, ceva gospel, mai ales că noi cântaserăm cu interpreţi negri de gospel în America. Pe urmă ne-am gândit: ce-ar fi să apelăm la unul din cele mai bune coruri din Anglia, toate acele voci albe minunate, şi să vedem ce reuşim să scoatem cu ele. Să le aţâţăm puţin, să le dăm un pic de balans, da? „*You caaarnt always*…" O combinaţie splendidă.

Pe la începutul lui iunie, când lucram zilnic la piesele astea în Olympic Studios, am răsturnat Mercedesul, iar în maşină era Anita, însărcinată în şapte luni cu Marlon. Anita şi-a fracturat clavicula. Am dus-o la spitalul St. Richard's şi acolo am aşteptat o jumătate de oră până i-au pus ghipsul – s-au ocupat de noi nişte oameni absolut remarcabili – după care, la ieşire, am picat direct în ghearele unor inspectori de poliţie din Brighton care ne-au condus la sediul din Chichester şi-au început să ne interogheze. Sunt cu o femeie gravidă care mai are şi clavicula ruptă, pentru numele lui Dumnezeu, e trei dimineaţa şi lor nici că le pasă. Cu cât am mai mult de-a face cu poliţiştii, mai ales cei britanici, cu atât mă conving mai tare că ceva e greşit în procesul lor de formare. Probabil că nici atitudinea mea nu uşura situaţia, dar ce se aşteptau, să mă fac preş în faţa lor? Ţi-ai găsit. Suspectau că sunt droguri la mijloc. Bineînţeles că erau. Ar fi trebuit să caute în stejarul de după colţ. Au luat-o metodic: „Cum s-a răsturnat maşina? Probabil erai ameţit". Chiar nu eram. La o intersecţie, nu departe de Redlands, s-a aprins o luminiţă roşie pe bord şi n-a mai funcţionat nimic. Un defect hidraulic. Nu mai mergeau frânele, nu mai reacţiona volanul, am patinat pe un petic de iarbă umedă şi ne-am răsturnat. Era o decapotabilă. Trei tone răsturnate, sprijinite în parbriz şi-n barele care susţineau acoperişul glisant. Parbrizul a rezistat printr-un miracol. Ulterior am aflat că maşina a fost construită în 1947 din piese de tancuri şi din oţel blindat, imediat după război, din resturile rămase pe câmpurile de luptă – tot ce mai reuşeau nemţii să recupereze. O măgăoaie

de oţel. Aproape ca şi cum aş fi condus un tanc cu acoperişul din pânză. Normal că au străbătut toată Franţa în şase săptămâni. Normal că mai aveau un pic şi cucereau Rusia. Panzerele mi-au salvat viaţa.

Corpul meu a ieşit din maşină. Vedeam scena de deasupra, de la trei, patru metri înălţime. Credeţi-mă, e posibil să-ţi părăseşti corpul. Încercasem de când mă ştiam, dar acum mi se întâmpla pentru prima oară cu adevărat. Extrem de detaşat, extrem de calm, priveam automobilul rotindu-se de trei ori cu încetinitorul. Nu simţeam nici o emoţie. Deja ai murit, gata cu grijile. Dar deocamdată, până să se dea stingerea… am văzut şasiul maşinii şi am văzut că era întărit cu nişte bare diagonale. Păreau foarte solide. Totul se petrecea foarte lent. Ca atunci când îţi ţii îndelung respiraţia. Ştiu că Anita e în maşină, iar o parte din mintea mea se întreabă dacă şi Anita priveşte de sus. Sunt mai îngrijorat pentru ea decât pentru mine, fiindcă eu am părăsit automobilul. Am evadat în spirit sau acolo unde ţi se pare că ajungi când se întâmplă fulgerător astfel de lucruri. Pe urmă Mercedesul a căzut brutal din nou pe roţi, după ce s-a învârtit de trei ori, şi s-a oprit într-un gard viu. Iar eu m-am întors brusc la volan.

Aşa a avut Marlon primul său accident de maşină cu două luni înainte să vină pe lume. Nu-i de mirare că nu şi-a luat carnetul şi n-a condus niciodată. Numele lui complet este Marlon Leon Sundeep. Brando a sunat-o pe Anita când era în spital, s-o felicite pentru *Performance*. „Marlon e un nume frumos. Ce-ar fi să-i zicem Marlon?“ Când a ajuns acasă, în Cheyne Walk, bietul copil a trebuit să îndure o întreagă ceremonie religioasă, cu orez, petale de flori, cântece sacre şi tot rahatul. Ce să-i faci, Anita era mama, nu? Puteam eu să mă opun? Tot ce doreşti tu, mamă dragă. Tu l-ai născut pe fiul nostru. Robert Fraser a invitat nişte menestreli bengalezi şi i-a comandat un leagăn superb. Deci ăsta-i numele lui complet: Marlon Leon Sundeep Richards. Şi asta-i tot ce contează. Restu-s pretexte.

Mi se pare ciudat când îmi amintesc că, după ce a trebuit să-l debranşăm în studio, cu trei ani în urmă, când zăcea în comă lângă amplificatorul care bâzâia, Brian continua să participe la înregistrări în prima parte a lui 1969, anul morţii sale. Autoharpă pe „You Got the Silver“, percuţie pe „Midnight Rambler“. De unde-a mai avut resurse? O ultimă rachetă lansată de pe epavă.

În mai cânta deja cu noi, la Olympic Studios, înlocuitorul lui, Mick Taylor – contribuind la „Honky Tonk

Women“, unde partea lui de chitară a rămas înregistrată pentru posteritate. Pentru noi n-a fost o surpriză că se descurca aşa bine. Părea să se integreze firesc în formaţie. Îl ascultaserăm cu toţii pe Mick şi-i cunoşteam activitatea din grupul Bluesbreakers, condus de John Mayall. Toată lumea pândea reacţia mea, eu fiind celălalt chitarist, dar eram gata să colaborez cu oricine. Numai cântând împreună puteam vedea ce-o să iasă. Iar noi am creat nişte chestii splendide, printre cele mai splendide reuşite vreodată de Stones. Avea tot ce-i trebuia – sensibilitate melodică, o manieră minunată de a susţine notele şi capacitatea de a înţelege o temă muzicală. Suna fermecător, îţi mergea la inimă. De multe ori mi-o lua înainte, anticipa unde vreau să ajung. Rămâneam uneori cu gura căscată ascultându-l pe Mick Taylor, mai ales când era vorba de *slide* – pe „Love in Vain“ printre altele. Câteodată mă dădea pe spate chiar şi la repetiţii, când improvizam amândoi. Acolo se năştea probabil toată emoţia. Mi-era drag, îmi plăcea să colaborăm, dar era foarte timid şi rezervat. Mă mai apropiam de el când lucram şi cântam împreună, iar dacă lăsa garda jos devenea extrem de nostim. Dar n-am reuşit niciodată să-l cunosc pe Mick Taylor mai bine ca în prima zi. Se vede pe ecran în *Gimme Shelter* – faţa lui rămâne permanent imobilă. Se lupta cu ceva dinăuntrul său. Pentru astfel de oameni nu prea poţi face mare lucru, n-ai cum să-i scoţi din carapace. Trebuie să se războiască singuri cu demonii lor. Reuşeai să-l înseninezi o oră sau două, o seară sau o noapte întreagă, dar a doua zi cădea din nou pradă gândurilor negre. Pe scurt, nu-l prea dădea buna dispoziţie afară din casă. Nu trebuie să te bagi în sufletul omului. Îţi dai seama, după o singură zi petrecută cu unii, că nu vei ajunge niciodată să-i cunoşti mai îndeaproape. Exact opusul lui Mick Jagger.

Îl dădusem deja pe Brian afară din trupă, cu două sau trei săptămâni înainte să moară. Se ajunsese la capăt de linie şi mă dusesem cu Mick în vizită la Ursuleţul Winnie. (Brian cumpărase recent Cotchford Farm, care-i aparţinuse autorului, A.A. Milne). Nu ne făcea nici o plăcere, dar am mers acolo amândoi şi i-am spus: „Hei, Brian… S-a terminat, prietene.“

Eram în studio şi lucram cu Mick Taylor când a sunat nu peste multă vreme telefonul. S-a păstrat un minut şi treizeci de secunde cu noi înregistrând „I Don’t Know Why“, o melodie a lui Stevie Wonder, întreruptă de apelul care anunţa moartea lui Brian.

L-am cunoscut pe Frank Thorogood, care „a mărturisit pe patul de moarte“ că el l-a ucis pe Brian Jones, înecându-l în piscina unde i-a fost găsit trupul la câteva minute după ce fusese văzut în viaţă ultima oară. Dar eu sunt precaut cu mărturisirile de genul ăsta, pentru că singurul martor este cel căruia se presupune că i-a dezvăluit secretul, un unchi, vreo fiică sau te miri cine. „Pe patul de moarte a declarat că l-a ucis pe Brian.“ N-am de unde să ştiu dacă a făcut-o sau nu. Brian suferea grav de astm şi lua Quaalude şi Tuinal, total neindicate atunci când faci scufundări. E foarte uşor să te sufoci cu aşa ceva. Era îndopat cu calmante. Făcea faţă cu brio drogurilor, îi recunosc această calitate. Trebuie să ţinem cont şi de raportul medicului legist, din care reiese că suferea de pleurezie, avea inima mărită şi ficatul afectat. Totuşi mi-l pot imagina pe Brian scoţându-i aşa de tare din sărite pe Thorogood şi pe cei din echipa cu care lucra la renovarea casei, încât să-i facă să-şi pună mintea cu el. S-a dus la fund şi n-a mai ieşit. Dar de aici şi până la „i-am făcut felul lui Brian“ e cale lungă. Eu l-aş numi cel mult omor prin imprudenţă. Foarte bine, poate că l-ai împins, dar nu intenţionai să-l omori. I-a călcat pe nervi pe muncitori, smiorcăitul naibii. Chiar dacă n-ar fi fost ei acolo, îi intraseră oricum zilele în sac.

Trei zile mai târziu, pe 5 iulie, am susţinut primul nostru concert după doi ani de pauză, în Hyde Park, un spectacol gratuit la care au venit vreo jumătate de milion de oameni şi a fost un show incredibil. Pentru noi conta cel mai tare că apăream din nou în public după o absenţă foarte lungă, într-o nouă formulă. A fost primul concert cu Mick Taylor. Intenţionam oricum s-o facem. Evident că se cerea un fel de declaraţie şi l-am transformat într-un omagiu pentru Brian. Ţineam să ne luăm rămas-bun de la el cu mare pompă. Am avut noi suişuri şi coborâşuri, dar când i-a sunat ceasul n-am ezitat să dăm drumul la porumbei, sau în cazul ăsta să desfacem sacii cu fluturi albi.

* * *

În noiembrie 1969 am pornit cu Mick Taylor în turneu prin SUA. În deschidere cântau B.B. King şi Ike & Tina Turner – era deja un spectacol tare. Era şi primul turneu în care atacam publicul cu riffurile pe acordaje deschise – marea noutate sonoră. Cel mai impresionat a fost Ike Turner. Îl fascina acordajul deschis la fel cum mă fascinase pe mine. Aproape că m-a tras cu forţa la el în cabină, la San Diego parcă.

„Arată-mi şi mie porcăria aia pe cinci corzi.“ Am stat cu el vreo trei sferturi de oră şi i-am arătat elementele de bază. La scurtă vreme Ike şi Tina au scos superbul album *Come Together*, bazat integral pe acordajul cu cinci corzi. A prins toată şmecheria uite-aşa, în patruzeci şi cinci de minute. Iar mie nu-mi venea să cred că-i dau lecţii lui Ike Turner. Între muzicieni există un amestec bizar de veneraţie, respect şi dorinţă de recunoaştere. Când vin la tine cei pe care i-ai ascultat ani de zile şi te întreabă: hei, frate, cum se cântă *lick*-ul ăsta?, îţi dai seama că ai intrat şi tu în rândul lumii. OK, nu-mi vine să cred, dar iată-mă în prima linie, printre cei mai tari. O altă calitate minunată a muzicienilor, sau a majorităţii lor, este generozitatea faţă de colegi. Te-ai prins cum vine pasajul ăsta? Da, uite-aşa. Aproape că nu există secrete; toată lumea schimbă idei. Cum ai făcut acolo? Îţi arată şi pricepi că-i foarte simplu.

La începutul lui decembrie, cu motoarele turate şi bine unse, am aterizat la Muscle Shoals Sound Studios din Sheffield, Alabama, pe final de turneu (nu chiar final, fiindcă urma concertul de la Altamont peste câteva zile). Acolo am tras „Wild Horses“, „Brown Sugar“ şi „You Gotta Move“. Trei piese în trei zile, în studioul ăla ideal, cu opt piste. Muscle Shoals era un loc complet lipsit de pretenţii, unde se lucra minunat. Puteai să intri şi să înregistrezi imediat, fără să mai pierzi vremea cu chestii de genul „N-am putea mai întâi să facem o probă de bas?“. Pur şi simplu veneai, trăgeai şi gata. Efectiv *crème de la crème*, deşi era doar o baracă situată pe la mama dracului. Fondatorii studioului – o gaşcă minunată de gagii din sud, Roger Hawkins, Jimmy Johnson şi încă vreo doi – erau muzicieni renumiţi care făcuseră parte din Muscle Shoals Rhythm Section, trupa de la studiourile FAME ale lui Rick Hall, aflate iniţial chiar în Muscle Shoals. Îi înconjura deja un parfum de legendă, pentru că de-a lungul timpului au scos câteva producţii soul excepţionale – Wilson Pickett, Aretha Franklin, Percy Sledge cu „When a Man Loves a Woman“. Aşa că pentru noi a fost ca şi când ne-am fi dus la Chess Records, deşi am bătut ceva drum până acolo, după ce mai întâi intenţionaserăm să înregistrăm la Memphis. Dar mai bine să-i dăm cuvântul răposatului Jim Dickinson, pianistul de pe „Wild Horses“, să povestească el ce s-a întâmplat, fiindcă era băiat din sud şi un povestitor minunat.

> **Jim Dickinson:** Nimeni nu cunoaşte această latură a poveştii, pentru că nici Stanley Booth n-a dezvăluit-o, din cine ştie ce pricină, în cartea lui. Însă mulţumită lui au ajuns la Muscle Shoals.

Stanley, care călătorea cu ei ca să se documenteze pentru biografie, m-a sunat într-o noapte. Îl cunoscusem cu soţia mea la Auburn, la concert, şi crezusem că asta a fost tot. Iar el mă sună peste vreo săptămână, o săptămână jumate, să mă-ntrebe dacă ştiu vreun loc din Memphis unde ar putea înregistra Stones. Au trei zile libere la sfârşitul turneului, au tot cântat împreună, sunt încălziţi bine şi au nişte cântece noi. Pe-atunci formaţiile străine puteau primi din partea Federaţiei Muzicienilor Americani fie un permis de turneu, fie un permis de înregistrare, dar nu ambele. Iar lor li se interzisese deja să înregistreze în Los Angeles. Din câte am auzit eu, Leon Russell a încercat să le aranjeze o şedinţă de înregistrări în L.A. şi l-a amendat sindicatul muzicienilor. În orice caz, căutau un loc unde să treacă neobservaţi. Şi s-au gândit la Memphis. Sigur, mai încercaseră şi Beatles să înregistreze în Memphis, la Stax, şi i-au respins pentru că n-aveau asigurare, sau cine ştie de ce, şi în tot oraşul nu exista nici un studio în care să poată lucra Rolling Stones fără să fie reperaţi. I-am explicat toate astea lui Stanley şi i-a cam sărit muştarul. „Păi atunci eu ce dracu' le zic?“ L-am sfătuit: „Spune-le să meargă la Muscle Shoals; acolo nu-i cunoaşte nimeni“. Ceea ce s-a şi adeverit. Dar Stanley n-a fost de acord. „Păi nu mă ştiu cu ţărănoii ăia. Cum să fac?“ I-am zis: „Sună-l pe Jerry Wexler. Aranjează el“. Dar eu nu ştiam, nimeni nu ştia de fapt, că celor de la Rolling Stones tocmai le expirase contractul cu EMI. Bine, pun pariu că Wexler era la curent; i-a picat fisa pe loc. Mai trece o săptămână, o săptămână jumate, şi iarăşi mă pomenesc la miezul nopţii cu un telefon de la Stanley. Zice: „Vino joi la Muscle Shoals. Stones o să înceapă înregistrările“. Şi mai adaugă: „Să nu sufli o vorbă“. Nici n-am plecat cu maşina mea. Am luat-o pe-a neveste-mii, să nu mă recunoască nimeni. Ajung acolo şi studioul era peste drum de cimitir. Chiar fusese un atelier de coşciuge înainte. O clădire micuţă. Ciocăn, Jimmy Johnson crapă uşa, se uită chiorâş la mine şi mă întreabă: „Ce vrei, Dickinson?“. Îi zic: „Am venit pentru şedinţa de înregistrare cu Stones“. La care el face: „Fir-ar să fie, deja ştie toată lumea din Memphis?“. Zic: „Nu, nu ştie nimeni, Jimmy. E-n

regulă, nu-ţi face griji“. Studioul era pustiu, încă nu ajunseseră. Când au apărut, a fost cel mai mare avion care a aterizat vreodată pe aeroportul din Muscle Shoals. Fiindcă eram cu Stanley, mi s-a permis să rămân. Ulterior tot felul de indivizi au pretins că au fost de faţă. Nici vorbă de aşa ceva. Mă tot întreabă lumea dacă Gram Parsons a fost acolo. Păi, fraţilor, dacă Gram Parsons ar fi fost acolo, în nici un caz nu mai cântam eu la pian; l-ar fi pus pe el. Efectiv n-a asistat nimeni din afară. Cu Keith m-am înţeles din prima clipă şi ne-am apucat să cântăm aşteptându-l pe Jagger sau pe cine ştie cine. Lumea îşi închipuie şi-n ziua de azi că eu sunt pianist de country. Chiar n-am idee de ce, fiindcă de-abia mă pricep să cânt country. Am preluat şi eu două trei *lick*-uri de la Floyd Cramer. Probabil datorită lui Gram Parsons. Se împrieteniseră cu Gram de curând şi am impresia că pe Keith îl fascina country-ul. Aşa că am petrecut acea după-amiază cântând împreună melodii de Hank Williams şi Jerry Lee Lewis şi mi-au dat voie să rămân.

Când Mick a înregistrat partea vocală pentru „Brown Sugar“, fraza care anunţa refrenul era diferită la fiecare strofă. Eu stăteam cu Stanley în camera de control şi-i zic: „Stanley, a sărit peste un vers genial“. Şi chiar atunci aud un glas din spatele consolei, de pe o canapea, unde stătea Charlie Watts. N-aş fi deschis gura dacă ştiam că-i acolo. Charlie mă îndeamnă: „Spune-i!“. Eu nu şi nu, cum să fac una ca asta? Charlie întinde mâna, apasă pe butonul de interfon şi-mi zice din nou: „Spune-i!“. Aşa că-i spun: „Mick, vezi că sari peste un vers. Cântai *hear him whip the women just around midnight*[12] în prima strofă. O frază minunată“. La care Jagger râde mânzeşte şi întreabă: „Aha, cine-a vorbit? Tu eşti, Booth?“. Şi Charlie Watts îi răspunde: „Nu, e Dickinson“. Jagger face: „Tot un drac“. N-am înţeles exact ce voia să însemne asta. Alt şmecheraş din sud probabil. Aşadar dacă mi se cuvine vreo notă de subsol în istoria rock’n-roll-ului, asta-i fiindcă, mă jur, datorită mie a cântat Mick „hear him whip the women“.

Dickinson era un pianist excelent. Probabil că l-am luat atunci drept interpret de country doar pentru că era din sud. Ulterior am constatat că stăpânește un registru mult mai larg. Să cânţi cu astfel de oameni reprezenta o mare şansă, pentru că în general riscai să rămâi captiv al acestui statut de „vedetă“, şi existau atâţia muzicieni de care auzeai şi cu care ai fi vrut să colaborezi, dar nu apucai. Aşa că a fost minunat să lucrăm cu Dickinson, să simţim cu adevărat spiritul Sudului şi să fim imediat acceptaţi. Ni se zicea: Sunteţi din Londra? Şi cum naiba de cântaţi aşa?

Jim Dickinson, singurul muzician prezent în afară de membrii Rolling Stones şi de Ian Stewart, a rămas perplex a treia zi, când ne-am apucat să repetăm „Wild Horses“ şi Ian Stewart s-a tras deoparte. Melodia începea cu un acord Si minor, iar Stu refuza să cânte în minor, pe care-l considera „chinezărie de căcat“. Aşa a primit Dickinson misiunea să preia pianul la piesa asta.

„Wild Horses“ s-a scris aproape singură. Şi de această dată experimentele cu acordajul au avut o contribuţie majoră. Am găsit acele acorduri pornind de la o chitară cu douăsprezece corzi, care a determinat personalitatea şi ambianţa melodiei. O chitară ca asta exprimă de minune o stare de melancolie sfâşietoare. Am început, dacă nu mă înşel, pe una cu şase corzi acordată în Mi deschis, şi suna foarte frumos, dar îţi vin uneori nişte idei mai creţe. Ce-ar fi să acordez deschis o chitară cu douăsprezece corzi? N-ar fi însemnat decât să aplic ceea ce făcea Mississippi Fred McDowell – *slide* pe *double-six* – la cinci corzi, adică să încerc o chitară cu zece. În prezent am vreo două făcute special, pe comandă. A fost una din acele clipe magice când totul se combină perfect. Ca şi cu „Satisfaction“. Ai visat-o şi deodată te trezeşti cu ea în braţe. Odată ce ai în minte imaginea cailor sălbatici, ce cuvinte urmează? Trebuie neapărat să fie *couldn't drag me away*[13]. Asta e una dintre chestiile minunate legate de compusul melodiilor: nu e o experienţă intelectuală. Poate trebuie să-ţi mai foloseşti şi creierul pe ici, pe colo, dar ce contează cu-adevărat e capacitatea de a surprinde clipa. Jim Dickinson, fie-i ţărâna uşoară – s-a stins pe 15 august 2009, când scriam la această carte – va explica mai încolo care era treaba cu „Wild Horses“. Nu ştiu ce să zic. Nu m-am gândit niciodată la compoziţie ca la un fel de jurnal intim, chiar dacă uneori, privind în urmă, îţi dai seama că într-o oarecare măsură poate îndeplini şi acest rol.

Ce anume te împinge să compui? Pe undeva ai vrea să te strecori în inimile oamenilor, să prinzi rădăcini acolo sau măcar să-i faci să vibreze şi să transformi publicul într-un instrument mult mai puternic decât cel la care cânţi. Să stârneşti emoţii devine aproape o obsesie. Să compui o melodie de care publicul îşi aminteşte şi care îl mişcă creează o conexiune, un fir care ne leagă pe toţi. O rană în inimă. Uneori mă gândesc că a compune înseamnă să întinzi la maximum corzile inimii, fără să ajungi la infarct.

Dickinson mi-a reamintit cu ce viteză lucram în zilele acelea. Veneam bine încălziţi din turneu. Cu toate astea, el a reţinut că atât „Brown Sugar“, cât şi „Wild Horses“ s-au tras din două sesiuni – ceea ce nu s-a mai întâmplat apoi, când treceam prin sită patruzeci sau cincizeci de versiuni ale unui cântec, în căutarea scânteii. Avantajul studioului cu opt piste este că te duci şi tragi imediat. Formatul ideal pentru Stones. Intri în studio, ştii imediat unde sunt tobele şi cum sună. La scurtă vreme au apărut cele cu şaisprezece, apoi cu douăzeci şi patru de piste, şi toată lumea se bulucea în jurul acestor console gigantice. Procesul de înregistrare a devenit mai complicat. Tabloul creşte enorm şi te concentrezi mult mai greu. Pentru o formaţie de patru, cinci sau şase muzicieni eu prefer formatul cu opt piste.

Iată câteva ultime consideraţii de-ale lui Jim despre această şedinţă de înregistrări de importanţă, aş zice, istorică, de vreme ce continuăm să cântăm şi astăzi piesele respective:

> **Jim Dickinson:** Din prima seară au început să repete „Brown Sugar“, dar fără să tragă pe bandă. Mă uitam la Mick cum scria versurile. I-a luat vreo trei sferturi de oră; scandalos. Scria de-i scăpărau degetele. Niciodată nu mai văzusem aşa ceva. Avea o agendă galbenă liniată, scria câte o strofă, după care dădea pagina, iar după ce-a umplut trei pagini au şi trecut la treabă. Era uluitor!
>
> Dacă asculţi cu atenţie versurile, el zice „*Skydog slaver*“[14] (deşi apare mereu scris „*scarred old slaver*“[15]). Ce vrea să însemne asta? La Muscle Shoals îl porecliseră Skydog pe Duane Allman, pentru că era tot timpul drogat. Jagger a auzit de la cineva numele, i s-a părut mişto şi l-a folosit. Descrie acolo cum e să te afli cu-adevărat în Sud. Era ceva extraordinar să-l vezi la lucru. La fel s-a întâmplat şi cu „Wild Horses“. Keith compusese un cântec de leagăn. Despre Marlon, despre reticenţa

de-a pleca de-acasă când de-abia i se născuse fiul. Odată ce a rescris-o Jagger, melodia vorbeşte destul de clar despre Marianne Faithful. Era în limbă după ea şi i-a dedicat-o. I-a luat ceva mai mult timp decât de obicei, dar nu prea mult, poate o oră.

Procedau aşa: Keith venea cu nişte cuvinte, pe care le gemea şi le mormăia. Cineva l-a şi întrebat pe Mick: „Pricepi ceva?“″. Iar Jagger s-a uitat la el şi i-a răspuns: „Evident“. Ziceai că-i un fel de traducător.

Sunau incredibil acele părţi vocale neprelucrate. În ultima noapte s-au pus amândoi lângă un microfon, cu o sticlă de *bourbon* de trei sferturi pe care şi-o treceau de la unul la altul, şi au cântat *lead*-ul şi armonia pentru toate cele trei cântece, aproape la foc continuu.

Şi astfel am trecut de la Muscle Shoals la circuitul de viteză de la Altamont, de la sublim la ridicol.

La Altamont a fost ceva ciudat, mai ales fiindcă veneam destul de relaxaţi după turneul urmat de sesiunea de înregistrări. Un concert gratuit? Sigur că da, de ce nu! Vă mulţumim din suflet tuturor. Apoi i-am invitat pe cei de la Grateful Dead pentru că ei făceau asta frecvent. I-am contactat şi i-am întrebat: „Oare putem să facem ceva împreună în următoarele două sau trei săptămâni?“. De n-ar fi fost încăpăţânarea şi tâmpenia monumentală a cretinilor din consiliul municipal San Francisco, Altamontul nici nu s-ar fi ţinut la Altamont. Noi plănuiam să ne desfăşurăm în parcul central din San Francisco. Scena se montase deja, când ne-au revocat autorizaţia şi ne-au pus s-o dăm jos. După care ni s-a comunicat: OK, ar mai fi un loc disponibil. Fiindcă noi înregistram atunci prin Alabama, le-am zis: Bine, băieţi, ocupaţi-vă voi, iar noi o să venim să cântăm.

În cele din urmă singurul loc disponibil a rămas acest circuit de viteză de la Altamont, unde şi-a înţărcat mutu iapa. Nici un fel de pază şi protecţie, exceptându-i pe Hell’s Angels, dacă ei se pot numi serviciu de pază. Dar era în ’69, anarhia făcea ravagii şi poliţia se arăta foarte scumpă la vedere. Dacă am văzut trei poliţişti la jumătate de milion de oameni. Nu mă îndoiesc că mai erau câţiva prin zonă, dar prezenţa lor era extrem de discretă.

În esenţă acolo s-a format pentru două zile o comunitate gigantică. Ceva foarte medieval ca aspect şi ambianţă, tipi

care umblau cu clopoţele declamând „Haşiş, peyote“… Se vede foarte bine în *Gimme Shelter*. O comună hippy ajunsă la apogeu, care scapă de sub control. Mă mir că lucrurile n-au degenerat şi mai tare de-atât.

Meredith Hunter a fost ucis. Alte trei persoane au murit accidental. La un show de-o asemenea amploare patru sau cinci mor de obicei asfixiaţi sau călcaţi în picioare. Să ne gândim la The Who şi la concertul lor perfect organizat, la care au fost unsprezece morţi[16]. Însă Altamontul a scos la iveală latura întunecată a naturii umane, a marcat o scufundare în miezul tenebrelor, un regres la epoca de piatră în decurs de câteva ore, din cauza lui Sonny Barger şi a găştii lui de Îngeri. A contribuit şi vinul roşu de proastă calitate, mărcile Thunderbird şi Ripple, cele mai împuţite poşirci, plus acidul mizerabil. În ceea ce mă priveşte, atunci s-a sfârşit visul. Chiar dacă pe noi nu ne-a prea atins, *flower power*-ul pulsa acolo. Nu mă îndoiesc că era cool să locuieşti în Haight-Ashbury, în perioada ’66-’70 şi chiar după aceea. Oamenii se înţelegeau între ei şi doreau să trăiască după alte principii. Dar America a fost, şi a rămas şi-n ziua de azi, o ţară a extremelor, oscilând permanent între morala quakerilor şi amorul liber. În momentul acela climatul general era împotriva războiului, în esenţă ceva de genul lăsaţi-ne în pace, vrem doar să ne drogăm.

După ce am inspectat terenul la Altamont, Stanley Booth şi Mick s-au întors la hotel, dar eu am rămas. Era o atmosferă interesantă. Nu mă duc la Sheraton doar ca să am de unde veni. Stau aici de la început până la sfârşit; aşa simţeam. Am nişte ore la dispoziţie ca să captez starea de spirit. O chestie fascinantă. Simţeai în aer că se poate întâmpla orice. California fiind California şi peste zi a fost vreme frumoasă, dar îndată ce a apus soarele s-a lăsat frigul. Şi s-a trezit la viaţă un infern dantesc. O mulţime de oameni, de hipioţi, care se străduiau cu înverşunare să fie drăguţi. Sesizai o nevoie aproape disperată de dragoste, de apropiere, să ne înţelegem, să fie bine.

Prezenţa Îngerilor n-a fost în nici un caz de folos. Ei aveau ţelul lor: să profite cât mai mult de ocazie. Halal serviciu de ordine. Îi vedeai pe unii cum îşi dădeau ochii peste cap şi-şi muşcau buzele. Ca să nu mai zic că şi-au parcat intenţionat motoarele chiar în faţa scenei. Pentru că nimeni n-are dreptul să se atingă de motorul unui Înger. E absolut *verboten*[17]. Au ridicat o barieră din motocicletele lor Harley şi i-au provocat pe oameni să le atingă, era inevitabil cu toată buluceala aia. Dacă urmăriţi *Gimme Shelter*, faţa

unuia dintre Îngeri spune totul. Face efectiv spume la gură, e plin de tatuaje, îmbrăcat în piele, cu părul prins în coadă şi abia aşteaptă să-i atingă careva motorul ca să răbufnească. Au venit echipaţi bine – cu tacuri de biliard rupte, plus că toţi aveau şi cuţite, bineînţeles, ca şi mine, de altfel. Dar una e să-l ai şi alta să-l scoţi şi să-l foloseşti. E ultima soluţie.

Când s-a lăsat noaptea şi am urcat pe scenă, atmosfera devenise de-a dreptul lugubră şi terifiantă. Cum zicea Stu – a fost și el de faţă – „Te cam bagă-n sperieţi, Keith“. I-am spus: „Noi trebuie să ne vedem de treabă, Stu“. O mulţime uriaşă, din care nu distingeam decât cercul aflat în imediata apropiere, din cauza luminilor care ne băteau în ochi, pentru că aşa se întâmplă mereu cu luminile scenei. Practic eşti pe jumătate orb; nu mai poţi vedea şi estima tot ce se petrece. Ţii pumnii strânşi şi speri să se termine cu bine.

Ce puteam noi să facem? Formaţia cânta. Cu ce poţi să-i ameninţi? Le-am zis: „Nu mai cântăm. Potoliţi-vă sau ne oprim de tot“. Ce sens are să-ţi muţi curul până acolo ca să nu vezi nimic? Însă deja se puseseră deja în mişcare anumite lucruri.

N-a mai trecut mult timp şi s-a stârnit dezastrul. În film apare Meredith Hunter agitând un pistol şi se vede şi cum cineva îl înjunghie. Poartă un sacou verde pal şi pălărie. Făcea şi el spume la gură; era la fel de ţicnit ca ceilalţi. Să le fluturi Îngerilor o armă pe sub nas! Atâta aşteptau. Ăla a fost semnalul. Mă îndoiesc că era încărcată, probabil voia doar să se dea mare. Şi-a ales locul şi momentul nepotrivit.

Când s-a întâmplat, nimeni n-a ştiut c-a fost înjunghiat mortal. Spectacolul a continuat. Era şi Gram acolo, cântase în ziua aceea cu Burritos. Ne-am înghesuit toţi într-un elicopter arhiplin, ca după un concert oarecare. Slavă Domnului c-am scăpat de acolo, pentru că a fost cu-adevărat sinistru, chiar şi pentru noi, care eram obişnuiţi cu evacuările din situaţii sinistre. De data asta totul era de anvergură mult mai mare şi locul necunoscut, dar n-a fost mai înspăimântător ca la Empress Ballroom din Blackpool. Sincer să fiu, dacă n-ar fi avut loc crima, am fi considerat că spectacolul s-a derulat binişor, deşi cam la limită. Atunci am şi prezentat „Brown Sugar“ publicului prima oară – un botez infernal în tumultul confuz al nopţii californiene. Nimeni n-a ştiut ce s-a întâmplat până mai târziu, când am ajuns la hotel, sau poate chiar până dimineaţă.

Prezenţa lui Mick Taylor în acel turneu din ’69 a cimentat din nou formaţia şi am înregistrat apoi cu el albumul *Sticky Fingers*. Ni s-a schimbat şi stilul, aproape fără să ne dăm

seama. Compuneam cu gândul la Mick Taylor, poate inconştient, fiindcă-l ştiam capabil să vină cu ceva diferit. Trebuia să-i ofer ceva care să-i facă realmente plăcere. Nu aceleaşi chestii obosite de care avea parte cu John Mayall şi Bluesbreakers. Căutam noutăţi, sperând că ce-i excită pe muzicieni o să excite şi publicul. Unele compoziţii de pe *Sticky Fingers* se bazează pe convingerea mea că Taylor avea să ne dea ceva fabulos. La întoarcerea în Anglia aveam „Sugar“, aveam „Wild Horses“ şi „You Gotta Move“. Am înregistrat restul albumului la reşedinţa lui Mick, Stargroves, în noul nostru studio Mighty Mobile, şi parţial la Olympic Studios, în martie şi aprilie 1970. „Can't You Hear Me Knocking“ a venit ca o rachetă – abia ce găsisem acordajul şi rifful, începusem să-l cânt, iar Charlie l-a şi preluat din mers. Ne-am zis: hei, să ştii c-avem ceva aici. Toată lumea era numai zâmbet. E o temă uşoară pentru un chitarist, rafala aia sacadată de acorduri scurte, foarte directe şi percutante. Marianne a avut o contribuţie majoră în „Sister Morphine“. Ştiu eu cum scrie Mick. În perioada aceea trăiau împreună şi îmi dau seama după stilul textului că anumite versuri sunt scrise de ea. „Moonlight Mile“ îi aparţine integral lui Mick. Din câte îmi amintesc el a venit cu bucata completă, iar noi ceilalţi n-a trebuit decât să învăţăm s-o cântăm. Iar Mick chiar le are cu scrisul! Nu-ţi vine să crezi ce prolific era. Uneori te întrebai dacă n-o fi posibil să-i mai şi închizi dracului robinetul. Te bombarda cu atâta text, de-ţi venea să-i spui: stai aşa, prietene, că blochezi tot traficul! Nu-i fac vreun reproş. E minunat să izbuteşti aşa ceva. Diferă de poezie, nu implică doar să scrii nişte versuri. Trebuie să corespundă cu ce s-a creat deja. Asta înseamnă să compui versuri – primeşti o bucată muzicală şi-i găseşti partitura vocală potrivită. Iar Mick e genial la asta.

Cam pe atunci am început să apelăm la diverşi muzicieni pentru munca din studio, aşa-zişii superacompaniatori; cu unii dintre ei colaborăm şi astăzi. Nicky Hopkins a fost acolo aproape de la început; Ry Cooder venise şi pe urmă aproape că plecase de tot. Pentru *Sticky Fingers* am luat din nou legătura cu Bobby Keys, marele saxofonist texan, şi cu partenerul său, Jim Price. Ne mai intersectasem cu Bobby în treacăt, după primul nostru turneu american, la studiourile Elektra, unde el înregistra cu Delaney & Bonnie. Jimmy Miller, care lucra acolo la *Let It Bleed*, l-a chemat pe Bobby să facă un solo pe „Live With Me“, un rock'n-roll brut, sălbatic, care i se potrivea de minune lui Bobby. S-a născut atunci o colaborare de durată. El şi cu Price au adăugat nişte alămuri pe finalul piesei

„Honky Tonk Women“, dar sunt mixate aşa de slab, încât nu se aud decât în ultima secundă şi jumătate. Chuck Berry băgase un saxofon chiar la sfârşitul melodiei „Roll Over Beethoven“. Ne-a plăcut ideea unui instrument diferit care să-şi facă apariţia abia în ultima clipă.

Keys şi Price au venit în Anglia pentru nişte sesiuni de studio cu Clapton şi George Harrison, iar Mick a dat peste ei într-un club. Ne-am hotărât să profităm de prezenţa lor. Mick simţea nevoia unei secţiuni de alămuri, ei erau un duo grozav, iar eu n-aveam nimic împotrivă. Buldogul texan mi-a aruncat o privire. „Noi am cântat deja împreună“, mi-a zis, cu accentul lui inimitabil. „Pe bune? Unde?“ „La San Antonio Teen Fair.“ „Cum, ai fost şi tu acolo?“ „Normal, ce dracu’.“ În clipa aceea mi-am spus: gata, la naiba, o facem. Un rânjet cu gura până la urechi şi o strângere de mână capabilă să sfarme şi pietrele. Bulangiule ce eşti! Bobby Keys! Aia a fost sesiunea din decembrie ’69, când Bobby s-a descărcat pe „Brown Sugar“ – un suflu proaspăt, cum nu prea mai auzeai la radio pe-atunci.

În perioada aia am avut două tentative de dezintoxicare cu Gram Parsons – ambele eşuate. Am trecut prin atâtea sevraje, că am şi uitat numărul. Ajunsesem să mi se pară firească săptămâna aia de iad. Îmi spuneam că face parte din stilul de viaţă asumat. Dar e suficient să treci prin sevraj o singură dată – sincer, ar trebui să fie de-ajuns. În acelaşi timp mă simţeam absolut invincibil şi mă cam enervam când îmi spunea careva ce-mi face mie bine şi ce nu.

Mi s-a părut mereu că pot să-mi fac treaba, indiferent cât aş fi de torpilat. Şi aveam aroganţa să cred că pot ţine heroina sub control. Îmi închipuiam că mă pot opri oricând, numai să vreau. Însă puterea ei de seducţie e infinit mai mare decât ai impresia. O vreme poţi să iei sau să nu, dar fiecare nouă încercare de a renunţa devine mai dificilă. Din păcate, nu tu decizi când trebuie să te laşi. E uşor să consumi, e greu să renunţi şi nu-ţi doreşti în nici un caz să te pomeneşti că dă buzna cineva peste tine şi-ţi zice: „Urmează-mă“, moment în care îţi dai seama că trebuie să le laşi baltă, şi nu te simţi deloc în stare să ajungi la secţia de poliţie şi să intri în sevraj. Trebuie să te gândeşti bine şi să pricepi că există o cale foarte simplă să nu ajungi niciodată într-o asemenea situaţie. Să nu te droghezi.

Găseşti însă mii de motive pentru care s-o faci. Poate că are legătură cu expunerea pe scenă. Atingi asemenea nivele de energie şi adrenalină, încât simţi că ai nevoie de un fel de antidot. Asta făcea pentru mine smacul. De ce să-ţi faci rău

singur? Nu m-a încântat niciodată celebritatea. Pe droguri deveneam mai sociabil, dar la fel aş fi fost şi de la băutură. Răspunsul nu e complet de fapt. Cred că mă drogam şi ca să nu fiu un „star pop“. Îmi displăcea profund toată latura aceea găunoasă. Era foarte dificil de gestionat şi mă descurcam mai bine cu nişte smac la bord. Mick a ales linguşirea, care seamănă al naibii cu drogul – o fugă de realitate. Eu am ales drogul. Plus c-o aveam pe Anita, care se arăta la fel de avidă ca mine. Cred că amândoi voiam pur şi simplu să explorăm drumul ăla. Când ne-am apucat am crezut că vom face doar câţiva paşi, dar ne-am pomenit mergând până la capăt.

De la Bill Borroughs m-am procopsit cu apomorfina şi cu Smitty, infirmiera perfidă din Cornwall. Eu şi Gram Parsons urmam o terapie şoc antiheroină. Iar Smitty ne-o administra cu mare plăcere. „E timpul, băieţi.“ Eu cu Parsons, din pat: „Vai, nu! Vine Smitty“. Gram şi cu mine am fost nevoiţi să facem o cură de dezintoxicare chiar înainte de turneul de adio din 1971, după ce el şi viitoarea lui soţie, Gretchen, veniseră în Anglia şi ne reluaserăm vechile năravuri. Bill Burroughs ne-a recomandat această femeie oribilă ca să ne injecteze apomorfina, substanţă pe care el o tot ridica în slăvi, dar care nu făcea două parale. Însă Burroughs credea orbeşte în ea. Nu-l cunoşteam prea bine, discuţiile noastre se rezumau la droguri – cum să te dezbari de ele sau cum să faci rost de marfă de calitate. Smitty, infirmiera favorită a lui Burroughs, era o sadică, iar tratamentul presupunea ca ea să-ţi injecteze rahatul ăsta şi pe urmă să nu te scape din ochi. Faci ce ţi se spune. Nu discuţi. „Gata cu smiorcăiala, băiete. E doar vina ta c-ai ajuns aici.“ Urmam această cură în Cheyne Walk şi împărţeam cu Gram patul meu cu baldachin. Singurul tip cu care am dormit vreodată. Din cauza convulsiilor şi spasmelor induse de apomorfină, cădeam tot timpul din pat. Vomitam într-o găleată când reuşeam să ne mai controlăm puţin bâţâitul. „Gram, e la tine găleata?“ Singura distracţie era să coborâm, dacă ne puteam ţine pe picioare, să cântăm puţin – sau cât de mult posibil – la pian şi din gură, ca să ne mai omorâm timpul. Nu recomand nimănui această cură. M-am şi întrebat dacă Bill Burroughs n-o fi făcut mişto de mine, prescriindu-mi cel mai oribil tratament de care-a avut parte vreodată.

N-a dat rezultate. Şaptezeci şi două de ore interminabile, în care te pişi şi te caci pe tine, ai convulsii şi spasme. După care organismul s-a curăţat. Numai că heroina pe care ai luat-o ţi-a adormit toate endorfinele. Astea-şi zic: „A, bun, n-are nevoie de noi, se ocupă altă substanţă de el“. Le ia alte şaptezeci şi două de ore să se trezească şi să-şi reia rolul. Dar

în general recidivezi de îndată ce se termină cura. După aşa ceva, după o săptămână atroce, am nevoie să mă dreg. Şi uite-aşa am trecut de nu ştiu câte ori prin sevraj, ca să revin la drog în secunda doi. Fiindcă sevrajul e atât de dur.

Autorităţile n-au izbutit să facă mare lucru, deşi s-au tot străduit, la mine acasă, în Cheyne Walk, pe la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’70. Mă obişnuisem să-mi strivească mutra de uşă când mă întorceam din cluburi pe la trei dimineaţa. Nici n-ajungeam bine la poartă, că şi săreau din tufişuri cu bastoanele. Aha, bun, aceeaşi tărăşenie, ia poziţia regulamentară. „Faţa la perete, Keith.“ Nu suportam familiaritatea aia prefăcută. Le făcea plăcere să umilească oamenii, dar nici eu nu mă lăsam. „A, ia te uită, echipajul zburător!“ „Nu zburăm noi aşa sus ca tine, Keith“ şi alte rahaturi dintr-astea. Mandat n-aveau, dar asta nu părea să-i stingherească.

„Aha, băieţaş, te-am prins de data asta, nătărăule!“ – le citeai pe feţe bucuria la gândul că te-au înfundat. „Ce-avem noi aici în buzunare, Keith?“, iar eu ştiam bine că n-am nimic la mine. Te luau la intimidare fiindcă voiau să vadă dacă pot băga în sperieţi ditamai vedeta rock’n-roll. Trebuie să vă daţi silinţa mai tare, băieţi. Ia să văd până unde sunteţi dispuşi să mergeţi. O droaie de agenţi se perindau pe-acolo şi-mi scotoceau prin hârtii, întrebându-se ce-o să se întâmple când vor afla ziarele că m-au săltat din nou, şi încercând să-şi dea seama dacă şeful lor a luat cea mai bună decizie în seara asta, mânat de obsesia lui de-a curăţa planeta de chitariştii narcomani.

Era şi foarte agasant să te trezeşti în fiecare dimineaţă cu toate muştele astea albastre bâzâindu-ţi la uşă, cu toţi gaborii ăştia, să deschizi ochii conştient că eşti considerat un infractor. După o vreme aşa ajungi să şi gândeşti. Una e să te trezeşti şi să-ţi spui „Ce zi frumoasă!“ şi alta e să pândeşti de după draperii dacă maşinile fără însemne mai sunt parcate acolo. Ori să te scoli şi să fii bucuros că nu ţi-a bătut nimeni la uşă peste noapte. Ce chestie stupefiantă! Noi nu încercam să corupem naţiunea, dar ei aşa îşi închipuiau şi, în cele din urmă, confruntarea nu mai putea fi evitată.

Chrissie Gibbs l-a pus pe Mick în legătură cu Rupert Loewenstein, atunci când devenise evident că trebuie să scăpăm de maşinaţiunile lui Allen Klein. Rupert era un bancher comercial foarte distins şi demn de încredere şi, chiar dacă am ajuns să stau de vorbă cu el abia la vreun an după ce a început să lucreze pentru noi, ne-am înţeles foarte

bine. Rupert a descoperit că îmi place să citesc şi de-a lungul anilor am strâns o bibliotecă din cărţile trimise de el.

Nu-i plăcea rock'n-roll-ul; considera că muzica „se compune" cu peniţa pe hârtie, cum făcea Mozart. Nici n-auzise de Mick Jagger când l-a abordat Chrissie. În şaptesprezece ani i-am intentat şapte procese lui Allen Klein şi totul s-a transformat într-o farsă, cu cele două tabere salutându-ne şi sporovăind în sala de judecată – ca nişte colegi de serviciu. Măcar cu ocazia asta Rupert a învăţat jargonul meseriei, chiar dacă nu s-a implicat niciodată emoţional în muzică.

Ne luase ceva să descoperim ce-şi însuşise Allen Klein şi ce pierduserăm. În Marea Britanie aveam o companie numită Nanker Phelge Music, la care toţi eram acţionari. Ne ducem apoi la New York şi semnăm un contract prin care urma să transferăm toate profiturile unei alte companii, tot Nanker Phelge, despre care am presupus că este aceeaşi companie a noastră, cu numele americanizat, Nanker Phelge USA. Dar evident că după o vreme am aflat că firma lui Klein din America n-avea nici o legătură cu Nanker Phelge UK şi-i aparţinea integral lui Klein. Aşadar, toţi banii se duceau la Nanker Phelge USA. Când a încercat Mick să-şi cumpere şi el o casă în Cheyne Walk, a tras vreun an jumate de Allen să-i dea banii, pentru că în vremea aceea Allen se străduia să achiziţioneze studiourile MGM.

Klein îşi ratase menirea de avocat; se dădea în vânt după formulările juridice şi îl încânta faptul că dreptatea şi justiţia n-au nimic în comun. Pentru el era un joc. A ajuns să deţină drepturile şi matriţele pentru toată munca noastră – tot ce s-a compus şi s-a înregistrat pe perioada contractului cu Decca. Acest contract, care trebuia să se încheie în 1971, s-a terminat de fapt odată cu „Get Yer Ya-Ya's Out!", în 1970. Prin urmare, Klein controla inclusiv o serie de melodii neterminate şi incomplete, iar asta era partea cea mai delicată. Bătălia se derula pentru a determina dacă îi aparţin melodiile create sau schiţate în perioada de după acel album şi până în 1971. Până la urmă i-am lăsat două piese, „Angie" şi „Wild Horses". El a obţinut drepturile pentru cântece pe ani de zile, iar nouă ne-a revenit un procentaj.

Continuă să deţină şi drepturile pentru „Satisfaction", sau mai bine zis moştenitorii lui le deţin, fiindcă Allen a murit în 2009. Însă nu-mi pasă. Asta ne-a servit drept lecţie. Indiferent ce-a făcut, ne-a suflat în pânze, a pus lucrurile în mişcare, chiar dacă a contribuit în mod sigur şi „Satisfaction" la vremea aceea. Am câştigat mai mulţi bani renunţând la drepturile asupra acestei melodii şi oricum n-am intenţionat

niciodată să mă îmbogăţesc. La început mă întrebam dacă vom scoate suficient ca să-mi cumpăr corzi de chitară, iar mai târziu dacă ne ajung banii ca să montăm spectacolele aşa cum ne doream. Aş zice că la fel vedeau lucrurile Charlie şi Mick. Mai ales în prima perioadă, bineînţeles, ne prindeau bine banii, dar reinvesteam aproape toată suma. Pe scurt, Allen Klein ne-a făcut oameni şi tot el ne-a tras-o.

Marshall Chess, care a început pe poziţia de curier şi a urcat toate treptele, ajungând preşedinte la Chess Records după moartea tatălui său, tocmai vânduse compania şi căuta să lanseze una nouă. În 1971 am fondat împreună Rolling Stones Records şi-am încheiat un contract de distribuţie cu Atlantic Records, ocazie cu care a intrat în scenă Ahmet Ertegun. Ahmet! Un turc rafinat care, alături de fratele său, Nesuhi, a determinat industria muzicală să reconsidere integral ceea ce dorea să asculte publicul. Răsunau acolo ecourile idealismului Stones (chiar aşa naiv cum va fi fost el). Fir-ar să fie, îmi lipseşte pungaşul. Ultima oară l-am văzut în culise la teatrul Beacon din New York. „Unde dracu'-i buda aia?“ L-am condus. El a încuiat uşa, iar eu m-am suit pe scenă. După concert am aflat c-a alunecat pe gresie. Nu şi-a mai revenit niciodată. Îl iubeam pe Ahmet. Încuraja talentele şi se implica direct. Compania lui nu era vreun mastodont ca EMI sau Decca. A creat-o şi clădit-o din dragoste pentru muzică, nu pentru bani. La fel şi Jerry Wexler. Domnea un spirit de echipă acolo, era aproape ca o familie. Să-i mai enumăr şi pe ceilalţi? Aretha… Roy… prea mulţi ca să-i numesc pe toţi. Simţeai c-ai ajuns să faci parte dintr-o elită.

Dar în 1970 aveam o problemă.

Ne aflam într-o situaţie ridicolă: Klein ne împrumuta sume pe care n-am fi putut să i le rambursăm niciodată, pentru că el nu ne achitase impozitele şi oricum cheltuiserăm banii. La începutul anilor '70 impozitul pe venituri la sumele mari era de 83% şi ajungea până la 98% pentru investiţii şi aşa-numitele venituri indirecte. Practic, ne obligau să părăsim ţara.

Îmi scot pălăria în faţa lui Rupert pentru c-a găsit mijlocul de-a ne scăpa de aceste datorii colosale. Rupert ne-a sfătuit să devenim non-rezidenţi fiscali – singurul mod de-a ne mai redresa financiar.

Ultimul lucru la care se aşteptau autorităţile când ne-au lovit cu acest megaimpozit a fost răspunsul nostru: Bine, atunci plecăm. Ne alăturăm şi noi cortegiului celor care-au refuzat să vă mai plătească taxele. Nu prevăzuseră una ca asta. Apoi am ajuns mai sus ca oricând şi am scos *Exile on*

Main St., probabil cel mai bun album al nostru. Nu credeau că vom putea continua, aşa cum am făcut-o, dacă părăseam Anglia. Şi, ca să fiu sincer, şi noi ne îndoiam foarte tare. Nu ştiam dacă vom reuşi, dar trebuia să încercăm, ce era să facem? Să rămânem Anglia şi să ne mulţumim cu un penny pentru fiecare liră câştigată? N-aveam nici un chef să închidem prăvălia. Aşa c-am supralicitat şi ne-am cărat în Franţa.

Dominique Tarlé

Strânsă armonie cu Gram Parsons, oaspete la Nellcote,
în timpul realizării *Exile on Main St.*

1. „Să bem pentru cei ce trudesc, să bem pentru sarea pământului“ (engl.).
2. Jack Săltărețul (engl.).
3. Lee Harvey Oswald, asasinul președintelui J.F. Kennedy.

4. „Simt cum azi furtuna îmi pune viaţa în primejdie“ (engl.).
5. „Războiul, copii, e doar la o împuşcătură distanţă“ (engl.).
6. Joc de cuvinte, *heroin* – heroină; *heroine* – eroină (engl.).
7. Actor, cântăreţ, compozitor şi dramaturg englez (1899-1973).
8. „Înot“ – stil de dans, în vogă la începutul anilor ’60.
9. „Piure de cartofi“ – stil de dans apărut prin 1962, pe care James Brown l-a făcut celebru.
10. „Hoinarul nocturn e din nou liber“ (engl.).
11. „Am văzut-o azi la recepţie“ – primul vers al melodiei „You Can’t Always Get What You Want“ (engl.).
12. Auziţi-l biciuind femeile pe la miezul nopţii (engl.).
13. Nu m-au putut smulge de-acolo (engl.).
14. Câine celest, stăpân de sclavi (engl.).
15. Stăpân bătrân de sclavi, brăzdat de cicatrici (engl.).
16. Concertul The Who de la Riverfront Coliseum din Cincinatti, desfăşurat pe 3 decembrie 1979.
17. Interzis (germ.).

Capitolul 8

În care plecăm în Franţa, în primăvara lui 1971, şi închiriez Nellcôte, o vilă de pe Coasta de Azur. Mick se însoară la Saint-Tropez. Ne amenajăm propriul studio mobil pentru a înregistra *Exile on Main St.* şi adoptăm un program de lucru nocturn şi foarte prolific. Ne ducem în Italia la bordul lui Mandrax ca să luăm micul dejun. Îmi intru în mână pe chitara cu cinci corzi. Mick devine posesiv după sosirea lui Gram Parsons. Mă izolez cu ajutorul drogurilor; probleme cu poliţia. Îl revăd pentru ultima oară pe Gram în L.A. şi ajung dependent de heroină de proastă calitate. Zbor cu Anita în Elveţia pentru tratament, îndur ororile sevrajului şi compun „Angie“ în convalescenţă.

Când am dat prima oară cu ochii de Nellcôte, mi-am zis că nu mi-ar prinde rău deloc o perioadă de exil. Era o vilă absolut fabuloasă, situată chiar la baza peninsulei Cap Ferrat, cu vedere spre golful Villefranche, construită prin 1890 de un bancher englez şi înconjurată de o grădină vastă, cam năpădită de buruieni, dincolo de porţile uriaşe de fier forjat. Avea nişte proporţii superbe. Dacă te trezeai dimineaţa cam rupt, un tur prin castelul acesta sclipitor te înviora numaidecât. Era ca un labirint de oglinzi, cu săli înalte de şase metri, stâlpi de marmură şi scări monumentale. Mă frecam la ochi şi nu-mi venea să cred: asta-i casa mea? Chiar venise naibii vremea să ne mai meargă bine şi nouă. Simţeam că ni se cuvine această splendoare după calicia de care avuseserăm parte prin Marea Britanie. Şi odată ce hotărâserăm că vom trăi în străinătate, era floare la ureche să mă adaptez la Nellcôte. Umblam pe drumuri de când mă ştiam, iar Nellcôte nici nu se compara cu Holiday Inn! Cred că toată lumea simţea un aer de libertate după tot ce se întâmplase în Anglia.

N-am intenţionat niciodată să înregistrăm la Nellcôte. Urma să căutăm nişte studiouri prin Nisa ori Cannes, chiar dacă serviciile cam lăsau de dorit. Charlie Watts închiriase o casă destul de departe, în Vaucluse, la câteva ore de mers cu maşina. Bill Wyman s-a retras între dealuri, aproape de

Grasse. Curând s-a împrietenit chiar cu Marc Chagall. Nu-mi pot imagina vreun cuplu mai neverosimil ca Bill Wyman şi Marc Chagall. Dragi vecini, poftiţi la un ceai oribil făcut de Bill! Mick a tras mai întâi la hotelul Byblos din Saint-Tropez, aşteptând ziua nunţii, a închiriat apoi o casă de la unchiul prinţului Rainier şi alta care-i aparţinea unei Madame Tolstoi. Uite aşa am ajuns să ne tragem de şireturi cu drojdia culturală europeană, sau ei cu pătura declasaţilor. Măcar ne-au primit cu braţele deschise.

De la Nellcôte coborai pe nişte trepte micuţe până la un ponton, unde mi-am amarat curând ambarcaţiunea cu motor Mandrax 2, un model Riva foarte puternic, de vreo şase metri lungime, din lemn de mahon, o adevărată bijuterie printre vedetele rapide italiene. Mandrax era o anagramă a numelui ei iniţial; n-am făcut decât să renunţ la două litere şi să mut alte două. Era prea tentant să-i spun aşa. Am cumpărat-o de la un tip, am rebotezat-o şi-am pornit imediat pe mare. Fără brevet de căpitan sau pilot. Nici măcar nu te-ntrebau de formă: „Aţi mai navigat vreodată?“. În prezent am auzit că trebuie să dai examene ca să conduci o ambarcaţiune pe Mediterana. A fost nevoie de compania lui Bobby Keys, care nu s-a lăsat mult aşteptat, a lui Gram Parsons şi-a celorlalţi, ca să lansăm Mandrax-ul pe apele ca oglinda ale Mediteranei, aventurându-ne de-a lungul coastei. Dar asta s-a petrecut mai târziu. Întâi a avut loc căsătoria lui Mick cu Bianca, logodnica lui din Nicaragua, prin mai, la vreo patru săptămâni după sosirea noastră. Marianne ieşise din viaţa lui în 1970, cu un an înainte, ca să dispară vreme de un deceniu.

Mick intenţionase să organizeze o nuntă discretă, dar a ales Saint-Tropezul în plin sezon. Nici un jurnalist n-a şomat în ziua aia. În acea epocă, când securitatea nu era omniprezentă, mirii şi invitaţii îşi croiau drum pe stradă prin gloata de fotografi şi turişti, de la biserică la primărie – adevărate lupte corp la corp, mai ceva ca într-un club ticsit. Eu m-am sustras şi l-am lăsat pe Bobby Keys, care era prieten apropiat cu Mick pe-atunci, pe post de cavaler secund de onoare sau cum s-o zice. Roger Vadim era cavaler principal.

L-am menţionat pe Bobby pentru că domnişoara de onoare a Biancăi era frumoasa Nathalie Delon, măritată cu starul francez de cinema Alain Delon, dar înstrăinată de el, iar Bobby a fost cuprins de o pasiune intensă şi periculoasă pentru ea. Soţii Delon se aflaseră în centrul unui scandal ale cărui ramificaţii ajungeau până la prim-ministrul francez Georges Pompidou şi la nevasta acestuia, implicând şi toate cercurile interlope din Marsilia până la Paris. Bodyguardul

iugoslav al actorului, cu care Nathalie avusese o aventură, fusese împuşcat, iar cadavrul lui fusese descoperit la o groapă de gunoi de la periferia Parisului. Nimeni n-a fost vreodată condamnat pentru această crimă. Delon o abandonase pe Nathalie şi se cuplase cu actriţa Mireille Darc. Era o treabă tare încâlcită şi destul de primejdioasă. Delon şi Nathalie aveau în spate tipi influenţi din mafia marseilleză, aflată la doi paşi, precum şi o gaşcă de şmecheri iugoslavi. Atmosfera era vădit tensionată şi totul se desfăşura pe fundalul unui şantaj politic major – iar Nathalie se pomenise cu roţile slăbite la maşină. Probabil că nu era momentul cel mai potrivit să începi o relaţie cu ea.

Bobby, care ignora toate aceste detalii, a fost vrăjit pe loc de Nathalie şi toată noaptea s-a dat peste cap ca să-i atragă atenţia la petrecerea de după nuntă. Nu-şi putea lua ochii de la ea. S-a dus până la Londra, după care a revenit la Nellcôte să lucrăm la album. Iar la întoarcere a găsit-o pe Nathalie tot acolo, stătea cu Bianca. Ce s-a întâmplat apoi? Ei bine, amândoi sunt încă în viaţă acum, când scriu, deşi nu-mi prea explic cum de-au reuşit. Au mai trecut câteva săptămâni până să se spargă buboiul.

După ce m-am fofilat de la nuntă, m-am oprit întâi la buda din hotelul Byblos. Mă pişam liniştit, când aud pe cineva cum trage pe nas în cabina alăturată. „Mai discret“, îi zic, „sau împarte şi cu alţii“. Şi-mi răspunde o voce: „Vrei un pic?“. Aşa l-am cunoscut pe Brad Klein, cu care m-am împrietenit la cataramă. Specialitatea lui era transferul de marfă, expedierea drogului de colo-colo. Era un tip foarte curăţel şi manierat şi se folosea de această imagine ca să răzbată-n viaţă. Mai târziu s-a apucat de trafic cu cocaină şi s-a implicat mai mult decât era cazul, dar când l-am cunoscut eu se ocupa cu iarba. Brad nu mai e printre noi. Vechea poveste. Dacă vinzi căcaturi, măcar nu te atinge de ele. El şi-a băgat nasul şi n-a ştiut să se retragă la momentul potrivit. Dar în ziua în care ne-am cunoscut, am plecat cu Brad să ne facem de cap şi-am lăsat baltă nunta.

Abia mai târziu am ajuns să apreciez calităţile Biancăi. Lui Mick nu-i place deloc să discut cu femeile lui. Până la urmă toate ajung să-mi plângă pe umăr când află că el continuă să umble din floare-n floare. Ce să fac? „Aeroportul e cam departe, draga mea; hai să ne mai gândim.“ Au curs ceva lacrimi pe umărul ăsta, Jerry Hall, Bianca, Marianne, Chrissie Shrimpton… Ce de cămăşi mi-au distrus… Şi mă întreabă pe mine ce să facă! De unde dracu’ să ştiu? Nu eu mă fut cu el! Jerry Hall mi-a venit într-o zi cu un bileţel de la altă tipă, scris invers – genială găselniţă, Mick! – „Voi fi

mereu iubita ta.“ Nu trebuia decât să-l ţii în faţa unei oglinzi ca să-l descifrezi. „Ah, ce ticălos fără pereche!“ Şi iată-mă în rolul de mamă a răniţilor – n-aţi fi crezut. „Unchiul Keith.“ O latură pe care nu mi-o bănuiesc prea mulţi.

Iniţial Bianca mi s-a părut o piţipoancă oarecare. A şi umblat cu nasul pe sus o vreme, drept care nimeni n-a prea îndrăgit-o. Dar după ce-am ajuns s-o cunosc am constatat că-i o femeie inteligentă şi, ceea ce a reuşit să mă impresioneze serios mai târziu, o tipă puternică. A devenit purtătoare de cuvânt pentru Amnesty International şi-un fel de ambasador itinerant al propriei sale organizaţii care apără drepturile omului, ceea ce e o realizare. E foarte frumoasă şi toate cele, dar are şi un caracter extrem de puternic. Nu-i de mirare că Mick n-a făcut faţă. Singurul ei defect e că nu ştie de glumă. Încă mai caut ceva care s-o facă să râdă. Dacă ar fi avut şi simţul umorului, o luam *eu* de nevastă!

Mick s-a combinat cu Bianca în timp ce ne pregăteam s-o ştergem din Anglia. Exista deci o schismă clară deja, o linie de fractură. Bianca a adus cu ea o groază de catrafuse şi un mediu social în care Mick s-a integrat, dar care pe noi ceilalţi nu ne interesa, şi sunt convins că nici pe Bianca n-o mai interesează în prezent. Chiar şi aşa n-aveam nimic contra ei personal, îmi displăcea doar influenţa ei şi a anturajului său asupra lui Mick. Îl îndepărtau de restul formaţiei, iar Mick oricum a căutat permanent să se distanţeze de trupă. Dispărea câte două săptămâni în vacanţă; făcea naveta de la Paris. Bianca a rămas gravidă, iar fiica lor, Jade, s-a născut în toamnă, la Paris. Bianca nu agrea viaţa de la Nellcôte şi o înţeleg. Aşa că în sufletul lui Mick se dădea o luptă.

La început coboram în plimbare de la Nellcôte până în port, sau ne opream la Café Albert din Villefranche, unde Anita obişnuia să bea un *pastis*[1]. Bineînţeles că băteam foarte tare la ochi prin locurile acelea, dar eram destul de căliţi şi nu ne mai păsa ce gândeşte lumea. Însă violenţa apare atunci când te aştepţi mai puţin. Tony Spaniolu’, care ni s-a alăturat foarte curând, m-a scos din belea de vreo două ori, iar în Beaulieu, nu departe de Nellcôte, chiar mi-a salvat pielea. Aveam un Jaguar Type E, m-am dus cu maşina asta în portul Beaulieu, cu Marlon şi Tony, şi-am parcat-o într-un loc interzis, după cum ne-au indicat doi indivizi care păreau să fie funcţionari portuari. Unul dintre ei s-a apropiat şi ne-a făcut semn să-l urmăm într-un birou, iar eu şi Tony ne-am conformat, considerând că Marlon poate rămâne câteva minute singur în maşină, mai ales că nu-l slăbeam din ochi.

Tony s-a prins înaintea mea. Doi pescari francezi, bărbaţi în toată firea. Unul ne întorsese spatele şi încuia uşa. Tony s-a uitat la mine. Mi-a zis doar: „Acoperă-mă“. S-a repezit ca fulgerul, mi-a pasat un scaun, a sărit pe masă înşfăcându-l pe celălalt şi s-a pus pe ei. Săreau aşchiile în toate părţile. Tipii erau băuţi bine; se ospătaseră din plin, şi le rămăseseră resturi pe masă. L-am călcat pe grumaz pe unul din ei, în timp ce Tony îi făcea felul celuilalt. Pe urmă Tony s-a întors la al meu, care se căca pe el de frică, şi i-a mai tras una în cap, de final. „Hai s-o tăiem de-aici.“ A spart uşa cu piciorul. Totul s-a derulat în câteva secunde. Ăia gemeau şi se văitau pe duşumea, printre băltoace de vin roşu şi resturi de mobilier. Nu se aşteptau deloc la un atac – erau nişte namile de marinari dintr-o bucată, pregătiţi să-şi facă de cap cu noi şi să ne trosnească. Voiau să se distreze puţin cu pletoşii. Marlon ne aştepta în Jaguar. „Unde-ai fost, tati?“ „Nu-ţi face griji.“ *Vrum, vrum!* „S-o luăm din loc.“ Ce mişcări pe Tony Spaniolu’! Balet, nu alta; cea mai grozavă performanţă a lui. În ziua aia l-a surclasat pe Douglas Fairbanks. N-am mai văzut pe nimeni să se mişte aşa rapid, deşi am asistat la câteva bătăi în viaţa mea. Am învăţat multe de la Tony atunci – când sesizezi că se-apropie primejdia, acţionează. Nu aştepta să se declanşeze.

Peste trei zile ne-am pomenit cu poliţia la uşă. Aveau mandat doar pentru mine, fiindcă pe Tony nu-l cunoştea nimeni, iar el oricum se întorsese deja în Anglia. A urmat o întreagă tevatură cu magistraţii, însă când povestea a ajuns la eşalonul doi sau trei, şi-au dat seama că acuzaţiile nu prea stau în picioare. Odată ce-a ieşit la iveală că ne-au intimidat, că aveam un copil în maşină, că nu exista nici un motiv să ne târască în sediu, acuzaţiile s-au evaporat îndată, ca prin miracol. Bineînţeles că avocatul m-a costat ceva, dar până la urmă tipii au hotărât să nu apară la tribunal şi să recunoască de faţă cu toată lumea c-au fost tăbăciţi de doi englezi demenţi în propriul lor birou.

Nu eram complet *curat* atunci când am sosit la Nellcôte. Dar există totuşi o diferenţă între a nu fi *curat* şi a fi dependent. Dependentul nu reuşeşte să se-apuce de nimic până nu face rost de marfă. Aşa îşi consumă toată energia. Îmi adusesem o mică porţie de rezervă, dar mă consideram vindecat. Cândva prin mai, curând după ce ne instalasem acolo, ne-am dus la un circuit de carting la Cannes, unde maşinuţa mea s-a răsturnat peste mine şi am derapat vreo cincizeci de metri cu spatele pe asfalt, de mi s-a luat pielea de pe spate ca scoarţa de pe copac. Carne vie, aproape până la os. Tocmai când mă pregăteam de înregistrări. Asta-mi

lipsea. Doctorul m-a prevenit: „*Monsieur*, va fi foarte dureros. Trebuie să păstraţi rana curată. Am să vă trimit pe cineva care să se ocupe de asta şi să vă schimbe pansamentele zilnic“. În fiecare dimineaţă venea un infirmier care servise ca brancardier de front în armata franceză. Fusese la Dien Bien Phu, ultimul avanpost franţuzesc din Indochina, fusese în Algeria, văzuse ceva sânge la viaţa lui şi, prin urmare, avea o conduită sobră. Un tip mărunţel, cu faţa brăzdată de riduri, dar tare ca stânca. Îmi făcea zilnic o injecţie cu morfină, de care aveam mare nevoie. De fiecare dată, după ce mă înţepa, arunca seringa ca pe o săgeată în acelaşi loc, ţintind fix în ochi un portret atârnat pe perete. Pe urmă tratamentul a încetat, firește. Dar acum ajunsesem dependent de morfină din pricina rănii, tocmai când mă lăsasem de droguri. Aşa că prioritatea numărul unu era să fac rost de marfă.

Jacques Grăsanul, bucătarul nostru, ne servea totodată şi ca furnizor de heroină. El era legătura mea marseilleză. Avea şi un grup de acoliţi, nişte cowboy pe care am decis că e mai înţelept să-i punem la treabă decât să-i lăsăm de capul lor, oameni foarte buni de trimis la „cumpărături“. Jacques s-a remarcat atunci când am pus întrebarea: „Ştie careva de unde se poate face rost de heroină pe-aici?“. Era tânăr, dolofan şi transpira abundent, iar într-o bună zi s-a dus cu trenul la Marsilia şi a venit cu o punguţă frumuşică de pudră albă şi-o cantitate uriaşă de lactoză, cât un sac de ciment, pe post de adaos. Ne-am lămurit atunci în engleza lui rudimentară şi-n franceza mea şi mai rea – a trebuit să-mi scrie pe hârtie – că se amestecă nouăzeci şi şapte părţi lactoză cu trei părţi heroină. Heroina asta era pură. În mod normal, o cumpărai deja amestecată. Dar în cazul ăsta trebuia combinată cu mare precizie. Chiar şi aşa diluată era incredibil de puternică. Mă instalam în baie cu cântarul şi măsuram scrupulos nouăzeci şi şapte la trei. Trebuia să fiu foarte atent, fiindcă ajungea la iubita mea şi la alţi câţiva. Cu nouăzeci şi şase la patru, riscai s-o mierleşti. Dacă o gustai pură – *bum!* La revedere.

Achiziţia unei asemenea cantităţi prezenta avantaje evidente. Preţul era rezonabil. Venea direct de la Marsilia la Villefranche, o aruncătură de băţ. Nu existau alte costuri de transport în afară de biletul de tren al lui Jacques. Cu cât alergi mai des după marfă, cu atât cresc şansele s-o dai în bară. Însă nu trebuie nici să întreci măsura, fiindcă o cantitate prea mare atrage atenţia. Să cumperi suficient cât să-ţi ajungă vreo două luni, ca să nu fii nevoit să tot bâjbâi după ea. Punga asta însă părea să nu se mai termine. „OK, după ce-o dăm gata ne cuminţim.“ Ca s-o spun pe-aia dreaptă, ne-a

ţinut din iunie până-n noiembrie şi-am mai şi lăsat ceva la plecare.

Trebuia să mă bizui pe instrucţiunile primite. Iar acestea s-au dovedit corecte, pentru că de fiecare dată când am testat-o, a fost perfectă şi nu s-a plâns nimeni. Am agăţat formula pe perete, să n-o uit. Nouăzeci şi şapte la trei. (Fireşte că mi-a trecut prin cap să şi compun o melodie intitulată aşa, dar m-am gândit pe urmă că n-are sens să-mi fac reclamă singur.) Stăteam câteva ore acolo, atent să lucrez ca la carte. Aveam o minunăţie de cântar vechi şi solid, din bronz, extrem de precis, şi o spatulă pentru lactoză. Nouăzeci şi şapte de grame. Le pui frumos deoparte şi extragi trei grame cu linguriţa din punguţa cu heroină. Pe urmă le combini şi amesteci. Ca să se mixeze bine, trebuie agitat. Ţin minte că veneam des pe-acolo, deci niciodată nu preparam cantităţi mari. Cât să ne-ajungă vreo două zile, poate un pic mai mult.

Am căutat studiouri la Cannes şi prin împrejurimi, calculând de câţi bani urmau să ne jupoaie francezii. Nellcôte avea un subsol generos şi noi deţineam propriul studio mobil, pe care-l botezasem Mighty Mobile, un camion echipat cu console de înregistrare pe opt piste, la realizarea căruia contribuise şi Stu. Ne gândiserăm la el dinainte să apară ideea mutării în Franţa. Era singurul studio de înregistrare mobil independent. Când l-am construit, nici nu ne-am dat seama cu ce pasăre rară ne-am procopsit – dar n-a trecut multă vreme şi am început să-l închiriem la BBC şi ITV, pentru că ei aveau doar câte unul. O altă chestie minunată, fermecătoare şi neprevăzută de care-au avut parte Stones.

Şi uite-aşa a intrat pe poartă într-o zi de iunie, l-am parcat în faţa uşii principale şi ne-am branşat. De-atunci am procedat mereu la fel. Odată ce ai echipamentul şi oamenii potriviţi, nu-ţi trebuie nimic altceva în materie de studio. Doar Mick se încăpăţânează să mai creadă că e nevoie de un studio „adevărat“ ca să scoţi un disc veritabil. S-a dovedit cât de tare se înşală mai ales cu ocazia ultimului nostru album – ultimul în acest moment, când scriu – *A Bigger Bang*, pe care l-am conceput într-un mic castel din Franţa. Pusesem la punct melodiile şi el zice: „Acum ne ducem să le înregistrăm într-un studio adevărat“. Eu şi Don Was ne-am uitat unul la altul, Charlie mi-a aruncat o privire… Ce pizda mă-sii? Deja l-am montat aici. De ce să irosim atâţia bani? Nu plecăm nicăieri, prietene. În cele din urmă a renunţat.

Subsolul de la Nellcôte era destul de spaţios, împărţit într-o serie de buncăre şi ventilat cam precar – aşa s-a născut piesa „Ventilator Blues“. Cel mai ciudat era că nu ne mai

găseam saxofonistul. Bobby Keys şi Jim Price umblau pe-acolo căutându-şi amplasamentul sonor ideal – în general lipiţi cu spatele de zid la capătul vreunui coridor îngust, unde i-a şi fotografiat Dominique Tarlé, cu cablurile de la microfoane dispărând după colţ. Până la urmă am vopsit în galben cablul pentru secţiunea de alămuri. Dacă aveai ceva să le comunici, urmai cablul galben până dădeai de ei. Habar n-aveai unde naiba te afli. Era o clădire enormă. Uneori Charlie se ascundea printr-un cotlon şi trebuia să bat câte o jumătate de kilometru până la el. Dar fiindcă semăna cu o carceră subterană, lucrai cu plăcere acolo.

Băieţii au descoperit toate secretele subsolului. Vreo săptămână n-am ştiut unde îşi stabilise Charlie cartierul general, pentru că testa în fiecare noapte altă firidă. Jimmy Miller i-a sugerat să încerce capătul coridorului, dar Charlie a zis: „Sunt opt sute de metri distanţă, e prea departe, trebuie să fiu mai aproape“. A trebuit atunci să cercetăm fiecare firidă. Nu voiam să adăugăm ecou electronic dacă-l puteam evita; ne trebuia un sunet natural şi aici găseai toată gama de ciudăţenii. Am înregistrat chitara într-o încăpere cu gresie pe jos, răsucind amplificatorul spre unul din colţuri, curios să văd ce va capta microfonul. Ţin minte că am procedat aşa la „Rocks Off“ şi probabil la „Rip This Joint“. Dar oricât de ciudat ni s-a părut să înregistrăm acolo, mai ales la început, odată ce ne-am intrat în mână, după vreo săptămână sau două, a devenit ceva absolut firesc. Nici membrii trupei, nici Jimmy Miller sau inginerul de sunet Andy Johns n-au afirmat vreodată „ce fel ciudat de-a face un disc“. Totul era în regulă. Noi trebuia doar să perseverăm.

Ne apucam de înregistrat pe la sfârşitul după-amiezii şi terminam pe la cinci-şase dimineaţa. Deodată se crăpa de ziuă, iar eu aveam ambarcaţiunea mea. Coboram treptele care duceau direct din pivniţă la ponton. Ce-ar fi s-o tăiem cu Mandrax în Italia pentru micul dejun? Săream pur şi simplu la bord, eu, Bobby Keys, Mick, oricine avea chef să ni se alăture. De cele mai multe ori ne duceam la Menton, un orăşel italian devenit francez graţie capriciilor unui tratat, iar uneori mergeam şi mai departe, spre Italia propriu-zisă. Fără nici un paşaport, treceam de Monte Carlo sub razele soarelui ce se înălţa tot mai sus, cu muzica răsunându-ne în urechi. „Ia un casetofon şi pune ce-am înregistrat adineauri, a doua variantă.“ Trăgeam la ţărm şi urma un delicios mic dejun italienesc. Ne plăcea cum prepară italienii ouăle şi ne plăcea pâinea lor. În plus treceam şi frontiera fără ca cineva să ştie sau să ne-mpiedice, ceea ce accentua senzaţia de libertate. Le puneam şi italienilor caseta s-o asculte, să vedem ce părere

au. Dacă picam la momentul potrivit, puteam să cumpărăm biban roşu direct de la pescari şi să-l gătim acasă.

Uneori luam prânzul la Monte Carlo. Ne opream la taclale cu gaşca lui Onassis sau cu a lui Niarchos, proprietarii iahturilor babane. Te aşteptai să-şi scoată pistoalele în orice moment. De aceea am numit albumul *Exile on Main St*. Când ne-a venit ideea, am zis c-o să prindă la americani, fiindcă acolo fiecare localitate are strada ei principală. Dar strada noastră principală era această Rivieră. Şi ne aflam în exil, aşa că suna cât se poate de autentic şi exprima tot ce aveam de spus.

Întregul litoral mediteraneean era conectat din cele mai vechi timpuri, un fel de stradă principală fără frontiere. Am vizitat Marsilia, care îşi merita pe deplin reputaţia, lucru valabil şi-n ziua de azi, nu mă-ndoiesc. Era capitala neoficială a unui ţinut ce înglobează coasta spaniolă, coasta nord-africană şi tot litoralul Mediteranei. Ca o ţară în sine, o fâşie care se întinde pe câţiva kilometri spre interior. Toţi locuitorii coastei – pescari, marinari, contrabandişti – aparţin unei comunităţi independente, care include greci, turci, egipteni, tunisieni, libieni, marocani, algerieni şi evrei. E o legătură arhaică pe care n-o pot frânge graniţele şi statele.

O ardeam prin zonă; dădeam câte o raită prin Antibes. Mai mergeam şi pe la Saint-Tropez să căscăm ochii la gagici. Bărcuţa asta făcea faţă cu brio. Avea motor puternic. Iar pe Mediterană zbori pur şi simplu când marea e calmă. Vara lui ’71 a fost una dintre acelea în care fiecare zi era perfectă. Nu trebuia să ştii să navighezi; urmăreai pur şi simplu linia ţărmului. Hărţi n-am avut niciodată. Anita a refuzat să pună piciorul la bord din cauza ignoranţei mele în materie de stânci submarine. Rămânea pe uscat şi aştepta să lansăm semnale S. O. S. după ce ni se termina combustibilul. Eu socoteam că dacă au reuşit să bage ditamai portavionul în golf, atunci sunt şi eu capabil să-mi pilotez barca. Am studiat mai atent doar acostarea, adusul navei la ponton. Ţărmul e întotdeauna periculos pentru ambarcaţiuni. Singurul moment când practicam venerabila artă a navigaţiei era acostarea. În rest, făceam cum mă tăia capul.

În portul Villefranche, care e foarte încăpător, staţiona adesea flota americană, iar într-o bună zi a apărut brusc un portavion uriaş în mijlocul golfului: o vizită de curtoazie a marinei. Toată vara se plimbau pe Mediterana fluturând din steguleţe. Pe când ne îndepărtam de ţărm am simţit o adiere puternică de marijuana dinspre hublouri. Băieţii îşi fumau minţile. Îl aveam pe Bobby Keys lângă mine. Ne-am dus să luăm micul dejun, iar la întoarcere am dat roată portavionului

şi pe punte roiau o mulţime de marinari bucuroşi că nu fuseseră trimişi în Vietnam. Iar eu conduceam micul meu Mandrax. Şi adulmecam. „Salut, băieţi, simt un miros…“ Ne-au aruncat o pungă cu iarbă. Noi în schimb le-am recomandat cele mai bune bordeluri din localitate. Cocoa Bar şi Brass Ring nu erau rele deloc.

Când venea flota în port, toate blestematele de străduţe întunecoase din Villefranche erau deodată scăldate în lumină, de parcă erai în Las Vegas. Exista o cafenea Dakota, un bar numit Nevada – alegeau tot ce suna american: „Salonul texan“. Beculeţele festive şi firmele luminoase însufleţeau oraşul. Veneau toate fufele din Nisa şi Monte Carlo şi toate târfele din Cannes. Echipajul unui portavion numără vreo două mii de oameni, excitaţi şi gata să treacă la treabă. Suficient ca să atragă toată coasta de sud a Franţei. Altfel, în absenţa marinarilor, prin Villefranche bătea vântul.

Mi se pare uimitor că muzica înregistrată în subsolul acela continuă să fie luată în seamă, dacă mă gândesc că albumul nu s-a bucurat de cine ştie ce apreciere când a ieşit pe piaţă. În 2010, după aproape patruzeci de ani, au fost incluse pe o reeditare şi toate piesele care n-au mai intrat iniţial pe *Exile on Main St*. Dacă aş fi căutat în 1971 muzică înregistrată cu patru decenii în urmă, ar fi fost aproape nedigerabilă. Cel mult nişte Louis Armstrong timpuriu sau Jelly Roll Morton. Presupun că atunci când intervine şi un război mondial se schimbă perspectiva.

„Rocks Off“, „Happy“, „Ventilator Blues“, „Tumbling Dice“ şi „All Down the Line“ – toate sunt pe cinci corzi, cu acordaj deschis. Începeam să-mi consolidez semnul distinctiv. Le-am compus în câteva zile pe toate. Dintr-odată, graţie chitarei cu cinci corzi, melodiile păreau să curgă de la sine. Prima oară aplicasem această tehnică la „Honky Tonk Women“, cu vreo doi ani în urmă, şi mi s-a părut ceva interesant. Apoi a venit „Brown Sugar“, ieşită pe piaţă în luna în care am părăsit Anglia. Când ne-am apucat să lucrăm la *Exile* eu începusem să învăţ tot felul de figuri noi, cum să execut acorduri minore sau suspendate. Am descoperit că instrumentul devine şi mai interesant dacă-i adaugi un capodastru. Îţi limitează drastic spaţiul de manevră, mai ales dacă-l plasezi pe tasta a cincea sau a şaptea, dar produce totodată un timbru anume, o rezonanţă imposibil de obţinut pe alte căi. Trebuie să ştii însă când e cazul să-l foloseşti şi când nu.

La compoziţiile lui Mick nu porneam din start pe cinci corzi. Începeam cu o chitară acordată normal, ca să învăţ

melodia şi s-o testez în stil clasic. Iar dacă Charlie accelera puţin ritmul sau îi dădea o altă tentă, ziceam: Ia stai s-o încerc un pic pe cinci corzi, să văd cum i se modifică structura. Fireşte că în felul acesta simplifici sunetul, limitându-te la ceva prestabilit. Dar odată ce dai peste rifful potrivit, cum a fost cu „Start Me Up“, ai deja melodia. Am auzit milioane de trupe care încercau să cânte „Start Me Up“ pe acordaj normal. Nici o şansă, prieteni.

Am adus cu noi la Nellcôte o grămadă de materiale la care lucram de ceva vreme. Eu lansam titlul sau ideea. „Asta se cheamă «All Down the Line», Mick. *I hear it coming, all down the line*… Preia tu de-aici.“ Zilnic îmi veneau câte două idei de melodii. Una ieşea, alta nu. Mick scria textele într-o cadenţă fenomenală – nişte versuri rock'n-roll foarte meşteşugite, cu tot soiul de fraze şi repetiţii savuroase. „All Down the Line“ se trage direct din „Brown Sugar“, pe care a compus-o el. În general trebuia să vin cu riffuri şi idei care să-l incite pe Mick. Să-i ofer cântece potrivite. Să sune bine pe disc, dar să le poată cânta şi pe scenă. Eu eram măcelarul care tranşează bucăţile. Şi uneori nu-i plăceau. Nu i-a plăcut, de pildă, „Rip This Joint“ – i s-a părut prea rapidă. Cu „Rip This Joint“ am stabilit un fel de record mondial în materie de tempo, deşi între timp s-ar putea să-l fi depăşit odată. Posibil să fi reuşit Little Richard ceva mai rapid, dar în orice caz nimeni nu căuta să bată vreun record. Câteva titluri de melodii care n-au mai încăput pe album sună ciudat: „Head in the Toilet Blues“, „Leather Jackets“, „Windmill“, „I Was Just a Country Boy“, „Dancing in the Light“. Asta trebuie să fi fost a lui Mick. „Bent Green Needles“, „Labour Pains“, „Pommes de Terre“ – doar eram în Franţa atunci.

Am compus „Torn and Frayed“, pe care n-am cântat-o prea des şi care prezintă o oarecare relevanţă:

Joe's got a cough, sounds kinda rough
Yeah, and the codeine to fix it
Doctor prescribes, drugstore supplies
Who's gonna help him to kick it?[2]

În afară de „Sister Morphine“ şi de unele referiri pasagere la cocaină, n-am scris de fapt niciodată cântece despre droguri. Mai apăreau pe ici, pe colo prin melodii, ca-n viaţă, dar atât. Mereu au circulat zvonuri şi legende despre piesele noastre: pentru cine le-am scris, despre ce e vorba de fapt. „Flash“ ar fi, cică, despre heroină, şi pot înţelege conotaţia, aluzia la „Jack“ – numai că „Jumpin' Jack Flash“ nu are nici o treabă cu heroina. Miturile sunt însă rezistente.

Indiferent ce scrii tu acolo, se va găsi întotdeauna cineva care să interpreteze altfel, să vadă mesaje oculte ascunse în text. Aşa apar teoriile conspiraţiei. O mierleşte unul. Doamne! Pe cine-o să mai dea vina acum? Când tipul a căzut pur şi simplu din picioare! Forţa unei conspiraţii reuşite constă în secretul total; absenţa probelor o menţine în viaţă. Nimeni nu va afla vreodată dacă eu chiar mi-am schimbat sau nu sângele. În cazul ăsta nici nu mai e nevoie de dovezi, sau, dacă treaba asta nu s-a întâmplat, de dezminţirile mele. Dar citiţi în continuare şi poate veţi afla. De mulţi ani ezit să abordez cinstit această chestiune arzătoare.

„Tumbling Dice“ probabil are o legătură cu tripoul în care se transformase Nellcôte – cărţi de joc şi rulete peste tot. Monte Carlo se afla la doi paşi. Bobby Keys şi băieţii s-au şi dus acolo de vreo două ori. Jucam barbut. Îl creditez pe Mick cu „Tumbling Dice“, dar piesa a evoluat dintr-o variantă mai veche, care se intitula „Good Time Women“. Câteodată ai toată linia melodică, ai un riff superb, dar îţi lipseşte subiectul. E suficient să-l auzi din celălalt colţ pe unul povestind: „Ce-am mai aruncat zarurile aseară…“ şi s-a născut melodia. *You got to roll me*[3]. Melodiile sunt nişte chestii ciudate. Înşiruiri de note modeste. Dar şi când prind, prind. În cazul celor mai multe cântece pe care le-am compus, vă spun sincer, simţeam un gol enorm care aştepta să fie umplut; melodia asta ar fi trebuit scrisă acum câteva secole. Cum de n-a revendicat nimeni spaţiul acela? Jumătate din timp cauţi golurile neastupate de alţii. Şi-ţi spui: nu-mi vine să cred că au ratat ditamai gaura. Era atât de evidentă. Chiar sub nasul tău! Eu mă ocup de aceste gropi.

Astăzi îmi dau seama că *Exile* a fost realizat în condiţii foarte haotice şi cu nişte mijloace tehnice inovatoare, dar nu asta ne preocupa pe-atunci. Cea mai presantă chestiune era: avem melodiile şi sunetul potrivit? Restul conta mai puţin. O mulţime de înregistrări de-ale mele se termină cu: „Gata, am secat. Mă opresc aici deocamdată“. Dar dacă ai mingea la picior şi toţi te privesc, curioşi să vadă ce urmează, ajungi să te surprinzi pe tine însuţi. Te aşezi acolo cu spatele la perete – legaţi-mă la ochi, o ultimă ţigară şi să-i dăm drumul. Nu-ţi vine nici ţie să crezi de ce eşti capabil înainte să mori. Mai ales când ceilalţi îşi închipuie că ştii exact unde vrei să ajungi, iar tu de fapt orbecăi şi n-ai habar. În astfel de situaţii nu trebuie să te-ndoieşti de tine. Ceva o să iasă. Vii cu un vers, adaugi o linie melodică şi vor urma apoi şi altele. La asta se presupune că te pricepi. Nu la asamblat avioane Spitfire.

Poate că uneori puneam cornul în pernă pe la zece dimineaţa, asta dacă era să mă mai culc, şi mă trezeam în jur de patru după-masa, poate şi mai târziu. Oricum, nu venea nimeni înainte de asfinţit. Aveam aşadar vreo două ore la dispoziţie să mă gândesc ori să ascult înregistrările din noaptea precedentă, ca să-mi aduc aminte unde rămăsesem. Sau, dacă terminasem o piesă, trebuia să decid ce vom face după ce apăreau şi ceilalţi un pic mai târziu. Şi mă cuprindea panica dacă n-aveam nimic să le ofer. Băieţii parcă îşi închipuiau că materialul pică din cer, când totul venea de fapt de la mine sau Mick. Urmărind documentarul despre *Exile* ai impresia că stăteam şi improvizam ore-n şir în buncăr până să găsim ceva, până eram pregătiţi să înregistrăm, de parcă aşteptam vreun semn de sus. Aşa reiese din film şi poate că aşa s-a şi întâmplat câteodată, dar întrebaţi-l pe Mick. Ne priveam îngrijoraţi: ce le dăm astăzi? Cu ce muniţie-i servim, frate? Fiindcă ştiam că oamenii o să fie mulţumiţi doar atâta vreme cât aveau ce să cânte. Probabil că uneori ne-am mai lăsat şi pe tânjeală şi am decis să reluăm ce făcusem în ziua precedentă. Dar în general şi eu şi Mick ne simţeam mereu datori să propunem o melodie nouă, un riff sau o idee proaspătă, chiar două pe cât posibil.

Eram foarte prolifici. Ni se părea imposibil să nu fim în stare să creăm ceva nou în fiecare zi sau măcar o dată la două zile. Cu asta ne ocupam, şi chiar dacă era doar scheletul unui riff, aveam pe ce să brodăm, iar apoi, căutând sonoritatea adecvată sau străduindu-ne să cizelăm rifful, melodia prindea contur ca prin farmec. Odată puse la punct primele acorduri şi schiţat ritmul, te poţi concentra la detalii: avem nevoie de o secţiune contrastantă pe la mijlocul piesei? Trăiam de azi pe mâine. Nu pregăteam nimic dinainte. Dar n-avea importanţă; asta înseamnă rock'n-roll. Porneşti de la scheletul unui riff, bagi tobele şi vezi ce iese. Privind în urmă, tocmai spontaneitatea făcea procesul interesant. N-aveai timp să analizezi prea mult, să treci cu plugul şi a doua oară. Se reducea la: „Uite-aşa vine treaba şi vedem noi ce scoatem de-aici". Atunci înţelegi că pentru o trupă bună e suficientă o mică scânteie, ca până la finalul serii să rezulte ceva minunat.

Ne mai şi seca inspiraţia. Am scos „Casino Boogie" când eu şi Mick eram storşi. El se uită întrebător la mine şi eu fac: habar n-am. Şi-n clipa aia îmi amintesc vechea metodă a lui Bill Burroughs. Ia să decupăm nişte titluri din ziare şi câteva pagini din cărţi, să le aruncăm pe jos şi să vedem ce iese. E clar că n-avem dispoziţia necesară să scriem o piesă aşa cum procedăm de obicei, aşa că hai să folosim altă metodă. Pentru „Casino Boogie" a funcţionat. Sincer să

fiu, mă mir că n-am mai practicat-o de-atunci. Dar în ziua aia eram disperaţi. O frază se naşte din alta şi dintr-odată totul capătă sens. Chiar dacă fragmentele n-au nici o legătură între ele, le uneşte atmosfera, ceea ce până la urmă e o definiţie adecvată pentru orice text de muzică pop sau rock.

Grotesque music, million dollar sad
Got no tactics, got no time on hand
Left shoe shuffle, right shoe muffle
Sinking in the sand
Fade out freedom, steaming heat on
Watch that hat in black
Finger twitching, got no time on hand.[4]

Ţin minte că Charlie m-a cam descumpănit când a decis să se mute la trei ore distanţă. Mi-ar fi plăcut să-l am la îndemână, să-l pot suna şi să-i zic: mi-a venit o idee. Treci pe la mine? Însă locul unde a ales să trăiască, după principiile sale, se afla la vreo două sute de kilometri, în provincia Vaucluse, la nord de Aix-en-Provence. Aşa că venea la Nellcôte de luni până vineri şi îl aveam atunci la dispoziţie, dar mi-ar fi prins bine un pic mai mult de-atât. Iar Mick petrecea o groază de timp la Paris. Singurul lucru de care mă temeam în perioada când lucram la *Exile* era ca nu cumva băieţii să-şi piardă concentrarea, locuind aşa de departe. Când reuşeam să-i adun, le ceream să fie permanent disponibili. Nu mai locuisem până atunci în acelaşi loc unde munceam, însă aşa stând lucrurile, le-am spus: fraţilor, obişnuiţi-vă cu situaţia. Poftim, fir-ar să fie, îmi pun şi casa la bătaie. Dacă eu pot, atunci străduiţi-vă şi voi şi veniţi mai aproape. Dar Charlie, nu şi nu. El are o fire de artist. Nu concepe să-şi petreacă vara pe Coasta de Azur. Prea multă vânzoleală, prea multă vorbărie. Şi-l înţeleg perfect. Charlie e genul care preferă litoralul în plină iarnă, când e oribil şi pustiu. Şi-a găsit bârlogul ideal, care nu se afla pe malul mării şi în nici un caz nu era la Cannes, Nisa, Juan-les-Pins, Cap Ferrat sau Monte Carlo. Lui Charlie i se strepezesc dinţii când aude de locuri dintr-astea.

Un exemplu sublim de melodie aterizată din neant este „Happy“. Am făcut-o într-o după-amiază şi ne-a luat doar patru ore cap-coadă. La prânz nu exista, iar la ora patru o aveam trasă pe bandă. Nu e o înregistrare Rolling Stones decât cu numele. De fapt, iniţial au fost doar Jimmy Miller la tobe şi Bobby Keys la saxofon-bariton. Ulterior am adăugat eu bass şi chitară. Stăteam acolo aşteptându-i pe ceilalţi ca să începem munca efectivă, care urma să dureze toată noaptea,

şi ce ne-am zis? Dacă tot suntem aici, hai să vedem, poate ne iese figura. Tocmai compusesem linia melodică. Aveam ceva material, aveam starea necesară, totul era pregătit şi-am hotărât să ne-apucăm de lucru, urmând s-o mai periem ulterior cu băieţii. Eu am decis să merg cu *slide* pe cinci corzi şi melodia s-a născut pe negândite. Pur şi simplu. Până să ajungă ei, era gata. Odată ce ţi-a ieşit, o laşi să-şi ia zborul.

Well, I never kept a dollar past sunset
Always burned a hole in my pants
Never made a school mama happy
Never blew the second chance, oh no
I need a love to keep me happy.[5]

M-a lovit inspiraţia pe loc, parcă mi se revărsau vorbele din gură. Când compui chestii dintr-astea, nu trebuie decât să iei microfonul şi să-i dai drumul. Sigur iese ceva. Am scris versurile pentru „Happy“, dar zău că nu ştiu de unde mi-au venit. *Never got a lift out of Learjet / When I can fly way back home*[6]. Aliteraţii pure, încercând să leg o poveste. Trebuia să existe un simulacru de intrigă, deşi în multe piese de-ale mele cu greu găseşti vreuna. Dar în cazul de faţă sunt lefter şi se înserează. Aş vrea să ies undeva, dar n-am o para chioară. Sunt terminat dinainte să-ncep. Am nevoie de iubire ca să fiu fericit, fiindcă iubirea adevărată nu costă! Nu trebuie să plăteşti pentru ea. Am nevoie de iubire ca să fiu fericit, pentru că am cheltuit toţi prăpădiţii de bani, nu mai am o leţcaie, se lasă întunericul şi mi-ar plăcea să petrec, dar îmi bate vântul prin buzunare. Aşa că am nevoie de dragoste ca să fiu fericit. Baby, baby, n-ai vrea tu să mă faci fericit?

Fericit aş fi fost dacă şi alte melodii s-ar fi născut la fel ca „Happy“: „Uite-aşa începe“. Piesele mari se scriu singure. Tu doar te laşi dus de nas, sau de urechi. Şpilul e să nu intervii prea mult. Lasă deoparte raţiunea. Lasă tot deoparte, doar urmeaz-o şi vezi unde te duce. Tu n-ai de fapt nici un cuvânt de spus şi deodată te trezeşti că e acolo: „Aha, ştiu cum continuă“ şi nu-ţi vine să crezi, pentru că aveai impresia că nimic nu pică din cer. Te şi gândeşti: de unde-oi fi şutit-o? Dar nu, nu, e originală – mai originală de-atât n-ai să găseşti. Şi-ţi dai seama deodată că melodiile se compun singure; tu eşti doar un vehicul.

Nu vreau să zic că n-aş fi trudit. Unele cântece chiar ne-au lăsat laţi. Câteva sunt deja vechi de treizeci şi cinci de ani şi încă nu le-am finisat. Poate compui melodia, dar asta nu-i tot. Apar alte întrebări: ce gen de sunet, ce tempo şi ce gamă

se potrivesc? Şi place cu adevărat tuturor? La „Tumbling Dice“ mi-au trebuit câteva zile ca s-o fac să sune cum trebuie. Îmi amintesc cum am lucrat mai multe după-amieze la *intro*-ul acela. Când asculţi muzica, nu-ţi poţi da seama cât calcul intră acolo şi câtă improvizaţie. N-ai cum să improvizezi permanent. Rămâne de văzut cât calcul îţi permiţi să introduci. E mai degrabă aşa, decât invers. Fiara trebuie îmblânzită într-un fel sau altul. Dar cum? Cu uşurelul sau cu biciul? Eu te-am făcut, eu te distrug; stai, că te bag într-o viteză de două ori mai mare decât când te-am scris! Aşa se interacţionează cu melodiile. Discuţi cu ele. „Nu eşti gata până nu-ţi spun eu că eşti gata, pricepi?“ Aiureli din astea. „Nu, nu trebuia s-o apuci *într-acolo*.“ Sau uneori îţi ceri scuze: „Îmi pare rău c-am făcut asta. Desigur, nu aşa trebuia procedat“. Sunt creaturi tare ghiduşe melodiile. Nişte copilaşi.

Dar muzica trebuie să vină din inimă. Niciodată n-a fost nevoie să stau prea mult pe gânduri. Luam chitara în mână sau mă aşezam la pian şi lăsam ideile să se apropie. Întotdeauna apărea ceva. Sau, dacă nu, cântam piesele altora. Şi niciodată n-am ajuns să-mi spun: acum o să compun o melodie. Absolut niciodată nu s-a întâmplat aşa. Când am descoperit prima oară că pot să compun, m-am întrebat dacă-s capabil să mai scriu şi altele. Apoi m-am pomenit că-mi curg dintre degete ca nişte şiraguri de perle. Nu mi-a fost niciodată greu să compun. E pură plăcere. Şi un dar minunat, pe care nu ştiam că-l posed. Mă surprinde şi-acum.

La un moment dat, prin iulie, Gram Parsons a venit la Nellcôte împreună cu Gretchen, tânăra lui logodnică. Lucra deja la piesele primului său album solo, *GP*. Eram deja prieteni de vreo doi ani şi simţeam că omul pregăteşte ceva remarcabil. De fapt a revoluţionat country-ul şi n-a mai apucat s-o constate. Şi-a înregistrat primele capodopere alături de Emmylou Harris, un an mai târziu: „Streets of Baltimore“, „A Song for You“, „That’s All It Took“, „We’ll Sweep Out the Ashes in the Morning“. De fiecare dată când ne întâlneam, cântam. Cântam tot timpul; compuneam chestii. După-amiaza lucram împreună, interpretam melodii de Everly Brothers. Mi-e greu să descriu cât de profundă era dragostea lui Gram pentru muzică. Practic, pentru asta trăia. Şi nu doar muzica lui, ci muzica în general. Semăna cu mine, se trezea cu George Jones, se-ntorcea pe partea cealaltă şi se trezea de data asta cu Mozart. Am învăţat atâtea lucruri de la Gram, cum să adaptez melodiile şi versurile ca să sune ca-n Bakersfield, cu totul diferit faţă de stilul siropos din

Nashville – după tradiţia lui Merle Haggard şi Buck Owens, cu texte care-şi trăgeau inspiraţia din mediul muncitoresc, al imigranţilor de la fermele şi puţurile petroliere din California, cu originile în anii ’50-’60. Toate influenţele astea country se simt şi în anumite piese Stones. Se pot auzi în „Dead Flowers“, „Torn and Frayed“, „Sweet Virginia“ şi „Wild Horses“, pe care i-am oferit-o lui Gram s-o includă pe albumul *Burrito Deluxe* al trupei Flying Burrito Brothers, înainte s-o înregistrăm noi.

Gram şi cu mine aveam o grămadă de planuri, sau cel puţin mari speranţe. Colaborezi cu un om aşa de talentat şi te gândeşti: avem atâţia ani înainte, frate, nu-i nici o grabă, nu arde nicăieri. Putem să facem nişte chestii fabuloase. Şi te aştepţi ca lucrurile să evolueze. Stai să trecem şi de sevrajul ăsta şi-o să vezi ce chestii tari scoatem. Ne închipuiam c-avem tot timpul din lume la dispoziţie.

Mick nu-l înghiţea pe Gram Parsons. Mi-a luat multă vreme să mă prind de ceva ce pentru ceilalţi era evident. Mi-au povestit ulterior cum îl şicana Mick pe Gram, cum se dădea la Gretchen ca să-l streseze, dându-i foarte clar de înţeles că nu-i bine-venit. Stanley Booth şi-l aminteşte pe Mick comportându-se ca o „tarantulă“ în preajma lui Gram. I se părea că-l trădez de vreme ce cânt şi compun cu altcineva, chiar dacă nu s-a exprimat niciodată în termenii ăştia. Iar eu nici nu sesizam ce se întâmpla atunci. Consideram că-mi lărgesc cercul de prieteni, cunosc lume nouă. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Mick să ni se alăture şi să cânte cu Gram. În prezenţa lui Gram nu-ţi doreai să faci nimic altceva. Melodie după melodie, asta era tot.

Gram şi Gretchen au plecat din cauza atitudinii ostile, dar trebuie spus că nici Gram nu se găsea într-o formă prea grozavă. Nu-mi amintesc prea clar împrejurările plecării lor. Eu mă izolasem de melodramele din locuinţa suprapopulată.

Nu mă-ndoiesc, privind în urmă, că Mick era foarte gelos pe prietenii mei de sex masculin. Şi nu mă-ndoiesc că pentru el erau o problemă mai gravă decât femeile sau orice altceva. Mi-a trebuit multă vreme ca să pricep că Mick o să-i trateze pe toţi prietenii mei cu răceală sau o să-i privească cu suspiciune. Toţi tipii de care m-am apropiat sfârşeau prin a-mi spune, mai devreme sau mai târziu: „Am impresia că Mick nu mă suportă“. Eu şi Mick am fost foarte apropiaţi şi am trecut prin multe împreună. Dar are într-adevăr o latură posesivă ciudată. Eu am avut doar o bănuială vagă, însă alţii mi-au confirmat-o. Mick ar vrea să n-am alţi prieteni în afară de el. Poate că acest exclusivism are legătură cu propria lui mentalitate defensivă. Sau poate are impresia că astfel mă

protejează: „Ce vrea tâmpitul ăla de la Keith?“. Dar, ca să fiu sincer, nu-mi dau seama exact despre ce-i vorba. Îi deturna sau încerca să-i deturneze pe toţi cei care considera el că se apropie prea tare de mine, de parcă n-ar fi fost vorba de prieteni, ci de iubite.

Dar oare s-a simţit Mick marginalizat, atunci, cu Gram? La momentul respectiv nu m-aş fi gândit. Era un permanent du-te-vino, cunoşteai lume nouă, încercai lucruri noi. Nu ştiu dacă Mick ar fi de acord cu această afirmaţie, însă am impresia că el îşi închipuia că-i aparţin. Iar eu nu vedeam deloc lucrurile aşa. Mi-au trebuit mulţi ani şi ca să iau în considerare această idee. Fiindcă ţin mult la omul ăsta; am rămas buni amici. Dar nu-i deloc uşor să-i fii prieten.

Majoritatea tipilor pe care îi cunosc sunt nişte tâmpiţi, am prieteni buni tâmpiţi rău de tot, dar asta nu-i relevant. Prietenia n-are nimic de-a face cu asta. Contează să te simţi bine cu celălalt, să poţi discuta verzi şi uscate fără să ai sentimentul că există o distanţă. Prietenia înseamnă micşorarea distanţei dintre oameni. Asta-i pentru mine prietenia, unul dintre cele mai importante lucruri de pe lume. Mick se fereşte să aibă încredere în oameni. Eu îţi acord tot creditul atâta vreme cât îmi dovedeşti că-l meriţi. Probabil că-n asta constă marea diferenţă dintre noi. Nu ştiu cum să descriu altfel situaţia. Cred că are de-a face cu faptul că el e Mick Jagger şi cu felul în care el se confruntă cu faptul că e Mick Jagger. Nu poate ieşi nici o clipă din rolul lui Mick Jagger. Poate că vorbeşte maică-sa prin el.

Bobby Keys s-a mutat într-un apartament nu departe de Nellcôte, provocând acolo ceva tărăboi când şi-a aruncat mobila pe fereastră, într-un acces de personalitate tipic texan. Dar l-a deprins curând frumoasa Nathalie Delon cu uzanţele franţuzeşti. Ea locuia la Bianca după nuntă, tot undeva prin zonă. L-am rugat pe Bobby să-mi povestească ce s-a întâmplat după ce s-au cunoscut, şi el îşi amintea totul de parcă s-ar fi petrecut ieri.

> **Bobby Keys:** Nu ştiu de ce rămăsese ea acolo. Probabil se ascundea. Mick avea o casă la nord de Nisa, unde stătea cu Bianca, iar eu mă duceam la ei s-o vizitez pe Nathalie, cu noua mea motocicleta. Eu şi Mick ne cumpăraserăm amândoi motociclete. El şi-a luat modelul 500, sau 450, sau care dracu’ era, dar mie mi-au căzut ochii pe 750, care avea şapte cilindri şi patru ţevi de eşapament. „Dă-mi-o pe asta, prietene. Îmi trebuie patru ţevi, fiindcă

vreau să plimb o vedetă franceză de cinema!“ Rupeam Coasta de Azur cu motorul, urlând încolo şi-ncoace pe Moyenne Corniche, între Nisa şi Monaco, Nathalie aproape despuiată, cu vreo două batistuţe pe ea, eu cu o erecţie beton şi cu rezervorul plin! Rock’n-roll, frate, mai bine de-atât nu se poate! Porneam la drum şi ne îndepărtam de litoral, prin sătucurile franţuzeşti, cu o sticlă de vin şi un sandviş, iar Nathalie mă învăţa franceza. Astfel de amintiri îţi rămân pentru tot restul vieţii, cum colindam noi drumurile de ţară prin Franţa. Ne potriveam de minune. Ea era foarte amuzantă în felul ei liniştit şi ne mai înţepam în fund unul pe altul cu o seringă, aşa un picuţ. Parcă nimeriserăm într-un Disneyland pentru adulţi. Ce femeie superbă! Mi-a furat inima. O iubesc şi acum. Păi, cum altfel?

Trebuie precizat că Bobby era însurat atunci, deşi nu pentru mult timp, cu una dintre numeroasele sale soţii, care îl aştepta acasă cât el îşi trăia idila cu Nathalie. Cred că Bobby a doborât nişte recorduri conjugale lipsind de-acasă patru nopţi la rând, în timp ce toţi îi turnau nevestei diverse gogoşi.

Însă povestea lor de dragoste s-a sfârşit brutal peste câteva luni, când Nathalie l-a anunţat pe Bobby că totul s-a terminat şi că nu trebuie s-o mai sune sau să încerce s-o mai caute vreodată. Asta i-a frânt inima lui Bobby; nu mai fusese vreodată respins în felul acesta, fără nici o explicaţie, de cineva aşa apropiat. Misterul a persistat zeci de ani, până recent, când un ziarist care cunoştea bine cazul i-a explicat lui Bobby că ar fi fost prea periculos ca Nathalie să se afişeze în public cu el. Fiul ei, Anthony, era deja păzit de bodyguarzi; pe Nathalie o veghea poliţia. Nimeni nu ştia cine l-a ucis pe bodyguardul cu care se culcase Nathalie; de-atunci o hărţuiau permanent amicii lui iugoslavi. Bobby şi-a amintit că ea îi pomenise ceva despre primejdie, însă lui i-a intrat pe-o ureche şi i-a ieşit pe cealaltă. Ziaristul i-a explicat: „Dacă Nathalie ţinea la tine, n-avea cum să continue idila“. Pentru Bobby a fost o veritabilă revelaţie. Locuia la mine în perioada aceea şi, când a coborât la micul dejun a doua zi, se simţea minunat, îi era recunoscător lui Nathalie pentru că-l protejase şi se bucura că ea nu i-a dezvăluit cum stau de fapt lucrurile, fiindcă atunci ar fi reacţionat la modul: „Cine se cred nenorociţii ăştia de franţuzoi? Păi io-s din Texas, îi halesc cu fulgi cu tot!“ – ca să-l citez –, dar n-ar fi mers o astfel de abordare. Bobby a supravieţuit şi şi-a vărsat amarul

în multe alte piese ca „Brown Sugar“, dar a continuat să trăiască primejdios, după cum se va vedea mai încolo.

Cum s-a creat toată muzica aceea – două melodii pe zi, compuse sub influenţa heroinei, la nişte cote ameţitoare de energie? Cu toate inconvenientele ei – n-o recomand nimănui – heroina aduce şi anumite foloase. În multe privinţe drogul netezeşte asperităţile. Odată ce ajungi să consumi regulat, poţi face faţă oricărei provocări. Provocarea noastră era să derulăm toate operaţiunile legate de Rolling Stones din această casă aflată în sudul Franţei. Aveam de realizat un album şi ştiam că dacă dăm greş, englezii câştigă bătălia. Iar în această clădire, o tabără de beduini în toată regula, mişunau permanent douăzeci sau treizeci de persoane, ceea ce pe mine nu m-a deranjat niciodată, pentru că sunt mai nepăsător din fire sau pentru că mă concentram, stimulat şi de drog, asupra muzicii.

O deranja în schimb pe Anita. O scotea din minţi. Ea se număra printre puţinii care vorbeau şi franţuzeşte şi nemţeşte – cu menajera noastră austriacă. Şi-a asumat prin urmare rolul vidanjorului şi îi dădea afară pe cei care dormeau pe sub paturi şi uitau să mai plece. Se iscau tensiuni, fireşte, înflorea paranoia – mi-a tot povestit aventurile din perioada ei infernală pe post de portar – şi se consumau o groază de droguri. Aveam multe guri de hrănit, iar într-o zi au venit în vizită nişte evlavioşi în robe portocalii şi s-au aşezat cu noi la masă, năpustindu-se asupra mâncării. În doi timpi şi trei mişcări au ras totul, n-a mai rămas nimic. Cât despre relaţiile cu personalul, Anita se mulţumea să-i ameninţe din pragul uşii, gesticulând, că le ia gâtul; dar o băgau de-a binelea în sperieţi cowboy-i care roiau pe lângă noi.

Jacques Grăsanul locuia la doi paşi, în bucătăria aflată în alt corp de clădire. Într-o zi s-a auzit o explozie teribilă, un bubuit înfundat colosal. Ne adunaserăm cu toţii în sufrageria spaţioasă. Şi apare brusc la uşă Jacques, cu părul pârlit şi mânjit de funingine pe faţă, ca un personaj de bandă desenată. Aruncase în aer bucătăria. A lăsat gazul deschis prea mult timp, înainte să aprindă chibritul. Ne-a anunţat că prânzul nostru s-a dus. Şi-a luat literalmente zborul prin acoperiş.

Smacul îmi calma fobiile. Era fortăreaţa care mă proteja de toate tracasările zilnice, pentru că în loc să le fac faţă preferam să mă închid şi să mă concentrez la munca mea. Puteam să bântui pe-acolo complet izolat. Fără droguri, uneori nici n-aş fi îndrăznit să intru în cameră să mă confrunt cu cine ştie ce problemă. Drogat, tratam situaţia cu aplomb,

mă descurcam de minune. Pe urmă reveneam la chitară şi terminam melodia la care lucram. Totul devenea posibil. Dar dacă eram lucid, nu ştiu de ce, mi se părea că se petrec prea multe deodată. Când te izolezi aşa, trăieşti într-o lume unde ceilalţi se conduc după ritmul soarelui şi al lunii. Se trezesc, se duc la culcare… Dacă tu întrerupi ciclul şi rămâi treaz câte patru, cinci zile, ai senzaţia că toţi ăştia care se trezesc zi de zi şi se duc la culcare sunt undeva foarte departe. Tu ai lucrat între timp, ai compus, ai înregistrat, iar ei vin direct din aşternuturi, au dormit, au mâncat! În vreme ce tu stai la birou cu chitara, cu-o hârtie şi-un stilou. „Unde dracu' aţi fost?" Ajunsesem să mă şi întreb cum să-i ajut pe bieţii oameni care sunt siliţi să doarmă zilnic.

Pentru mine timpul încetează să mai existe atunci când lucrez în studio. Percepţia mi se schimbă complet. Îmi dau seama de curgerea timpului doar atunci când cei din jur pică rupţi de oboseală. Altfel aş continua la nesfârşit. Recordul meu a fost de nouă zile. Bineînţeles, până la urmă te doboară. Dar Einstein avea dreptate în legătură cu percepţia timpului: totul e relativ.

Supravieţuirea mea nu se datorează doar calităţii superioare a drogurilor consumate. Eram foarte scrupulos şi în privinţa cantităţii. Niciodată n-am supralicitat ca să obţin un efect mai puternic. Aici greşesc cei mai mulţi. N-am fost niciodată lacom. Unii cred că dacă au ajuns la un anumit nivel, e suficient să mai ia puţin şi va creşte şi efectul. Nu e deloc aşa. Mai ales în cazul cocainei. O linie de cocaină ca lumea trebuie să te ţină în priză toată noaptea. Dar ei, nu, peste zece minute mai bagă una, apoi încă una şi tot aşa. Nebunie curată. Pentru că nu devii mai euforic. Poate că la mine e vorba de autocontrol şi poate că sunt o pasăre rară în această privinţă. Poate că aici am un avantaj faţă de alţii.

Eram un adevărat şef de şantier. Mai cu seamă în perioada aia; aveam o determinare de maniac. Dacă îmi venea vreo idee şi simţeam că e bună, trebuia s-o notez *pe loc*. Peste cinci minute riscam să se piardă. Descoperisem că uneori obţin rezultate mai bune dacă mă înfiinţez c-o falcă-n cer şi cu alta-n pământ, fără să explic din ce cauză. Scoteam mai mult de la ei. Se gândeau: hmm, nu-i a bună cu el; a cam luat-o razna, e pus pe harţă. Dar la o adică mă interesa ca ideea muzicală pe care o aveam în cap să se materializeze. Nu apelam la această şmecherie decât atunci când mi se părea necesară. Asta îmi oferea şi un răgaz de patruzeci de minute ca să mă duc la toaletă şi să-mi fac o injecţie, în timp ce ei reflectau la spusele mele.

Bănuiesc că programul de lucru era cam ciudat. Se numea „Orarul lui Keith“ şi-l cam irita pe Bill Wyman. Dar nu s-a plâns. Iniţial plănuisem să începem la două după prânz, dar nu s-a întâmplat niciodată aşa. Atunci am zis că ne apucăm pe la şase după-masa, ceea ce însemna în general unu noaptea. Pe Charlie nu părea să-l deranjeze. Pe Bill, da. Pot să-nţeleg. Mă cam jucam de-a vedeta. Dispăream la budă, mă gândeam la melodie şi-mi făceam o doză, iar peste trei sferturi de oră eram tot acolo, străduindu-mă să rezolv problema. Ar fi trebuit să le spun: băieţi, luaţi o pauză cât mă gândesc eu la asta. Dar nu făceam aşa. Eram nesimţit şi nu-mi păsa de ei.

Când îi anunţam: „Mă duc să-l culc pe Marlon“, tuturor le era clar că urmează să dispar pentru câteva ore. Andy Johns povesteşte cum stăteau el, Mick şi Jimmy Miller în capătul scărilor şi începeau: „Cine se duce să-l trezească? M-am săturat de nu mai pot“. „Eu nu mă duc acolo. De ce nu mergi tu, Andy?“ „Eu sunt prea mărunt. Serios, fraţilor, n-am cum să mă ocup eu de treaba asta.“ Tot ce pot spune este că situaţia s-a înrăutăţit în perioada turneelor de pe la sfârşitul anilor ’70, când Marlon a devenit singurul care avea dreptul să mă trezească.

Dar a mers treaba – nici eu nu prea îmi dau seama cum. Să-l lăsăm pe Andy, neobositul nostru inginer de sunet, să depună mărturie:

> **Andy Johns:** Lucram la „Rocks Off“ şi toţi ceilalţi plecaseră. Keith mi-a zis: „Mai pune-o o dată, Andy, pentru mine“. Era patru sau cinci dimineaţa, el s-a dus la culcare în timp ce se derula melodia, iar eu mi-am spus: „Excelent! Pot s-o tai şi eu acum“. Aşa că m-am întors la vila pe care Keith avusese amabilitatea s-o închirieze pentru mine şi Jim Price. N-am apucat bine să adorm şi *ţâr*, *ţâr*, *ţâr*… „Unde dracu’ ai dispărut? Mi-a venit o idee grozavă.“ Făceam o jumătate de oră cu maşina până acolo. „A, scuză-mă, Keith. Vin imediat.“ Am sărit în maşină, m-am dus înapoi şi el a mai înregistrat o nouă porţiune cu Telecasterul. Ăsta-i motivul pentru care există alternanţa aceea de două chitare pe „Rocks Off“, care mi se pare şi acum uimitoare. A tras-o dintr-o bucată. Bum! Gata. Şi mă bucur tare mult că s-a întâmplat aşa.

Apoi a plecat circul, iar eu am rămas la Nellcôte cu Anita, Marlon şi un grup restrâns până la sfârşitul toamnei,

când au început să se adune norii, culorile s-au schimbat şi cerul plumburiu prevestea furtuni. A urmat iarna, de-a dreptul jalnică, mai ales când îţi aduceai aminte de vară. Nu doar clima a devenit ameninţătoare. Aşa-numita *brigade des stupéfiants* se afla pe urmele noastre. Strângeau dovezi, adunau declaraţiile suspecţilor de serviciu despre activitatea intensă de la Nellcôte, nu doar a mea şi a cowboy-lor, ci a tuturor celorlalţi consumatori de stupefiante din grup. Ne supravegheau şi ne spionau de ceva timp, şi nu cred că le-a fost greu deloc. În octombrie ne-au călcat hoţii şi mi s-au furat mai multe chitare. Ne-am fi cărat, dar autorităţile franceze nu ne lăsau să plecăm. Ni s-a pus în vedere că suntem anchetaţi oficial, că planează o serie de acuzaţii grave asupra noastră şi va trebui să ne prezentăm în faţa unui judecător la Nisa – unde ni se vor aduce la cunoştinţă toate zvonurile şi învinuirile culese de la informatorii nemulţumiţi sau strânşi cu uşa de poliţie. Dăduserăm de mare bucluc. În Franţa practic nu există *habeas corpus*[7]; statul dispune de puteri nelimitate. Riscam să putrezim luni de zile după gratii, cât ancheta îşi urma cursul, dacă judecătorul considera că dovezile sunt suficiente, poate chiar şi dacă nu. Atunci a intrat în acţiune aparatul – încă şovăielnic la momentul acela – creat de managerul nostru, prinţul Rupert Loewenstein. Mai târziu avea să pună la punct o reţea internaţională de avocaţi, de tartori legali clasa întâi, care să ne asigure protecţia. Pentru început a reuşit să angajeze un avocat pe nume Jean Michard-Pellissier. N-ar fi putut găsi unul mai bun. Lucrase pentru de Gaulle şi tocmai fusese numit consultantul prim-ministrului Jacques Chaban-Delmas, cu care era prieten la cataramă. Mai mult, reprezentantul nostru legal era şi consilierul juridic al primarului din Antibes. Şi, de parcă n-ar fi fost de ajuns, talentatul Michard-Pellissier era prieten cu prefectul regiunii, omul care avea şi poliţia în subordine. Bună treabă, Rupert. Audierea s-a desfăşurat la Nisa, iar Rupert ne-a fost interpret. Ţin minte că la final ne-a spus că acuzaţiile poliţiei sunt „terifiante“. Totul era însă şi foarte caraghios – ca o comedie franţuzească cu Peter Sellers, un film în care detectivul bătea încet la maşină, cu un aer solemn, în vreme ce judecătorul înţelegea absolut totul pe dos. Avea certitudinea că noi conducem o reţea uriaşă de prostituţie, că drogurile sunt cumpărate şi vândute mai departe de nişte personaje sinistre care vorbesc cu accent german şi de un chitarist englez, subsemnatul. „Vrea să ştie dacă îl cunoşti pe un anume domn Alphonse Guerini.“ Sau ceva de genul acesta. „N-am auzit în viaţa mea de el.“ *„Non,*

il ne le connaît pas." Cei care ne-au turnat fuseseră nevoiţi să adauge exagerări ridicole şi tot felul de scorneli ca să facă jandarmeriei pe plac. Aşa că ieşeau la suprafaţă doar informaţii false. Loewenstein se chinuia să-i explice că nici vorbă, eu încercam să cumpăr, nu să vând, iar şarlatanii urmăreau să-mi stoarcă un preţ dublu sau triplu. Între timp s-a pus în mişcare maşinăria Michard-Pellissier. Astfel că, în loc să ne alegem cu câţiva ani de închisoare, Anita şi cu mine am scăpat ca prin urechile acului, graţie unuia dintre cele câteva compromisuri judiciare de care am beneficiat în viaţă. S-a stabilit că trebuie să părăsim teritoriul francez, cu interdicţia de a reveni până la noi ordine, însă mi se cerea să continui să închiriez Nellcôte, cu 2.400 de dolari pe săptămână, ca un fel de garanţie.

Când presa a prins de veste că Rolling Stones sunt cercetaţi pentru trafic cu heroină, a urmat o întreagă epopee; taina fusese dată în vileag. Aha, o problemă legată de heroină în trupă şi în toată industria muzicală. Au urmat bârfele tipice, cum ar fi că Anita vindea droguri minorilor; au scos o grămadă de gogoşi despre blestemăţiile care se petreceau la Nellcôte. În Franţa povestea nu s-a încheiat. Ne-am mutat la Los Angeles, dar în absenţa noastră, pe la mijlocul lunii decembrie, poliţiştii au făcut percheziţii la Nellcôte şi au găsit ce căutau, deşi le-a trebuit un an întreg ca să ne pună sub acuzare şi să emită un mandat de arestare pe numele meu şi al Anitei. Tribunalul ne-a găsit vinovaţi de posesie de droguri, ne-a amendat şi ne-a interzis pentru doi ani accesul în Franţa. Toate acuzaţiile de trafic au fost abandonate şi, în sfârşit, n-a mai trebuit să plătesc chiria la Nellcôte, mii de dolari aruncaţi pe fereastră.

Am adus din Franţa în L.A. doar materialul brut pentru *Exile*, efectiv scheletul, fără nici un *overdub*. La aproape fiecare melodie discutaserăm: aici introducem un cor, acolo ar merge să băgăm nişte gagici, la asta ne trebuie mai multă percuţie. Făceam deja planuri, dar fără să notăm ceva. În L.A. urma să îmbrăcăm scheletul cu carne. Timp de patru sau cinci luni, la începutul lui 1972, am mixat şi completat *Exile on Main St*. Îmi amintesc cum stăteam în parcarea de la Tower Records sau de la studiourile Gold Star, ori ne plimbam cu maşina pe Sunset Boulevard, aşteptând momentul precis în care DJ-ul nostru favorit urma să difuzeze o piesă inedită, pentru a putea evalua mixajul. Cum sună la radio? Ar putea fi un single? Am procedat aşa cu „Tumbling Dice", „All Down the Line" şi cu multe altele. Sunam un DJ de la KRLA şi îi trimiteam un *dub*. Cu palmele încă fierbinţi după ultima înregistrare, ne urcam în maşină şi

dădeam drumul la radio. Wolfman Jack sau un alt DJ din oraş punea melodia şi aveam acolo un tip care-l supraveghea şi avea sarcina să aducă înapoi caseta. *Exile on Main St.* a demarat lent. În opinia caselor de discuri era curată sinucidere să scoţi un dublu album, din cauza complicaţiilor legate de preţuri, de distribuţie şi toate celelalte. A fost o mişcare îndrăzneaţă din partea noastră, complet împotriva sfaturilor avizate, să ne menţinem pe poziţii şi să zicem: Aşa stau lucrurile, asta a ieşit, iar dacă albumul trebuie să fie dublu, atunci dublu să fie. Iniţial părea că ei au avut dreptate. Dar treptat s-a pus în mişcare, a prins viteză şi a tot crescut, beneficiind de nişte cronici incredibile. În orice caz, dacă nu acţionezi cu curaj, n-ajungi dracului nicăieri. Trebuie să forţezi limitele. Simţeam că fuseserăm trimişi în Franţa cu o misiune pe care o îndepliniserăm şi cel mai bine era să punem totul pe masă.

Odată ce s-a terminat, Anita şi cu mine ne-am mutat în Stone Canyon şi am reluat legătura cu Gram. Atunci l-am văzut pentru ultima oară. Era frumos în Stone Canyon, dar trebuia să facem rost şi de droguri. E o fotografie cu Gram pe motocicleta lui Harley, cu mine în spate, cu ochelari de pilot, gata să pornim la vânătoare. „Hei, Gram, încotro?“ „Prin catacombele oraşului.“ Mă ducea în nişte locuri din L.A. despre care nici n-aş fi bănuit că există. De fapt, ţin minte că mulţi dintre traficanţii la care mergeam erau gagici. Femei *junkie*, FJ cum li se mai spunea. Numai o dată sau de două ori am avut de a face cu un tip, dar majoritatea conexiunilor lui Gram erau de sex feminin. Considera că sunt mai cool şi mai disponibile decât tipii. „Am smacul, dar îmi lipsesc ustensilele.“ „A, stai că ştiu eu o tipă…“ Cunoştea nişte gagici care locuiau la Casa Dezmăţului, adică la Continental Hyatt House de pe Sunset – ieftină, foarte prizată de trupele care-şi puteau parca microbuzele în faţă. Şi dădeai acolo de câte o pipiţă frumoasă foc, super *junkie*, care-ţi împrumuta şi seringa. Asta se petrecea înainte să apară teroarea legată de SIDA. Nu exista pe-atunci.

În perioada aceea, Gram a cunoscut-o pe Emmylou Harris şi au început să iasă împreună, dar a mai durat vreun an până să înregistreze duetele alea minunate cu ea. Însă pot să pun pariu că nu ideea vocalizelor l-a atras în primul rând. Era mereu în călduri, nenorocitul. Altfel vestea proastă era că nu găseai smac ca lumea pe toată coasta de vest. Trebuia să ne mulţumim cu rahat mexican, mai pe scurt, RM. O porcărie maronie adusă din Mexic şi vândută pe stradă. Părea ceva răzuit de pe talpa pantofilor, iar uneori chiar aşa stăteau lucrurile. Trebuia s-o testezi. Încălzeai un pic într-o lingură

mai întâi, să vezi dacă se dizolvă sau nu, şi adulmecai. Degajă un miros specific când o încălzeşti. Dacă simţeai aromă de lactoză, te linişteai, fiindcă heroina adevărată se dilua cu lactoză. Însă chestia asta era densă, nu glumă. Câteodată aproape că nu trecea prin ac. Decăzusem rău.

De obicei nu aştept până mi se termină marfa de calitate. Drogurile de pe stradă erau linia roşie pentru mine. Am decis să mă las. N-am nevoie de aşa ceva. Abia dacă izbuteşte să te ţină pe linia de plutire.

Te trezeşti într-o zi că a intervenit o schimbare în program, trebuie să ajungi undeva pe nepusă masă şi îţi dai seama că primul lucru la care te gândeşti e: OK, dar cum rezolv cu drogurile? Prioritatea numărul unu de pe listă nu este lenjeria de schimb, nici chitara, ci de unde fac rost de smac? Îmi asum riscul să iau ceva cu mine? Sau notez câteva numere de telefon la care ştiu sigur că găsesc? Atunci am conştientizat prima oară, când urma să plecăm din nou în turneu. Îmi ajunsese cuţitul la os. Nu concepeam să mă pomenesc pe uscat pe undeva la dracu-n praznic. De asta mi-era cel mai frică. Preferam să scap de dependenţă înainte să pornesc la drum. Oricum e nasol să te laşi de unul singur, dar ideea de a compromite turneul din cauză că n-aş reuşi mi se părea insuportabilă.

Trebuia oricum s-o iau din loc, fiindcă îmi expirase viza de şedere în America. Venise totodată vremea ca eu şi Anita să plecăm din L.A. Ea era gravidă cu Angela. E cazul să te laşi, fetiţo. Nu cred că Anita era la fel de dependentă ca mine; ea se putea lipsi destul de bine pe-atunci. Iar Angela noastră cea viguroasă e dovada vie că riscurile asupra sănătăţii sunt nesemnificative. Anita mai lua o doză din când în când. Însă eu ajunsesem complet înrobit. Era destul de grav. Trăiam periculos. Dar nu cred că eu sau Anita ne-am îndoit vreo clipă de reuşită. Trebuia doar să acţionăm. Nu-mi amintesc să fi simţit vreo nelinişte sau teamă la gândul c-o să mă las. Trebuia să fac asta şi trebuia s-o fac imediat. În Anglia sau Franţa nu se putea, pentru că îmi interziseseră accesul, prin urmare ne-am îndreptat spre Elveţia.

M-am îmbuibat bine înainte să urcăm în avion, fiindcă ştiam că voi ateriza direct în sevraj, fără nici o posibilitate de aprovizionare în Elveţia. A fost destul de crâncen. Când am ajuns acolo eram foarte confuz. Nu mai ţin minte, dar m-au dus cu ambulanţa de la hotel la clinică. June Shelley, care se ocupase de afacerile noastre la Nellcôte şi supraveghea şi derularea acestei operaţiuni, a scris în memoriile ei că avea impresia că-mi voi da duhul în ambulanţă; cel puţin aşa părea. Nu-mi amintesc mare lucru; mă tot trambalau încolo

şi-ncoace. Duceţi-mă la destinaţie, să isprăvim odată şi să scap şi de porcăria asta. Îndopaţi-mă cu calmante, să dorm cât s-o putea de mult din cele şaptezeci şi două de ore de iad.

De dezintoxicarea mea s-a ocupat un anume dr. Denber, de la o clinică din Vevey. Era american. Arăta a elveţian, mereu proaspăt ras, cu nişte ochelari fără rame, cu un aer Himmlerian; vorbea cu un accent din Vestul Mijlociu. Drept să spun, tratamentul doctorului Denber nu mi-a folosit la nimic. Şi era şi-un bulangiu dubios. Aş fi preferat-o mai degrabă pe Smitty, infirmiera lui Bill Burroughs, cucoana aia bătrână şi păroasă. Însă doctorul Denber era singurul vorbitor de engleză. Nu m-am putut opune. Când ai un tip în sevraj, faci ce vrei cu el.

Chiar n-am idee ce-şi închipuie lumea că înseamnă sevrajul. E o chestie cumplită. Sigur că-i preferabil decât să te alegi cu un picior sfârtecat în tranşee. Sau să mori de foame. Dar nu-şi doreşte nimeni să treacă prin asta. Tot corpul ţi se întoarce pe dos şi se războieşte cu el însuşi timp de trei zile. Ştii că-n trei zile o să-ţi treacă. Dar sunt cele mai lungi trei zile pe care ţi-a fost dat să le trăieşti vreodată, şi te întrebi de ce te supui singur la aşa ceva când ai putea să duci o viaţă absolut normală de star rock al naibii de bogat. Când colo, tu borăşti şi te urci pe pereţi. De ce să-ţi faci una ca asta? Nu ştiu. N-am un răspuns nici acum. Te mănâncă pielea, îţi bolborosesc maţele, nu-ţi poţi controla membrele care se smucesc şi se mişcă în toate direcţiile, vomiţi şi te caci pe tine în acelaşi timp, îţi iese heroina şi pe nas, şi pe ochi. Orice om întreg la minte, când trece prima dată prin aşa ceva, trebuie să recunoască: „Sunt dependent“. Dar asta n-o să-l împiedice s-o facă din nou, oricât o fi el de întreg la minte.

La doi paşi de clinica unde eram internat, Anita a născut-o pe fiica noastră, Angela. Aveam o chitară la mine şi, după ce am scăpat de chinuri, am compus „Angie“ într-o după-amiază, aşezat în pat, pentru că puteam în sfârşit să-mi mişc din nou degetele şi să le pun unde trebuie, nu-mi mai venea să murdăresc patul, nu mă mai urcam pe pereţi şi nu mă mai zbăteam ca un dement. Fredonam acolo: „Angie, Angie“. Nu era despre cineva anume; era doar un nume, cum ai cânta „Ohhh, Diana“. Când am scris „Angie“ nu ştiam că pe Angela o s-o cheme aşa. Pe vremea aceea aflai sexul copilului abia când venea pe lume. De fapt, Anita i-a pus numele Dandelion[8]. Am botezat-o şi Angela pentru că s-a născut într-un spital catolic, iar cei de acolo au insistat să-i

punem şi un nume „normal“. Îndată ce-a crescut un pic, Angela ne-a pus în vedere: „Să nu-mi mai ziceţi niciodată Dandy“.

Ethan Russel

Starship, bătrânul avion al lui Bobby Sherman,
în turneul *STP* din SUA, 1972.

1. Lichior cu aromă de anason, folosit şi ca aperitiv.
2. Joe tuşeşte, pare cam grav / Mda, iar codeina care-l ajută / I-o prescrie doctorul, i-o livrează farmacia / Dar cine-l va ajuta să se lase? (engl.)
3. Trebuie să mă dai de-a dura (engl.).
4. O muzică grotescă, tristeţe de un milion de dolari / Strategia lipseşte, a intrat timpu-n sac / Lipăi cu stângul, cu dreptul abia calci / Te afunzi în nisip / Libertatea se pierde, dogoreşte căldura / Stai cu ochii pe pălăria neagră / Degetele zvâcnesc, a intrat timpu-n sac (engl.).
5. Niciodată nu mi-a rămas vreun dolar după asfinţit / Totdeauna mi s-au găurit buzunarele / Niciodată n-am făcut fericită vreo mămică / Niciodată n-am ratat a doua şansă, nu, nu / Am nevoie de iubire ca să fiu fericit (engl).
6. Nu m-am urcat niciodată într-un Learjet / Când puteam să zbor şi singur spre casă (engl.).
7. Lege care dă acuzaţilor dreptul de a-şi aştepta în libertate judecata, dacă plătesc o cauţiune.
8. Păpădie (engl.).

Capitolul 9

Pornim în marele turneu din 1972; dr. Bill îşi deschide geanta cu leacuri, iar Hugh Hefner ne primeşte la el; fac cunoştinţă cu Freddie Sessler. Ne mutăm în Elveţia, apoi în Jamaica. Eu şi Bobby Keys dăm de bucluc pe drum şi suntem salvaţi de Regele Ananasului din Hawaii. Cumpăr o casă în Jamaica; Anita e arestată şi apoi expulzată. Moare Gram Parsons, iar eu apar în topul celor care probabil că urmează. Ronnie Wood se alătură trupei.

Stones şi-au început pe 3 iunie turneul mare şi urât din 1972. E de înţeles că un tip sensibil cum e Keith avea probabil nevoie de medicaţie, dar nici una dintre chestiile astea nu era de natură să-mi ridice moralul. Eu aveam alte aşteptări. Idealismul turneului din 1969 dusese la dezastru. Turneul cinic din 1972 i-a inclus pe Truman Capote, Terry Southern (s-ar fi alăturat şi William S. Burroughs dacă Saturday Review *i-ar fi plătit onorariul cerut), prinţesa Lee Radziwill şi Robert Frank. Printre atracţiile turneului se numărau un medic ambulant, o droaie de dealeri şi de* groupies*, scene extinse cu sex şi droguri. Aş putea descrie în cele mai mici detalii blasfemiile publice şi orgiile la care am asistat şi participat de-a lungul acestui turneu, dar după ce vezi suficiente* fettuccine *vărsate pe catifeaua brocată, băltoace de urină fierbinte pe covor şi valuri-valuri de organe genitale care erup, scenele încep să se confunde între ele. Ca să zic aşa. Dacă ai văzut una, le-ai văzut pe toate. Diferenţele sunt neglijabile.*

—*Stanley Booth*, Keith: Standing in the Shadows

N-am mai luat parte la aşa ceva niciodată. Călătorisem cu destule personalităţi până atunci, dar nimeni nu era aşa egocentric… Aici, lumea exterioară parcă lipsea cu desăvârşire. Să nu ieşi

deloc, să n-ai habar în ce oraş ai ajuns… Nu mă pot obişnui în ruptul capului.
—*Robert Frank, fotograf şi regizor*, Cocksucker Blues

Turneul din ’72 a fost numit în fel şi chip, cum ar fi turneul Cocaine & Tequila Sunrise, ori *Stones Touring Party*. S-a creat o întreagă legendă în jurul său, pe linia exceselor enumerate mai sus de Stanley Booth. Eu n-am văzut nimic de genul ăsta. O fi exagerat şi Stanley, sau poate că era foarte naiv. Dar e adevărat că ajunseserăm să fim refuzaţi de toate hotelurile mai tari decât Holiday Inn. Pe atunci am început să închiriem câte un etaj întreg de hotel, interzicând accesul altora, pentru ca unii dintre noi – eu, de pildă – să poată beneficia de intimitate şi protecţie. Doar aşa ne puteam asigura într-o oarecare măsură că avem situaţia sub control când începeam să petrecem, sau cel puţin că vom fi preveniţi dacă apar probleme.

Alaiul care ne însoţea crescuse enorm. Aveam de toate, *roadies* şi tehnicieni, *groupies* şi profitori. Călătoream pentru prima oară cu avionul nostru închiriat, pe care era pictată gura cu limba scoasă. Deveniserăm o naţiune-pirat, care se deplasa pe distanţe mari sub propriul drapel, cu un cortegiu de jurişti, de măscărici şi slugi. Iar cei care dirijau aceste operaţiuni se descurcau cu o maşină de scris paradită şi sunau din hoteluri sau de la cabine publice ca să ne aranjeze concerte prin vreo treizeci de oraşe americane. O performanţă organizatorică de excepţie a noului nostru director de turneu, Peter Rudge, un general cu patru stele rătăcit printre anarhişti. N-am ratat niciodată vreun concert, deşi a fost cât pe-aci. Cel care cânta în deschidere, aproape în orice oraş, era Stevie Wonder, care abia împlinise douăzeci şi doi de ani.

Îmi amintesc că circulau tot soiul de poveşti despre Steve în perioada când cutreieram Europa alături de trupa lui minunată. Unii ziceau: „Pungaşul ăsta vede! Intrăm într-un hotel unde nu mai călcaserăm niciodată, iar el scoate cheia şi se duce glonţ la lift“. Mai târziu am aflat că învăţase pe dinafară planul hotelurilor Four Seasons. Cinci trepte aici, alte două până la lift… Nu era ceva complicat pentru el. O făcea intenţionat, ca să-i lase mască.

Formaţia mergea ca unsă în acel turneu. N-ar strica să auzim şi părerea lui Robert Greenfield, un alt scriitor care ne însoţea. Aveam atâţia scriitori pe lângă noi, încât turneul ajunsese să semene cu o campanie electorală în materie de promovare. Vechiul nostru amic Stanley Booth s-a retras,

dezgustat de noua gloată de granguri şi autori renumiţi, care alteraseră puritatea cortegiului iniţial – „Sălile de dans şi bordelurile împuţite / Şi cabinele ticsite de paraziţi“. Dar noi continuam să cântăm.

> **Robert Greenfield:** La Norfolk, Charlotte sau Knoxville, trupa pluteşte pe scenă, muzicienii se completează şi se sincronizează perfect, ca o echipă olimpică în momentele sale cele mai bune şi mai coerente. Dar numai cei care ascultă atent, ca Ian Stewart, cei din Stones şi muzicienii care-i acompaniază pot sesiza magia din aer. Toţi ceilalţi sunt preocupaţi de probleme organizatorice sau caută o cale de scăpare.

Să-i zicem dr. Bill medicului ambulant menţionat de Stanley mai sus, ca să-i dăm o sonoritate burroughsiană. Teoretic, specialitatea lui era medicina de urgenţă. Mick îşi făcea griji, pe bună dreptate, în legătură cu propria siguranţă – primea ameninţări, existau demenţi care făcuseră o fixaţie pentru el, îl aborda lumea pe stradă şi s-a întâmplat chiar să fie lovit; Îngerii îl voiau mort – şi avea nevoie de un doctor în preajmă, care să-l ţină în viaţă dacă l-ar fi împuşcat cineva pe scenă. Însă dr. Bill se afla acolo în primul rând pentru păsărici. Şi, fiindcă era un doctor tânăr şi chipeş, s-a bucurat din plin de aşa ceva.

Îşi tipărise nişte cărţi de vizită pe care scria ceva de genul: „Dr. Bill, medicul formaţiei Rolling Stones“. Se plimba prin public înainte să înceapă concertul şi împărţea vreo douăzeci-treizeci celor mai arătoase şi mai sexy gagici, chiar şi celor care veniseră cu iubitul. Pe spatele cărţilor de vizită trecea numele hotelului şi numărul camerei. Destule tipe însoţite se duceau acasă şi reveneau pe urmă singure. Îi dădeau bodyguardului cartea de vizită, iar dr. Bill ştia că, dintre cele şase-şapte fete care apar, pe una-două va reuşi să le convingă promiţându-le că le va face cunoştinţă cu noi. Plăcerea lui era să facă sex noapte de noapte. Mai avea şi o geantă burduşită cu toate substanţele de pe lume, Demerol, tot ce-ţi poftea inima. Putea să prescrie reţete în orice localitate. Obişnuiam să-i trimitem gagici în cameră şi să-i subtilizăm geanta cu medicamente. Se forma ditamai coada în cameră şi se umplea un sac de gunoi cu seringi când împărţea el Demerolul.

La Chicago ne-am confruntat cu o criză acută de camere de hotel, pe lângă problemele noastre obişnuite cu serviciile de rezervare. Se desfăşurau un congres al producătorilor de echipamente, o reuniune a reprezentanţilor McDonald’s, un

târg de mobilă, şi toate foaierele hotelurilor viermuiau de inşi cu ecusoane în piept. Aşa că Hugh Hefner s-a gândit c-ar fi amuzant să ne invite pe unii dintre noi să stăm la Vila Playboy. Cred că i-a părut rău după aia. Hugh Hefner, ce ţicnit! Am avut de-a face cu toate genurile de codoşi, de la cei mai ordinari până la cei mai sofisticaţi. Cel mai sofisticat fiind Hefner, dar tot codoş era. Ne-a primit cu braţele deschise, iar noi am rămas acolo mai bine de o săptămână. Cât era ziua de lungă, şedinţe de saună şi Iepuraşi, dar în esenţă locul e un bordel, chestie care mie chiar nu-mi place. Amintirile mele sunt însă teribil de înceţoşate. Ştiu că ne-am şi distrat pe-acolo. Ştiu c-a fost rupere. Cineva încercase să-l împuşte pe Hefner chiar înainte de sosirea noastră şi clădirea semăna cu palatul unui dictator din Caraibi, mişunau peste tot gărzi înarmate până-n dinţi. Dar eu şi Bobby ne-am ferit de toate astea, precum şi de turiştii care veniseră să ne vadă cântând la Vila Playboy, şi ne-am retras la distracţiile noastre.

Îl aveam pe doctor cu noi şi îi aduceam un Iepuraş. Târgul era aşa: „Ne laşi să luăm ce vrem din geanta ta şi ţi-o lăsăm pe Debbie“. Mă gândeam că, dacă-i bal, bal să fie; hai să mergem până-n pânzele albe. Bobby şi cu mine am mers totuşi cam departe când am dat foc băii. Bine, nu noi, ci drogurile. N-a fost vina noastră. Noi doi stăteam în budă, o budă fainã, confortabilă, şutiserăm geanta doctorului şi stăteam pe jos ca la picnic. „Oare astea ce efect or avea?“ *Bong*. Şi la un moment dat… că tot vorbim de ceaţă şi pâclă, Bobby zice: „Parcă-i cam fum aici“. Mă uit la el şi nu-l zăresc. Iar draperiile ardeau mocnit; stătea să se dezlănţuie vâlvătaia. Nici nu-l mai vedeam, dispăruse în ceaţă. „Da, mi se pare şi mie că-i cam fum.“ Reacţionam cu întârziere. Brusc auzim agitaţie la uşă şi se pornesc alarmele de incendiu, *bip*, *bip*, *bip*… „Bob, ce-i *sunetul* ăsta?“ „Habar n-am. Oare să deschidem geamul?“ Cineva striga la noi de pe coridor: „Hei, sunteţi în regulă acolo?“. „Da, frate, ne simţim minunat.“ Pe urmă individul pleacă şi noi nu prea ştim ce să facem. Ce-ar fi s-o ştergem şi să plătim pe urmă reparaţiile? N-a trecut mult şi-au început să bubuie în uşă, o armată de servitori şi indivizi în costume negre care aduceau găleţi cu apă. Au descuiat şi ne-au găsit aşezaţi pe podea, cu pupilele contractate. Le-am zis: „Puteam să rezolvăm şi singuri. Cum îndrăzniţi să daţi buzna peste noi?“. Hugh a şters-o curând după aceea şi s-a mutat în L.A.[1]

Unele dintre cele mai scandaloase nopţi ale mele pot crede că s-au petrecut cu adevărat doar fiindcă există alţi martori. Nu-i de mirare c-am ajuns un petrecăreţ renumit!

Cea mai tare petrecere, dacă e cu adevărat tare, nici nu ţi-o mai aminteşti. Îţi povesteşte lumea scurte episoade în care ai fost protagonist. „Cum, nu ţii minte că ai tras cu pistolul? Ridică un pic covorul şi uită-te la găurile alea, frate.“ Sunt cam stânjenit, mi-e ruşine. „Dar *asta* mai ţii minte? Cum ţi-ai scos puţa, agăţat de candelabru, şi întrebai cine vrea s-o înfăşoare într-o bancnotă de cinci lire?“ Nu, nu mai ţin minte nimic.

Mi-e foarte greu să explic toate dezmăţurile astea. Nu ne propuneam: Hai să tragem un chef diseară. Se întâmpla pur şi simplu. Căutam probabil uitarea, deşi nu în mod deliberat. Când faci parte dintr-o trupă, ajungi să te simţi ca-ntr-o temniţă şi, cu cât devii mai celebru, cu atât se amplifică acest sentiment. Eşti gata să te supui la orice, numai să nu mai fii tu însuţi pentru câteva ore.

Pot să improvizez când sunt inconştient. E una dintre scamatoriile incredibile la care mă pricep, din câte se pare. Încerc să păstrez legătura cu acel Keith Richards pe care-l cunosc. Dar ştiu că mai există unul care dă târcoale şi se manifestă uneori. Câteva dintre cele mai savuroase isprăvi de-ale mele s-au petrecut atunci când nu eram prezent, sau cel puţin nu în mod conştient. Continui să funcţionez, e clar, doar mi-au confirmat-o atâţia, dar ajung într-un punct, mai ales după câteva zile pe cocaină, în care pur şi simplu clachez şi am impresia că m-am prăbuşit şi că dorm, dar de fapt fac tot felul de porcării. Asta înseamnă să forţezi limitele. Dar nu mi-a zis nimeni care sunt limitele. De la un moment dat încolo ţi se rupe filmul, fiindcă te-ai dus prea departe, însă te distrezi mult prea bine, compui muzică, şi-n plus în jurul tău roiesc fufele, apoi ajungi la un party rock’n-roll cu o gaşcă de prieteni care-ţi fac din nou plinul, şi vine clipa în care comutatorul se închide, însă tu continui să te mişti. Parcă intră în funcţiune un generator de rezervă, deşi raţiunea şi memoria ţi se şterg complet. Prietenul meu Freddie Sessler ar fi avut foarte multe de zis în această privinţă, Dumnezeu să-l odihnească.

Am totuşi o amintire legată de candelabre, un incident din care am scăpat la mustaţă. L-am povestit într-un carnet, intitulându-l „O detunătură celestă“.

> *O doamnă (anonimă) căreia îi oferisem multe clipe încântătoare a ţinut neapărat să mă încânte şi ea. S-a dezbrăcat complet, s-a agăţat dintr-un salt de candelabrul uriaş, după care s-a lansat într-o suită de figuri acrobatice în timp ce fasciculele de lumină măturau orbitor încăperea. O adevărată*

încântare. Apoi, cu o agilitate de trapezistă, s-a desprins şi a aterizat pe canapea lângă mine. În acel moment, lanţurile au cedat şi candelabrul s-a făcut bucăţele pe podea. Ne-am strâns în braţe, râzând isteric sub ploaia de cristal. Pe urmă a fost şi mai încântător.

Am avut nişte meciuri cu Truman Capote, autorul romanului *Cu sânge rece*, unul dintre amicii lui Mick din grupul de celebrităţi care se ţineau după noi prin turneu, grup din care făcea parte şi prinţesa Lee Radziwill, căreia noi îi ziceam Prinţesa Ridiche, iar lui Truman îi spuneam Truby. El avea misiunea să scrie un articol pentru nu ştiu ce revistă care-l plătea generos, prin urmare pretindea că lucrează. Truby s-a văicărit şi a lansat ceva înţepături prin culise – se plângea de gălăgie ca un boşorog. Fusese doar o remarcă de poponar sclifosit, genul pe care uneori nici n-aş lua-o în seamă, dar care alteori mă calcă pe nervi. S-a întâmplat după un concert, când deja eram foarte surescitat. Trebuia să-l învăţ minte pe bulangiu. Ce-i cu atitudinea asta de newyorkez îngâmfat? Eşti în Dallas. E normal să iasă tărăboi. Ţin minte că, odată întors la hotel, am luat la şuturi uşa camerei lui Truman. O împroşcasem mai întâi cu ketchup dintr-o sticlă pescuită de pe o masă cu rotile. Hai să te văd, găozar bătrân! Ce cauţi aici? Ţi s-a făcut de sânge rece? Eşti în turneu acum, Truby! Ieşi afară şi spune-aici, pe culoar, ce ai de spus. Scos din context, sună de parc-aş fi un soi de Johnny Rotten, dar fusesem provocat.

Hilar este că Truman, cine ştie cum şi de ce, s-a cam amorezat de Bobby. După scurta sa escapadă alături de Stones, Truman a fost invitat la show-ul lui Johnny Carson, iar Johnny l-a întrebat ce părere are despre toată tevatura rock'n-roll şi despre bazaconiile la care a luat parte. „Într-adevăr, i-am însoţit pe Rolling Stones." Evident, Bobby se uita la televizor chiar atunci. Şi Johnny continuă: „Bine, povesteşte-ne câte ceva. Pe cine ai cunoscut acolo?". „O, am cunoscut un tânăr fermecător din Texas." La care Bobby, disperat: „Nu! Nu spune asta!". Şi imediat au început să-l sune pe Bobby de la Liga Gentlemenilor Texani: „Aşa deci, tu şi cu Truman…?".

Îmi amintesc concertul din Boston de pe 19 iulie 1972 din două motive. Primul e convoiul de motociclişti pus la dispoziţie de poliţia din Boston ca să ne escorteze la stadion, la scurtă vreme după ce colegii lor din Rhode Island încercaseră să ne bage la zdup. Veneam din Canada şi am aterizat la Providence şi, în timp ce ne scotoceau bagajele, eu

am aţipit rezemat de aripa unui camion de pompieri, unul din acelea frumoase şi rotunjite, de modă veche. M-a trezit brusc o explozie de căldură – un flash care s-a declanşat foarte aproape de obrazul meu. Am sărit imediat şi i-am înşfăcat aparatul. Valea! L-am şi pocnit pe fotograf. M-au arestat, iar Mick, Bobby Keys şi Marshall Chess au cerut să fie arestaţi şi pe ei. Trebuie să-i recunosc acest merit lui Mick. În ziua aceea, la Boston, portoricanilor le sărise ţandăra şi se stârnise tărăboiul în cartierul lor. Iar primarul de-acolo le-a transmis celor din Rhode Island: „Daţi-le imediat drumul derbedeilor ălora, am deja o revoltă pe cap, nu-mi mai trebuie şi una legată de Rolling Stones în aceeaşi zi“. Ne-au pus în libertate şi ne-au escortat în viteză până la Boston, cu motociclişti şi fanfară.

Celălalt eveniment important al zilei s-a întâmplat când am auzit un ciocănit în uşa camerei mele de hotel şi, deschizând, am dat ochii cu Freddie Sessler pentru prima oară. Nu ştiu cum o fi nimerit acolo, dar în epoca aceea toată lumea ajungea la mine. Între timp s-au schimbat lucrurile – nu mai suportam tevatura – dar în momentul ăla nu eram ocupat şi tipul arăta interesant. Evreu tipic, îmbrăcat cu nişte ţoale ridicole. Ce personaj! „Am ceva care o să-ţi placă“, mi-a spus. Şi a scos un flacon sigilat, de vreo treizeci de grame, de cocaină pură, din laboratoarele Merck. Marfă adevărată. „Cadou. Sunt înnebunit după muzica voastră.“ Asta-i o pulbere fină ce aproape că-şi ia zborul din sticlă când desfaci dopul, *pufff.* Îmi plăcea să trag pe nas din când în când şi până atunci, dar în afară de cocaina primită de la *junkies* englezi, găseai doar rahat de pe stradă; nu puteai să fii sigur că nu era amfetamină. Din momentul acela, o dată pe lună, Freddie mă aproviziona cu câte un flacon de cocaină pură. Nu i-o plăteam. Freddie nu voia să fie considerat „furnizor“. Nu era un dealer pe care să-l suni şi să-l întrebi: „Hei, Fred, ai nişte…?“

Relaţia noastră nu se rezuma la atât. Eu şi cu Freddie ne-am înţeles de minune din start. Era un personaj fabulos, cu douăzeci de ani mai în vârstă ca mine. Trecutul lui, chiar dacă semăna cu ceea ce trăiseră aproape toţi evreii din Polonia în timpul ocupaţiei naziste, era o poveste cu orori şi supravieţuire aproape miraculoasă. Doar trei dintre cele cincizeci şi patru de rubedenii poloneze ale lui au scăpat cu viaţă. O poveste întru câtva similară cu a tânărului Roman Polanski, silit să-şi poarte singur de grijă şi să se ascundă de naziştii care-i trimiseseră restul familiei în lagăr. Am aflat aceste detalii abia mai târziu, dar Freddie a devenit rapid un obişnuit al casei în turneu. Vreo zece-cincisprezece ani mi-a

fost ca un al doilea tată, fără să-şi dea seama probabil. Încă din prima clipă am recunoscut în el un spirit înrudit. Era un pirat, un aventurier şi un outsider, dar avea şi o groază de contacte extraordinare. Trecuse prin multe, era teribil de amuzant şi-i mergea mintea brici. A făcut de vreo cinci ori avere, a pierdut totul şi a luat-o iar de la zero – prima dată cu creioane. S-a gândit: Care-i obiectul care se consumă pe măsură ce-l foloseşti? S-a îmbogăţit din rechizite de birou. Pe urmă i-a venit altă idee, zburând vreo oră pe deasupra New Yorkului şi observând toate acele clădiri luminate. Probabil că tipul care vinde becurile face bani cu toptanul, şi-a zis. Peste două săptămâni a devenit el acela. Nişte idei foarte simple. A mai avut şi altele, nu chiar la fel de simple şi de reuşite. Venin de şarpe pentru scleroza în plăci. A băgat o groază de bani în dezastruosul proiect Amphicar, vehiculul amfibiu despre care s-a scris că „ar putea să revoluţioneze înecul“. Nu i-a prea ieşit figura. Dan Aykroyd şi-a cumpărat unul, dar cui îi mai trebuie o maşină care să traverseze prin apă, când există poduri? Freddie era un soi de Leonardo da Vinci, dar când venea vorba să conducă o afacere, mai bine lipsă. Din clipa în care-o punea pe roate, se plictisea de ea şi o lăsa baltă.

Bineînţeles că Mick, ca şi mulţi alţii, nu-l avea deloc la inimă pe Freddie. Tipul era complet imprevizibil. Probabil că Gram a produs o ruptură mai puternică între mine şi Mick decât a făcut-o Freddie, din cauză că avea legătură cu muzica. Însă Mick îl dispreţuia pe Freddie. L-a tolerat dintr-un singur motiv: dacă se lua de el, se lua de mine. Cred că Freddie şi Mick s-au distrat bine împreună de câteva ori, dar ocaziile astea au fost rare. Freddie îi făcea diverse servicii, fără ştirea mea, îi mai aducea câte-o târfă, îi ungea mecanismul. Mick lua legătura cu el când avea nevoie de ceva, iar Freddie îl servea.

Mulţi îl dispreţuiau, considerându-l bădăran, impertinent sau vulgar. Şi ce dacă? Indiferent ce credeau alţii despre el, Freddie rămâne unul dintre oamenii cei mai buni pe care mi-a fost dat să-i cunosc vreodată. De-a dreptul oribil, revoltător. Absolut exagerat, idiot câteodată, dar de nădejde. N-am cunoscut nici un alt om în care să pot avea atâta încredere, până-n pânzele albe. Şi eu pe-atunci mă purtam ca un tâmpit şi mă dedam la excese. Îl provocam pe Freddie să sară calul mai tare decât era dispus, şi îmi asum asta, dar ştiam că-i croit dintr-o stofă specială. Nu-i păsa; nu se sinchisea de nimic. Crezuse că o să moară la cincisprezece ani. „Sunt mort oricum, chiar dacă trăiesc. Tot ce-a urmat apoi e un ciubuc, chiar şi ce-a fost de rahat. Să facem tot ce putem să

transformăm rahatul în ciubuc.“ Aşa interpretam eu atitudinea lui nihilistă. La cincisprezece ani îşi văzuse bunicul, omul pe care l-a venerat cel mai tare, şi unchiul torturaţi şi apoi executaţi de doi ofiţeri naziști, ziua-n amiaza mare în piaţa orăşelului lor, în vreme ce se agăţa de bunica împietrită de spaimă. Bunicul lui a primit această pedeapsă înfiorătoare pentru că era liderul comunităţii evreieşti locale. Apoi l-au săltat şi pe Freddie. Atunci şi-a văzut pentru ultima dată rudele din Polonia. Toţi au fost duşi în lagăre.

Freddie a lăsat în urmă un manuscris autobiografic pe care mi l-a dedicat, ceea ce mă pune într-o poziţie stânjenitoare fiindcă împart dedicaţia cu Jakub Goldstein, bunicul ucis sub ochii lui. Cartea descrie ororile pe care le-au trăit, dar în acelaşi timp e o poveste fascinantă despre supravieţuire, înrudită tematic cu scrierile lui Pasternak, ce m-a ajutat să-l înţeleg mai bine pe acest om de care m-am apropiat atât de tare. La început povesteşte, de pildă, despre familia lui înstărită aparţinând burgheziei evreieşti din Cracovia, care-şi petrece vara anului 1939 în reşedinţa de la ţară, cu grajduri şi hambare, afumători şi pajişti cosite. O ţigancă le iese în cale pe câmpul cu maci şi se oferă să le ghicească în palmă. Le prevesteşte numai nenorociri, de care vor scăpa doar trei membri ai familiei, dintre care doi nu erau atunci în Polonia, al treilea fiind Freddie, despre care spune că va călători spre est, în Siberia.

Nemţii au venit în septembrie 1939. Pe Freddie l-au trimis într-un lagăr de muncă polonez, înjghebat în pripă, de unde a evadat. Câteva săptămâni s-a ascuns prin pădurile îngheţate, gonind numai noaptea, şterpelind de-ale gurii din gospodăriile oamenilor, îndreptându-se către partea de răsărit a Poloniei, ocupată de ruşi. Tot într-o noapte a traversat printr-o ploaie de gloanţe un râu îngheţat şi a nimerit drept în mâinile soldaţilor Armatei Roşii. Asta se întâmpla în perioada pactului Hitler-Stalin, dar orice era preferabil nemţilor. Aşa cum a prezis ghicitoarea, Freddie a fost trimis în Gulagul siberian.

Avea şaisprezece ani. Toate caznele astea cumplite prin care a trecut şi felul în care descrie condiţiile din lagărul de unde-a reuşit să scape cu viaţă te duc cu gândul la *Candid*. Mai târziu, Freddie avea să se trezească din coşmaruri, urlând de spaimă.

Când au invadat nemţii Rusia, le-au dat drumul deţinuţilor polonezi care mai trăiau. Împreună cu mii de prizonieri eliberaţi din alte lagăre, Freddie a pornit spre calea ferată, aflată la vreo sută cincizeci de kilometri distanţă. Doar trei sute au mai ajuns la destinaţie. La Taşkent, Freddie s-a

înrolat în armata poloneză, apoi s-a îmbolnăvit de tifos, a scăpat teafăr şi s-a alăturat marinei poloneze în 1942. Misiunea lui era să supravegheze radarul ore-n şir. Medicul de pe navă i-a făcut cunoştinţă cu cocaina farmaceutică. De-atunci situaţia a început să se mai amelioreze.

Siegi, fratele lui Freddie, celălalt supravieţuitor din familia cu şapte copii, se afla în Paris, la Sorbona, când au invadat nemţii Polonia. S-a înrolat în armata poloneză şi ulterior a reuşit să ajungă în Anglia. Freddie şi Siegi s-au reîntâlnit la Londra, după război. Siegi a deschis acolo nişte restaurante şi cluburi devenite celebre. Era coproprietar la Les Ambassadeurs, loc de întâlnire al generalilor cu patru stele şi al celebrităţilor de la Hollywood venite să distreze trupele americane. În 1950, când a inaugurat Siegi's Club pe Charles Street, în Mayfair, se împrietenise deja cu oameni ca Frank Sinatra, Ronald Reagan şi Bing Crosby. Prin clubul acela îşi făceau veacul prinţesa Margaret, Aga Khan şi alţii de teapa asta. Aşa se face că Siegi, şi implicit Freddie, care-i cunoştea pe Sinatra şi pe Marilyn Monroe, şi-au creat nişte relaţii de invidiat, care i-au prins bine lui Freddie în cel puţin două ocazii despre care ştiu şi eu. Odată, când venea la New York şi l-au arestat pe aeroport pentru nişte marfă descoperită în valiză. Era cât pe ce să intre la zdup, dar până la urmă nu s-a întâmplat nimic. Tot incidentul a fost şters cu buretele. Şi altă dată, mult mai târziu, prin 1999, în timpul turneului *No Security*, când l-a săltat poliţia pentru posesie de narcotice în Las Vegas, l-au băgat după gratii, tot tacâmul. Freddie a dat un telefon – a asistat la scenă Jim Callaghan, bodyguardul meu de pe-atunci – şi peste trei ore primea o scrisoare cu scuzele primarului. I s-au înapoiat şi marfa, şi banii.

Când l-am cunoscut eu, Freddie conducea un Centru pentru extensii de păr la New York – inspirat de meşele pe care şi le împletea singur. Drogurile lui preferate erau cocaina şi Quaalude şi avea acces la marfă de calitatea întâi. (Pusese la punct în Miami o fundaţie pentru tratarea obezităţii cu anorexigene şi Quaalude, transformată apoi în Miami Venom Institute (Institutul de vindecare a maladiilor degenerative pe bază de venin de şarpe), închis de FDA[2]. Freddie l-a mutat ulterior în Jamaica, ajungând şi acolo la conflicte cu autorităţile.) Freddie avea propriile lui farmacii. Şi dispunea şi de medici, amplasaţi strategic în tot New Yorkul, care prescriau reţete pentru farmaciile lui. A cumpărat o imprimerie, a instalat acolo un doctor bătrân şi ramolit cu un carnet de reţete, şi în fiecare săptămână circulau produse farmaceutice în valoare de 20.000 de dolari

între diversele companii deţinute de Freddie. N-a vândut niciodată droguri „recreaţionale“, însă ţinea să profite şi prietenii săi de sursele lui de aprovizionare. Spunea că e fericit să-i scutească să mai apeleze la dealerii de pe stradă. Pentru el, să facă pe cineva bucuros sau să încurajeze rock'n-roll-ul era o mare satisfacţie.

Freddie se îmbrăca oribil. Purta cizme de cowboy cu pantaloni de stofă băgaţi înăuntru. „Cum ţi se pare? Mişto, nu?“ O porcărie de vestă de mătase şi nişte pantaloni strâmţi care-i reliefau curul cât baniţa. Stilul vestimentar al lui Freddie te lăsa efectiv cu gura căscată. Era o chestie poloneză. Avea tot soiul de gagici care-l îmbrăcau intenţionat ridicol şi-l asigurau: „Arăţi minunat!“. Cămaşă hawaiiană şi costum cafeniu cu zorzoane, pantalonii băgaţi în cizme de cowboy, iar pe cap, un melon. Dar Freddie nici că se sinchisea; ştia el cum merge treaba. Vâna mereu gagicuţe şi admiratoare prin foaierele hotelurilor. Câteodată mă scârbea şi mă revolta. Îl găseai cu trei puştoaice care păreau minore în cameră. „Dă-le afară, Freddie. Nu facem noi de-astea, dragule.“

Odată, la Chicago, am tras un chef monstruos la mine în cameră, cu o armată de pipiţe, admiratoarele lui Freddie. Stăteau acolo de douăsprezece ore, mă sictirisem de ele şi le tot goneam, dar nu voiau să plece. Încercam să-i scot pe toţi afară, dar nu mă asculta nimeni. „Căraţi-vă dracului!“ Vreo cinci minute m-am tot străduit. Aşa că – *bum!* – am tras un glonţ în podea. Ronnie şi Krissie, prima lui soţie, se aflau şi ei acolo, deci ştiam că nu e nimeni în camera lor, care se găsea chiar sub a mea. S-au cărat imediat din cameră, lăsând în urmă doar un nor de praf, de fustiţe şi sutiene. Ce m-a surprins foarte tare, după ce am pitit arma şi aşteptam să pice dintr-o clipă în alta paza hotelului sau poliţia, este că n-a venit nici dracu'! Nici nu mai ştiu de câte ori am tras cu pistolul prin camere de hotel şi absolut niciodată nu s-a prezentat nici paza, nici poliţia sau altcineva. Cel puţin, nu în America. Trebuie să recunosc că abuzam de arme, dar o cam luasem razna pe-atunci. Am renunţat la ele când m-am lăsat de droguri.

Mulţi nu-l înghiţeau pe Freddie; organizatorii îl urau. „Gagiul ăsta e nociv pentru Keith“. Oameni ca Peter Rudge, managerul nostru, sau Bill Carter, avocatul, vedeau în el un mare pericol. Însă Freddie nu era doar un hedonist înrăit, obsedat de propria plăcere. Avea şi-un fel admirabil, mai aparte, de a vedea lucrurile: să fim noi înşine şi să nu ne batem capul. Prin cutezanţa şi impulsul lui de a depăşi limitele, Freddie ducea într-un fel mai departe spiritul anilor

’60. De ce să ne plecăm în faţa oricărui gabor blestemat sau să acceptăm toate dogmele corectitudinii sociale? (Care între timp au devenit mai stricte. Freddie n-ar fi suportat să trăiască în vremurile astea.) Hai mai bine să dăm la o parte ambalajul, să vedem ce ascund oamenii ăştia dincolo de aparenţe. Şi cel mai adesea constaţi că n-au aproape nici un fel de convingeri dacă-i înfrunţi. Se dezintegrează.

Eu şi cu Freddie ştiam ce ne putem oferi unul altuia. El îmi asigura protecţie. Se pricepea să ţină lumea la distanţă. Îi înţeleg pe cei care vedeau în Freddie Sessler o primejdie. În primul rând era foarte apropiat de mine, aşa că nu putea fi strunit cu una, cu două, ceea ce reprezenta în esenţă nouăzeci la sută din obstacol. Îmi mai ajungeau la urechi şi tot felul de poveşti, cum că Freddie mă trage pe sfoară, face trafic cu bilete, chestii din astea. Şi ce dacă? Oare contează, dacă pui în balanţă caracterul şi prietenia? Dă-i bătaie, prietene, vinde pe sub mână cât pofteşti.

Mi-am stabilit baza în Elveţia pentru următorii patru ani. În Franţa nu puteam locui din pricini legale, iar în Marea Britanie, din motive fiscale. În 1972 ne-am mutat la Villars, pe dealurile de deasupra oraşului Montreux, în partea de est a lacului Geneva – o localitate foarte mică şi izolată. Puteai schia acolo – şi eu chiar schiam – până în pragul casei. Claude Nobs, un amic de-al meu, fondatorul festivalului de jazz de la Montreux, mi-a găsit această locuinţă. Mi-am făcut şi alte cunoştinţe: Sandro Sursock mi-a devenit prieten bun. Un tip simpatic, nepotul lui Aga Khan. Mai era unul pe care-l chema Tibor – tatăl lui învârtea ceva pe la ambasada Cehoslovaciei. Un afurisit de slav tipic. O puşlama în călduri. În prezent trăieşte la San Diego şi creşte câini. Era prieten cu Sandro. Aşteptau să iasă elevele de liceu şi-şi alegeau favoritele. Plini de bani. Ne învârteam pe-acolo cu motoarele turate la maximum – în cazul meu, un Jaguar E-Type.

Am declarat atunci într-un interviu ceva ce merită reprodus aici: „Până spre jumătatea anilor ’70, eu şi cu Mick am fost nedespărţiţi. Noi luam toate deciziile în formaţie. Ne întruneam şi ne jucam cu tot felul de idei, compuneam toate piesele. Însă odată ce ne-am îndepărtat, eu am luat-o pe drumul meu la vale spre Drogville, iar Mick a urcat spre Starland. Ne confruntam cu o sumedenie de probleme care s-au tot amplificat, legate de cine eram şi de ce însemnaseră pentru noi anii ’60“.

Mick mă vizita din când în când în Elveţia şi îmi vorbea despre „restructurare economică“. Petreceam jumătate din timp discutând despre specialişti în drept fiscal! Comparam

hăţişul legilor fiscale olandeze cu cele britanice sau franţuzeşti. Toţi aceşti pungaşi ai impozitelor nu ne slăbeau o clipă. Eu încercam să mă conving că necazurile vor dispărea de la sine. Mick era un pic mai realist: „Deciziile pe care le luăm acum vor afecta bla-bla-bla…“ Mick alerga după soluţii, eu alergam după smac. Efectul dezintoxicării nu dura prea mult, în perioadele când nu umblam prin turneu sau când nu lucram.

Anita se lăsase de droguri cât fusese gravidă, dar imediat după ce-a născut s-a apucat din nou, cu şi mai multă patimă. Măcar puteam călători împreună, cu copii cu tot, când am pornit în noiembrie 1972 spre Jamaica să înregistrăm *Goats Head Soup*.

Eu petrecusem deja câteva zile în Jamaica, prin 1969, într-un loc numit Frenchman’s Cove. Auzeai ritmurile cum pulsează în jur. *Free reggae, rocksteady*[3] şi *ska*. În zona aia trăiau doar albi, nu prea aveai contact cu localnicii, trebuia să te duci să-i cauţi dacă te pasiona cultura autohtonă. Am cunoscut câţiva tipi faini. Pe-atunci ascultam foarte mult Otis Redding şi veneau mulţi la mine să-mi spună: „Ce mişto e!“. Am descoperit că în Jamaica se prindeau două posturi de radio americane, care băteau până acolo şi aveau semnal foarte clar. Unul din Nashville, care difuza country, fireşte, iar celălalt din New Orleans la fel de penetrant. Când m-am întors pe insulă la sfârşitul lui 1972, mi-am dat seama că băieţii ascultaseră cele două posturi şi combinaseră stilurile. Dacă iei, de pildă, „Send Me the Pillow That You Dream On“, versiunea reggae scoasă atunci pe piaţă de Bleechers, secţiunea ritmică e din New Orleans, vocea şi linia melodică vin din Nashville. Rezultă, de fapt, *rockabilly*, o fuziune de muzică albă şi neagră absolut uimitoare. De la unii melodia, de la ceilalţi ritmul. Era acelaşi amestec de alb şi negru care a dat naştere rock’n-roll-ului. Şi mi-am zis: Fir-aş al naibii, aici e de mine!

Jamaica de-atunci nu semăna cu Jamaica de-acum. În 1972 era o ţară înfloritoare. The Wailers semnau contractul cu Island Records. Marley începea să-şi facă *dread*-uri. Jimmy Cliff domina sălile de cinema cu *The Harder They Come*. La Saint Ann’s Bay, publicul a tras cu pistolul în ecran când curgea genericul, într-o explozie de veselie rebelă familiară (pentru mine). Pânza deja era găurită – probabil de la westernurile spaghetti foarte în vogă pe-atunci. Kingstonul era plin de pistolari. Oraşul deborda de o energie exotică, un clocot ce se datora în mare parte faimosului studio Dynamic Sounds, care-i aparţinea lui Byron Lee. Clădirea semăna cu o

fortăreaţă, împrejmuită cu un gard alb de ţăruşi, aşa cum apare şi în film. Melodia „The Harder They Come“ a fost produsă de Jimmy Cliff în aceeaşi sală unde am înregistrat şi noi o parte din *Goats Head Soup*, cu acelaşi inginer de sunet, Mikey Chung. Un minunat studio cu patru piste. Găsiseră poziţia ideală pentru baterie şi o marcaseră bătând în cuie scaunul!

Ne-am instalat cu toţii la hotelul Terra Nova, fosta reşedinţă a lui Chris Blackwell[4] din Kingston. La momentul acela, nici eu şi nici Mick nu reuşeam să obţinem viza pentru Statele Unite, ceea ce explică parţial prezenţa noastră în Jamaica. Ne-am dus la ambasada americană din Kingston. Ambasadorul, care făcea parte din clica lui Nixon, primise anumite instrucţiuni şi pe deasupra ne ura de moarte. Noi încercam doar să facem rost de o viză. De cum am intrat, ne-am dat seama că n-o s-o primim, dar chiar şi aşa am fost siliţi să ascultăm tirada veninoasă a individului. „Oameni de teapa voastră…“ Ne-am ales cu o predică. Eu şi Mick ne uitam unul la altul: parc-am mai auzit asta înainte. Ulterior, după ce a început Bill Carter negocierile în numele nostru, am aflat că dosarul pe care ni-l făcuseră era foarte subţire – câteva tăieturi din ziarele de scandal, vreo două-trei titluri agresive, povestea cu pişatul pe zid. Ambasadorul s-a făcut că cercetează documentele, a vorbit despre heroină, ne-a beştelit în fel şi chip.

Între timp *Goats Head Soup* a avut nevoie de niscaiva ghionturi ca să se urnească din loc, deşi ne aflam la Dynamic Sounds, cuprinşi de fervoarea momentului. Cred că *Exile* ne cam storsese, pe Mick şi pe mine. Abia ne adunaserăm de pe drumuri din America şi urma deja un nou album. După *Exile*, o suită de melodii care se îmbinau aşa de bine, ne venea greu să construim ceva la fel de închegat. Nu mai călcaserăm de vreun an prin studio. Dar aveam câteva idei bune. „Coming Down Again“, „Angie“, „Starfucker“, „Heartbreaker“. Am lucrat cu plăcere la albumul ăsta. Abordarea noastră s-a schimbat în timpul înregistrării, iar eu am devenit din ce în ce mai jamaican, până când nici n-am mai plecat de-acolo. Existau şi câteva inconveniente. În momentul acela şi Jimmy Miller ajunsese dependent, la fel ca Andy Johns, iar eu vedeam ce se întâmplă şi-mi venea să le spun: Băga-mi-aş, voi trebuie să faceţi ce vă zic eu, nu ce fac eu! Continuam şi eu să mă droghez, bineînţeles. Despre „Coming Down Again“ am afirmat recent că n-aş fi scris-o fără heroină. Nu ştiu dacă e *despre* smac. Era doar un cântec de jale – şi tristeţea aia vine din interior. Caut mereu riffuri şi *groove*-uri

geniale, rock'n-roll, dar o parte din mine ar vrea să revină acolo unde s-a născut „As Tears Go By". Experimentasem deja în zona country alături de Gram Parsons, iar această melancolie de cowboy singuratic face să vibreze corzile inimii. Eşti tentat să vezi dacă le poţi întinde şi mai tare.

Unii au impresia că melodia „Coming Down Again" vorbeşte despre cum i-am suflat-o eu lui Brian pe Anita, dar de-atunci cursese multă apă pe blestemata gârlă. În viaţă ai parte de suişuri şi coborâşuri. De regulă, eu pluteam undeva sus, sus de tot, dar şi când mă prăbuşeam, ajungeam jos, jos de tot. Ţin minte foarte bine bucuria, fericirea şi toată munca grea. Dar şi când se împuţea treaba, trăsnea de la o poştă. Te stoarce. Te vlăguieşte. O lungă perioadă ori am fost inculpat, ori în aşteptarea unui nou proces, ori aveam probleme cu vizele. Veşnic acelaşi fundal. Era foarte plăcut să intru în studio şi să mă cufund în muncă, să uit de toate pentru câteva ore. Ştiam ce rahaturi mă aşteaptă apoi la ieşire, sub o formă sau alta.

Când s-au terminat înregistrările şi-am decis să rămân în Jamaica, m-am mutat cu Anita, Marlon şi Angie undeva pe coasta de nord, la Mammee Bay, între Ocho Rios şi Saint Ann's Bay. Am rămas fără smac. Sevraj în paradis, tipic pentru mine. Nu-i nici pe departe cel mai groaznic loc în care să te laşi. (Cu toate astea, sevrajul a fost doar un picuţ mai blând.) Timpul le vindecă însă pe toate, ne-am pus pe picioare destul de repede şi am cunoscut apoi nişte fraţi rasta de pe litoral. Mai întâi pe Chobbs – Richard Williams, potrivit certificatului de naştere –, unul dintre tipii deschişi şi entuziaşti care-ţi ieşeau în cale pe plajă. Vindea rom, nuci-de-cocos şi tot ce reuşea să mai plaseze. Îi plimba cu barca pe copii. Ca de fiecare dată, am pornit de la „Hei, frate, n-ai cumva nişte ierburi?". Aşa a început. Pe urmă i-am cunoscut pe Derelin, Byron şi Spokesy, care avea să moară într-un accident de motocicletă. Se ocupau de turiştii din Mammee Bay şi aproape toţi locuiau în Steer Town. Cu timpul ne-am apropiat şi am început să discutăm despre muzică. Warrin (Warrin Williamson), Jackie „Leul de Fier" (Vincent Ellis), Neville (Milton Beckerd), un tip cu *dreadlocks* care trăieşte şi-acum în casa mea din Jamaica. Mai erau pe-acolo Tony (Winston „Blackskull" Thomas) şi Locksley Whitlock, „Locksie", care într-un fel era liderul lor, aşa-zisul Boss Man. I se spunea Locksie pentru că suferea de o formă gravă de *dreadlocks*. Locksley ar fi putut ajunge jucător de crichet de talie mondială. Lovea excelent mingea. Aveam pe undeva o poză cu el dintr-un meci. L-au convocat la echipa naţională jamaicană, dar el a refuzat să-şi tundă *dread*-urile. Singurul

care trăia din muzică era Justin Hinds. Regretatul Rege ska. Un cântăreţ superb – Sam Cooke reincarnat. În 1963, una dintre cele mai cunoscute înregistrări ale lui, „Carry Go Bring Come“, semnată Justin Hinds and the Dominoes, s-a bucurat de un succes uriaş în Jamaica. Înainte să moară, în 2005, a scos mai multe albume cu trupa lui, Jamaica All Stars. A rămas mereu unul dintre fraţii mei din Steer Town, un loc rău famat situat ceva mai departe de coastă, unde nu m-aş fi aventurat niciodată – să spunem că n-aş fi fost binevenit acolo – până nu i-am cunoscut pe ei. Chobbs mi-a netezit calea spre cercul lor, şi în cele din urmă am fost acceptat în Legământ, aşa cum îşi numeau întrunirile itinerante.

„Vino, frate, la Legământ. Te primim bucuroşi.“ Doamne, habar n-am ce importanţă îi acordă ei, dar dacă mă chemi, eu vin. Efectiv nu distingeai nimic, vălătuci de fum gros de-i tăiai cu cuţitul. Fumau potirul, o nucă-de-cocos cu un vas ceramic uriaş deasupra, care conţinea o jumătate de pfund de iarbă şi-avea un tub de cauciuc la capăt. Parcă se întreceau care fumează mai mult. Ăştia mai îndrăzneţi umpleau nuca-de-cocos cu rom alb şi trăgeau din ea ca dintr-un bong. Se aprindea vasul ceramic, într-o vâlvătaie de flăcări şi nori de fum. „Arzi foc, mărite Jah!“ Puteam eu să mă opun tradiţiilor locale? OK, încerc să fac faţă. Tare iarba lor, nu glumă. Cu toate astea, nu m-am clătinat niciodată. Probabil că aşa i-am impresionat. Fumam deja de câţiva ani, dar niciodată asemenea cantităţi. Era un fel de provocare. De genul „Hai să-l vedem pe faţă-palidă cum pică lat“. Iar eu îmi tot repetam „Nu cad, nu cad“. M-am ridicat în picioare şi-am rămas cu ei. Evident, am căzut lat mai târziu, după ce am plecat de-acolo.

Aveai senzaţia că toţi locuitorii din Steer Town sunt muzicieni. Aveau nişte imnuri religioase superb prelucrate, pe care le cântau acompaniindu-se la tobe. Mă simţeam ca-n rai. Cântau la unison, n-aveau idee despre armonii vocale şi nu foloseau nici un alt instrument cu excepţia acestor tobe – un sunet foarte puternic. Doar voci şi tobe. Versurile şi cânturile aveau mai bine de-un secol, vechi imnuri şi psalmi pe care le-au rescris după gusturile lor. Însă melodiile erau ieşite direct din biserică şi multe congregaţii din Jamaica foloseau la rândul lor tobe. O ţineau aşa toată noaptea. Ceva hipnotic. Transă. Un ritm neobosit. Apăreau mereu melodii noi. Unele dintre ele chiar inovatoare. Tobele îi aparţineau lui Locksley. Avea o tobă mare cu un sunet atât de puternic, încât se spunea că poate ucide un om, ca o grenadă asurzitoare uriaşă. Au fost mai mulţi martori de faţă când un

gabor imprudent a pătruns într-o casă din Steer Town, iar Locksley l-a săgetat cu privirea – erau într-o odaie mică – şi a rostit „Arzi foc“, ca să-i prevină pe ceilalţi că va lovi toba, dându-le timp să-şi acopere urechile. Pe urmă a izbit în tobă, gaborul a căzut lat; l-au dezbrăcat de uniformă şi i-au spus să nu se mai întoarcă vreodată.

Steer Town era un oraş rasta pe-atunci. Acum a devenit o aglomerare urbană mai importantă, dar pe vremea aceea aproape că îţi trebuia permis de liberă trecere. Se afla pe şoseaua principală care duce spre Kingston; avea câteva străzi mai răsărite, o mulţime de cocioabe şi două-trei taverne. Dar nu puteai călca pe-acolo. Chiar dacă ziceai „Îl cunosc pe cutare şi pe cutare“, riscai să n-aibă alţii habar cine eşti şi să te taie. Era bastionul lor şi nu se sfiau deloc să folosească macetele. Aveau motive să se teamă. De frică ajunseseră atât de fioroşi încât nu mai punea nici un poliţist piciorul în Steer Town. Nu cu mult timp în urmă, gaborii patrulau pe străzi şi, dacă vedeau doi rasta, pe unul îl împuşcau, iar pe celălalt îl lăsau în viaţă, să ia cadavrul de-acolo. Oamenii ăştia au înfruntat gloanţele. I-am admirat mereu pentru asta.

Rastafarianismul era o religie, dar o religie a fumătorilor. Se conduceau după principiul „ignoră lumea lor, trăieşte în afara societăţii“. Bineînţeles că n-au făcut-o sau n-au putut – rastafarianismul e sortit eşecului. Dar e un eşec atât de frumos. Atunci când grilajele, gratiile şi zăbrelele au început să îngrădească din ce în ce mai tare societăţile de pretutindeni, rastafarienii s-au eliberat din strânsoare. Tipii ăştia şi-au găsit propriul mijloc de-a atinge spiritualitatea, ţinându-se la distanţă. Nu se lăsau intimidaţi. Chiar cu preţul vieţii, pe care unii l-au şi plătit. Refuzau să lucreze în cadrul sistemului economic. Nu acceptau să muncească pentru Babilon, adică pentru autorităţi. Pentru ei aşa ceva însemna sclavie. Nu voiau decât să aibă locul lor. Dacă intri în detalii teologice, rişti să te cam pierzi. „Noi suntem tribul pierdut al lui Iuda.“ Bine, băieţi, aşa să fie. E chiar interesant cum ajunseseră să se considere evrei negrii ăştia jamaicani. Lipsea un trib la apel şi ei au picat la ţanc. Am senzaţia că aşa a fost. Pe urmă au găsit o divinitate disponibilă în persoana fantasticului şi medievalului Haile Selassie, cu toate titlurile sale biblice. Leul din Iudeea. Selassie Întâiul. Ori de câte ori tuna şi fulgera afară, se ridica toată lumea: „Jah! Glorie şi slavă“. Era un semn că Dumnezeu există. Studiaseră Biblia din scoarţă în scoarţă – puteau reproduce pasaje întregi din „Vechiul Testament“. Îmi plăcea înflăcărarea lor, pentru că,

dincolo de toate complicaţiile astea religioase, trăiau la limită. Le rămăsese doar mândria. Până la urmă nu era un demers religios, ci ultima mişcare de rezistenţă împotriva Babilonului. Nu respectau chiar toţi dogmele legii rastafariene. Se arătau foarte flexibili. Aveau tot felul de reguli pe care nu ezitau să le încalce. Era uimitor să asişti la disputele lor pe marginea vreunui element de doctrină. N-aveau vreun parlament, senat ori sfat al bătrânilor. Politica rasta – „raţionamentul fundamental“ – semăna bine cu barul din Camera Comunelor, în cazul ăsta plin de „ameţiţi“ şi fum din belşug.

Ce m-a încântat cu adevărat la ei este că nu există eu şi tu, ci numai eu şi eu. În felul acesta se şterge distincţia între cine eşti şi cine sunt. *Noi* n-am putea discuta niciodată, dar eu cu mine putem vorbi. Noi suntem unul. Minunat.

Pe-atunci mişcarea rasta aproape atinsese apogeul. Chiar când începeam să mă acomodez cu secta asta bizară şi necunoscută, au apărut Bob Marley & the Wailers şi rastafarienii au ajuns la modă în toată lumea. Un fenomen care a luat proporţii mondiale în mai puţin de un an. Înainte să devină rastafarian, Bob Marley încercase să urmeze filiera Temptations. Ca mai toţi muzicienii, avea deja o carieră lungă la activ, *rocksteady*, *ska* etc. Însă unii spuneau: „Hei, Marley n-avut nici un *dread* pân-acum! S-a făcut şi el rasta abia când a devenit la modă“. La scurtă vreme după aceea, când au ajuns prima oară Wailers în Anglia, i-am prins întâmplător în concert pe Tottenham Court Road. Mi s-au părut slăbuţi faţă de ce ascultasem în Steer Town. Dar s-au pus la punct foarte repede. Li s-a alăturat şi Family Man la bas, iar Bob avea ce trebuia, asta-i clar.

Eu răspund instinctiv la bunătate, fără rezerve. În perioada când stăteam prin Steer Town, mi se deschideau toate uşile şi mi se satisfăceau toate poftele. Mă tratau ca pe-un membru al familiei şi eu mă purtam ca atare. Nu mă purtam doar, ci acţionam, devenisem un membru al familiei. Măturam prin curte, zdrobeam nuci-de-cocos, pregăteam potirul pentru fumatul sacru. Frate, ajunsesem mai rasta ca ei. Mă împrietenisem cu oamenii potriviţi şi cu nevestele lor. A fost o nouă traversare în partea cealaltă – primit cu braţele deschise într-o lume despre care nici nu ştiam că există.

Am căpătat şi o oarecare iscusinţă în mânuirea *ratchet*-ului, cuţitul utilitar folosit de jamaicani la cojit şi tranşat, dar şi pentru luptă sau apărare, „cu un *ratchet* la cingătoare“, după cum cânta Derrick Crooks din formaţia Slickers în „Johnny Too Bad“. Am purtat cuţit de când mă ştiu, iar acesta necesita o tehnică specială. L-am folosit de câteva ori,

ca să mă justific ori să mă fac înţeles. *Ratchet*-ul are un inel care blochează lama; e suficient să apeşi un pic şi se desface. Trebuie să fii rapid în jocul ăsta. Mi s-a explicat că în lupta cu cuţitul câştigă cel care izbuteşte să taie o crestătură orizontală pe fruntea adversarului. Sângele va curge şuvoaie ca o cortină, dar nu-l răneşti grav, doar pui astfel capăt disputei, fiindcă tipul nu mai vede nimic. Până să se dezmeticească el, lama s-a întors în buzunarul tău. Regulile principale ale luptei cu cuţitul sunt: a) nu încerca asta acasă; şi b) nu folosi *sub nici o formă* arma. Are doar rolul de a distrage atenţia adversarului. În timp ce se holbează el la oţelul scânteietor, îi dai la ouă de vede stele verzi – şi l-ai terminat. Sfatul meu.

Până la urmă băieţii şi-au adus tobele la mine acasă, ceea ce reprezenta o încălcare gravă a protocoalelor sacre, dar nu mi-am dat seama la momentul respectiv. Am început să înregistrăm pe casete şi să cântăm toată noaptea. Mi-am luat bineînţeles chitara şi am ciupit puţin corzile, căutând acorduri care să se potrivească, iar ei şi-au nesocotit propriile reguli spunându-mi: „Sună bine, frate!“. Mi-am făcut astfel loc între ei. Am sugerat că ar merge o armonie pe ici, pe colo şi m-am strecurat cu chitara. Puteau să mă accepte sau să mă respingă. I-am lăsat pe ei să decidă. Dar le-a plăcut foarte tare atunci când s-au auzit cum sună pe casetă – le-a plăcut să se asculte. Normal că sunteţi buni. Sunteţi absolut unici, pungaşilor!

Ani de zile am tot revenit acolo. Înregistram direct în cameră. Dacă aveam nişte casete şi un casetofon, trăgeam pe bandă, însă nu asta conta. N-avea importanţă nici dacă se termina caseta. Nu ne adunam acolo să scoatem discuri, ci să cântăm. Eu mă simţeam din nou ca băieţelul de la cor. Ciupeam discret corzile, sperând să nu-i deranjez. Dacă se încrunta careva, încetam imediat. Dar până la urmă m-au acceptat. Mi-au explicat mai târziu că eu nu sunt alb de fapt. În opinia jamaicanilor, sau cel puţin a celor pe care-i cunosc, aş fi un negru care s-a făcut alb ca să poată spiona pentru ei, un fel de „omul nostru din nord“. O iau ca pe un compliment. Sunt alb ca un crin, dar în piept îmi tresaltă în secret o inimă neagră. Tranziţia mea treptată de la alb la negru n-a fost ceva unic. Gândiţi-vă la Mezz Mezzrow, un jazzman din anii ’20-’30 care s-a naturalizat ca negru. El a scris *Really the Blues*, cea mai bună carte pe subiectul ăsta. Pe undeva consideram că e de datoria mea să-i înregistrez pe tipii ăştia. În cele din urmă, când ne-am reunit din nou prin 1975, i-am mânat pe toţi la Dynamic Sounds, dar nu s-au adaptat la condiţiile de studio. Nu erau obişnuiţi cu mediul acela. „Tu

treci acolo, tu vino aici…“ Pentru ei era de neconceput să li se spună ce au de făcut. A fost un eşec lamentabil. Deşi era un studio excelent. Atunci mi-am dat seama că, dacă vreau să-i înregistrez, va trebui s-o fac în sufragerie, la mine acasă, unde se simt cu toţii în largul lor şi nu se gândesc la microfoane. Ne-au trebuit douăzeci de ani până am reuşit să obţinem albumul dorit, iar din momentul ăla au devenit cunoscuţi ca Wingless Angels.

Mă lăsam de droguri înainte de-a porni la drum cu trupa, dar pe la jumătatea unui turneu lung se găsea careva să-mi dea heroină şi mi se trezea din nou apetitul. Îmi ziceam: Ei, acum trebuie să mai fac rost, fiindcă o să pot să mă las abia când o să am o pauză de lucru. În turnee am întâlnit nişte gagicuţe *junkie* adorabile, care mi-au salvat viaţa şi m-au scăpat din tot felul de belele. Cele mai multe nu erau nişte târâturi, ci femei inteligente şi foarte rafinate, dar dependente. Nu trebuia să baţi ghetourile sau bordelurile ca să faci rost de marfă. La vreo petrecere după concert sau o serată mondenă, găseam deseori astfel de *junkies* începătoare care mă serveau, Dumnezeu să le dea sănătate.

Nici în starea aia n-am putut să mă combin vreodată cu femei care nu-mi plăceau cu adevărat, nici măcar pentru o noapte sau două, oricât de disperat aş fi fost. Uneori aveau ele grijă de mine, alteori aveam eu grijă de ele, adesea fără nici o legătură cu sexul. De multe ori am ajuns în pat cu o tipă şi n-am făcut nimic, doar ne-am ţinut în braţe şi am dormit. Pe multe le-am iubit. Întotdeauna m-a impresionat teribil să văd că mă iubeau şi ele. Ţin minte o gagică din Houston, o amică *junkie* şi ea, pare-mi-se în timpul turneului din ’72. Ieşisem în oraş, buşit rău de tot, în plin sevraj. Am dat de ea într-un bar. Mi-a pasat nişte marfă. O săptămână întreagă am iubit-o, m-a iubit şi m-a ajutat când eram la pământ. Îmi nesocotisem propria regulă şi ajunsesem în ultimul hal. Iar fata asta adorabilă m-a salvat şi a venit să stea cu mine. Nu ştiu cum am găsit-o. De unde vin îngerii? Ei ştiu care-i treaba şi văd prin tine, nu se lasă păcăliţi de gargara din privirea ta sfidătoare şi te sfătuiesc: „Iată ce trebuie să faci“. Dacă aşa spui tu, accept. Mulţumesc, surioară.

Alta a fost în Melbourne, Australia. Avea un bebeluş. Drăguţă, sfioasă, modestă, dăduse de greu după ce-o părăsise tatăl copilului. Putea să-mi facă rost de cocaină pură, farmaceutică, pe care tot venea să mi-o aducă la hotel, până când i-am propus într-o zi: Hei, ce-ar fi să mă mut la tine? A fost destul de ciudat să stau o săptămână într-o suburbie din Melbourne, cu o mamă şi copilul ei. După patru-cinci zile

ajunsesem un respectabil cap de familie australian. „Sheila, unde naiba mi-e micul dejun?“ „Poftim, iubitule.“ Parcă mă aflam acolo dintotdeauna. Şi mă simţeam minunat, frate. Mă descurcam, fără să mă implic chiar de tot. Eu mă ocupam de copil, ea se ducea la muncă. O săptămână pe post de soţ. Am schimbat şi scutecele. Undeva, într-o suburbie din Melbourne, trăieşte cineva căruia nici prin cap nu-i trece că l-am şters eu la fund.

A urmat escala pe care am făcut-o eu şi Bobby cu două tipe agăţate în Adelaide. Nişte fete simpatice care ne-au tratat foarte bine. Gagicile aveau nişte acid, nu mă prea dau eu în vânt după aşa ceva, dar aveam două zile libere în Adelaide, iar ele arătau bine. Locuiau într-un mic bungalow hippy undeva pe o colină, cu draperii, lumânări, tămâie şi lămpi cu gaz care fumegau. OK, mergem la voi. Am tot stat prin hoteluri, am tot bătut drumurile, era o adevărată uşurare să mai schimbăm decorul. La plecare, fiindcă trebuia să ajungem de la Adelaide la Perth, tocmai în partea cealaltă a continentului, le-am întrebat: Ce-ar fi să veniţi cu noi? Zis şi făcut, dar eram cu toţii super *high*. Ne-am urcat în avion, Bobby şi cu mine stăteam pe primele locuri, iar undeva pe la jumătatea distanţei spre Perth gagicuţele au ieşit din budă aproape despuiate. Şi-o puseseră acolo şi s-au rostogolit afară chicotind. Două australience fără pic de ruşine. Noi ne distram: „Hai, fetelor, jos textila!“, când am auzit o rumoare colectivă din spate. Uitasem de ceilalţi pasageri, credeam că-i avionul nostru privat. Am întors capul şi ne priveau două sute de chipuri uluite, afacerişti şi doamne respectabile. Li se tăiase complet respiraţia. Unii au izbucnit în râs, alţii s-au dus imediat la comandantul de bord să se plângă. Am fost ameninţaţi că ne arestează la aterizare. Ne-au şi reţinut un pic pe toţi patru pe aeroportul din Perth. A fost cât pe-aci, dar am reuşit cumva să-i ducem cu vorba. Eu şi Bobby întrebam: „Dar cu noi ce aveţi? Noi stăteam liniştiţi la locul nostru“. Fetele au explicat că „făceau schimb de ţoale“. Până la urmă i-au îmbrobodit.

Au rămas cu noi la Perth, am susţinut concertul şi am plecat de-acolo cu avionul nostru, un cargou Super Constellation. Avea scurgeri de ulei, nu era izolat fonic şi trebuia să-ţi aduci de toate, inclusiv una sau două saltele pe care să stai. Călătoria de la Perth la Sydney a durat vreo cincisprezece ore. Puteai să tot urli, nu se auzea nimic. Fără benzedrină te simţeai ca într-un bombardier din al Doilea Război Mondial. Evident că am profitat din plin. Le cunoşteam pe fete de o săptămână. Aşa se-ntâmplă des prin turnee. Se înfiripă nişte relaţii foarte intense şi apoi se

destramă aproape cât ai clipi. „Eram foarte apropiaţi, îmi plăcea mult de ea, mai că-mi amintesc şi cum o chema.“

Eu nu eram vreun colecţionar, ca Bill Wyman sau Mick Jagger, să-mi notez la catastif câte au fost. Nu despre futaiuri povestesc aici. Niciodată n-am putut să mă culc cu o tipă doar pentru sex. Aşa ceva nu mă interesează. Vreau să te strâng în braţe, să te sărut, să te fac să te simţi bine şi să te ocrotesc. Să găsesc un bileţel frumos dimineaţă şi să rămânem prieteni. Prefer s-o frec decât să fac sex mecanic. În viaţa mea n-am plătit pentru asta. În schimb, am fost eu plătit. Câteodată apărea un bacşiş – „Şi eu te iubesc *şi uite şi nişte smac!*“. Uneori mă băgam doar ca să mă distrez. Poţi s-o agăţi? Hai să vedem dacă reuşeşti. Ia-le cu replica ta cea mai bună. În general, mă atrăgeau mai ales gagicile cărora nu le curgeau balele după mine. „Ia să-ncercăm cu nevasta bancherului…“

Ţin minte o fază, prin Australia, când aveam camera uşă-n uşă cu Bill Wyman şi am aflat că s-a înţeles cu portarul, fiindcă în faţa hotelului se adunaseră vreo două mii de gagici. „Aia în roz. Nu, nu *aia* în roz, *ailaltă*-n roz.“ S-au perindat o groază de gagici pe la el în ziua aia şi n-a zăbovit nici una mai mult de zece minute. Mă îndoiesc că au avut parte de altceva decât de o ceaşcă de ceai anemic cum îi place lui Bill – nişte apă fierbinte cu un strop de lapte şi un pliculeţ înmuiat un pic în ea. Nu era timp suficient ca să se-ntâmple ceva şi să se şi îmbrace la loc. Să zicem că nici una dintre ele n-a ieşit răvăşită de-acolo. Dar o trecea pe fată în carneţel: i-am tras-o şi ăsteia! Am numărat nouă în decurs de patru ore. Fiindcă nu le-o trăgea, îmi închipui că le intervieva: „Eşti de prin zonă?“. Aşa era Bill şi nu se ascundea. Mai ciudat e că, pe cât par ei de diferiţi, Bill Wyman şi Mick Jagger semănau de fapt foarte mult. Această afirmaţie a mea nu-i va pica deloc bine lui Mick. Dar, dacă-i vedeai împreună în turneu sau dacă le citeşti jurnalele, în esenţă erau la fel. Numai că Mick e un pic mai rasat, el fiind omul care iese în faţă, solist vocal şi toate alea. Dar în afara scenei, dacă-i urmăreai ce fac şi cum se-ntrebau „Câte ai avut în seara asta?“, vedeai că-s făcuţi din acelaşi aluat.

Cu totul altceva decât puştoaicele exaltate sau gagicile care stăteau la coadă pentru un ceai cu Bill Wyman erau aşa-numitele *groupies*. Aş vrea să le reabilitez, prezentându-le aşa cum erau: nişte domnişoare fermecătoare care ştiau ce vor şi ce pot oferi la schimb. Existau câteva profitoare neruşinate, cum ar fi ghipsăresele, care colecţionau mulaje genitale ale tuturor muzicienilor rock’n-roll. De la mine nu s-au ales cu nimic. Nu mă pretez la chestii din astea. Sau

rivalele lor, reginele untului. Le-am admirat îndrăzneala, dar nu-mi plac profesionistele mereu în căutare de trofee: „Cu ăsta mi-am pus-o, cu ăsta la fel…“ Ca un soi de Bill Wyman pe invers. Nu m-a pasionat niciodată genul. Refuzam dinadins să le fut. Le puneam să se dezbrace, după care le spuneam: bine, acum poţi să pleci. Fiindcă ştiam că mă vor trece pe răboj.

Însă multe dintre *groupies* erau doar nişte fete bune cărora le făcea plăcere să se îngrijească de bărbaţi. Foarte mămoase, într-un fel. Iar, dacă se ajungea şi acolo, foarte bine, hai să ne-o şi tragem. Însă nu asta conta în primul rând. *Groupies* ne erau prietene şi multe dintre ele nici nu arătau neapărat prea grozav. Îşi ofereau serviciile. Ajungi într-un oraş, în Cincinnati sau Cleveland, şi ştii că sunt acolo vreo două gagici care o să treacă pe la tine să vadă dacă eşti bine, să se ocupe de tine şi să se asigure că mănânci cum trebuie. Bătea cineva la uşă, te uitai prin vizor şi constatai: Ah, e Shirley!

Groupies făceau parte din familia extinsă. O reţea informală. Cel mai mult îmi plăcea că nu erau nici geloase, nici posesive. Pe vremea aceea funcţiona un fel de circuit. Cântai la Cincinnati, apoi la Brownsville, şi de-acolo te duceai la Oklahoma; urmai traseul. Şi fiecare te pasa prietenei din localitatea următoare. Te duci la ea şi ceri ajutor. Scumpo, simt că mor! Am avut patru concerte, dau colţul. Erau ca nişte infirmiere, Crucea Roşie a rock’n-roll-ului. Îţi spălau hainele, te îmbăiau, toate cele. Şi le întrebai: De ce faceţi asta pentru un chitarist? Mai sunt milioane ca mine.

Flo, una dintre favoritele mele, pe care am pomenit-o deja, locuia în L.A. şi făcea parte dintr-o gaşcă de negrese. Avea trei sau patru prietene, *groupies* şi ele. Dacă rămâneam fără iarbă sau cine ştie ce altceva, îşi alerta echipa. Am dormit de multe ori cu ea, însă nu ne-am futut mai deloc, sau foarte rar. Mergeam direct la culcare sau stăteam şi ascultam muzică împreună. În mare parte avea legătură cu muzica. Eu veneam cu cele mai tari piese, iar fetele îmi puneau să ascult producţiile locale proaspăt apărute pe piaţă. Chiar nu conta dacă ajungeam sau nu în pat cu ele, pe bune.

Bobby Keys şi cu mine am dat iar de belea la sfârşitul turneului în Extremul Orient, de la începutul lui 1973. De fapt, Bobby a dat de-un necaz aşa de mare, încât ar fi putut să stea şi-acum la închisoare, dacă n-ar fi avut loc o intervenţie de genul „deus ex machina“. De data asta, a fost salvat de ananaşi.

Primul concert din turneu avusese loc în Honolulu. Pentru acest turneu, care ne purtase prin Noua Zeelandă şi Australia, Honolulu era punctul de ieşire şi reintrare în Statele Unite. Trebuia să ne înregistrăm instrumentele când ieşeam din Hawaii şi să ni se verifice lista la întoarcere, ca să dovedeşti că nu ai importat mărfuri.

Bobby ar trebui să spună povestea, de vreme ce el e protagonistul.

> **Bobby Keys:** Keith şi cu mine eram în turneu cu Rolling Stones în Australia şi în Extremul Orient, la începutul lui 1973. Era pe vremea când călătorea şi dr. Bill cu noi şi ni se făceau concesii în privinţa autoadministrării de substanţe, mie şi lui Keith, ca să mai scăpăm de stresul călătoriei. La întoarcere, trecem prin vamă în Hawaii. Am la mine toate saxofoanele şi ei vor să verifice numărul de fabricaţie, ca să se-asigure că sunt aceleaşi instrumente pe care le-am scos din ţară. Iar tipul trebuie să întoarcă saxofonul cu susul în jos, fiindcă numărul de serie e imprimat invers. Ei, şi-n clipa când tipul roteşte saxofonul, aud un huruit. O, Doamne, ştiu ce este! *POOOC*, o seringă cade direct pe birou. Şi rămâne pe birou, chiar în faţa vameşului. Şi bineînţeles că una duce la alta. Keith e lângă mine; suntem în aceeaşi oală. Ne despart imediat, mă iau de-acolo, mă scotocesc peste tot şi găsesc capsulele astea mari pline de smac şi ce mai aveam. Tipii pur şi simplu jubilează. Funcţionarul şi-a făcut norma pe-un blestemat de an întreg într-o clipă! Dă în maşina aia de scris ca turbatul. „Mamă, am prins un peşte mare şi pe tovarăşul lui! Asta-i, frate, ne-am făcut plinul cu băieţii ăştia!“ Şi au continuat cu tot ce trebuia. Ne-au fotografiat, ne-au luat amprentele şi s-au distrat pe cinste – ha-ha, zece ani! Zece ani! Fiindcă eram chiar la sfârşitul turneului, nu ne însoţea nimeni, o tăiaseră toţi. Mi s-a permis un singur telefon.

Între timp, m-au luat şi pe mine şi n-au găsit nimic. Eram curat. Mă puricaseră la sânge. Presupuneam că Bobby ajunge la pârnaie. N-ai cum să-ţi zboare aşa o seringă şi să scapi. Trebuia să dau un telefon, fiindcă îmi dădeam seama că Bobby o să aibă nevoie de avocat. Aşa că trec prin chinuri ca să reuşesc să sun la Frisco, L.A., să-i fac rost de-un avocat. În sfârşit mă lasă să plec, să prind următorul zbor

spre Frisco. Ajung la coadă, să mă sui în avion, şi cine credeţi că era acolo, înaintea mea: nimeni altul decât şnapanul ăla de Bobby Keys! Ce dracu' faci aici, baby? Că pe mine m-au tocat mărunt! Cum de-ai ajuns aici înaintea mea? Şi Bobby face: „Am dat un telefon". „Ai dat un telefon? Cui?" „Domnului Dole."

Bobby: Acest domn Dole era cel mai mare exportator de ananas, Regele Ananasului din Hawaii. Dacă ai deschis vreodată o cutie de ananas Dole, ştii cine este. Şi mai era şi proprietarul unei echipe de fotbal profesionist din World Football League. Eu şi Keith o cunoscuserăm pe fiică-sa când cântaserăm în Hawaii, în drum spre Australia. Ne invitase acasă, să petrecem o după-amiază cu ea şi nişte prietene de-ale ei, nişte tipe minunate, minunate, toate bronzate, bronzate şi bogate. A fost o întâlnire drăguţă şi prietenoasă, ne-am luat numerele de telefon şi am petrecut o seară plăcută, care s-a prelungit în noapte, iar eu mă împrietenisem bine cu fiica adorabilă a domnului Dole şi sunt sigur că am băut mult suc de ananas. Asta era înainte de epoca securităţii; pe atunci eram lăsaţi de capul nostru prin lume, aşa că se întâmplau tot felul de nebunii. Deci, pe când stăteam noi în vilă şi ne *Doleiam*, vine dimineaţa şi-apare domnul Dole, e momentul ăla cam jenant, „A, tati!". El vede scena asta bahică în salonul lui, cu Keith Richards şi cu mine. Şi fiică-sa face: „Hai să ţi-i prezint pe noii mei prieteni". Keith iese pur şi simplu pe uşă ca o umbră, dar domnul Dole, în loc să cheme câinii şi să le comande „Haleşte-i pe oamenii ăştia", zice: „Foarte încântat să vă cunosc". Tăticul e de fapt foarte amabil. Momentul-i al naibii de jenant, fiindcă i-o trag Prinţesei Ananas. Domnul Dole îmi dă cartea lui de vizită şi zice: „Păi, e clar că sunteţi prietenii fiicei mele. Dacă pot să vă ajut cu ceva când treceţi prin Hawaii, daţi-mi un telefon. Ăsta-i numărul meu personal, mă sunaţi direct". Aşa că iau cartea de vizită a domnului Dole, o pun în portofel şi uit de ea.

Acum, când sunt pe cale să fac o grămadă de ani de muncă silnică sub soarele texan, am dreptul la un singur telefon şi n-am nici un număr la dispoziţie, nu pot contacta pe nimeni. Şi nimeni din

echipa Stones n-are habar unde naiba suntem. Atunci dau de cartea de vizită a domnului Dole în portofel, singura pe care-o am şi singurul număr pe care-l am. Aşa că sun la numărul ăsta şi, incredibil, dau chiar de domnul Dole. Îi zic: „Domnule Dole, îi mai ţineţi minte pe tipul ăla sumar îmbrăcat şi pe englezul ăla ce părea pe jumătate mort care erau deunăzi în sufrageria dumneavoastră? La telefon jumătate din ei“. „A, bună, Bobby, ce mai faci?“ Am zis: Uitaţi, avem o mică problemă. Au găsit una-alta, şi seringi şi… nu ştim ce să facem. Iar el întreabă: „Unde eşti, ce s-a întâmplat, concret? Ce avion luaţi?“. Îi spun, iar el zice: „Bine, să văd ce pot face“. Şi închide. Nu ştiu ce se întâmplă în vremea asta cu Keith, dar eu sunt speriat de moarte. Mă gândesc că sigur vom ajunge la puşcărie, la Leavenworth. Şi aştept să vină tipii cu cătuşe să ne ia. Aşa că stau acolo, despărţit de-un geam din ăla cu oglindă de clovnii ăia care ne-au arestat. Şi deodată sună telefonul pe biroul unui tip, cel care ne-a îndrugat toate tâmpeniile, şi poţi să-ţi dai seama, şi numai după cum îi pică faţa, că se întâmplă ceva. Se uită la mine, se uită la telefon, închide telefonul şi nu face decât să scuture încet din cap, apoi rupe foaia cu acuzaţiile. Ne-au înapoiat instrumentele, ne-au pus la avion şi ne-au zis: „Să nu mai faceţi asta niciodată“. Iar noi am zburat fericiţi spre apus.

Dar povestea nu se termină aici. Urcăm în avion şi eu zic: Nasol, frate. Hai să dăm nişte telefoane ca să facem rost de ceva marfă pentru când ajungem la Frisco. Ştii pe careva în Frisco? Pe cine să sunăm? Şi cine ştie de ce scot portofelul şi simt imediat două gogoloaie ciudate sub pielea lui. Inconfundabile. Înăuntru sunt două capsule mari pline de smac, o cantitate considerabilă de heroină pură. Sunt de la tipele din Adelaide, australiencele noastre. Vameşii mă puricaseră la sânge, mă căutaseră peste tot, până şi-n cur! Dacă aş fi fost prins, nu m-aş mai fi putut întoarce niciodată în State. Cum de nu le găsiseră? Se întâmplă des asta la vamă. Dacă te crezi curat, chiar eşti. Iar eu eram absolut convins c-am scăpat de toată marfa. Aşa că am mers imediat la baie. Şi deodată totul a devenit roz. Împărţim o capsulă – o tragem pe nas, fiindcă n-avem ace. O să ne-ajungă pentru acum, şi-apoi putem da telefoane când ajungem acolo. Iarăşi

am scăpat ca prin urechile acului. „Câinele care n-a lătrat noaptea!“[5]

Păream să avem noroc când eram împreună, eu şi Bobby, mai ales prin aeroporturi, în acei ani. Odată, când am trecut prin controlul de securitate, la New York, Bobby avea grijă de bagaje. O geantă de-a mea trebuia să meargă în cală; ca să evităm verificarea. Aveam acolo un pistol, un 38 special, cu cinci sute de gloanţe. Pe atunci obişnuiam să car o grămadă de arme. Şi nici una nu era legală. Nu am voie să deţin arme de foc; sunt un condamnat. Dar în bagajul de cală putea să stea fără probleme. Şi Bobby, ce să vezi, le-a încurcat, deodată am văzut cum geanta aia cu pistolul în ea intră în scaner. La naiba! Nu! Am strigat: „BOB!“ şi toată lumea care se uita la maşinărie s-a întors spre mine, luându-şi privirea de la ecran. N-au văzut cum trece.

M-am dus direct în Jamaica, unde o lăsasem pe Anita cu copiii. În primăvara lui ’73 am stat în Mammee Bay. Deja devenisem cam dificil în anumite privinţe. Anita începea să se poarte imprevizibil; dădea semne de paranoia, iar în absenţa mea, cât fusesem plecat în turneu, adunase o grămadă de oameni care abuzau de ospitalitatea ei – o combinaţie proastă. Chiar şi când eram eu acolo, la noi era zăpăceală. Noi nu ne dădeam seama, dar îi şocam pe vecinii noştri. Albul cu casă mare, şi toată lumea ştia că în fiecare seară veneau rastafarienii la noi, înregistrau muzică şi cântau. Pe vecini nu i-ar fi deranjat *peste weekend* sau aşa ceva. Dar nu într-o zi de luni sau marţi. Începeam să facem asta noapte de noapte. Şi duhoarea care ieşea din casa aia! Tipii ăştia ardeau iarbă cu kilogramele în potir. Fumul se răspândea pe-o rază de-un kilometru. Vecinilor nu le convenea. Am aflat mai târziu că Anita îi mai şi enervase rău pe unii dintre ei. Primise câteva avertismente, dar fusese foarte vulgară cu poliţiştii şi cu oricine se plângea. I se spunea, „fata rea“. Şi, în glumă, Mussolini, fiindcă vorbea italiană. Anita poate să fie foarte dură. Eram căsătorit cu ea (fără să fim căsătoriţi). Şi avea probleme.

Am plecat în Anglia, iar poliţiştii au făcut o descindere în casă aproape înainte ca eu să aterizez la Londra – mulţi poliţişti, în civil. S-a lăsat cu focuri de armă, unul dintre ele tras, din câte se pare, de-un poliţist pe nume Brown, când Anita a aruncat jumătate de kilogram de iarbă chiar pe lângă el, în grădină. După o luptă dificilă, au dus-o pe Anita la închisoare, în Saint Ann, iar copiii au rămas acolo. Marlon abia dacă avea patru ani, iar Angela un an; Marlon a fost

martor la toate astea. Înspăimântător. Eu aflu din Londra ce s-a întâmplat. Prima mea reacţie a fost să iau următorul avion înapoi spre Jamaica. Dar am fost convins că era mai bine să fac presiuni din Londra. Dacă m-aş fi dus acolo, probabil m-ar fi săltat şi pe mine. Fraţii şi surorile luaseră copiii şi-i duseseră imediat la Steer Town, înainte ca autorităţile să se întrebe „Ce facem cu copiii ăştia?“. Şi au locuit acolo cât timp a fost Anita la închisoare, iar rastafarienii au avut mare grijă de ei. Asta a fost foarte important pentru mine. A fost o imensă uşurare să ştiu că sunt bine, în siguranţă şi protejaţi, mai bine decât dacă ar fi fost luaţi şi duşi în vreo casă de copii. Angie şi Marlon, cu tovarăşii lor de joacă – cei care încă-şi amintesc de ei, fiindcă sunt acum oameni în toată firea. Apoi am putut să mă concentrez pe eliberarea Anitei.

Circulă tot felul de poveşti şi de zvonuri despre detenţia ei, şi toate îşi au sursa în cartea pe care Tony Spaniolu' mi-a consacrat-o (şi pe care a scris-o cu ajutorul unui „negru“, un tip pasionat de senzaţional), istorii preluate şi de alţii în cărţile lor. Că Anita a fost violată în închisoare, că eu a trebuit să plătesc o sumă foarte mare de bani ca s-o eliberez pe cauţiune, că totul a fost un complot al nababilor albi din Jamaica şi aşa mai departe. Însă nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Celulele din puşcăria Saint Ann nu erau prea drăguţe – nu aveai pe ce să dormi, Anitei de-abia i se permitea să se spele, şi era plin de gândaci. Iar accesele de paranoia şi halucinaţiile de care suferea nu i-au fost calmate de toate astea. Şi-şi băteau joc de ea – „fata rea, fata rea“. Dar n-a fost violată şi eu n-a trebuit să dau mită. Arestarea a fost pur şi simplu pedeapsa pentru că le ignorase avertismentele. I-am explicat totul avocatului, Hugh Hart, care a venit s-o elibereze pe cauţiune. El a descoperit că poliţiştii se simţeau uşuraţi să scape de ea. Nu ştiau ce să facă cu ea. Încă nu formulaseră acuzaţiile. Hart a reuşit să o scoată de-acolo, promiţând că Anita va părăsi insula. Aşa că a fost dusă acasă, să-şi ia copiii, iar apoi la un avion cu destinaţia Londra. De multe ori Anita n-a făcut mişcarea potrivită la timpul potrivit. Dar Anita e Anita. Nu degeaba eram cu ea. Încă o iubeam şi era mama copiilor mei. Nu puteam s-o abandonez; doar dacă eram dat afară. Însă adevărul e că relaţia noastră nu prea mai funcţiona.

Spre deosebire de Anita, care fusese expulzată, rădăcinile mele jamaicane deveneau tot mai puternice, chiar dacă nu m-am mai putut întoarce acolo vreme de câţiva ani. Îmi dădusem seama încă dinainte de arestarea Anitei că am nevoie de ceva mai multă protecţie, că eram prea expuşi pe plaja din Mammee Bay. Deja iubeam suficient de tare

Jamaica încât să caut o casă foarte drăguţă acolo. Nu mai voiam case cu chirie. Aşa c-am început să caut ceva împreună cu proprietarul nostru de atunci, Ernie Smatt, care mi-a arătat casa lui Tommy Steele, bine ascunsă pe dealurile de deasupra Ocho Rios. Se numea Point of View şi sunt proprietarul ei şi astăzi. Casa asta are o poziţie perfectă, e aşezată pe o mică faleză ce veghează asupra golfului, pe o colină împădurită, cu vegetaţie destul de deasă. Locul a fost ales cu deosebită atenţie de un prizonier de război italian, Andrea Maffessanti, care fusese expediat în Jamaica împreună cu o grămadă de alţi prizonieri de război italieni. Maffessanti era arhitect şi, prizonier fiind, se uita şi după locuri perfecte pentru construit case. Şi fie le-a ridicat el, fie a vândut planurile, fiindcă multe case de acolo îi sunt atribuite. A stat acolo doi sau trei ani, studiind vântul şi vremea, motiv pentru care casa are o formă aproximativ în L. Ziua simţi briza mării venind dinspre faţadă, când te uiţi spre port. La şase seara, vântul îşi schimbă direcţia şi vine dinspre munte. Forma casei e de-aşa natură că briza răcoroasă trece pe lângă bucătărie, dinspre pământ. O mostră de arhitectură strălucită. Am dat pe ea 80.000. Casa era cam întunecoasă şi avea aparate de aer condiţionat, pe care le-am demontat imediat. Datorită felului în care a proiectat-o Maffessanti, e ventilată natural. N-am făcut decât să mai punem nişte ventilatoare şi aşa e de atunci.

Am cumpărat-o şi am lăsat-o în paragină. Treceam printr-o perioadă foarte agitată şi mai eram şi dependent.

Am făcut un turneu în Europa în septembrie şi octombrie 1973, după ce a ieşit *Goats Head Soup*. Din trupă făcea acum parte – şi-a făcut aproape permanent până în 1977 – Billy Preston, care cânta la clape, de obicei de orgă. Avusese deja o carieră meteorică, cântând alături de Little Richard şi de Beatles, a fost aproape ca un al cincilea membru al formaţiei, dar şi lucrând de zor la propriile hituri. Era din California, născut în Houston, un muzician de soul şi gospel care a ajuns să cânte cu majoritatea cântăreţilor buni. Acum eram în turneu cu două trompete, două saxofoane şi două claviaturi – orga lui Billy, pianul lui Nicky Hopkins – ca ajutoare.

Billy ne-a adus un *sound* nou. Dacă asculţi înregistrările cu Billy Preston, cum ar fi „Melody“, e perfect adaptat. Dar în timpul unui spectacol cu Billy, era de parcă ai fi cântat cu cineva care îşi punea amprenta pe tot. Era obişnuit să fie el însuşi un star. O dată, la Glasgow, cânta atât de tare, încât acoperea restul trupei. L-am luat deoparte, în culise, şi i-am arătat lama. „Ştii ce-i asta, Bill? Dragă William. Dacă n-o laşi

imediat mai moale, o s-o simţi pe pielea ta.“ Aici nu-i Billy Preston şi Rolling Stones. Tu eşti clăpar pentru Rolling Stones. Dar de obicei n-aveam problema asta. Lui Charlie sigur îi plăcea influenţa jazzului, şi-am făcut multă muzică bună împreună.

Billy a murit în 2006, din cauza unor complicaţii provocate de tot felul de excese. Şi n-ar fi trebuit s-o sfârşească aşa. Ar fi putut merge mai departe. Avea talent cu carul. Cred că intrase în lumea asta prea devreme; începuse de foarte tânăr. Şi era gay într-o perioadă când nimeni nu putea fi gay declarat, ceea ce-i complica şi mai mult viaţa. Billy putea fi, în cea mai mare parte a timpului, foarte distractiv. Dar uneori era prea furios. Odată a trebuit să-l opresc când îşi bătea prietenul în lift. Billy, stai aşa sau îţi smulg peruca. Purta o perucă afro ridicolă. Deşi pe dedesubt arăta foarte bine, avea o frezăà la Billy Eckstine.

Eram cu Bobby Keys în Innsbruck, ne duseserăm să ne pişăm după un spectacol şi de obicei în asemenea momente el zice o glumă, două. Dar acum e foarte tăcut. Şi face: „A, am nişte veşti proaste… A murit G.P.“. A fost ca o lovitură în plex. M-am uitat la el. Gram, mort? Credeam că e curat, credeam că e bine. Îţi povestesc mai târziu, zice Bobby. Tot ce-am aflat e că a murit. O, frate. Nu poţi să ştii niciodată cum o să te afecteze; niciodată nu te loveşte fulgerător. Încă un adio pentru încă un bun prieten.

Am aflat mai târziu că Gram era curat când a exagerat. A luat o doză normală. „Ah, doar una…“ Dar nu mai avea rezistenţă, din cauza sevrajului, şi *pac*! E o greşeală fatală a narcomanilor. În sevraj, corpul trece printr-un şoc. Şi ei îşi zic: o să mai bag doar un pic; dar de fapt îşi injectează aceeaşi doză pe care-au luat-o cu o săptămână înainte, la care dezvoltaseră în timp o uluitoare toleranţă, şi din cauza asta recăderea e aşa de dificilă. Corpul zice: Bine, la naiba, renunţ. Dacă faci chestii de-astea, ar trebui să cauţi să-ţi aminteşti cantitatea pe care ai luat-o prima oară, la început de tot. De acolo începi. O treime din doza obişnuită. Un strop.

Ca să fac faţă morţii lui Gram, am zis că nu pot rămâne în Innsbruck în seara aceea. O să închiriez o maşină, mergem la München şi-o să pornim într-o misiune imposibilă. O să căutăm o femeie anume. Fiindcă ştiu că există, am văzut-o o dată sau de două ori şi m-a fascinat. Ştiu că n-are nici o noimă, dar o să mergem la München s-o căutăm. Hai să mergem în noaptea asta. Hai să uităm de toate şi să facem altceva. Nu suport să stau să plângem, să jelim, toate rahaturile astea. N-ai ce să mai faci. Nenorocitul ăla a murit şi nu poţi decât să te înfurii pe el, c-a murit. Aşa că încerci să

nu te mai gândeşti. O să pornesc în căutarea uneia dintre cele mai frumoase femei din lume. N-o s-o găsesc niciodată, dar o s-o căutăm. Avem un ţel. O ţintă. Aşa c-am închiriat un BMW împreună cu Bobby, era ora unu noaptea, şi-am pornit.

Ţinta era Uschi Obermaier. Dacă exista ceva care să-mi poată alina durerea, ea era. Frumoasă. Celebră în Germania, ca manechin care ajunsese un simbol al mişcării de protest studenţeşti ce declanşase un soi de război între generaţii în Germania şi amenința să dezbine ţara. Era însăşi imaginea stângii; poza ei apărea peste tot. O fană înrăită a muzicii rock'n-roll, îşi croise drum către Mick la început, şi astfel o întâlnisem şi eu o dată, în treacăt. Mick o invitase la Stuttgart şi ea îl căuta prin hotel. Însă a dat peste mine, iar eu am condus-o la uşa lui Mick. Văzusem poze cu ea, pe afişe şi în reviste, şi avea un ceva care m-a tulburat. Iubitul lui Uschi, un tip pe nume Rainer Langhans, era unul dintre fondatorii Kommune 1, o comunitate publică alcătuită cu scopul de-a purta un război împotriva familiei nucleare şi a statului autoritar. Ea fusese cooptată în Kommune 1 când s-a împrietenit cu Rainer, dar Uschi mai avea un titlu de care era mândră, şi anume „Barbara Bavareză". Ea nu luase niciodată ideologia în serios, bea Pepsi-Cola fără să se ascundă, ceea ce era interzis, fuma ţigări mentolate şi încălca celelalte porunci ale comunităţii. A pozat goală pentru revista *Stern*, rulând jointuri; era evident că-şi dorea din tot sufletul să şocheze burghezia germană. Dar când comunitatea s-a scindat în două tabere – grupuri teroriste precum Baader-Meinhof pe de o parte şi Verzii pe de alta –, Uschi s-a retras din luptă, sau cel puţin l-a părăsit pe Rainer, şi s-a întors la München. Drumul ei e presărat cu tipi care încercau să o îmblânzească. Însă încercau să îmblânzească ceva de neîmblânzit. E cea mai bună fată rea din câte cunosc.

În tot cazul, în noaptea aia am stat la Bayerischer Hof, unde toată lumea are un Rembrandt deasupra capului, unul veritabil. Bob a zis: Bun, şi-acum ce facem, Keith? Am zis: Bob, acum mergem în Schwabing, dăm o raită prin cluburi. Hai să facem ce-ar fi făcut Gram dacă am fi mierlit-o noi. Am zis: Trebuie să mergem s-o căutăm pe Uschi Obermaier în oraşul ăsta. Trebuie să am o ţintă. Fără un motiv anume – era singurul meu obiectiv posibil în München. Nici măcar nu ştiam dacă ea era în oraş. Aşa că ne-am aranjat un pic şi-am început să batem cluburile. Şi era foarte mişto, dar nu găseam ce căutam noi. Iar prin al cincilea sau al şaselea club se puneau nişte discuri al naibii de bune, aşa că m-am dus şi-am vorbit cu DJ-ul, George the Greek, pe care întâmplător îl cunoşteam. Şi pe deasupra o mai şi ştia pe Obermaier.

Însă ce-aveam să fac dacă o găseam? În halul în care eram nu se punea problema să pot să mă dau la ea şi, oricum, nici timp prea mult n-aveam la dispoziţie. Aşa că… OK, bun, uite că am găsit pe cineva care-o cunoaşte, deja e o minune, dar mai departe habar n-am ce-i de făcut. Şi George zice: Îi ştiu adresa, dar tipa-i cu gagiul ei. Eu zic: George, hai să trecem pe-acolo. Am parcat în faţa apartamentului ei şi-am zis: George, nu urci să-i spui c-o caută K.R.? Cu moartea lui G.P., eram hotărât să duc lucrurile până la capăt. Urcă George, îi bate la uşă şi hop, ea scoate capul pe fereastră şi face: Cine eşti? Ce cauţi aici? Păi, nu ştiu, tocmai mi-a murit un prieten şi-s cam distrus. Am vrut doar să te salut. Te căutam şi te-am găsit. Asta-i tot. Apoi ea a coborât, m-a sărutat şi s-a întors în casă. Dar, hei, uite că am reuşit! Misiune îndeplinită.

A doua oară când am încercat să dau de Uschi, l-am pus pe Freddie Sessler să o caute la telefon. A sunat la agenţia ei. Şi agentul a spus: „Nu am voie să vă dau numerele astea“, iar atunci Freddie a început să-l aburească, şi Freddie ştie să aburească, frate. Freddie vorbea multe limbi. Eu şi Uschi nu vorbeam limba celuilalt. Când am făcut rost de numărul ei, ea a răspuns şi a zis: „Bună, Mick“. Eu am spus: „Nu, sunt Keith“. Locuia în Hamburg pe atunci şi am trimis o maşină să o aducă în Rotterdam. Practic a trebuit să-şi lase baltă gagiul. S-au certat; ea s-a suit în maşină şi a venit la Rotterdam. În noaptea aia mi-a smuls cercelul în pat. Eram într-un hotel în stil japonez, în Rotterdam – în dimineaţa următoare mi-am dat seama că am urechea lipită de pernă cu propriul sânge. Drept urmare, am o malformaţie permanentă a lobului, la urechea dreaptă.

Cu Uschi Obermaier, mai ales atunci, la început, era pur şi simplu atracţie sexuală. Iar apoi am ajuns să ţin la ea tot mai mult şi m-a cucerit. Desenam sau foloseam limbajul semnelor. Dar chiar şi dacă nu puteam vorbi unul cu altul, simţeam că-mi găsisem un prieten. Pe bune, chiar aşa. Şi o iubesc tare mult. În anii ’70 ne-am tot jucat unul cu celălalt, plecând, revenind, iar apoi ea a dispărut în Afganistan cu noua ei iubire, prietenul ei, Dieter Bockhorn, şi astfel mi-a ieşit din gând şi din inimă. Apoi am auzit că murise pe undeva prin Turcia, din cauza unui avort spontan. Ceea ce era aproape adevărat, dar s-a dovedit că era mult mai isteaţă de-atât. Am aflat povestea adevărată peste mulţi ani, pe o plajă din Mexic, în cea mai importantă zi din viaţa mea.

Era o perioadă cruntă, prea multe pierderi de vieţi omeneşti. Spre finalul acelei veri a murit Gus, bunicul meu; bunul meu

amic Michael Cooper s-a sinucis – un psihic fragil, mereu mi s-a părut că e posibil s-o facă. Îmi mureau apropiaţii. Şi cu mine cum rămânea? Singura soluţie era să-mi fac prieteni noi. Dar apoi şi alţii, dintre cei vii, au dispărut de la apel. L-am folosit până la limita de uzură pe Jimmy Miller, care a cedat încet drogurilor şi a sfârşit prin a scrijeli svastici pe pupitrul de mixaj în timp ce lucra cu noi la albumul care avea să fie cântecul lui de lebădă, *Goats Head Soup*. Andy Johns a rezistat până spre finalul lui 1973. Montam „It's Only Rock'n-Roll" în München când a fost concediat din acelaşi motiv – prea se dedase la marfa grea. (A supravieţuit şi a muncit de-atunci înainte). Iar apoi amicul meu Bobby Keys – nu l-am putut salva din propriul lui naufragiu rock'n-roll, tot cam pe atunci.

Bobby s-a cufundat într-o cadă plină cu Dom Pérignon. Se zice că Bobby Keys e singurul om din lume care ştie de câte sticle de şampanie e nevoie ca să umpli o cadă, fiindcă el în aşa ceva plutea. S-a întâmplat chiar înainte de al doilea spectacol din turneul european din '73, în Belgia. Nici urmă de Bobby la adunarea trupei din acea zi, iar într-un târziu am fost întrebat dacă ştiam unde mi-e amicul – nu răspunsese nimeni nici în camera de hotel. Aşa că am mers până acolo şi i-am zis: Hai, Bob, trebuie să vii, trebuie să vii acum. Avea un trabuc, cada plină de şampanie şi gagicuţa asta lângă el, o franţuzoaică. Şi a făcut: Cară-te. Fie. O imagine minunată şi toate cele, dar s-ar putea să-ţi pară rău, Bob. Contabilul l-a înştiinţat apoi pe Bobby că nu câştigase absolut nici un ban în turneu, din cauza acelei băi; de fapt, era dator. Şi mi-a luat zece blestemaţi de ani sau mai mult ca să-l aduc înapoi în trupă, fiindcă Mick era implacabil, şi pe bună dreptate. Iar Mick poate fi nemilos în privinţa asta. Nu aveam cum să fiu responsabil pentru Bobby. Tot ce-am putut face a fost să-l ajut să scape de dependenţă, şi asta am făcut.

Cât despre mine, acum eram pus pe lista morţii de o presă energică, începând cu cea muzicală. Un nou mod de abordare. Care la începutul lui 1973 nu mai era atât de interesat de muzică. *New Musical Express* a făcut un Top 10 al starurilor rock care stăteau să moară şi m-au pus pe locul întâi. Am mai fost numit şi Prinţul Întunericului, drogatul cel mai elegant din lume şi aşa mai departe – aceste titluri, care s-au lipit de mine, au fost născocite atunci şi au rămas pentru totdeauna. În perioada asta mi s-a părut adesea că mi se doreşte moartea, chiar şi de către oameni bine intenţionaţi. La început erai o noutate. Dar, la urma urmei, asta credeau ei despre rock'n-roll, chiar şi în anii '60. Şi-ţi doreau să te duci

naibii. Iar când vedeau că nu te duci naibii, îşi doreau să mori.

Vreme de zece ani am fost primul pe lista aia! Chestia asta mă făcea să râd. Era singurul top în care am fost pe locul întâi zece ani la rând. Mă simţeam destul de mândru de poziţia aia. Cred că nimeni n-a mai deţinut-o un timp aşa de îndelungat. Am fost foarte dezamăgit când am coborât în top. Am căzut, în cele din urmă, pe locul nouă. O, Doamne, s-a terminat.

Aceşti necromanţi erau impulsionaţi de povestea că mă dusesem în Elveţia să-mi schimb sângele – probabil singurul lucru pe care părea să-l ştie toată lumea despre mine. Bravo lui Keith, el poate să se ducă să-şi schimbe sângele şi să continue. Se spune c-ar fi fost un soi de pact cu diavolul în catacombele din Zürich, avea faţa albă ca pergamentul, a fost un fel de atac vampiresc pe invers, şi aşa obrajii i-au redevenit trandafirii. Numai că nu mi l-am schimbat deloc! Povestea asta mi se trage din faptul că atunci când mă duceam la clinica din Elveţia pentru dezintoxicare, a trebuit să fac o escală la Heathrow şi să schimb avionul. Iar acolo se ţinea după mine presa de scandal: „Hei, Keith“. Le-am zis: „Tăceţi dracului din gură. Mă duc să-mi schimb sângele“. Poc, asta este. Şi-apoi fuga la avion. După aceea, treaba asta parcă-i scrisă în Biblie sau aşa ceva. Eu nu le-am zis-o decât ca să scap de ei. Şi ei o tot repetă de-atunci.

Nu pot desluşi precis, nu ştiu cât de mult am jucat un rol care mi-a fost destinat. Mă refer la inelul cu craniu, la dintele spart şi la fardul de ochi. Să fie jumi-juma? Cred că într-un fel *persona* ta, imaginea ta, aşa cum era ea cunoscută, e ca o ghiulea legată de picior cu un lanţ. Oamenii cred că încă sunt un prăpădit de *junkie*. Am renunţat de treizeci de ani la droguri! Imaginea e ca o umbră lungă. O poţi vedea chiar şi când soarele coboară. Cred că există o presiune atât de mare să fii acea persoană, încât se poate chiar să devii una cu ea până într-un anumit punct, cât suporţi. E imposibil să nu sfârşeşti prin a deveni o parodie a ceea ce credeai că eşti.

Ceva din mine vrea să stârnească reacţia asta în ceilalţi, fiindcă ştiu că ea există în fiecare. E un demon în mine şi e un demon în toţi ceilalţi. Am parte de aceeaşi reacţie ridicolă – cranii care se revarsă din camioane, trimise de binevoitori. Oamenii adoră imaginea asta. Ei m-au imaginat, ei m-au creat, oamenii au creat acest personaj popular. Să fie sănătoşi. Iar eu fac tot ce pot ca să le îndeplinesc nevoile. Îşi doresc să fac lucruri pe care ei nu le pot face. Ei au un job, au o viaţă, au un agent de asigurări… dar în acelaşi timp în ei trăieşte şi un Keith Richards furios. Când e vorba de un

personaj popular, ei ţi-au scris scenariul, iar tu ai face bine să-l joci. Eu m-am străduit. Nu e nici o exagerare, am trăit practic ca un proscris. Şi a fost alegerea mea! Ştiu că eram pe toate listele. Ajungea să fi retractat şi totul ar fi fost bine. Dar pur şi simplu n-am putut să fac asta.

Drogurile, poliţia pe urmele noastre, situaţia ajunsese mai rea ca oricând. Totul se duce de râpă. Dar eu nu simţeam asta. Mi se părea că mă pot descurca. Aşa merg lucrurile, aşa mi se întâmplă mie, nu am decât să merg mai departe. Poate că mă lovesc porcării din direcţia asta, dar ştiu că există o grămadă de oameni care strigă: „Hai, Keith“. Într-un fel, e ca la alegeri, dar fără vot. Cine câştigă? Autorităţile sau publicul? Iar eu sunt prins la mijloc, sau mai bine zis Stones e la mijloc. Bănuiesc că pe atunci mă întrebam uneori dacă chestia asta nu-i doar o distracţie pentru ceilalţi. Ah, iar l-au arestat pe Keith. Te trezeşti al naibii de devreme dimineaţa, cu copiii lângă tine, şi n-ai dormit decât două ore, dacă ai apucat şi atât. Nu mă deranjează o arestare politicoasă. Problema era cum procedau. Dădeau buzna ca o trupă SWAT. Asta mă scotea din sărite. Şi n-ai ce face; trebuie să înghiţi. Ştii că ţi se înscenează ceva. „Domnul Richards spune că l-aţi izbit de poartă, i-aţi zis să ia poziţia şi l-aţi lovit la glezne.“ „A, nu, nu, nu, n-am face noi aşa ceva. Domnul Richards exagerează.“

Faptul că nu mai eram rezidenţi în Anglia însemna, pe atunci, că puteam petrece cam trei luni pe an acasă. În cazul meu, la Redlands şi la casa din Cheyne Walk, din Londra. În 1973, adresa asta era supravegheată non-stop. Şi nu era vorba numai de mine. Stăteau cu ochii şi pe Mick, l-au şi arestat de vreo două ori. În cea mai mare parte a acelei veri nu am putut merge la Redlands. Casa a ars în iulie, când eram acolo cu copiii. Un şoarece a ros cablul electric – a distrus izolaţia. Marlon, care avea patru ani, a dat alarma, strigând „Foc, foc!“.

Începusem să iau ceva mai în serios nesfârşita hărţuială a poliţiştilor mai ales din cauza lui Marlon – Angela era prea mică să bage de seamă. El mă întreba: „Tati, de ce te uiţi pe fereastră“ şi eu îi răspundeam: „Mă uit după maşina fără numere“ şi el făcea „De ce, tati?“ şi mă gândeam: La naiba, pot să joc jocul ăsta singur, dar uite că începe să-mi afecteze copiii. „De ce ţi-e frică de poliţişti, tati?“ „Nu mi-e frică. Doar că mă uit să văd unde sunt.“ Însă devenise un automatism să mă uit zi de zi dacă au parcat pe partea cealaltă a străzii. Practic, era un război. Nu trebuia decât să încetez să iau droguri. Dar îmi ziceam că mai întâi vreau să

câştig războiul, şi dup-aia mă hotărăsc. O atitudine absolut stupidă, însă aşa a fost. N-aveam de gând să mă plec în faţa acestor nenorociţi.

Ne-au arestat curând după ce ne-am întors din Jamaica, în iunie 1973, când stătea cu noi Marshall Chess. Au găsit canabis, heroină, Mandrax şi o armă fără autorizaţie. Probabil că asta a fost arestarea cea mai celebră, fiindcă am fost acuzat de multe, foarte multe. Peste tot erau linguri arse pline de urme, ace, seringi, marijuana. Douăzeci şi cinci de capete de acuzare.

Dar am avut şi un avocat strălucit, pe Richard Du Cann. Arăta fantastic, deşirat, ascetic. Devenise celebru când îl apărase pe editorul cărţii *Amantul doamnei Chatterley*, de D.H. Lawrence, care fusese acuzat de obscenitate. Curând după cazul meu – probabil în ciuda lui – a fost numit preşedintele baroului. Mi-a spus: nu putem face nimic cu toate aceste dovezi; va trebui să pledaţi vinovat, iar eu voi pleda pentru circumstanţe atenuante. „Vinovat, domnule judecător, vinovat.“ După a cincisprezecea acuzaţie răguşeşti un pic. Iar judecătorul se plictiseşte, fiindcă aşteaptă discursul lui Du Cann. Însă poliţia adăugase o a douăzeci şi şasea acuzaţie, o puşcă cu ţeavă retezată, care însemna automat un an puşcărie. Şi eu, deodată, zic: „Nevinovat, domnule judecător“. Iar peruca face: „Cum?“. Judecătorul se pregătea să plece la masa de prânz; cazul meu era ca şi terminat. Mă întreabă: „De ce pledaţi nevinovat la această acuzaţie?“. Şi răspund: „Fiindcă, dacă ar fi o armă cu ţeavă retezată, domnule judecător, atunci de ce are cătare la capătul ţevii?“. Era o antichitate, o miniatură, o armă pentru copii, făcută pentru vânătoarea de păsări de un oarecare nobil din Franţa, prin 1880. Cu incrustaţii splendide şi toate cele, dar nu era cu ţeava retezată. Judecătorul s-a uitat la poliţişti, şi vedeam cum le cădea faţa când pricepeau că merseseră prea departe. Fusese picătura care făcuse paharul să dea pe dinafară. A fost un moment foarte frumos. Îmi dădeam seama că i-am lovit drept în ouă, dar nu-ţi permiţi să-ţi arăţi bucuria. Judecătorul le aruncă o privire mânioasă, care spune: „Idioţilor. Îl prinseserăm“. Apoi se apucă Du Cann să ţină un minunat discurs shakespearian, despre artişti şi haideţi să recunoaştem, acest domn este persecutat. Deşi nu prea e cazul. E un biet menestrel etc. Iar judecătorul se pare că a fost de acord, fiindcă s-a întors spre mine şi a zis: 10 lire acuzaţia, adică 250 în total. N-o să uit niciodată dispreţul judecătorului pentru poliţişti. A vrut să le dea o lecţie cu această sentinţă uşoară, fiindcă era evident că încercau să-mi facă o înscenare. Şi gata, la masă, eu împreună cu Du Cann.

După prânz am pornit spre Londonderry Hotel, ca să sărbătorim. Acolo, din nefericire, dormitorul era cuprins de flăcări. Coridorul era plin de fum, mica mea familie a fost evacuată şi, într-adevăr, ni s-a interzis să mai călcăm vreodată în hotelul nostru preferat. Incendiul izbucnise din camera mea, Marlon adormise în patul meu, iar eu am trecut prin flăcări şi am ajuns din câteva salturi la el, l-am smuls de acolo şi apoi am aşteptat scandalul. N-a fost vorba de nici un comportament periculos şi nesăbuit – cum aveau să presupună tabloidele –, ci de circuitul electric din cameră. Dar cine-ar putea crede una ca asta?

* * *

Ronnie Wood a apărut în peisaj la sfârşitul lui 1973. Ne mai ciocniserăm unul de altul, dar nu eram chiar amici. Ştiam că-i chitaristul ăla bun din trupa Faces. Eram la Tramps, unul dintre cluburile care continuau să existe şi pe atunci, când a venit o blondă şi mi-a zis: Bună, eu sunt Krissie Wood, nevasta lui Ronnie Wood. I-am răspuns: A, mă bucur să te cunosc. Ce mai faci? Ce face Ronnie? Iar ea mi-a spus: E acasă, în Richmond, înregistrează ceva. Vrei să vii şi tu? Am zis că da, aş vrea să-l văd pe Ronnie, aşa că hai să mergem. Şi am mers cu Krissie în Richmond, la casa lor numită The Wick[6], unde am stat cu săptămânile. În acel moment Stones luase o pauză, Mick mixa vocile pe „It's Only Rock'n-Roll", iar eu cam aveam chef de cântat.

Când am ajuns acolo, i-am văzut pe meseriaşii ăştia, Willie Weeks la bas, Andy Newmark la tobe şi Ian McLagan, amicul lui Ronnie din Faces, la clape. Am început să cânt şi eu cu ei. Ronnie îşi făcea primul lui album solo, *I've Got My Own Album to Do* – minunat titlu, Ronnie –, iar eu am intrat în plină sesiune de înregistrări şi ei mi-au dat o chitară. Aşa că acea primă întâlnire cu Ronnie a început cu două chitare mişto. A doua zi Ronnie a zis: Hai să terminăm treaba, iar eu i-am spus: Da, dar trebuie să mă duc până acasă, în Cheyne Walk. Nu, adu-ţi nişte haine aici. Ronnie cumpărase The Wick de la actorul John Mills şi amenajase un studio de înregistrări jos, la subsol. A fost prima oară când am văzut un studio construit anume în casa cuiva (şi nu sfătuiesc pe nimeni să locuiască deasupra unei fabrici – ştiu ce spun; eu am făcut aşa cu *Exile*). Dar casa era frumoasă, grădina cobora în pantă spre râu. Eu am primit dormitorul fiicei lui John Mills, Hayley, o actriţă la fel de celebră, nu că l-aş fi folosit mult, dar când o făceam, citeam o grămadă de Edgar

Allan Poe. Locuind acolo, am reuşit să scap de supravegherea din Chelsea, deşi până la urmă le-a picat fisa. Pe Anita n-o deranja. A venit şi ea a acolo.

Era un flux extraordinar de muzicieni şi de talent acolo, în acea perioadă, concentrat în jurul discului lui Woody. Într-o noapte a apărut George Harrison. Rod Stewart trecea din când în când. Mick a venit şi a cântat pe album, la fel şi Mick Taylor. După ce cam lipsisem nişte ani de pe scena rock'n-roll londoneză, era plăcut să-i vezi pe toţi, şi asta fără să faci un pas. Veneau ei la tine. Erau mereu sesiuni de improvizaţie. Ronnie şi cu mine ne-am înţeles imediat de minune, stăteam tot timpul împreună, râdeam foarte mult. Mi-a zis: Mi se cam termină cântecele, aşa că i-am compus două – „Sure the One You Need" şi „We Got to Get Our Shit Together".

Acolo am auzit pentru prima oară „It's Only Rock'n-Roll", în studioul lui Ronnie. E cântecul lui Mick şi îl înregistrase cu Bowie. Mick venise cu ideea şi începuseră să se joace pe el. Era al naibii de bun. Ce naiba, Mick, de ce-l faci cu Bowie? Hai, trebuie să recuperăm drăcovenia. Aşa am făcut, şi nici n-a fost prea greu. Şi numai titlul în sine era de-o simplitate atât de frumoasă, chiar dacă piesa n-ar fi fost cine ştie ce. Serios, frate. „It's Only Rock'n-Roll But I Like It."

În decembrie 1974, când încă se mai lucra la discul lui Ronnie, ne-am dus la München să înregistrăm *Black and Blue*, să schiţăm în mare cântece ca „Fool to Cry" şi „Cherry Oh Baby". Acela a fost momentul când Mick Taylor a lansat bomba şi ne-a anunţat c-o să părăsească trupa, fiindcă avea alte proiecte ale lui, iar nici unuia dintre noi nu i-a venit să creadă. Tocmai puneam la cale turneul din 1975, iar el ne-a cam lăsat baltă. Mick n-a putut explica niciodată de ce a plecat. Nu ştie de ce. L-am întrebat mereu: De ce ai plecat? Iar el mi-a răspuns: N-am idee. Ştia ce părere am despre asta. Eu mi-am dorit întotdeauna o trupă unită. Poţi să pleci în sicriu sau cu dispensă de vârstă, altfel, nu. Nu ştiu ce-a fost în capul lui. Posibil să fi avut legătură cu soţia lui, Rose. Dar faptul c-a plecat dovedeşte că nu s-a adaptat cu adevărat. N-a vrut să se adapteze, cred. Probabil sperase că va putea să scrie cântece şi să producă, bazându-se pe prestigiul datorat apartenenţei la Stones. Dar n-a făcut nimic.

* * *

Aşa că la începutul lui 1975 căutam chitarişti şi ne aflam în Rotterdam, unde pregăteam alte piese pentru *Black and Blue* – era perioada cu „Hey Negrita“, „Crazy Mama“, „Memory Motel“ şi a embrionarului „Start Me Up“, versiunea reggae pe care n-am reuşit să o scoatem la lumină în ciuda celor 40-50 de încercări. Aveam să ne batem capul cu ea din nou peste doi ani şi peste încă patru – un travaliu prelungit al unui cântec a cărui natură deloc reggae o descoperiserăm într-una dintre acele încercări, fără să ne dăm seama, ba chiar uitând apoi de ea. Dar despre asta mai târziu.

Stăteam de ceva vreme la Ronnie, la The Wick, cu Anita şi copiii, când a trebuit să plec la Rotterdam pentru înregistrări. Până atunci, deja descoperiserăm poliţişti prin copaci, cu binocluri, ca-n seria de comedii *Carry On*. Şi nu aveam halucinaţii. Treaba era serioasă, oricât de absurd părea. Ne urmăreau permanent. Eram înconjuraţi. Iar eu eram pe doza obişnuită. Aşa că i-am zis Anitei: Va trebui să ne furişăm noaptea. Dar mai întâi trebuie să-l sun pe Marshall Chess, care se afla deja în Rotterdam. Marshall era şi el dependent. Eram în aceeaşi oală. Aveam să reuşim împreună. I-am zis lui Marshall: Asigură-te că faci rost de marfă. Iar eu nu mă mut până nu ştiu că o ai, fiindcă ce rost are să vin în Rotterdam ca să lucrez şi să fiu în sevraj? Când am plecat, mi-a zis: „Da, da, am făcut rost. E chiar aici. O am în mână“. Bun. Dar când ajung la Rotterdam, Marshall are mutra asta tristă, foarte tristă. E nisip de pisică. I-au vândut nisip de pisică în loc de smac. Pe atunci, heroina, de obicei mexicană sau sud-americană, era maro. Cristale maro sau bej, care semănau foarte mult cu nisipul pentru litiera pisicii. Acum, ce să faci, omori mesagerul? Ai naibii surinamezi, îi vânduseră nisip de pisică. Şi dăduserăm şi-o căruţă de bani pe el.

În loc să pornim în trombă spre studio şi să ne apucăm de treabă, alergam după droguri. Măcar asta te face bărbat. Am avut vreo două zile nasoale. Când eşti în sevraj şi încerci în acelaşi timp să închei un târg, nu poţi fi prea zdravăn. O dovadă e că am ales să ne ducem tot la barul surinamezilor. Ne-am afundat în inima cartierului cu docurile, un loc aproape dickensian – ca dintr-o ilustraţie veche, cu cocioabe şi clădiri de cărămidă. Ne-am uitat la tipul din spatele barului, despre care Marshall credea că i-a vândut marfa, şi el face – faza tipică – „’Nţeleg. Scuze“. Şi râd toţi. Ce să mai faci?

Las-o baltă. E sevraj, amice. Dar eu nu le-am zis celor din Stones „scuze“. Le-am zis: Hai, faceţi încălzirea, găsiţi tonul, mie mai daţi-mi douăzeci şi patru de ore. Ştiu toţi care-i treaba. Nu apar până nu-s în formă.

Ronnie încă nu era sigur noul nostru chitarist, deşi eram foarte apropiaţi în acel moment. În primul rând, încă făcea parte din Faces. Îi mai testaserăm şi pe alţii înaintea lui – Wayne Perkins, Harvey Mandel. Doi cântăreţi minunaţi, ambii sunt pe *Black and Blue*. Ronnie se ivise ultimul şi chiar eram într-o dilemă. Ne plăcea mult de Perkins. Era un instrumentist adorabil, avea acelaşi stil, n-ar fi venit în contradicţie cu ce făcea Mick Taylor, ceva foarte melodios, foarte bine interpretat. Apoi Ronnie a zis că avea probleme cu Faces. Aşa că trebuia să alegem între Wayne şi Ronnie. Ronnie e omul priceput la toate. Poate cânta o grămadă de chestii în stiluri diferite şi eu tocmai cântasem cu el câteva săptămâni, aşa că norocul a fost de partea lui. Şi până la urmă n-a fost vorba numai de cântat. Ci şi de faptul că Ronnie era englez! Păi, e o trupă britanică, deşi acum poate nu mai pare aşa. Şi atunci am simţit cu toţii că ar trebui să păstrăm acest specific, naţionalitatea trupei. Fiindcă, în momentul când te-apuci de treabă şi zici „Pe ăsta l-ai auzit?“, contează ca toţi să aibă aceeaşi bază. Fiind născuţi în Londra, eu şi Ronnie eram deja apropiaţi, aveam deja un fel de cod al nostru şi puteam funcţiona bine în condiţii de stres, ca doi camarazi. Ronnie a fost un liant al naibii de bun pentru formaţie. Ca o gură de aer proaspăt. Ştiam că e priceput, ştiam că poate să cânte, dar un factor decisiv a fost entuziasmul lui incredibil şi abilitatea de a se înţelege bine cu toată lumea. Mick Taylor era mereu un pic cam posac. N-o să-l vezi pe Mick Taylor pe jos, ţinându-se de burtă şi tăvălindu-se de râs din orice. În timp ce Ronnie s-ar prăpădi de râs, cu picioarele în sus.

Dacă îl faci pe Ronnie să stea locului, să nu se mai gândească la nimic altceva, să se concentreze cât poate, e un cântăreţ incredibil de receptiv. Te poate surprinde uneori. Îmi place şi acum să cânt cu el, mult, mult de tot. Lucram la „You Got the Silver“ şi i-am zis: Uite, pot să fac vocea, dar nu pot să cânt şi cu vocea, şi la chitară deodată. Trebuie să cânţi tu şi partea mea. Şi i-a ieşit super bine, era frumos. Cântă minunat cu *slide*-ul. Şi iubeşte cu adevărat muzica. E ceva inocent, absolut pur; impecabil. Ştie totul despre Beiderbecke, îi cunoaşte istoria, despre Broonzy, are baze solide. Şi era perfect adaptat la stilul mai vechi de cântat intercalat, când nu puteai distinge chitara ritmică de solo, stilul pe care-l dezvoltasem cu Brian, sonoritatea specifică Rolling Stones. A dispărut distincţia dintre chitarişti, dintre chitara ritmică şi solo, din vremea lui Mick Taylor. E nevoie de o gândire unitară ca să poţi face asta, iar cu Ronnie am putut. „Beast of Burden“ e un exemplu bun de sincronizare fericită. Aşa că am zis: Hai să încercăm. Am făcut o înţelegere temporară, să

vedem cum merge. Aşa că Ronnie a venit în turneul din 1975 în SUA, deşi încă nu era membru al trupei în mod oficial.

Ronnie e cel mai maleabil tip din câţi am cunoscut, un adevărat cameleon. Nu ştie nici el de fapt cine este. Şi nu e prefăcut. Doar îşi caută locul. Are nevoie disperată de dragoste frăţească. Are nevoie să aparţină. Are nevoie de-o trupă. Ronnie e un familist convins. A avut parte de multe greutăţi – mama, tatăl şi ambii fraţi i-au murit în ultimii câţiva ani. E greu. Îi zici: Îmi pare rău, Ron. El spune: Asta e, ce să faci? Tuturor ne vine rândul. Dar Ronnie nu lasă să se vadă ce simte. Ţine în el, timp îndelungat. Fără mama lui, Ronnie e cam pierdut. Fiind cel mai tânăr din familie, era băiatul mamei. Şi ştie că şi eu sunt la fel. Ronnie ţine multe în el. E un tip grozav, al dracului ţigan. Ultima familie de ţigani plutaşi care-a venit de pe ape pe uscat, un moment de evoluţie fantastic, deşi uneori mi se pare că Ronnie nu şi-a lepădat aripioarele. Poate că de-asta se cufundă mereu în câte-o sticlă. Nu-i place pe uscat; vrea să se ude din nou.

Diferenţa dintre mine şi Ronnie e că el avea tendinţa să exagereze. N-avea nici un fel de limită. Şi eu cam beau, recunosc, dar Ronnie duce totul la extrem. În cazul meu, se mai întâmplă să beau ceva la trezire, dar în cazul lui Ronnie micul dejun consta într-o tequila White Cloud cu apă. Dacă-i dădeai cocaină adevărată, nu îi plăcea, fiindcă el băga *speed*. Doar că dădea pe ea la fel de mult ca pe cocaină. Şi încercai să-i bagi în cap: Tu nu iei cocaină, iei *speed*. Tocmai ţi-au vândut *speed* la preţ de cocaină. Şi nici nu se poate spune că noul său job l-ar fi descurajat în toate aceste obiceiuri.

A existat un moment memorabil de iniţiere a lui Ronnie, chiar înainte de turneul din SUA de la finalul lui martie 1975. Repetam cu trupa în Montauk, Long Island, şi am hotărât să-i facem o vizită lui Freddie Sessler, care atunci locuia în Dobbs Ferry, ceva mai sus de Manhattan, pe râul Hudson. Freddie ne-a provocat să băgăm câteva grame bune de cocaină farmaceutică acolo, pe loc. Practic a fost de parcă am fi rupt trei pagini din jurnal. Însemnările lui Freddie ne vor lumina un pic în privinţa asta, fiindcă eu îmi amintesc foarte puţine:

> **Freddie Sessler:** Dormeam dus pe la cinci dimineaţa, când s-au auzit bătăi teribile în poarta casei. Cu ochii închişi, am reuşit să deschid uşa. Am fost imediat salutat şi trezit de Keith, cu inconfundabilul său simţ al umorului. „Cum naiba poţi să dormi când noi ne-am dat peste cap şi-am condus o sută şaizeci de kilometri ca să venim să te

vedem?“ „Bine“, am zis, „m-am sculat. Stai aşa, să mă spăl pe faţă.“ Mi-am luat o sticlă cu suc de portocale pentru mine şi i-am dat o sticlă de Jack Daniel’s lui Keith. Şi numai ce-a băgat o casetă cu ceva muzică reggae în combina stereo, la maximum desigur, şi gata petrecerea. În câteva clipe i-am întrebat pe Keith şi pe Ronnie dacă n-ar vrea să mi se alăture într-un toast de trezire. Ţineam în mână un flacon de cocaină Merck de 28 de grame, m-am dus în dormitor, am apucat un tablou cu o ramă cu sticlă şi am decis să joc un joc inventat de mine. Una dintre cele mai mari plăceri ale mele a fost mereu ritualul de deschidere a unui flacon sigilat de cocaină. Mă înfioram şi mă cuprindea euforia numai privindu-l, holbându-mă la el, rupând sigiliul. Era o plăcere mai mare decât consumul efectiv al cocainei. Am desfăcut flaconul şi-am vărsat pe sticlă două treimi din el. Apoi am pregătit două grămăjoare egale, de vreo opt grame fiecare, pentru mine şi pentru Keith, şi de vreo patru grame pentru Ronnie.

Când am terminat, i-am zis aşa lui Keith:

„Keith, aş vrea să te testez. Să vedem ce fel de bărbat eşti“, ştiind prea bine că acceptă orice provocare. Am făcut două liniuţe, am apucat un pai şi cu o mişcare iute mi-am tras partea de opt grame. „Ei, hai să văd dacă poţi să faci asta.“ În toată viaţa mea de adult nu văzusem pe nimeni, absolut niciodată, desfătându-se cu o cantitate atât de mare. Keith s-a uitat, a cântărit situaţia din priviri, a apucat paiul şi mi-a repetat isprava fără nici o dificultate. Am împins cele patru grame spre Ronnie, zicând: „Tu eşti junior. Primeşti doar atât. Hai“. Şi a făcut-o şi el.

Cocaina farmaceutică nu se compară cu cea produsă în America Centrală sau de Sud. E pură, nu dă depresie sau letargie, ci un tip complet diferit de euforie, induce o stare de creativitate, care apare de îndată ce-i absorbită de sistemul nervos central. Şi nu există nici un fel de simptome de sevraj.

Când i-am pasat linia lui Ronnie, eram deja pe cale să explodez, o euforie nebună. La naiba, ce senzaţie. Nu se putea compara cu nimic de până atunci. Când i-am întins linia lui Ronnie, astea au fost ultimele cuvinte care mi-au ieşit din gură

pentru următoarele şase ore. Ne-am îmbarcat într-o călătorie cu destinaţia Woodstock.

Cocaina pură. Te bagi sau nu? Apoi sari în maşină şi condu. Habar n-aveam unde mergem. Era genul de călătorie pe care-o făcusem cu John Lennon, mergeam şi-atât. Habar n-am cum de-am ajuns undeva. Clar că am condus, şi încă foarte responsabil, n-am fost tras pe dreapta nici măcar o singură dată. Am făcut plinul şi tot ce trebuia, dar cu altă minte. Mi s-a relatat vag că am stat peste noapte în Bearsville cu The Band, probabil cu Levon Helm. Nu ştiu dacă am mers acolo cu vreun scop anume. Am vrut să mergem ca să ne vedem cu careva? Cred că Bob Dylan nu locuia acolo atunci. Am reuşit în cele din urmă să ne întoarcem în Dobbs Ferry. Am senzaţia bizară că Billy Preston era şi el acolo, dar n-a venit cu noi.

Turneul din 1975 în care urma să pornim era alimentat cu cocaină Merck. În perioada aia am început să ne improvizăm ascunzători prin spatele boxelor de pe scenă ca să putem trage linii între cântece. Un cântec, o linie, asta era regula noastră, a mea şi-a lui Ronnie. Chiar şi atunci, la trei ani după turneul *STP*, era o încropeală fantastică, după standardele de astăzi. Cum se lucra pe atunci? Să o ascultăm pe Mary Beth Medley. A fost coordonatoarea turneului, s-a ocupat de programarea concertelor şi a bătut palma cu promoterii din SUA. Avea douăzeci şi şapte de ani, lucra sub comanda lui Peter Rudge. Nu era ajutată de nici o echipă.

Mary Beth Medley: Lucram pe fişe de 7 × 12 centimetri. Le zic asta oamenilor şi ei se uită la mine de parcă vorbesc swahili. Un ghid Rand McNally cu drumurile americane, o hartă a Statelor Unite. Fără fax, fără telefon mobil, fără FedEx, fără computer. O agendă rotativă de birou, nimic altceva decât o linie telefonică obişnuită şi un telex pentru legătura cu Europa. Cât despre stilul de viaţă rock'n-roll, ai crede că şi-au învăţat lecţia prudenţei după incidentul din Fordyce. Însă a mai fost un incident după aceea, la finalul turneului din august 1975, care din câte ştiu eu n-a fost povestit niciodată. L-a implicat pe Keith, dar şi pe toţi ceilalţi. Eram în Jacksonville, Florida, şi mergeam spre Hampton, Virginia, iar Bill Carter auzise că avionul urma să fie percheziţionat când ajungem acolo. Avea contactele astea pe la poliţie, peste tot. Mai trecuserăm prin sperietura asta o dată, în

Louisville, Kentucky, când veniseră numai la bordul avionului. Şi ca să evităm asta, am adunat tot ce avea fiecare ilegal. Pistoalele, cuţitele, drogurile tuturor, tot ce putea fi considerat ilegal, şi le-am pus în două valize, iar eu am luat un avion privat din Jacksonville spre Hampton, Virginia, cu aceste două valize, iar apoi am mers cu maşina la hotel. Nu m-a îngrijorat călătoria cu avionul. Pe atunci, la avioanele particulare nici nu trebuia să completezi vreo declaraţie cu mărfurile transportate. Cred că am trecut neobservată. Dar drumul cu maşina a fost îngrozitor de stresant. Am condus cu 80 km/h. Eram singură. Apoi am ajuns la hotel, am intrat într-o cameră, nu a mea, şi am aşezat totul pe un pat. Iar când au ajuns şi ei, peste vreo două ore, şi-a luat fiecare ce-i aparţinea. Annie Leibovitz are pe undeva o fotografie cu comoara din valize.

Annie Leibovitz

Cu Marlon pe drumuri, în 1975.

1. Hugh Hefner redă în cartea lui, *Little Black Book*, o notă datată 28 iunie 1972: „Pentru informarea dvs., iată lista de stricăciuni în urma vizitei Rolling Stones: Covorul alb din baia Camerei Roşii-Albastre a fost ars şi a trebuit înlocuit; colacul toaletei a fost de asemenea ars şi a trebuit înlocuit; două covoraşe de baie şi patru prosoape, de asemenea arse; scaunul şi canapeaua din Camera Roşie sunt pătate, probabil au nevoie să fie retapiţate; cuvertura de pat din Camera Roşie e pătată rău. Sperăm să iasă la spălat“ (n.ed.orig.).
2. Food and Drug Administration – agenţie responsabilă cu reglementarea alimentaţiei, a medicamentelor, suplimentelor dietetice şi dispozitivelor medicale.
3. Stil muzical apărut în Jamaica la sfârşitul anilor ’60, care a urmat după *ska* şi din care a rezultat genul reggae.
4. Om de afaceri şi producător muzical, care a fondat compania Island Records în Jamaica în 1959.
5. Celebru indiciu dintr-un roman cu Sherlock Holmes.
6. O casă în stil georgian, proiectată în 1775 de arhitectul Robert Mylne, deţinută pe rând de actorul Sir John Mills, apoi de Ronnie Wood, apoi de Pete Townshend. The Wick şi Wick Cottage sunt listate ca monumente istorice de gradul I.

Capitolul 10

În care Marlon devine tovarăşul meu de drum. Moare fiul nostru Tara. Ne mutăm la John Phillips, în Chelsea. Sunt arestat în Toronto şi condamnat pentru trafic de droguri. Mă las de heroină cu ajutorul unei cutii negre şi cu Jack Daniel's. Stones înregistrează *Some Girls* la Paris. O cunosc pe Lil Wergilis, care mă ajută să scap definitiv de droguri. Sunt eliberat condiţionat în 1978, cu condiţia să susţin un concert pentru orbi. Prietenul Anitei se împuşcă în timp ce joacă ruleta rusească, iar noi ne despărţim definitiv.

Scăpasem ca prin urechile acului de atâtea ori. Arestarea din Fordyce, în timpul turneului din 1975, fusese probabil cea mai periculoasă. Îmi folosisem toate vieţile pisiceşti. N-avea rost să le număr. Şi situaţii-limită – arestări, gloanţe rătăcite şi maşini zburând de pe şosea aveau să mai urmeze. Uneori scăpasem cu o anumită doză de noroc. Dar plutea ceva în aer – se apropia o furtună. M-am văzut iar cu Uschi – ea ni s-a alăturat pentru o săptămână în turneul din San Francisco, apoi a dispărut pentru mulţi ani. În toamna aceea, Rolling Stones a petrecut o perioadă în Elveţia, fiindcă acolo locuiesc eu, lucrând mai mult la albumul *Black and Blue* – a cărui promovare, cu afişul unei femei pe jumătate dezbrăcate, pline de vânătăi şi legate, a provocat scandal: se cerea boicotarea Warner Communications. Am lucrat la piese precum „Cherry Oh Baby", „Fool to Cry" şi „Hot Stuff". În martie 1976, la Geneva, Anita a dat naştere celui de-al treilea copil al nostru, un băiat căruia i-am pus numele Tara.

Avea doar o lună când am plecat într-un lung turneu european care avea să dureze din aprilie până în iunie şi am lăsat-o pe Anita acasă. L-am luat pe Marlon cu mine, ca tovarăş de drum. Avea şapte ani. Anita şi cu mine deveniserăm doi narcomani care duceau existenţe separate, dar încercau să crească nişte copii. În general nu-mi era foarte greu, fiindcă stăteam pe drumuri atât de mult, iar acum mă însoţea şi Marlon de obicei. Dar acasă nu era o atmosferă plăcută. E greu de trăit cu o nevastă care-i şi ea *junkie*, ba chiar mai rău ca tine. Singurul lucru pe care mi-l mai spunea

Anita era „A venit?“. Singurul lucru important era marfa. Şi începuse s-o ia razna rău. O bufnitură în toiul nopţii – a aruncat în perete cu o sticlă plină de suc de coacăze sau de vin, într-o casă închiriată în care abia ne mutaserăm. „A, ai nevoie de o doză, dragă?“ O înţelegeam, dar numai de redecorat afurisita aia de casă nu-mi ardea. În perioada asta, deja nu mai venea cu noi în turnee sau la înregistrări; era tot mai izolată.

Şi cu cât se întâmplau mai multe porcării, cu atât ţineam mai mult băiatul cu mine. Nu mai avusesem un fiu, aşa că mi se părea fantastic să-l văd cum creşte, să zic „Am nevoie de ajutorul tău, băiete“. Aşa c-am făcut echipă cu Marlon. În 1976, Angela era prea mică pentru toate drumurile astea.

Mergeam la concerte cu maşina asta superbă a mea. Marlon îmi era ghid. Pe vremea aia existau ţări; nu era o Europă fără hotare. Eu îi indicam o poziţie, îi dădeam o sarcină. Uite harta. Spune-mi când ajungem la graniţă. Ca să mergem din Elveţia în Germania, treceam prin Austria. Aşa că era vorba de frontiera elveţiană, bum, în Austria, poc, douăzeci şi cinci de kilometri prin Austria, pac, în Germania. Treceai o grămadă de graniţe ca să ajungi la München. Aşa că trebuia să ai mare grijă, mai ales pe zăpadă, pe gheaţă. Marlon era căpitan de bord. Zicea: „Cincisprezece borne până la graniţă, tati“. Ăsta era semnalul pentru tras pe dreapta, luat o doză şi apoi fie aruncat marfa, fie pitit pe undeva. Uneori îmi dădea un ghiont şi făcea: „Tati, e vremea să opreşti. Pici în nas, adormi“. Se purta de parcă ar fi fost mult mai mare. Lucru necesar când eram arestaţi. „Ăăă, tati?“ „Da?“ (Mă scutură ca să mă trezească.) „Au venit oamenii în uniforme albastre, sunt jos.“

Rareori am întârziat la spectacole şi niciodată n-am lipsit – dar şi când am întârziat, am întârziat, nu glumă. Oricum, de obicei ieşea un show minunat. Din experienţa mea, publicul nu se supără că aşteaptă, câtă vreme apari în cele din urmă şi cânţi. Era năuceala aia, pe jumătate de la stilul hippy, pe jumătate de la droguri. În anii ’70, spectacolul începea când mă trezeam eu. Puteam să întârzii şi trei ceasuri, nu exista oră de stingere la show-uri. Dacă te duceai la un spectacol, stăteai acolo toată noaptea. Nu zicea nimeni c-o să înceapă la timp. Dacă întârziam, scuze, dar ăla era cel mai bun moment pentru show. Nu pleca nimeni. Totuşi, nu-mi forţam norocul. Aceste întârzieri erau cât se poate de rare.

De regulă, când întârziam, era din cauză că dormeam dus. Îmi amintesc că Marlon trebuia să mă trezească. De fapt, devenise un obicei. Jim Callaghan şi cei din echipa de securitate ştiau că dorm cu pistolul sub pernă şi nu voiau să

mă trezească. Îl trimiteau pe Marlon la mine în cameră, îl împingeau pe uşă cu jumătate de oră înainte de momentul când ar fi trebuit să fim pe scenă. „Tati…“ Marlon s-a prins iute cum stă treaba. Ştia ce să zică. „Hai, tati, chiar s-a făcut timpul.“ Lucruri de genul ăsta. „Asta înseamnă încă două ore, nu?“ „Tati, nu i-am lăsat să intre.“ Avea mare grijă de mine.

Eram cam imprevizibil pe atunci, sau aşa li se părea lor. N-am împuşcat niciodată pe nimeni, dar mereu se temeau că aş putea să mă trezesc cu faţa la cearşaf şi să pun mâna pe armă, crezând că sunt jefuit. Nu că n-aş fi cultivat impresia asta; îmi convenea. N-aveam de gând să rănesc pe cineva, dar era un program dur, aveam un copil cu mine pe drum şi eram cam dezechilibrat.

De obicei, când urcam pe scenă, abia mă ridicasem din pat. Iar ridicatul e una, trezitul e alta. Îmi ia între trei sau patru ore. Apoi trebuia să mă dichisesc. Timpul cel mai scurt între ridicatul din pat şi apărutul pe scenă a fost probabil în vreuna din dăţile când ar fi trebuit să ajung pe scenă cu o oră mai înainte. „Cu ce-s îmbrăcat?“ „În pijama, tati.“ „Bine, repede, unde-mi sunt pantalonii?“ De multe ori adormeam îmbrăcat tot în hainele în care trebuia să cânt. Peste jumătate de oră se auzea „Doamnelor şi domnilor, Rolling Stones“. Interesantă deşteptare.

Să-l lăsăm pe Marlon să ne povestească.

> **Marlon:** Turneul din ’76 era în Europa, de asta i-am însoţit şi eu întreaga vară şi-am ajuns la concertul de la festivalul Knebworth în august, când au cântat cu Zeppelin. Mă rugaseră să-l trezesc pe Keith, fiindcă se înfuria uşor; nu-i plăcea să fie trezit. Aşa că Mick sau careva a venit la mine şi mi-a zis: Fii atent, trebuie să plecăm în câteva ore, de ce nu te duci tu să-l trezeşti pe taică-tu. Eu eram singurul capabil să fac asta fără să mă pomenesc cu un glonţ în cap. Tati, scoală-te, trebuie să pornim la drum, trebuie să pleci, trebuie să prinzi avionul, şi atunci el se scula. Era foarte dulce. Trebuia să mergem la spectacole şi apoi ne întorceam. Nu-mi amintesc cine ştie ce beţii, de fapt. Stăteam în aceeaşi cameră, una cu două paturi. Îl trezeam şi comandam micul dejun la room-service. Îngheţată sau tort. Iar ospătăriţele erau adesea foarte binevoitoare cu mine, „Vai, săracul băieţel!“, iar eu le ziceam să se ducă naibii. Mă enervau foarte tare. Mă prinsesem repede care-i

treaba cu lingăii şi cu cei care încercau să se folosească de mine ca să ajungă la Keith. Mă obişnuisem să mă descotorosesc şi eu de ei, zicând: Uite, n-am chef să te văd aici, pleacă. Iar Keith, ca să scape de oameni, zicea: Vai, trebuie să-l culc pe Marlon. Iar tipelor sau indivizilor periculoşi le spuneam: „Cară-te, tata doarme, lasă-ne-n pace“. Unui copil nu-i puteau zice nimic, aşa că se executau.

Îmi amintesc că în turneul acela Mick era foarte drăguţ. Ne aflam în Germania, la Hamburg, Keith dormea, iar Mick m-a invitat în camera lui. Nu mai mâncasem niciodată un hamburger, iar el mi-a comandat unul. „N-ai mâncat niciodată hamburger, Marlon? Vai, dar trebuie să mănânci un hamburger în Hamburg.“ Aşa c-am stat acolo şi-am cinat. Era foarte prietenos şi simpatic pe atunci. Şi de Keith era foarte apropiat. Extrem de atent; avea grijă de el. Se vedea limpede. Iar în perioada aceea Keith era într-o stare proastă, chiar avea nevoie.

Keith îmi citea mereu poveşti. Ne plăceau *Tintin* şi *Asterix*, dar nu ştia franceză şi erau ediţii franţuzeşti, aşa că inventa toată drăcia. Abia după nişte ani mi-am dat seama, când citeam un *Tintin*, că el nu ştia despre ce naiba e povestea; făcea cum făcea şi reuşea să spună o poveste întreagă. Ţinând cont că lua heroină, pica în nas de oboseală şi toate celelalte, e absolut remarcabil. Îmi amintesc că aveam doar o pereche de pantofi şi una de pantaloni şi le-am purtat tot turneul, până s-a ales praful de ele.

Erau doi bodyguarzi, Bob Bender şi Bob Kowalski, cei doi Bob. Aveau amândoi peste 1,80, nişte tipi uriaşi, ca zidul, ca muntele. Unul era blond şi unul brunet, păreau doi stâlpi. Jucam şah cu ei pe coridor, fiindcă ei asta făceau, stăteau şi jucau şah, să le mai treacă vremea. Era foarte amuzant. Toată acea perioadă nu mi s-a părut traumatică, era distractiv să mergi la concerte în fiecare seară în alt oraş. Uneori mă sculam înainte de cinci dimineaţa, dar mă duceam la culcare până în trei după-amiaza. Totul depindea de programul lui Keith.

N-am fost niciodată curios în privinţa drogurilor. Toţi oamenii ăia mi se păreau teribil de penibili, iar lucrurile pe care le făceau, foarte

stupide. Anita zice că am fumat o grămadă de haşiş când aveam vreo patru ani, în Jamaica, dar nu cred o iotă; e genul de poveste pe care ar spune-o Anita. Mi se păreau respingătoare drogurile, dar am învăţat să le curăţ urmele, să nu le ating şi să nu le las prin cameră la vedere. Dacă le zăream, le ascundeam. Şi se întâmpla adesea, când luam vreo revistă sau carte, să fie linii pe ele şi să se împrăştie peste tot. Keith nu se enerva prea tare.

La sfârşitul turneului am avut un accident de maşină, pe drumul de întoarcere de la Knebworth. Cel în care a fost arestat Keith. A adormit şi s-a înfipt într-un copac. Eram şapte în maşină şi nimeni n-a fost rănit grav fiindcă, spre norocul nostru din nou, ne aflam în Bentley. Maşina aia a trecut prin multe la viaţa ei. Până acum cinci-şase ani, pe bancheta din spate încă se mai vedea amprenta însângerată a mâinii mele. Iar pe bord, adâncitura unde am dat cu nasul. Eram impresionat de adâncitura din bord şi mi-a părut rău când a fost reparată.

Sunt un şofer bun. Adică, nimeni nu-i perfect, nu-i aşa? Dar cine ştie cum, am adormit. Pur şi simplu mi s-a tăiat filmul. Am derapat. L-am auzit doar pe Freddie Sessler făcând din spate: „Morţii mă-sii!“. Dar am reuşit să ies cu maşina de pe şosea într-un câmp, ceea ce e totuşi cel mai rezonabil lucru pe care-l poţi face. Măcar n-am lovit pe nimeni, n-am omorât pe nimeni, nici măcar noi n-am fost răniţi. Apoi poliţiştii mi-au găsit acid în haină. Cum am ieşit şi din povestea asta? Eram chiar după un concert. Noi purtam toţi geci la fel, gecile trupei, acelaşi model, dar de culori diferite. Putea fi a lui Mick Jagger; putea fi a lui Charlie cea pe care o apucasem şi-o trăsesem pe mine. Putea fi geaca oricui. Asta mi-a fost apărarea.

Am ţinut un fel de discurs, de genul că aşa-i viaţa mea, aşa trăim noi şi se mai întâmplă şi porcării. Voi nu trăiţi ca mine. Eu fac ce trebuie făcut. Dacă o dau în bară, îmi pare rău. Însă duc o viaţă paşnică. Lăsaţi-mă să ajung la concertul următor. Cu alte cuvinte: „Hei, e doar rock’n-roll“. Dar spune asta unei găşti de instalatori din Aylesbury. Poate-i adevărat că „am vrăjit juraţii“ – aşa consemna o ştire. Totuşi e greu de crezut, de vreme ce atitudinea mea era: ar trebui ca juriul să fie alcătuit măcar pe jumătate din chitarişti rock’n-roll ca să puteţi pricepe despre ce naiba vorbesc. Un juriu cu de-ăştia de-ai mei, cum ar fi Jimmy Page, un amestec de muzicieni,

tipi care stau pe drumuri şi ştiu care-i treaba. O tanti doctoriţă şi nişte instalatori nu-s de-ai mei. Cât timp asta-i legea în Anglia, o respect foarte mult. Dar făceţi-mi un serviciu. Şi se pare că au priceput. De data asta, nimeni nu părea să vrea să-mi dea o lecţie, aşa că am scăpat cu o amendă şi o uşoară bătaie peste degete.

Eram cu Marlon la Paris, în turneu, când am primit vestea că micul nostru fiu Tara, în vârstă de doar două luni şi ceva, fusese găsit mort în pătuţ. Am primit telefonul când mă pregăteam de concert. Acel „Îmi pare rău să te anunţ…“ care te loveşte ca un glonţ. Şi „Sigur vei dori să anulezi concertul“. M-am gândit câteva secunde şi am zis: Bineînţeles că nu îl anulăm. Ar fi fost cel mai rău lucru cu putinţă, fiindcă ce altceva să fi făcut? Ce să fac, adică, să mă întorc în Elveţia şi să aflu ce nu s-a întâmplat? S-a întâmplat deja. Gata. Sau să stau şi să-mi plâng de milă, s-o iau razna, ştiţi, cu toate întrebările alea? De ce? Am sunat-o pe Anita, bineînţeles, şi plângea, iar detaliile erau foarte vagi. Anita trebuia să stea acolo şi să se ocupe de incinerare şi de toată trăncăneala legiştilor elveţieni înainte să poată veni şi ea la Paris, iar tot ce puteam face era să-l protejez pe Marlon de toate astea, să fiu atent să nu se reverse totul asupra lui. Singurul lucru care m-a ajutat să depăşesc momentul a fost Marlon, grija zilnică pentru un copil de şapte ani care te însoţeşte la drum. Nu era timp de plâns, trebuia să mă asigur că puştiul e bine. Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a fost alături. Era mult prea mic ca să înţeleagă cu adevărat ce se petrece. Partea bună a fost că măcar Marlon şi cu mine eram mai departe, aşa că n-am fost la fel de expuşi şocului direct. A trebuit să urc pe scenă în seara aia. După aceea, am continuat turneul alături de Marlon şi-am ţinut durerea la distanţă. Asta ne-a unit şi mai tare. Mi-am pierdut al doilea fiu, n-o să-l pierd şi pe primul.

Ce s-a întâmplat? Cunosc foarte puţine detalii despre cum a fost. Tot ce ştiam despre Tara era imaginea acelui băieţel în leagăn. Hei, gândăcel, ne vedem când mă întorc, da? Părea absolut sănătos. Ca un Marlon în miniatură. Nu l-am cunoscut deloc pe şmecheraş, sau aproape deloc. I-am schimbat scutecul de două ori, cred. A fost stop respirator, moartea subită a sugarului. Anita l-a găsit dimineaţă. Nu era cazul să pun întrebări atunci. Doar Anita ştia. Cât despre mine, n-ar fi trebuit să plec de lângă el. Nu cred că-i vina ei; a fost o moarte în pătuţ. Dar nu mă pot ierta pentru că am plecat de lângă un nou-născut. E ca şi cum aş fi dezertat.

Cu Anita n-am vorbit niciodată despre asta, nici până în ziua de azi. Am renunţat, fiindcă nu voiam să zgândăr vechi

răni. Dacă Anita o să vrea să vorbim, încerc, dar eu nu pot să deschid subiectul. E prea dureros. Nici unul dintre noi n-a reuşit să treacă peste asta – sunt sigur că e şi cazul ei. Peste lucruri de genul ăsta n-ai cum să treci. Sigur că pe moment asta a erodat şi mai tare relaţia noastră, iar Anita s-a cufundat şi mai tare în spaime şi paranoia.

Fără îndoială că pierderea unui copil e cel mai rău lucru din câte se pot întâmpla, şi de aceea i-am scris lui Eric Clapton când i-a murit fiul; înţelegeam cumva prin ce trece. Când ţi se întâmplă una ca asta, pentru o vreme eşti complet amorţit. Abia treptat, foarte lent, ies la iveală formele de dragoste pentru micuţul tău. Nu te poţi confrunta cu toate deodată. Şi nu poţi pierde un copil fără să fii apoi bântuit. Lucrurile trebuie să-şi urmeze cursul firesc. Mi-am văzut mama şi tatăl murind, iar asta e ordinea firească. Dar să vezi murind un copilaş e cu totul altceva. Nu mai ai linişte niciodată. Acum am permanent un gol în suflet. Într-un mod complet egoist, spun că, dacă tot trebuia să se întâmple, mai bine că s-a întâmplat atunci. Când era prea mic ca să avem o relaţie. Acum mă confrunt cu asta cam o dată pe săptămână. Îmi lipseşte un băiat. Ar fi putut să fie un luptător. Scriam în agendă, când lucram la cartea asta: „Din când în când, Tara mă tulbură. Fiul meu. Ar fi avut cam treizeci de ani acum“. Tara locuieşte în mine. Dar nici măcar nu ştiu unde e îngropat gândăcelul, dacă e îngropat pe undeva.

În luna când a murit Tara, m-am uitat la Anita şi mi-am dat seama că există un singur loc unde putea să meargă Angela până ne linişteam noi cu toate astea – la mama mea. Şi înainte să apucăm măcar să ne gândim s-o recuperăm, era deja aranjat ca ea să stea cu Doris la Dartford. Aşa mi s-a părut, că-i mai bine să stea cu mama. Acolo putea avea o viaţă aşezată, fără nebunia asta, acolo putea creşte ca un copil normal. Şi aşa a şi făcut, minunat. Doris avea cincizeci şi ceva de ani şi încă mai putea să crească un copil. Cum i s-a dat posibilitatea, a preluat sarcina. Împreună cu Bill. Eu îmi dădeam seama că o să fiu arestat iar şi iar, şi ce rost avea să cresc o fată cu poliţiştii tot timpul la uşă? Măcar ştiam că în lumea mea dementă există un adăpost pentru Angela. Iar ea a rămas la Doris pentru următorii douăzeci de ani. Pe Marlon l-am ţinut lângă mine până când am încheiat turneul, în august.

* * *

Mi-am strâns toate lucrurile de la The Wick când Ronnie Wood a emigrat în America în anul acela, 1976, din cauza

taxelor fiscale. Nu ne puteam întoarce în Cheyne Wall, unde patrulele ne păzeau douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru şi mă salutau cu „A, bună, Keith“. Dacă am fi rămas acolo, am fi trăit cu ferestrele închise şi draperiile trase, ar fi fost o existenţă ermetică, sub un adevărat asediu, retraşi în noi înşine.

Nu încercam decât să supravieţuim şi să fim mereu cu un pas înaintea legii. Mereu pe drumuri, mereu cu un telefon în avans: Poţi să faci rost de nişte ace? Rutina oribilă a oricărui *junkie*. Era o închisoare construită chiar de mine. Am locuit o vreme la hotelul Ritz din Londra, până am fost nevoiţi să ne cărăm din cauză că, graţie Anitei, camera noastră necesita renovare. Marlon a început să meargă pentru prima oară la şcoală cum se cuvine, la Hill House, o şcoală unde copiii purtau uniforme portocalii şi păreau să petreacă mult timp plimbându-se doi câte doi, în rând, de mânuţă, pe străzile Londrei. Băieţii de la Hill House erau o adevărată instituţie londoneză, ca şi pensionarii din Chelsea. Lui Marlon, nici nu mai trebuie s-o spun, i s-a părut absolut şocant, sau cum zice el acum „un afurisit de coşmar“.

Pe-atunci, John Phillips, fost membru al trupei Mamas & Papas, locuia în Londra. Avea o casă în Glebe Place, Chelsea, unde stătea cu noua lui soţie, actriţa Geneviève Waïte, şi copilaşul lor, Tamerlane. Ne-am refugiat acolo pentru o vreme. Ne-am mutat. Deja aveam planuri să lucrăm împreună, Rolling Stones Records urma să producă albumul solo al lui John, pe care trebuia să cântăm şi Ronnie, Mick, Mick Taylor şi cu mine. Ahmet Ertegun ne finanţa, prin Atlantic Records. Bună idee – pe hârtie. John era un tip foarte mişto, extraordinar de amuzant, un om cu care îţi plăcea să lucrezi (deşi era dement). Scrisese aproape toate cântecele alea pentru Mamas şi alte formaţii, definitorii pentru o anumită perioadă, unele împreună cu fosta lui soţie, Michelle Phillips – „California Dreamin’“, „Monday, Monday“, „San Francisco (Be Sure to Wear Flowers in Your Hair)“.

Phillips era uimitor. N-am cunoscut pe nimeni care să ajungă aşa de repede dependent, şi într-un fel eu sunt de vină. În seara în care Ronnie pleca de la The Wick, John mă sunase şi-mi zisese: „Uite, am un flacon cu chestia asta care se numeşte Merck. Ia zi“, face, „are careva nevoie de ea? Că eu nu mă ating de aşa ceva“. I-am zis că trec pe la el când plec de la Ronnie. Când am plecat de la The Wick, m-am dus direct la John. Cântam şi toate alea, iar el îmi arată flaconul. Am stat acolo două sau trei ore şi zic: „John, pot să merg la budă? Trebuie să iau o doză“. Aşa c-am mers la budă, mi-am

injectat-o. Adică, nu voiam s-o fac în faţa familiei sau ceva de genul ăsta. Şi când am ieşit, John m-a întrebat ce-i chestia asta, cu ce m-am drogat? I-am zis că se cheamă smac. Şi-am făcut o chestie pe care n-o făceam niciodată, sau numai foarte rar. Cred totuşi că a fost singura dată. Nu-i iniţiezi pe alţii; îţi vezi de treaba ta. Dar el tocmai îmi dăduse cocaina asta şi aşa am simţit, uite, vrei să ştii ce fac? Poftim. Şi l-am înţepat. Drept în muşchi.

M-am simţit mereu responsabil că l-am iniţiat pe John în smac. Într-o săptămână, avea o adevărată farmacie la îndemână şi devenise dealer. N-am văzut niciodată pe cineva care să devină narcoman atât de repede. De obicei durează luni, uneori ani, ca să ajungi atât de dependent. Dar John era vedetă în zece zile. I s-a schimbat viaţa. S-a mutat înapoi în New York, şi la fel am făcut şi eu în anul următor, când s-a petrecut o nebunie şi mai mare – dar despre asta, mai târziu. Muzica pe care am cântat-o împreună cu Mick şi ceilalţi a fost lansată după moartea lui John în 2001, cu titlul *Pay Pack & Follow*.

Anita, Marlon şi cu mine ne-am tot mutat. Am stat la Blakes Hotel. Dar n-am rezistat mult nici acolo, aşa că ne-am mutat într-o casă închiriată, pe Old Church Street din Chelsea, eliberată de curând de Donald Sutherland. Aici, în casa asta, s-a produs ruptura totală de Anita. Devenise foarte paranoică, delira. Trecea prin una dintre cele mai sumbre perioade ale ei, iar drogurile îi accentuau starea. Era convinsă mereu, oriunde mergeam, că cineva lăsase o doză înainte să-şi ia tălpăşiţa. Dezmembra totul căutând. Baia de la Ritz, canapelele, tapetul, lambriurile. Îmi amintesc că odată am urcat-o în maşină şi i-am zis să se concentreze la plăcuţele de înmatriculare, o chestie anostă, ca să încerc s-o calmez, s-o conectez la realitate. Am făcut un pact, la cererea ei, să n-o internez niciodată la azilul de nebuni.

Îmi plac femeile temperamentale. Iar cu Anita, ştiai că ai de-a face cu o Walkirie – cea care hotărăşte cine moarte în bătălie. Dar a deraiat rău, a devenit letală. Anita se înfuria şi cu, şi fără droguri, dar dacă nu avea droguri o lua razna de tot. Marlon şi cu mine trăiam uneori cu teamă de ea, de ce şi-ar putea face ei, darămite nouă. Îl duceam jos, în bucătărie, ne lăsam pe vine şi ziceam: Stai să-i treacă lui mami. Ea arunca cu tot ce-i pica în mână, ar fi putut lovi copilul. Te întorceai acasă şi găseai pereţii murdari de sânge sau de vin. Nu ştiai ce mai urmează. Stăteam acolo, sperând ca ea să adoarmă şi să nu se trezească într-una din crizele ei de urlat, când ţipa din capul scărilor ca Bette Davis, aruncând cu

obiecte de sticlă spre tine. Era o scorpie afurisită. Nu, pentru o vreme Anita n-a prea fost distractivă, pe la mijlocul anilor ’70. A devenit insuportabilă. Cu mine se purta ca o nemernică, la fel şi cu Marlon, la fel şi cu ea însăşi. E conştientă de asta, aşa c-o scriu aici, în carte. În esenţă, căutam o cale să scap de acolo fără s-o dau în bară cu copiii. O iubeam mult. Nu mă încurc în halul ăsta cu o femeie dacă nu o iubesc cu adevărat. Am simţit mereu că va fi eşecul meu dacă relaţia eşuează, dacă nu fac lucrurile să meargă, să funcţioneze bine. Dar cu Anita n-am reuşit. Era autodistructivă şi nu puteai s-o opreşti. Era ca Hitler; voia ca totul să se prăbuşească odată cu ea.

Eu am încercat să mă las de droguri de o mie de ori, însă Anita niciodată. Ea făcea totul pe dos. Era suficient să îi sugerez aşa ceva, că devenea înverşunată, ba poate lua şi mai multe. Nu se dădea în vânt după sarcinile casnice în perioada aia. Eu îmi ziceam: Ce naiba fac? OK, e mama copiilor mei. Taci şi înghite. O iubeam; aş fi făcut orice. Are o problemă? Am s-o iau pe umerii mei. Am s-o ajut.

„Lipsită de scrupule“ e o descriere care i se potriveşte. I-o pot flutura acum pe sub ochi, fiindcă ştie şi ea. E treaba ei să-i facă faţă. Eu am făcut ce trebuia. Anita va trebui să se dumirească cum naiba de-a dat-o în bară. Am fi fost împreună şi acum! Nu sunt deloc genul schimbător, mai ales când am şi copii. Eu şi Anita putem sta acum în jurul bradului de Crăciun, cu nepoţii alături, zâmbindu-ne uluiţi: Hei, văcuţă bleguţă, ce mai faci? Anita e în formă. A devenit o fiinţă blândă. E o bunică minunată. A supravieţuit. Dar lucrurile ar fi putut sta mai bine, baby.

În mare parte din timp mă izolam de Anita, iar ei nu-i plăcea să vină cu noi în studioul de la etajul de sus al casei. Stătea cel mai mult în dormitorul „memorial“ al lui Donald Sutherland, care avea nişte lanţuri masive ce atârnau din pereţi, pur decorative, chiar dacă dădeau încăperii un aer sado-maso. Veneau pe la noi oaspeţii obişnuiţi – Stash, Robert Fraser. Mă vedeam mult cu cei din grupul Monty Python pe atunci, mai ales cu Eric Idle, care rămânea des pe la noi.

În această perioadă petrecută în Church Street am bătut recordurile personale în materie de privare de somn, cu ajutorul cocainei Merck – nouă zile la rând fără somn. Încă mai funcţionam în a noua zi. Se poate să fi aţipit de vreo două ori, dar nu mai mult de douăzeci de minute. Eram ocupat cu scosul sunetelor, cu transferatul de pe o pistă pe alta, cu notele, cu scrisul de cântece şi devenisem maniac,

eram practic un pustnic. Însă de-a lungul celor nouă zile mi-a vizitat multă lume peştera. Toţi cei pe care-i cunoşteam pe-atunci în Londra treceau pe la mine zi de zi, dar pentru mine era ca o singură zi lungă. Ei făcuseră multe alte lucruri, ce-aveau ei de făcut. Dormiseră, se spălaseră pe dinţi şi se căcaseră, iar eu stăteam aici scriind cântece, reorganizându-mi sunetele şi făcând cópii pentru absolut tot. Pe vremea aceea totul era pe casete. Iar apoi am început să decorez artistic etichetele. Caseta reggae avea pe ea un leu al lui Iuda superb.

În a noua zi eram, după părerea mea, încă în formă. Îmi amintesc că voiam să copiez o casetă pe alta. Am pregătit totul, am notat ce piesă, poc, am apăsat pe Play. M-am întors cu spatele şi am adormit în picioare câteva fracţiuni de secundă, apoi am căzut cu faţa înainte şi m-am lovit de boxa JBL. Asta m-a trezit, însă nu mai vedeam nimic. Doar o perdea de sânge. Erau trei trepte, mi le amintesc şi acum, însă am reuşit să le ratez pe toate, m-am rostogolit şi am adormit pe podea. M-am trezit cu faţa acoperită de o crustă, probabil peste o zi. A rezistat opt zile, iar în a noua s-a prăbuşit.

Trupa mă aştepta la Toronto la începutul lui 1977. Am amânat plecarea cu multe zile. Îmi trimiteau telegrame: „Unde eşti?“. Aveam un concert la El Mocambo, care ne-ar fi putut aduce mai multe piese înregistrate pentru albumul *Love You Live*. Aveam nevoie şi de câteva zile de repetiţie. Dar se pare că nu mă puteam smulge din ritualurile de pe Old Church Street. Şi trebuia să o iau şi pe Anita la drum, ceea ce era la fel de dificil. Totuşi am zburat într-acolo în cele din urmă, pe 24 februarie. Concertele – două nopţi în club – erau programate peste zece zile. Mi-am făcut o doză în avion şi, cine ştie cum, lingura a ajuns în buzunarul Anitei. La mine n-au găsit nimic în aeroport, dar au dibuit lingura la Anita şi au arestat-o. Apoi au aşteptat. Au pregătit cu mari eforturi arestarea mea spectaculoasă de la hotelul Harbour Castle, fiind siguri c-o să găsească ei ceva – pas cu pas, pe urmele narcomanilor. Interceptaseră un pachet cu marfă pe care-l trimisesem înainte. Alan Dunn, tipul care a trudit cel mai mult timp pentru Stones, regele logisticii şi al transporturilor speciale, a descoperit mai târziu că cei care lucrau în mod obişnuit la hotel s-a pomenit deodată cu foarte mulţi colegi noi, care fuseseră aduşi ca tehnicieni de telefonie şi tv. Poliţia punea scena la cale: resurse uriaşe pe urmele unui singur chitarist. Directorul hotelului probabil că ştia, dar bineînţeles că nu ne-a avertizat nimeni. Ca să economisească bani, Peter Rudge, managerul turneului, renunţase la echipa de securitate

de pe etajul nostru. Aşa că ne-am trezit cu poliţia direct la uşa camerei. În mod normal, Marlon n-ar fi lăsat poliţiştii să intre, dar acum erau deghizaţi în ospătari. Nu m-au putut trezi. Legea prevede că trebuie să fii treaz ca să te aresteze. Le-a luat patruzeci şi cinci de minute – fusesem treaz cinci zile şi îmi făcusem o doză zdravănă, aşa că eram terminat. Asta era ultima zi de repetiţii şi dormeam de vreo două ore. Îmi amintesc cum m-au trezit şi apoi pac, pac, doi poliţişti canadieni trăgeau de mine prin cameră şi mă plesneau. Încercau să mă „aducă în simţiri“. Poc, poc, poc, poc. Cine sunteţi? Cum vă cheamă? Ştiţi unde sunteţi şi ştiţi de ce ne aflăm aici? „Mă cheamă Keith Richards şi sunt la Harbour Hotel. Habar n-am ce faceţi aici.“ Între timp îmi găsiseră marfa. Vreo treizeci de grame. Destul de mult. Însă nu mai mult decât are nevoie un om. Adică, n-ajungea pentru tot oraşul. Dar sigur că ei o ştiau pe-a lor şi eu pe-a mea, şi era limpede că nu-i smac de Canada. Era din Anglia. Îl adusesem în bagajul de cală.

Aşa că m-au arestat, m-au dus la secţia asta de poliţie canadiană şi nu eram deloc în formă la ora aia. M-au trecut la catastif şi tot ce trebuia. Din cauza cantităţii găsite, au hotărât să mă acuze de trafic, ceea ce în Canada înseamnă automat închisoare pe termen foarte lung. Am zis: OK, bine. Dar daţi-mi un gram înapoi. „A, nu putem.“ Am zis: Şi ce-o să faceţi acum? Ştiţi că am nevoie şi că o să-mi procur cumva. Ce-o să faceţi? Mă urmăriţi şi mă arestaţi iar? Ăsta vă e jocul? Cum o să-l jucaţi? Daţi-mi un pic înapoi până mă prind cum stă treaba. „A, nu, nu.“ Şi în momentul ăla a apărut Bill Wyman. El a fost primul care a venit şi-a întrebat dacă poate să mă ajute cu ceva. Iar eu i-am zis, absolut sincer, c-am rămas fără marfă şi că-mi trebuie un pic. Sigur, nu era de domeniul lui Bill, dar a zis c-o să vadă ce poate face. Şi a găsit pe cineva. Lucraserăm la El Mocambo Club, aşa că aveam ceva legături prin zonă. Bill a venit şi mi-a adus ceva marfă, cât să mă ajute să ies din încurcătură, să trec hopul. A fost foarte riscant pentru Bill, ţinând seama de atenţia de care aveam parte. A fost cam cel mai emoţionant gest pe care mi-l amintesc legat de Bill.

Poliţaii canadieni n-au mai încercat să mă aresteze niciodată. Am fost citat ca zicând: „La proces e mereu aceeaşi treabă ca întotdeauna pe la procese. Vechea dispută *ei şi noi*. Mi se pare cam plictisitor. Am zis tot ce-aveam de zis în nenorocita aia de boxă a acuzaţilor. De ce nu se iau de Sex Pistols?“ Şi totuşi cineva se ţinea rău după fundul meu, iar situaţia s-a complicat şi mai tare din cauza lui Margaret Trudeau, nevasta prim-ministrului Pierre Trudeau, care s-a

mutat în hotel şi se ţinea după Stones, oferind o poveste de tabloid de două ori mai interesantă. Tânăra nevastă a prim-ministrului stă cu Stones şi tu eşti arestat pentru droguri, asta înseamnă că te aştepţi la o pedeapsă de trei luni. În cele din urmă s-ar putea ca totul să fi fost în favoarea mea, dar la vremea respectivă părea cel mai prost concurs de împrejurări. Când se căsătoriseră, Margaret Trudeau avea douăzeci şi doi de ani, iar Trudeau cincizeci şi unu. Erau cam ca Sinatra şi Mia Farrow – întâlnirea dintre *flower* şi *power*. Iar acum, mireasa lui Trudeau – şi asta exact la a şasea aniversare a căsătoriei – era văzută defilând pe holurile noastre în halat de baie. Aşa că se spunea că îl părăsise. De fapt, se mutase în camera de lângă cea a lui Ronnie şi ei doi se înţelegeau foarte bine, sau, cum foarte frumos spune Ronnie în memoriile lui: „Pentru o scurtă perioadă am trăit ceva foarte special împreună“. Ea a fugit la New York ca să scape de presă, dar şi Mick a fugit la New York, aşa că acum se presupunea că ei au o aventură. Din ce în ce mai rău. Tipa era o *groupie*, pur şi simplu, atât tot. Nu-i nimic greşit în asta. Dar dacă vrei să fii o *groupie*, nu te măriţi cu un prim-ministru.

Am ieşit pe-o cauţiune de o grămadă de dolari, însă mi-au reţinut paşaportul şi pot să umblu doar prin hotel. Deci sunt ca într-o cuşcă. Şi încă mai aştept să văd dacă mă trimit la puşcărie. Ar fi fost floare la ureche pentru ei. La altă audiere au adăugat acuzaţia de posesie de cocaină şi au revocat cauţiunea, dar am scăpat cu o chichiţă tehnică. Tare mi-ar fi plăcut să-i provoc să mă arunce după gratii. Era o mare porcărie. N-aveau tupeul. Nu se simţeau siguri pe ce fac. Restul membrilor trupei plecaseră din Canada, precauţi, şi foarte bine făcuseră. Chiar eu le-am zis: Căraţi-vă de-aici, bulangiilor, c-o să vă implice şi pe voi. Scot eu castanele din foc. Sunt castanele mele.

Era foarte posibil să urmeze o perioadă de puşcărie. Probabil riscam doi ani, conform avocaţilor mei. Stu a fost cel care a sugerat să folosesc timpul de aşteptare înregistrând nişte piese de-ale mele – să rămână ceva din toate astea. A închiriat un studio, un pian frumos şi un microfon. Rezultatul a circulat o vreme – se numea *KR's Toronto Bootleg*. Am înregistrat cântecele country, nimic diferit de repertoriul meu obişnuit, dar toate au o anumită amărăciune din cauză că în momentul ăla situaţia era cam sumbră. Am cântat din George Jones, Hoagy Carmichael, Fats Domino, melodii pe care le cântasem cu Gram. „Sing Me Back Home“, al lui Merle Haggard, are oricum o amărăciune aparte. Gardianul îl duce pe deţinut pe coridor, spre execuţie.

Sing me back home with a song I used to hear…
Sing me back home before I die.

Din nou, cel care mi-a salvat pielea a fost Bill Carter. Problema lui Carter era că în 1975 asigurase autorităţile care emiseseră viza că nu aveam probleme cu drogurile. Iar acum eram arestat în Toronto pentru *trafic* de droguri. Carter zburase direct la Washington. Nu ca să-şi viziteze amicii din Departamentul de Stat sau de la Serviciul de Imigrări, care îi spuseseră că n-o să mai calc vreodată în America. Ci la Casa Albă. Mai întâi a declarat la tribunalul canadian, când mi-a depus cauţiunea, că aveam o problemă medicală şi trebuia să fiu vindecat de dependenţa de heroină. La fel a pledat şi în faţa contactelor sale de la Casa Albă, preşedinte atunci fiind Jimmy Carter; a folosit toate portiţele politice de care dispunea, vorbind cu un consilier de-al lui Carter care se ocupa de lupta împotriva drogurilor şi a cărui sarcină era pe-atunci, din fericire, să găsească nişte soluţii mai eficiente decât pedeapsa. Le-a zis că clientul lui avea o recidivă, suferea de o problemă medicală şi le-a cerut clemenţă – să-mi acorde o viză specială pentru SUA. De ce SUA şi nu Borneo? Păi, fiindcă exista o singură femeie, pe nume Meg Patterson, care mă putea vindeca, făcea nişte „tratamente cu cutia neagră“, cu vibraţii electrice. Ea era în Hong Kong şi avea nevoie de un doctor sub al cărui patronaj să poată lucra în SUA. Pân-acolo ajunsese Bill Carter. Şi treaba a funcţionat. Ca prin minune, contactele lui de la Casa Albă au cerut Serviciului de Imigrări să-mi acorde viza, iar Bill a primit de la tribunalul canadian permisiunea să zbor în SUA. Ni s-a dat voie să închiriem o casă în Philadelphia, unde Meg Patterson avea să mă trateze zi de zi, vreme de trei săptămâni. De acolo, după cura prescrisă de ea, ne-am mutat în Cherry Hill, New Jersey. Nu aveam voie să ies dintr-o rază de patruzeci de kilometri în jurul Philadelphiei, care includea Cherry Hill. Funcţionase târgul dintre doctori, avocaţi şi Serviciul de Imigrări. Pentru Marlon, însă, nu era prea grozav.

> **Marlon:** L-au lăsat să meargă la dezintoxicare şi atunci ne-am dus în New Jersey. Eu am locuit cu familia doctoriţei ăsteia, o familie foarte religioasă. De fapt, asta a fost partea cea mai traumatizantă, mutarea din hotelul ăla unde stătusem cu cei de la Stones şi cu toată lumea, în casa asta din New Jersey cu o familie americană de creştini conservatori, cu gărduleţ alb şi skateboarduri, şi-

> am început să merg la o şcoală americană unde trebuia să spui în fiecare zi rugăciuni. Asta a fost cu adevărat şocant. Şi mă duceam o dată la câteva zile să îi vizitez pe Keith şi pe Anita, care locuiau pe aceeaşi stradă. Abia aşteptam să mă car de acolo. Eram un puşti normal, cred. Dar familia asta mă considera un sălbatic. Aveam părul lung, nu purtam pantofi, abia dacă purtam haine, foloseam cel mai cumplit limbaj pe care vi-l puteţi imagina la un copil de şapte ani şi îmi închipui că le era tare milă de mine. Destul de jalnic. Nu-mi plăcea deloc familia aia; încercau să mă transforme într-un băieţaş american cuminte. Iar eu nu mai fusesem în America. Încă mai credeam că America e plină de indieni sângeroşi, de turme de bizoni care hoinăresc peste tot, şi deodată mă pomenisem în New Jersey. Mi-am zis: Doamne Dumnezeule, dacă ies pe-afară o să fiu scalpat.

Deşi urmam tratamentul de dezintoxicare al lui Meg Patterson, o cură impusă de autorităţi are un neajuns: îţi lipseşte convingerea, nu e ceva venit din inimă. Metoda lui Meg se presupunea c-ar fi lipsită de durere. Electrozii ataşaţi de ureche eliberează endorfine, ceea ce, teoretic, anulează durerea. Meg mai credea şi în alcool – în cazul meu, Jack Daniel's, băutură tare – ca substitut, ca diversiune, să zicem. Aşa că beam cu zel, sub supravegherea maternă a lui Meg. Eram foarte interesat de metoda Patterson. Funcţiona, desigur, dar nu era nici o distracţie. După ce s-a încheiat, în vreo două săptămâni, Imigrările au anunţat că trebuie să mă mai monitorizeze timp de o lună. Dar sunt curat, nu pricepeţi? Şi mă apucă dracii şi pandaliile aşa, blocat în suburbia asta drăguţă. Mă simţeam ca la puşcărie şi mă săturasem de locul ăsta. Meg Patterson şi-a trimis raportul la Departamentul de Stat şi Imigrări, a scris că urmam tratamentul medical şi, ca s-o scurtez, eram vindecat. Cei de la Imigrări puteau sta liniştiţi, eram curat ca lacrima. În dosarul meu nu mai apărea nici o infracţiune. Era altfel pe atunci. Credeau mult mai mult în reabilitare ca acum. Viza, care iniţial fusese una medicală, era mai importantă ca orice. A fost extinsă de la trei la şase luni, de la o singură intrare la mai multe. Aveam liber la turnee şi la muncă, pe motiv că mă dezintoxicasem şi vindecasem. Din câte am înţeles, atunci când te dezintoxici, urmezi mai multe niveluri, până când ajungi să fii curat de tot. Le-am fost mereu foarte recunoscător autorităţilor americane pentru că mi-au permis

să vin în America şi să primesc ajutor ca să mă lepăd de droguri.

Aşa că l-am recuperat pe Marlon, am plecat din New Jersey şi ne-am dus să locuim într-o casă închiriată în South Salem, New York, într-un loc numit Frog Hollow (Valea Broaştelor) – o casă de lemn în stil colonial tipică, dar bântuită, conform unei tot mai bântuite Anita, care vedea fantomele unor mohicani mărşăluind pe coama dealului. Era aproape de casa lui George C. Scott. Se buşea tot timpul în gărduţul nostru alb de lemn, beat mort, conducând cu 140 km/h. Acolo am ajuns – lângă oraşul Mount Kisco, în Westchester County.

Cam pe-atunci a început să se ocupe de mine, neoficial, Jane Rose, care acum e managerul meu. Jane lucrase mai ales pentru Mick, dar el o rugase să rămână în Toronto şi să mă ajute când toată lumea plecase. Şi e alături de mine şi acum, după treizeci de ani, arma mea secretă. Trebuie să recunosc că în timpul acelei arestări din Toronto, şi de fapt al tuturor arestărilor, Mick a avut grijă de mine cu multă blândeţe, niciodată nu s-a plâns. A ţinut hăţurile; a făcut treaba şi a dirijat forţele care m-au salvat. Mick a avut grijă de mine ca un frate.

Jane se descrie ca fiind, în acea perioadă, între ciocan şi nicovală – adică prinsă la mijloc între Mick şi mine. A fost martoră la primul semn de fisură dintre noi, când am ieşit din ceaţa drogurilor şi din ceaţa mentală care vine la pachet şi-am început să vreau să mă ocup de afacere, cel puţin de afacerea muzicală. Mick venea la Cherry Hill şi-mi asculta selecţia de piese pentru *Love You Live*, la care lucraserăm sporadic în toată perioada aia. Apoi se ducea la Jane şi se plângea de ele. În colaborarea noastră apăreau tensiuni şi neînţelegeri. Era un dublu album, iar rezultatul a fost că un disc e al lui Mick şi altul, al meu. Am început să vorbim despre chestii, despre afaceri, despre lucruri care trebuiau stabilite, imaginându-mi că sunt necunoscute şi şocante pentru Mick. Era de parcă mă ridicasem din morţi după ce-mi fusese citit testamentul. Dar era doar o biată încăierare care prevestea ceea ce avea să urmeze mai târziu.

A trecut un an şi şapte luni de la arestarea din martie 1977, din Toronto, până la procesul din octombrie 1978. Dar măcar acum locuiam la o aruncătură de băţ de New York. Vizele se eliberau, desigur, cu anumite condiţii. Trebuia să călătoresc la Toronto şi înapoi, pentru diferite audieri. Trebuia să dovedesc că eram curat şi că urmasem o cură zdravănă de dezintoxicare. Şi eram obligat să merg la evaluarea psihologică şi la tratament în New York. O aveam

pe doctoriţa asta în New York City care-mi zicea: „Ah, slavă Domnului c-ai venit. Toată ziua am avut de-a face cu creierele altora“. Deschidea un sertar şi scotea o sticlă de vodcă. Zicea: „Hai să stăm aici jumătate de oră şi să bem un pic. Pari bine“. Şi eu ziceam: „Mă simt destul de bine“. Dar m-a ajutat. Îşi făcea treaba. Se asigura că programul dădea roade.

John Phillips m-a sunat într-o zi când eram în South Salem şi-a zis: „Am prins unul. Mişcă-ţi fundu-ncoace să ţi-l arăt, am dovada, am prins unul!“. Era obsedat de gândacii de cocaină[1]. Iar eu mi-am zis: Ce să fac, mă duc până acolo, să-mi ajut prietenul, ştiţi, dacă *are unul*. Oamenii îi spuneau că e nebun de câteva săptămâni, fiindcă era convins că se umpluse de gândaci. Aşa că am mers cu maşina acolo, iar el a scos un şerveţel, o batistă de hârtie cu o găurică. „Vezi? Am prins unul.“ John, vorbeşti serios? Mai gândeşte-te, dragule. Şi condusesem o oră şi jumătate până aici ca să-l văd. Se scărpinase până la sânge; era acoperit de cruste. Însă de data asta era convins că prinsese unul. S-a uitat la şerveţel şi-a zis: „Ah, fir-ar să fie, mi-a scăpat!“. John avea o întreagă farmacie. Dar cine n-avea în zilele alea? Freddie Sessler avea propriile farmacii. Iar John era într-un hal. Avea un pat de spital în dormitor, unul dintr-alea rabatabile; dar nu funcţiona decât parţial. Oglinda din baie fusese lipită cu bandă izolatoare. Era o imagine făcută ţăndări, oricum ai fi privit. Seringi înfipte în perete, acolo unde le folosise pe post de săgeţi de *darts*. Însă cântam cu alţi muzicieni, niciodată nu începeam înainte de miezul nopţii, uneori nici până-n două. Am rezistat la programul ăsta şi fără smac. Proiectul solo al lui John a fost oprit de Ahmet Ertegun fiindcă nu era în starea potrivită pentru a continua.

Sesiunile de înregistrare pentru Some Girls au avut vânt din pupă încă din clipa când am început repetiţiile în studiourile cu formă bizară Pathé Marconi din Paris. Era o renaştere, ceva surprinzător pentru o perioadă aşa de întunecată, când se putea ca eu să ajung în puşcărie, iar Stones să se destrame. Sau tocmai din cauza asta: un fel de „hai să facem ceva înainte să se întâmple“. Albumul avea ceva din *Beggars Banquet* – o lungă perioadă de tăcere şi revenirea în forţă, cu un sunet nou. Nu te poţi pune cu şapte milioane de exemplare şi cele două single-uri de Top 10 de pe el, „Miss You“ şi „Beast of Burden“.

Nu pregătiserăm nimic dinainte. Totul se scria în studio, zi de zi. Deci era ca în vremurile de început, în studiourile

RCA din Los Angeles la mijlocul anilor ’60 – curgeau cântecele. Altă diferenţă majoră faţă de albumele recente era că nu mai aveam alţi muzicieni alături de noi – fără instrumente de suflat, fără Billy Preston. Chestiile suplimentare se dublau apoi. Prezenţa impresionantă a cântăreţilor ocazionali ne dusese în anii ’70 pe un drum diferit, pe alocuri asta ne îndepărtase de cele mai bune instincte ale noastre. Acum discul depindea doar de noi, fiind în plus şi primul album al lui Ronnie Wood în Stones, cu sincronurile noastre de chitară pe piese precum „Beast of Burden“. Eram foarte concentraţi şi trebuia să muncim mai din greu.

Sunetul de acum i se datora mult şi lui Chris Kimsey, inginerul şi producătorul cu care lucram pentru prima oară. Ne cunoşteam din perioada lui de ucenicie la Olympic Studios, aşa că ştia ce ne poate pielea. Pornind de la acest experiment, avea să ne producă sau coproducă opt albume. Trebuia să venim cu ceva – nu să producem doar încă-un-album-Stones. Voia să obţină un sunet viu şi să se îndepărteze de acele înregistrări curate, cu sunet clinic, în care căzuserăm. Ne aflam în studiourile Pathé Marconi fiindcă acestea erau deţinute de EMI, cu care tocmai încheiase un contract important. Acesta se afla tocmai la periferia oraşului, în Boulogne-Billancourt, lângă fabrica Renault; nici urmă de restaurante sau baruri în zonă. Mergeam acolo cu maşina şi-mi amintesc că ascultam zilnic *Running on Empty* al lui Jackson Browne. La început rezervaserăm studioul ăsta de repetiţii enorm, ca o scenă, cu o cameră de regie micuţă, în care de-abia încăpeau doi oameni, cu un pupitru de comandă vechi, din anii ’60, şi un sistem de bază cu şaisprezece piste. Avea o formă bizară fiindcă pupitrul era îndreptat spre o fereastră şi-un perete pe care atârnau boxele, dar zidul era înclinat, aşa că o boxă se afla mereu mai departe de tine decât cealaltă în timpul imprimărilor. Studioul învecinat avea un pupitru mult mai mare şi echipament în general mult mai sofisticat, dar pentru moment cântam în depozitul ăsta, aşezaţi în semicerc, îngrădind spaţiul cu paravane. În primele zile abia dacă am intrat în camera de regie – nu era loc destul.

Kimsey şi-a dat seama imediat că studioul ăsta avea nişte proprietăţi sonore absolut magnifice. Fiindcă era o sală de repetiţii, îl închiriaserăm ieftin, ceea ce a fost un noroc, pentru că am lucrat mult timp la discul ăsta şi nici nu ne-am mai mutat în adevăratul studio, cel învecinat. Pupitrul de mixaj primitiv s-a dovedit a fi la fel cu cel proiectat de EMI pentru studiourile Abbey Road – foarte simplu şi nesofisticat,

neavând decât un buton de înalte şi unul de bas, dar cu un sunet fenomenal, de care Kimsey s-a îndrăgostit. Se pare că acum asemenea relicve, pupitre dezafectate, sunt foarte căutate de colecţionarii de obiecte din zona muzicală. Sunetul avea claritate, dar şi ceva murdar, foarte funky, de club, care se potrivea cu ce făceam noi.

Era o încăpere foarte bună în care să cânţi. Aşa că, deşi Mick protesta cu obişnuitul său „Hai să ne mutăm într-un studio ca lumea“, am rămas acolo, fiindcă într-o sesiune de înregistrări, mai ales cu genul ăsta de muzică, trebuie să te simţi bine. Fără înotat în amonte; doar nu eşti somon. Voiam să plutim, iar dacă ai probleme cu încăperea, începi să-ţi pierzi încrederea în ceea ce va fi captat de microfon şi te apuci să schimbi lucruri. Îţi dai seama că încăperea e bună când trupa zâmbeşte. În mare parte din *Some Girls* am folosit cutiuţa asta verde, o cutie de efecte MXR, cu ecou-reverberaţie. Am utilizat-o la majoritatea cântecelor din album, iar asta a animat trupa şi a conferit un sunet aparte. Într-un fel, treaba s-a rezumat la un pic de tehnologie. A fost cam ca la „Satisfaction“, o cutiuţă. Pe *Some Girls* am găsit calea să fac chestia asta să funcţioneze, cel puţin pe cântecele mai rapide. Iar lui Charlie îi plăcea, la fel şi lui Bill Wyman, ca să fiu sincer. Era ceva nou, se simţea în aer. În mare parte, era ceva de genul – trebuie să fim mai punk decât punkiştii. Fiindcă ei nu pot să cânte, dar noi putem. Ei nu pot decât să fie punk. Da, posibil să fi simţit un fel de sulă în coaste. Fir-ar ei să fie de Johnny Rotenni, „ai naibii puşti“. Mie-mi place orice trupă care apare. De asta exist, ca să încurajez tipii să cânte şi să-şi facă trupe. Dar când nu cântă deloc, când doar scuipă pe oameni, atunci să fim serioşi, noi putem face mai mult de-atât. Şi mai era un soi de grabă din cauza perspectivelor sumbre cu procesul şi fiindcă după toată tevatura, arestarea, tămbălăul, dezintoxicarea, trebuia să dovedesc că sub toate nebuniile astea există ceva – un scop pentru toată această suferinţă. Şi lucrurile au ieşit foarte bine.

Fiindcă nu mai fuseserăm împreună de ceva vreme, trebuia să ne întoarcem la vechiul nostru stil de a scrie şi a colabora – muncind toată ziua, pe loc, compunând totul de la zero sau aproape de la zero. Ne-am pus pe treabă ca pe vremuri, cu rezultate remarcabile. „Before They Make Me Run“ şi „Beast of Burden“ au fost, în esenţă, colaborări. La „When the Whip Comes Down“, rifful îmi aparţine. Mick l-a scris, eu m-am uitat în jur şi mi-am zis: Frate, uite c-a scris şi el în sfârşit un cântec rock’n-roll. Singur! „Some Girls“ e al lui Mick. „Lies“, la fel. În mare, el spunea: Am un cântec, iar apoi eu ziceam: Ce-ar fi să-l facem aşa sau aşa?

N-am stat prea mult pe gânduri când am făcut „Miss You“. Era ceva de genul: „Vai, Mick a fost la discotecă şi-a ieşit fredonând un cântecel“. E rezultatul tuturor nopţilor petrecute de Mick la Studio 54, de unde a ieşit cu ritmul ăla în patru timpi, bătut în podea. Şi făcea la noi: Adaptează melodia la ritm. Noi ziceam: Bine, hai să punem osul, hai să facem porcăria asta disco pe care-o vrea Mick, hai să-l facem fericit. Dar pe măsură ce înaintam, a devenit un ritm foarte interesant. Şi ne-am dat seama că s-ar putea să ne iasă un disco pur. Şi uite-aşa am scos un hit uriaş. Restul albumului nu sună deloc ca „Miss You“.

Apoi am avut probleme cu coperta, din cauza lui Lucille Ball, dintre toate, care nu voia să apară acolo, şi erau o grămadă de procese în derulare. Pe coperta originală se puteau scoate feţele şi schimba între ele, ca nişte cărţi de joc. Erau acolo toate femeile celebre din lume, toate cele care ne plăceau. Lucille Ball? Ce, nu-ţi place? Foarte bine. Nici feministele nu se omorau după ea. Ne place mereu să le enervăm. Unde-aţi fi fără noi? Şi iată versul ofensator din „Some Girls“: *Black girls just wanna get fucked all night*[2]. Ei, fuseserăm pe drumuri o grămadă de ani cu o grămadă de gagicuţe negre, şi destul de multe chiar fac chestia asta. Puteau să fie şi fete „galbene“ sau „albe“.

Am avut o încercare a naibii de bună de dezintoxicare în 1977, cu cutia neagră, Meg Patterson şi restul, dar pentru o scurtă vreme am dat rateuri. Când lucram la *Some Girls*, mergeam din când în când la budă şi îmi injectam o doză. Dar aveam metodă. Mă gândeam la ce lucram cât stăteam acolo. Meditam la piesa asta care-i foarte bună, dar încă nefinisată, încotro ar putea s-o ia şi ce e în neregulă cu ea, de ce-am tras douăzeci şi cinci de probe şi tot ne împotmolim de fiecare dată în aceeaşi zonă. Când ieşeam, făceam: „Auziţi, cântăm într-un ritm mai alert şi scoatem clapele pe la mijloc“. Şi uneori aveam dreptate, alteori nu, dar, hei, abia trecuseră patruzeci şi cinci de minute. Mai bine astea patruzeci şi cinci de minute decât cele când se înghesuie toţi să-şi dea cu părerea deodată: „Da, dar ce-ar fi să facem *aşa*?“. Ceea ce, după mine, e crimă. Foarte rar eram sub efectul drogurilor în timp ce cântam. Mă ţineam pe picioare, însă mă simţeam eliberat de preocupările clipei; înaintam doar cu câteva măsuri. Era pierdere de vreme să lucrezi în felul ăsta, fiindcă înregistrarea, dacă se făcea vreuna, urma să fie ştearsă.

Nu există piesă, din câte ştiu eu, mai longevivă – mai actuală pe termen lung – decât „Before They Make Me Run“.

Cântecul ăsta, pe care îl interpretez pe disc, era un strigăt din inimă. Dar a consumat trupa ca nici un altul. Am stat în studio, fără să plecăm de acolo, timp de cinci zile.

Worked the bars and sideshows along the twilight zone
Only a crowd can make you feel so alone
And it really hit home
Booze and pills and powders, you can choose your medicine
Well here's another goodbye to another good friend.
After all is said and done
Gotta move while it's still fun
Let me walk before they make me run.[3]

Piesa s-a născut din păţania cu canadienii, încă în derulare. Le spuneam ce să facă. Să mă lase în pace cu afurisitul lor de caz. Când ţi se dă o sentinţă îngăduitoare, se spune „A, l-au lăsat să plece".

„Ce ne tot sâcâi cu cântecul ăsta? Nimănui nu-i place." „Stai să fie gata!" Cinci zile fără un strop de somn. Aveam un inginer pe nume Dave Jordan şi încă unul, se trânteau pe rând sub pupitru şi trăgeau un pui de somn de câteva ore, atunci îl puneam pe celălalt la treabă şi tot aşa. Când am terminat, eram toţi încercănaţi. Nu ştiu ce putea să fie aşa de dificil la cântecul ăsta; pur şi simplu ceva nu ieşea cum trebuie. Dar uite, ai tipii ăştia cu tine. Stai acolo cu chitara la gât şi toţi ăilalţi sunt trântiţi pe jos. A, nu, nu mai tragem o dată, Keith, te rog. Ni se aducea de mâncare, *pain au chocolat*. Treceau zile şi nopţi. Dar nu puteai să renunţi, pur şi simplu n-aveai cum. Era aproape gata, simţeai cum îţi stă pe limbă. E ca atunci când prăjeşti bacon şi ceapă, încă n-ai gustat, dar miroase bine.

În a patra zi, Dave arăta de parcă îi învineţise careva ochii. Şi a trebuit să fie scos de acolo. „Rezolvăm, Dave!" – şi cineva i-a chemat un taxi. A dispărut, iar când am terminat în sfârşit, am adormit sub pupitru, sub toată aparatura aia. În cele din urmă – n-am ştiut niciodată câte ore trecuseră – m-a trezit fanfara poliţiei din Paris. O trupă de suflători afurisiţi. Asta m-a trezit. Ascultau o înregistrare. Şi habar n-aveau că sunt şi eu pe acolo, pe jos, că mă uit la toţi pantalonii ăia cu vipuşcă roşie când se tot aude „La Marseillaise" şi mă întreb când ar trebui să-mi fac apariţia. Mă trece o pişare groaznică, am marfă la mine, seringi şi alte chestii, şi-s înconjurat de poliţai care n-au habar că-s acolo. Am aşteptat un pic şi mi-am zis: Ei, ce să fac, o să mă port ca un britanic veritabil, aşa că am apărut de acolo rostogolindu-mă şi zicând: „O,

Doamne! Vă rog să mă scuzaţi“. Şi, înainte să apuce să se dumirească, am ieşit, în vreme ce ei făceau *zut alors* – şi erau vreo şaptezeci şi şase. Sunt tot ca noi, mi-am zis. Erau aşa de preocupaţi să scoată un disc bun, că nu m-au săltat.

Când eşti atât de prins în munca asta, poţi să-ţi pierzi controlul, dar ştii că e ceva acolo, e ceva. O chestie obsesivă, însă e ca Sfântul Graal. Odată ce te-ai apucat, odată ce ai pătruns, cauţi şi tot cauţi. Nu mai e cale de întoarcere. Trebuie să vii cu ceva. Şi în cele din urmă găseşti. Probabil la cântecul ăsta am lucrat cel mai mult. Au mai fost şi altele pe-aproape – „Can’t Be Seen“, de exemplu –, dar „Before They Make Me Run“ a fost maratonul.

Există şi un post-scriptum la această sesiune pentru *Some Girls*, însă îl las pe Chris Kimsey să-l spună.

> **Chris Kimsey:** „Miss You“ şi „Start Me Up“ au fost înregistrate, de fapt, în aceeaşi zi. Când zic în aceeaşi zi e un fel de a spune, fiindcă la „Miss You“ au avut nevoie de vreo zece zile până să ajungă la versiunea finală, iar apoi, când am terminat, s-au apucat şi-au făcut „Start Me Up“. „Start Me Up“ fusese un cântec reggae înregistrat cu trei ani înainte, în Rotterdam. Când au început să-l cânte, de data asta, nu mai era reggae, ci minunatul „Start Me Up“, cel pe care-l ştim azi. Era cântecul lui Keith; doar l-a schimbat. Poate că, după chestia disco cu „Miss You“, a simţit nevoia unei abordări diferite. Şi a fost singura ocazie în care am înregistrat două matriţe în aceeaşi sesiune. N-a durat mult până le-a ieşit. Iar când am ajuns la versiunea la care toţi au zis: Ah, asta a fost bună, a intrat Keith, a ascultat-o şi a zis: „E bună, sună ca o chestie auzită la radio, ar trebui să fie o piesă reggae. Ştergeţi-o“. Încă mai cocheta cu ea, dar nu îi plăcea. Îmi amintesc că, la un moment dat, Keith a zis c-ar prefera să şteargă toate matriţele după ce au fost gata şi discul s-a lansat. Ca să nu poată nimeni să mai revină şi să mai meşterească la ele. Dar sigur că nu le-am şters. Peste trei ani, a devenit marele cântec al albumului *Tattoo You*.

Din nou, totul se învârtea în jurul drogurilor. Nu se putea face nimic, nu se putea organiza nimic fără să-mi asigur întâi următoarea doză. Era din ce în ce mai oribil. Trebuia să recurg la aranjamente complicate, unele mai caraghioase decât altele. Ştiam un tip, James W., pe care-l

căutam când mergeam de la Londra la New York. Stăteam la Plaza. James, chinezul ăsta tânăr şi simpatic, venea la mine în apartament – cel mare, preferabil –, eu îi dădeam banii, el îmi dădea marfa. Era mereu o treabă foarte politicoasă. Transmite-i salutări tatălui tău. În anii ’70 era greu să faci rost de ace hipodermice în America. Aşa că, atunci când călătoream, purtam o pălărie şi foloseam acul ca să prind o mică pană la panglica ei, astfel că părea doar un ac de pălărie. Puneam pălăria moale, de fetru, decorată cu penele roşii, verzi şi aurii, în cutia ei. Aşa că aveam totul pregătit din clipa în care apărea James. Bun, dar acum aveam nevoie de seringă. Făceam următoarea şmecherie: comandam o ceaşcă de cafea, fiindcă aveam nevoie de o lingură ca să încălzesc. Apoi mă duceam la FAO Schwarz, magazinul de jucării care se afla chiar peste drum de Plaza, pe Fifth Avenue. Iar dacă urcai la etajul al treilea, puteai cumpăra o trusă medicală de jucărie, o cutie de plastic cu crucea roşie. Înăuntru era o seringă la care se potrivea acul adus de mine. Ziceam: „Daţi-mi, vă rog, trei ursuleţi de pluş, maşinuţa aia cu telecomandă, a, şi două truse medicale! Nepoata mea, ştiţi, e foarte pasionată. Trebuie să o încurajez“. FAO Schwarz făcea parte din reţeaua mea. Dădeam fuga înapoi în cameră, montam totul şi pregăteam doza.

Comandasem deja cafeaua, deci aveam linguriţa. Umpli lingura, ţii o brichetă sub ea şi te uiţi, trebuie să fiarbă curat, ca melasa. Să nu se înnegrească; asta înseamnă că-i prea slabă, diluată. James nu m-a tras în piept niciodată; era mereu marfă de calitate. Nu caut cantitate, ci doar un sprijin. Sunt stresat. Îmi trebuie nişte droguri. Nu am nevoie de o cantitate mare. Vreo şase grame. Fiindcă oricum calitatea se poate schimba într-o săptămână. Nu-ţi trebuie o pungă întreagă de droguri stricate, care nu mai sunt bune de nimic. Urmăreşti piaţa. James W. era omul meu. „Uite, asta-i cea mai bună marfă pe care-o am acum. Nu ţi-aş sugera să cumperi mai mult de-atât. Săptămâna viitoare vine ceva foarte bun.“ Pe James te puteai baza. Şi mai avea şi un simţ minunat al umorului, foarte direct, foarte business, cu preţul la vedere. Mă făcea mereu să râd cu: „Ai trecut deja pe la magazinul de jucării?“.

Când eşti junkie, smacul ţi-e pâinea de zi cu zi. Nu prea te mai interesează altceva. Există narcomani care-şi tot cresc doza, şi de asta ajung la supradoză. Pentru mine, era doar o chestie de întreţinere. Ne copiam unii pe alţii. Apoi au urmat toate acele momente chinuitoare când era penurie şi iubita urla: Vreau să bag ceva! Şi eu, dragă, dar trebuie să aşteptăm.

Să-l aşteptăm pe tip. Era cam greu când era criză de heroină. O presiune enormă. Într-o cameră cu toţi oamenii ăştia, la mare ananghie, vomitând. Te împiedicai de ei pe jos. Şi uneori chiar nu e penurie; e doar o şmecherie ca să salte preţul. Nici nu contează câţi bani ai. Doar n-o să spui: „Ştii cine-s eu?“. Sunt doar un *junkie*.

Când nu e marfă deloc, trebuie să te duci la sursă şi ştii c-o să fie ca o cufundare într-o blestemată de piscină plină cu piranha. Mi s-a întâmplat de câteva ori în East Side în New York şi-n L.A. Ştiam şmecheria – primeai marfa la etaj, iar când coborai, te aştepta restul găştii ca să ţi-o ia înapoi. De cele mai multe ori auzeai cum se petrece chestia asta chiar în timp ce aşteptai să-ţi vină rândul. Treaba era să pleci în linişte, iar dacă vedeai pe careva afară – fiindcă nu ştiai niciodată dacă o să ţi se întâmple sau nu – îi trăgeai una la ouă. Dar de câteva ori, la naiba, hai s-o facem. Mă acoperi. Tu rămâi jos, iar când cobor cu marfa, eu poc, ei poc şi-apoi tu poc. Împuşcă becurile, tragi câteva gloanţe în jur şi fugi cu scântei sărind în toate părţile. Apoi, cu un pic de noroc, scăpam. Statisticile sunt de partea ta, e puţin probabil să fii rănit când eşti o ţintă în mişcare. Dacă ţii cont de ele, riscul e de unu la mie, deci o să câştigi. Trebuie să fii foarte aproape şi să ai vedere bună ca să împuşti un bec. Şi e întuneric. Scântei, poc, pleosc, şi caramba. Îmi plăcea la nebunie. Era o adevărată încercuire. N-am făcut-o însă decât de vreo două ori.

Era o rutină care îmi mânca foarte mult timp. Mă trezeam dimineaţa şi primul lucru pe care trebuia să-l fac era să mă duc la baie şi să-mi injectez o doză. Nu te speli pe dinţi. Şi-apoi: Of, fir-ar să fie, trebuie să mă duc la bucătărie după lingură. Toate ritualurile alea tâmpite pe care trebuie să le parcurgi. Ah, ce porcărie, ar fi trebuit să-mi aduc o lingură de aseară, să nu trebuiască să mă duc acum până-n bucătărie. De fiecare dată era tot mai greu, tot mai greu de renunţat. Şi tot mai puternică dorinţa de a te droga iarăşi din clipa în care se ducea efectul. Ah, doar o dată, acum, că sunt curat. Iar acea „doar o dată“, fatală şi sărbătorească, era ucigătoare. Şi-n plus, tu poate că te-ai dezintoxicat, ai scăpat de dependenţă, dar toţi amicii tăi sunt încă narcomani. Dacă vreunul scapă, ăla a ieşit din cerc. Şi indiferent că le place de tine, că te iubesc sau nu, primul lucru pe care vor să ţi-l facă e să te tragă înapoi. „E marfă foarte bună, încearcă.“ În lumea narcomanilor există un soi de presiune dacă cineva ajunge să fie şi reuşeşte să rămână curat, parcă a eşuat într-un fel. În ce a eşuat, nu ştiu. Prin câte dezintoxicări să tot treci? E absurd, dar nu îţi dai seama când eşti pe droguri. De câteva ori, în

timpul sevrajului, eram convins că dincolo de zid se afla un seif plin cu marfă şi că totul era pregătit, lingura şi restul. În cele din urmă m-am prăbuşit, iar când m-am trezit am văzut urme de unghii şi de sânge pe perete, unde chiar încercasem să deschid o uşă inexistentă. Merită? Adevărul e că pe-atunci răspunsul meu era: Da.

Pot să fiu la fel de îngâmfat ca Mick, şi capricios şi toate celelalte, dar când eşti un *junkie* nu-ţi permiţi să faci asta. Intră în joc anumite realităţi care te obligă să rămâi cu picioarele pe pământ, ba chiar mai jos decât ai nevoie să fii. Nici măcar pe trotuar – în canal. Şi sigur că asta era perioada când eu şi Mick o luaserăm în direcţii aproape opuse. N-avea timp de mine şi de prostiile mele. Îmi amintesc că eram odată într-o discotecă din Paris şi trebuia să mă întâlnesc cu omul, dar mi-era rău. În jurul meu dansau siluete ca nişte globuri cu oglinzi, iar eu sunt sub canapele, ascunzându-mă şi vomitând fiindcă omul nu sosise. Şi mă mai şi întreb: Oare mă găseşte aici? Dacă vine, poate aruncă o privire şi pleacă naibii. Eram foarte tulburat, ca să zic aşa. Din fericire, m-a găsit. Dar când ajungi în acea situaţie, şi te mai şi crezi cel mai şmecher din lume, îţi dai seama cam cât ai putut să decazi. Simplul fapt că ai ajuns în poziţia aia îţi stârneşte o silă faţă de propria persoană, şi asta nu trece cu una, cu două. Nenorocitule, ai face orice pentru marfă. Sunt un om liber, îţi spui. Nimeni nu poate să-mi comande mie ce să fac. Şi totuşi îţi dai seama că numai din cauza ta aia ajuns la mâna dealerului, iar asta-i dezgustător. Să-l aştepţi pe boul ăsta şi să te milogeşti de el? Atunci apare scârba de tine însuţi. Oricum ai lua-o, narcomanii sunt oamenii care îl aşteaptă pe tipul cu marfa. Lumea ta se reduce la droguri. Acestea, singure, devin întreaga lume.

Majoritatea narcomanilor ajung nişte cretini. Asta m-a determinat în cele din urmă să renunţ. Noi nu ne gândeam decât la un lucru, şi anume la droguri. Oare chiar nu puteam să fiu ceva mai deştept de-atât? Ce caut eu aici, printre scursurile astea? Nişte oameni plictisitori. Şi, mai rău, mulţi dintre tipii ăştia sunt foarte inteligenţi, şi ne cam dăm seama cu toţii c-am fost furaţi de poveste, dar, pe de altă parte… de ce nu? Toată lumea e furată de vreo poveste, şi măcar noi *ştim* că ne păcălim singuri. Nimeni nu-i vreun erou fiindcă ia droguri. Poţi fi erou dacă scapi de ele. Mie-mi plăceau porcăriile alea. Dar ce-i prea mult strică. În plus, îţi îngustează orizontul şi ajungi să te învârţi doar într-un cerc de toxicomani. Îmi trebuiau nişte orizonturi mai largi. Îţi dai seama de toate astea, desigur, abia după ce scapi de acolo. Asta îţi fac drogurile. Cea mai seducătoare târfă din lume.

Cazul canadian continua la nesfârşit. Zburam săptămânal de la New York la Toronto. Dar asta nu mă împiedica să mă droghez. Veneam de la Toronto la New York cu un avion particular, luat de pe un aeroport mic. În una dintre acele călătorii, în aeroport, înainte de decolare, am mers la toaletă să-mi fac o doză. Sunt în cabină şi, chiar când încălzesc lingura, văd pe sub uşă pintenii ăştia de rău augur. E un afurisit de poliţai canadian, în echipament complet. Vrea să se pişe. Şi-o să-i miroasă a droguri; tocmai ce a-nceput să se încălzească… *Clic, clic*, se aud pintenii. Sunt terminat. M-am dus pe copcă. *Clic, clic, clic*, pintenii se îndepărtează. Câte vieţi mi-au mai rămas? Am întins coarda prea mult. Deja trăiam permanent sub un nor de negură, aşteptând să mi se întâmple o catastrofă. Mă confruntam cu trei acuzaţii: trafic, posesie şi import. Urma să fiu condamnat la greu. Trebuia să fiu pregătit.

Ăsta a fost unul dintre motivele pentru care, în sfârşit, am renunţat de tot. Nu voiam să intru în sevraj în puşcărie. Voiam să-mi ofer un răgaz, cât să-mi crească unghiile – ele sunt singura ta armă când te duci la puşcărie. În plus, dependent cum eram, mă puneam treptat în situaţia în care mi-ar fi fost imposibil să mă plimb prin lume şi să lucrez. Aveam un turneu într-o lună, în iunie 1978, cu *Some Girls*. Ştiam că trebuie să fiu curat până atunci. Jane Rose mă întrebase: „Când ai de gând să scapi de droguri?“, iar eu îi răspunsesem că mâine. Reuşisem cu un an înainte, o dădusem în bară şi ajunsesem iar dependent. Dar asta a fost ultima oară. N-am mai vrut să aud de nici o tranzacţie. Gata, le ştiam pe toate. Te ţii de asta vreo zece ani şi te opreşti; îţi iei medalia şi te retragi. Iar Jane a fost alături de mine, s-o ţină Dumnezeu sănătoasă. „Ţâţe“, draga de ea – asta-i porecla ei – a stat cu mine. Trebuie să fi fost oribil pentru ea. Pentru mine, mult mai greu. Însă ea a trebuit să asiste la toate, când te urci pe pereţi, când te caci pe tine, când o iei razna. Cum de-a putut să reziste la aşa ceva? În perioada aceea, Stones repeta pentru turneu la Bearsville Studios, în Woodstock, New York. Eu eram acasă cu Anita. Mai bine să povestească Jane cum a fost când am renunţat la heroină.

> **Jane Rose:** Eu devenisem practic curierul – îi aduceam lui Keith bani sau droguri din New York în Westchester County. Tot nu reuşea să se lase, iar acum era şi mai rău. Dar nu voia să recunoască. Şi nu mai suportam telefoanele din Westchester. Odată m-am dus acolo şi i-am găsit pe Antonio şi

> Anna Marie, prietenii Anitei care locuiau în apartamentul lui Keith de pe rue Saint-Honoré, din Paris. (Antonio avea să devină Antonia mai târziu.) Aşadar, ei erau în casă, iar Keith aştepta bani sau droguri. Era şi Anita. Am ajuns acolo şi ei: „Unde-s banii?“, iar eu le-am spus: „N-am banii“. Am zis: „Sunt în New York“. Au sărit ca arşi, iar Anita s-a urcat în maşină; era furioasă. Şi-am spus: „Keith, azi e mâine“. Fiindcă aşa zicea el mereu, mâine mă las, iar asta era chiar înainte de turneu, în mai. În aceeaşi zi, ceva mai târziu, el şi Anita s-au certat groaznic. Keith s-a dus la etaj; era furios. Anna Marie şi Antonio s-au uitat la evreicuţa asta de la New York şi şi-au zis: tipa asta-i ca moartă. Cum poate să vină aici fără bani? Şi-apoi s-a lăsat tăcerea, am urcat în dormitor, unde era patul cu baldachin, şi i-am zis: Bună. El îşi scosese pantofii şi mi-a spus: „Bine, o fac. Am cutia neagră; o să reuşesc“. Iar eu l-am întrebat: „Vrei să mergi la Woodstock? Acolo o să fie repetiţiile. Hai, fă-o. Merg şi eu cu tine“. Iar peste trei ore a acceptat. Ne pregăteam să plecăm înainte să se întoarcă Anita, fiindcă ştiam că aşa trebuie procedat. Dar ea s-a întors înainte să plecăm. A urmat un scandal şi careva a căzut pe scări. Până la urmă, Keith s-a suit în maşină şi ne-am dus la Woodstock. Anita şi-a primit drogurile sau banii. Iar Keith a mers la Woodstock şi s-a dezintoxicat singur, cu ajutorul cutiei negre. Mick şi Jerry [Hall] au venit şi ei pentru două zile, ca să-mi ţină companie. Iar eu am rămas cu el tot timpul, am stat în aceeaşi cameră, am fost acolo. Vreme de nu ştiu câte zile, n-am vorbit cu nimeni. Aveam convingerea că va reuşi. Credeam în el, pur şi simplu.

Dacă vrei să smulgi o informaţie de la cineva, pune-l pe droguri o lună sau două, apoi întrerupe-i-le, şi va vorbi. Jane mi-a fost alături în cele şaptezeci şi două de ore. M-a văzut cum mă urc pe pereţi – motiv pentru care nu mai suport tapetul. E foarte greu să-ţi controlezi spasmele musculare. Şi ţi-e foarte ruşine de tine. Dar n-ai încotro. N-am mai luat nici o doză, fiindcă după ce-am plecat de acolo m-am închis într-o cameră. Jane era cu mine. Ea m-a ajutat să mă las. Şi a fost pentru ultima oară. Nu mă mai întorc niciodată acolo.

Anita, pe de altă parte, n-a fost de nici un ajutor. N-a vrut să facă şi ea la fel. Dacă urma să rămânem împreună,

trebuia să facem şi treaba asta amândoi. Dar ea n-a vrut. Aşa nu mai mergea. Deja nu mai puteam locui în aceeaşi casă cu cineva care încă se droga. E vorba şi de o reacţie chimică a organismului, însă şi de relaţia ta cu ceilalţi oameni. Iar asta-i cu adevărat partea grea. Aş fi rămas cu Anita, probabil pentru tot restul vieţii, dar când s-a ajuns la această răscruce importantă, când am exclus drogurile din viaţa mea, ea nu s-a lăsat. De fapt, nu s-a lăsat niciodată. La un moment dat, în 1977, când am zis că ne lăsăm amândoi, continua să facă rost de marfă pe furiş. Ştiam că se mai droghează; se vedea după ochi. Aşa că acum nici măcar nu m-am mai dus să o văd. Asta-i clipa când am zis: N-ai ce să faci… asta-i Anita. Aici s-a terminat.

Eram curat şi repetam pentru turneul din 1978 de la Woodstock, New York, în Bearsville Studios. Iar într-o bună zi, din senin, cu elicopterul, a apărut Lil. Venise cu prietena ei Jo Wood, cea care va deveni în curând soţia lui Ronnie; veniseră la ziua lui. Era cu vreo zece zile înainte să pornim la drum, şi să-mi găsesc atât de repede o prietenă era o chestie aproape miraculoasă. Numele ei real e Lil Wergilis, dar mereu s-a scris despre ea ca Lil „Wenglass“ sau Lil Green – numele de căsătorie. E suedeză, deşi era mai londoneză decât ţi-ai fi imaginat, după un deceniu petrecut acolo. Vorbea cu un accent cockney şi toate alea. Era o suedeză fermecătoare, blondă, în floarea vieţii. Când am întâlnit-o prima oară, Lil era ca Marilyn Monroe. Orbitoare. Colanţi de lurex roz şi păr blond. Dar şi foarte isteaţă şi curajoasă. Era o fată adorabilă, o iubită minunată; tocmai mă lăsasem de droguri şi a apărut Lil, care mă făcea să râd. Mă ajuta să depăşesc perioada grea prin râs. Chiar m-a scos din prăpastie. Nu-i aşa de uşor să scapi de droguri, cum pretind eu c-ar fi, după zece ani de consum şi cinci sau şase ture de sevraj. Şi e cu totul altceva să te ţii departe de ele după aceea; iar Lil, să-i dea Dumnezeu sănătate, mi-a distras cu totul gândul de la droguri. Vreme de vreun an ne-am iubit. Ne-am simţit excelent împreună. Lil era ca o gură de aer proaspăt. Fără griji, multă distracţie, dezmăţ total. Gata de orice. Foarte amuzantă, extraordinar de isteaţă şi fantastică la pat. Era energică; făcea chestii. Cum ar fi să pregătească micul dejun şi să se asigure că ajung la timp. Iar eu cam aveam nevoie de asta. Nu era agreată de Mick, nefiind genul de fată din Studio 54. Nu pricepea ce caut cu ea. Era o perioadă agitată pentru căsniciile noastre – sau non-căsniciile. Bianca îi ceruse divorţul. Acum Mike o avea la braţ pe Jerry Hall, iar eu mă înţelegeam bine cu ea.

Am luat-o pe Lil cu mine în turneu, unde mi-a fost complice în altă situaţie extremă în care am fentat soarta – o listă de-acum prea lungă ca să n-o luăm în serios. De data asta a fost un incendiu în casa noastră închiriată din Laurel Canyon, L.A. Lil şi cu mine ne duseserăm la culcare, iar ea, după cum a povestit mai târziu, a auzit un bubuit în depărtare, s-a sculat şi a dat un pic deoparte perdeaua, iar afară era o lumină ciudată. Ceva nu era în regulă. A deschis uşa de la baie şi atunci flăcările au dat buzna în cameră. Am avut la dispoziţie câteva secunde ca să sărim pe fereastră. Eu aveam pe mine doar un tricou scurt, iar Lil era goală. Şi suntem expuşi – s-a adunat lume, se agită, încercând să stingă focul – şi gata ditamai povestea de îndată ce soseşte presa. Deodată apare o maşină şi noi urcăm, recunoscători. Uluitor, e o verişoară de-a Anitei! Suntem în stare de şoc. Mergem la ea acasă, împrumutăm nişte haine, ne cazăm la un hotel. A doua zi s-a dus cineva să arunce o privire şi în iarba înnegrită era înfiptă o pancartă mare: „Mulţumesc mult, Keith“.

Procesul meu a început, în sfârşit, în octombrie 1978. Ştiam că e posibil să ne tragă pe toţi la fund, dar unii dintre noi vedeau lucrurile în roz: „Nu cred c-o să fie *chiar aşa* de nasol“, a zis Mick. „Dacă se întâmplă ce-i mai rău şi mai rău şi Keith ajunge la închisoare pe viaţă împreună cu doamna Trudeau, eu tot o să plec în turneu. Am putea da o serie de concerte în închisorile canadiene. Ha-ha-ha“.

Cu cât înainta procesul, cu atât devenea mai limpede că autorităţile canadiene voiau să iasă din această încurcătură. Poliţiştii şi aliaţii lor îşi ziceau: „A, minunat! Splendidă treabă! Noi l-am livrat autorităţilor cu cârligul în gură“. Iar Trudeau-iştii îşi ziceau: „Hopa, asta-i ultima chestie care ne mai lipsea“. De fiecare dată când ajungeam la tribunal, afară erau strânşi cinci-şase sute de oameni care scandau „Libertate pentru Keith! Libertate pentru Keith!“. Iar noi ne dădeam seama că tabăra duşmanilor, dacă e să considerăm autorităţile canadiene de pe-atunci duşmanul nostru, acuzarea, nu era deloc sigură pe ce avea, pe ce se baza. Iar pe mine nu mă deranja. Mă gândeam că, cu cât mă lovesc ei mai tare, cu atât mai uşor o să scap. Poliţiştii canadieni, sau cel puţin acuzarea, nu voiau deloc să iasă din încurcătură. Însă, aşa cum a remarcat Bill Carter, în aproape toate aceste cazuri împotriva noastră din acea perioadă, oamenii legii aveau mâinile murdare. Ştiau bine că nu mă ocupam de trafic, dar voiau să mă trimită la închisoare pe baza unor probe false, prin intermediul unor juraţi, ca să obţină o sentinţă lungă şi istorică. Făcuseră o greşeală. Uitaţi-vă la Keith Richards.

Omul nu vinde droguri. Are mai mulţi bani decât ar putea să cheltuiască. Acuzaţia de trafic, doar pentru obţinerea unei sentinţe severe, e ridicolă. E un dependent fără scăpare. Are o problemă medicală. Avocaţii mei au scris un raport care arăta că, în conformitate cu toate precedentele legale şi cu istoricul cazurilor locale, probabil că n-aş fi primit mai mult de o pedeapsă cu suspendare, dacă n-aş fi fost Keith Richards. Abia în ultima clipă au schimbat acuzaţia de trafic în posesie, adăugând povestea cu cocaina. Dar această schimbare i-a slăbit şi i-a expus, căci spunea mult mai multe despre autorităţile canadiene decât chestia cu „A, ai auzit? Keith Richards e pe smac". Aşa, şi mai ce? Faptul că nevasta prim-ministrului se fâţâia prin hotel în căutare de aventuri amoroase era altă treabă. Aşa că o poveste o acoperea pe cealaltă, cum ar veni. Eu simţeam că, oricare ar fi acuzaţiile, sunt complet depăşit. Cine putea şti ce-avea să se întâmple? Treaba asta se numeşte politică. Şi e unul dintre cele mai încâlcite jocuri din lume.

Deci ştiam că e nasol. Acum se punea problema cât le va lua să mă scoată de-aici. Se încurcaseră în povestea asta, în clipa de faţă nu mai voiau să ştie de ea, aşadar cum vor găsi calea de ieşire? Aşteptam să vedem cum se îmblânzesc autorităţile canadiene.

Cei care m-au salvat sunt canadienii din stradă. Dar, de fapt, virtuozitatea s-a văzut în coordonarea acelui *faux pas* al lui Margaret Trudeau. Dacă m-ar fi lovit repede şi tare, probabil că m-ar fi putut prinde doar pentru import. Dar când s-a ajuns la tribunal, a fost limpede că noul judecător a zis: Faceţi cumva să dispară problema asta. Nu mai vrem să auzim de ea, ne pricinuieşte mai multă bătaie de cap şi cheltuială decât merită. În ziua judecăţii am ajuns la tribunal, în sala asta cu un aer desprins parcă din Anglia anilor '50, cu portretul reginei atârnând bizar pe perete. Actorul Dan Aykroyd, pe care îl întâlnisem când ne-am dus la emisiunea *Saturday Night Live* chiar înainte de proces, era în standby, având naţionalitate canadiană, ca posibil martor care să vorbească despre moralitatea mea. Producătorul Lorne Michaels, creatorul canadian care încă produce emisiunea, a vorbit cu multă eleganţă despre rolul meu ca bucătar în marea bucătărie culturală a lumii. Nu eram intimidat câtuşi de puţin de curte. Ştiam de-acum că au într-adevăr o problemă. Mai ştiam, din alte momente asemănătoare, că majoritatea autorităţilor din lume nu erau la curent cu subiecţii lor şi că pot exploata asta. Uneori poţi adulmeca înfrângerea chiar şi cu toată artileria îndreptată spre tine – iar asta era una dintre acele ocazii.

Verdictul a fost „vinovat“, însă judecătorul a conchis: „Nu-l voi trimite la puşcărie pentru dependenţă şi bogăţie“. Trebuie eliberat, a zis judecătorul, ca să îşi urmeze tratamentul, cu o condiţie. Va susţine un concert pentru orbi. Foarte inteligentă mişcare, mi-am zis. Judecata cea mai apropiată de-a lui Solomon pe care am văzut-o în mulţi ani. Şi totul avea de-a face cu o fată oarbă care se ţinuse pe urmele Rolling Stones peste tot pe unde mergeam. Rita, îngerul meu orb. Deşi nu vedea, făcea autostopul ca să ajungă la concertele noastre. Puştoaica era absolut neînfricată. Auzisem de ea prin culise, iar gândul că făcea cu mâna la maşini în beznă mă termina. Am pus-o în legătură cu nişte şoferi de camioane, m-am asigurat că va ajunge cu bine acasă şi va primi de mâncare. Iar când am fost arestat, ea efectiv s-a dus acasă la judecător şi i-a spus povestea. În felul ăsta a ajuns el la soluţia cu concertul pentru orbi. Iubirea şi devotamentul oamenilor ca Rita e ceva care încă mă uluieşte. Deci, aha! S-a găsit o cale.

De la acea apariţie la *Saturday Night Live*, Lil şi cu mine ne întâlneam cu Dan Aykroyd, Bill Murray şi John Belushi în clubul lor, Blues Bar, din New York, prin 1979. Belushi era un tip senzaţional. *Chiar aşa*. Odată i-am zis ce obişnuia tata să-mi spună, că una e să te scarpini în cur şi alta e să ţi-l faci praf. John era demenţial, o nebunie să stai cu el. Era o experienţă extremă chiar şi după standardele mele. Un caz cu totul special.

Când eram mic, treceam pe la Mick pe-acasă. Vrei ceva de băut. Deschizi frigiderul şi nu găseşti nimic, poate doar jumătate de roşie. Frigider mare. Treizeci de ani mai târziu, mergi în apartamentul lui Mick, deschizi frigiderul, unul şi mai mare, şi ce găseşti? Jumătate de roşie şi o sticlă de bere. Într-o noapte, cam prin perioada asta, pe când pierdeam vremea cu John Belushi în New York, ajunseserăm în apartamentul lui Mick după ce munciserăm toată noaptea – Ronnie, Mick şi cu mine. Se aude o bătaie în uşă şi apare Belushi, îmbrăcat în uniformă de portar şi trăgând un troler. Şi înăuntru are douăsprezece afurisite de cutii de pastă de peşte. Ne ignoră pe toţi, se duce ţintă la frigiderul lui Mick, înghesuie tot peştele ăla înăuntru şi zice: „Acum e plin“.

Purtaţi de valul succesului cu *Some Girls* şi de încheierea procesului, ne refăceam în studiourile Compass Point din Nassau, Bahamas. Între Mick şi mine pluteu nori ameninţători de ceartă, care aveau să dezlănţuie curând – nu chiar acum – furtuna. Compuneam şi cântam pentru albumul *Emotional Rescue*. Iar în timp ce făceam asta, Papa Ioan Paul al II-lea a venit într-o vizită neaşteptată la Nassau, o escală

tehnică pentru alimentare. Populaţia din Bahamas e majoritar catolică, cel puţin cât se află Papa acolo, şi s-a anunţat că va ţine o binecuvântare publică pe un stadion de fotbal. Am hotărât că, de vreme ce Alan Dunn, managerul nostru de turneu, era catolic şi eligibil pentru a fi binecuvântat de Papă, ar face bine să ia cu el pe stadion benzile pe care tocmai le înregistram, ca să fie binecuvântate şi ele. De ce nu? Nu se ştie. Alan a făcut rost de un bilet prin intermediul şcolii locale şi a luat benzile, prin arşiţă – bobine mari, groase de cinci centimetri, care cântăreau o tonă, ba chiar mai mult când i s-au rupt mânerele coşului de paie în care le căra, din câte mi-a povestit el. Le-a strâns la piept când Suveranul Pontif şi-a fluturat binecuvântarea asupra lor şi a lui Alan. În cazul lui sigur a avut efect, căci a fost salvat miraculos din ocean peste câteva zile, când traversa reciful cu şalupa împreună cu iubita lui, mergând spre ape adânci. Motorul se stricase şi nu aveau vâsle. Ar fi însemnat moarte sigură, dar mama lui Alan socoteşte că o barcă aflată în trecere care i-a salvat a fost un dar dumnezeiesc, via Papa.

Una dintre cele mai meseriaşe sesiuni în care am cântat a avut loc cam pe atunci, când am mers cu Lil în Jamaica şi am dat peste Sly Dunbar şi Robbie Shakespeare, care lucrau la un album al trupei Black Uhuru. Sly şi Robbie alcătuiau una dintre cele mai bune echipe ritmice din lume. Am făcut şapte piese împreună într-o noapte, iar unul dintre cântece, „Shine Eye Gal“, a ajuns un hit uriaş, a devenit clasic. Alta a fost cea instrumentală intitulată „Dirty Harry“, pentru albumul lui Sly, *Sly, Wicked and Slick*. Şi încă mai am restul. Toate acestea lucrate pe patru piste, la Channel One, Kingston. Cântam ce-aveam noi chef să cântăm. În mare parte, doar riffuri, dar ce trupă eram: Sly şi Robbie; Sticky şi Scully, oamenii de la percuţie ai lui Sly, care şi făceau toate bucăţile mărunte, migăloase; Ansell Collins la orgă şi pian; eu la chitară; încă un chitarist, posibil Michael Chung. A fost o seară magnifică. Pe-atunci am zis: Hai să împărţim piesele, eu iau trei şi voi luaţi trei, însă ei au reuşit să scoată un mare hit din „Shine Eye Gal“. În următorii câţiva ani au venit în turnee cu noi.

Mick nu voia să facă turneul din 1979, dar eu voiam. Eram ofticat, frustrat. Însă asta însemna că puteam să mă car. Ronnie pleca la drum, alcătuia o trupă nouă, New Barbarians, cu o componenţă incredibilă – Joseph „Zigaboo“ Modeliste la tobe, unul dintre cei mai buni baterişti din lume. Şi de asta m-am băgat şi eu imediat. Tobarii din New Orleans sunt cei mai buni cititori ai cântecului şi-al felului în care curge; îl simt, îţi spun cum vine înainte să apuci tu să le zici; iar Ziggy

e unul dintre giganţi. Îl cunoşteam de când lucrase Meters cu Stones în câteva turnee. La bas era George Porter. Meters mă influenţase mult, mă ajutase să preţuiesc funkul. Trupa asta are ceva absolut unic în ritm şi ca folosire a spaţiului şi timpului, specific pentru New Orleans. New Orleans e un oraş foarte atipic în America, iar asta se vede în muzică. Lucrasem cu George Recile, care e acum bateristul lui Bob Dylan, tot din oraşul ăla. Era şi Bobby Keys în New Barbarians. Ian McLagan la clape. La bas era marele cântăreţ de jazz Stanley Clarke. A fost un turneu amuzant, ne-am distrat pe cinste. Nu trebuia să-mi fac atâtea griji ca în turneele noastre; nu aveam atâtea responsabilităţi. Pentru mine, era un bal, o distracţie. În fond, eram doar un muzician angajat pentru acest turneu. Nu-mi amintesc mare lucru din el, aşa de tare ne-am distrat. Pentru mine important era că, uite, am reuşit să scap de condamnare şi în acelaşi timp fac ceea ce-mi place. Şi era cu mine şi Lil, fata care se descurca în orice situaţie. Dar apoi mama ei s-a îmbolnăvit şi Lil a trebuit să se întoarcă în Suedia. Iar în lipsa ei am avut o recidivă temporară. Am cumpărat nişte Persian brown[4] de la o femeie pe nume Cathy Smith din Los Angeles. Pe atunci spuneam despre mine că „retrăiesc o a doua copilărie rock'n-roll". Cathy Smith a reprezentat şi prăbuşirea lui Belushi. Marfă mult prea puternică pentru el. În esenţă, Belushi era un tip foarte zdravăn, dar a exagerat. Şi nici nu era într-o formă prea bună. O pipa, cum începuse să facă şi Ronnie pe atunci. Cei de la *Saturday Night Live* mureau pe capete. John a murit la Chateau Marmont. Stătuse treaz zile şi nopţi în şir şi făcea chestia asta regulat. Prea multe nopţi şi prea multe de dus.

Poate a fost din cauza renunţării la droguri, a ieşirii lente la suprafaţă a unor impulsuri sau a unor sentimente reprimate. Nu ştiu. Dar când m-am întors la Paris ca să termin *Emotional Rescue* la Pathé Marconi, tot cu Lil, eram cu nervii în piuneze. Aveam reacţiile mult mai pripite, eram mai iute la mânie. Uneori mă încing, sunt iritat. Mi se lasă o perdea roşie în faţa ochilor şi sunt în stare de orice. E o chestie oribilă. Urăsc oamenii care mă aduc în starea aia, când se iveşte forţa asta. Aproape că te temi mai tare de tine decât de cel care se află de partea cealaltă. Fiindcă ştii c-ai ajuns într-un punct fără întoarcere şi eşti în stare de orice, ai putea să ucizi, uite-aşa, iar apoi, când te trezeşti, să zici: „Ce s-a-ntâmplat?". „Păi, uite, i-ai tăiat gâtul ăstuia."

Mi-e frică de mine când mi se întâmplă asta. Probabil are legătură cu faptul că eram bătut în copilărie, fiind cel mai mic din clasă. Cu siguranţă e ceva de demult. Gary Schultz,

din echipa mea de securitate, care mi-e şi prieten, era cu mine odată într-un club de noapte din Paris, când un tâmpiţel de francez devenise foarte enervant. Pur şi simplu depăşise limitele. Eram cu Lil, să-i dea Dumnezeu sănătate. Tipul încerca să o agaţe pe Lil şi eu m-am dat la el: „Ce-ai zis?“ „Ce?“. Aveam un pahar de vin cu picior. I-am rupt baza, am rămas cu piciorul în mână. L-am pus pe tip la podea. Îl ţineam aşa, în genunchi, cu piciorul paharului la gât. Şi speram să nu mi se spargă cupa în mână, fiindcă deocamdată eram în avantaj. Omul nu venise singur, ci însoţit de-o grămadă de prieteni, aveam de-a face cu toţi amicii ăia ai lui, aşa că totul trebuia să arate super dramatic. „Luaţi-l de-aici.“ Şi aşa au făcut; altfel, amicii ăia ne-ar fi aranjat pe toţi.

Cuţitul ar trebui folosit doar ca să câştigi nişte timp, iar pistolul ca să te asiguri că te-ai făcut înţeles, uneori. Dar trebuie să fii convingător. De exemplu – într-un incident pe care mi-l amintesc din acea perioadă –, când încerci să faci rost de-un taxi în Paris şi eşti străin. Douăzeci de taxiuri stau parcate în şir, aşteptând pur şi simplu. Aşa că te duci la primul, ăla te trimite la cel din spatele lui, iar ăsta te trimite din nou la primul. Şi atunci îţi dai seama: Deci nu vreți să faceţi bani, vă place doar să vă bateţi joc de oameni, şi începi să mârâi, să te agiţi. Aşa se amuză ei, bătându-şi joc de străini, i-am văzut făcând asta şi cu nişte doamne în vârstă. Mi-a ajuns. Scot cuţitul la unul dintre ei şi-i zic: „Mă duci“. Abia mai târziu am observat că se poartă şi mai urât cu francezii din provincie.

În Paris am înţeles că în sfârşit îmi luasem adio de la heroină. Cam un an mai târziu am mers la o cină în Paris cu Lynda Carter („Wonder Woman“), împreună cu Mick şi alţi câţiva. Nu ştiu de ce a făcut Mick chestia asta. Se purta ciudat. A zis: „Hai cu mine în Bois de Boulogne, trebuie să mă întâlnesc cu un tip“. Mick voia să facă rost de cocaină. Aşa că s-a încheiat târgul în parc, grupul s-a despărţit şi noi ne-am dus acasă. Iar punga era plină de heroină, nu de cocaină. Tipic pentru Mick Jagger. El nu ştia. Mick, frate, asta nu-i cocaină. Şi mă uit, o pungă mare şi frumoasă de smac. Eram în apartamentul din rue Saint-Honoré, afară ploua. M-am uitat la marfă, recunosc că am scos un gram şi mi l-am împachetat, apoi am aruncat restul în stradă. Şi atunci mi-am dat seama că nu mai eram un *junkie*. Mă lăsasem de doi sau trei ani, dar faptul că acum puteam face asta însemna că în sfârşit scăpasem de sub puterea drogului.

Între mine şi Anita, lucrurile s-au încheiat definitiv după ce tânărul ei prieten şi-a tras un glonţ în cap la noi acasă, în pat.

Eu mă aflam la cinci mii de kilometri depărtare, la Paris, unde înregistram un disc, dar Marlon a fost acolo, a auzit-o pe Anita urlând şi-a văzut-o coborând scările în fugă, plină de sânge. Băiatul se împuşcase în faţă în timp ce juca ruleta rusească, din câte se spune. Îl întâlnisem. Era un puşti nebunatic, de şaptesprezece ani, iubitul Anitei. I-am zis: Fii atentă, baby, că eu plec, între noi totul s-a terminat, gata, dar tipul ăsta nu-i potrivit pentru tine.

Şi băiatul a demonstrat-o. Bănuiesc că Anita ieşea cu el, un cretin, doar ca să mă enerveze pe mine. Dar oricum deja nu mai trăiam cu ea. Mai treceam ca să-mi iau câte ceva sau să-l văd pe Marlon. O dată, când am fost pe-acolo, l-am văzut pe băiat jucându-se cu Marlon şi i-am zis să se ţină departe de el; sigur nu i-a convenit. I-am zis Anitei să scape de boul ăsta – dar bineînţeles că nu m-am gândit la aşa ceva.

Marlon: Apăruse de curând filmul *Vânătorul de cerbi*. Şi e acolo scena aceea cu ruleta rusească, iar el asta făcea, juca ruleta rusească. Ceva foarte sumbru. Avea vreo şaptesprezece ani. Îmi tot zicea – un puşti foarte enervant –, îmi tot zicea că o să-l împuşte pe Keith, aşa că într-un fel m-am simţit uşurat când s-a împuşcat chiar pe el.

Îmi amintesc bine ziua, 20 iulie 1979, fiindcă era a zecea aniversare a aselenizării. El stătea la noi doar de câteva luni, dar Anita era foarte autodistructivă. Era perioada când Keith plecase cu Lil, aşa că Anita era ceva de genul: Bine, stai că-i arăt eu lui, îi plătesc cu aceeaşi monedă. Aşa că se afişa cu el cu neruşinare; de fapt, Keith l-a şi întâlnit. Mă uitam la televizor la aniversarea aterizării pe lună şi-am auzit un pocnet. N-a răsunat puternic, ca un foc de armă, a fost un simplu pocnet. Şi-apoi a apărut Anita, coborând scările în fugă, plină de sânge şi urlând.

Eu am făcut: Doamne Dumnezeule, ce s-a întâmplat? Şi am simţit nevoia să arunc doar o privire, să văd ce e, aşa că am urcat şi i-am văzut creierii pe pereţi. Iar apoi, foarte repede, au venit poliţiştii. Larry Sessler, unul dintre fraţii Sessler, a venit să ne ajute, iar în dimineaţa următoare am plecat de acolo. M-am dus la Paris, unde m-am întâlnit cu Keith. Iar biata Anita a trebuit să rămână, să se confrunte cu situaţia. Au circulat toate poveştile alea prin presă, cum că era

vrăjitoare, că ţineau ritualuri satanice. Se spuneau tot felul de prostii.

De fapt, a fost pur şi simplu ghinion. Nu cred c-a avut deloc intenţia să se împuşte, era doar un idiot de şaptesprezece ani, drogat şi furios, care se juca cu un pistol. Anita nu-şi dăduse seama că fusese o împuşcătură, dar a auzit un sunet ca un bolborosit, aşa spunea, şi s-a întors. Atunci a văzut că îi curge sânge din gură şi primul ei gând a fost să ia arma şi s-o pună pe birou, aşa că de asta s-au găsit amprentele ei. Un glonţ în butoi, altul în gură şi-atâta tot; nu era complet încărcat. Dar a trebuit să ne mutăm din casa aia foarte rapid. Anita apărea în ziare în fiecare zi şi-a fost nevoită să se ascundă într-un hotel din New York.

Poliţiştii au vrut în primul rând să îmi pună mie întrebări, dar eu eram la Paris. Hei, ce împuşcătură a naibii de bună, trasă cu un Smith & Wesson tocmai de la Paris. Şi Anita? După ce şi-au pierdut interesul pentru mine, voiam să mă asigur că nu ajunge ea la puşcărie. E un miracol cum cazul acela s-a stins pur şi simplu. Probabil pentru că arma era în evidenţele poliţiei, fusese cumpărată la un fel de târg de arme în parcarea unei secţii de poliţie. Deodată nu mai era important. Cazul a fost considerat sinucidere. Părinţii băiatului au încercat s-o acuze pe Anita de corupere de minori, dar nu le-a ieşit. Aşa că ea s-a mutat la New York, în Alray Hotel, şi-a început un alt fel de viaţă. Aşa a căzut cortina peste povestea mea cu Anita. Cu excepţia vizitării copiilor. Acesta a fost sfârşitul. Mulţumesc pentru amintiri, fată dragă.

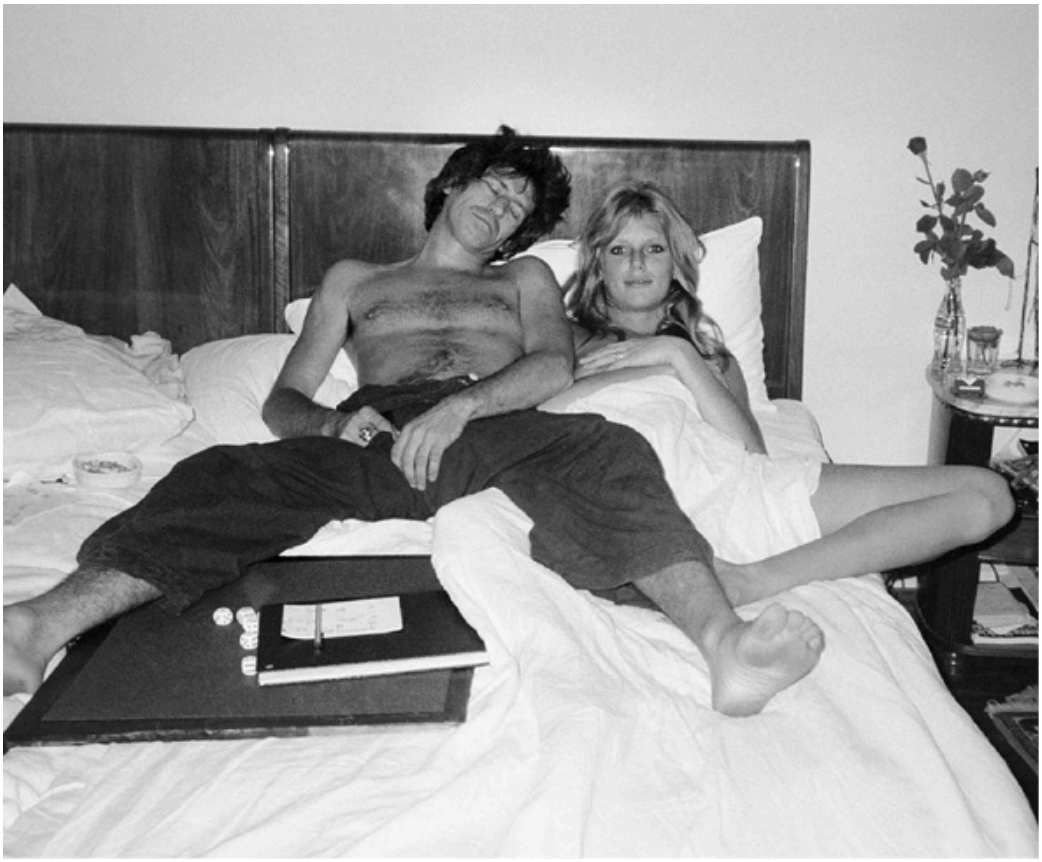

Jane Rose

Nouă poveste de dragoste. Patti Hansen, New York, 1980.

1. Dependenţii de cocaină au adesea furnicături şi senzaţia că le merg nişte gândaci pe piele, mulţi fiind convinşi că aceştia există cu adevărat.
2. „Negresele nu vor decât să fie futute toată noaptea“ (engl.).
3. Am cântat prin baruri şi show-uri minore de mahala / Doar o mulţime te face să te simţi atât de singur / Şi chiar m-a afectat / Băutură, pastile şi prafuri, îţi poţi alege leacul / Iată, încă un adio pentru încă un prieten bun. / La capătul celor întâmplate / Trebuie să plec cât e încă distracţie / Lăsaţi-mă să plec înainte să mă facă să fug (engl.).
4. Metamfetamină amestecată cu opiu.

Capitolul 11

În care o cunosc pe Patti Hansen şi mă îndrăgostesc. Supravieţuiesc unei prime întâlniri dezastruoase cu părinţii ei. Clocoteşte supărarea legată de Mick. Mă cert cu Ronnie Wood şi îmi dezgrop tatăl după douăzeci de ani. Poveştile lui Marlon despre vilele lui Gatsby din Long Island. Căsătorie în Mexic.

Studio 54 era unul dintre locurile preferate ale lui Mick din New York. Nu era pe gustul meu – un club disco strident sau, cum mi se părea pe-atunci, o încăpere plină de poponari în pantaloni scurţi care îţi fluturau sticlele de şampanie prin faţă. La intrare erau cozi care dădeau roată clădirii şi un cordon de catifea care-i despărţea pe admişi de respinşi. Ştiu că prin spate se ocupau cu traficul de droguri şi de-asta au fost cu toţii arestaţi. De parcă n-ar fi făcut destui bani. Dar se distrau; în fond, nu erau decât nişte băieţi care o ţineau în petreceri. Chestia ciudată e că pe Patti Hansen am întâlnit-o prima oară în Studio 54. Mă adăpostisem acolo împreună cu John Phillips ca să scap de Britt Ekland, care se ţinea după mine. I se aprinseseră călcâiele. Şi, hei, Britt, te iubesc, eşti fată bună şi toate alea – dulce, sfioasă şi modestă –, dar am agenda plină, dacă înţelegi ce vreau să zic. Dar ea nu renunţa; mă urmărea prin tot afurisitul ăla de oraş. Aşa c-am zis: Uite-un loc bun să ne ascundem: Studio 54! Era ultimul în care ar fi putut să mă găsească. Şi s-a întâmplat să fie tocmai de Sfântul Patrick, în 17 martie, care e şi ziua de naştere a lui Patti. Eram în 1979.

Aşa că ne ascundeam, gândindu-ne că Britt n-o să ne găsească aici. Iar Shaun, o amică de-a lui Patti, vine la noi şi zice: Uite, e ziua prietenei mele. Eu o întreb care. Şi arată spre frumuseţea asta blondă care dansa şi-şi flutura părul sălbatic. „Dom Pérignon, imediat!“ – i-am trimis o sticlă de şampanie şi salutări. O vreme n-am mai văzut-o, dar imaginea ei mi-a rămas în minte.

Apoi, în decembrie, a fost ziua mea – a treizeci şi şasea aniversare, pentru care, lăsându-mă în voia nebuniei momentului, am dat o petrecere pe patinoarul Roxy din New

York. În lunile scurse, Jane Rose păstrase legătura cu Patti, pentru că observase, aparent, scânteia din acea primă seară, aşa că s-a asigurat că e invitată. Astfel am văzut-o iarăşi pe Patti, iar ea m-a văzut că o văd. Şi a plecat. Peste câteva zile am sunat-o şi ne-am întâlnit. Peste alte câteva zile, în ianuarie 1980, notam în agenda mea:

> *Incredibil, am găsit o femeie. Ce miracol! Pot face rost de puicuţe pocnind din degete, dar acum am întâlnit o femeie! Nu-mi vine să cred, e cel mai frumos (la modul fizic) specimen din LUME. Dar nu asta e important! Contează, sigur, însă esenţială e mintea ei, felul în care se bucură de viaţă şi (minune) crede că hodorogul ăsta de* junkie *e tipul pe care-l iubeşte. Plutesc pe-un norişor şi fac pe mine de bucurie. Adoră muzica soul şi reggae, de fapt orice. Îi fac casete cu muzică, iar asta e aproape la fel de bine ca şi cum aş fi cu ea. I le trimit ca pe nişte scrisori de dragoste. Mă apropii de patruzeci de ani şi sunt îmbătat.*

Eram uluit că vrea să iasă cu mine. Fiindcă eu îmi petreceam vremea cu o grămadă de tipi şi tot ce făceam era să mergem prin tot felul de locuri bizare şi prin magazinele de discuri antileze din Bronx şi Brooklyn. Nimic interesant pentru un supermodel. Printre tipii ăştia se număra şi prietenul meu Brad Klein; cred că şi Larry Sessler, fiul lui Freddie. Şi Gary Schultz, şoferul şi garda mea de corp. I se zicea Concorde, o poreclă aleasă din Monty Python („Bravule, bravule Concorde! Nu vei fi murit în zadar!“ – „N-am murit încă, domnule“ etc.). Jimmy Callaghan, bodyguardul meu pentru mulţi ani; Max Romeo, star reggae; alţi câţiva tipi. Bună, îmi pare bine să te cunosc, bucuros de întâlnire, vrei să stai cu grămada asta de dobitoci? Faci cum vrei tu, pricepi? Dar ea venea zi de zi. Şi îmi dădeam seama că se petrece ceva, însă cum de se petrece şi când şi cine o să declanşeze totul, asta-i altă treabă. Am ars-o aşa zile în şir. Eu n-am făcut nici o mişcare serioasă. N-am făcut presiuni. Nu m-am priceput niciodată să fac primul pas. Pur şi simplu n-am găsit niciodată replica potrivită – sau una care să nu mai fi fost folosită înainte. Efectiv nu m-am priceput niciodată la treaba asta cu femeile. La mine totul se petrece în tăcere. Cam în genul lui Charlie Chaplin. Scărpinatul, privirea, limbajul trupului. Te-ai prins? Acum depinde de tine. „Bună, scumpo“ nu-i tocmai stilul meu. Eu trebuie să stau şi să aştept, să văd cum creşte tensiunea până într-un

punct unde sigur se întâmplă ceva. Iar dacă tipa rezistă la tensiunea aia, atunci suntem OK. Eu numesc asta metoda moleculară inversată, cunoscută drept MMI. În fine, după un număr incredibil de zile, ea s-a întins în pat şi-a zis: Vino.

Pe atunci trăiam cu Lil. Am dispărut deodată pentru zece zile, mi-am luat o cameră la Carlyle, iar ea se întreba unde naiba mă dusesem. S-a prins destul de repede care-i treaba. Eram cu Lil de un an şi jumătate şi ne instalaserăm confortabil într-un apartament frumos. E o fată minunată, iar eu pur şi simplu am părăsit-o… A trebuit să mă revanşez faţă de Lil.

Am vrut să aflu versiunea lui Patti legată de întâmplările astea de demult.

> **Patti Hansen:** Nu ştiam nimic despre Keith. Nu-i urmăream muzica. Sigur că ştii de Rolling Stones, fiindcă i-ai auzit la radio, dar nu era muzica pe care o ascultam eu. Suntem în martie ’79 şi e ziua mea de naştere, sunt în Studio 54 şi tocmai m-am despărţit de un tip cu care fusesem câţiva ani. Dansam cu prietena mea Shaun Casey, care l-a văzut pe Keith cum vine şi se aşază într-un mic separeu. Tocmai luaseră ultimele comenzi şi ea i-a zis: Uite, e ziua celei mai bune prietene, nu vrei să îi comanzi tu o sticlă de şampanie, te rog, fiindcă nouă nu vor să ne vândă. Şi a mai zis: Apropo, sunt prietenă bună cu Bill Wyman, şi ne-a făcut cunoştinţă rapid mie şi lui Keith. Abia dacă îmi amintesc. M-am întors pe ringul de dans. Era vreo trei dimineaţa. Nu cred că el mai fusese în Studio 54 până atunci, şi nici după aceea; era locul meu. Şi aşa m-a remarcat.
>
> Apoi, în decembrie ’79, lucram cu Jerry Hall în studioul lui Avedon şi ea zice: Uite, o să aibă loc o petrecere mare pentru Keith Richards, iar tipului i-ar plăcea să vii. Eu şi Jerry nu ieşeam împreună, doar lucram împreună. N-o cunoşteam prea bine, nici pe ea, nici pe Mick. Am băut nişte vodcă cu o prietenă de-a mea în seara aia şi am zis: Hai să mergem la petrecerea aia de la Roxy şi să-l vedem pe tipul ăsta. Majoritatea prietenilor mei erau gay, aşa că ideea de-a întâlni un tip care voia să mă cunoască mă neliniştea. Şi mai era vorba şi de-un aranjament, o chestie cam vulgară şi de prost gust. Pe de altă parte, era la sfârşitul anilor ’70, iar eu aveam douăzeci şi trei de ani. Aşa că ne-am dus şi

a fost un moment minunat de bizar, cu mii de fluturi în stomac, cum stăteam acolo şi el mă privea, înconjurat de atâta lume. În zori, am plecat pe jos acasă, cu amicul meu Billy. Ne-am dus la mine şi bănuiesc că, la un moment dat în cursul nopţii, îi dădusem lui Keith numărul de telefon. Peste câteva zile m-a sunat, era două noaptea, şi m-a întrebat: Hei, ce s-a întâmplat cu tine? Şi zice: Ce-ar fi să ne întâlnim la Tramps? Cânta o trupă acolo. Unul dintre amicii mei gay mi-a zis să nu mă duc. Nu te duce. Nu te duce, Patti. Eu am zis: Ba mă duc; ce mişto.

Iar după Tramps am petrecut cinci zile în şir cu el, fără să închidem un ochi. Stăteam în maşină, prin apartamente, ne duceam în Harlem să scotocim prin magazinele de discuri. Îmi amintesc că în a cincea zi, când am început în fine să văd stele verzi, cred că ne-am dus la Mick; dădea o petrecere imensă. Mie îmi mergea bine cu modelingul pe-atunci, apăream mereu pe coperta *Vogue*, dar tot nu-mi plăcea să socializez, iar la Mick se adunase doar crema. I-am zis lui Keith: Cred că acum o să mă duc acasă; asta mi-ar plăcea să fac. După acea, bănuiesc că el şi-a văzut de treburile lui, iar eu la fel.

Apoi m-am pomenit că petreceam noaptea de Revelion cu familia mea, în Staten Island. Şi-mi amintesc că m-am suit în maşină şi-am gonit cât de iute am putut înapoi în oraş, după miezul nopţii, am găsit stropi de sânge pe scările care duceau spre apartamentul meu. Keith mă aştepta sprijinit de uşă. Nu ştiu ce făcuse, se tăiase la picior sau aşa ceva. Apartamentul meu se afla la intersecţia dintre Fifth Avenue şi Eleventh Street. Şi cred că el lucra atunci undeva pe Eighth Street. Probabil ne vorbiserăm să ne vedem acolo. Şi-a fost minunat.

Keith a hotărât să ne stabilim la Carlyle Hotel. Şi-mi amintesc cum a aranjat totul perfect, luminile, draperiile, eşarfele frumoase de pe lămpi. Erau două paturi de o persoană. Sexul nu era cel mai important. Da, era şi asta, dar o luam uşurel. Pe de altă parte, am cutii întregi cu scrisori de dragoste din prima zi în care ne-am întâlnit. Îmi făcea desene cu sângele lui. Încă mai aştept cu nerăbdare asemenea bilete. Extraordinar de fermecătoare şi de spirituale.

Toate acele clipe de început au fost minunate. Apoi, încet-încet, lumea începea să tragă semnale de alarmă. Keith mergea încolo şi-ncoace, mă lăsa singură în toiul nopţii ca să se ducă în Long Island. Ai o familie? Ai o familie în Long Island, ai un copil? Mă enerva cumplit. Nu ştiam de Anita şi habar n-aveam că are o iubită pe nume Lil Wergilis. Un tip mă invită la o petrecere, bănuiesc că e burlac. Nu ştiam că are în spate toate poveştile astea, o întreagă istorie. Îmi amintesc doar că simţeam că omul ăsta are nevoie de un loc al lui, unde să stea. Lumea a început să îmi spună că greşeam – în ceea ce făceam, în ceea ce spuneam. A, nu-i pregăti ochiurile aşa lui Keith, nu-i spune asta, nu-i face asta. Era foarte ciudat. Apoi părinţii mei au primit nişte scrisori oribile despre Keith şi au început să-şi facă griji, dar au avut mereu încredere în judecata mea. I-am lăsat cheile de la casă şi am plecat la Paris, unde trebuia să lucrez câteva săptămâni. Şi mă-ntrebam: Chiar e adevărat ce se întâmplă? Îmi doream din tot sufletul să fiu cu el; îmi plăcea mult. Şi-am fost încântată când m-a sunat la Paris: Când vii acasă? Iar prin martie 1980 am plecat în California, făceam un film cu Peter Bodganovich. Era o nebunie să fiu într-o relaţie cu Keith şi să încerc să lucrez ca actriţă profesionistă pentru prima oară. Până şi Bogdanovich le-a trimis o scrisoare părinţilor mei, avertizându-i în legătură cu Keith, ceea ce bănuiesc că acum regretă.

Iar dacă eu nu ştiam mare lucru despre Keith, familia mea luterană din Staten Island ştia şi mai puţine. Fraţii şi surorile mele au crescut în cealaltă jumătate a anilor ’60: anii ’60 în stilul lui Doris Day. Surorile mele mai mari purtau cocuri înalte, din alea tapate şi îngrijit răsucite, în stil franţuzesc. Au ratat epoca hippy. Bănuiesc că fraţii mei au încercat marijuana, dar cred că nimeni din familie nu s-a drogat, chiar dacă nu-s nici pe departe abstinenţi în privinţa alcoolului. Fiecare are problemele lui; la noi în familie se bea din greu. Când în sfârşit l-am prezentat pe Keith familiei, de Ziua Recunoştinţei din toamna anului 1980, a fost o catastrofă.

Prima oară când am mers în Staten Island ca să cunosc familia lui Patti, eram nedormit de câteva zile. Aveam în mână o sticlă de vodcă sau de Jack Daniel's şi-mi ziceam c-o să intru aşa în casă, tra-la-la, nu-i nici o glumă, îl aveţi în faţa ochilor pe viitorul dumneavoastră ginere. Eram de-a dreptul scandalos. Îl adusesem cu mine pe prinţul Klossowski, Stash. Nu era cel mai potrivit susţinător, dar aveam nevoie de ceva cu care să-i vrăjesc şi-mi imaginam, cine ştie de ce, că dacă veneam la ei în casă însoţit de un prinţ, aveam acoperirea perfectă. Un prinţ în carne şi oase. Faptul că era şi-un dobitoc în carne şi oase nu conta câtuşi de puţin. Aveam nevoie de un amic lângă mine. Ştiam că eu şi Patti vom fi oricum împreună, se punea doar problema să obţin binecuvântarea familiei ei, ceea ce ar fi uşurat lucrurile pentru ea.

Am scos chitara, le-am cântat un pic de „Malagueña". „Malagueña"! Nu se compară cu nimic. Îţi deschide orice uşă. Cânţi asta şi-o să te creadă geniu, nu alta. Aşa c-am cântat frumuşel şi mi-am imaginat că le-am câştigat cel puţin pe toate femeile de partea mea. Pregătiseră o cină foarte drăguţă, haleam şi era o atmosferă foarte civilizată. Dar pentru tatăl lui Patti, Big Al, rămâneam cam ciudat. Omul era şofer de autobuz în Staten Island, iar eu, un „star pop internaţional". Şi s-au apucat să discute despre asta, despre cum e să fii „star pop". Am zis: A, e doar o mască şi toate alea. Stash poate să povestească despre asta. El ţine minte mai bine, fiindcă eu eram deja din cale-afară de enervat. Îşi aminteşte că unul dintre fraţi a întrebat: „Aşa, şi care-i şmecheria *ta*?". Îmi aduc aminte c-am luat foc deodată. Stash spune că una dintre surorile lui Patti a zis ceva de genul: „Cred că ai băut prea mult ca să cânţi asta". Şi atunci, *poc*, am luat-o razna. Am zis ceva cum că ajunge. Şi mi-am făcut zob chitara, dând cu ea în masă. E nevoie de ceva forţă pentru asta. De-aici, lucrurile ar fi putut lua orice întorsătură. Riscam să fiu exclus pentru totdeauna, dar chestia uluitoare la familia asta e că nimeni nu s-a simţit jignit. Poate au fost un pic uimiţi, însă în momentul ăla toată lumea era deja un pic cherchelită. A doua zi mi-am cerut scuze într-un mod absolut deplorabil. Cred că măcar bătrânul, dragul de Al, un tip pe cinste, el şi-a dat seama că eram dispus să risc, iar asta i-a cam plăcut. În timpul războiului fusese în unul dintre batalioanele de genişti ale armatei americane în Insulele Aleutine. Se dusese să construiască o pistă şi sfârşise luptând cu japonezii, fiindcă nu se găsiseră alţii pe-acolo. În cele din urmă l-am scos pe Big Al la un biliard, la barul lui preferat din zonă, şi l-am lăsat să creadă că m-a îmbătat de m-a băgat sub masă. „Ţi-am făcut-o, băiete!" „Absolut, domnule." Dar

mama lui Patti, Beatrice, s-a dovedit a fi elementul-cheie al acceptării mele. M-a susţinut întotdeauna şi-am petrecut clipe minunate împreună mai apoi.

Iată şi cum a văzut Patti ziua în care m-a prezentat familiei.

> **Patti Hansen:** Îmi amintesc doar că eram la etaj şi plângeam, când s-a petrecut dezastrul. Trebuie să se fi întâmplat ceva şi înainte de asta, fiindcă din câte ţin minte nu stăteam la masă cu ei în momentul acela. Probabil îmi dădusem seama că Keith pierdea controlul şi-mi dorisem să se crape pământul şi să mă înghită. S-a zis ceva şi o chitară a zburat deodată peste masă, spre părinţii mei. Nu ştiu ce-l apucase. Devenise subit un star rock, tipul ăsta pe care nu-l mai întâlnise nimeni niciodată. Iar mama a zis: Ceva nu e-n regulă, Patti, ceva nu e deloc în regulă. Erau îngroziţi, şi foarte îngrijoraţi pentru mine. Tata a fost şofer de autobuz; e un om liniştit, în tot cazul, iar atunci tocmai se refăcea după un atac de cord şi era prima oară când îl vedea pe Keith, cu geaca lui de piele şi picioarele alea subţiri. Sunt copilul lor, cel mai mic din cei şapte. Cine ştie ce luase Keith la bord în ziua aia, cred că în mare parte sedative şi alcool, şi-mi amintesc cum plângeam pe scări, iar el plângea în braţele mele, în timp ce familia mea ne privea. Nu mai pomeniseră niciodată lucruri de genul ăsta. Dar s-au descurcat binişor. Mai erau şi alţii din familie acolo, surorile mele, şi nişte vecini. Casa e mereu plină. Iar apoi m-am trezit că mama mă ţine în braţe şi îmi spune că Keith o să aibă grijă de mine, e OK, e băiat bun. După aceea, Keith a fost îngrozitor de supărat pe el însuşi. Şi-a cerut scuze de o mie de ori şi i-a trimis mamei un bilet splendid în care scria că-i pare foarte rău pentru cum s-a purtat. Nu înţeleg cum de-a mai putut mama să aibă încredere în el după aceea, dar a avut. N-am mai putut rămâne acolo. Am plecat şi eu cu el, cu maşina. Iar ei trebuie să fi fost îngroziţi că urc în maşină cu dementul ăsta violent. Ceilalţi fraţi ai mei erau în California în seara aceea, dar Keith avea să se pună şi cu ei mai târziu. Îşi umfla pieptul la mine: „Alege, Patti: eu sau ei“. I-am zis: Te aleg pe tine! Mereu avea să-mi facă aşa. Ca să fie sigur.

Cât despre cei trei fraţi ai lui Patti, cea mai mare provocare a fost Big Al jr., şi pe-atunci el chiar nu mă înghiţea *deloc*, nu voia de la mine decât o confruntare directă. Aşa că într-o zi, în casa lui din L.A., am zis: Bine, Al, hai să terminăm cu porcăria asta, hai să mergem afară, hai s-o facem şi pe-asta, haide, acum. Tu ai unu-optzeci-şi-ceva, eu am unu-cincizeci-şi-ceva. Probabil c-o să mă omori, dar nici tu n-o să mai mergi vreodată la fel, fiindcă-s iute. Înainte să mă omori o să te despart de soră-ta. Şi ea o să te urască pentru tot restul vieţii. A aruncat prosopul. Ştiam că e numai gura de el. Toate prostiile alea de mascul feroce nu însemnau nimic. Nu făcea decât să mă încerce.

Cu Greg a durat un pic mai mult. E băiat bun, are opt copii, munceşte din greu ca să-şi asigure traiul şi nu se opreşte din făcut copii. Familia asta în care-am intrat prin căsătorie este una religioasă; toţi se duc la biserică, spun rugăciuni stând în cerc. Avem idei diferite despre religie. Mie, de exemplu, raiul nu mi s-a părut niciodată un loc prea interesant în care să ajung. De fapt, îmi place să cred că Dumnezeu, în infinita sa înţelepciune, nu se deranjează să împartă totul în două – rai şi iad. E vorba de unul şi-acelaşi loc, doar că în rai primeşti tot ce vrei, îţi întâlneşti mama şi tatăl şi cei mai buni prieteni, vă îmbrăţişaţi, vă pupaţi şi cântaţi la muzicuţă. Iadul e tot acolo – fără flăcări şi pucioasă –, doar că toţi trec pe lângă tine şi nu te văd. N-ai parte de nimic, nu eşti recunoscut. Faci cu mâna: „Hei, sunt eu, tatăl tău“, dar eşti invizibil. Stai pe un nor, ai muzicuţa la tine, dar nu poţi cânta cu nimeni, fiindcă alţii nu te văd. *Ăsta-i* iadul.

Rodney, cel de-al treilea frate, era capelan în marină în perioada când am cunoscut-o pe Patti, aşa că l-am luat cu teologia. Cine-a scris de fapt cartea asta, Rodney? E cuvântul Domnului sau o versiune editată? S-a umblat la text? Sigur că n-avea răspunsuri la întrebările astea, şi ne mai place şi-acum să ne duelăm pe asemenea teme. E ceva foarte important pentru el. Îi place să fie provocat. Săptămâna viitoare se întoarce cu altă idee: „Păi, uite, Dumnezeu ne spune că…“ „A, serios, chiar ne spune, chiar el?“. A trebuit să mă lupt pentru a reuşi să pătrund în familia lui Patti, dar odată ce te-au acceptat, toţi îşi dau viaţa pentru tine.

Era bine că aceste probleme sufleteşti mă ţineau ocupat pe atunci, fiindcă între mine şi Mick începea să bată un vânt tăios. A izbucnit din senin şi a fost şocant, în ce mă priveşte. Se pornise în perioada în care am reuşit să mă las definitiv de heroină. Am scris un cântec intitulat „All About You“, care e inclus în albumul *Emotional Rescue*, din 1980, şi în care sunt

vocalist, ceva rar pe atunci. De obicei, cei care interpretează mesajul versurilor au impresia că-i o piesă despre despărţirea de Anita. Pare un cântec trist de iubire, despre ruptura dintre un băiat şi o fată:

If the show must go on
Let it go on without you
So sick and tired
Of hanging around with jerks like you.[1]

Un cântec nu e niciodată despre un singur lucru, dar în cazul ăsta, dacă e să fie despre ceva, probabil că e mai degrabă despre Mick. Lansam anumite aluzii în acel fel. Eram profund rănit pe atunci. Mi-am dat seama că lui Mick îi convenise din anumite puncte de vedere dependenţa mea de heroină, care mă ţinea departe de gestionarea zi de zi a afacerii. Şi iată-mă acum curat. Revenisem cu o atitudine de genul OK, îţi mulţumesc mult. O să te scap de greutate. Mulţumesc că ai dus povara câţiva ani, cât eu am lipsit. Mă voi revanşa faţă de tine, în timp. N-am dat-o în bară; i-am oferit nişte cântece minunate de interpretat. Singurul distrus fusesem eu. „Am scăpat, Mick, am scăpat ca prin urechile acului“; şi el scăpase din câteva situaţii ca prin urechile acului. Probabil mă aşteptam să îşi exprime mulţumirea, un fel de: Slavă Domnului, frate.

Dar tot ce-am primit a fost: Eu sunt şeful aici. Un refuz categoric. Întrebam: Ce se întâmplă aici, ce facem în privinţa asta. Şi nu primeam *nici un răspuns*. Atunci mi-am dat seama că Mick ţinuse hăţurile şi nu voia să le lase din mână. Oare pricepusem bine aceste lucruri? Nu ştiam că pentru Mick puterea şi controlul erau atât de importante. Am crezut întotdeauna că facem ce e mai bine pentru toţi. Ce tâmpit idealist, nu? Mick se îndrăgostise de putere, în vreme ce eu făceam pe… artistul. Dar nu ne aveam decât pe noi înşine. De ce ne-am fi luptat între noi? Uite ce subţiri sunt rândurile. Mick, eu şi Charlie, Bill, ăştia suntem toţi.

Replica lui din acea perioadă care-mi răsună în urechi şi peste atâţia ani este: „A, tacă-ţi gura, Keith“. O folosea mult, în repetate rânduri, la întâlniri, peste tot. Nu apucam să spun ceva, că făcea: „A, tacă-ţi gura, Keith. Nu fi tâmpit“. Nici măcar nu-şi dădea seama ce făcea – era al naibii de necioplit. Îl cunoşteam de-o grămadă de timp şi de-asta i-aş fi putut permite şi o asemenea mârşăvie. Însă, pe de altă parte, n-ai cum să nu te gândeşti; e dureros.

Pe atunci lucram la „All About You“. L-am invitat pe Earl McGrath, care teoretic conducea Rolling Stones

Records, să admirăm minunata privelişte din New York de pe acoperişul studiourilor Electric Lady. Am zis: Uite, dacă nu faci ceva în privinţa asta, vezi trotuarul ăla de jos? Al tău e. Practic, l-am luat de guler. I-am zis: Tu ar trebui să fii intermediar între mine şi Mick. Ce se întâmplă? Văd că nu stăpâneşti situaţia. Earl e un tip minunat, dar mi-am dat seama că nu era făcut să gestioneze anumite probleme dintre mine şi Mick. Însă ardeam să-i explic care era poziţia mea. Nu puteam să-l aduc pe Mick acolo şi să-l arunc peste parapet, dar ceva trebuia să fac.

Îl pierdeam şi pe Ronnie, însă numai temporar şi din alte motive. Mai exact, Ronnie se pierdea. Pipa cocainã.[2] Prin 1980, locuia împreună cu Jo în Mandeville Canyon, şi avea o mică gaşcă, o clică cu care se droga. Cocainã *crack*, o chestie mai nasoală ca smacul. Eu n-am băgat niciodată. Absolut niciodată. Nu-mi plăcea cum miroase. Şi nu-mi plăcea ce efecte avea. Odată, acasă la Ronnie, el, Josephine şi toţi ceilalţi pipau. Şi când faci aşa ceva, asta-i tot, nu mai există altceva pe pământ. În jurul lui Ronnie roiau toţi slugoii ăia, nişte cretini cu pălării de cowboy din paie, cu pene. M-am dus la budă şi el era acolo, cu o grămadă de profitori şi dealeraşi meschini, şi vorbeau toţi la telefonul din budă, încercând să facă rost de mai multă porcărie – ce-or fi inhalat ei. Mai era cineva care tocmai îşi aprindea pipa. Am intrat, m-am aşezat şi m-am căcat. Salut, Ron! Nici o vorbă. De parcă nici n-aş fi fost acolo. Bun, asta e, tipul e dus. Acum ştiu ce-am de făcut, trebuie să îl tratez diferit pe viitor. L-am întrebat pe Ronnie: De ce faci asta? A, n-ai putea să înţelegi. O, serios? Am auzit replica asta de la cei care fumau iarbă, cu mulţi ani în urmă. Iar apoi mi-am zis: OK, bun, aş înţelege sau nu, o să mă hotărăsc eu cum fac.

Toată lumea ceruse ca Ronnie să fie exclus din turneul în SUA din ’81 – prea o luase pe arătură –, dar eu am zis: Nu, garantez eu pentru el. Asta însemna că eu trebuia să mă asigur că Ronnie o să se poarte cum se cuvine în turneu. Făceam orice ca să pornim cu Stones la drum. Mi-am imaginat că pot să mă descurc în privinţa lui. Iar apoi, în Frisco, pe la jumătatea lui octombrie 1981, suntem în turneu, alături de noi e şi J. Geils Band, suntem la Fairmont Hotel, care seamănă un pic cu Buckingham Palace, cu o aripă estică şi una vestică. Eu stăteam într-o aripă, iar Ronnie în cealaltă. Şi am auzit că în camera lui se dădea o mare petrecere cu droguri. Era incredibil de iresponsabil. Îmi promisese că n-o să facă porcării de-ăstea în timpul turneului. Mi s-a lăsat cortina aceea roşie. Aşa că am coborât, am traversat holul

central de la Fairmont. Patti zicea: Nu te enerva, nu face asta. Deja rupsese cămaşa de pe mine. Iar eu: La dracu', tipul ăsta pune-n pericol viaţa mea şi a trupei. Dacă se întâmpla ceva, avea să mă coste câteva milioane şi totul se ducea de râpă. Am ajuns acolo, el a deschis uşa şi i-am tras un pumn. Boule, poc. A căzut pe spate, peste canapea, eu m-am prăvălit peste el în avântul loviturii, canapeaua s-a răsturnat şi era să cădem amândoi pe fereastră. Ne-am speriat de moarte. Canapeaua atârna în afară şi noi ne uitam amândoi la fereastră, zicându-ne că am fi putut zbura pe acolo! Nu-mi mai amintesc mare lucru apoi. Dar mă făcusem înţeles.

Ronnie a fost la dezintoxicare de multe ori după aceea. Nu demult am pus un bilet pe cabina lui Ronnie dintr-un turneu, pe care scria „*Rehab is for quitters*“[3]. Poţi s-o interpretezi cum vrei. Să te tot închizi în puşcăriile alea care nu te ajută cu nimic, nu faci decât să plăteşti o grămadă de bani, iar când ieşi de acolo o iei de la capăt cu aceleaşi apucături. Există şi centre de reabilitare pentru cartofori, iar Ronnie într-unul din ăsta a mers. În general, se folosea de perioadele de dezintoxicare ca să mai scape de presiunile exercitate asupra lui. Mai de curând a descoperit un mic centru liniştit – îmi spune fel şi fel de poveşti, sunt direct de la sursă. Am locul ăsta meseriaş în Irlanda. A, da, şi ce-ţi fac acolo? E foarte mişto, nimic. M-am dus acolo şi-am întrebat care-i treaba, ce regim trebuie urmat? „Domnule Wood, nici unul.“ Singura regulă este: fără telefoane mobile şi fără vizitatori. E perfect! Vreţi să spuneţi că nu trebuie să fac nimic? Nimic. De fapt, îl lasă să se ducă şi până la crâşmă, câte trei ore pe seară. Şi stă acolo laolaltă cu oameni internaţi pentru dependenţa de jocuri de noroc, oameni care în realitate se ascund, ca şi el, doar ca să scape de problemele cotidiene.

Odată, când s-a întors de la reabilitare, am zis: „Ronnie e OK acum. Ştiu cum e când e drogat, cu creierii făcuţi pilaf şi-l ştiu şi cum e treaz şi lucid. Sincer, nu-i cine ştie ce diferenţă. Dar acum se concentrează ceva mai bine“. În esenţă, rămân la părerea mea. Asta a fost chestia ciudată, când te gândeşti. Toată porcăria şi banii pe care i-a cheltuit pe mizeria asta şi ca să scape de ea – şi nici o diferenţă, fir-ar să fie. Poate doar te priveşte în ochi un pic mai mult. Cu alte cuvinte, nu-i vorba de drog, ci de altceva. „Tu n-ai cum să înţelegi, frate.“

Cu Ronnie am trecut prin bune şi rele, iar asta se vede. Într-o anumită ocazie, foarte specială, cam la un an după ce ne-

am bătut, după ce-a lăsat deoparte pipa de *crack*, a fost nevoie să fie într-o formă perfectă, să nu facă vreun pas greşit. Iar el s-a comportat cum se cuvine, a fost la înălţime. L-am rugat să vină cu mine în Redlands, să-mi fie alături în momentul când îmi revedeam tatăl pentru prima oară după douăzeci de ani.

Îmi era frică să-l întâlnesc pe Bert. Pentru mine, tata încă era tipul pe care-l lăsasem acolo cu două decenii în urmă, când eram adolescent. În toţi anii ăştia mai aflasem câte ceva şi ştiam că era OK de la rude care-l mai văzuseră, îmi spuseseră că ieşea pe la crâşma din zonă. Mă temeam să-l întâlnesc din cauza chestiilor pe care le făcusem între timp. De asta mi-a luat douăzeci de ani să mă hotărăsc. În mintea mea, eram un netrebnic în ochii tatălui meu – armele, drogurile, arestările. Ruşinea, umilinţa pe care le îndurase din cauza mea. Îl umilisem. Aşa mi se părea – că îl dezamăgisem cu adevărat. Fiecare titlu ce apărea în blestematele de ziare – „Richards, arestat din nou“ – îmi îngreuna şi mai mult revederea cu tata. Mi se părea că-i e mai bine dacă nu mă întâlneşte.

Nu prea mai există mulţi tipi care să mă sperie. Dar, în copilărie, era devastator faptul că-l dezamăgeam pe tata. Mi-era foarte frică de dezaprobarea lui. V-am povestit mai devreme cum gândul acesta – că nu mă ridicam la înălţimea aşteptărilor lui – mă mai face şi acum să izbucnesc în lacrimi, fiindcă atunci când eram mic mă izolam foarte tare din cauza reproşurilor lui, îmi venea să dispar. Iar treaba asta a rămas neschimbată în timp. Gary Schultz, care mi-a povestit cât regreta că nu se împăcase cu taică-su înainte să moară, m-a convins să fac asta, deşi ştiam şi eu că trebuie s-o fac. N-a fost greu să dau de el, prin cunoştinţe. Locuise în camera din spate a unei crâşme din Bexley în toţi acei ani, din câte se pare fără să aibă vreodată nevoie de ceva de la mine, sau cel puţin fără să ceară vreodată ceva. Aşa că i-am scris.

Îmi amintesc că stăteam pe pat în camera mea de hotel din Washington, D.C., în decembrie 1981, în preajma zilei mele de naştere, şi nu-mi venea să cred că citesc răspunsul de la el. Nu puteam să ne întâlnim înainte de turneul european din 1982, adică peste câteva luni. Locul revederii era Redlands. Între timp i-am scris.

Abia aştept să-ţi văd mutra urâtă după toţi anii ăştia!! Pun pariu că încă mă sperii ca naiba.
Cu toată dragostea,
Fiul tău, Keith
P.S.: Am să-ţi arăt şi doi nepoţi.

Pe curând,
K.

Îl luasem pe Ronnie cu mine pe post de găgăuţă nostim, de clovn, camarad, prieten, fiindcă nu credeam că sunt în stare să fac faţă de unul singur. Am trimis un taxi la crâşma din Bexley ca să-l aducă pe Bert la mine. Era şi Gary Schultz cu noi în Redlands şi-mi atrăgea atenţia, foarte agitat, ţinând numărătoarea inversă: ajunge în două ore; ajunge în jumătate de oră. Şi-apoi a ajuns. Iar din maşină a coborât un bătrânel. Ne-am privit şi el a zis: „Bună, fiule“. Era complet diferit. A fost şocant să-l văd. Crăcănat, şchiopătând un pic de la rana din război. Parcă vedeam un pungaş; arăta ca un pirat la pensie. Ce pot face douăzeci de ani dintr-un om! Bucle argintii, o pereche uluitoare de favoriţi cărunţi şi mustaţă. Pe asta o avusese întotdeauna.

Nu era *tatăl* meu. Nu mă aşteptam să fie la fel ca atunci când plecasem de-acasă, un tip solid între două vârste, bine făcut. Dar acum era un om complet diferit. „Bună, fiule.“ „Tată.“ Şi aşa am spart gheaţa. La un moment dat, Bert s-a îndepărtat un pic, iar Gary Schultz zice că i-am spus: „Habar n-ai avut că sunt fiul lui Popeye, nu-i aşa?“ Deci, a fost ceva de genul: „Pofteşte înăuntru, tată“. Iar odată ce a intrat, n-am mai putut să mă lepăd de el. Fuma în continuare pipă, tabac St. Bruno, acelaşi tutun închis la culoare pe care mi-l aminteam din copilărie.

Chestia ciudată e că tata s-a dovedit a fi un mare băutor. Şi asta nu în copilăria mea, pe atunci probabil că bea o bere pe seară, sau în weekendurile în care ieşeam pe undeva. Acum era cel mai mare băutor de rom din câţi am întâlnit vreodată, pe bune, Dumnezeule, Bert! Prin câteva crâşme încă mai există scaune care îl comemorează, mai ales în Bexley. Îi plăcea romul. Romul brun, marinăresc.

În legătură cu toate ştirile alea despre mine, n-a zis decât: „Ai cam fost o pacoste, nu-i aşa?“. Deci puteam vorbi ca adulţii acum. Şi deodată m-am pomenit cu un prieten nou. Aveam iarăşi tată. Eu renunţasem la asta; nu se mai potrivea în peisaj ideea de tată. Cercul se închisese. Între noi s-a instalat un aer complice şi prietenos, am descoperit că ne plăceam mult unul pe celălalt. Am început să petrecem timp împreună şi-am hotărât că venise vremea să călătorească şi el. Voiam să vadă lumea de sus. Bănuiesc că mă dădeam mare. A devorat tot afurisitul ăsta de glob! Nu era deloc surprins de ce vedea, ci absorbea totul. Aşa că atunci am început să ne distrăm cum nu apucaserăm niciodată înainte. Călătorul prin lume Bert Richards, care nu urcase niciodată

într-un avion, care nu fusese niciodată nicăieri în afară de Normandia, până atunci. Primul lui zbor a fost la Copenhaga. Singura dată când l-am văzut pe Bert speriat. Când se turau motoarele, am remarcat cum i se albesc încheieturile degetelor. Îşi strângea pipa aşa de tare, mai s-o rupă. Dar a depăşit momentul şi-odată ce-am decolat, s-a relaxat. Prima decolare e dificilă pentru toată lumea. Apoi a început să sporovăiască cu stewardesa şi gata.

Şi-apoi uite că e cu noi în turneu şi călătorim la Bristol, eu şi cu prietenul meu, scriitorul James Fox în spate, bodyguardul meu Svi Horowitz şi Bert în faţă. Svi îl întreabă pe Bert: aţi dori ceva de băut, domnule Richards? Şi Bert face: Da, cred că aş vrea o bere slabă, mulţumesc, Svi. Iar eu trag paravanul despărţitor şi zic: cum, tată, în sfânta zi de duminică? Şi pic pe spate râzând de ironia situaţiei. Iar apoi, în Martinica, o ţine pe Brooke Shields pe genunchi. Eu nici n-am mai apucat să spun ceva. Erau călare pe tata, câte trei sau patru starlete. Unde-i tata? Unde crezi? La bar, înconjurat de cea mai proaspătă trupă de frumuseţi. Avea ceva energie. Mi-l amintesc jucând domino cu noi, cinci sau şase inşi, cât era noaptea de lungă, şi noi, ceilalţi, cădeam cu toţii sub masă, iar el mai şi dădea pe gât rom sec. Nu se îmbăta niciodată. Nu se clătina pe picioare. Cam semăna cu mine şi asta-i problema. Poţi să bei mai mult, fiindcă nu se simte mare efect. E ceva instinctiv, ca trezitul din somn sau respiratul.

Între timp, Anita, care se ascunsese pentru o vreme din calea presei, după ce i se împuşcase puştiul ăla în casă, se refugiase în Alray Hotel din New York, pe 68th Street, împreună cu Marlon. Larry Sessler, fiul lui Freddie, era şi el acolo, avea grijă de ei. Viaţa lui Marlon nu se învârtea în jurul şcolii, cel puţin nu în jurul celei convenţionale, ci în jurul noilor prieteni ai Anitei, lumea post-punk centrată pe Mudd Club, care era un fel de anti-Studio 54, aflat pe White Street, în New York. Lumea lui Brian Eno, a trupei Dead Boys şi a clubului Max's Kansas City, asta era lumea Anitei. Bineînţeles că Anita nu se schimbase deloc, iar ea probabil că-şi aminteşte această perioadă ca fiind cea mai proastă din câte-a trăit şi se consideră norocoasă că i-a supravieţuit. Era foarte periculos atunci în New York, nu doar din cauză că apăruse SIDA. Să bagi în venă prin hotelurile din Lower East Side nu mai era atât de distractiv. Şi nici la etajul patru din Chelsea Hotel, specializat în praf de înger[4] şi heroină.

Ca să încerc să le asigur o oarecare stabilitate, am preluat casa închiriată de Mick Taylor din Sands Point, Long Island – prima vilă în Long Island în care au locuit ei în această perioadă, o casă ca în filmele de groază. Veneam în vizită când puteam, ca să-l văd pe Marlon. M-am dus la ziua Anitei, în 1980, şi l-am găsit acolo pe Roy „Skipper“ Martin, care făcea parte din gaşca ei din Mudd Club. Roy ţinea acolo un număr nocturn, făcea un fel de stand-up comedy exagerat. Tipul pregătise o masă uriaşă: friptură de miel, budincă de Yorkshire şi tot felul de chestii – şi apoi prăjitură sfărâmicioasă cu mere şi şarlotă. L-am întrebat dacă şarlota e adevărată. Şi el a zis că da, iar eu am zis că nu, nu e, ai scos-o dintr-o cutie. Iar el a zis: ba am făcut-o eu, ce naiba, e dintr-un plic, praf de şarlotă, Bird's vanilla, din aia pe care-o prepari cu lapte. Aşa că ne-am încăierat. Îmi amintesc că am aruncat cu un pahar înspre el, peste masă.

De obicei între mine şi cei care îmi vor deveni prieteni apropiaţi, pe termen lung, există o scânteie, încă de la început; îi văd dintr-o privire – simt că vom avea încredere unul în celălalt. E ca un contract prin care părţile îşi iau un angajament. Aşa s-a întâmplat şi cu Roy, din acea primă noapte. Odată ce am stabilit o legătură, pentru mine reprezintă cel mai mare păcat să dezamăgesc un prieten. Fiindcă asta înseamnă că nu înţelegi adevăratul înţeles al prieteniei, al camaraderiei, lucrul cel mai important. Veţi mai auzi despre Roy, fiindcă, pe lângă faptul că mi-e bun prieten, încă se mai îngrijeşte şi de treburile mele la casa din Connecticut. A slujit familia asta, ca să zic aşa, cam începând de la un an după acea întâlnire.

N-aş fi reuşit nimic fără amicii mei: Bill Bolton, bodyguardul meu discret care mă însoţea în turnee, un tip solid ca un afurisit de baraj de beton; Tony Russel, garda mea pentru ultimii mulţi ani; Pierre de Beauport, tehnician de chitară şi consilier muzical. Singura problemă cu prietenii adevăraţi ca ăştia este că sărim să ne salvăm unul pe celălalt. De data astau o-ncasez eu, ba nu, eu. Prieteni adevăraţi. Cel mai greu de găsit, deşi nu-i cauţi tu – te găsesc ei pe tine; se creează o legătură puternică. Nu pot merge nicăieri dacă nu ştiu că am spatele bine acoperit. Exact asta mi-au oferit Jim Callaghan în trecut şi Joe Seabrook, care a dat ortul popii cu vreo doi ani înainte să scriu asta. Bill Bolton e căsătorit cu sora lui Joe, aşa că suntem cumva în familie. Tipii cu care am trecut prin bune şi rele sunt foarte importanţi pentru mine.

Din cine ştie ce motiv, toţi prietenii mei apropiaţi au făcut puşcărie la un moment dat. Nu-mi dădusem seama până când nu i-am văzut înşiraţi pe o listă, alături de micile lor

biografii. Ce spune asta? Nimic, fiindcă circumstanţele sunt foarte diferite de la un caz la altul. Bobby Keys e singurul care a fost la închisoare de câteva ori, pentru infracţiuni pe care, din câte spune el, nici măcar nu ştia că le-ar fi comis. Ţinem rândurile strâns, eu şi echipa mea de nemernici. Nu vrem decât să ne facem treaba fără să fim deranjaţi cu toate celelalte tâmpenii. Adorăm „Aventurile lui Keith Richards“. Nu mă îndoiesc că o să se sfârşească cumplit. E ca într-o poveste din *Just William*[5], pe bune. Roy, de exemplu, a fugit pe mare la cincisprezece ani, din Stepney în East End din Londra, ceea ce spune multe. La începutul anilor ’60 s-a apucat de contrabandă cu aur. Un spirit liber, Roy. Cumpăra aur din Elveţia, îl punea în nişte jachete speciale şi în jurul chiloţilor, vreo patruzeci de kilograme, şi zbura în Estul îndepărtat, în Hong Kong, în Bangkok. Lingouri grele de aur făcute de Johnson Matthey, dintr-ăla de puritate 99,9%. Într-o zi, când s-a dat jos din taxi după un zbor de douăzeci şi cinci de ore, Roy nu s-a mai putut ridica din cauza greutăţii. Stătea în genunchi la uşa taxiului, iar portarul de la hotel a trebuit să dea fuga să-l ajute. Roy a fost săltat din alte motive, închis în celebra puşcărie Arthur Road din Bombay, după cum e menţionat în cartea *Shantaram*[6]. Fără acuzaţii, fără proces. Din motive de securitate, conform legilor indiene. Şi a scăpat. A vrut să se facă actor, şi a fost pentru o vreme actor, într-un teatru de suburbie, şi probabil de asta făcea numere de stand-up în Mudd Club. Roy e unul dintre cei mai amuzanţi tipi pe care-i cunosc şi din când în când îşi pierdea controlul, cu o energie dementă – e vorba *chiar* de o energie dementă. N-are de gând nimeni să facă asta? Vă arăt eu vouă. Odată, în Mayflower Hotel, erau o grămadă de oameni după un spectacol şi deodată aud un ciocănit la fereastră, suntem pe la etajul şaisprezece, şi-l văd pe Roy ţinându-se de pervaz, ciocănind la geam, făcând: „Ajutor, ajutor“. Dedesubt trec maşini de poliţie şi se aud oameni strigând: „Hei, acolo, sus. Vezi că sare unul“. *Nu-i amuzant, Roy.* Mişcă-ţi curul înăuntru. Sub el era o cornişă de cărămidă foarte îngustă. De-abia avea loc pe ea cu degetele de la picioare. Unii oameni nici n-ar mai trebui să fie în viaţă.

După turneul din ’81, l-am convins pe Roy să aibă grijă de Marlon şi Anita, ca un job cu normă întreagă. Una dintre sarcinile lui a fost să vadă dacă îl poate convinge pe Marlon să meargă la şcoală. Bert li s-a alăturat după turneul european din 1982. Ce mai *ménage à trois* a fost! Bert, Marlon şi Roy, locuind în vilele acelea gen *Gatsby*, cu Anita tot venind şi plecând. Lui Bert i s-a părut mereu că Anita e nebună. Şi, da,

era cam dusă; în tot acel timp a continuat să fie aşa, în ceaţă. Ziceai că eşuase un echipaj bizar, cu jumătate de normă, într-o serie de vile imense, abandonate. Un amestec de Harold Pinter şi Scott Fitzgerald. Oricum, Roy era marinar. Bert şi Marlon nu erau, dar pluteau cu toţii în derivă, ca să zic aşa, în ţara asta străină, deşi Marlon era atât de obişnuit cu ţările străine, încât nu-i prea păsa în care anume se află. Roy a locuit cu Bert din 1982 până când a murit. Îi cazam acolo cât eram în turnee. Îi vizitam doar uneori, apăream şi îi salutam. Aşa c-ar trebui să-l las pe Marlon să descrie aventurile gotice petrecute în acei ani pe ţărmurile Long Island.

Marlon: Partea cea mai grea a fost să cresc în New York, fiindcă la sfârşit anilor ’70 era un loc înfricoşător. În tot anul 1980 nu m-am dus la şcoală. Locuiam în Alray Hotel, în centrul Manhattanului, ceea ce nu era aşa de rău. Era ca-n *Eloise la Grand Plaza*. Ne duceam la cinema. Anita mă lua cu ea în vizite la Andy Warhol, la William Burroughs. Cred că cel din urmă locuia în duşurile bărbaţilor de la Chelsea Hotel. Era o încăpere faianţată şi pe frânghiile de rufe atârnau prezervative folosite. Un om foarte ciudat.

De acolo ne-am mutat în casa din care plecase Mick Taylor în Sands Point, Long Island, pentru vreo şase luni. Prima versiune filmată a *Marelui Gatsby* s-a tras acolo, unde Sands Point este East Egg, cu mulţi acri de peluze, o faleză imensă şi o piscină cu apă sărată, toate părăginite. Ascultam jazz din anii ’20 răsunând din foişor, ecoul petrecerilor la ora cinei, cu clinchete de pahare şi râsete care se risipeau pe măsură ce te apropiai de ele. În casa asta existau anumite legături cu lumea gangsterilor. Am găsit poze de familie în pod, cu Sinatra şi Dean Martin, toţi actorii celebri din grupul supranumit Rat Pack, care-şi petreceau vremea acolo în anii ’50. Acolo a apărut pentru prima oară Roy, înainte să vină şi să locuiască efectiv cu noi, englezul ăsta nebun pe care l-a adus Anita din Mudd Club, unde numărul lui consta în a bea o sticlă întreagă de coniac pe scenă în timp ce spunea glume, turuia şi recita o poezie de Shel Silverstein intitulată „The Perfect High“, despre un băiat pe nume Gimmesome Roy, şi-n vremea asta îşi decojea lent straturile de haine. Totul pentru două sute de dolari şi o sticlă de coniac. Anita l-a

adus acasă, în casa mare, şi iniţial l-am cazat în pod, dar a distrus complet încăperea, transformând-o într-un azil de nebuni din care i se auzea permanent turuiala de beţivan. Era îngrozitor. A trebuit literalmente să-l dăm afară din casă. Bea câte o sticlă de coniac dimineaţa şi cânta, aşa că l-am mutat în cuşca câinelui, care era ca o baracă. Se ataşase de labradorul pe care-l aveam pe-atunci şi petrecea ore în şir cântând împreună cu el. Era o primăvară blândă, deci nu era tocmai rău.

Anita a adunat şi alţi artişti marginali. Scriitorul şi poetul beatnic Mason Hoffenberg stătea adesea acolo, cu noi. Evreul ăsta scund, ca un gnom cu barbă, care şedea gol puşcă în grădină şi câteodată scuipa înspre oamenii care treceau cu maşina. Traversa o perioadă naturistă, un pic înfricoşătoare pentru Long Island. Îi ziceam „gnomul de grădină“. În vara aia a stat cu noi destul de mult.

Roy a devenit o figură permanentă în a doua parte a lui ’81, după ce-a fost cu Keith în turneu, un fel de gardă oficială a noastră când ne-am mutat în Old Westbury, altă vilă imensă unde am locuit din 1981 până în 1985. Era un loc enorm, semi abandonat, în care stăteam doar noi patru, fără nici un fel de mobilă şi fără încălzire, dar cu o sală de dans minunată, prin care obişnuiam să mă dau pe patinele cu rotile şi care avea pe pereţi un tapet textil pictat de mână în anii 1920, care acum se cojea. De fapt, la capătul şederii noastre acolo, întregul edificiu, cu cele două scări principale şi două aripi, avea să arate ca reşedinţa domnişoarei Havisham.

Unica piesă de mobilier era un imens pian alb marca Bosendorfer, la care cânta Roy când se credea Liberace. Iar eu aveam bateria în celălalt capăt al sălii de dans, aşa că improvizam. Aveam un sistem de sonorizare bun şi toate discurile lui Keith, puneam un disc şi ne prosteam pe el, apoi Roy deschidea o conservă şi asta era cina. Ce conservă vrei diseară, carne de porc sau…? Aşa că apoi am devenit vegetarian. Nu, nu mai vreau nici o conservă de porc, Roy, mulţumesc din suflet.

Anita traversa o perioadă foarte autodistructivă. Se afla într-o pasă întunecată. Dacă se ducea la New York, la întoarcere bea mult ca să

calmeze efectele a ce-o fi luat pe-acolo şi avea nişte crize etilice violente. Cu toate astea, Anita aducea mereu oameni interesaţi acasă – veneau Basquiat, Robert Fraser şi prietenii ei punkişti cum erau tipii de la Dead Boys şi unii dintre cei de la New York Dolls. Era nebunie. Nu cred că Anitei i s-a recunoscut vreun merit pentru contribuţia la mişcarea punk. Mulţi dintre ei, cel puţin cei din New York, veneau şi petreceau weekendurile la noi. Ea se întorcea din Mudd Club sau din clubul CBGB cu o maşină plină de demenţi cu părul roz. Oameni drăguţi, în general, nişte bieţi puşti evrei cam prostuţi, de fapt.

Din când în când, Roy se ducea la biroul din New York cu chitanţe şi se întorcea cu nişte plicuri mari burduşite cu bancnote de o sută de dolari, iar ăştia erau banii de haleală. Era hilar. Aşa, şi ce făceam eu când primeam banii de buzunar, cu bancnota aia nou-nouţă şi foşnitoare de o sută de dolari? Nu voiam decât să mă duc să-mi cumpăr nişte benzi desenate, aşa că asta-mi luam, şi le vânturam prin casă pe sub nasul tuturor.

Cei din Long Island se obişnuiseră până la urmă cu noi. Roy mergea cu o sută cincizeci la oră peste tot, urlând. Şi conducea numai nişte Lincoln Continental, maşinile alea uriaşe, ca de proxenet, pe care le închiriam. Roy se plictisea de ele cam în două luni şi luam alta. Obişnuia să-şi ia câte două zile libere, când zicea bun, vedeţi că mă car două zile, să nu mă deranjaţi. Şi nu făcea decât să se ducă la o băută, se întorcea plin de vânătăi sau tăiat. Într-una dintre ieşirile lui spectaculoase, Roy s-a certat cu unii într-un bar din Long Island. A ieşit din bar, s-a întors peste zece minute şi a intrat cu maşina direct prin geamurile localului, după ce-a lovit trei maşini afară şi un grup de motociclete. Apoi a ieşit din maşină, a intrat iarăşi în barul pe care tocmai îl distrusese, ca să dea un telefon. A doua zi a fost arestat şi băgat la închisoare, iar noi l-am scos pe cauţiune. Însă Bert era foarte răbdător cu toate astea. Ah, iar a dat Roy de belea? Din fericire pentru Roy, era un oraş cu o secţie de poliţie privată, aşa că de fiecare dată când era implicat într-un accident de circulaţie, îl aduceau acasă şi ni-l lăsau acolo. Bert se ducea seara la un bar al Hells Angels, din gara Westbury. Stătea ore

şi ore în şir acolo, cu toţi acei Îngeri ai Iadului, tipii ăştia cu şepci şi haine de piele. Stătea cu Roy, iar Roy îi distra pe toţi, cântând iodlere şi ţipând.

Pe de altă parte, Bert ducea o viaţă cu tabieturi clare. Se trezea şi înota un pic, apoi îţi făcea micul dejun. Mânca doar anumite chestii, acum pregătite de Roy. Întotdeauna bea un pahar de Harveys Bristol Cream când bătea de şapte. Fiindcă la şapte şi jumătate începea „Roata norocului“. Se uita mereu la emisiunea asta. Îi plăcea de Vanna White, prezentatoarea. O lăuda, ţipa la oamenii care comentau obraznic la adresa ei. Iar apoi, la ora opt, lua cina şi se uita la televizor până la miezul nopţii, bând bere Bass şi rom marinăresc.

Slavă Domnului că erau destul de mari casele şi uneori puteam pur şi simplu să dispar şi nu trebuia să văd pe nimeni. Puteai să ai la dispoziţie o aripă doar a ta, şi practic habar n-aveam ce fac ceilalţi, cu săptămânile. Oamenii zic ah, mai ştii când a venit Jean-Michel Basquiat şi-a stat o săptămână? Nu! Poate că atunci eram în aripa de est. Schimbam dormitorul odată la câteva luni, doar ca să fie mai interesant. Nu-l vedeam pe Roy vreo două săptămâni. Nu ştiam unde-i dormitorul lui.

Proprietarul nu făcea nici un fel de lucrări de întreţinere, aşa că locul era din ce în ce mai dărăpănat. Când dormitorul meu devenea prea prăpădit, mă mutam în altul – din fericire, erau vreo cincisprezece – până când, în cele din urmă, m-am mutat sus în pod. Era ultimul loc rămas! Un spaţiu imens acolo, sus, cât o catedrală, iar eu aveam patul meu, un televizor şi un birou, închideam uşa şi nu lăsam pe nimeni să intre. Dar deja venise vremea când ne-am dat seama că nu mai putem locui acolo; o să cadă casa pe noi. Sau poate chiar noi am distrus-o. Şi de-asta ne-am mutat în ultima vilă, la Mill Neck, pe malul Oyster Bay.

Prin ’83, Anita s-a mutat înapoi în Anglia din cauza problemelor cu viza, şi a rămas acolo, revenind doar pentru câte o vizită. Aşa că n-a mai venit şi în această ultimă casă gigantică, cu douăsprezece sau treisprezece dormitoare, incredibil de friguroasă pe timpul iernii. Aveam şemineu într-o sufragerie. Camera lui Roy era încălzită, camera lui Bert era încălzită, şi ne

strângeam cu toţii uneori prin bucătărie. Dacă treceai prin hol, trebuia să-ţi pui paltonul. Casa asta avea un lift care ducea până în camerele locuite de noi. Într-o zi, liftul s-a stricat şi n-am mai ieşit din casă două săptămâni. Am descoperit apoi că uşa de la intrare fusese lăsată deschisă şi tot parterul se transformase într-o sală de bal îngheţată, cu ţurţuri atârnând de candelabre. Era ca-n Narnia. Era ca-n Gormenghast. Am găsit broaştele africane, pe care le aveam pe post de animale de companie, îngheţate în acvariul lor, şi asta cu mulţi ani înainte de Damien Hirst.

Cam pe atunci l-am întrebat pe Keith dacă aş putea lua lecţii de chitară. „Fiul meu nu se face chitarist“, mi-a răspuns. „Sigur că nu. Vreau să te faci avocat sau contabil.“ Bineînţeles că glumea, dar într-un stil foarte sec, aşa că eu eram foarte traumatizat.

Chestia uluitoare este că am mers la şcoală, la Portledge, o şcoală locală de fiţe din Locust Valley. Mă ducea Roy, cu maşina. Dar cu intermitenţe, ca să zic aşa. Nu aveam o prezenţă foarte bună. Nu mă prea deranja independenţa asta. Eram destul de bucuros că nu am pe nimeni în preajmă, de fapt, fiindcă să trăieşti cu Anita şi cu Keith era epuizant. Nu voiam decât să mă descurc cât de bine puteam la şcoală şi să fac ce trebuie făcut, să am cumva o viaţă normală, şi simţeam că pot face toate astea mult mai bine de unul singur. Sau cel mult cu Roy. În cele din urmă, am fost dat afară de la şcoala din Locust Valley din cauza absenţelor, a faptului că nu-mi făceam temele aşa că am renunţat pur şi simplu. Una dintre rudele lui Keith îi spunea că sunt un delincvent şi-ar trebui să fiu dat la academia militară. S-a dus chiar şi o campanie de convingere a lui Keith, ca să mă trimită la West Point. Nu m-ar fi deranjat, de fapt. Dar Keith m-a întrebat: ei, ce vrei să faci? M-a întrebat: vrei să renunţi la şcoală de tot?, iar eu am zis păi, nu, eu aş vrea să continui; dar vreau să merg în Anglia, fiindcă în America nu pot. Aşa că am venit în Anglia în 1988 şi m-am mutat peste drum de Anita, pe Tite Street din Chelsea, unde am primit un apartament. Şi, să nu uităm, am luat patru calificative de A[7].

Pentru Marlon, dar şi pentru mine, a fost un moment hotărâtor. A fost decizia lui să se întoarcă în Anglia. Mi-a zis: uite, în Long Island n-o să am parte decât de toată porcăria asta. Şi atunci mi-am scos pălăria în faţa lui Marlon. Putea să aleagă ce voia, putea să rămână puştiul ăsta din Long Island, dar slavă Domnului c-a fost mai isteţ de-atât, a plecat de-aici şi a reuşit să se descurce. Poate că Bert a fost una dintre primele ancore solide. Poate că a devenit un factor de echilibru. Rezultatul se vede în Marlon. Sunt sigur că am fi putut proceda mult mai bine în privinţa lui, dar noi eram mereu pe drumuri. Iar Marlon a crescut într-un stil cu totul deosebit. Departe de a fi normal. Probabil şi de aceea îşi creşte copiii într-un mod foarte protector, e tot timpul cu ochii pe ei. Fiindcă el n-a avut deloc parte de aşa ceva. Însă acum Marlon înţelege; aşa au fost vremurile, aşa au fost împrejurările, din cauza asta lui nu i-a fost uşor. Era foarte dificil să fii parte din Rolling Stones şi să ai grijă de copiii tăi în acelaşi timp.

Cât despre Anita, a supravieţuit şi ea. Acum este bunica inofensivă a celor trei copii ai lui Marlon. E un fel de senioară şi simbol al lumii modei, în care încă se implică; oamenii o văd ca pe o sursă de inspiraţie. Iar în ultima vreme şi-a descoperit pasiunea pentru grădinărit. Mă pricep şi eu un pic, dar cred că ea ştie mult mai multe ca mine. Îmi îngrijeşte copacii din Redlands. A tăiat iedera. Copacii erau sufocaţi de iederă, câţiva dintre ei erau să moară. I-am dat o macetă. Iar copacii înfloresc din nou; iedera a dispărut. Ştie ce trebuie făcut. Are o parcelă undeva în Londra, pe care-o cultivă; merge până acolo cu bicicleta.

În decembrie 1983, eram deja cu Patti de patru ani. O iubeam din suflet şi ştiam din adâncul inimii că voiam să legalizez legătura. Şi mă apropiam de a patruzecea aniversare a mea. Ce moment mai potrivit să aştept? Filmaserăm nişte videoclipuri în Mexico City, pentru „Undercover of the Night“, cu Julien Temple, care ne-a făcut multe dintre clipurile din acea perioadă. Am filmat trei sau patru în Mexic, cât am stat acolo. Iar la final am decis, bun, la naiba, gata, hai să mergem la Cabo San Lucas, pe atunci un orăşel mic cu două hoteluri pe plajă, dintre care unul era Twin Dolphin.

Eu şi amicii mei împrăştiaţi prin lume aveam „conferinţe“, întâlniri de grup – adunări ca ale episcopilor gata să fie convocaţi în orice moment. În SUA au loc conferinţa estică şi cea vestică, astea fiind simplu de

organizat, dar dementă era conferinţa sud-vestică, asta ţinându-se de obicei la New Mexico. Numele participanţilor: Red Dog; Gary Ashley, între timp mort şi dispărut; Stroker, pe numele său adevărat Dicky Johnson. I se zicea conferinţa sud-vestică fiindcă pe ăştia nu-i vedeai niciodată la est de Mississippi. O gaşcă mare, nişte tipi absolut nebuni, toţi. Nu suportau nici o imixtiune a normalităţii, dragii de ei. Am petrecut de multe ori cu tipii ăştia. Mergeam la Cabo San Lucas în călătoria asta şi în decurs de o săptămână mă întâlneam cu Gregorio Azar, care avea o casă acolo. Tatăl lui Gregorio este proprietarul „Azar nuts“, cea mai mare afacere cu alune din sud-vest. Aflase că stau la Twin Dolphin, unul dintre puţinele hoteluri de acolo. Pe atunci nu-l cunoşteam, dar el îi ştia pe toţi ceilalţi tipi care veneau la conferinţa sud-vestică şi a rostit numele potrivite la momentul potrivit. Eşti amic cu Gary Ashley şi Red Dog? Mişto, hai şi tu. Aşa că am început să ieşim împreună, a fost cooptat.

Am cerut-o în căsătorie pe Patti pe acoperişul casei lui Gregorio din Cabo San Lucas. Hai, hai să ne căsătorim de ziua mea. Ea m-a întrebat: vorbeşti serios? Am zis că da. Şi imediat mi-a sărit în spinare. N-am simţit nimic, doar am auzit pocnind ceva şi când m-am uitat în jos am văzut două pârâiaşe de sânge izvorându-mi de sub o unghie de la picior. Adică, la cinci secunde după ce-am zis da, ea mi-a rupt degetul. Data viitoare o să fie inima, nu? Peste jumătate de oră degetul a început să-mi zvâcnească şi aşa se face că am umblat în cârje următoarele două săptămâni. Cu câteva zile înainte de nuntă, m-am pomenit alergând prin desertul mexican, în cârje, îmbrăcat în palton negru şi cu pelerina deasupra. Ne certaserăm, eu şi Patti, o chestie premaritală, nu mai ştiu despre ce era vorba, şi iată-mă acolo, şontâc-şontâc printre cactuşi, urmărind-o prin deşert – „Vino-ncoace, nemernico!“ – zici că eram Long John Silver.

Cu o zi înainte de nuntă, Gregorio mi-a zis, apropo, ai auzit de gagica asta nemţoaică, una care se fâţâie cu un autobuz Mercedes mare şi-un cort indian? M-a luat cu fiori. Nemţoaică? Autobuz Mercedes mare? Cort indian? Fugi de-aci! Autobuzul era parcat pe o plajă din Cabo San Lucas. Ştiam din reviste că Uschi Obermaier călătorise în ultimii ani pe traseul hipioţilor prin Afganistan, Turcia şi India, cu autobuzul ăsta uriaş, căptuşit cu blană, care-avea şi-o saună înăuntru. Călătorea împreună cu soţul ei, Dieter Bockhorn. Am ştiut sigur că e în Cabo San Lucas când am deschis uşa camerei mele de la Twin Dolphin, care se afla chiar pe plajă, iar afară era o mică vază cu flori. Nu putea exista coincidenţă mai mare sau mai bizară ca asta – să ne întâlnim în ajunul

căsătoriei mele în această zonă îndepărtată din Mexic – nu se putea mai departe de-atât de Afganistan, Germania sau prin ce locuri mai fusese Uschi. Ce căuta aici? Iar apoi a apărut Uschi împreună cu Dieter, i-am spus că urma să mă căsătoresc şi că eram extrem de îndrăgostit de Patti. Am vorbit despre anii care-au trecut, despre cum se zvonea că murise – şi despre ce se întâmplase în realitate, şi anume că ea călătorise cu autobuzul ăla prin lume, prin India, prin Turcia şi Dumnezeu mai ştie pe unde. Peste câteva nopţi, chiar de Anul Nou, Dieter a murit într-un accident de motocicletă, capul retezat, cu casca încă pe el, fiind găsit la marginea drumului; trupul zburase peste pod. M-am dus s-o văd pe Uschi. La intrare era un câine mare, negru, care lătra. Cine-i acolo? Englezul, am zis. Uşa s-a deschis. Am aflat ce s-a întâmplat. Pot să te-ajut cu ceva? Ea a zis mulţumesc, nu, am prieteni, se ocupă ei de toate. Aşa că am lăsat-o pe Uschi în aceste împrejurări bizare şi tragice, întâlnirile noastre extrem de improbabile fiind marcate de fiecare dată de şoc şi durere, mai întâi pentru mine, apoi pentru ea.

Doris şi Bert au venit la nunta noastră – prima lor întâlnire după douăzeci de ani, iar Angela i-a încuiat într-o cameră şi i-a obligat să vorbească. A venit şi Marlon; Mick a fost cavaler de onoare. Eu şi Patti eram deja de patru ani împreună, patru ani de rodaj, şi folosisem suficientă spermă cât să fertilizez toată planeta – dar nu apăruse nici un copil. Nu că m-aş fi aşteptat să am copii cu Patti. „Nu pot să fac copii!“, îmi spusese. Mda, se pare că nu poţi. Dar nu de-asta mă căsătoresc cu tine. I-am pus şaiba pe deget şi-n şase luni, ce să vezi? „Sunt însărcinată.“ Aşadar, temniţa sado-maso pe care-o pregăteam avea să devină cameră a copiilor. Bine, zugrăveşte-o în roz şi pune-un pătuţ acolo, scoate lanţurile de pe pereţi, dă jos oglinzile. Consideram că ştiam deja ce înseamnă să fii tată, cu Marlon şi Angela.

Cresc frumos, am făcut-o şi pe-asta, gata. Gata cu scutecele. Dar uite că nu! Mai vine un copil. O cheamă Teodora. Iar peste un an a mai apărut o fată, Alexandra. *Little T&A*[8]. Iar când am scris cântecul ăla, habar n-aveam că ele o să apară în viaţa mea.

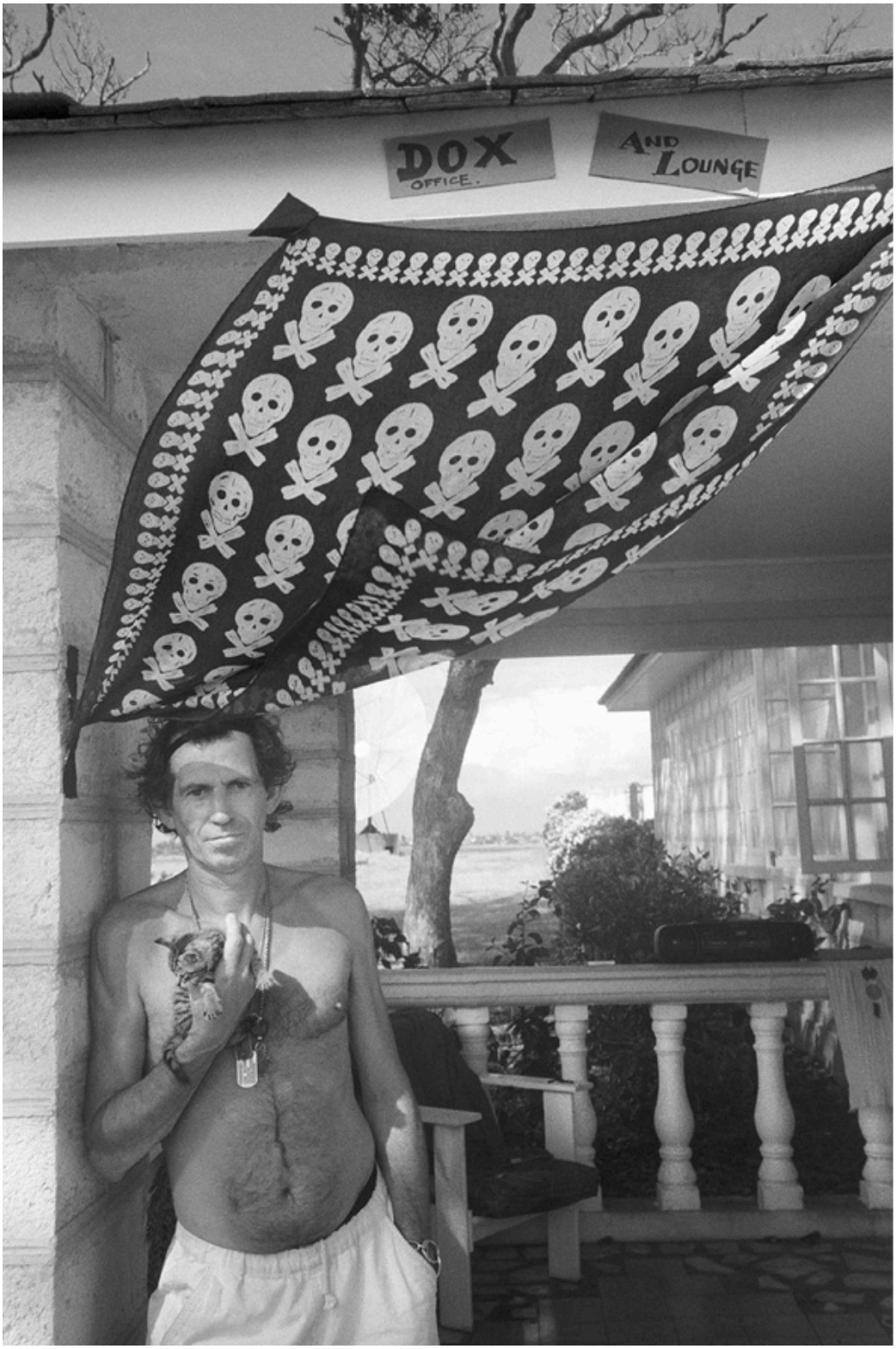

Jane Rose

Cu Voodoo, pisica salvată, în hotelul din Barbados, august 1994.

1. Dacă spectacolul trebuie să continue / Atunci să continue fără tine / Sunt obosit şi mi s-a luat / Să pierd vremea cu cretini ca tine (engl.).

2. Metodă de a inhala cocaina *crack*: praful e încălzit într-o lingură, ţinând o flacără dedesubt, fumul e colectat într-o sticlă şi apoi se inhalează.
3. Reabilitarea e pentru cei care au renunţat (engl.).
4. Fenciclidină (PCP), drog disociativ.
5. *Just William*, carte cu povestiri pentru copii despre un şcolar pe nume William Brown, scrisă de Richmal Crompton şi publicată în 1922, prima din seria cărţilor cu William Brown, care vor sta la baza multor seriale de televiziune, filme şi adaptări radiofonice.
6. Roman de Gregory David Roberts, care descrie viaţa tumultuoasă din Bombay.
7. Echivalentul a 10 pe linie, la examenele finale.
8. Titlul celui de-al patrulea cântec de pe albumul *Tattoo You*, din 1981, solist vocal fiind Keith Richards.

Capitolul 12

Afaceri solo secrete şi alte şmecherii. Izbucneşte al Treilea Război Mondial – între The Glimmer Twins[1]. Mă aliez cu Steve Jordan şi fac un film dificil cu Chuck Berry, apoi mă desprind şi alcătuiesc trupa The X-Pensive Winos. Revedere cu Mick în Barbados; Voodoo, pisoiul salvat (însoţitorul) şi trândăvia lui; renaşterea Stones şi începerea megaturneelor cu *Steel Wheels*. *Bridges to Babylon* şi patru piese cu o istorie paralelă.

Era începutul anilor ’80 când Mick a început să se poarte insuportabil. Atunci a devenit el Brenda, Maiestatea sa sau pur şi simplu Doamna. Eram la Paris, din nou în studioul Pathé Marconi, în noiembrie sau decembrie 1982, lucram la piesele pentru *Undercover*. Am fost la W.H. Smith, librăria britanică de pe rue de Rivoli. Am uitat titlul cărţii, dar ştiu c-am văzut-o dintr-odată acolo: un roman sinistru de Brenda Jagger. Asta-i, frate! Acum eşti Brenda şi n-ai ce face, fie că ştii sau ba, că-ţi place sau ba. Bineînţeles că nu i-a plăcut. A durat enorm până a aflat. Vorbeam de „scârba aia de Brenda“ cu el în cameră, iar el habar n-avea care-i treaba. Dar povestea asta deschide ceva teribil, care seamănă destul de mult cu felul în care eu şi cu Mick ne-am purtat cu Brian. Odată ce-ai dat drumul la acid, începe să ardă.

Situaţia asta era punctul culminant al lucrurilor care se petreceau de câţiva ani. Problema cea mai gravă era aceea că Mick era copleşit de dorinţa de a controla totul. În mintea lui, existau Mick Jagger şi *ceilalţi*. De atitudinea asta ne loveam cu toţii. Indiferent cât s-ar fi străduit, orice ar fi făcut, tot aşa se considera şi se afişa, drept numărul unu. Aşadar exista lumea lui Mick, o lume a celor importanţi, şi lumea noastră. Iar asta nu ajuta deloc în privinţa menţinerii unite a trupei şi a stării de mulţumire a membrilor. Vai de mine, aşadar după atâţia ani apăruse şi deşteptăciunea pământului. Nu-şi mai încăpea în piele. Trupa, inclusiv eu, eram practic nişte lichele. Asta fusese mereu atitudinea lui faţă de toţi ceilalţi, dar niciodată faţă de grup. Când s-a ajuns la noi, s-a terminat.

Un ego umflat e mereu o chestiune foarte dificilă într-o trupă, şi mai ales una care există de mult timp, e unită şi se bazează pe o anumită integritate bizară, cel puţin printre membrii săi. Formaţia este o echipă. E ceva foarte democratic, într-un fel. Toate deciziile se iau între noi – căci trebuie grijă, dacă nu-i cap, e vai de picioare. Oricine încearcă să se ridice deasupra celorlalţi se pune în pericol. Charlie şi cu mine ne dădeam ochii peste cap. Îţi vine să crezi, ce chestie? Iar pentru o vreme ne-am împăcat cu situaţia, în momentele când Mick încerca să preia controlul de unul singur. Dacă stai să te gândeşti, eram împreună de douăzeci şi cinci de ani, sau cam aşa ceva, înainte să se producă dezastrul. Aşa că ziceam asta e, era clar că asta urma. Aşa li se întâmplă tuturor trupelor în cele din urmă, iar acum suntem de fapt supuşi unui test. O să rezistăm?

Trebuie să fi fost destul de greu pentru toţi cei care ne-au fost alături în munca la *Undercover*. O atmosferă ostilă, discordantă. Abia dacă mai vorbeam sau comunicam în vreun fel, iar dacă o făceam, ne ciorovăiam sau ne înţepam. Mick îl ataca pe Ronnie, eu îl apăram. În cele din urmă, în studiourile Pathé Marconi din Paris, când încercam să terminăm albumul, Mick venea de la prânz până la cinci după-amiaza, iar eu veneam de la miezul nopţii până la cinci dimineaţa. Era doar hărţuiala de început, un fals război. Dar treaba în sine nu era rea; albumul a ieşit bine.

Aşa, iar Mick avea idei măreţe. Toţi soliştii principali au. E o afecţiune cunoscută, numită SSP, Sindromul solistului principal. Apăruseră şi nişte simptome timpurii, dar acum erau violente. Într-o înregistrare video de pe stadionul din Tempe, Arizona, unde cânta Stones, iar Hal Ashby filma *Let's Spend the Night Together*, se aude cum suntem anunţaţi ca: „Mick Jagger şi Rolling Stones“. Serios? Mick controla fiecare detaliu şi n-a fost vorba de o omisiune a producătorului. Scenele astea au căzut la montaj.

Dacă combini SSP-ul congenital cu un bombardament continuu de linguşeli, în absolut fiecare clipă de-a lungul anilor, începi să crezi tot ceea ce se revarsă înspre tine. Chiar şi dacă nu te laşi flatat de toate linguşelile alea sau dacă le respingi, tot ţi se urcă la cap; te schimbă cumva. Şi chiar şi dacă nu le crezi în întregime, îţi zici, păi, uite, toţi ceilalţi le cred – aşa că merg şi eu pe mâna lor. Uiţi că nu-i decât un rol. E uluitor cum până şi oameni foarte raţionali, ca Mick Jagger, pot fi luaţi de val. Să ajungă să creadă că sunt speciali. Încă de pe la nouăsprezece ani aveam probleme cu oamenii care-mi ziceau vai, eşti fantastic – fiindcă tu ştii că nu eşti. Rămâi cu picioarele pe pământ, băiete. Am văzut

cum alţii se pierd aşa de uşor în asemenea situaţii; iar în privinţa asta, am devenit un puritan. Eu n-o să mă las niciodată furat. Mai bine mă desfigurez. Ceea ce am şi făcut, lăsându-mi nişte dinţi să cadă. N-o să joc jocul ăsta. Nu lucrez în industria spectacolului. Eu ştiu să cânt şi ştiu că muzica mea merită să fie ascultată.

Mick a devenit nesigur, începuse să se îndoiască de talentul său – în mod ironic, asta părea să stea la baza umflării în pene. Timp îndelungat, în anii ’60, Mick a fost incredibil de şarmant şi amuzant. O făcea cu naturaleţe. Era electrizant, prin felul în care reuşea să lucreze în acele spaţii mici, ca solist şi dansator; era fascinant să-l priveşti şi să lucrezi cu el – piruetele, mişcările. Nu se gândea deloc la asta. Spectacolele de atunci erau entuziasmante şi fără ca el să pară că face ceva anume. Şi încă e bun, deşi după părerea mea s-a diluat pe scenele mari. Asta voiau oamenii să vadă: spectacol. Dar nu la asta se pricepea el cel mai bine, nu neapărat.

La un moment dat, cine ştie de ce, a devenit nefiresc. A uitat cât de bun era în locul acela mic. Şi-a uitat ritmul natural. Ştiu că el nu-i de acord cu mine. Pentru el, ceea ce făcea altul era cu mult mai interesant decât ce făcea el. A început să se poarte, de fapt, ca şi cum ar fi vrut să fie altcineva. Lui Mick îi place competiţia şi a început să se ia la întrecere cu celelalte trupe. Se uita la ce făcea David Bowie şi voia să facă şi el. Bowie era o atracţie uriaşă, uriaşă. Cineva îl făcuse vrăji lui Mick, în departamentul de costume şi bizarerii. Dar adevărul este că Mick putea fi de zece ori mai grozav ca Bowie şi dacă era îmbrăcat doar într-un tricou şi-o pereche de blugi, cântând „I’m a Man“. De ce-ai vrea să fii oricine altceva, dacă eşti Mick Jagger? Nu-i de ajuns să fii cel mai mare om de scenă din showbiz? A uitat că tocmai el era cel care reprezenta noul, cel care crease şi stabilise nişte tendinţe cu mulţi ani în urmă. E fascinant. Nu-mi pot explica. E aproape ca şi cum Mick ar fi aspirat să fie Mick Jagger, urmărindu-şi propria fantomă. Şi îşi angaja consilieri de design ca să-l ajute. Nu l-a învăţat nimeni să danseze, până când s-a apucat să ia lecţii de dans. Charlie, Ronnie şi cu mine chicotim adesea când îl vedem pe Mick făcând o mişcare pe care ştim că i-a arătat-o pur şi simplu vreun instructor de dans şi nu-i a lui, firească. Ne dăm seama din clipa în care începe să devină artificial. Ce naiba, doar eu şi cu Charlie am urmărit fundul ăla vreme de vreo patruzeci de ani; ne dăm seama dacă maşina de bani se fâţâie după pofte

sau face ceea ce i se spune să facă. Mick ia şi lecţii de canto, dar astea pot fi pentru menţinerea vocii.

Aşadar, când am revenit, după câteva luni de separare, mi-am dat seama că gusturile muzicale ale lui Mick se schimbaseră, chiar drastic. Voia să-mi impună ultimul hit pe care-l auzise la radio. Dar asta s-a făcut deja, amice. Când lucram la *Undercover*, în 1983, încerca să-i discomanizeze pe toţi. Mie totu-mi suna ca o ciorbă reîncălzită, o reluare a ceva ce auzise el într-o noapte în club. Deja şi cu cinci ani mai devreme, la *Some Girls*, scosesem „Miss You“, care era una dintre cele mai bune înregistrări disco din toate timpurile. Dar Mick era înnebunit după moda muzicală. Aveam multe probleme cu el, din cauză că se străduia să ghicească preferinţele publicului. Asta le place anul ăsta. Mda, şi la anul, amice? În felul ăsta, nu faci decât să devii unul din cei mulţi. Dar noi n-am procedat niciodată aşa. Hai să facem în continuare cum am făcut mereu, adică întrebându-ne dacă nouă ne place. Dacă trece testul nostru. Dacă-i vorba de asta, Mick şi cu mine am scris primul cântec într-o bucătărie. Atât e şi lumea de mare. Dacă ne-am fi gândit la cum o să reacţioneze publicul, n-am mai fi scos nici un disc, niciodată. Pe de altă parte, înţelegeam problema lui Mick, fiindcă soliştii principali sunt mereu prinşi în asemenea competiţii: ce face Rod, ce face Elton, dar David Bowie ce coace?

Când venea vorba de muzică, căpăta mentalitatea unui burete. Auzea ceva într-un club şi peste o săptămână i se părea că a scris el chestia aia. Iar eu îi ziceam nu, stai, e curată furăciune. A trebuit să-l verific cu treaba asta. Îi cântasem cântece abia inventate de mine, idei… El zicea că-i drăguţ, ne jucam un pic cu melodia şi-o lăsam baltă. Peste o săptămână venea şi zicea uite, tocmai ce-am scris asta. Şi-mi dădeam seama c-o făcea într-o deplină nevinovăţie, n-ar fi fost atât de tâmpit. Printre cei menţionaţi ca autori ai „Anybody Seen My Baby?“ se numără K.D. Lang şi încă un coautor. Fiica mea, Angela, şi o prietenă de-a ei erau la Redlands când am pus discul, iar ele au început să cânte un cântec complet diferit, pe deasupra lui. Ele recunoşteau sonorităţi din „Constant Craving“ al lui K.D. Lang. Angela şi prietena ei s-au prins de treaba asta. Iar discul urma să iasă într-o săptămână. Ah, la naiba, iar a tras Mick o furăciune. Nu cred c-a făcut-o vreodată deliberat; pur şi simplu e ca un burete. Aşa că a trebuit să-l sun pe Rupert şi pe toţi avocaţii hârşiţi în chestii grele şi le-am zis să verifice imediat, altfel o să fim daţi în judecată. În douăzeci şi patru de ore am primit

telefon: sunteţi în regulă. A trebuit să îl menţionăm şi pe K.D. Lang printre autori.

Cândva îmi plăcea la nebunie să stau cu Mick, dar n-am mai intrat în cabina lui, cred, de douăzeci de ani. Uneori mi-e dor de prietenul meu. Unde naiba a dispărut? Sunt sigur că dacă e să se petreacă vreun dezastru, o să-mi fie alături, cum şi eu aş fi alături de el, fiindcă asta e dincolo de orice dispute. Cred că Mick s-a izolat tot mai mult de-a lungul anilor. Pot să înţeleg asta, într-un fel. Eu mă străduiesc să evit să mă izolez, dar chiar şi aşa, adesea ai nevoie să te *izolezi* de ceea ce se petrece. În ultimii ani, dacă mă uit cumva la un interviu cu Mick, în esenţă are o atitudine de genul: ce vreţi de la mine? Iese la iveală un farmec defensiv. Ce vor de la tine? Vor nişte răspunsuri, desigur, la nişte întrebări. Dar de ce te temi atât de tare să dai informaţii? Sau e vorba doar de faptul că oferi ceva pe gratis? Şi vă puteţi închipui, dacă aţi fi fost Mick în acele zile de glorie ale lui, cum toată lumea trăgea de el – şi cât de greu era. Însă cum a rezolvat el problema asta: a început, treptat, să-i trateze pe toţi în acel mod defensiv. Nu doar pe străini, dar şi pe cei mai buni prieteni. Până când s-a ajuns într-un punct în care îi ziceam ceva şi puteam să-mi dau seama după cum mă privea că se întreabă: dar oare lui Keith ce-i iese la treaba asta? Şi nu-mi ieşea nimic! Aşa apare comportamentul de fortăreaţă în stare de asediu. Bun, ai construit zidul, dar mai poţi să ieşi?

Nu pot spune cu exactitate unde şi când s-au întâmplat toate astea. Pe vremuri era un om mult mai cald. Dar nu pentru foarte mulţi ani. Practic, s-a pus la frigider. La început era: ce vor ceilalţi de la mine? Iar apoi a închis cercul, până când am rămas şi eu pe dinafară.

Pentru mine e foarte dureros, fiindcă încă îmi este prieten. Doamne, mi-a pricinuit suficientă durere de-a lungul vieţii. Dar e unul dintre tovarăşii mei şi consider un eşec personal faptul că n-am putut să-l păstrez cu faţa spre bucuriile prieteniei şi să-l cobor cu picioarele pe pământ.

Am traversat atâtea perioade diferite împreună. Ţin foarte mult la omul ăsta. Dar a trecut mult timp de când nu mai suntem prea apropiaţi. Bănuiesc că ne respectăm, de-acum, datorită prieteniei noastre profunde, adânc înrădăcinate. Îl cunoşti pe Mick Jagger? Mda, pe care dintre ei? E alcătuit dintr-o grămadă frumuşică de tipi. Depinde de el pe care îl vei întâlni. El îşi alege ce să fie într-o zi – dacă o să fie distant sau frivol sau „amicul meu“, chestie care nu pică întotdeauna prea bine.

Şi cred că e posibil ca în ultimii ani să-şi fi dat seama că a devenit izolat. Vorbeşte cu echipa practic doar din când în

când! Acum câţiva ani, nu le ştia nici măcar numele, nici nu se obosea să le înveţe. Când se urca în avion, în turneu, membrii echipei ziceau: „Ce mai faci, Mick?“, iar el trecea pur şi simplu pe lângă ei. La fel făcea şi cu mine, cu Ronnie şi Charlie. Era celebru pentru asta. Şi totuşi, de oamenii ăştia depinde dacă te auzi şi arăţi minunat sau ca naiba, dacă vor. Din perspectiva asta îngreuna Mick lucrurile, iar dacă cumva nu le îngreuna, te întrebai ce are, dacă nu cumva e bolnav.

Tocmai când Mick n-ar fi putut deveni mai insuportabil, a căzut o bombă pe adunarea noastră. În 1983, eram o companie în dezvoltare. Semnasem un contract pentru mai multe discuri cu CBS şi preşedintele acesteia, Walter Yetnikoff, pentru vreo douăzeci de milioane de dolari. Ceea ce n-am ştiut eu atunci, şi n-am aflat decât ceva mai târziu, era că Mick semnase pe la spate propriul lui contract cu CBS, pentru trei discuri solo, pe milioane de dolari, fără să sufle vreo vorbă cuiva din trupă.

Nu-mi pasă cine eşti, nu profita pe spinarea unui contract al Rolling Stones. Însă Mick s-a simţit liber s-o facă. A fost o lipsă totală de respect faţă de formaţie. Aş fi preferat să fi aflat de treaba asta înainte. Am luat foc. N-am construit trupa ca apoi să ne înjunghiem unii pe alţii pe la spate.

Mi-am dat seama că plănuise totul cu mult mai devreme. Mick era marea vedetă, iar Yetnikoff şi ceilalţi susţineau din tot sufletul ideea lansării lui într-o carieră solo – iar toate astea îl flatau pe Mick şi-i încurajau planurile de preluare a puterii. De fapt, Yetnikoff a lăsat să se înţeleagă mai târziu că toată lumea de la CBS considera că Mick putea fi la fel de mare ca Michael Jackson şi promovau puternic ideea asta, care lui Mick îi convenea de minune. Aşa că principalul scop al contractului cu Rolling Stones era ca Mick să fie purtat mai departe de vârful acestui val.

Mie mi s-a părut doar o mişcare prostească. El nu şi-a dat seama că făcând altceva distrugea o anumită imagine creată în mintea publicului, care este foarte fragilă. Mick se afla într-o poziţie unică, de solist principal al Stones, şi-ar fi trebuit să se gândească mai bine ce înseamnă cu adevărat asta. Cu toţii putem să ne credem deşteptăciunea pământului din când în când şi să avem impresia că putem face aceeaşi treabă cu absolut orice trupă. Dar el a dovedit clar că nu e adevărat. Pot să înţeleg răzvrătirea cuiva. Şi mie îmi place să cânt cu alţi oameni şi să mai fac şi altceva, dar în cazul lui – el n-avea în minte decât să fie Mick Jagger fără Rolling Stones.

Felul în care a procedat a fost efectiv ordinar. Poate c-aş fi înţeles mişcarea dacă Stones ar fi fost în cădere, iar el s-ar

fi comportat ca şobolanul care părăseşte corabia care se scufundă. Dar chestia e că Stones mergea bine şi nu trebuia să facem nimic altceva decât să menţinem trupa unită. În loc să pierdem patru, cinci ani pe coclauri şi să trebuiască să o recompunem. Toată lumea s-a simţit trădată. Ce s-a întâmplat cu prietenia? Nu mi-a putut spune de la început că intenţiona să se apuce de altceva?

Ceea ce mă enerva cu adevărat pe atunci era dorinţa nestăpânită a lui Mick de a-şi cultiva o relaţie amicală cu directorii caselor de înregistrări, în cazul acesta cu Yetnikoff. Telefoane nesfârşite ca să-i impresioneze cu tot ce ştia el, să le aducă la cunoştinţă că era mai presus de toate, când de fapt nimeni nu-i mai presus de toate. Şi-i enerva pe toţi cu amestecul lui permanent acolo unde existau oameni plătiţi cu averi care se pricepeau mai bine ca el la treburile respective.

Unica noastră putere o reprezenta distanţa, trebuia să ne ţinem deoparte, într-un front comun. Aşa făcurăm contractul cu Decca. Stăteam acolo în umbră şi-i intimidam determinându-i să încheiem unul dintre cele mai bune contracte muzicale din toate timpurile. Teoria mea, în privinţa lucrului cu oamenii de la casele de discuri, este să nu vorbeşti niciodată cu ei personal, cu excepţia întâlnirilor publice. Nu te apropii chiar aşa de tare de ei; nu te implici în bla-bla-bla-urile cotidiene – plăteşti pe cineva să se ocupe de asta. Să nu întrebi de bugete pentru reclamă şi… „Hei, Walter, unde-i…?“, să nu fii tu disponibil personal pentru tipul cu care lucrezi. Fiindcă în felul ăsta te micşorezi, îţi diminuezi puterea. Şi la fel se întâmplă şi cu trupa. Căci se ajunge la: „E Jagger iarăşi la telefon“. „Of, zi-i să mă sune mai târziu.“ La aşa ceva se ajunge. Mie îmi place foarte mult de Walter; mi se pare meseriaş. Dar Mick ne-a tras preşul de sub picioare devenind mult prea familiar cu el.

A existat un moment aparte, la finalul lui 1984, când Charlie şi-a folosit pumnul ăla al lui de tobar – o lovitură pe care i-am văzut-o de câteva ori şi e letală; are o sincronizare şi un echilibru de zile mari. Trebuie să-l fi scos din pepeni rău de tot. Lovitura asta a lansat-o spre Mick. Eram la Amsterdam, la o întâlnire. Pe moment, eu şi Mick nu ne înţelegeam foarte bine, dar am zis, fie, hai să ieşim. Şi i-am împrumutat sacoul purtat la nuntă. Ne-am întors la hotel pe la cinci dimineaţa, iar Mick l-a sunat pe Charlie. Eu i-am zis: nu-l suna, nu la ora asta. Dar el a sunat şi-a întrebat: „Unde-i tobarul meu?“. Nici un răspuns. A lăsat jos receptorul. Eu şi cu Mick încă şedeam acolo, destul de beţi – dă-i lui Mick câteva pahare şi-i praf – când, peste vreo douăzeci de minute, s-a auzit un ciocănit în uşă. Era Charlie Watts, în costumul

său Savile Row, splendid îmbrăcat, cu cravată, bărbierit, totul la patru ace. I se simţea şi apa de colonie! Am deschis uşa şi nici măcar nu m-a privit, a trecut pe lângă mine, s-a dus la Mick, l-a apucat şi i-a zis: „Să nu-mi mai zici niciodată *tobarul tău*“. Apoi l-a înhăţat de reverele sacoului meu şi i-a tras un croşeu. Mick a căzut peste o tavă de argint cu somon afumat şi a început să alunece spre fereastra deschisă, către canalul de sub ea. Şi eu îmi ziceam ce mişto, până mi-am dat seama că era sacoul meu de mire. Am apucat de sacou şi l-am ţinut pe Mick chiar înainte să alunece în canalul din Amsterdam. După aia mi-a luat douăzeci şi patru de ore să-l liniştesc pe Charlie. Credeam c-am reuşit când l-am dus în camera lui, însă peste douăsprezece ore el încă zicea „Băga-mi-aş, eu mă duc iarăşi jos şi-o iau de la capăt“. E greu să-l calmezi pe omul ăsta. „De ce nu l-ai lăsat să cadă?“ Din cauza sacoului, Charlie, de-asta!

În momentul când ne-am reunit la Paris ca să înregistrăm *Dirty Work* în 1985, atmosfera era deja proastă. Înregistrările fuseseră întârziate fiindcă Mick lucra la albumul lui solo, iar acum era ocupat cu promovarea. Mick abia dacă ne adusese vreun cântec şi nouă. Le folosise pe discul lui. Şi adesea nici măcar nu venea la studio.

Aşa că am început să scriu eu mult mai mult pentru *Dirty Work*, diferite tipuri de cântece. Atmosfera îngrozitoare din studio îi afecta pe toţi. Bill Wyman aproape încetase să mai vină; Charlie a zburat înapoi acasă. Privind în urmă, îmi dau seama că piesele erau pline de violenţă şi ameninţări: „Had It With You“, „One Hit (to the Body)“, „Fight“. Am făcut un clip video pentru „One Hit (to the Body)“ care într-o oarecare măsură spunea povestea – aproape că ajunseserăm să ne luăm la pumni, literalmente, dincolo de îndatoririle noastre scenice. Iar „Fight“ vorbeşte întru câtva de iubirea frăţească dintre Glimmer Twins, în acea perioadă critică.

Gonna pulp you to a mess of bruises
‘Cos that’s what you’re looking for
There’s a hole where your nose used to be
Gonna kick you out of my door.

Gotta get into a fight
Can’t get out of it
Gotta get into a fight.[2]

Şi mai era „Had It with You“:

I love you, dirty fucker

Sister and a brother
Moaning in the moonlight
Singing for your supper
'Cos I had it I had it I had it with you
I had it I had it I had it with you….

It is such a sad thing
To watch a good love die
I've had it up to here, babe
I've got to say goodbye
'Cos I had it I had it I had it with you
And I had it I had it I had it with you.[3]

Cam asta mi-era dispoziţia. Am scris „Had It with You" în sufrageria lui Ronnie din Chiswick, chiar pe malurile Tamisei. Aşteptam să ne întoarcem la Paris, dar din cauza vremii atât de imprevizibile stăteam acolo ca eşuaţi, până avea să înceapă să circule iarăşi feribotul din Dover. Veneau pe la noi şi Peter Cook şi Bert. Nu aveam încălzire, iar singura cale de a face căldură era să pornim amplificatoarele. Cred că nu mai scrisesem vreodată înainte un cântec, poate cu excepţia lui „All About You", în care să-mi dau seama că vorbesc de fapt despre Mick.

Albumul lui Mick se intitula *She's the Boss*, ceea ce spunea totul. Nu l-am ascultat niciodată până la capăt. Cine a făcut-o? E ca şi cu *Mein Kampf*. Toată lumea avea un exemplar, dar nimeni nu-l asculta. Cât despre titlurile albumelor ulterioare, alese cu grijă, *Primitive Cool, Goddess in the Doorway*, pe care mă abţineam cu greu să îl rebotez „Dogshit in the Doorway", nu mai comentez nimic. Mick zice că-s un necioplit cu limba ascuţită. A scris chiar şi-un cântec pe tema asta. Însă contractul acela al lui demonstra că el era mai mult decât necioplit sau rău de gură.

Mi se părea că o luase rău razna, judecând şi numai după alegerea materialului de pe disc. Era foarte trist. Nu era pregătit să nu aibă succes. Şi a fost supărat. Dar nu-mi pot imagina cum de se gândise c-o să-i meargă minunat. În acel moment am simţit că Mick pierduse contactul cu realitatea.

Indiferent ce făcea sau ce intenţii avea Mick, nu stăteam supurând ca o rană sau clocotind de venin. Oricum, atenţia mi-a fost distrasă subit şi puternic de vestea devastatoare a morţii lui Ian Stewart, în decembrie 1985.

A murit din cauza unui infarct, la vârsta de patruzeci şi şapte de ani. În acea după-amiază îl aşteptam în Blakes Hotel din preajma Fulham Road. Urma să se întâlnească cu mine după ce mergea la medic. Pe la trei dimineaţa am primit un

telefon de la Charlie. „Tu încă-l mai aştepţi pe Stu?“ I-am răspuns că da. „Păi, nu mai vine“ – aşa mi-a dat Charlie vestea. Priveghiul s-a ţinut pe terenul de golf din Leatherhead, Surrey. Ne-ar fi apreciat gluma: altfel n-ar fi reuşit să ne facă să mergem acolo. Am ţinut un mic spectacol în memoria lui la 100 Club – prima oară când am urcat din nou cu toţii pe o scenă după patru ani. Dispariţia lui Stu a fost cea mai dură lovitură pe care am primit-o, în afară de moartea fiului meu. La început eşti anesteziat, te porţi în continuare de parcă el încă ar mai exista. Iar el chiar a rămas alături de noi, apărându-ne într-un fel sau altul, vreme îndelungată. Încă o mai face. Îţi vin în minte tot felul de lucruri, cele care te-au făcut să râzi, cele care v-au unit, cum ar fi acel fel al lui de-a vorbi cu bărbia împinsă înainte.

Încă mi se mai arată, cum ar fi în momentele în care mi-l amintesc cum nu-l suporta pe Jerry Lee Lewis. La început, aprecierea mea pentru felul de-a cânta al „Criminalului“[4] mă făcea să decad în ochii lui Stu. „O lălăială de nu se poate“, ăsta-i răspunsul tipic al lui Stu care-mi vine în minte. Apoi, peste zece ani, Stu mi s-a arătat într-o noapte şi a zis: „Trebuie să-i recunosc anumite calităţi lui Jerry Lee Lewis“. Aşa, din senin! Şi asta între înregistrări. Ei, asta înseamnă să *ţi se arate*.

Nu discuta niciodată pe tema vieţii şi morţii, doar dacă dădea ortul popii careva. „Fraierul. Şi-a cam căutat-o.“ Când am mers prima oară în Scoţia, Stu a tras pe dreapta şi a întrebat pe cineva, cu accent: „Puteţi să-mi spuneţi încotro-i Odeonul?“ – Stu fiind un scoţian foarte mândru, din Kent, dar nonconformist, cu cardigan şi tricou polo. După ce-am devenit celebri, şi concertele noastre se ţineau pe mega-stadioane şi erau transmise prin satelit, cu public alcătuit din mii de oameni, el venea pe scenă cu pantofii lui moi de piele, cu ceaşca de cafea în mână şi cu sandvişul cu brânză, pe care şi le punea pe pian cât cânta.

Am fost foarte supărat pe el că m-a părăsit, aşa fac eu dacă îmi dispare un prieten sau cineva la care ţin când nu mă aştept la una ca asta. A lăsat o moştenire bogată. Chuck Leavell, din Dry Branch, Georgia, care fusese în trupa Allman Brothers, a fost protejatul şi împuternicitul lui Stu. A cântat prima oară la clape în turneu cu noi în 1982, şi începând de-atunci ne-a devenit colaborator permanent, în toate turneele. Chuck lucra deja cu Stones de câţiva ani când a murit Stu. Dacă crăp eu, Doamne-fereşte, spunea Stu, Leavell e omul. Poate c-a ştiut că era bolnav când a zis asta. Mai zicea şi „Nu uita că Johnnie Johnson trăieşte bine mersi

şi încă mai cântă în Saint Louis“. Şi asta în acelaşi an. Poate că-i spusese un doctor uite, atât mai ai de trăit.

Dirty Work a apărut la începutul lui 1986 şi-mi doream enorm să mergem în turneu cu albumul. Şi bineînţeles că la fel şi ceilalţi membri ai grupului, care voiau să muncească. Însă Mick ne-a trimis o scrisoare în care ne spunea că el n-o să meargă în turneu. Voia să-şi vadă de cariera solo. La puţin timp după sosirea scrisorii, am citit într-unul dintre tabloidele britanice o declaraţie de-a lui Mick, zicea că Rolling Stones sunt ca o piatră de moară care-i atârnă de gât. Şi chiar îi aparţinea declaraţia. Înghite chestia asta, fraiere. N-am nici o îndoială că o parte din el gîndea aşa, dar s-o şi declari public, asta-i altceva. Acela e momentul când s-a declanşat Al Treilea Război Mondial.

Fiindcă nu puteam pleca în turneu, m-am gândit la ce spusese Stu despre Johnnie Johnson. Johnson era pianistul cu care a cântat iniţial Chuck Berry şi, dacă Chuck ar fi fost cinstit, şi coautorul celor mai multe hituri de-ale lui. Dar Johnson nu prea mai cânta în Saint Louis. De când Chuck îl pusese pe liber, adică cu mai bine de un deceniu înainte, omul lucra ca şofer de autobuz, plimba oamenii pe-acolo, era aproape uitat. Dar Johnnie Johnson nu se remarca doar datorită parteneriatului său cu Berry. Era unul dintre cei mai buni pianişti de blues din toate timpurile.

Când lucram la *Dirty Work* în Paris, venea şi stătea cu noi în studio bateristul Steve Jordan, iar apoi a şi cântat pe album, ţinându-i locul lui Charlie, care traversa şi el o perioadă cu turbulenţe, fiind dus temporar de valul unor diferite *stupéfiants*, cum se zice în franceză. Steve avea vreo treizeci de ani pe-atunci şi era un muzician foarte dotat, şi ca instrumentist, şi ca vocalist. Venise la Paris ca să înregistreze, luându-şi o pauză de la muncă – atunci cânta în trupa din show-ul lui David Letterman. Înainte de asta cântase cu trupa de la *Saturday Night Live* şi fusese în turnee cu Belushi şi cu Aykroyd în formaţia lor, Blues Brothers. Charlie îl remarcase ca baterist în 1978, când cânta la *Saturday Night Live*, şi şi-a amintit de el.

Atunci m-a căutat Aretha Franklin, fiindcă făcea un film intitulat *Jumpin' Jack Flash*, cu Whoopi Goldberg, şi voia să-i produc coloana sonoră, cântecul cu acelaşi titlu. Îmi aminteam că Charlie Watts îmi spusese: fii atent, dac-o să lucrezi vreodată şi cu alţii, în afară de noi, Steve Jordan e omul tău. Şi mi-am zis OK, dacă o să fac *Jumpin' Jack Flash* cu Aretha, trebuie să alcătuiesc o trupă. Trebuie s-o iau de la capăt. Pe Steve oricum îl cunoşteam, dar în felul acesta ne-

am modelat, cântând împreună – pe coloana sonoră a Arethei. O experienţă grozavă. Îmi mintea mea era înrădăcinată chestia asta, că dacă e să mai fac şi altceva, o să fie cu Steve.

În 1986, am ţinut speech-ul de prezentare a lui Chuck Berry la intrarea sa în *Rock'n-roll Hall of Fame*, şi s-a întâmplat ca formaţia din spatele lui Chuck şi-a tuturor celorlalţi muzicieni care au cântat în acea seară alături de el într-o *jam-session*, să fie trupa lui David Letterman, cu Steve Jordan la baterie. Şi nu la mult timp după aceea m-am pomenit că Taylor Hackford mă roagă să fiu directorul muzical al unui lungmetraj pe care-l realiza cu ocazia celei de-a şaizecea aniversări a lui Chuck Berry, astfel că deodată auzeam cuvintele lui Stu răsunând cu ecou: Johnnie Johnson e viu. Prima problemă, de care mi-am dat seama din clipa în care m-am gândit la asta, era că Chuck Berry cântase atâta timp cu trupe improvizate, încât uitase cum e să cânţi cu muzicieni de primă mână. Şi mai ales cu Johnnie Johnson, cu care nu mai cântase de când se despărţiseră, adică de la începutul anilor '70. Când Chuck s-a întors spre el şi i-a zis, în stilul lui inimitabil, Johnnie, dispari, de fapt şi-a tăiat o mână şi jumătate.

Credea c-o să scoată toată viaţa numai hituri. Oare suferea şi el de SSP, deşi era chitarist? De fapt, după ce şi-a desfiinţat trupa aceea iniţială, n-a avut nici un hit, în afară de cel mai mare succes al său din toate timpurile, „My Ding-a-Ling". Bravo, Chuck! Cu Johnnie Johnson, făcuse o echipă perfectă. Era un dar ceresc, Dumnezeule. Dar nu, şi-a zis Chuck, eu sunt singurul important. Îmi pot găsi alt pianist şi, oricum, n-o să mă coste prea mult. Practic, asta îl interesa: să fie ieftin.

Când m-am întâlnit cu Taylor Hackford, ca să-l vizităm pe Chuck la casa lui din Wentzville, lângă Saint Louis, n-am lansat imediat întrebarea, am aşteptat până a doua zi. Toţi ceilalţi vorbeau despre lumini, iar eu m-am întors şi i-am zis pur şi simplu lui Chuck, uitaţi, nu ştiu dacă fac bine să vă întreb, fiindcă nu mai ştiu în ce relaţii sunteţi, dar Johnnie Johnson mai e pe-aici? Iar el a zis da, cred că e în oraş. Dar, şi mai important, am întrebat eu, mai puteţi să cântaţi împreună? Mda, a zis el. La naiba, mda. Un moment tensionat. Şi uite-aşa l-am reunit pe Johnnie Johnson cu Chuck Berry. Posibilităţile sunt nelimitate. Chuck a luat decizia acolo, pe loc, şi a fost una bună, fiindcă i-a ieşit şi-un film minunat, şi-o trupă grozavă.

Apoi s-a petrecut una dintre acele ironii fabuloase ale sorţii – iar victima am fost eu. Eu îl voiam pe Charlie la baterie. Steve Jordan ar fi vrut să cânte el, dar eu am

considerat că nu e destul de bun pe muzica asta – iar aici am greşit, dar pe-atunci nu-l cunoşteam atât de bine. Aşa că i-am zis lui Steve: mersi, amice, dar o să intre Charlie. Apoi, la altă vizită, Chuck a ţinut numaidecât să-mi pună nişte muzică. A pus o casetă video cu concertul de la finalul intrării lui în *Rock'n-roll Hall of Fame*, şi acolo era Steve, bătând nebuneşte în tobe, dar în filmare nu i se vedea capul. Era meserie şi Chuck a zis: Frate, ce-mi place bateristul ăla. Cine e? Îl vreau în film. Aşa c-a trebuit să îl sun pe Steve şi să-i zic: ă, hm, s-ar putea să existe o ocazie fericită. Fără îndoială că lui Steve i-a plăcut asta. Dar a fost o fază… Mai bine să povestească el.

> **Steve Jordan**: Chuck vine să se întâlnească cu noi în Jamaica şi stă la casa din Ocho Rios; ne ducem să-l luăm pe Chuck de la aeroport. E o zi caniculară, sunt peste treizeci de grade, foarte cald. Şi coboară toată lumea din avion, toţi sunt în pantaloni scurţi sau în bikini, fiindcă se ştie că aici e ca într-un cuptor. Numai Chuck apare în blazer, pantaloni evazaţi de supraelastic şi cu servietă. Să mori de râs. Mai târziu, stăm în sufragerie, bateria e instalată şi ar trebui să cântăm împreună. Nu avem decât două amplificatoare mici Champ şi două chitare, aşa că putem începe să bubuim un pic, dar Chuck zice: ia stai, dar unde-i bateristul? Eu aveam *dreadlocks*, arătam ca Sly Dunbar. Şi Keith zice: păi, ăsta-i bateristul, Steve, el e bateristul. Şi Chuck zice: ăsta-i bateristul meu? Se uita la şuviţele mele şi tot repeta: nu-i ăsta bateristul meu! Fiindcă nu-mi mai văzuse capul până-atunci [era tăiat în filmare] şi nu ştia că am *dreadlocks*. I se părea că-s vreun tobar de reggae şi nu voia să cânte cu mine. Apoi am început să cântăm şi-a fost bine.

L-am întrebat pe Johnnie Johnson cum au fost scrise „Sweet Little Sixteen" şi „Little Queenie". Iar el mi-a povestit, păi, Chuck venea cu versurile şi atunci ne apucam şi cântam împreună un fel de blues, iar eu structuram totul. I-am zis: păi, Johnnie, dar asta înseamnă să scrii un cântec. Şi ar fi trebuit să primeşti cel puţin cincizeci la sută. Adică, ai fi putut lăsa de la tine şi să primeşti patruzeci, dar tu ai scris cântecele alea cu el. A zis: nu m-am gândit niciodată la asta; eu n-am făcut decât ce ştiam să fac. Eu şi cu Steve am săpat şi ne-am dat seama că tot ce-a scris Chuck era în Mi bemol

sau Do diez – tonalităţi de pian! Nu de chitară. Asta-i dovada clară. Nu-s tonalităţi grozave pentru chitară. E limpede că cele mai multe cântece începeau de la pian şi Chuck se alătura, cântând cu mâinile lui mari acordurile *barre*, acoperind toate corzile. Am senzaţia c-a mers pe urmele mâinii stângi a lui Johnnie Johnson!

Mâinile lui Chuck sunt destul de mari; are deschizătura palmei suficient de mare cât să poată cânta toate acordurile *barre*. Mâini foarte lungi, suple. Mi-a luat ani buni să-mi dau seama cum poţi să obţii un asemenea sunet şi dacă ai mâinile mai mici. Am reuşit când am văzut filmul *Jazz on a Summer's Day*, în care Chuck cântă „Sweet Little Sixteen". I-am urmărit mâinile, m-am uitat cum se mişcă şi unde se duc degetele şi am descoperit că dacă transpuneam asta în tonalităţi de chitară, ceva cu o notă fundamentală, puteam şi eu să cânt aşa. Exact ca Chuck. Şi partea frumoasă la stilul de-a cânta al lui Chuck era că necesita aşa de puţin efort. Fără atâta asudat, scrâşnit din dinţi şi grimase, doar un legănat lejer, ca mersul unui leu.

Reunirea lui Chuck cu Johnnie a fost cel puţin fantastică. Interesant era felul în care se influenţau reciproc. Nu mai cântaseră împreună de-atâta timp. Doar prin prezenţa lui acolo, Johnnie îi reamintea lui Chuck care era treaba de fapt, iar Chuck trebuia să se ridice la înălţimea lui Johnnie. Cântase ani de zile cu tot felul de neisprăviţi, cu cele mai ieftine trupe din oraş, fâţâindu-se pe-acolo cu servieta lui şi-atât. Pentru un muzician e criminal să cânte sub nivelul lui, iar el făcuse asta cu secolele, ajungând să fie absolut cinic când vorbea despre muzica lui. Când Johnnie cânta meseriaş, Chuck zicea: hei, mai ţii minte asta? şi trecea la ceva absolut neaşteptat. Era bizar şi amuzant să-l vezi pe Chuck ţinând pasul cu Johnnie, dar şi cu trupa, fiindcă acum îl avea pe Steve Jordan la tobe şi nu mai cântase cu un baterist ca el cine ştie de când, din '58. Am pus bazele unei trupe capabile să-l dezgroape pe Chuck Berry, atât cât era posibil. Să-i ofer o trupă la fel de bună ca aceea cu care a cântat iniţial. Şi cred că am reuşit, în felul nostru, deşi omul ăsta-i tare alunecos. Da-s obişnuit să lucrez cu oameni alunecoşi.

O consecinţă absolut splendidă a acelui film: i-am oferit lui Johnnie o viaţă nouă. A avut ocazia să cânte în faţa oamenilor la un pian bun. Iar pentru restul vieţii a cântat prin toată lumea şi-a fost preţuit. A susţinut concerte; a fost apreciat. Şi, mai important ca orice, şi-a recăpătat încrederea în sine, i se recunoşteau meritele: un muzician strălucit. Înainte, i se părea că nu ştie nimeni că el cântă pe toate acele discuri incredibile. Nu era nici menţionat în calitate de

compozitor, nici nu-şi primise drepturile financiare pentru asta. Poate că n-a fost vina lui Chuck, ci a Chess Records. N-ar fi fost pentru prima oară. Johnnie n-a cerut niciodată, aşa că nu i s-a dat. Pentru Johnnie Johnson au urmat cincisprezece ani de scenă, de făcut ceea ce-ar fi trebuit să facă şi de prestigiu, nu de stat cocoşat la volan.

Nu prea obişnuiesc să critic oamenii (în afara cercului de apropiaţi), dar trebuie să spun că Chuck Berry m-a dezamăgit cumplit. Era marele meu erou, credeam în el. Îmi ziceam, frate, tipul ăsta trebuie să fie meseriaş dacă ştie să cânte aşa, şi la chitară şi cu vocea, să compună aşa, să tragă pe brânci aşa. Trebuie să fie un tip meseriaş. Când ne-am scos cu toţii la bătaie echipamentele pentru film, am aflat mai târziu că el a pus la plată compania producătoare pentru folosirea amplificatoarelor lui. De la primul acord, din acea primă seară a spectacolului de la Fox Theatre din Saint Louis, Chuck a zădărnicit toate planurile noastre atent alcătuite, cântând aranjamente total diferite, în tonalităţi diferite. Însă n-a prea contat. A fost cel mai bun moment Chuck Berry pe care-l puteţi vedea. Aşa cum am zis când l-am prezentat la *Hall of Fame*, i-am furat fiecare frază muzicală cântată de el vreodată. Aşa c-a meritat să înghit asta atunci când el a fost extraordinar de provocator, să mă las pe corzile ringului, până trece. Şi a împins lucrurile foarte departe cu mine, după cum puteţi vedea în film. Îmi vine foarte greu să las pe cineva să mă batjocorească, şi asta mi-a făcut atunci Chuck, mie şi tuturor celorlalţi.

Şi totuşi, ce cred cu adevărat despre Chuck este ceea ce i-am scris într-un fax într-o zi, după ce l-am auzit la radio pentru a mia oară:

> *Dragă domnule Berry,*
>
> *Daţi-mi voie să vă spun că, în ciuda suişurilor şi coborâşurilor dintre noi, vă iubesc atât de mult! Opera dumneavoastră este magnifică & splendid de atemporală. Rămân ULUIT! Sper să nu se mai facă un altul asemenea dumneavoastră. N-aş putea suporta şocul! Poate că gândiţi şi dumneavoastră la fel despre mine!! Cu admiraţie, frate! Pentru ceea ce merită.*
>
> *Keith Richards – 2005*
>
> *P.S.: Engleza dumneavoastră e mai bună ca a mea!*

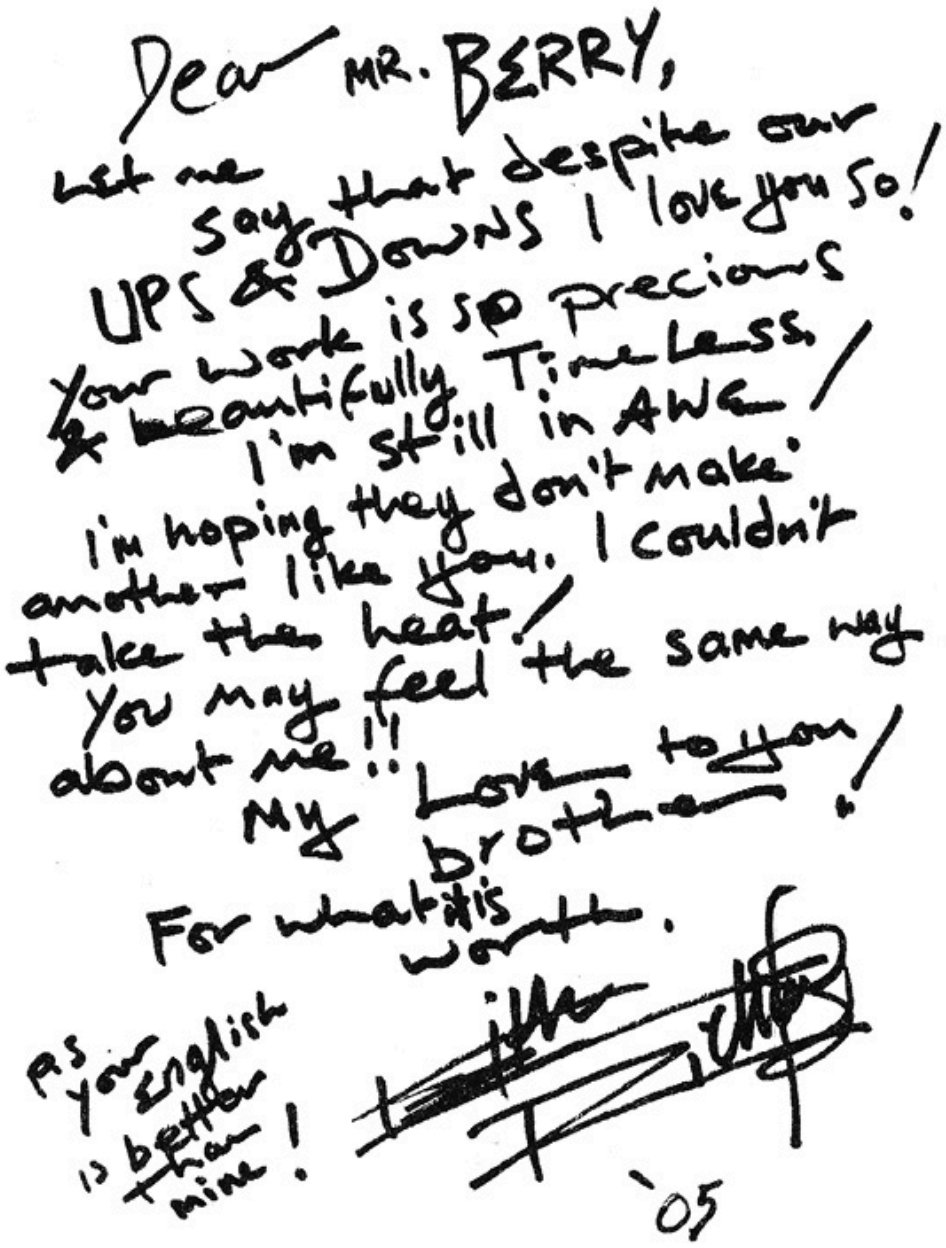
Dear MR. BERRY,
Let me say that despite our UPS & DOWNS I love you so!
Your work is so precious & beautifully Timeless.
I'm still in AWE!
I'm hoping they don't make another like you. I couldn't take the heat!
You may feel the same way about me!!
My Love to you brother!
For what it's worth.
as your English is better than mine!
'05

Marea trădare a lui Mick, pe care îmi vine greu să o iert, o mişcare care a părut aproape special gândită pentru a desfiinţa Rolling Stones, a fost anunţul lui din martie 1987 că va pleca în turneu cu al doilea album solo al său, *Primitive Cool*. Presupusesem că noi vom merge în turneu în 1986 şi aveam deja acumulate frustrări din cauza tacticilor de amânare ale lui Mick. Iar acum totul se limpezea. În formularea lui Charlie, a aruncat la coş douăzeci şi cinci de ani de Rolling Stones. Aşa se părea. Din 1982 până în 1989, Stones nu a mers în nici un turneu şi nici în studio n-au intrat toţi membri trupei.

Mick zicea: „Rolling Stones… nu poate fi, la vârsta pe care-o am şi după toţi aceşti ani, singurul lucru din viaţa mea… Cu siguranţă mi-am câştigat dreptul de-a mă exprima şi pe altă cale“. Şi aşa a făcut. Felul în care se exprima era să meargă în turneu cu altă trupă, cântând cântecele Rolling Stones.

Eram ferm convins că Mick n-o să îndrăznească să plece în turneu fără Stones. Era o palmă mult prea zdravănă dată nouă, celorlalţi, nu-şi permitea să ne-o tragă. Era ca o condamnare la moarte, fără apel. Şi de ce? Dar am estimat greşit; şi-am fost scandalizat şi rănit. Mick pleca în turneu.

Aşa că i-o serveam, mai ales prin presă. De obicei declaram că dacă nu vrea să meargă în lume cu Stones, dar se duce cu trupa aia de debili, îi tai gâtul. Iar Mick răspundea infatuat: „Îl iubesc pe Keith, îl admir… dar simt că realmente nu mai putem lucra împreună“. Nu-mi amintesc toate miştourile lansate de mine – „Disco Boy“, „Jagger şi mica lui trupă de labagii“, „de ce nu li se alătură celor de la Aerosmith?“ – cu chestii de genul ăsta alimentam tabloidele, care-mi erau recunoscătoare. Situaţia devenise urâtă rău. Într-o zi, un reporter m-a întrebat: „Când aveţi de gând să încetaţi să vă mai porcăiţi aşa unul pe celălalt?“ „Întrebaţi-l pe celălalt porc“, am răspuns.

Apoi mi-am zis: hai să-l las să-şi facă jocul. Am acceptat situaţia. Lasă-l să meargă-n lume şi să pice-n nas. Dovedise o lipsă totală de spirit de camaraderie şi prietenie, de tot ce e nevoie ca să menţii o trupă unită. Era o porcărie. Charlie avea o părere şi mai proastă decât mine, cred.

Am văzut un clip cu spectacolul lui Mick, şi avea doi chitarişti cu figură de Keef păşind în tandem, făcând mişcări de mari vedete. Când se derula turneul, am fost întrebat ce părere am şi-am zis că-i trist că un mare procent din spectacolul lui constă în piese ale Rolling Stones. Am zis aşa: dacă ai de gând să faci ceva pe cont propriu, atunci foloseşte marfă de pe cele două albume scoase de tine. Nu te da artist solo cu două gagicuţe care se fâţâie pe „Tumbling Dice“. Rolling Stones a muncit mult timp să-şi construiască imaginea, cu seriozitate, atât cât se poate în industria muzicală. Iar felul în care se ocupa Mick de cariera lui solo punea în pericol toate astea şi mă scotea îngrozitor din sărite.

Mick greşise enorm făcând anumite presupuneri. Considerase că orice gaşcă de muzicieni buni o să fie la fel de compatibilă cu el cum era Rolling Stones. Dar nici măcar nu mai suna ca el însuşi. Avea alături nişte cântăreţi minunaţi, dar se întâmplă cam ca la Cupa Mondială. Anglia nu e Chelsea sau Arsenal. E un altfel de joc şi trebuie să munceşti

cu o echipă diferită. Acum ţi-ai angajat cei mai buni oameni şi trebuie să pui bazele unui soi de relaţie cu ei. Ceea ce nu era punctul forte al lui Mick. Sigur că putea să se plimbe ţanţoş, să aibă steaua lipită pe uşa cabinei şi să-i trateze pe toţi membrii trupei ca pe angajaţii lui. Dar muzica bună nu se obţine aşa.

După aceea m-am hotărât, la naiba, vreau o trupă. Eram determinat să fac muzică fără Mick. Am scris o grămadă de cântece. Am început să cânt într-un stil nou, piese ca „Sleep Tonight“. Era un sunet mai profund, pe care nu-l mai avusesem vreodată înainte, şi care funcţiona bine pe genul de balade pe care începusem să le scriu. Aşa că i-am căutat pe tipii cu care îmi dorisem mereu să lucrez, ştiam cu cine voiam să încep. Aş putea spune că începusem să colaborez cu Steve Jordan încă din Paris, din perioada lucrului la *Dirty Work*. Steve m-a încurajat; sesiza în vocea mea ceva ce i se părea că ar merge bine pe discuri. Dacă lucram la o melodie, îi ceream lui să o cânte. Mie-mi place să colaborez – am nevoie de reacţiile cuiva ca să mă prind dacă-i bine ce-am făcut. Aşa că, revenind la New York, am început să ne vedem şi am scris o mulţime de cântece împreună. Apoi, cu amicul şi colaboratorul lui, Charley Drayton, care era în primul rând basist, dar era şi un baterist minunat înzestrat, am început să improvizăm în casa lui Woody. Apoi eu şi cu Steve am stat o vreme în Jamaica, a devenit amicul meu. Şi am descoperit că, ce să vezi, puteam şi compune împreună! E singurul cu care am reuşit. Avea să fie ori Jagger/Richards, ori Jordan/Richards.

O să povestească Steve cum ne-am împrietenit.

> **Steve Jordan:** Eu şi Keith eram foarte apropiaţi în perioada aia când scriam, înainte să punem pe picioare o trupă, când eram doar noi doi. În New York mergeam într-un loc numit Studio 900, care se afla foarte aproape de casa mea şi chiar pe strada unde stătea el. Mergeam şi ne încuiam acolo. Prima oară când ne-am dus acolo, am cântat douăsprezece ore fără întrerupere. Keith n-a ieşit nici măcar să facă pipi! Era ceva incredibil. Ne unea dragostea de muzică, pur şi simplu. Dar pentru el ăsta era, în mod clar, un moment eliberator. Avea atâtea idei pe care voia să le pună în practică. Şi se vedea că e supărat, cel puţin când venea vorba de scris îşi punea sufletul pe tavă. Mare parte din muzică avea un mesaj

foarte clar. Era despre vechiul său partener. „You Don't Move Me", care încheia primul nostru album solo, *Talk Is Cheap*, a devenit un clasic al genului.

La început aveam doar titlul, „You don't move me anymore". Şi habar n-aveam încotro s-o virez; aş putea fi un tip care vorbeşte cu o gagică, sau o gagică vorbind cu un tip. Dar apoi, când mi-a venit primul vers, mi-am dat seama unde mi se ducea mintea. Deodată vedeam cine era în centru: Mick. Încercam, în acelaşi timp, să fiu elegant. Dar elegant în stilul meu.

What makes you so greedy
Makes you so seedy.[5]

Eu şi cu Steve am considerat că trebuie să facem un disc şi am început să punem baza trupei the X-Pensive Winos – numită astfel mai târziu, când am remarcat o sticlă de Château Lafite adusă în studio aşa, ca aperitiv. Ce să faci, nimic nu era prea bun pentru trupa asta uluitoare. Steve m-a întrebat cu cine voiam să cânt şi l-am numit din prima, la chitară, pe Waddy Wachtel. Iar Steve a spus: frate, mi-ai luat vorba din gură. Îl cunoşteam pe Waddy din anii '70 şi îmi dorisem mereu să cânt cu el, unul dintre cei mai şic şi simpatici cântăreţi pe care-i cunosc. Şi e atât de pătruns de muzică. O înţelege, e empatic, nu trebuie să-i explici niciodată nimic. Şi mai are şi o ureche fantastic de bizară, ultrasonică, capabilă încă de fineţuri şi după atâţia ani de scenă. Cântase cu Linda Ronstadt şi cu Stevie Nicks – trupe de gagici – dar ştiam eu că omul e dornic de rock. Aşa că l-am sunat şi i-am zis simplu: „Fac o trupă şi tu eşti parte din ea". Steve a fost de acord ca Charley Drayton să fie basistul şi cred că a fost un consens general în privinţa lui Ivan Neville, din familia lui Aaron Neville, din New Orleans, care să fie clăparul. N-a avut loc nici un fel de audiţie.

Winos a fost alcătuită foarte inteligent. Aproape toţi din trupa aia pot să cânte la orice. Pot schimba instrumentele între ei; şi pot cânta toţi cu vocea. Steve are voce. Ivan e un cântăreţ fantastic. De la primele acorduri cântate, trupa asta, în formula de bază, s-a lansat ca o rachetă. Am avut mereu un noroc incredibil cu tipii cu care-am cântat. Nu poţi să asculţi Winos fără să te ia valul. N-are cum să nu te dea pe spate. Nu-ţi venea să crezi cât de mişto putea să fie. M-a readus la viaţă. Mă simţeam de parcă tocmai scăpasem de la puşcărie. Ca inginer de sunet îl aveam pe Don Smith, ales de Steve. Îşi făcuse ucenicia la Stax, în Memphis, şi lucrase cu Don Nix,

care a scris „Going Down“. A lucrat şi cu Johnnie Taylor, unul dintre primii mei eroi. Îşi petrecuse vremea prin *juke joint*-urile din Memphis, cu Furry Lewis. Îi plăcea la nebunie muzica lui.

Waddy descrie călătoria noastră şi are o mărturie flatantă despre progresul meu ca vocalist, după debutul promiţător, dar zădărnicit, ca sopran în corul din Dartford.

> **Waddy Wachtel:** Ne-am dus în Canada şi acolo am înregistrat în întregime primul nostru disc, *Talk Is Cheap*. Cred că a doua piesă la care am lucrat a fost „Take It So Hard“, o compoziţie magnifică. Şi mă gândeam, chiar o să cânt eu asta? Hai să vedem. Şi-am cântat-o noi de câteva ori. Cred că se poate spune că repetam. Şi la un moment dat o înregistrare ne iese perfect. Pur şi simplu e incredibil de bună. Era al doilea cântec al serii şi ne ieşise o înregistrare bestială a celei mai bune piese a noastre. M-am dus acasă şi ziceam: am cucerit deja Everestul? Păi, atunci putem urca uşor ceilalţi munţi, dacă l-am bifat deja pe-ăsta mare. Şi lui Keith nu-i venea să creadă; tot spunea: nu vreau ca tipii ăştia să se creadă aşa buni. Ne-a pus s-o mai tragem o dată. Nu ştiu de ce. Înregistrarea aia striga, hei, gagiule, eu sunt cea bună. Probabil Keith a făcut asta ca să se asigure că oamenii îşi păstrau concentrarea. Dar n-a mai sunat niciodată la fel de bine ca în acea primă înregistrare. Când îţi iese, îţi iese. Iar când stabileam ordinea pieselor pe album, am insistat ca „Big Enough“ să fie prima. Fiindcă atunci când îl auzi pentru prima oară pe Keith cântând, acel prim vers e uluitor, vocea îi sună atât de frumos. Şi îl interpretează natural. Am zis că oamenilor n-o să le vină să creadă că-i Keith ăsta care cântă. Şi apoi o să-i trosnim cu „Take It So Hard“.

De fapt, pe *Talk Is Cheap* nu e doar trupa noastră. Am tot căutat în stânga şi-n dreapta. Am mers până la Memphis şi l-am recrutat pe Willie Mitchell şi am folosit grupul Memphis Horns pe „Make No Mistake“. Willie Mitchell! El a scris, aranjat şi produs tot materialul lui Al Green, fie cu Al Green, fie cu Al Jackson, fie cu ambii. Aşa că am mers la studioul în care a tras toate discurile lui Al Green şi l-am rugat să ne facă un aranjament pentru alămuri. Am bătut la uşa tuturor celor pe care-i doream şi pe majoritatea i-am

obţinut; au cântat alături de noi: Maceo Parker, Mick Taylor, William „Bootsy“ Collins, Joey Spampinato, Chuck Leavell, Johnnie Johnson, Bernie Worrell, Stanley „Buckwheat“ Dural, Bobby Keys, Sarah Dash. Şi Babi Floyd a cântat în turneul nostru. Mare cântăreţ, mare voce, una dintre cele mai bune. Babi Floyd cânta „Pain in My Heart“ în turneul nostru, cu tot show-ul în stil Otis, cu aruncatul în genunchi. În ultima seară a turneului Winos, l-am încătuşat de stativul microfonului, fiindcă ni se părea că exagera un pic. Dar cum să-l încătuşezi fără să-şi dea seama? Cu grijă.

Eu nu mai compusesem de fapt cu nimeni în afară de Mick, în mod constant şi pe termen lung, iar cu el nu prea mai compuneam. Ne scriam fiecare propriile cântece. Iar până să lucrez cu Steve Jordan nu-mi dădusem seama cât de mult îmi lipsise munca asta. Şi cât de important era să colaborezi. Când trupa s-a reunit în studio, compuneam adesea cântecele acolo, stând pur şi simplu în picioare şi testând sonoritatea vocalelor, urlând, făcând orice trebuia, procedeu care lui Waddy nu-i era cunoscut.

> **Waddy Wachtel:** Era foarte amuzant. Concepţia lui Keith despre compus era următoarea. „Instalaţi nişte microfoane.“ „Cum? Bine.“ Şi-apoi: „OK, hai să cântăm“. „Să cântăm ce?“ Şi el: „Haide, cântaţi!“ „Ce vorbeşti acolo? Ce să cântăm? N-avem ce.“ Şi el făcea: „Mda, corect, hai să inventăm ceva“. Şi asta e tot. Asta e procedura. Aşa că Steve şi cu mine stăteam acolo cu el şi din când în când el făcea: „Să-mi bag… asta-i mişto“, încercând să scoată nişte versuri. Adică arunci totul pe perete şi vezi dacă rămâne ceva lipit. Asta era, practic, metoda. Era uimitor. Şi ne-au şi ieşit ceva versuri.

Am început nu doar să cânt altfel, dar şi să compun diferit. În primul rând, nu mai scriam pentru Mick – cântece pe care le-ar fi interpretat el pe scenă. Dar în mare parte învăţam să cânt ca solist. Înainte de toate, construiam cântecele pe o tonalitate mai joasă, ceea ce-mi permitea să-mi cobor vocea de pe înălţimi precum aceea din „Happy“. Şi melodiile erau diferite de cele de la Stones. Învăţam să cânt în microfon, nu să mă legăn înainte şi înapoi în timp ce cântam la o chitară imaginară, cum făceam înainte pe scenă. Don Smith a aranjat microfoanele şi compresoarele, aşa încât auzeam foarte tare în căşti, ceea ce însemna că nu puteam să cânt tare şi să urlu, cum obişnuiam înainte. Am început să

scriu cântece mai liniştite, balade, piese de dragoste. Cântece de suflet.

Am plecat în turneu. Şi deodată eram omul care se află mereu în faţă. *OK, o facem şi pe-asta*. Iar atunci am devenit mult mai indulgent faţă de unele dintre ţicnelile lui Mick. Când trebuie să cânţi fiecare blestemat de cântec, trebuie să-ţi dezvolţi plămânii. Susţii un show de vreo oră şi ceva zilnic, nu doar cântând cu vocea, dar şi dansând şi cântând la chitară, iar asta mi-a readus vocea. Unii o detestă, alţii o iubesc. E o voce cu personalitate. Nu-s Pavarotti, dar mie nici nu-mi place vocea lui Pavarotti. Este epuizant să fii solist principal într-o trupă. Şi numai dacă iei în calcul respiraţia. Să cânţi piesă după piesă, asta e ceva care te lasă lat. O cantitate incredibilă de oxigen care circulă prin tine. Aşa că ne susţineam spectacolele, coboram de pe scenă, iar eu mă duceam la culcare! Uneori, desigur, stăteam treji până la concertul următor, dar de multe ori eu le ziceam adio, uitaţi de mine! A fost o distracţie pe cinste turneul cu Winos. Eram aplaudaţi în picioare aproape la fiecare spectacol, cântam în săli mici, cu casa închisă, nici nu ne îmbogăţeam, dar nici nu ieşeam pe pierdere. Nivelul de competenţă muzicală de pe scenă era uluitor. Se cânta fabulos în fiecare seară, muzica se revărsa nebuneşte. Zburam. Era absolut magic.

În cele din urmă, nici Mick, nici eu n-am vândut foarte multe discuri cu albumele noastre solo, fiindcă lumea voia Rolling Stones, ce naiba. Dar măcar m-am ales cu două discuri rock'n-roll meseriaşe din povestea asta, şi cu credibilitate. Însă Mick pornise cu ideea că încearcă să fie star pop pe cont propriu. Ieşise în bătălie fluturând un steag pe care a trebuit să-l coboare. Nu mă bucur de ce i s-a întâmplat, dar nici nu m-a surprins. În cele din urmă, a trebuit să se întoarcă la Stones ca să se regăsească – şi să se izbăvească.

Aşa că uite cum vine „Piatra de moară" să te salveze de la înec, frate. N-aveam de gând să îmi pun eu primul antenele în funcţiune. Depăşisem momentul. Nu mai eram interesat să fiu cu Stones în condiţiile astea. Deja aveam un disc foarte bun la activ şi mă simţeam bine. Aş fi scos încă un disc cu Winos chiar atunci. A urmat un telefon; s-au dus nişte tratative. Întâlnirea care urma nu era uşor de pus la cale. Se vărsase sânge. Trebuia găsit un teren neutru. Mick nu voia să vină în Jamaica, unde eram eu – suntem la începutul lui ianuarie 1989. Iar eu nu voiam să merg în Mustique. S-a optat pentru Barbados. Acolo erau studiourile Blue Wave ale lui Eddy Grant.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost să zicem că trebuie să încetăm cu povestea asta. Nu vreau să folosesc *Daily Mirror* pe post de portavoce. Lor le convine; ne halesc de vii. A urmat un schimb dur de cuvinte, dar apoi am început să râdem de porcăriile pe care se spuseserăm fiecare despre celălalt prin presă. Probabil că ăsta a fost momentul de vindecare. Cum, *aşa* ţi-am zis? Am pornit la drum.

Poate că eu şi cu Mick n-om mai fi prieteni – prea multă uzură, prea mult frecuş – dar suntem ca doi fraţi apropiaţi, asta e ceva indestructibil. Cum se poate descrie o relaţie care datează de atâta vreme? Prietenii rămân prieteni. Dar fraţii se mai şi bat. Mă simţeam cu adevărat trădat. Iar Mick ştie asta, deşi poate nu-şi dădea seama cât de profund resimţeam totul. Însă vorbesc de trecut; toate astea s-au petrecut de mult. Pot povesti acum despre ele, căci vin din suflet. Dar să n-aud pe altcineva zicând ceva de rău de Mick. Că-i iau gâtul.

Dincolo de cele întâmplate, am cu Mick o relaţie care încă funcţionează. Altfel cum am putea ca, după aproape cincizeci de ani, să ne gândim – în momentul când scriu asta – să pornim iarăşi în turneu? (Chiar dacă, din motive practice, cabinele noastre trebuie să se afle la un kilometru jumate depărtare – el nu suportă sunetele scoase de mine, iar eu nu pot să-i ascult vocalizele timp de o oră.) Ne place la nebunie ce facem. Când ne întâlnim, indiferent ce conflicte or fi avut loc între timp, le lăsăm deoparte şi începem să vorbim despre viitor. Mereu ne vin idei când suntem doar noi doi. E o scânteie electromagnetică între noi. Mereu a fost. Asta aşteptăm cu nerăbdare şi asta ne ajută să stârnim entuziasmul în oameni.

Aşa a fost la întâlnirea din Barbados. Era începutul perioadei de relaxare din anii ’80. Am lăsat de la mine. Oi fi eu neiertător, dar nu pot ţine ranchiună aşa mult. Când punem ceva la cale, restul devine doar o chestiune secundară. Avem o trupă, ne cunoaştem, am face bine să reconsiderăm totul, să ne reconstruim relaţia unul cu celălalt, fiindcă Stones, ca trupă, e mai importantă ca oricare dintre noi, în fond. Ne putem reuni ca să facem nişte muzică bună? Asta-i treaba noastră. Secretul, ca întotdeauna, era să nu se mai afle nimeni cu noi. E mare diferenţă dacă în cameră suntem doar eu şi Mick sau suntem eu, Mick şi încă cineva – oricine altcineva. Poate să fie camerista, bucătarul, oricine. Lucrurile se schimbă complet. Când suntem singuri vorbim despre ce s-a mai întâmplat. „Ah, m-a dat nevasta afară din casă“ – apare o frază şi începem să lucrăm pe ea. Se aşază imediat pe pian, pe chitară, pe voce. Magia revine. Eu scot chestii de la el; el

scoate chestii de la mine. El poate să facă nişte lucruri într-un mod cu totul neaşteptat şi nebănuit, pur şi simplu.

În curând, totul fusese dat uitării. La mai puţin de două săptămâni de la prima întâlnire, înregistram primul nostru album după cinci ani, *Steel Wheels*, la AIR Studios din Montserrat, avându-l iarăşi producător pe Chris Kimsey. Iar turneul *Steel Wheels*, cel mai mare circ din istoria noastră, era planificat să înceapă în august 1989. După ce aproape desfiinţaserăm pentru totdeauna Stones, Mick şi cu mine porneam acum la drum pentru alţi douăzeci de ani.

Îmi dădeam seama că luam totul de la capăt. Fie se dezmembra maşinăria şi-i cădeau roţile, fie supravieţuiam. Toţi ceilalţi au înghiţit pastila şi-au depăşit momentul. Altfel n-am fi putut reîncepe. Aşadar a fost un soi de amnezie, am uitat trecutul apropiat, deşi încă ni se vedeau vânătăile.

Ne-am pregătit cu grijă. Am repetat două luni bune. Era o operaţiune nouă foarte serioasă. Decorul, pregătit de Mark Fisher, era cea mai mare scenă construită vreodată. Două scene aveau să meargă una înaintea alteia pe traseu, nişte camioane transportau un sat mobil, cu toate cabinele de care aveam nevoie, de la săli de repetiţie la masa de biliard unde ne încălzeam eu şi Ronnie înainte de spectacole. Nu mai eram ca un popor de piraţi pe drumuri. Schimbarea se datora înlocuirii lui Bill Graham cu Michael Cohl, care ne fusese promotor în Canada; schimbam omul, dar şi stilul. De data asta îmi dădeam seama în ce spectacol mare eram implicat – imens, colosal – ceva cu totul diferit.

Stones începuse să facă bani abia în turneele din anii ’80 – turneul din ’81-’82 a fost începutul megaconcertelor de pe stadioane şi al încasărilor record pentru spectacolele rock. Bill Graham ne fusese promoter. Era regele concertelor rock pe atunci, un mare susţinător al contraculturii, al artiştilor necunoscuţi şi al cauzelor bune, precum şi al trupelor precum The Grateful Dead şi Jefferson Airplane. Însă acel ultim turneu fusese o perioadă cam tulbure – cu multe semne de întrebare. Nu prea ieşeau calculele. Ca să formulez mai simplu, trebuia să recâştigăm controlul asupra concertelor. Rupert Loewenstein s-a ocupat de partea financiară ca să nu mai fim jecmăniţi cu optzeci la sută din încasări, ceea ce era drăguţ. Până atunci, dintr-un bilet de cincizeci de dolari, noi primeam trei. A făcut rost de sponsorizări şi a recuperat contractele de comercializare. Ne-a scăpat de paraziţii care ne sugeau sângele, sau măcar de-o mare parte din ei. Ne-a oferit vizibilitate. Ţineam mult la Bill, era un tip minunat, dar începuse s-o ia razna. Nu-şi mai încăpea în piele, aşa cum li se întâmplă tuturor dacă fac treaba asta prea mult timp.

Dincolo de Bill, partenerii lui de afaceri furau bani de la noi şi se mai şi făleau public cu asta – unul dintre ei povestind cum îşi cumpărase o casă din ei. Maşinaţiunile astea mă lasă rece. Pe mine mă interesează să urc pe scenă şi să cânt. Pentru asta-i plătesc pe alţ. Important e că pot să fac ce-am de făcut doar dacă am spaţiul necesar. De asta lucrezi cu oameni ca Bill Graham sau ca Michael Cohl sau cine-o mai fi. Îţi iau povara asta din spate, dar trebuie să primeşti o parte bună, care ţi se cuvine. Tot ce trebuia să fac era să am în echipa mea oameni ca Rupert sau ca Jane, care să se asigure că, în cele din urmă, intră banul potrivit în buzunarul potrivit. A avut loc o întrunire mare pe una din insule, când ne-am lăsat pe mâinile lui Michael Cohl, iar de atunci el s-a ocupat de toate turneele noastre, până la „A Bigger Bang“ din 2006.

Mick are talent la descoperit oameni de calitate, dar aceştia se pot trezi abandonaţi sau complet ignoraţi. Mick îi găseşte, Keith îi păstrează, ăsta e mottoul în trupa noastră, izvorât din fapte concrete. Iată două exemple remarcabile, când Mick a ales doi oameni pentru cariera lui solo dar, fără să-şi dea seama, m-a pus pe mine de fapt în legătură cu doi meseriaşi pe care n-aveam să-i las să-mi scape. Unul dintre ei este Pierre de Beauport, care a venit în Barbados ca unic asistent al lui Mick, în momentul reunirii noastre. Îşi făcuse rost de o slujbă de vară în timpul facultăţii, ca să înveţe cum se fac discurile la New York, iar Mick îl luase cu el în turneul solo. Pierre nu doar că poate să repare orice, de la rachete de tenis la plase de pescuit, dar e un geniu al chitarelor şi-al amplificatoarelor. Când am venit în Barbados, nu adusesem cu mine decât un amplificator Fender, din cel acoperit cu tweed, din anii ’50, care abia mergea şi suna oribil. Sigur că Pierre, ca boboc pe lângă Mick, fusese avertizat să nu cumva să treacă de cealaltă parte a frontierei, de parcă ar fi fost vorba de Coreea de Nord şi cea de Sud, când de fapt erau Berlinul de Est şi de Vest. Iar într-o zi Pierre, aventurându-se pe câmpul minat, a pus mâna pe amplificator, l-a desfăcut, l-a reasamblat şi l-a făcut să funcţioneze perfect. A primit o îmbrăţişare din partea mea. Nu mi-a luat mult să mă prind că-i omul potrivit. Fiindcă mai ştia – dar asta a ascuns vreme îndelungată – şi să cânte bestial la chitară. Poate să cânte la drăcia asta mai bine ca mine. Ne-a unit imediat pasiunea, dragostea obsesivă pentru chitară. După aceea, a devenit omul meu de bază în culise, el îmi dă chitarele. E custodele şi antrenorul meu. Şi facem echipă bună şi din punct de vedere muzical, am ajuns în punctul în care, dacă mi se pare că am un cântec bun, i-l cânt întâi lui Pierre şi apoi celorlalţi.

Toate chitarele astea pe care le are Pierre în grijă au porecle şi personalităţi. El le cunoaşte particularităţile şi sunetele. Mulţi dintre cei care le-au fabricat, în ’54, ’55, ’56, sunt morţii şi îngropaţi. Dacă pe-atunci aveau patruzeci sau cincizeci de ani, acum ar avea mult peste sută. Dar încă se mai pot citi numele celor care le-au făcut verificarea, celor care-au pus sigiliul de controlul calităţii în interiorul chitarei. Aşa că instrumentele şi-au primit poreclele de la verificatori. De exemplu, în „Satisfaction“ cânt mult pe Malcolm, o chitară Telecaster, în timp ce pe „Jumpin’ Jack Flash“ cânt pe Dwight, altă Telecaster. Micawber e folosită mult. Micawber are înaltele bune; Malcolm e mai joasă. Iar Dwight e intermediară.

Îmi scot pălăria în faţa lui Pierre şi a întregii echipe din culise. Pe scenă, lucrurile pot lua brusc întorsături neplăcute. Trebuie să fie pregătiţi dacă apare o chitară cu o coardă ruptă, care trebuie repede înlocuită, şi să aibă pregătită una care să sune similar, să i-o atârne tipului de gât în zece secunde. Pe vremuri, la naiba, dacă ţi se strica chitara, plecai şi îi lăsai pe ceilalţi să continue singuri până îţi rezolvai tu treaba, cu mâna ta. Acum, cu atâtea filmări, totul e observat şi înregistrat. Ronnie e celebru pentru câte corzi rupe. Mick e, de fapt, cel mai rău. Când cântă la chitară, dă cu pana pân-o face praf.

Al doilea nou sosit a fost Bernard Fowler, care de-atunci cântă cu trupa, împreună cu Lisa Fischer şi Blondie Chaplin, care a venit câţiva ani mai târziu. Şi Bernard lucra cu Mick la proiectele lui solo. Bernard a cântat de atunci şi pe discurile mele solo şi la fiecare cântec pe care l-am scris de la sosirea lui pe scenă. Primul lucru pe care i l-am zis lui Bernard când făcea *backup vocals* în studio a fost: „Ştii, eu n-am vrut să-mi placă de tine“. „De ce?“ „Pentru că eşti dintre-ai *lui*.“ Bernard a izbucnit în râs şi aşa s-a spart gheaţa. Simţeam că i l-am furat lui Mick, într-un fel. Dar voiam şi să mă debarasez de ideea asta că suntem în război, şi-n plus cântam bine împreună, aşa că ne-a oprit nimic.

Pe Bobby Keys l-am adus pe furiş în trupă, în 1989, pentru turneul *Steel Wheels*, dar n-a fost uşor. Nu mai cântase cu noi de vreo zece ani, cu excepţia unor concerte punctuale, de-o seară. Atât mi-a luat să-l aduc înapoi. Iar când am făcut-o, la început n-am spus nimănui. Repetam pentru noul turneu de la Nassau Coliseum. Ajunseserăm la repetiţiile generale şi nu eram deloc mulţumit de alămuri, aşa că l-am sunat pe Bobby şi i-am zis: suie-te-n avion şi ascunde-te când ajungi aici. Aşadar, urma să cântăm „Brown Sugar“ şi Bobby avea să cânte cu noi, dar Mick nici nu ştia că era acolo. I-am zis

lui Bobby aşa: când cântăm „Brown Sugar“, intră pe solo. Când a venit soloul, iar Mick s-a uitat la mine făcând: „Ce naiba…“, eu i-am zis pur şi simplu: „Acum înţelegi?“. Iar când s-a terminat, Mick m-a privit de parc-ar fi zis mda, aşa-i, n-am ce zice. Adică, frate, ăsta-i rock'n-roll-ul. Dar mi-a luat ani de zile să-i netezesc calea lui Bobby înapoi în formaţie. Cum am zis, unii dintre prietenii mei pot s-o dea rău în bară, dar la fel pot păţi şi eu, şi Mick, şi oricine. Dacă n-o dai în bară, unde ţi-e aura? Viaţa mea e plină de aure sparte. Mick n-a schimbat o vorbă cu Bobby tot turneul ăla. Dar omul a rămas cu noi.

Am mai adus pe cineva în gaşca lui Richards, şi anume pe Steve Crotty – unul dintre acei oameni care pur şi simplu au dat de mine şi cu care m-am împrietenit pe loc. Steve e din Preston, Lancashire. Tatăl lui a fost măcelar, un tip dur, motiv pentru care Steve a plecat de acasă la cincisprezece ani, ducând o viaţă plină de aventuri destul de dure. L-am întâlnit în Antigua, unde conducea un restaurant celebru, loc important de întâlnire pentru muzicieni şi posesori de iahturi, numit „Pizzas in Paradise“. Toţi cei care înregistrau în studiourile AIR ale lui George Martin din Montserrat veneau în Antigua, aşa că Steve cunoştea mulţi oameni din branşă. Stăteam la Nelson's Dockyard, nu departe de restaurant.

Cu Steve m-am împrietenit imediat, recunoscând un spirit înrudit. Bineînţeles că stătuse la mititica. Amicii mei au fost în cele mai ilustre puşcării. În cazul lui Steve, el fusese recent eliberat din puşcăria de lângă Sydney, Australia, din Botany Bay, pe unde ajunsese şi Captain Cook. Se alesese cu o condamnare de opt ani, regim de maximă securitate, din care făcuse trei şi jumătate, fiind închis douăzeci şi trei de ore pe zi. În parte, Steve supravieţuise neafectat de acest infern fiindcă se ştia că-şi ţinuse gura şi-şi asumase vina pentru doi prieteni care scăpaseră. Genul ăsta de tip e el. Pentru un asemenea om, cu un suflet bun, dar o carapace dură, Steve a încasat o grămadă de lovituri. Odată au intrat în barul lui la trei noaptea nişte marinari spanioli, complet duşi cu pluta, iar el le-a zis că tocmai închidea. Aproape că l-au omorât. A stat în comă câteva zile, cu anevrisme, nouă dinţi lipsă şi vreme de două săptămâni a fost orb. De ce l-au bătut în halul ăsta? Ultima replică dată a fost când Steve le-a zis: „Veniţi şi voi ceva mai încolo, azi, şi vă dau eu de băut“. S-a întors spre bar şi a auzit: „S-o fut pe mă-ta“. Aşa că Steve a zis: „Păi, cineva a şi făcut-o. Şi-acum ce vrei, să-ţi zic tati?“. A avut de tras pentru asta.

Când şi-a revenit, l-am rugat pe Steve să vină şi să se ocupe de casa mea din Jamaica, unde stă şi astăzi şi e

coordonatorul conferinţei din Caraibi. Chiar în timpul ce lucram la cartea asta, un tip înarmat cu un pistol a încercat să-mi jefuiască locuinţa de acolo. Steve l-a pus la podea cu o chitară electrică. Tipul a lovit podeaua cu cotul şi i s-a descărcat arma. Glonţul a trecut la doi centimetri de cocoşelul lui Steve, a ratat toate arterele vitale şi a ieşit pe partea cealaltă. O lovitură curată cum s-ar zice. Spărgătorul a fost împuşcat mortal de poliţie.

A existat şi o ocazie în care a fost nevoie de cuţit, când repetam în Montserrat. Înregistram un cântec intitulat „Mixed Emotions“. Era acolo şi unul dintre inginerii noştri, a asistat la întâmplare, mai bine o povesteşte el. N-o includ doar ca să mă dau mare ce tare sunt la aruncatul cuţitului (deşi am fost norocos s-o demonstrez cu acel prilej), ci ca să arăt cam ce fel de lucruri îmi declanşează ceaţa aceea roşie – în cazul ăsta, când vine în studio cineva care nu cântă la nici un instrument, care nu se pricepe deloc la ceea ce fac, dar încearcă să-mi spună cum să-mi îmbunătăţesc piesele. Bla-bla-bla. Cum îşi aminteşte acest martor:

> Un mare ştab din industria muzicală a venit la Montserrat, invitat de Mick, ca să discute un contract legat de turneul nostru. Şi normal că tipul se credea un producător super priceput. Stăteam în studio, ascultam „Mixed Emotions“, care urma să fie primul single. Keith stătea acolo cu chitara lui, era şi Mick, ascultam piesa. Se termină melodia, iar tipul face: Keith, mişto cântec, frate, dar îţi zic eu, cred că dacă l-ai aranja un pic diferit ar fi mult mai bine. Când aude asta, Keith se duce la trusa medicală, scoate un cuţit şi-l aruncă – i se înfige tipului drept între picioare, zbang. Ziceai că-i William Tell; a fost fantastic. Keith face: ascultă, băiete, eu compun cântece încă dinainte să te scurgi tu pe scula lui taică-tu. Nu-mi spune tu mie cum să scriu cântece. Şi tipul a plecat. Iar apoi Mick a trebuit să calmeze lucrurile, dar a fost fantastic. N-o să uit niciodată.

Stătea să înceapă marele turneu *Steel Wheels* când am fost vizitat de Rupert Loewenstein – nu de Mick, care ar fi trebuit să vină personal –, iar el mi-a spus că Mick nu merge în turneu dacă vine şi Jane Rose. Jane Rose era, şi încă este în momentul în care scriu, managerul meu, ultima apariţie a sa în aceste pagini fiind atunci când mi-a stat alături, eroic, în timpul ultimei dezintoxicări, în zilele de după arestarea din

Toronto, din 1977, precum şi de-a lungul lunilor şi anilor următori, cât a durat procesul din Canada. De atunci, ea este o prezenţă invizibilă în pagină, în majoritatea relatărilor. Eram în vara lui 1989, la zece ani după acele evenimente, şi era limpede că Jane îi stătea ca sula în coaste lui Mick – deşi el se înţepa singur. Jane lucrase şi pentru Mick, şi pentru mine, deodată, pentru o perioadă care acum îmi pare ireal de lungă, de la acele vremuri din Toronto până în 1983, chiar dacă pentru un răstimp lucrase pentru mine în mod neoficial – fusese delegată de Mick să-mi fie alături şi să mă ajute. În 1983, Mick a decis că vrea să scape de ea şi a dat-o afară de la Rolling Stones. Mie nu mi-a spus. Iar când am aflat, n-am fost de acord. Nu, amice. Eu n-am de gând s-o dau afară pe Jane Rose. Credeam în ea; stătuse cu mine în Toronto, trecuse prin toate alea cu mine şi îmi mai fusese şi manager. Am reangajat-o în aceeaşi zi.

Jane a devenit imediat o forţă considerabilă. Când Mick a refuzat să meargă în turneu în 1986, Jane a început să-mi aranjeze mie tot felul de proiecte – mai întâi o apariţie specială la televiziunea ABC cu Jerry Lee Lewis, apoi *Jumpin' Jack Flash* cu Aretha Franklin, apoi un contract cu Virgin, care abia ce sosiseră în SUA, ca să scoatem discul cu băieţii de la Winos. Făceam echipă bună, eu şi Jane, iar Jane era motivată. Iar acum Mick insista că ea nu putea veni în turneu. Vechea problemă – cineva se apropia prea tare de mine, şi din cauza asta el avea control mai greu asupra mea, iar acum cineva îi tot zădărnicea planurile lui Mick de-a controla întreaga situaţie. Jane e tenace; e buldogul meu. Nu renunţă. Şi de obicei câştigă. În acest caz, nu se lupta decât pentru ca eu să fiu consultat în chestiunile importante, ceea ce Mick evita întotdeauna. Aşa că s-a băgat direct în planurile lui Mick de a comanda totul. În plus, mai era şi gagică, iar asta îi îngreuna şi mai mult situaţia.

Jane chiar a făcut nişte lucruri extrem de importante pentru mine, de la contractele cu trupa Winos până la apariţia mea în *Piraţii din Caraibe*, obţinute graţie tenacităţii ei. După ce mi-a obţinut contractul cu Virgin, Rupert a întrebat-o dacă n-ar putea schimba şi Stones casa de discuri, iar în 1991 am semnat un contract enorm cu ei. Jane poate fi pisăloagă uneori, Dumnezeu să-i dea sănătate. Şi a provocat ceva vânătăi – adesea oamenii se ciocnesc de ea, crezând c-o să cedeze, dar dau de o stâncă în calea lor. În ciuda aparenţelor, e o tigroaică, şi încă una devotată. Atunci când Mick a dat un ultimatum, interzicându-i participarea la turneul din 1989, ceea ce-l stârnise fusese faptul că îl strecurasem pe Bobby Keys la loc în trupă, sfidându-i

interdicţia, el fiind obişnuit să aibă control asupra tuturor mişcărilor. Poate că era felul lui de-a se răzbuna pe mine. Însă răspunsul meu la ultimatum a fost previzibil: dacă n-o vrei în turneu pe Jane Rose, atunci nu va exista nici un turneu. Aşa că turneul a avut loc, cu Jane, şi mi se pare că Mick n-a înghiţit deloc chestia asta. Dar îşi alesese greşit calul de bătaie.

Există nişte aspecte comice în toate astea – dintre care unul era inabilitatea incurabilă a lui Mick de a mă consulta înainte de a-şi pune în aplicare Măreţele Idei. Mick a considerat mereu că are nevoie de tot mai multe accesorii şi efecte speciale. O droaie de şiretlicuri. Penisul gonflabil a fost mişto. Dar din cauză că unele lucruri au prins bine la public, de fiecare dată când începeam un turneu trebuia să trimit figuranţii acasă. Mie mi se pare că-i mai bine fără nici un accesoriu. Sau cu cât mai puţine.

În aceste turnee am respins de multe ori proiectele de accesorii. El îşi dorea acrobaţi pe picioroange. Din fericire, la repetiţia generală a plouat şi toţi au căzut. Altă dată, a trebuit să concediez treizeci şi cinci de dansatoare care urmau să apară pentru treizeci de secunde pe „Honky Tonk Women“. Le-am trimis acasă pe nevăzute. Îmi pare rău, fetelor, mergeţi şi ţopăiţi în altă parte. Asta a însemnat o sută de mii de dolari aruncaţi pe fereastră. Mick se obişnuise în anii ’70 să mă pună în faţa faptului împlinit, crezând că nici nu-i bag de seamă deciziile. Dar le vedeam aproape de fiecare dată, chiar şi pe-atunci, şi mai ales când era vorba de muzică. Faxurile mele obosite sunau aşa:

> *Mick, cum se face că piesele Stones sunt mixate şi pe cale să iasă fără permisiunea mea? Mi se pare ciudat, ca să nu zic mai mult. Şi, oricum, sunt îngrozitor mixate. Dacă încă nu ştii… mie mi se serveşte asta ca fapt împlinit. Cum poţi fi atât de neglijent? Cine a ales piesele? Cine s-a ocupat de mixaj? De ce îţi închipui că e decizia ta? N-o să pricepi niciodată că nu-ţi poţi bate joc de mine aşa?*

Contribuţia lui Mick la conceperea acestor megaturnee n-a fost mai mare ca a noastră, a celorlalţi: *Steel Wheels*, *Voodoo Lounge*, *Bridges to Babylon*, *Forty Licks*, *A Bigger Bang* – aceste spectacole itinerante care ne-au ţinut pe drumuri în perioade lungi de câteva luni, din 1989 în 2006. În esenţă, ajunseseră la proporţiile astea datorită dorinţei publicului. Oamenii ne întreabă: De ce continuaţi să faceţi

asta? De câţi bani mai aveţi nevoie? Păi, tuturor le place să facă bani, dar noi voiam doar să ţinem concerte. Şi lucrăm într-un mediu necunoscut. Te simţi atras ca fluturele de noapte de-o flacără, pur şi simplu fiindcă există şi ţi se cere. Ce poţi să le răspunzi? Poate că au dreptate. Am primit ce-am vrut. Eu prefer sălile de concert, dar unde să încapă toată lumea? Nu ne-am imaginat vreodată ce amploare vor lua lucrurile. Cum de s-a ajuns la dimensiunile astea, deşi nu făceam ceva foarte diferit de ce făceam în 1963, în Crawdaddy Club? Într-un concert, în repertoriul nostru obişnuit, două treimi sunt piese standard ale Stones, clasice. Singurul lucru diferit e că publicul e mai mare şi spectacolul mai lung. La începuturile noastre, orice concert important ţinea douăzeci de minute. Poate doar Everly Brothers cântau jumătate de oră. Când vorbeşti de un turneu, vorbeşti de matematică pură: e vorba de o ecuaţie – câte funduri pe scaune, cât te costă să produci spectacolul. S-ar putea spune că Michael Cohl a fost cel care a dus lucrurile la scara de acum, însă a făcut-o ţinând cont de cerere – după opt ani fără nici un concert – şi riscând. Nu puteam fi siguri că într-adevăr cererea era atât de mare, dar a devenit clar că Michael avusese dreptate în ziua când s-au pus biletele în vânzare la Philadelphia şi s-ar fi vândut şi de trei ori mai multe.

Turneele reprezentau singura mod de a supravieţui. Drepturile generate de vânzarea de discuri abia acopereau cheltuielile de fabricaţie; nu mai puteai merge în turneu pe baza unui disc, ca pe vremuri. În cele din urmă, megaturneele erau carburantul care menţinea maşinăria în mişcare. N-am fi putut face totul la o scară mai mică şi să fim siguri că ieşim şi pe profit. Stones erau o raritate pe piaţa asta unde spectacolele care umpleau stadioanele se bazau încă doar pe muzică – şi nimic altceva. Fără dansuri şi muzică de pe casete. Puteau doar să-i auzi pe Stones; şi să-i vezi.

Din anumite motive, aceste turnee ar fi fost de neconceput în anii ’70. Se auzeau şuşoteli, cum că am fi devenit o companie, o agenţie publicitară, prin care treceau toate contractele de sponsorizare. Dar şi asta făcea parte din ecuaţie, din povestea cu carburantul. Cum finanţezi un turneu? Câtă vreme este un contract cinstit cu publicul şi cu tine, asta-i soluţia. Mai erau şi conferinţele alea de presă – la care vin oamenii, dai mâna cu ei şi stai la poze – care făceau parte din contractele noastre. De fapt, sunt amuzante. O grămadă de oameni ameţiţi care stau la coadă făcând „Hei, ce mai faci, baby?“, „Ah, te iubesc“, „Hei, frate“. Ne frecăm unii de alţii. Oamenii ăştia lucrează pentru companiile care ne sponsorizează. E şi asta parte din desfăşurător. Aha, deci

începem treaba. Gata meciul de biliard, e vremea conferinţei. Şi, într-un fel, te fac să te simţi în siguranţă. Înseamnă că mai avem două ore şi-ncepem. Aşadar, ştii cum stai. Oricui îi place un pic de rutină, mai ales când ajungi în alt oraş în fiecare zi.

Problema noastră cea mai mare cu stadioanele imense şi decorurile, cu spaţiile în aer liber, era sunetul. Cum transformi un stadion într-un club? Sala perfectă pentru concerte rock'n-roll ar fi un garaj foarte mare, din cărămidă, cu un bar într-un capăt. Dar nu există spaţii speciale pentru concertele rock'n-roll; nu există nici măcar unul singur pe lume făcut anume pentru genul ăsta de muzică. Aşa că te străduieşti şi te strecori în acele locuri construite pentru altfel de lucruri. Un mediu controlat – asta ne place. Există anumite săli, precum Astoria, săli de dans foarte bune precum Roseland din New York, Paradiso din Amsterdam. Mai e un loc bun în Chicago, pe nume Checkerboard. Există o dimensiune şi o formă ideală. Însă când cânţi în aer liber, pe scenele alea mari, nu ştii niciodată foarte sigur ce te aşteaptă.

Şi mai e un tip care se alătură trupei pe scenele în aer liber – Dumnezeu. Fie e inofensiv, fie se dă la tine cu vânt din direcţia nepotrivită, iar atunci sunetul e măturat din parc şi undeva cineva aude cel mai mişto sunet scos de Stones, dar la trei kilometri distanţă şi fără să vrea. Din fericire, am o baghetă magică. Înainte să înceapă concertul, mergem şi facem o probă de sunet, iar eu am de obicei la mine o nuia cu care fac nişte semne cabalistice pe cer şi pe podeaua scenei. Bun, vremea o să fie în regulă. E un fetiş, dar dacă merg la un spectacol în aer liber fără băţ, ceilalţi cred c-am păţit ceva. De obicei, vremea se îndreaptă până la ora spectacolului.

Unele dintre cele mai bune concerte ale noastre s-au ţinut în cele mai proaste condiţii pe care şi le-ar putea dori cineva care cântă. În Bangalore, primul nostru concert în India, s-a pornit musonul în toiul piesei de deschidere şi s-a uşurat peste noi de-a lungul întregului spectacol. Nu vedeai *grif*-ul de ploaia care stropea şi împroşca peste tot. Musonul din Bangalore, aşa îi zicem şi acum, un concert celebru. Dar minunat. Lapoviţă, ninsoare, ploaie sau orice, publicul rămâne cu tine. Dacă tu stai acolo cu ei, în cele mai proaste condiţii din lume, stau şi ei, cântă şi dansează şi uită de vreme. Cel mai rău e când se face dintr-odată frig. Atunci e foarte greu de cântat, când îţi îngheaţă degetele. Nu ni s-a întâmplat de multe ori – încercăm să le evităm – iar atunci Pierre îi pune pe tipii din culise să ne dea nişte săculeţi calzi pe care să ni-i punem pe degete câteva minute, între cântece, ca să nu ne îngheţe.

Am o cicatrice de când mi-am ars un deget până la os când cântam chiar piesa de deschidere, într-o seară. A fost vina mea. Le-am zis tuturor să stea mai în spate, fiindcă la început e un foc de artificii mare, şi-apoi am uitat chiar eu. Am ieşit pe scenă, au pornit artificiile şi mi-a sărit un cocoloş alb de fosfor pe deget. Ieşeau aburi şi sfârâia. Şi ştiam că nu trebuie să-l ating – dacă-l ating, îl împrăştii. Am cântat „Start Me Up“ şi mi-am lăsat pur şi simplu degetul să ardă până la os. Următoarele două ore mi-am privit osul ăla dezgolit.

Îmi amintesc un spectacol din Italia unde chiar mi-am dat seama că n-o să mai rezist. Era la Milano în anii ’70, de-abia mă mai ţineam pe picioare; nu puteam să respir. Era o zăpuşeală cumplită, foarte cald, am simţit cum mă ia cu leşin. Mick abia se ţinea şi el pe picioare. Charlie are mereu parte de un pic de umbră, dar eu eram expus în acel aer poluat din Milano, în arşiţă şi substanţe chimice, în soarele brutal. Au fost câteva spectacole aşa. Uneori mă trezeam cu o temperatură de treizeci şi nouă de grade, dar mă duceam şi aşa. O să mă descurc; o să transpir pe scenă până mă fac bine. Şi de cele mai multe ori aşa mi se şi întâmpla. Aveam o febră cumplită, dar la sfârşitul spectacolului eram complet vindecat, şi asta datorită naturii muncii mele. Uneori ar fi trebuit să anulez spectacolul şi să stau la pat. Dar dacă consider că pot urca pe scenă, atunci o fac. Şi, cu ceva transpiraţie, pot duce treaba la capăt. De câteva ori chiar mi s-a făcut rău pe scenă. De câte ori nu m-am ascuns după amplificatoare şi-am vărsat – n-aţi crede! Mick vomită în spatele scenei. Şi Ronnie vomită în spatele scenei. Uneori e din cauza condiţiilor: n-ai destul aer, e prea cald. Nu-i mare scofală că vomiţi. O faci ca să te simţi mai bine. „Unde-i Mick?“ „S-a dus să vomite, după scenă.“ „Bine, vezi că urmez eu!“

Când cânţi pe stadioanele astea mari, speri că atunci când vei scoate prima notă, aceasta o să umple spaţiul şi n-o să sune ca o şoaptă de liliac. Ceva ce ai cântat ieri la repetiţii într-o încăpere mică a sunat fantastic, dar acelaşi cântec scos pe o scenă mare riscă să sune ca trei şoareci prinşi într-o capcană. În turneul *A Bigger Bang* l-am avut cu noi pe Dave Natale, cel mai bun sunetist specializat în concerte live cu care-am lucrat vreodată. Dar chiar şi beneficiind de o asemenea pricepere, nu poţi testa niciodată cu adevărat sunetul pe un stadion mare înainte ca spaţiul să fie plin de trupuri, aşa că nu ai habar cum o să fie în prima seară. Iar când Mick se îndepărtează de trupă, coborând pe vreo rampă, nu poţi şti sigur că ceea ce aude el acolo e acelaşi lucru cu ce auzim noi. O singură fracţiune de decalaj e suficientă ca să se

distrugă ritmul. Iar el o să cânte în stil japonez, dacă nu punem noi frână o secundă. Şi asta e adevărata artă. Ai nevoie de tipi atât de uniţi, care să poată manevra curgerea ritmului aşa încât solistul să pice la locul potrivit. Trupa parcurge faze diferite, de la cântatul în contratimp revine pe ritm, şi asta de două ori la rând până îi iese, dar publicul nu se prinde. Eu aştept să se uite Charlie la Mick pentru a-şi ajusta ritmul după mişcările corpului lui, şi nu după sunetul auzit, fiindcă din cauza ecoului nu ne mai putem baza pe el. Charlie ezită un pic şi vede când o ia Mick în jos – şi bum, atunci intru şi eu.

Simţi nevoia să alergi pe rampele astea, chestie care nu afectează muzica, fiindcă poţi cânta foarte bine în alergare. Iar apoi ajungi acolo şi trebuie să fugi înapoi. Şi te întrebi: de ce fac asta? Ce-am învăţat e că nu contează cât de mare e stadionul, dacă tu concentrezi toată trupa într-un loc poţi pretinde că-i mic. Acum, cu toate ecranele astea gigantice, publicul poate vedea patru sau cinci tipi strânşi laolaltă. O imagine mult mai puternică decât cu noi risipiţi peste tot, alergând încolo şi-ncoace. Cu cât facem asta mai mult, cu-atât ne dăm seama că publicul se uită la ecran. Eu sunt cât un băţ de chibrit; am doar un metru cincizeci şi cinci şi, indiferent cum ai privi, nu pot fi mai mare de-atât.

Când pleci la drum în aceste turnee stresante, devii o maşină; tot ce faci se roteşte în jurul concertului. Te pregăteşti de spectacol din clipa în care te trezeşti; întreaga zi te gândeşti doar la el, chiar dacă ai impresia că ştii ce ai de făcut. După aceea ai câteva ore libere, dacă vrei, dacă nu eşti frânt. Când încep un turneu, îmi ia cam două sau trei spectacole să-mi găsesc starea, linia pe care merg, să-mi formez o rutină, iar apoi o pot urma la infinit. Mick şi cu mine avem metode de abordare diferite. Mick are şi mult mai multă muncă fizică de făcut decât mine, cu excepţia faptului că eu car trei sau patru kilograme – chitara. Astfel că e vorba de o concentrare de energie diferită. El face multe antrenamente. În ceea ce mă priveşte, eu mă antrenez şi-mi conserv energia făcând un singur lucru: continuu să respir. Frecuşul constă în călătorii, în mâncarea de la hotel, chestii din astea. Uneori e greu. Dar odată ce pun piciorul pe scenă, toate astea dispar ca prin minune. Spectacolul de pe scenă nu-l resimt niciodată ca pe-un frecuş. Pot cânta acelaşi cântec iar şi iar, an după an. Când urmează să cânt din nou „Jumpin' Jack Flash", nu-i niciodată o reluare, e întotdeauna diferit. De fiecare dată. N-aş cânta niciodată un cântec din nou dacă aş considera că e mort. N-aş putea să tot tocăm la el aşa. Adevărata eliberare este momentul în care urci pe scenă.

Odată ce urcăm, e distracţie şi bucurie pură. Sigur că e nevoie de ceva anduranţă. Iar singura cale prin care îmi pot păstra elanul de-a lungul turneelor de durată este să mă hrănesc cu energia primită de la public. Ăsta mi-e combustibilul. N-am nevoie decât de această energie ce arde, mai ales când am chitara în mâini. Atunci când văd cum oamenii se ridică de la locurile lor sunt cuprins de o veselie incredibilă, sălbatică. Da, haideţi, dezlănţuiţi-vă. Daţi-mi nişte energie, iar eu vă voi înapoia dublu. E aproape ca un dinam sau generator enorm. Nu se poate descrie. Încep să mă bazez pe el; mă alimentez cu energia lor. Dacă locul ar fi gol, n-aş fi în stare să susţin concertul. La fiecare spectacol, Mick parcurge vreo şaisprezece kilometri, iar eu cam opt, cu o chitară de gât. N-am putea fără energia spectatorilor, nici n-am putea visa la aşa ceva. Şi ei ne fac să ne dorim să dăm ce-avem mai bun. Facem lucruri pe care nu suntem obligaţi să le facem. Ni se întâmplă în fiecare seară în care suntem pe scenă. În clipa asta stai cu băieţii şi, ah, care-i primul cântec? şi ah, hai să mai băgăm un joint, şi deodată suntem acolo, sus. Nu că ar fi vreo surpriză, că doar de-asta suntem acolo. Dar mă înfior din cap până-n picioare când aud „Doamnelor şi domnilor, Rolling Stones!“. O aud de vreo patruzeci de ani, dar în clipa în care ies pe scenă şi scot prima notă, indiferent care-o fi ea, e de parcă aş fi condus un Datsun care deodată s-a transformat în Ferrari. La acel prim acord pe care-l cânt, simt cum o să intre Charlie şi cum o să ni se alăture Darryl. E de parcă ai sta pe o rachetă.

S-au scurs patru ani între turneele *Steel Wheels* şi *Voodoo Lounge*, care a început în 1994. Asta ne-a dat timp, mie şi celorlalţi, să facem şi altfel de muzică, să scoatem discuri solo sau ca invitaţi, ori albume omagiale dedicate unor artişti pe care-i veneram. În cele din urmă, am cântat cu aproape toţi eroii copilăriei mele care mai erau în viaţă, precum James Burton, Everly Brothers, Crickets, Merle Haggard, John Lee Hooker şi George Jones, cu care am înregistrat „Say It’s Not You“. Distincţia de care am fost cel mai mândru e primirea mea şi-a lui Mick în Songwriters Hall of Fame, în 1993, fiindcă a fost semnată de Sammy Cahn pe patul de moarte. Mi-a luat ani de zile să apreciez cum se cuvine talentul compozitorilor din Tin Pan Alley – pe vremuri îl respingeam sau mă lăsa rece. Dar când am început să compun, am putut la rândul meu aprecia construcţia şi priceperea acelor tipi. Pe Hoagy Carmichael îl preţuiesc şi acum la fel de mult şi nu voi uita niciodată că m-a sunat cu şase luni înainte să moară.

Fugisem pentru câteva săptămâni cu Patti în Barbados, iar într-o seară intră menajera: „Domnul Keith! E domnul Michael la telefon“. Aşa că iniţial am crezut că e vorba de Mick. Apoi ea a spus că parcă totuşi era Carmichael. Carmichael? am întrebat eu. Dar nu cunosc nici un Carmichael. Şi-apoi m-a străbătut un fior. Am zis: ia întreabă-l şi mai cum. Şi ea se întoarce şi spune: Hoagy. Mă uit la Patti. Zici că sunt convocat de zei. Ce senzaţie bizară. Mă caută Hoagy Carmichael pe mine? Îşi bate careva joc. Aşa că ajung la telefon şi da, e Hoagy Carmichael. Ascultase o versiune a piesei „The Nearness of You“ făcută de mine, pe care i-o dădusem avocatului nostru, Peter Parcher. Lui Peter îi plăcuse înregistrarea mea şi interpretarea la pian şi i-o trimisese lui Hoagy. O transformasem, ca pe-o piesă de jazz foarte simplă; piesa e practic întoarsă cu susu-n jos, în mod intenţionat. Eu nu ştiu să cânt bine la pian şi improvizam, ca să zic aşa, abia schiţând linia melodică. Şi uite-l pe Carmichael la telefon, cum îmi zice: „Hei, frate, când am auzit versiunea aia, la naiba, să ştii că aşa suna la mine-n cap când o scriam“. Mie Carmichael mi se păruse mereu foarte conservator, mă îndoiam că i-ar putea conveni că i-am transformat cântecul în felul acesta. Aşa că nu mi-a venit să cred când m-a sunat ca să-mi spună că i-a plăcut cum o făcusem. Şi să aud asta din gura lui… Mamă! Am murit şi-am ajuns în rai, nu? Minunat. Apoi mă întreabă: „Eşti în Barbados? Trebuie să te duci la bar şi să-ţi comanzi un *corn ‘n’ oil*“. Asta-i o băutură făcută din rom brun şi *falernum*, cel mai dulce sirop de trestie de zahăr. Vreme de două săptămâni n-am mai băut decât asta: *corn ’n’ oil*.

În ultima parte a turneului *Steel Wheels*, am eliberat Praga, sau cel puţin aşa am simţit. I-am tras una în ochi lui Stalin. Am avut acolo un concert după revoluţia care a pus capăt regimului comunist. Prin ziare erau titluri ca: „Tanks Roll Out, Stones Roll In“ – tancurile plecau, veneau Stones. Era o lovitură minunată a lui Václav Havel, politicianul care cucerise Cehoslovacia printr-o revoluţie nesângeroasă cu doar câteva luni înainte, o mişcare strălucită. Ne bucuram să fim părtaşi la asta. Havel este probabil singurul şef de stat care a ţinut – sau îşi putea imagina că ţine – un discurs despre rolul jucat de muzica rock în evenimentele politice care au dus la revoluţie în Europa de Est. E unicul politician pe care sunt mândru că l-am întâlnit. Un tip foarte fain. Avea un telescop de alamă uriaş la palat când a devenit preşedinte, iar acesta era îndreptat spre celula de puşcărie în care stătuse şase ani. „Şi mă uit acolo în fiecare zi, încercând să pricep.“

Am iluminat palatul de stat pentru el. Ei nu-şi permiteau să o facă, aşa că i-am cerut lui Patrick Woodroffe, zeul nostru responsabil cu iluminatul, să scalde în raze imensul castel. Patrick l-a aranjat, l-a Taj-Mahalizat. I-am dat lui Václav o telecomandă mică şi albă, cu o limbă imprimată pe ea. Se plimba luminând palatul şi statuile prindeau deodată viaţă. Era ca un puşti, apăsa pe butoane şi făcea: Ooo! Nu ţi se întâmplă prea des să stai aşa cu preşedinţii şi să zici: Doamne, ce-mi place de tipul ăsta.

În orice trupă, înveţi mereu cum să cânţi cu ceilalţi. Ai tot timpul impresia că sunteţi tot mai sudaţi şi mai buni. E ca într-o familie unită. Dacă pleacă un om, e o pierdere grea. Când a plecat Bill Wyman în 1991, mi-a sărit ţandăra. L-am certat rău. Nu m-am purtat prea drăguţ. El zicea că nu-i mai plăcea să zboare. Venise cu maşina la fiecare concert, din cauză că începuse să-i fie frică de avion. Asta nu-i o scuză – fugi de-aici! Nu-mi venea să cred. Fusesem cu tipul ăsta în unele dintre cele mai prăpădite avioane din lume şi nu i se zbătuse o pleoapă. Dar bănuiesc că e ceva ce poate să apară subit. Sau poate că făcuse un calcul statistic pe computer. Îi plăceau mult chestiile astea. Bill a fost printre primii care a avut calculator. Bănuiesc că îi satisfăcea mintea aia meticuloasă a lui. Probabil că aflase ceva din computer, vreo probabilitate de-a te prăbuşi după ce-ai zburat atât de mulţi kilometri. Nu ştiu de ce-l îngrijora aşa moartea. Nu se pune problema s-o poţi evita. Chestia e unde şi cum o să se-ntâmple!

Şi-apoi ce-a făcut? După ce s-a eliberat de constrângerile societăţii, chestie reuşită prin noroc şi talent, o şansă de unu la zece milioane, s-a afundat din nou în ele, apucându-se de o mică afacere, investindu-şi energia în deschiderea unei crâşme. De ce-ai părăsi ce mai bună trupă din toată blestemata asta de lume ca să-ţi deschizi un restaurant *fish-and-chips* care se cheamă Sticky Fingers? Ăsta-i un titlu de-al nostru, l-a luat cu el. Pare să-i meargă bine.

La fel de inexplicabilă a fost şi incursiunea lui Ronnie în industria cateringului, unde coşmarul permanent era să ţină mâinile oamenilor departe de casa de marcat. Visul lui Josephine a fost să aibă un centru spa. L-au deschis, a fost un dezastru, s-a prăbuşit, s-a dizolvat în flăcările procedurilor de insolvenţă.

N-am anunţat public că a plecat Bill până în 1993, când am găsit un înlocuitor, ceea ce a durat, şi slavă Domnului că am dat de-un tip foarte potrivit. Până la urmă, n-a trebuit să căutăm prea mult. Darryl Jones era foarte apropiat de Winos

– prieten bun cu Charley Drayton şi Steve Jordan. Aşa că gravita în jurul Stones. După mine Darryl e un muzician mare, complet, frumos. Şi sigur, faptul că Darryl a cântat cinci ani cu Miles Davis nu i-a picat rău lui Charlie Watts, care s-a şcolit cu mari baterişti din jazz. Darryl s-a integrat foarte iute în trupă. Îmi place mult să cânt cu el; mă provoacă întotdeauna. Ne distrăm fantastic pe scenă. Vrei să facem asta? Bun, hai să mergem şi mai departe. Ştim că Charlie ne ţine isonul. Hai să ne prostim. Bagă mare! Şi Darryl nu m-a dezamăgit niciodată.

În ciuda dispersării sale, X-Pensive Winos au marcat cultura pop, cu *lick*-urile lor mişto, cum ar fi contribuţia la coloana sonoră a serialului „Clanul Soprano“, cu „Make No Mistake“, alături de „Thru and Thru“ a Stones. Eram pregătiţi de revenire şi ne-am reunit la New York ca să ne organizăm – o trupă ceva mai jerpelită decât muzicienii cu chipuri proaspete care răspunseseră primei chemări la arme, cu cinci ani mai devreme. Vinul cedase de mult locul lui Jack Daniel’s, ca băutură preferată a formaţiei. Când am mers în Canada să facem primul disc, eram la ţară, în pădure, şi goleam toate sticlele de Jack Daniel’s de pe o rază de şaptezeci de kilometri! Asta era spre finalul primei săptămâni. Am curăţat toate magazinele. A trebuit să trimitem pe cineva la Montreal, să ne mai cumpere. Acum, când ne-am adunat pentru al doilea act, Jack curgea iarăşi în valuri, alături de alte chestii, aşa că lucrurile nu se prea legau şi păreau să dureze o veşnicie. Până în momentul în care eu, Keith Richards, am pus o interdicţie la Jack Daniel’s în timpul sesiunilor de lucru. Ăsta a fost momentul trecerii mele oficiale de la Jack la vodcă, iar interdicţia chiar a ajutat. Doi sau poate chiar trei membri ai trupei au renunţat la băutură şi n-au mai pus o picătură în gură de-atunci.

Înainte să-i trec la regim a trebuit să ascultăm o izbucnire de furie a lui Doris, indignată de ceea ce văzuse prin geamul studioului, de lentoarea cu care ne ţineam de treabă. Era în vizită în New York şi trecuse pe la studio. Don Smith a condus-o înăuntru. Don a murit în timp ce scriam la cartea asta şi îi deplângem foarte tare dispariţia. Iată cum îşi amintea el vizita lui Doris:

> **Don Smith:** Keith şi băieţii sunt în studio ca să înregistreze vocile de fundal, dar se ţin de bârfe de vreo douăzeci de minute. Doris mă întreabă care-i treaba şi cum ar putea vorbi cu ei. Îi arăt butonul prin care se comunică, ea îl apasă şi începe

să le strige: „Măi băieţi, ia mai terminaţi cu prostiile şi treceţi la treabă… Studioul ăsta costă mult şi voi staţi acolo şi turuiţi aiurea, de nu pricepe nimeni nimic, aşa că ia hai, mişcaţi-vă fundul la treabă. Am făcut atâta drum cu avionul din blestemata aia de Anglie. N-am toată noaptea la dispoziţie să v-ascult cum tocaţi tâmpenii“. De fapt, a fost mult mai lung şi mai dur. Pentru o clipă chiar i-a speriat şi-au râs cu toţii, dar s-au pus rapid pe treabă.

Aşa că mulţumită lui Doris am reluat munca. Şi s-a instalat un regim autoritar, pe care trebuie să îl descrie Waddy.

Waddy Wachtel: Începeam la şapte seara şi lucram cel puţin douăsprezece ore, în prima perioadă. Apoi, pe măsură ce treaba înainta, făceam ah, hai să intrăm la opt, hai să intrăm la nouă, hai să intrăm la unsprezece. Aşa că deodată, şi pot să jur că aşa s-a întâmplat, ajunseserăm să intrăm în studio la unu noaptea, la trei noaptea. Într-o dimineaţă suntem în maşină şi Keith stă acolo cu băutura în mână şi cu ochelarii de soare pe nas şi face, hei, ia staţi aşa, cât e ceasul? Şi noi zicem: e opt dimineaţa. Iar el: înapoi! Eu nu merg la muncă la opt dimineaţa! În ziua aia programul a fost dat cu totul peste cap.

Am stat acolo cu săptămânile, încercând să terminăm discul ăsta. Eram în New York, pe timpul verii, iar eu n-am văzut soarele nici măcar o dată. Ieşeam dimineaţa, era cenuşiu. Mă întorceam în cameră, dormeam toată ziua, mă trezeam noaptea şi mă întorceam în studio. Ca să vă faceţi o idee cam cât ne-a luat: eu fumam ţigară de la ţigară şi aveam o brichetă Bic mini. Jane Rose ne spusese că avem la dispoziţie o lună şi jumătate. Iar eu i-am spus lui Keith: „Ştii – îmi aprindeam o ţigară – brichetele astea ţin cam o lună şi jumătate. Aşa că atunci când mi se goleşte bricheta asta roz, trebuie să fim gata“. Iar el face: „Bine, frate, mişto, o să stăm cu ochii pe brichetă“. Şi a trecut o lună şi jumătate. Am cumpărat altă brichetă roz şi nu i-am zis nimic. Şi au trecut aproape două luni. De fiecare dată când fuma şi el, aveam grijă să i-o aprind cu o brichetă roz. Şi el se uita. Mai avem timp, da? După ce-am

consumat trei brichete, vine în vizită la New York soţia mea, Annie. Îi zic, dragă, am o sarcină pentru tine. Vreau să te duci şi să cumperi toate brichetele Bic mini roz pe care le găseşti. Fiindcă ne apucăm de mixat. În sfârşit, mixam ultimul cântec, „Demon“, şi a ieşit foarte bine. Iar în ultimele trei sau patru zile am mers cu buzunarul plin de brichete roz, aveam cel puţin o duzină. Am terminat în sfârşit „Demon“ şi vine Keith în cameră, e foarte fericit şi face: aaah, ia să fumez şi eu o ţigară. Iar eu zic: o, dar dă-mi voie să ţi-o aprind, bag mâna şi scot toate brichetele astea. Şi el: „Băi, nenorocitule! Ştiam eu că se-ntâmplă ceva!“.

Şi simplul drum până la şedinţele de înregistrare putea fi un chin. A avut loc o mică neînţelegere într-un bar din New York când beam ceva cu Don în drum spre studio. Mi s-a întâmplat de foarte multe ori să fiu călcat pe coadă de nişte dobitoci doar pentru că sunt cine sunt – iar de data asta prostia pură m-a scos din sărite. Don a fost martor.

Don Smith: Obişnuiam să mă întâlnesc cu Keith în stradă, îl luam din faţa apartamentului. Mergeam pe jos până la muncă şi ne opream la barul ăsta ca să bem ceva. Şi, la câteva minute după ce am intrat, DJ-ul de la bar s-a apucat să pună cântece Stones. Keith s-a dus în secunda doi şi l-a rugat politicos: te rog să nu faci asta. Stăm şi noi aici şi bem ceva în drum spre muncă. Dar tipul continuă, pune o piesă după alta. Keith se duce la el, sare peste bar, îl apucă pe tip şi-l pune la pământ, cu un genunchi călare pe el. Şi noi: hei, Keith, poate-ar trebui să mergem? Mda, bine.

Am făcut încă un turneu turbulent cu Winos, care a inclus Argentina, unde am fost întâmpinaţi cu o dementă cum nu s-a mai văzut de la începutul anilor ’60. Stones nu fusese niciodată acolo, aşa că ne-am pomenit într-o adevărată *beatlemanie*, îngheţată în timp şi eliberată la sosirea noastră. Am ţinut primul spectacol pe un stadion cu patruzeci de mii de oameni, iar vuietul şi energia au fost incredibile. I-am convins pe cei de la Stones că aici exista, negreşit, o piaţă, un loc în care o grămadă de oameni ne plăceau enorm. L-am luat pe Bert şi am stat în Buenos Aires, la un hotel minunat, unul dintre preferatele mele din toată lumea, Mansion, într-un

apartament cu camere frumoase. În fiecare dimineaţă Bert se trezea şi chicotea, fiindcă se auzea: „Ole, ole, ole, Richards, Richards…“ A fost prima oară când numele de familie îi era scandat în ritmuri de tobă, pentru trezirea la micul dejun. Zicea: „Credeam că pentru mine scandează“.

Eu şi cu Mick cam învăţaserăm să trăim cu dezacordurile dintre noi, dar, chiar şi aşa, a fost nevoie de ceva tact ca să ne reunim din nou în 1994. Şi iarăşi Barbados a fost locul ales pentru a vedea dacă ne puteam înţelege suficient de bine, încât să mai scoatem un album. Întâlnirea a decurs bine, aşa cum se întâmpla mereu când eram doar noi doi. Eu l-am adus doar pe Pierre, care acum lucra pentru mine. Ne-am instalat într-un complex rezidenţial, aflat pe o plantaţie de citronelă, iar acolo mi-am găsit un amic care avea să dea numele albumului şi turneului care a urmat – *Voodoo Lounge*.

Venise o furtună, una dintre acele ploi torenţiale tropicale, iar eu dădusem o fugă după ţigări. Şi deodată am auzit un sunet şi-am crezut că e una dintre broaştele alea râioase mari care trăiesc prin Barbados şi care scot un soi de mieunat. M-am uitat şi, la celălalt capăt al unei ţevi de pe trotuar, era un pisoi ud leoarcă. M-a muşcat de mână. Ştiam că sunt o grămadă de pisici pe-acolo. Ah, ai ieşit de pe conductă, unde locuieşte mama ta? Aşa că l-am împins la loc, m-am întors, dar el a ţâşnit iar afară. Cum ar veni, nu era dorit acolo. Am încercat iarăşi. Am zis haide, doar e copilul tău, iar el a ieşit din nou. Şi se uita la mine, pişpiriul. Şi-atunci am zis, la naiba, bine, hai. L-am băgat în buzunar şi-am fugit acasă, deja ud şi eu ca un şobolan. Am apărut la uşă în halatul ăsta de baie cu model leopard, lung până în pământ, un vraci african ieşit de sub furtunul de incendiu, ţinând în mână un pisoi. Pierre, avem un mic ocol de făcut. Era clar că dacă n-aveam grijă de el, până dimineaţă murea. Aşa că eu şi Pierre am încercat metoda clasică, am luat o farfurie cu lapte, i-am vârât botul acolo, iar el a început să bea. Aşa, deci e puternic băiatul, nu trebuie decât să-l ajutăm. Nu trebuie decât să-l creştem. I-am pus numele Voodoo fiindcă eram în Barbados şi supravieţuirea lui fusese miraculoasă – o magie voodoo. Pisoiul ăsta se ţinea după mine peste tot. Aşa că pisicii i-am zis Voodoo, iar terasei, Voodoo Lounge – am scris numele pe pancarte aşezate de jur împrejur. Pisica stătea mereu pe umărul meu sau pe lângă mine. A trebuit să-l protejez de motanii de pe-acolo săptămâni în şir. Îl vânau motanii ăia, nu voiau încă unul prin zonă. Aruncam cu pietre spre cotoi, se adunau ca o gaşcă pregătită să-l linşeze. „Dă-ni-l pe şmecheraşul ăla!“ Voodoo a

ajuns în casa mea din Connecticut. Şi nu ne-am mai despărţit de atunci. A dispărut abia în 2007. Era un pisoi vagabond.

Am şters-o cu toţii la reşedinţa lui Ronnie din Irlanda, în comitatul Kildare, ca să începem să lucrăm la *Voodoo Lounge*, şi totul mergea bine, iar apoi, într-o, zi am aflat că Jerry Lee Lewis locuia pe-aproape, se ascundea de fiscul american sau aşa ceva. Era la doar o oră sau două distanţă, aşa că l-am întrebat dacă n-ar vrea să vină să cânte. Nu ştiu dacă aşa vedea lucrurile Jerry pe-atunci sau dacă nu ne-am făcut noi bine înţeleşi, dar el a crezut că o să facă un album Jerry Lee Lewis acompaniat de Stones. Însă noi doar îi ziseserăm să vină să cântăm, ca într-o *jam session*: ceva lejer, avem studioul pregătit, *let's rock'n-roll*. Aşa că am făcut o grămadă de chestii, multe chiar mişto, le avem pe toate pe o casetă pe undeva. Apoi, ceva mai târziu, ascultam înregistrările şi Jerry începe: hei, bateristul e un pic prea lent acolo. Se apucă să facă praf trupa. Hei, chitara aia e… Şi mă uit la el şi zic: Jerry, am făcut şi noi doar o înregistrare, pricepi ce zic, nu ne-apucăm să montăm. Ne-am jucat şi noi, atâta tot. Mi s-a lăsat ceaţa roşie şi-am zis: dacă vrei să-mi distrugi trupa, te cheamă Lewis, da? Eşti din Wales. Am zis: pe mine mă cheamă Richards; suntem amândoi din Wales. Aşa c-o să mă uit în ochii ăia albaştri ai tăi, ca de copilaş, şi tu o să te uiţi în nenorociţii ăştia negri ai mei, iar dacă vrei să ne batem, hai s-o facem. Dar nu-mi fute trupa. Şi am plecat ca o furtună şi chestia asta m-a inspirat să scriu „Sparks Will Fly", privind focul de tabără de afară. Chuck Magee, tipul care s-a ocupat mult timp cu logistica, a zis că Jerry s-a întors spre ei şi a zis pur şi simplu: „Păi, de obicei merge". Dar muzica făcută în seara aia cu el e uluitoare. Şi a fost o adevărată onoare pentru mine să cânt în acele condiţii; noi ziceam: ia spune, Jerry, la ce te gândeşti? Bun, hai să cântăm „House of Blue Lights". Minunat. Eu şi cu Jerry ne-am întâlnit atunci la un nivel la care trebuie să te întâlnească tipii ca noi, iar de atunci mi-e ca un frate.

Acum, cel prins între ciocan şi nicovală – adică între mine şi Mick – era Don Was, care ne-a devenit producător. Era prea isteţ ca să se lase strivit. Don poseda un amestec de aptitudini diplomatice bine şlefuite şi intuiţie muzicală. Nu se schimba – şi-n nici un caz după cum bătea vântul modei. Iar dacă ceva nu mergea, spunea: cred că treaba asta nu merge, ceea ce puţini oameni fac. Majoritatea te lasă aşa, baltă. Sau îţi spun politicos: hai să punem asta deoparte deocamdată; hai să facem altceva şi-o să revenim. Astfel înzestrat, Don a supravieţuit minunat următoarelor patru albume, inclusiv acesta, *Voodoo Lounge*. E foarte respectat în branşă, ca

producător talentat; a lucrat cu o lungă listă de muzicieni dintre cei mai buni, fiind el însuşi muzician, ceea ce contează mult. În plus, e călit într-ale războaielor psihologice din sânul trupei, domeniu în care eu şi Mick suntem unii dintre cei mai vechi practicanţi. Don a avut o formaţie numită Was (Not Was), pe care o înfiinţase alături de un prieten din copilărie; nu se certaseră niciodată înainte să se bucure de succes, dar apoi au petrecut şase ani fără să-şi vorbească, până când totul s-a prăbuşit sub o ploaie de cinism. Sună cunoscut? Şi în cazul lui Don, au supravieţuit şi trupa, şi prietenia. El spune că e ceva scris în ADN-ul trupelor: în toate formaţiile, mai devreme sau mai târziu, cei doi membri de bază sfârşesc prin a se ataca reciproc, fiindcă unul dintre ei o ia razna când îşi dă seama că pentru a fi foarte bun trebuie să stea alături de cealaltă persoană şi, prin urmare, are nevoie de celălalt ca să aibă succes sau măcar să fie auzit. Asta te face să-l urăşti pe celălalt. Nu era cazul meu, fiindcă eu voiam să depindem unul de celălalt şi să mergem mai departe.

Să-l lăsăm pe Don să descrie ce turnură luaseră lucrurile când mixam în LA.

> **Don Was:** Când am făcut *Voodoo Lounge*, Keith şi Mick schimbau amabilităţi despre vreun meci de fotbal timp de treizeci de secunde, după care se duceau în colţuri opuse ale camerei. Iar apoi cântau, dar gradul de interacţiune dintre ei ţinea de dinamica grupului. În timpul producerii întregului disc, crezusem că se sunau la cinci dimineaţa ca să discute despre ce urma să se petreacă în ziua respectivă şi tot aşa. Dar abia când am terminat înregistrările am aflat că ei de fapt nu-şi vorbiseră deloc. Singura dată când a existat un telefon, mi-a povestit Mick, a fost când Keith a apăsat greşit o tastă de urgenţă la Sunset Marquis – Mick stătea într-o casă închiriată, pe deal – şi l-a sunat cerându-i să-i mai aducă nişte gheaţă. Crezuse c-a sunat la room-service.

Don a fost dat peste cap încă de la început de o ceartă dintre mine şi Mick petrecută în studiourile Windmill Lane, din Dublin; una iscată din senin şi care părea fatală, în ciuda armistiţiului încheiat. Cauza, lipsa totală a comunicării şi acumularea nervozităţii. Era punctul culminant al multor chestii dar, mai ales, cred eu, al acelei poveşti cu nevoia de control pe care-mi vine greu s-o înghit şi s-o accept. Eu şi Ronnie ne întorseserăm în studio, iar Mick cânta nişte riffuri

de împrumut pe o chitară Telecaster nou-nouţă. Era unul dintre cântecele lui, intitulat „I Go Wild“, iar el zdrăngănea aşezat. Cică aş fi spus: „Există doar doi chitarişti în trupa asta, iar tu nu te numeri printre ei“. Probabil c-am vrut să sune ca o glumă, dar Mick n-a gustat-o – nu i-a picat deloc bine, iar apoi lucrurile s-au agravat. Am început să mă cert cu el şi, din nou, conform relatărilor martorilor oculari, ne-am turnat unul altuia-n cap toate cele, de la Anita la contracte şi trădări. A fost destul de urât, ne aruncam unul altuia replici scurte. „Da, dar chestia asta?“ „Păi, dar ailaltă?“ Toată lumea a fugit, asistentele, Ronnie, Darryl, Charlie, toţi s-au refugiat în cabina de montaj. Nu ştiu dacă ascultau la microfon sau nu, dar unii au auzit meciul verbal. Don Was, preluând rolul de arbitru, a încercat să poarte tratative diplomatice la distanţă, căci eu şi Mick ne duseserăm fiecare în alt capăt al clădirii. „Dar spuneţi acelaşi lucru amândoi, de fapt“, chestii din astea. Vechea şmecherie. Don mi-a spus că era convins că, dacă se mai rosteşte o vorbă, toată lumea o să se suie în avion şi adio turneu. N-a luat în seamă faptul că noi duceam acest meci verbal de treizeci de ani. În cele din urmă, peste vreo oră şi jumătate, ne-am îmbrăţişat şi-am continuat treaba.

Iniţial, Mick a fost cel care a pus mâna pe Don Was. Îşi dorise dintotdeauna să lucreze cu Don fiindcă e un producător de *groove*. Muzică *groove*, de dans. Iar când am terminat cu *Voodoo Lounge*, Mick a zis că n-o să mai lucreze cu Don fiindcă el îl angajase ca producător de *groove*, iar Don voia să facă *Exile on Main St.* În vreme ce Mick voia să facă Prince, *The Black Album* sau aşa ceva. Din nou, Mick îşi dorea ce auzise cu o seară înainte în club.

Cea mai mare spaimă a lui Mick pe-atunci, după cum tot declara prin presă, era să nu rămână cantonat, cum spunea el, în *Exile on Main St*. Dar Don era mai interesat să protejeze contribuţia istorică a Stones; nu voia să facă nimic sub standardul materialelor de la sfârşitul anilor ’60 şi începutul anilor ’70. De ce se temea Mick de *Exile*? Era prea bun! De asta. Ori de câte ori auzeam „Ah, nu vrem s-o luăm înapoi şi să facem încă un *Exile on Main St*.“, îmi ziceam: al naibii, mi-aş dori să mai poţi, amice!

Aşa că un turneu şi un disc mai târziu, în 1997, când am ajuns la *Bridges to Babylon*, Mick a vrut să se asigure că facem o muzică ultimul răcnet. Don Was era încă în echipă, ca producător, în ciuda frustrărilor lui Mick, fiindcă era atât de bun şi lucrase aşa de bine cu amândoi, însă de data asta Mick avusese o idee care la început nu păruse proastă – să punem doi producători, care să lucreze sub coordonarea lui Don pe diferite piese. Dar când am ajuns în L.A. ca să ne

apucăm de treabă, am aflat că el tocmai angajase pe cine voia, fără să întrebe. Angajase o echipă alcătuită din tot felul de oameni care câştigaseră Premii Grammy şi erau în temă cu ce e la modă. Singura problemă a fost că nimic n-a funcţionat. Am încercat să mă acomodez cu nou-veniţii. Dacă mi se cerea încă o înregistrare, făceam una şi încă una, indiferent de cât de bună fusese prima, până mi-am dat seama că nu pricepeau. Nu ştiau ce vor. Asta era tot. Apoi Mick şi-a dat seama de greşeală şi-a zis: scăpaţi-mă de-aici. Nu era deloc încurajator să descoperi că unul dintre aceşti producători îl montase în buclă pe Charlie Watts – pur şi simplu îl transformase într-o maşinărie pusă-n buclă. Păi, nici nu mai suna ca Stones. Îl auzeai pe Ronnie Wood gemând de pe canapea: „Tot ce-a rămas e fantoma piciorului stâng al lui Charlie“.

Mick a schimbat trei sau patru producători. Nu era deloc consecvent, nu ştia ce voia. Aşa că, cu toţi producătorii şi muzicienii ăia, printre care nu mai puţin de opt basişti, lucrurile au scăpat din mână. Pentru prima oară, aproape c-am ajuns să facem discuri separate – al meu şi-al lui Mick. Cânta toată lumea pe disc, doar Stones lipsea în jumătate din timp. La un moment dat – când lucrurile erau foarte tensionate între mine şi Mick – colaborarea consta în Don Was stând şi meşterind versuri cu Mick. Don mi-e un fel de avocat, mă reprezintă, şi citeşte toate mâzgăliturile mele cu versuri improvizate notate de o puştoaică, o canadiancă, în timp ce eu le bolboroseam la un microfon, iar el foloseşte aceste notiţe ca impuls, când caută un ritm sau te miri ce vers. Cale lungă de la bucătăria lui Andrew Oldham – o colaborare fără ca noi să fim de fapt unul lângă altul. Mick îi angajase pe toţi cei cu care voia să lucreze, iar eu îl voiam şi pe Rob Fraboni. Nimeni nu ştia cine ce-are de făcut, iar Rob are acest obicei enervant de a se întoarce spre oameni şi-a le zice: „Păi, cred că te-ai prins deja că e absolut inutil dacă asta trece prin microfonul M35“ şi, de fapt, cei cărora li se adresează *nu* s-au prins.

Cu toate astea, îmi place şi acum foarte mult *Bridges to Babylon*; sunt câteva piese interesante pe el. Încă îmi plac „Thief in the Night“, „You Don’t Have to Mean It“ şi „Flip the Switch“. Rob Fraboni mi-a făcut cunoştinţă cu Blondie, pe numele său real Terence Chaplin, când mixam *Wingless Angels* în Connecticut, iar Blondie a venit să ne ajute în studio. E din Durban. Tatăl lui este Harry Chaplin, cântăreţ la banjo cunoscut în Africa de Sud, care a lucrat pe *Blue Train*, linia ferată care leagă Johannesburg de Cape Town. Blondie avea o trupă, care se chema Flames, împreună cu Ricky

Fataar, bateristul care lucrează mult cu Bonnie Raitt, şi cu fratele lui Ricky. Erau cea mai mare trupă din Africa de Sud, în ciuda faptului că Blondie era considerat „de culoare“, ca şi restul grupului, deşi trecea drept alb în alte privinţe. Ăsta era apartheidul. Când au venit în SUA, au fost preluaţi de Beach Boys şi s-au mutat în L.A. Blondie a devenit dublura lui Brian Wilson şi a cântat partea vocală în hitul „Sail On, Sailor“ al celor de la Beach Boys, iar Ricky a devenit bateristul lor. Fraboni a produs albumul *Holland* pentru Beach Boys, şi astfel un alt arbore genealogic muzical îşi întinde nişte ramuri. Blondie a început să stea cu noi, la cererea mea, în perioada repetiţiilor pentru *Babylon*, iar de atunci am rămas apropiaţi. Cântecele la care lucram în vremea aceea se bazau foarte mult pe munca mea cu Blondie şi Bernard – vocile lor de pe fundal erau parte a procesului de compunere. Acum el lucrează tot timpul cu mine. Unul dintre cele mai bune suflete pe care le-am cunoscut.

Adesea, în spatele cântecelor şi a compunerii lor se desfăşoară o naraţiune paralelă – povestea din poveste. Aşa că iată câteva care au o poveste în spate.

„Flip the Switch“ e un cântec de pe *Bridges to Babylon* pe care l-am scris aproape ca pe-o glumă, dar care, de îndată ce l-am scris, s-a dovedit a fi o premoniţie înfricoşătoare.

I got my money, my ticket, all that shit
I even got myself a little shaving kit
What would it take to bury me?
I can't wait, I can't wait to see.

I've got a toothbrush, mouthwash, all that shit
I'm looking down in the filthy pit
*I had the turkey and the stuffing too**
I even saved a little bit for you.

Pick me up – baby, I'm ready to go
Yeah, take me up – baby, I'm ready to blow
Switch me up – baby, if you're ready to go, baby
I've got nowhere to go – baby, I'm ready to go.

Chill me freeze me
To my bones
Ah, flip the switch.[6]

La o sută cincizeci de kilometri distanţă, în San Diego, chiar după ce-am terminat cântecul ăsta – poate peste trei zile

– a avut loc o sinucidere în grup: treizeci şi nouă de membri ai unei secte care credea în OZN-uri, Heaven's Gate (Poarta Raiului). Erau convinşi că Pământul e pe cale să fie distrus şi ar face bine să ia legătura cu OZN-ul care venea pe urmele cometei fatale. Biletul de îmbarcare era fenobarbitalul, luat cu compot de mere şi vodcă, administrat în reprize. Apoi te întinzi, îmbrăcat în uniformă, şi aştepţi transportul. Tipii ăştia chiar o făceau, iar eu habar n-am avut decât când m-am trezit a doua zi şi am auzit că oamenii ăia îşi puseseră capăt zilelor, lăsând totul frumos aranjat, aşteptând să ajungă pe planeta asta nouă. Era o situaţie cel puţin bizară, care nu-mi doresc să se repete. Liderul sectei semăna cu E.T. şi îl chema Marshall Applewhite.

Am scris fără să am habar:

Lethal injection is a luxury
I wanna give it
To the whole jury
I'm just dying
For one more squeeze.[7]

Există un bordel lângă Ocho Rios, unde e casa mea din Jamaica, se numeşte Shades şi e condus de un fanfaron pe care-l cunoşteam de pe Tottenham Court Road, din Londra. Arată ca o casă rău famată obişnuită, cu balcoane, arcade şi-un ring de dans cu bare de stri˝ptease, cuşcă şi un stoc bogat de frumuseţi din zonă. Numai siluete, oglinzi şi felaţii pe podea. Într-o seară m-am dus acolo şi am luat o cameră. Aveam nevoie să ies din casă. Mă certasem cu Wingless Angels, care nu cântau cum trebuie, şi se luase curentul. Aşa că i-am lăsat singuri, să se descurce cum ştiu, i-am luat pe Larry Sessler şi pe Roy şi ne-am dus la Shades. Voiam să lucrez la un cântec, aşa că i-am cerut proprietarului să-mi aducă două dintre cele mai bune gagici. Nu voiam să fac nimic cu ele, îmi trebuia doar un loc unde să stau şi să mă simt bine. O să vi le-aduc pe cele mai bune, mi-a zis. Aşa că m-am instalat într-una din camere, cu pat de imitaţie de mahon, plafonieră de plastic pe perete, dulap cu produse de curăţenie, cuvertură roşie, masă, scaun, canapea cu roşu, verde şi auriu, lumină slabă roşie. Aveam chitara, o sticlă de vodcă şi ceva iarbă şi le-am zis fetelor să-şi imagineze că urma să locuim acolo împreună pentru totdeauna: cum ar decora ele locul? Piele de leopard? Gen *Jurassic Park*? Ce le spuneau clienţilor canadieni? Ah, pe ăştia îi termini în două secunde, mi-au spus ele. Le zici orice – le zici că-i iubeşti. Nu trebuie să fie adevărat. Apoi gagicile au adormit,

răsuflând uşurel în bikineii lor. Nu era genul de număr obişnuit pentru ele şi erau obosite. Când nu-mi venea în minte un vers, le trezeam şi mai vorbeam, le mai puneam întrebări. Cum ţi se pare, până acum? Bine, acum mai dormi un pic. Aşa am scris „You Don't Have to Mean It" în noaptea aceea, la Shades.

You don't have to mean it
You just got to say it anyway
I just need to hear those words for me.

You don't have to say too much
Babe, I wouldn't even touch you anyway
I just want to hear you say to me.

Sweet lies
Baby baby
Dripping from your lips
Sweet sighs
Say to me
Come on and play
Play with me, baby.[8]

Iubirea a vândut mai multe cântece decât numărul de mese calde de care-ai avut parte în toată viaţa. Asta-i Tin Pan Alley a ta. Deşi depinde dacă oamenii ştiu ce-i iubirea. Un subiect atât de banal. Poţi să vii cu o nouă formă de exprimare a ei, cu ceva neaşteptat, diferit? Dacă te străduieşti prea din greu, se vede că-i fals. Nu poate veni decât din inimă. Iar apoi oamenii o să te întrebe: e despre ea? E despre mine? Mda, e un pic despre tine, acolo, în a doua măsură din ultimul vers. În general este despre iubiri imaginare, o compilaţie de femei pe care le-ai cunoscut.

You offer me
All your love and sympathy
Sweet affection, baby
It's killing me.

'Cause baby baby
Can't you see
How could I stop
Once I start, baby.[9]

„How Can I Stop“[10]. Eram în studiourile Ocean Way din Los Angeles. Don Was, care era producător, cântă la clape. Ne face o grămadă de sugestii şi ne ajută să înaintăm. Pe măsură ce cântecul prinde formă, devine din ce în ce mai complex, iar apoi – cum naiba mai ieşim de aici? Şi îl aveam pe Wayne Shorter, pe care-l adusese Don, probabil cel mai mare compozitor de jazz în viaţă de pe planetă, şi saxofonist pe deasupra, care a crescut cântând în trupele lui Art Blakey şi Miles Davis. Don cunoaşte muzicieni de toate felurile, formele, mărimile şi culorile. Le-a fost producător celor mai mulţi dintre ei – aproape tuturor celor buni. Şi locuieşte-n L.A. de mulţi ani. Wayne Shorter, jazzman, a zis c-o să fie tachinat din cauză c-a venit aici să cânte ceea ce în lumea lor se numeşte muzică de consum. Când colo, s-a lansat într-un solo splendid. Am crezut c-o să vin aici să cânt muzică de consum, a zis, şi de fapt mă tângui de mama focului. Din cauza acelei ultime bucăţi din cântec, i-am zis: simte-te liber, ia-o încotro vrei. Şi a fost fantastic. Charlie Watts, cel mai bun baterist de jazz din tot blestematul ăsta de secol, cânta cu el. A fost o sesiune minunată. „How Can I Stop“ e un cântec cu adevărat venit din inimă. Poate că toţi îmbătrânim. Faţă de cântecele de demult ale Stones, aici e diferit felul în care sunt expuse trăirile, exprimate făţiş.

Eu am considerat mereu că aşa trebuie să fie cântecele; n-ar trebui să cânţi despre ascunzişuri. Iar când vocea mi-a devenit mai bună şi mai puternică, am putut să transmit acele trăiri esenţiale, aşa că am scris nişte piese mai tandre, de dragoste, dacă vreţi. N-aş fi putut scrie aşa cu cincisprezece ani în urmă. Să compui un cântec în felul acesta, în faţa unui microfon, e într-un fel ca şi cum te-ai baza pe un prieten. Tu mă conduci, frate, eu voi veni în urma ta, iar de detalii ne ocupăm mai târziu. E de parcă ai fi dus într-o călătorie legat la ochi. Poate că am un riff, o idee, o suită de acorduri, dar n-am habar despre ce să cânt. Nu mă chinui cu zilele scotocind după poezii şi chestii dintr-astea. Şi ce mi se pare fascinant e că atunci când eşti acolo, în faţa microfonului şi zici, OK, hai să-i dăm drumul, apare ceva la care nici n-ai fi visat. Atunci, într-o milisecundă, trebuie să vii cu ceva care se adaugă la ceea ce tocmai ai zis. E un soi de turnir cu tine însuţi. Şi deodată apare o scânteie şi ai un cadru în care să lucrezi. De multe ori o s-o dai în bară procedând aşa. Dar n-ai decât să stai în faţa microfonului şi să vezi cât de departe poţi merge înainte să rămâi fără combustibil.

„Thief in the Night“ a făcut o călătorie dramatică, plină de amânări, până la montajul final din studio. Am luat titlul din Biblie, din care citesc adesea; sunt nişte expresii foarte frumoase acolo. E un cântec despre mai multe femei şi începe de fapt în adolescenţa mea. Ştiam unde locuieşte ea şi ştiam unde locuieşte prietenul ei, iar eu stăteam într-o casă semidetaşată din Dartford. Practic, de acolo porneşte povestea. Apoi, era şi despre Ronnie Spector, despre Patti şi Anita.

I know where your place is
And it's not with him….
Like a thief in the night
I'm gonna steal what's mine.[11]

Mick a înregistrat vocea, dar nu simţea ce cânta, nu intra în atmosferă, iar piesa suna oribil. Ron n-a putut face montajul cu vocea asta, aşa că am încercat s-o aranjăm într-o noapte cu Blondie şi Bernard, morţi de oboseală, furând câte-un pui de somn cu rândul. Ne-am întors şi am descoperit că între timp banda fusese sabotată. Se petrecuseră tot felul de şmecherii. În cele din urmă, eu şi Rob a trebuit să furăm *master*-urile piesei „Thief in the Night“ pe jumătate mixate, de la studiourile Ocean Way din L.A., unde o înregistraserăm, şi să zburăm cu ele pe coasta de est, unde mă mutasem acum – în Connecticut. Pierre a găsit un studio pe ţărmul nordic al Long Island, unde am remixat-o pe gustul meu, lucrând la ea două zile şi două nopţi, cu vocea mea. La un moment dat, într-una din acele nopţi, a murit Bill Burroughs, aşa că, în chip de omagiu pentru opera lui, îi trimiteam decupaje furioase burroughsiene lui Don Was, producătorul prins la mijloc – ah, nenorocitule, o să terminăm chestia asta în stilul meu, nu al altuia, şi toate însoţite de titluri scandaloase decupate din ziare şi de torsuri fără cap. La arme; începe războiul. M-am certat cu Don, atâta tot. Îmi place mult de omul ăsta şi am depăşit momentul imediat, însă îi trimiteam mesaje oribile. Când eşti aproape de terminarea unui disc, oricine îţi stă în cale şi nu te lasă să faci ce vrei devine un fel de Anticrist. Se apropia *deadline*-ul, iar calea cea mai rapidă să trimitem benzile înapoi la L.A. era să le transportăm cu şalupa rapidă din Port Jefferson, Long Island, în Westport, portul cel mai apropiat de casa mea aflată pe coasta Connecticutului. Am făcut asta la miezul nopţii, la lumina unei luni foarte frumoase, traversând huruind strâmtoarea Long Island, evitând cu succes capcanele pentru homari, cu un viraj colo şi un strigăt dincolo. A doua zi, Rob

le-a dus la New York şi au zburat înapoi la studioul din L.A., unde urmau să fie incluse pe album.

Pierre de Beauport e menţionat printre autorii piesei, alături de mine şi de Mick, lucru ieşit din comun printre cântecele Stones.

Acum, marea problemă era că urma să fiu vocalist pe trei cântece din album, ceva ce nu se mai pomenise. Iar pentru Mick era inacceptabil.

> **Don Was:** Chiar credeam că Keith are dreptul la o a treia piesă ca solist pe disc, dar Mick nu voia să accepte în ruptul capului. Sunt sigur că Keith habar n-are prin ce a trebuit să trecem ca să punem „Thief in the Night“ pe discul ăla. Fiindcă era un blocaj total între ei doi, nici unul nu ceda, şi aveam să ratăm data lansării, iar turneul urma să înceapă fără să fi scos noul album. Iar în noaptea dinaintea deadline-ului am avut un vis, aşa că l-am sunat pe Mick şi i-am spus: ştiu ce părere ai despre faptul că el cântă trei cântece, dar dacă două ar fi la sfârşitul discului şi ar fi unite, ca un potpuriu, dacă n-ar fi mult spaţiu liber între cele două piese, atunci ar putea fi văzute ca o chestie mai mare, marca Keith, la sfârşitul discului. Cât despre oamenii pentru care-ţi faci griji, cei cărora nu le plac cântecele interpretate de Keith, ei s-ar putea opri după ultima piesă cântată de tine, iar pentru cei cărora le place marfa lui Keith, o să fie încă un ultim Keith, aşa că nu-i ca un al treilea cântec, ci un potpuriu, şi-o să lăsăm un spaţiu înainte să înceapă, şi-o să lăsăm foarte puţin spaţiu între cele două cântece. Şi aşa a fost de acord. Sunt sigur că Keith n-are habar, nici Jane, nimeni altcineva nu ştie ce s-a întâmplat. Aşa că asta l-a ajutat pe Mick să depăşească situaţia, fiindcă eram într-un blocaj. Şi astfel cele două cântece au devenit unul. În tot cazul, cântecul cu care s-a cuplat era „How Can I Stop“, unul dintre cele mai bune scoase vreodată de Rolling Stones.
>
> E incredibil… Keith la apogeul său absolut şi Wayne Shorter, ce pereche bizară, să-l pui pe Wayne Shorter doar să sufle, se transformă în Coltrane spre final, dă în „A Love Supreme“. Avea un ceva. Erau vreo zece oameni cântând deodată, a fost o sesiune de înregistrare magică. Nu s-au făcut dublaje pe piesa aia, deloc; pur şi simplu aşa a ieşit. Şi a mai fost ceva în noaptea aia, când am montat-

o, Charlie pleca, era finalul, era ultima piesă montată pentru album. A doua zi îşi demontau echipamentul. Iar pe Charlie îl aştepta afară o maşină. Şi de-asta face o mare înfloritură la sfârşit, e ultima înregistrare, e ca un mare Ura!, transpare felul în care ne simţeam cu toţii la finalul acelui disc, eu nu credeam c-o să mai scoată vreunul vreodată. Şi de aceea mi se părea că „How Can I Stop“ e o încheiere. Credeam că e ultimul lucru pe care-l vor mai monta – şi ce mod minunat de a pune punct. Cum să mă opresc odată ce-am început? Păi, pur şi simplu nu te opreşti.

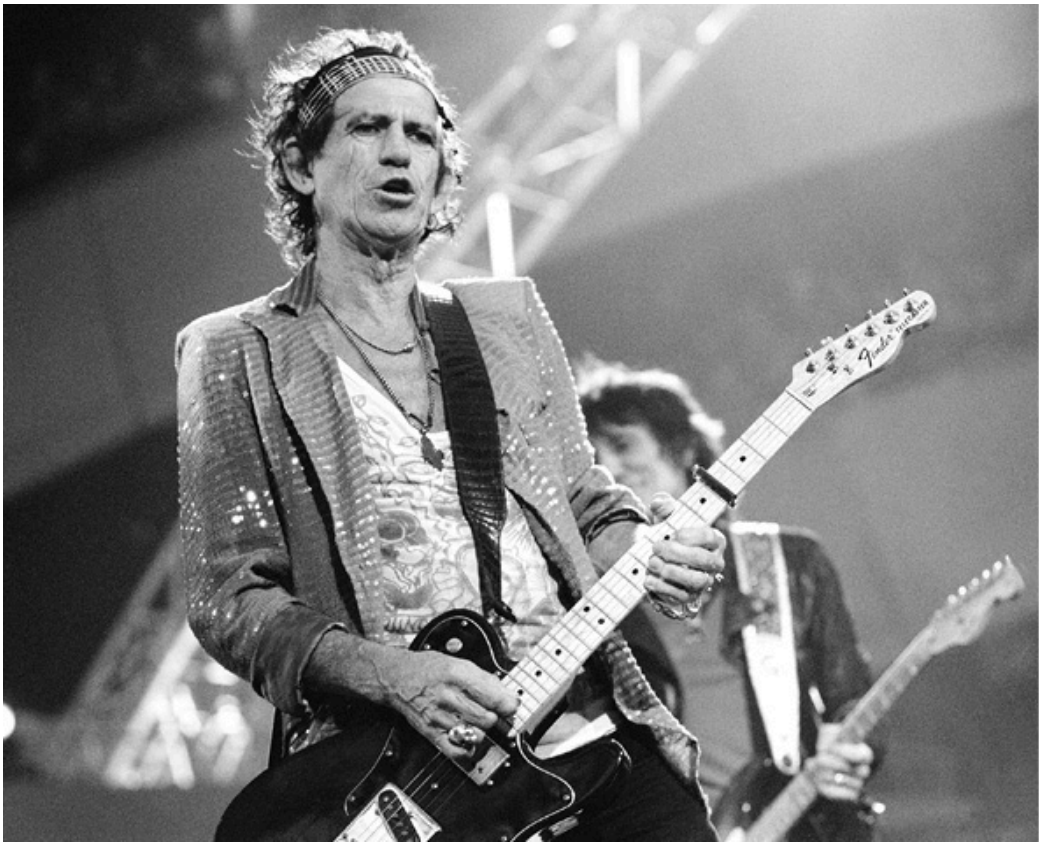

Peter Pakvis / Getty Images

Amsterdam Arena, 31 iulie 2006.

1. Gemenii sclipitori, poreclă a lui Keith şi Mick, dată de ei înşişi.
2. O să te fac bucăţi, te umplu de vânătăi / Fiindcă ţi-o cauţi / Ai o gaură acolo unde cândva aveai nasul / O să te dau afară din casa mea. // Trebuie să ne batem / Altfel nu există scăpare / Trebuie să ne batem (engl).
3. Te iubesc, nenorocitule / Frate şi soră / Suspinând sub lună / Cântând la cina ta / Fiindcă m-am săturat, m-am săturat, m-am săturat de tine / m-am săturat, m-am săturat, m-am săturat de tine…// E ceva atât de trist / Să vezi cum moare o iubire frumoasă / M-am săturat până-n gât, *babe* / Trebuie să spun la revedere / Fiindcă m-am săturat, m-am săturat, m-am săturat de tine / Şi m-am săturat, m-am săturat, m-am săturat de tine (engl.).
4. „The Killer“ era porecla lui Jerry Lee Lewis.
5. Ceea ce te face aşa de lacom / E ceea ce te face atât de jalnic (engl.).
6. Am banii, biletul şi toate prostiile astea / Am chiar şi un set de bărbierit / De ce mai e nevoie ca să mă-ngroape?/ Abia aştept, abia aştept să văd. // Am periuţă de dinţi, apă de gură, toate prostiile astea / Mă uit în groapa murdară. / Aveam şi curcanul, şi umplutura (*joc de cuvinte, aluzie la pilule, droguri) / Ba chiar ţi-am păstrat şi ţie.// Alege-mă pe mine, sunt gata să plec/ Da, ia-mă pe mine, sunt pregătit să mă car / Stinge-mă pe mine, dacă eşti gata să pleci / Eu n-am unde să merg, sunt gata să plec. // Răcoreşte-mă, îngheaţă-mă / Până la os / Ah, stinge lumina (engl.).

7. Injecţia letală e un lux / Vreau să i-o fac / Întregului juriu / Mor după înc-o picătură (engl.).

8. Nu trebuie să fie adevărat / Trebuie doar s-o spui, chiar şi-aşa / Am nevoie să aud cum îmi zici vorbele astea. // Nu trebuie să spui prea mult / Baby, oricum nici măcar n-o să te ating / Vreau doar să te aud cum îmi zici. // Minciuni dulci / Baby baby / Curgând de pe buzele tale / Dulci suspine / Spune-mi / Vino şi joacă-te / Joacă-te cu mine (engl.).

9. Îmi oferi / Toată dragostea şi înţelegerea ta / Duioşia ta, baby / Mă omoară. // Fiindcă baby baby / Nu-ţi dai seama: / Cum m-aş putea opri / Odată ce-am început? (engl.).

10. „Cum să mă opresc“ (engl.).

11. Ştiu unde stai / Şi nu stai cu el… // Ca un hoţ în noapte / O să fur ce-i al meu (engl.).

Capitolul 13

Înregistrăm *Wingless Angels* în Jamaica. Înfiinţăm un studio în casa mea din Connecticut şi îmi rup nişte coaste în bibliotecă. O reţetă de cârnaţi cu piure. Un safari mahmur în Africa. Jagger devine cavaler; lucrăm şi compunem iarăşi împreună. Paul McCartney apare pe plajă. Cad de pe o creangă şi mă lovesc la cap. Operaţie pe creier în Noua Zeelandă. *Piraţii din Caraibe*, cenuşa tatălui meu şi ultima cronică a lui Doris.

La douăzeci şi ceva de ani după ce am început să cânt cu muzicienii rastafarieni din zonă, m-am întors în Jamaica împreună cu Patti, de Ziua Recunoştinţei, în 1995. Îi invitasem pe Rob Fraboni şi pe soţia lui să vină şi să stea cu noi – Rob cunoscuse trupa asta de jamaicani în 1973, când i-am întâlnit şi eu pentru prima oară. Vacanţa lui Fraboni s-a anulat din prima zi, fiindcă s-a dovedit că în acea clipă toţi membrii încă în viaţă erau prezenţi şi disponibili, ceea ce se întâmpla rar; avuseseră loc tot felul de pierderi, de suişuri şi coborâşuri, de arestări, iar asta era o ocazie nemaipomenită de a-i înregistra. Fraboni a făcut rost de ceva echipament de înregistrare, printr-o contribuţie a ministrului de cultură jamaican, şi s-a oferit imediat să înregistreze întâlnirea. Era un dar de la zei!

Un dar, fiindcă Rob Fraboni e un geniu dacă vrei să înregistrezi ceva în afara cadrului obişnuit. Cunoştinţele şi abilitatea lui de a înregistra în cele mai neobişnuite locuri sunt uluitoare. A lucrat ca producător la *The Last Waltz*[1]; a remasterizat toate materialele lui Bob Marley. E unul dintre cei mai buni sunetişti pe care-i poţi întâlni. Locuieşte la doi paşi de mine în Connecticut şi-am făcut multe înregistrări împreună, în studioul meu de acolo, o să revin la asta. Ca toate geniile, poate fi o mare pacoste, dar are şi-un talent pe măsură.

În acel an botezasem grupul Wingless Angels (Îngerii fără aripi), după o schiţă pe care-o făcusem – şi care apare pe coperta albumului –, cu un fel de rasta zburător, pe care o lăsasem pe-acolo. Cineva m-a întrebat ce-i asta şi eu am

răspuns aşa, fără să mă gândesc, că-i un înger fără aripi. Aveam o nou-venită în grup, pe Maureen Fremantle, o voce foarte puternică şi-o apariţie aparte în zona rasta, o solistă de sex feminin. Iată cum de-am ajuns împreună, povesteşte ea.

> **Maureen Fremantle:** Într-o seară, Keith era cu Locksie în barul Mango Tree din Steer Town, iar eu treceam pe acolo şi Locksie a zis, hai, soră Maureen, intră şi bea ceva cu noi. Am intrat şi am făcut cunoştinţă cu tipul ăsta. Keith m-a îmbrăţişat şi-a zis hei, dar sora asta chiar arată ca o soră adevărată. Şi-am început să bem; eu îmi luasem rom cu lapte. Şi-apoi a fost… cum să zic, voia lui Jah. Am început să cânt. Da, pur şi simplu am început să cânt. Iar Keith a zis: doamna asta trebuie să mi se alăture. Şi nu m-am mai oprit de atunci. Am început să cânt, pur şi simplu. Am cântat şi-am tot cântat. Despre iubire, pace, bucurie şi fericire, despre toate la un loc. Era ceva diferit.

Fraboni a pus un microfon în grădină, iar la începutul înregistrării se aud greierii şi broaştele, oceanul de dincolo de verandă. Casa nu are ferestre, doar nişte obloane de lemn. Se aud oamenii jucând domino în spate. E o senzaţie foarte intensă, iar senzaţia e totul. Am dus benzile în SUA şi am început să ne gândim cum să păstrăm acest fond esenţial. Atunci l-am întâlnit pe Blondie Chaplin, care venea la înregistrări cu George Recile, bateristul lui Bob Dylan de mai târziu. George e din New Orleans, e o combinaţie de rase diferite – e italian, negru, creol, un pic din toate. Uluitori sunt ochii albaştri. Fiindcă dacă ai ochi albaştri poţi să-ţi permiţi orice, chiar şi să treci în partea cealaltă a oraşului.

Voiam să confer Îngerilor un sunet mai universal, iar la sesiunile de *overdubbing* din Connecticut au început să apară tipi de peste tot. Incredibilul violonist Frankie Gavin, fondatorul grupului folk irlandez De Dannan, a venit cu minunatul său umor irlandez şi-a început să se instaleze o atmosferă specială. Era clar că nu va fi un disc cu mare potenţial comercial, dar trebuia făcut şi sunt şi-acum foarte mândru de el. Aşa de tare, încât mai e unul în pregătire chiar în momentul când scriu acest pasaj.

Foarte curând după Exile, a apărut atât de multă tehnologie nouă, încât nici măcar cel mai isteţ inginer din lume nu pricepea ce se petrece cu adevărat. Cum de înainte puteam să fac o tobă să răsune până în Denmark Street cu un singur

microfon, iar acum, şi cu cincisprezece microfoane, toba mi se aude de parcă se uşurează careva pe-un acoperiş de tablă? Toată lumea a fost luată de valul noilor tehnologii şi treptat s-au pomenit înotând împotriva curentului. În muzica clasică, se reînregistrează tot ce reînregistrase digital în anii ’80 şi ’90, fiindcă rezultatele nu sunt satisfăcătoare. Simţeam că mă lupt mereu cu tehnologia, care nu ne era de nici un ajutor. Şi de-asta ne lua atât de mult să ne facem treaba. Fraboni trecuse prin toate astea, îi era familiară ideea că dacă n-ai cincisprezece microfoane pe o baterie eşti vai de mama ta. Dar apoi basistul avea să fie încolţit, şi la fel fiecare instrumentist, în mica sa cuşcuţă sau cutie. Iar tu cânţi în sala asta enormă şi de fapt n-o foloseşti deloc. Ideea separării instrumentelor este complet opusă muzicii rock’n-roll, care înseamnă o mână de oameni scoţând sunet într-o cameră şi captându-l. E vorba de sunetul pe care-l scot ei împreună, nu separat. Porcăria asta despre stereo, hi-tech şi Dolby e ceva absolut împotriva a ceea ce-ar trebui să fie muzica.

Nimeni n-avea tupeul să demonteze acest sistem. Iar eu am început să mă gândesc: ce anume m-a provocat, la bun început, să fac asta? Tipii ăia care scoteau discuri într-o singură cameră cu trei microfoane. Ei nu înregistrau orice mărunţiş scos de tobe sau de bas. Înregistrau încăperea. Nu poţi obţine aceste lucruri imposibil de definit deconstruind totul. Entuziasmul, spiritul, sufletul, spuneţi-i cum doriţi, unde-i microfonul pentru asta? Discurile ar fi putut fi mult mai bune în anii ’80 dacă am fi priceput treaba asta mai devreme şi nu ne-am fi lăsat duşi de nas de tehnologie.

În Connecticut, Rob Fraboni a creat un studio în subsolul casei mele, „Camera L“ – fiindcă era în formă de L. Mi-am luat un an de pauză, în 2000-2001, şi am lucrat cu Fraboni la construirea acestui studio. Am pus un microfon îndreptat spre perete, nu spre un instrument sau amplificator. Am încercat să înregistrăm ce venea dinspre tavan şi dinspre pereţi, şi nu să disecăm fiecare instrument. De fapt, nu ai nevoie de un studio, ci de o cameră. Chestia e unde să aşezi microfoanele. Aveam un magnetofon cu opt piste marca Stephens, unul dintre cele mai sensibile şi incredibile maşinării de înregistrat fabricate vreodată în lume, şi care arată ca monolitul din *2001: O odisee spaţială* al lui Kubrick.

Singura piesă lansată deocamdată din „L“ este „You Win Again“, pe albumul *Timeless*, omagiu lui Hank Williams, care a primit un Grammy. Lou Pallo, al doilea chitarist al lui Les Paul a cântat la chitară în piesa aceea ani de-a rândul, poate cu secolele. Lou era cunoscut drept „omul cu un milion de acorduri“. Incredibil chitarist. Locuieşte în

New Jersey. „Care-i adresa ta, Lou?“ *Maneymakes Road* („Strada Unde-se-fac-bani“), zice. „Nu-şi merită numele.“ La baterie cânta George Recile. Eram un fel de trupă făcută-n casă, putea să vină şi să cânte cu noi oricine trecea pe-acolo. A venit Hubert Sumlin, chitaristul lui Howlin’ Wolf’s, cu a cărui muzică Fraboni a scos mai târziu un disc foarte bun, intitulat *About Them Shoes*. Excelent titlu. Pe 11 septembrie 2001, am fost întrerupţi în mijlocul înregistrării – cântam cu vechea mea iubire, Ronnie Spector, un cântec intitulat „Love Affair“.

Dacă nu lucrezi decât cu Stones, rişti să trăieşti ca într-o bulă. Ba chiar şi cu Winos ţi se poate întâmpla. Mi se pare foarte important să cânt şi în afara acelor zone. A fost stimulativ să lucrez cu Norah Jones, cu Jack White, cu Toots Hibbert – noi doi am făcut împreună două sau trei versiuni ale piesei „Pressure Drop“. Dacă nu cânţi şi cu alţi oameni, te poţi trezi captiv în propria cuşcă. Iar dacă stai neclintit pe stinghia ta, te poate lua vântul.

Tom Waits a fost unul dintre primii colaboratori, de pe la mijlocul anilor ’80. Nu mi-am dat seama decât mai târziu că nu mai compusese cu altcineva înainte, cu excepţia soţiei lui, Kathleen. E un tip mişto de nu se poate şi unul dintre cei mai originali compozitori. Mi s-a părut întotdeauna că ar fi tare interesant să lucrez cu el. Să începem cu nişte laude din partea lui Tom Waits. E o frumoasă trecere în revistă.

> **Tom Waits:** Lucram la *Rain Dogs*. Atunci locuiam în New York şi cineva m-a întrebat dacă nu vreau să cânt cu cineva pe disc. Şi am spus: Ce-ai zice de Keith Richards? Glumeam. Era ca şi cum aş fi zis că vreau cu Duke Ellington sau Count Basie, ştii? Eram la Island Records atunci şi Chris Blackwell îl ştia pe Keith din Jamaica. Aşa că cineva a pus mâna pe telefon şi eu făceam: nu, nu, nu! Dar era prea târziu. Cert e că am primit un mesaj: „Aşteptarea a luat sfârşit.[2] Hai s-o facem“. Aşa că Keith a venit la RCA, un studio imens, cu tavane înalte, împreună cu Alan Rogan, valetul lui însărcinat cu chitarele, şi cu vreo 150 de chitare.
>
> Toată lumea iubeşte muzica. Dar ceea ce-ţi doreşti cu-adevărat e ca muzica să te iubească pe tine. Şi din câte-am văzut, aşa stăteau lucrurile cu Keith. E nevoie de o anumită doză de respect. Nu tu scrii muzica, ea te scrie pe tine. Tu eşti flautul sau trompeta ei; tu reprezinţi corzile ei. Şi asta se

vede clar la Keith. Omul e ca o tigaie făcută dintr-o singură bucată. Se poate încinge foarte tare şi nu se crapă, doar îşi schimbă culoarea.

Ai deja o părere formată despre cei pe care-i cunoşti numai din discurile lor, dar speri ca atunci când îi întâlneşti faţă în faţă să fie şi mai bine. Aşa a fost în cazul lui Keith. Ne dădeam ocol unul altuia ca două hiene, priveam în pământ, râdeam şi apoi ieşeam cu ceva, puneam nişte apă în piscină. Are instincte impecabile, de prădător. A cântat trei cântece pe discul acela: „Union Square“, apoi în „Blind Love“ am cântat împreună, iar în „Big Black Mariah“ a interpretat o minunată bucată de chitară ritmică. Mi-a crescut considerabil calitatea discului. Nu-mi păsa deloc cum se vinde. În ceea ce mă priveşte, era deja ca şi vândut.

Apoi, peste câţiva ani, ne-am regăsit în California. Ne întâlneam în fiecare zi în sala asta mică de repetiţii numită Brown Sound, foarte funky, fără ferestre şi cu mochetă pe perete, mirosind a motorină. Am început să compunem. Trebuie să fii suficient de relaxat lângă cineva ca să poţi lansa orice idee sucită care îţi pune mintea la încercare, te scoate din zona aia de confort. Îmi amintesc că în drum spre studio am înregistrat slujba duminicală a unui predicator baptist care se auzea de la radio. Iar titlul slujbei era „Uneltele tâmplarului“! Era numai despre uneltele tâmplarului, cum bagă mâna în geantă şi scoate toate acele unelte… Am râs mult timp de asta. Iar apoi Keith mi-a dat să ascult o înregistrare cu „Jesus Loves Me“, cântat de Aaron Neville, ceva dintr-o repetiţie, *a cappella*. Deci îi plac diamantele neşlefuite, îi place muzica zulu, muzica pigmeilor, muzica enigmatică, obscură şi imposibil de încadrat. Am scris o grămadă de cântece, unul se numea „Motel Girl“ şi altul era „Good Dogwood“. Acolo am scris noi şi „That Feel“ – pe care l-am inclus pe *Bone Machine*.

Din tot ce-a făcut el, unul dintre preferatele mele este *Wingless Angels*. Un album care m-a terminat. Fiindcă primul lucru pe care-l auzi sunt greierii, şi-ţi dai seama că eşti afară. Iar contribuţia lui în captarea sunetelor de pe acel disc e ceva foarte în stilul lui Keith. Poate e mai mult decât ce-am putut vedea eu cât am lucrat împreună. E ca un

> muncitor obişnuit, în multe privinţe. Ca un salahor. Ca un marinar. Am găsit câteva lucruri care se spun despre muzică şi care par să i se aplice lui Keith. Ştiţi, pe vremuri se zicea că sunetul chitarei poate vindeca guta şi epilepsia, sciatica şi migrenele. Cred că în zilele noastre se petrec tot mai puţine minuni. Iar Keith pare să se minuneze încă de toată treaba asta. Se opreşte ţinându-şi chitara ridicată şi stă aşa, tot privind-o o vreme. De parcă ar fi contrariat de ea. Ca în faţa tuturor lucrurilor măreţe din lume, femeile, religia şi cerul… te minunezi de ele şi te tot minunezi.

În 1980, Bobby Keys, Patti, Jane şi cu mine am mers să-i vizităm pe supravieţuitorii grupului The Crickets din Nashville. Trebuie să fi fost o ocazie specială, de vreme ce am închiriat un Learjet ca să ajungem acolo. Ne-am dus să îl vedem pe Jerry Allison, alias Jivin' Ivan, bateristul lor, cel care chiar s-a căsătorit cu Peggy Sue (deşi n-a durat mult)[3], acasă la el, un loc căruia îi zice Ferma White Trash[4], lângă Nashville, în Dickson, Tennessee. Era şi Joe B. Mauldin, basistul lui Buddy. L-am întâlnit şi pe Don Everly în călătoria aia, iar să cânt *cu* el, să stau în preajma lui… ăştia erau tipii pe care-i ascultam la amărâtul ăla de radio cu douăzeci de ani în urmă. Munca lor mă fascinase dintotdeauna, era o onoare fie şi numai să mă aflu în casa lor.

A mai fost o expediţie minunată, pentru înregistrarea unui duet cu George Jones, pe discul său *The Bradley Barn Sessions*; e vorba de cântecul pe care m-a convins Gram Parsons să-l fac, „Say It's Not You". Era fantastic să cânţi cu George, mai ales când îşi făcea coafura aia. Incredibil cântăreţ. Circulă o vorbă de-a lui Frank Sinatra: „Al doilea cel mai bun cântăreţ din ţara asta e George Jones". Şi care-i primul, Frank? Îl tot aşteptam pe George, cred că de vreo două ore. Deja mă mutasem de partea cealaltă a barului şi pregăteam băuturi, uitasem că George era într-o perioadă de abstinenţă şi habar n-aveam de ce întârzia. Întârziasem şi eu de-atâtea ori, aşa că nu era mare scofală. Iar când apare, are coafura aia a lui în stil Pompadour absolut perfectă. E o chestie fascinantă. Nu-ţi poţi lua ochii de la ea. Rămâne perfectă şi pe-un vânt de şaptezeci de kilometri la oră. Am aflat mai târziu că se dusese să hoinărească cu maşina fiindcă era cam agitat la gândul că va lucra cu mine. Se documentase şi nu era sigur că vrea să mă întâlnească.

Din zona muzicii country, Willie Nelson mi-e apropiat, la fel şi Merle Haggard. Am făcut trei sau patru emisiuni TV cu Merle şi Willie. Willie e fantastic. Lângă el stă un tip cu un *frisbee* întors, pe care rulează, rulează, rulează. Un mare fumător de iarbă, Willie. Adică, aşa, direct din pat. Eu *aştept* măcar zece minute dimineaţa. Ce compozitor. E unul dintre cei mai buni. Mai e și texan. Cu Willie pur şi simplu mă înţeleg bine. Ştiu că e foarte preocupat de agricultura din America şi de fermele mici. Mare parte din ce-am lucrat cu el a fost în slujba acestei cauze. Marile companii preiau puterea, el pentru asta se luptă, şi-o face bine. Willie are o inimă de aur. E dedicat cauzei lui, netulburat şi neabătut, fie ce-o fi. Mi-am dat seama treptat că am crescut ascultându-i muzica, fiindcă el a compus cu mult înainte să cânte – „Crazy“ şi „Funny How Time Slips Away“. Într-un fel, am fost mereu puţin uimit când sunt întrebat de unii, în faţa cărora deja stătusem în genunchi: „Hei, vrei să cânţi cu mine?“. Glumeşti?

Un exemplu în acest sens sunt minunatele sesiuni de-acasă de la Levon Helm, în Woodstock, din 1996, pentru albumul *All the King's Men*, cu Scotty Moore, chitaristul lui Elvis, şi D.J. Fontana, bateristul lui pe primele discuri de la Sun. Era treabă serioasă. Rolling Stones sunt una, dar să ai succes alături de nişte tipi pe care-i admiri de mult e alta. Tipii ăştia nu-s prea indulgenţi cu alţi muzicieni. Se aşteaptă la ce-i mai bun şi asta vor să obţină – nu poţi să te duci acolo şi să cânţi leşinat. Trupele care lucrau cu George Jones şi Jerry Lee Lewis, astea-s dintre cele mai bune. Trebuie să fii gata de treabă. Ador chestia asta. Nu lucrez prea des în zona country. Dar e şi ăsta un aspect care m-a interesat; bluesul şi muzica country. Să recunoaştem, astea sunt cele două ingrediente vitale în rock'n-roll.

Altă mare cântăreaţă şi o fată pe sufletul meu – precum şi mireasa mea într-o „căsnicie“ rock'n-roll – este Etta James. A scos discuri de la începutul anilor '50, când era cântăreaţă de *doo-wop*. S-a extins în toate domeniile de atunci. Are una din vocile alea, încât dacă o auzi la radio şi apoi vezi un disc Etta James în magazin, îl cumperi. Vinde de rupe. Iar pe 14 iunie 1978, am cântat împreună. A fost pe acelaşi afiş cu Stones la Capitol Theatre, din Passaic, New Jersey. Etta fusese narcomană. Aşa că între noi s-a instalat aproape imediat o anumită complicitate. Cred că atunci când ne-am cunoscut se lăsase. Dar asta nu prea contează. Ne înţelegem dintr-o privire. Etta e incredibil de puternică, cu o voce care te poate duce în iad sau te poate duce în rai. Stăm într-o cabină şi, ca toţi foştii *junkies*, vorbim despre droguri. Şi de

ce-am făcut-o, analiza obişnuită. Toate astea au culminat cu o nuntă de culise, ceea ce în branşa noastră înseamnă că te căsătoreşti, dar de fapt nu eşti căsătorit. Îţi faci jurăminte şi chestii, sus, pe scările din culise. Mi-a dat un inel şi i-am dat un inel şi-am hotărât că de fapt o cheamă Etta Richards. Ştie ea ce vreau să zic.

Când s-au născut Theodora şi Alexandra, eu şi Patti locuiam într-un apartament pe Fourth Street din New York şi ni se părea că Fourth Street nu e locul potrivit pentru crescut copiii. Aşa că ne-am îndreptat spre Connecticut şi-am început să construim o casă pe terenul cumpărat de mine. Din punc de vedere geologic, terenul nu diferă mult de cel din Central Park din New York – felii mari şi plate şi bolovani, de gresie gri şi granit, care ies din pământ, înconjurate de vegetaţie luxuriantă. Ca să construim fundaţia, a trebuit să aruncăm în aer tone de piatră, de unde vine şi numele casei – „Camelot Costalot“[5]. Nu ne-am mutat decât în 1991. Casa se află lângă o rezervaţie naturală, un vechi cimitir indian, un loc bântuit de spiritele irocheze, şi e o linişte în pădurea asta, se potriveşte spiritelor ancestrale. Am cheia care deschide poarta dinspre grădina mea spre pădure şi ne ducem să ne plimbăm şi să hoinărim pe acolo.

În pădurea asta e un lac foarte adânc, cu o cascadă. Am fost acolo într-o zi cu George Recile, prin 2001, când lucram împreună. Pescuitul este interzis, aşa că suntem cam ca Tom Sawyer şi Huckleberry Finn şi încercăm să prindem peştii ăştia incredibili, care se cheamă oscari[6], mari şi foarte gustoşi. George, care-i pescar experimentat, a spus că asemenea peşti n-ar trebui să fie de găsit nicăieri la nord de Georgia. Aşa că eu am zis: păi, hai să mai punem un cârlig! Şi deodată simt o smucitură incredibilă. Şi ce să vezi: apare o ţestoasă aligator, mare cât un bivol, verde şi lipicioasă, cu peştele meu în bot! Ziceai c-am dat nas în nas cu un dinozaur! Păcat că n-aveam la mine un aparat de fotografiat: ce mutre îngrozite aveam şi eu, şi George. Şi animalul ăsta dă să atace – scoate un gât de-un metru şi ceva – e enorm; o avea vreo trei sute de ani. George şi cu mine deveniserăm într-o clipă nişte oameni ai peşterii. Doamne! Şi monstrul nu se lasă. Am aruncat undiţa, am luat o piatră şi i-am tras în carapace. „Ce naiba, amice, ori tu, ori eu.“ Sunt foarte agresive ţestoasele astea. Îţi pot reteza piciorul dintr-o muşcătură. Şi s-a retras. Fiinţele care trăiesc în adâncuri, imense şi bătrâne, sunt foarte înfricoşătoare, îţi îngheaţă oasele de spaimă. Broasca asta probabil că era scufundată de-

atât de mult timp, încât ultima oară când ieşise la suprafaţă dăduse peste irochezi.

În afară de braconaj – pe care nu l-am mai practicat de atunci – duc o viaţă de gentleman. Ascult Mozart, citesc mult, mult. Sunt un cititor vorace. Citesc orice. Iar dacă nu-mi place o carte, o arunc cât colo. În materie de ficţiune, printre preferinţele mele se numără: George MacDonald Fraser, cu *Flashman*, şi Patrick O'Brian. De scriitura lui m-am îndrăgostit pe loc, cu *Master and Commander*. Şi nu neapărat pentru evocarea perioadei lui Napoleon şi Nelson, cât pentru relaţiile dintre oameni. Fundalul nu e important. Şi sigur că personajele izolate în mijlocul mării dau intensitate. Nişte caracterizări excelente, care încă îmi plac. E vorba despre prietenie, camaraderie. Jack Aubrey şi Stephen Maturin[7] m-au dus mereu un pic cu gândul la Mick şi mine. Mă interesează istoria, şi mai ales Marina Britanică din acea perioadă. Armata nu era cine ştie ce pe atunci. Era marina şi erau tipii înrolaţi împotriva voinţei lor, cu forţa. Iar ca să faci această maşinărie să funcţioneze, trebuia să reuşeşti să sudezi toată această adunare de oameni recalcitranţi, să faci din ea o echipă funcţională, ceea ce mă duce cu gândul la Rolling Stones. Citesc mereu lucrări istorice. Epoca lui Nelson şi al Doilea Război Mondial sunt cam în vârful listei, dar citesc şi despre Roma antică, şi câte ceva despre coloniile britanice, despre „The Great Game", confruntările pentru Afganistan şi teritoriile din Asia. Am o bibliotecă frumoasă, plină de asemenea opere, cu rafturi din lemn închis la culoare, care ajung până-n tavan. E cotlonul în care mă izolez şi unde într-o zi am întâlnit durerea.

Nu mă crede nimeni, dar mă dusesem că caut o carte de anatomie de Leonardo da Vinci. E o carte mare, iar cărţile mari sunt aşezate sus de tot. Am luat o scară şi-am urcat. Rafturile, pline cu volume grele, foarte grele, sunt susţinute cu nişte bolţuri. Iar când am atins raftul, un bolţ a cedat şi mi-au căzut toate volumele în faţă. *Poc*. Am dat cu capul de birou şi-am leşinat. M-am trezit mai târziu, nu ştiu peste cât timp, poate peste jumătate de oră, şi mă durea. Au. Sunt înconjurat de tomuri uriaşe. Aş fi râs de ironia situaţiei, numai că nu puteam, mă durea prea tare. Apropo de „ai vrut să afli câte ceva despre anatomie…" Am urcat scările târâş, respiram greu, mă sufocam. Mi-am zis că ajung eu cumva sus, la nevastă-mea, şi mai vedem dimineaţa care-i treaba. Dar dimineaţa era şi mai rău. Patti m-a întrebat: „Ce s-a întâmplat?". „A, am căzut. N-am nimic." Respiram tot cu dificultate. Abia după trei zile i-am zis lui Patti: „Draga mea,

trebuie să mergem la medic“. Şi nu eram bine – îmi perforasem un plămân. Turneul nostru european, programat să înceapă în mai 1998, la Berlin, a fost amânat cu o lună – una dintre foarte puţinele dăţi când am amânat un turneu.

Peste un an am păţit acelaşi lucru, la celălalt plămân. Abia ce ajunseserăm în Saint Thomas, în Insulele Virgine, şi mă dădusem cu ulei de bronzat. Am sărit vesel pe un vas de lut, ca să mă uit peste gard, şi mi-a făcut-o uleiul. Am alunecat – *trosc, poc*. Patti avea nişte Percodan, aşa că am luat o grămadă de analgezice. Şi n-am ştiut că-mi fracturasem trei coaste şi-mi perforasem celălalt plămân – am aflat abia peste o lună, când am făcut controlul medical pentru turneu. Ţi se face un control, trebuie să treci prin toate testele de rutină, toate prostiile. Şi-apoi îţi fac radiografia: „A, apropo, v-aţi fracturat trei coaste şi v-aţi perforat lobul drept de la plămân. Dar s-a vindecat totul, aşa că nu mai contează“.

Când sunt acasă îmi gătesc singur, de obicei cârnaţi cu piure de cartofi (reţeta, mai jos). Cu unele variaţiuni la piure, dar nu cine ştie ce. Sau alte meniuri clasice ale bufetului englezesc. Obişnuiesc să mănânc la ore ciudate şi singur, obicei care mi se trage din turnee, când mâncam la ore diferite de-ale tuturor celorlalţi. Nu mănânc decât când am chef, ceea ce e aproape de neconceput în cultura noastră. Nu e cazul să mănânci înainte de a urca pe scenă, iar apoi, după ce se termină spectacolul, trebuie să stai o oră sau două până cedează adrenalina – ceea ce înseamnă că se face cam trei dimineaţa.

Trebuie să haleşti când ţi-e foame. Am fost învăţaţi din copilărie să luăm trei mese bogate pe zi, despre cum se presupune c-ar trebui să mănânci, ideea asta vine din perioada revoluţiei industriale. Înainte nu exista aşa ceva. Mâncai câte puţin şi des, la fiecare oră. Dar apoi a trebuit să fim cu toţii la program: „OK, ora mesei!“. Asta face şcoala. Uitaţi de geografie, istorie şi matematică, eşti, de fapt, învăţat cum să lucrezi într-o fabrică. Când sună sirena, mănânci. Indiferent că munceşti într-un birou sau eşti un viitor prim-ministru. Dar îţi face foarte rău să bagi toate prostiile alea deodată în tine. E mult mai bine să iei o îmbucătură ici, o înghiţitură colo, la fiecare câteva ore o gură, două. Corpului îi e mai bine aşa, decât să bagi o grămadă de tâmpenii în tine într-o oră.

Am gătit cârnaţi proaspeţi toată viaţa şi n-am aflat decât de curând, de la o doamnă de la televizor, că trebuie să pui cârnaţii într-o tigaie rece. Nu trebuie încălzită înainte. Dacă e

încinsă, asta îi face să pocnească – de asta se numesc *bangers*, fac *bang*! Foarte lent, trebuie început la rece. Iar apoi n-ai decât să bei ceva şi să aştepţi. Şi merge. Nu se stafidesc, rămân dolofani. E doar o chestiune de răbdare. Gătitul e o chestiune de răbdare. Când găteam *Goats Head Soup*[8], am făcut-o foarte lent.

REŢETA MEA PENTRU CÂRNAŢI CU PIURE

1. În primul rând, găsiţi un măcelar care are cârnaţi *proaspeţi*.
2. Prăjiţi ceapa şi baconul şi asezonaţi.
3. Puneţi cartofii la fiert, cu un strop de oţet, adăugaţi nişte ceapă tocată şi sare (asezonaţi după gust). Mai puneţi şi nişte mazăre la cartofi. (Aruncaţi acolo şi nişte morcov tocat, dacă vreţi.) Ei, aşa mai merge.
4. Acum puteţi alege cum să faceţi cârnaţii: pe grătar sau prăjiţi. Dacă îi prăjiţi, puneţi-i la foc mic, împreună cu baconul şi ceapa (sau în tigaia rece, cum a zis doamna de la televizor, şi adăugaţi ceapa şi baconul după o clipă) şi lăsaţi meseriaşii să se legene uşurel, întorcându-i la câteva minute.
5. Zdrobiţi cartofii ăia şi ce-aţi mai pus voi pe-acolo.
6. Acum cârnaţii au mai pierdut din grăsime (pe cât posibil!).
7. Sos din tigaie, dacă se doreşte.
8. Sos HP[9], fiecare cât pofteşte.

Bunicul Gus făcea cei mai buni cartofi prăjiţi cu ouă din lume. Încă mă mai străduiesc să ajung la nivelul lui. Şi musacaua[10], care e o artă în continuă schimbare. Nimeni nu respectă o reţetă clasică; de fiecare dată iese diferit. Stilul meu de-a o prepara a evoluat de-a lungul anilor. Esenţială este carnea tocată de calitate şi să pui şi nişte mazăre, nişte morcovi, dar am învăţat o şmecherie de la Big Joe Seabrook, garda mea de corp, odihnească-se-n pace, că nu mai trăieşte, şi anume să mai adaugi nişte ceapă înainte să pui stratul de cartofi de deasupra, fiindcă ceapa pe care-ai folosit-o când ai gătit carnea e redusă – şi mare dreptate avea, chestia asta îi dă un *je ne sais quoi* în plus… Iată un pont, prieteni.

Tony King, care a lucrat cu Stones şi cu Mick, şi din când în când ca jurnalist, încă de la începuturile noastre din

anii ’60, povesteşte cum a fost ultima dată când mi-a mâncat cineva musacaua fără să ceară voie.

> **Tony King:** În Toronto, în turneul *Steel Wheels*, a fost livrată o musaca în culise, iar tipii din echipa de securitate s-au pus pe înfulecat. Când a venit Keith, a văzut că cineva spărsese crusta înaintea lui. A cerut să afle numele tuturor celor care mâncaseră musaca. Aşa că Jo Wood s-a apucat să alerge pe-acolo întrebând: „Ai mâncat musaca?“, şi toţi ziceau că habar n-au de nimic, în afară de cei din echipa de securitate, care se îmbuibaseră şi nu puteau nega. Şi eu am negat, deşi gustasem. Keith a zis: „Eu nu urc pe scenă până nu îmi aduceţi alta“. Aşa că a trebuit să se comande altă musaca. Iar eu a trebuit să-i zic lui Mick: „Spectacolul întârzie din cauză că nu vrea să urce Keith pe scenă până nu i se aduce o musaca“. Mick a zis: „Cred că glumeşti“. Şi i-am spus: „Nu, de data asta, nu“. A existat o scenă în culise, când cineva realmente a spus în staţie: „Musacaua a ajuns în clădire!“. Şi a fost purtată prin hol, până în cabina lui Keith, însoţită de o sticlă de sos HP, desigur. Iar el a înfipt un cuţit în ea, nu s-a deranjat să mănânce deloc, şi s-a dus pe scenă. N-a vrut decât să taie crusta. De atunci, i se livrează în cabină o musaca doar pentru el, ca să nu-şi mai facă griji.

Faza a devenit deja celebră, e regula mea în turnee. Nu se atinge nimeni de musaca până n-ajung eu acolo. Nu-mi rupe crusta, dragă. Scrie-n contract. Dacă intri în camera lui Keith Richards şi are o musaca fierbinte, încă bolborosind, neînceputã, singurul care îi poate sparge crusta sunt eu. Ai naibii fomişti, dau peste tine şi scobesc peste tot.

Acum, sincer, am inclus prostiile astea doar pentru amuzament. Fiindcă eu mănânc foarte rar înainte să urc pe scenă. E cel mai rău lucru pe care-l poţi face, cel puţin în cazul meu. Să ai mâncarea nedigerată în stomac şi să trebuiască să ieşi şi să cânţi „Start Me Up“ şi s-o ţii aşa vreme de două ore. Vreau să fie acolo doar pentru cazul în care-mi dau seama că n-am mâncat nimic toată ziua şi am nevoie de un pic de carburant. Aşa-i metabolismul meu; trebuie să am suficient carburant.

Când fiica mea Angela s-a căsătorit cu Dominic, logodnicul ei din Dartford, în 1998, am sărbătorit în

Redlands, am făcut o petrecere mare şi frumoasă. Dominic venise la Toronto să-mi ceară permisiunea de-a se căsători cu Angela, iar eu l-am ţinut pe jar două săptămâni. Bietul om. Ştiam ce voia, dar el nu ştia că eu ştiu ce vrea să mă întrebe şi nu-l lăsam să prindă ocazia – fie eu cream mereu o diversiune, fie lui îi pierea curajul. Iar după aceea plecam în turneu. În fiecare dimineaţă, după ce Dominic iarăşi se trezise cu noaptea în cap, Angela îl întreba: Ai vorbit cu tata?, şi el zicea nu. În cele din urmă, într-o dimineaţă devreme, când nu prea mai era timp, i-am zis: Ce naiba, bineînţeles că poţi să te căsătoreşti cu ea, şi i-am aruncat o brăţară cu cranii, ca să-şi amintească momentul.

La Redlands, am instalat corturi de petrecere în toată grădina şi în padocuri şi arătau aşa de bine, încât le-am mai păstrat o săptămână după aceea. A fost cel mai divers amestec de lume posibil: toţi prietenii lui Angie din Dartford, tipii care se ocupă de turnee şi echipa tehnică, familia lui Doris – oameni care nu se văzuseră de ani buni. În deschidere a cântat o trupă de percuţie, apoi Bobby Keys, pe care Angie îl cunoaşte de când se ştie, a cântat „Angie“ în timp ce ea mergea la altar, Lisa şi Blondie au cântat cu vocea, iar Chuck Leavell la pian. Bernard Fowler a citit Binecuvântarea – un pic şocat că n-a fost rugat să cânte, dar Angie a zis că adoră vocea lui când vorbeşte. Blondie a cântat „The Nearness of You“. Ne-am ridicat cu toţii, Ronnie, Bernard, Lisa, Blondie şi cu mine, am cântat laolaltă, instrumental şi cu vocea.

Apoi a avut loc Incidentul cu Ceapa Verde – firele de ceapă verde care ar fi trebuit să-mi orneze piureul de lângă cârnaţii pe care mi-i făceam. Doar că cineva mi le-a şterpelit de sub nas. Am avut mulţi martori, inclusiv Kate Moss, care va povesti vânătoarea de oameni care-a urmat.

> **Kate Moss:** Felurile de mâncare preferate ale lui Keith reprezintă pentru el un soi de alinare într-o lume în care toate celelalte sunt în dezordine. Şi fiindcă orarul e unul haotic, îşi prepară adesea singur masa. Asta făcea şi în noaptea nunţii Angelei. Era cam trei noaptea. Toată lumea petrecea, era o seară frumoasă, toţi erau afară şi beau, era o nuntă mare, încă în toi. Patti şi cu mine eram în bucătărie, iar Keith îşi făcea cârnaţi cu piure. Şi avea nişte ceapă verde. Cârnaţii erau pe foc, cartofii fierbeau, eu stăteam în picioare lângă oala sub presiune, vorbeam cu Patti, şi deodată el se întoarce şi zice: Unde mi-au dispărut firele de

ceapă verde? Şi noi: Ce, cum? El: Le pusesem aici, erau aici, unde au dispărut? O, Doamne, ne-am zis noi, ce aiurit. Dar el era aşa de furios, încât am început să căutăm prin coşurile de gunoi. El zicea: ştiu sigur că erau aici, aşa că ne-am pus pe căutat peste tot, pe sub mese… „Sunt *sigur* că erau aici.“ Şi se enervase foarte tare. Iar noi ziceam: poate nu le-ai pus aici, poate le-ai pus altundeva? Nu, ce naiba, aici le-am pus. Şi tuturor li se părea c-a luat-o razna. Şi atunci intră un prieten de-al lui Marlon pe uşă şi întreabă: Ce s-a întâmplat, Keith? Iar Keith zice: Îmi caut blestemata aia de ceapă verde, şi e aproape ca un nebun, caută prin gunoaie, şi când ridic privirea, văd cu încetinitorul, ca la scenele cu accidente. Nu se poaaaate! Nu! Tipul ăsta avea ceapa verde după urechi. Adică, de ce-ai face asta? Ca să capeţi atenţie, desigur, dar genul de atenţie nedorit. Ridică şi Keith privirea şi le vede. Explozie. În Redlands, Keith are nişte săbii deasupra şemineului. Le-a apucat pe amândouă şi a luat-o la fugă în noapte, după puştiul ăsta. O, Doamne, o să-l omoare! Patti era foarte îngrijorată. Am luat-o cu toţii la fugă după el, Keith, Keith, iar el s-a întors, urla. Tipul ăla şi-a petrecut aproape toată noaptea în tufişuri. A revenit la petrecere mai târziu, purtând o cagulă, ca să nu-l recunoască Keith.

E ciudat, dată fiind vocaţia mea, că am avut câini din 1964. Înainte să se nască Marlon l-am avut pe Syphilis, un ogar irlandez mare. Şi pe Ratbag, un câine pe care l-am adus pe şest din America. L-am ascuns în buzunar. Şi-a ţinut fleanca. I l-am dat mamei şi-a trăit acolo, cu ea, mulţi, mulţi ani. Eu sunt plecat cu lunile, şi totuşi timpul pe care-l petreci cu căţeii creează o legătură pe vecie. Acum am adevărate haite, câinii ăştia nu se cunosc între ei din cauza dimensiunii oceanelor, dar bănuiesc că îşi simt mirosul unii altora, prin hainele mele. Ştiu că la greu mă pot bizui pe amicii mei canini. Când sunt singur cu câinii, vorbesc întruna. Sunt nişte ascultători minunaţi. La nevoie, probabil mi-aş da viaţa pentru oricare dintre ei.

În Connecticut avem o gaşcă de câini – un labrador auriu pe nume Pumpkin, care vine să înoate cu mine în mare, pe insulele Turks şi Caicos, şi doi buldogi francezi. Alexandra a adus unul dintre ei, o căţeluşă de fapt, când era pui, şi i-a pus numele Etta, în onoarea Ettei James. Patti s-a

îndrăgostit de ea, aşa c-am cumpărat-o şi pe sora ei, care rămăsese în cuşca de la *pet shop*, şi i-am pus numele Sugar. „Sugar on the Floor“, unul dintre cântecele minunate ale Ettei James. Mai e un câine celebru – celebru pentru echipa tehnică a Stones – pe nume Raz, prescurtarea de la Rasputin, o corcitură mică cu o carismă şi-un farmec extraordinare, iar eu am cunoscut ceva câini la viaţa mea. Are o istorie tulbure – în fond, e rus. Se pare că trudea, alături de trei sau patru sute de alţi câini vagabonzi, pe la tomberoanele de gunoi ale stadionului Dinamo din Moscova, când am mers noi acolo în turneu, în 1998. Rusia intrase într-o criză economică gravă şi câinii erau abandonaţi prin tot oraşul. Viaţă de câine! Căţelul ăsta a reuşit să se facă remarcat, cine ştie cum, în timp ce echipa noastră amenaja scena. Maşiniştii l-au luat şi în scurt timp a devenit un soi de mascotă. Dinspre echipa tehnică, şi-a croit drum în bucătărie, iar de acolo spre cabinele cu costume şi departamentul de machiaj. Din cauza luptelor pe care le ducea zilnic pentru hrană, nu arăta cât ar fi putut el de bine (cunosc senzaţia), dar chiar şi aşa a reuşit să înmoaie şi cele mai dure inimi.

Când a sosit Stones pentru proba de sunet, Chrissy Kingston m-a tras deoparte, de la departamentul de costume, care sporovăia despre corcitura asta incredibilă. Echipa îl văzuse cum încasase şuturi şi lovituri şi tot se întorsese. I-au admirat tupeul şi determinarea, aşa că l-au adoptat. „Trebuie să-l vezi“, a zis Chrissy. Eram la primul nostru concert în Rusia şi nu câinii de aici mă interesau. Dar o cunoşteam pe Chrissy. Mi-a atras atenţia ceva din tonul ei, intens şi presant, ochii umpluţi de lacrimi. Suntem nişte profesionişti şi-am simţit că ar trebui să o iau în serios. Chrissy nu aruncă fumigene. Erau acolo Theo şi Alex şi a urmat infailibilul „Ah, tati, tati, hai să-l vezi, te rugăm“, care a topit până şi inima acestui câine. Miroseam o capcană, dar n-aveam cum să mă apăr. „Bine, aduceţi-l.“ În câteva clipe, Chrissy s-a întors cu cel mai râios terrier negru ca smoala pe care l-am văzut în viaţa mea. Era înconjurat de un nor de purici. S-a aşezat în faţa mea şi m-a fixat cu privirea. L-am fixat şi eu. Nici n-a clipit. Am zis: „Lăsaţi-l cu mine. Să vedem ce se poate face“. Peste câteva minute, o delegaţie a echipei tehnice a venit în Camp X-ray „Camera cu raze X“ (camera mea), nişte tipi solizi, numai bărbi şi tatuaje, cu ochii umezi, mulţumindu-mi. „E o potaie pe cinste, Keith.“ „Mulţumesc, frate, ne-a cucerit pe toţi.“ Habar n-aveam ce-o să fac cu el. Dar măcar puteam să ne vedem de treabă cu spectacolul. Iar potaia părea să adulmece victoria şi mi-a lins degetele. Eram al lui. Patti mă privea cu dragoste şi disperare. Am ridicat din

umeri. A fost nevoie de o desfăşurare importantă de forţe ca să reuşim să-i facem vaccinurile, actele, vizele şi toate cele, iar în cele din urmă a zburat în SUA – un căţel norocos. Trăieşte ca un ţar în Connecticut, unde coexistă cu Pumpkin, cu motanul Toaster şi cu buldogii.

Odată am avut o mierlă indiană şi n-a fost o experienţă plăcută. Când puneam muzică, începea să ţipe la mine. Era de parcă aş fi locuit cu o mătuşă bătrână şi arţăgoasă. Nenorocita nu era niciodată recunoscătoare, pentru nimic. E singurul animal pe care l-am dat. Poate era prea drogată; erau tot timpul o grămadă de oameni care fumau iarbă. Ziceai că locuiesc într-o colivie cu Mick, care-şi ţuguiază mereu ciocul. Am experienţe urâte cu păsările de colivie. I-am dat drumul din greşeală peruşului lui Ronnie. Mi se părea că-i un ceas cu alarmă de jucărie care s-a stricat. Atârna într-o colivie într-un capăt al casei lui şi nu făcea nimic, nenorocitul, nu reacţiona la nimic, doar stătea şi scotea un ţipăt repetitiv. Aşa că m-am debarasat de el. Mi-am dat seama de greşeală prea târziu. „Slavă Domnului“, aşa a reacţionat Ronnie. Ura pasărea aia. Cred că de fapt Ronnie nu-i un iubitor de animale veritabil, deşi e înconjurat de ele. Îi plac caii. Avea grajduri în Irlanda, cu patru sau cinci cai tineri, dar dacă-i ziceai „Ron, hai să călărim“, nu se apropia de ei! Îi plac de la distanţă, mai ales când calul pe care-a pariat trece primul linia de sosire.

Atunci de ce se încurcă cu tot rahatul ăsta, cu bălegar şi mânze cu trei picioare? Zice că-i o chestie ţigănească. Romă. Odată, în Argentina, am mers cu Bobby Keys la călărie şi l-am forţat pe Ronnie să vină cu noi. Erau nişte cai de curse frumoşi. Dacă n-ai călărit o vreme, sigur o să te doară fundul. Şi ne-am dus prin pampas, iar Ronnie se ţinea strâns să nu cadă. „Dar sunt caii tăi, Ronnie! Credeam că-ţi plac.“ Eu şi Bobby ne tăvălim de râs. „Păzea, că vine Geronimo. Hai să băgăm viteză.“

Connecticut e locul unde au crescut Theo şi Alex, ducând o viaţă cât mai normală posibil, frecventând liceul de acolo. Patti are multe rude în zonă. De exemplu, nepoata ei, Melena, care e căsătorită cu Joe Sorena. Am făcut vin în garajul lor, operaţiune încheiată cu acea scenă când toată lumea intră în cadă, cu picioarele goale, mustind strugurii şi zicând: „O să iasă un vin de colecţie“. E amuzant. Am făcut-o şi-n Franţa o dată sau de două ori, e o chestie specială să simţi cum striveşti strugurii între degetele de la picioare. Am mers uneori chiar şi în vacanţe „normale“. Ca dovadă, lângă terenul meu de tenis virgin e parcată o rulotă Winnebago

complet echipată şi purtând urmele bătăliilor. Familia Hansen e foarte numeroasă la reuniunile de familie, dar şi când ne ducem în excursii, pentru care ei aleg destinaţii ridicole precum Oklahoma. Eu am mers doar de două, trei ori. Dar nu faci decât să ieşi din New York şi să tot conduci spre… Oklahoma. Slavă Domnului c-am mers cu ei într-una din aceste călătorii, fiindcă altfel s-ar fi înecat şi n-ar fi avut nici foc. A venit o viitură incredibilă care aproape că ne-a măturat – toate lucrurile obişnuite, cu alte cuvinte, care se întâmplă prin excursii. Eu n-am fost recunoscut deloc, fiindcă eram mereu fleaşcă de la ploaie. Dar pregătirea mea de cercetaş s-a dovedit foarte utilă. Taie lemnul ăla! Bagă cuiele alea de cort înăuntru. Mă pricep de minune să fac focul. Nu-s vreun incendiator, dar am ceva de piroman.

Notă în carnetul meu, 2006:

> *Sunt căsătorit cu o femeie extraordinar de frumoasă. Elegantă, graţioasă şi cu picioarele extraordinar de bine înfipte în pământ. E isteaţă, are simţ practic, e tandră, atentă şi foarte fierbinte la orizontală. Bănuiesc că ţine mult de noroc. Trebuie să spun că sunt năucit de logica şi de simţul ei practic, cu atât mai mult cu cât ea îmi înţelege stilul de viaţă dezordonat. Ceea ce uneori se contrazice cu firea mea nomadă. Recursul la logică e împotriva firii mele, dar ce mult îl apreciez. Plecăciune, cât de graţios pot.*

Am fost într-un safari memorabil cu copiii, într-un weekend, în Africa de Sud, când aproape că mi-a smuls mâna un crocodil – cât pe ce să ies anticipat la pensie. Am mers acolo doar pentru două-trei zile, în timpul turneului *Voodoo Lounge*, şi îi luaserăm cu noi pe Bernard Fowler şi Lisa Fischer. Ne aflam într-o rezervaţie unde toţi angajaţii erau foşti gardieni din puşcărie, albi. Şi bineînţeles că majoritatea prizonierilor fuseseră negri. Îţi dădeai seama după mutra barmanului când Bernard sau Lisa comandau un Glenfiddich dublu. Numai a „bun-venit“ nu arăta. Mandela fusese eliberat cu cinci ani înainte. Lisa şi Bernard veniseră aici ca să-şi caute rădăcinile, o chestie de genul ăsta, şi s-au întors foarte amărâţi. Peste tot li se servea ideea că negrii nu-s bine-veniţi. Părea să nu se fi schimbat vechile mentalităţi din vremea apartheidului.

Într-o dimineaţă, după ce făcuserăm noapte albă, apucasem să dorm doar vreo oră şi nu eram deloc pregătit pentru una ca asta, m-au luat ca pe-un sac şi m-au pus în

spatele unei camionete de safari. În primul rând, nu eram în cea mai bună dispoziţie, cum săltam acolo, în spate, nu eram înnebunit de ideea că „O, Doamne, Africa!“, vedeam numai tufe şi tufişuri. Şi deodată tragem pe-o parte, aparent fără motiv. De ce ne oprim? Se văd nişte pietre şi intrarea într-o peşteră. Şi chiar în clipa aceea apare doamna Dumnezeu, aşa cum mi-o imaginez eu – un facocer. Animalul e plin de noroi pe bot şi stă acolo scoţând aburi pe nări, chiar în faţa mea. Asta-mi mai lipsea acum – colţii ăia – şi mă priveşte cu ochii ăia mici şi roşii… Cea mai urâtă creatură pe care-am văzut-o vreodată, mai ales la ora aia matinală. A fost prima mea întâlnire cu animalele sălbatice din Africa. Doamna Dumnezeu, fiara cu care nu vrei să te întâlneşti. Mă scuzaţi, aş putea vorbi cu Dumnezeu, vă rog? Să revin mâine? Mă gândesc să mă duc acasă şi să mă-ntorc cu făcăleţul. Începusem să văd cârlionţi şi unul dintre capoatele de pe vremuri. Duduia de energie şi furie în acelaşi timp. Ceva minunat de privit, dar nu când ai dormit doar o oră şi eşti îngrozitor de mahmur.

Acum ne zgâlţâiam iarăşi pe drum şi un tip foarte drăguţ, un negru pe nume Richard, stătea cocoţat în spatele Land Rover-ului, încercând să zărească tot felul de chestii, şi deodată se vede o grămadă imensă de ceva şi Richard face: ia uite. Taie vârful acestei grămezi şi din ea zboară un porumbel alb. Era un rahat de elefant. Există o specie de păsări albe care urmăresc elefanţii şi mănâncă seminţele pe care nu le-au digerat. Penele le sunt acoperite de un strat de ulei, aşa că nu se murdăresc de rahat. Şi pot respira sub mormanul ăla ore în şir. De fapt, îşi croiesc calea afară mâncând. Pasărea era absolut imaculată când a zburat, ca un porumbel al păcii. Apoi cotim şi dăm de-un elefant, ditamai masculul, chiar peste drum. E ocupat să doboare doi copaci înalţi de zece metri, i-a apucat cu trompa pe amândoi, iar noi ne oprim, el ne priveşte cu un aer de „sunt ocupat“ şi continuă să tragă de copacii ăia.

Apoi una dintre fiicele mele zice: „O, tati, are cinci picioare“ şi eu spun: „Şase, cu trompa“. Avea scula până în pământ, lungă de trei metri. Umilit, m-am simţit umilit. Arma asta, înţelegeţi, era încărcată. De fapt, la întoarcere, Richard a zis: ia uitaţi-vă la urme, şi erau urmele acelea imense ale elefantului, plus o linie în mijloc, dâra lăsată de scula lui pe pământ. Am văzut nişte gheparzi. Cum de ne dăm seama că se află pe-acolo? Fiindcă se leagănă o antilopă în copac. A tras-o un ghepard şi şi-a depozitat-o. Apoi bivolii indieni, trei mii de bivoli într-o mlaştină. Uluitoare animale. Unul dintre ei hotărăşte să se uşureze, şi înainte ca rahatul lui să atingă

pământ, vine altul din spate, i-l prinde şi i-l mănâncă. Îşi beau propria urină. Iar apoi, ca şi când toate astea nu erau de-ajuns, ca să nu mai zic nimic de muşte, deodată o femelă naşte chiar sub ochii noştri şi toţi bivolii se bat pe placentă! Câte să mai suporţi! Ne cărăm de acolo şi, pe drumul de întoarcere, cretinul de şofer opreşte lângă o băltoacă, scoate un băţ şi face: hei, ia uitaţi! Şi împunge în băltoacă. Eu stau lejer aşezat în spate, îmi atârnă o mână peste marginea camionetei şi deodată simt o răsuflare fierbinte şi aud un plescăit – fălcile crocodilului m-au ratat probabil la doi centimetri. Numai că nu l-am omorât pe tipul ăsta. Răsuflare de crocodil. N-aţi vrea să simţiţi aşa ceva.

Am mai dat peste nişte hipopotami, care mi-au plăcut mult. Dar câte fiinţe date de Dumnezeu să vezi într-o singură zi, înainte să apuci să închizi şi tu un ochi? Nu pot spune c-am fost grozav de încântat. E o plăcere doar când priveşti în urmă. Ceea ce m-a enervat a fost felul în care albii îi tratau pe Bernard şi pe Lisa. Treaba asta mi-a amărât toată excursia.

Poate c-ar fi trebuit să văd semnele, să mă prind că Mick urma să fie decorat, atunci când a salutat noul mileniu inaugurând Centrul Mick Jagger la vechiul lui liceu din Dartford. Auzisem ceva zvonuri, care s-au dovedit a fi nefondate, cum că se deschisese o aripă „Keith Richards“ la Dartford Tech, fără permisiunea mea. Mă pregăteam să mă duc până-acolo cu elicopterul şi să mâzgălesc EXMATRICULAT pe acoperiş. Nu mult după ce a tăiat panglica, Mick m-a chemat să-mi zică: „Trebuie să-ţi spun asta acum: Tony Blair insistă să accept să fiu făcut cavaler“. Poţi să refuzi ce vrei, amice, aşa i-am răspuns. Şi asta a fost tot. N-avea nici un sens ca Mick să facă una ca asta; îşi arunca în aer credibilitatea. L-am sunat pe Charlie. Ce-i toată porcăria asta cu cavalerul? Şi el îmi zice: Ştii că şi-a dorit dintotdeauna. Nu, n-am ştiut, i-am răspuns. Nu m-am gândit nici o clipă. Chiar aşa de puţin îmi înţelegeam prietenul? Mick, cel cu care crescusem eu, era un tip care-ar fi zis: n-aveţi decât să vă băgaţi în fund toate titlurile alea onorifice ale voastre. Mulţumesc foarte mult, dar nu, mulţumesc. E ceva degradant. Se numeşte listă de onoare, dar noi am fost onoraţi destul. Publicul ne-a onorat. O să accepţi o onoare de la un sistem care-a încercat să te bage în puşcărie degeaba? Adică, dacă poţi să îi ierţi pentru asta… Arivismul lui Mick devenise tot mai evident de-a lungul timpului, dar habar n-aveam că începuse să-i pese de asemenea tâmpenii. Posibil să fi fost un atac al acelui sindrom, SSP.

În loc de regină, a fost o zăpăceală cu datele şi Mick s-a ales cu Prinţul Charles, moştenitorul tronului, ca să-l atingă pe umeri, ceea ce-l face javră, nu sir. Măcar, spre deosebire de alţi nobili de ultimă oră, nu insistă să i se spună Sir Mick. Dar noi chicotim pe la spate. Cât despre mine, eu n-o să fiu Lord Richards, o să fiu taman Regele Richard IV, dar cu acel IV pronunţat *i-ve*, de la „intravenos“. Aşa s-ar cuveni. Da, mai mult, daţi-mi şi mai mult. Mi le injectez eu singur.

Cu toate astea, sau poate tocmai datorită faptului că asupra lui Mick a avut un efect relaxant, anul următor, adică 2004, a fost cel mai bun an pe care l-am petrecut cu el de Dumnezeu ştie când. A devenit mult mai flexibil, nu ştiu de ce. Poate că aşa e când te maturizezi şi-ţi dai seama că asta-i tot ce ai de fapt. Cred că în mare parte are legătură şi cu ce i s-a întâmplat lui Charlie. Mă dusesem acasă la Mick, în Franţa, în 2004, ca să începem să compunem împreună pentru un disc nou – primul după opt ani – disc care avea să devină *A Bigger Band*. Stăteam cu Mick în prima sau a doua zi când am ajuns acolo, cu chitarele acustice, încercând să ne-apucăm de nişte cântece. Şi Mick zice: frate, Charlie are cancer. S-a lăsat o tăcere apăsătoare, un fel de: ce ne facem acum? Pentru mine a fost şocant şi fiindcă practic el mă întreba ce să facem, să lăsăm treaba deoparte şi să aşteptăm să vedem ce se întâmplă cu Charlie? M-am gândit o clipă şi am zis nu, hai să începem. Ne apucăm să compunem nişte cântece, aşa că deocamdată nu e nevoie de Charlie. Iar el s-ar supăra foarte tare dacă ne-am opri doar fiindcă el nu poate munci momentan. Lui nu i-ar face bine, iar noi, la naiba, avem nişte cântece de scris. Hai să compunem câteva, îi trimitem casetele lui Charlie ca să poată asculta ce punem la cale. Şi aşa am făcut.

Castelul lui Mick e foarte frumos, la vreo cinci kilometri de Loara, mărginit de viţă de vie frumoasă, are nişte peşteri făcute anume pentru păstrarea vinului la o temperatură constantă de 7 grade, indiferent de anotimp. Un adevărat castel al căpitanului Haddock, rupt din benzile desenate cu Tintin, foarte în stilul lui Hergé. Am lucrat serios, am scris marfă bună. Au fost mai puţine toane. Când ştii că vrei neapărat să lucrezi împreună cu celălalt, şi nu să te ţii de înţepături, e altă treabă. Vreau să spun, ce naiba, dacă lucrezi vreme de patruzeci şi ceva de ani cu cineva, n-are cum să fie mereu doar vreme bună, nu-i aşa? Mai sunt şi perioade grele; e ca-ntr-o căsnicie.

Refugiul meu din Jamaica a devenit Parrot Cay, un loc din Insulele Turks şi Caicos, la nord de Republica Dominicană.

Nu se compară cu Jamaica, dar Jamaica nu se mai bucură de succes în familia mea din cauza mai multor incidente şi întâmplări înfricoşătoare. Liniştea din Parrot Cay, în schimb, nu e niciodată tulburată – nici măcar de papagali. N-a fost niciodată vreun papagal prin Parrot Cay, iar numele a fost schimbat, desigur, din Pirate Cay[11], de către vechii investitori îngrijoraţi. Aici vin copiii şi nepoţii mei în vacanţe, iar eu petrec perioade lungi. Ascult posturile de radio americane specializate în diferite genuri muzicale – postul cu rock din anii ’50 merge douăzeci şi patru de ore pe zi, până simt că-i vremea postului de *bluegrass*, care e al naibii de bun, sau aleg ceva hip-hop, retro rock, rock alternativ. Trag linia la arena rock. Îmi aminteşte prea mult de ce fac eu.

Am scris în carnetul meu:

> *După vreo lună petrecută aici, devine vizibil un ciclu natural ciudat. Vreme de o săptămână, escadrile de libelule dau un spectacol demn de Farnborough[12] – apoi dispar. Peste câteva zile însă, stoluri de fluturi portocalii mici încep să polenizeze florile. Se pare că există un tipar. Eu trăiesc aici alături de câteva specii. Doi câini, o pisică, Roy (Martin) şi Kyoko, iubita lui japoneză (sau invers, Kyoko cu Roy, diamantul ei din East End). Apoi Ika, frumoasa (dar de neatins) valet(esă). Să-i dea Dumnezeu sănătate! Balineză! Domnul Timothy, un negru din zonă, adorabil, care se ocupă de grădină şi de la care cumpăr coşuri din nuiele şi frunze de palmier făcute de soţia lui. Ah, nenumăratele gecko (de toate dimensiunile) şi probabil vreun şobolan, doi. Toaster, motanul, îşi câştigă prin trudă pâinea. Se ocupă de fluturii de noapte mari! Apoi mai sunt barmanii javanezi şi balinezi (băieţi periculoşi). Marinarii din zonă adaugă culoare. Dar mañana mă întorc în frigider. Trebuie să-mi fac iarăşi bagajul. Uraţi-mi noroc.*

Am scris asta la începutul lui ianuarie 2006, după o pauză de Crăciun luată în timpul turneului *A Bigger Band*. Îmi făceam bagajul ca să pornesc iarăşi la drum, urma să cânt mai întâi la Super Bowl, în februarie, iar peste două săptămâni la unul dintre cele mai mari concerte rock’n-roll puse vreodată în scenă, la Rio, în faţa a mai mult de un milion de oameni. Un început de an agitat. Exact cu un an mai devreme, când mă plimbam pe plajă şi mă căţăram pe

stânci, peste cine dau mergând pe ţărm? Chiar Paul McCartney, puţin înainte să cânte la Super Bowl, în acel an. Nici că se putea loc de întâlnire mai ciudat după atâţia ani, dar nici mai bun, fiindcă astfel am avut timp să vorbim, poate pentru prima oară după acei ani de demult când ei scriau cântece, înainte să ne apucăm şi noi de asta. Paul a apărut de nicăieri, a zis că aflase unde locuiam de la vecinul meu Bruce Willis. A spus: „A, am trecut şi eu pe aici. Sper că-i OK. Scuze că n-am sunat“. Şi cum eu oricum nu răspund la telefon, nici nu putea face altfel. Am simţit că Paul căuta să ia o pauză. Plaja aceea e lungă şi bineînţeles că îmi dau seama de toate astea abia privind în urmă: deja era ceva în neregulă. Nu peste mult timp avea să urmeze despărţirea lui de Heather Mills, cu care venise în excursia aceea.

Paul a început să vină în fiecare zi, când dormea copilul lui. Nu-l cunoscusem înainte foarte bine. De John fusesem destul de apropiat, şi de George şi Ringo, dar cu Paul nu petrecusem niciodată prea mult timp. Eram foarte încântaţi de întâlnire. Ne-am înţeles din prima, vorbeam despre trecut, vorbeam despre compus. Vorbeam despre lucruri atât de ciudat de simple, cum ar fi diferenţa dintre Beatles şi Stones şi faptul că Beatles era o trupă vocală fiindcă la ei toţi puteau fi solişti principali, iar noi erau mai degrabă o trupă de muzicieni – noi nu aveam decât un singur membru care stătea în faţă pe scenă. Mi-a spus că datorită faptului că el e stângaci, putea cânta la chitară cu John ca în oglindă, unul în faţa celuilalt, privindu-şi mâinile reciproc. Şi-am început să cântăm aşa. Ba chiar am început să compunem un cântec, o piesă McCartney/Richards ale cărei versuri au fost prinse pe perete multe săptămâni. L-a provocat să cânte „Please Please Me“ la Super Bowl, dar mi-a zis că e nevoie să anunţi cu săptămâni înainte. I-am amintit cât de caraghios era el când îl imita pe Roy Orbison, aşa că ne-am apucat să cântăm aşa. Am ajuns la discuţii despre cuşti gonflabile pentru câini, cu un design asemănător cu căţeii din ele – unele pestriţe pentru dalmaţieni şi aşa mai departe. Apoi am discutat despre un proiect special pe care urma să-l abordăm împreună, o afacere cu excremente ale celebrităţilor, uscate la soare şi purificate cu apă de ploaie – trebuia să convingem celebrităţile să ni le doneze, după aceea să le acoperim cu şelac şi să chemăm un artist important să ni le decoreze. Elton ar accepta; e un tip meseriaş. George Michael, şi el s-ar băga. Dar Madonna? Şi, uite-aşa, am tot râs. Ne-am distrat bine împreună.

Acum, un an mai târziu, la două săptămâni după ce-am cântat la Super Bowl, ne îndreptam spre Copacabana pentru

un concert gratuit, finanţat de autorităţile braziliene. Ca să ajungem de la hotel direct pe scena de pe plajă, se construise special pentru noi un pod peste şoseaua din Copacabana. Când am văzut filmarea acelui spectacol, mi-am dat seama că eram înfiorător de concentrat. Feroce de-a dreptul! Sunetul, asta trebuia să fie în regulă, frate; restul nu mai conta. Devenisem un soi de dădacă, căutam să mă asigur că totul e-n regulă. Şi e de înţeles de ce făceam asta: fiindcă acolo cântam în faţa unui milion de oameni, iar jumătate dintre ei se aflau într-un golf învecinat, aşa că mă întrebam dacă ajungea sunetul până-acolo sau se pierdea pe undeva pe la mijloc. Nu puteam vedea decât un sfert din public. Instalaseră ecrane pe o distanţă de trei kilometri. Asta ar fi putut fi ieşirea triumfală, cu excepţia a vreo două spectacole în Japonia, la capătul unei lungi cariere de slujit. Fiindcă curând după aceea am căzut de pe cracă.

Zburaserăm toţi patru în Fiji şi stăteam pe o insulă privată. Merseserăm la un picnic pe plajă. Ronnie şi cu mine ne-am dus să înotăm, în timp ce Josephine şi Patti pregăteau prânzul. Aveam un hamac, cred că Ronnie se pusese iute în el, şi ne uscam la soare. Şi atunci am văzut un copac. Nu vreun palmier. Un arbore scund, contorsionat, care semăna practic cu o ramură orizontală.

Era evident că şezuseră oameni acolo înainte, fiindcă scoarţa era tocită. Şi era la o înălţime, să zicem, de vreo doi metri. Aşa că stăteam aşezat pe creanga asta, aşteptam prânzul şi mă uscam. Şi ne strigă: „E gata masa“. În faţa mea mai era o creangă, aşa că mi-am zis să mă prind de ea şi să mă las uşor în jos. Dar am uitat că aveam mâinile încă ude şi pline de nisip şi toate alea, iar când m-am apucat de creangă, am alunecat. Aşa că am aterizat prost, pe călcâie, am dat cu capul în spate şi m-am lovit de trunchiul copacului. Tare. Şi asta a fost tot. Pe moment, nu m-a deranjat. „Eşti bine, dragule?“ „Mda, da.“ „Vai, să nu mai faci asta.“

Peste două zile, încă mă simţeam bine şi-am pornit la o plimbare cu barca. Apa era ca oglinda până am ajuns un pic mai în larg şi a început să apară hula aceea specifică Pacificului. Josephine era în faţă şi-a zis, a, ia uite. Aşa că m-am dus la prova şi atunci, din cauza hulei, am căzut în fund, chiar pe un loc, şi deodată s-a întâmplat ceva. Am început să simt o durere de cap atroce. Trebuie să ne-ntoarcem, am zis. Şi totuşi, încă credeam că-i doar o durere de cap. Numai că se înrăutăţea tot mai tare. Pe mine nu mă prea doare capul, iar dacă mă doare, iau o aspirină şi gata. Nu-s genul cu dureri de cap. Mi-a fost mereu milă de oameni ca Charlie, care au

migrene. Nu-mi pot imagina cum sunt, dar probabil că aşa era şi asta pe care-o trăiam eu atunci.

Mai târziu am aflat c-am avut noroc cu a doua izbitură. Fiindcă prima îmi crăpase craniul şi ar fi putut trece luni în şir înainte să ne dăm seama sau înainte să mă omoare. Ar fi putut să sângereze în continuare, pe sub craniu. Dar a doua lovitură ne-a atras atenţia că se petrecea ceva acolo. În noaptea aia am luat vreo două aspirine pentru durerea de cap, ceea ce nu-i bine deloc, fiindcă aspirina îţi subţiază sângele – uite ce chestii înveţi când dai să te omori singur. Şi se pare că în somn am avut două atacuri. Nu mi le amintesc. Cred că tuşeam rău, mă sufocam, şi m-a trezit Patti care mă întreba: „Eşti bine, dragule?“. „Da, sunt bine.“ Şi apoi am mai avut unul, iar atunci am văzut-o pe Patti alergând prin cameră, „Ah, Doamne“ şi dând telefoane. Deja era cuprinsă de panică, dar nu s-a pierdut cu firea; ştia ce are de făcut. Din fericire pentru mine şi proprietarul insulei păţise la fel cu câteva luni în urmă, astfel că el a recunoscut simptomele şi cât ai zice peşte m-am trezit într-un avion spre Fiji, insula principală. În Fiji m-au controlat şi-au zis că trebuie să merg în Noua Zeelandă. Cel mai cumplit zbor pe care l-am făcut în viaţa mea a fost cel din Fiji la Auckland. M-au legat, eram practic într-o cămaşă de forţă pe o targă, şi m-au băgat în avion. Nu mă puteam mişca şi a fost un zbor de patru ore. Adică, lasă capul, chestia-i că nu pot să mă mişc. Şi le zic: „Ce naiba, nu puteţi să-mi daţi ceva?“ „Păi, am fi putut înainte de decolare.“ „Şi de ce nu mi-aţi dat?“ Înjuram ca un nenorocit. „Daţi-mi calmante, pentru numele lui Dumnezeu.“ „Nu se poate în timpul zborului.“ Patru ore cu replici din astea. În cele din urmă am ajuns la spitalul din Noua Zeelandă, unde mă aştepta Andrew Law, un neurochirurg. Din fericire, mi-era fan! Andrew nu mi-a spus decât mai târziu că în tinereţe avea poza mea la capul patului. După aceea am intrat pe mâinile lui şi nu-mi amintesc mare lucru din noaptea aia. M-au pus pe morfină. Şi apoi m-am trezit şi mă simţeam bine.

Am stat acolo probabil zece zile, un spital foarte drăguţ, asistente foarte drăguţe. Aveam o soră de noapte adorabilă, de fel din Zambia, era minunată. Vreme de vreo săptămână, doctorul Law mi-a făcut analize zilnic. L-am întrebat: Ei, şi-acum? Iar el mi-a spus: Starea ta este stabilă. Poţi să zbori la doctorul tău din New York sau Londra sau pe unde-o fi el. Se presupunea c-o să vreau să beneficiez de atenţia lumii medicale de pe toată planeta. Dar nu vreau să zbor, Andrew! Deja ajunseserăm să ne cunoaştem destul de bine. „Nu zbor.“ „Mda, dar trebuie să te operezi.“ Am zis: „Uite care-i treaba.

O să mă operezi tu. Şi o s-o faci acum.“ El a întrebat: „Eşti sigur că vrei?“. Am răspuns: „Absolut“. Am vrut să-mi înghit vorbele. Chiar spusesem asta? Invitam pe cineva să-mi despice craniul. Dar, da, ştiam că asta trebuie făcut. Ştiam că el e unul dintre cei mai buni; îl verificaserăm bine. Nu voiam să mă duc la cineva pe care nu-l cunoşteam.

Aşa că dr. Law s-a întors în câteva ore cu anestezistul, Nigel, un scoţian. Şi m-am gândit că ar fi o mişcare inteligentă să-i spun: Nigel, eu sunt greu de adormit. Până acum n-a reuşit nimeni să mă adoarmă. El a zis: da, ia uite aici. Şi în zece secunde, pa, pa. Iar peste două ore şi jumătate m-am trezit şi mă simţeam minunat. Şi am zis: bine, deci când ai de gând să începi? Şi Law mi-a zis: păi e gata, amice, s-a rezolvat. Îmi deschisese craniul, scosese toate cheagurile de sânge, apoi pusese osul la loc, ca pe o pălărioară, cu şase şuruburi de titaniu, ca să prindă pălăria la loc de craniu. Mă simţeam bine, doar că atunci când m-am trezit eram prins la toate tuburile astea. Aveam unul la capătul puţei, unul ieşea de ici, altul de dincolo. Am zis: ce naiba-s prostiile astea? Pentru ce-s? Law a zis: asta-i perfuzia cu morfină. OK, pe-aia o păstrăm. Nu mă plângeam. Şi adevărul e că de atunci nu m-a mai durut capul niciodată. Andrew Law a făcut o treabă minunată.

Am stat acolo cam încă o săptămână. Şi mi-au mai adus un pic de morfină. Au fost foarte amabili, foarte buni. Până la urmă, ei vor să te simţi bine; asta am descoperit. Ceream uneori calmante, dar când o făceam mi se zicea OK, poftim. Tipul de lângă mine avea o problemă similară. Se rănise fiindcă mersese pe motocicletă fără cască, acum gemea şi se văita. Iar infirmierele stăteau cu orele cu el, încercând să-l liniştească. Voci foarte calme. Eu mă cam vindecasem între timp şi-l încurajam: ştiu cum e, frate.

A urmat o lună de convalescenţă într-o micuţă pensiune victoriană din Auckland, şi a venit toată familia, Dumnezeu să-i ţină sănătoşi. Şi am primit mesaje de la Jerry Lee Lewis, de la Willie. Jerry Lee mi-a trimis „Great Balls of Fire“, prima ediţie, cu autograf. Pe perete cu el. Bill Clinton mi-a trimis un mesaj: însănătoşire grabnică, prieten drag. Primul rând din scrisoarea primită de la Tony Blair era „Dragă Keith, ai fost mereu unul dintre eroii mei…“ Anglia e pe mâinile cuiva al cărui erou sunt eu? E înspăimântător. Am primit un mesaj chiar şi de la primarul din Toronto. Toate astea mi-au arătat într-un fel cum o să-mi sune necrologul, cam ce ton o să aibă. Jay Leno a zis: de ce nu putem construi şi avioane după modelul lui Keith? Iar Robin Williams a zis: omul ăsta poate fi rănit, dar nu poate fi distrus. Am primit

nişte rânduri frumoase în urma loviturii la cap, care s-a adăugat celorlalte lovituri.

Uimitor a fost ce-a putut inventa presa. Fiindcă eram în Fiji, trebuia neapărat să fie palmier copacul din care-am căzut, şi sigur eram la doisprezece metri înălţime, mă suisem după o nucă-de-cocos. Au intrat şi nişte skijeturi în poveste, care îmi displac profund, fiindcă sunt gălăgioase, stupide şi distrug recifurile.

Iată cum îşi aminteşte totul dr. Law:

> **Dr. Andrew Law:** Am primit un telefon joi, 30 aprilie, la 3 noaptea. M-au sunat din Fiji, unde lucrez la un spital particular, zicând că aveau pe cineva cu hemoragie intracraniană şi că era o persoană foarte cunoscută, m-aş descurca într-o asemenea situaţie? Şi-au zis că era vorba de Keith Richards de la Rolling Stones. Îmi amintesc că aveam afişul cu el pe perete când eram student, aşa că eram fan Rolling Stones şi Keith Richards.
>
> Nu ştiam decât că este conştient, că tomografia arăta un hematom cerebral acut şi povestea lui cu căderea din copac şi episodul din barcă. Aşa că-mi dădeam seama că va trebui internat la neurochirurgie, dar în acea etapă nu ştiam dacă va fi nevoie şi de operaţie. E vorba de faptul că o emisferă a creierului împinge către cealaltă, deplasând linia mediană şi creând presiune.
>
> În acea primă noapte am primit multe telefoane de la neurochirurgi din toată lumea, de la New York şi L.A., oameni care doreau să se implice. „Ah, voiam doar să verific. Am vorbit cu cutare şi cutare şi trebuie neapărat să faci aşa şi aşa şi aşa.“ Iar în dimineaţa următoare i-am spus: uite, Keith, nu fac faţă. Sunt trezit în toiul nopţii de oameni care încearcă să-mi spună cum să-mi fac meseria pe care chiar mi-o fac zi de zi. Iar el a spus: tu cu mine să vorbeşti în primul rând, iar tuturor celorlalţi să le zici să se ducă naibii. Efectiv aşa a zis. Şi asta mi-a luat toată povara. Apoi a fost uşor, fiindcă puteam lua hotărârile împreună, exact cum am şi făcut. Discutam în fiecare zi despre cum se simte. Şi i-am expus foarte limpede care vor fi semnele care ne vor indica dacă trebuie să facem operaţia.

În unele cazuri de hematom subdural acut, cheagul de sânge se dizolvă în aproximativ zece zile şi poate fi înlăturat prin nişte găuri mici, nu mai este nevoie de deschidere. Şi asta încercam să facem, fiindcă el se simţea bine. Încercam să îl tratăm fără intervenţie sau cu cea mai simplă operaţie posibilă. Însă tomografia a arătat un cheag de sânge de dimensiuni destul de mari şi o anumită deplasare a liniei mediane.

N-am făcut nimic, doar am aşteptat, însă apoi, sâmbătă seara, la o săptămână de la internare, am luat cina cu el şi nu arăta deloc bine. În dimineaţa următoare m-a sunat şi a zis: mă doare capul. I-am spus că programăm o tomografie pentru luni. Iar până luni dimineaţa era mult mai rău, îl durea capul, vorbea mai greoi, începuse să fie slăbit. Iar tomografia repetată a arătat că se mărise şi mai mult cheagul, şi linia mediană se deplasase semnificativ. Astfel că hotărârea a fost uşor de luat, n-ar fi supravieţuit dacă nu ar fi făcut operaţia. Până am ajuns în sala de operaţie se simţea foarte rău. Cred că operaţia a avut loc pe la ora şase sau şapte în seara aceea, pe 8 mai. Şi a fost un cheag mare, gros cam de un centimetru şi jumătate, poate doi. Dens ca un jeleu. L-am înlăturat. O arteră sângera. Am oprit sângerarea, am spălat şi am închis totul la loc. Imediat după aceea s-a trezit şi-a zis: „Doamne, acum e mai bine!“. Presiunea s-a redus şi Keith s-a simţit mult mai bine imediat după intervenţie, chiar pe masa de operaţie.

La Milano, la primul concert pe care l-a ţinut după operaţie, eram agitaţi amândoi, şi el, şi eu. Cel mai mult mă îngrijora limbajul, cel receptiv şi expresiv. Unii susţin că lobul temporal drept are un rol mai important în abilităţile muzicale, dar e vorba de emisfera principală a creierului, partea semnificativă. Partea stângă, în cazul unui dreptaci. Toţi eram îngrijoraţi. Putea să nu-şi mai amintească ce are de făcut, putea să aibă o criză pe scenă. Am fost cu toţii foarte tensionaţi în seara aceea. Keith n-a lăsat să se vadă şi-a coborât de pe scenă foarte euforic, fiindcă dovedise că poate.

Mi-au zis că n-o să pot lucra vreme de şase luni. Eu am zis şase săptămâni. În şase săptămâni m-am întors pe scenă. Asta aveam nevoie să fac. Eram pregătit. Fie devii ipohondru

şi îi asculţi pe alţii, fie faci cum vrei tu. Dacă aş fi simţit că nu pot, aş fi fost primul care-ar fi zis-o. Ei spun: ce ştii tu? Nu eşti doctor. Iar eu zic: îţi spun că sunt bine.

Când Charlie Watts a urcat din nou pe scenă, în mod miraculos, la vreo două luni după tratamentul de cancer, părând mai în formă ca oricând, şi s-a aşezat la tobe şi-a zis: nu, de fapt aşa vine, s-a auzit un mare răsuflat de uşurare în încăpere. Până am ajuns la Milano şi-am cântat în acel prim spectacol, tot aşa şi-au ţinut răsuflarea. Îmi dau seama, fiindcă sunt prietenii mei. Îşi ziceau: s-o fi făcut el bine, dar mai poate să presteze? Cei din public fluturau palmieri gonflabili, Dumnezeu să le dea sănătate. Sunt minunaţi spectatorii mei. Un fel de surâs, o glumă între noi. Am căzut dintr-un copac, mi-au adus şi ei unul.

Am început un tratament cu un medicament numit Dilantin, care îngroaşă sângele, motiv pentru care de atunci n-am mai luat prafuri, căci cocaina subţiază sângele, la fel ca aspirina. Andrew mi-a explicat asta în Noua Zeelandă. Orice-ar fi, fără cocaină, iar eu am zis OK. De fapt, m-am drogat atâta la viaţa mea, că nu-mi lipseşte deloc. Cred că s-a lăsat cocaina de mine.

În iulie eram deja în turneu. În septembrie, am avut o apariţie specială, în rolul căpitanului Teague din *Piraţii din Caraibe 3* – tatăl lui Johnny Depp, de fapt –, proiect care a început când Depp m-a întrebat dacă m-ar deranja să mă folosească drept model când îşi interpretează rolul. Nu l-am învăţat decât cum să mergi pe la colţuri când eşti beat – şi anume să nu-ţi dezlipeşti spatele de perete. Restul e meritul lui. N-am simţit niciodată că trebuie să joc cu Johnny. Aveam încredere unul în celălalt, nu făceam decât să ne privim direct în ochi. În primul cadru pe care mi l-au dat, doi tipi discută la masa asta mare, e plin de lumânări, un tip zice ceva şi eu apar din cadrul uşii şi-l împuşc mortal pe nenorocit. Asta mi-e intrarea. „Codul piraţilor, asta e legea.“ M-au primit foarte bine. M-am simţit minunat. Am devenit celebru, Richards cel-cu-două-scene. Iar mai târziu, tot în acel an, Martin Scorsese a făcut un documentar bazat pe două seri în care Stones a ţinut concerte la Beacon Theatre din New York, care a devenit filmul *Shine a Light.* Am cântat ca nişte meseriaşi.

Mă pot culca pe lauri. Am provocat multe necazuri la viaţa mea şi sunt împăcat cu chestia asta, să vedem ce părere au şi ceilalţi. Pe de altă parte, mai există şi cuvântul „retragere“. Eu nu mă pot retrage până crăp. Unii ne critică, cică suntem bătrâni. Ştiţi care-i treaba, eu am zis-o mereu: dacă eram negri şi ne chema Count Basie sau Duke Ellington, toată lumea era în delir: da, da, da. Se pare că

rockerii albi n-au voie să facă asta la vârsta noastră. Dar eu nu exist doar ca să produc discuri şi bani. Sunt aici ca să spun ceva şi să-i ating pe ceilalţi, uneori într-un strigăt de disperare: „Ştiţi sentimentul ăsta?“.

În 2007, pe Doris începea să o doboare o lungă suferinţă. Bert murise în 2002, dar amintirea lui a fost însufleţită cu câteva săptămâni înainte ca Doris să moară, într-un mare scandal mediatic provocat de un jurnalist care scria că aş fi zis c-am tras pe nas un pic din cenuşa tatălui meu, într-o linie de cocaină. Au fost titluri mari pe prima pagină a ziarelor, editoriale, comentarii despre canibalism, ceva din vechea mireasmă a indignării din presa de scandal se îndrepta către Stones. John Humphrys a fost auzit întrebând la radio, la o oră de maximă audienţă: „Consideraţi că Keith Richards a ajuns prea departe de data asta?“. Ce voia să spună prin „de data *asta*“? Au mai apărut şi articole care spuneau că e un lucru absolut normal, e ceva ce vine din vremuri străvechi, ingerarea strămoşilor. Deci erau două şcoli de gândire. Ca un vechi profesionist ce sunt, am zis că-i ceva scos din context. Nici n-am negat, nici n-am admis. „Adevărul este – i-am citit nota mea lui Jane Rose când povestea ameninţa s-o ia razna de tot – că după ce-am ţinut cenuşa tatălui meu într-o cutie neagră vreme de şase ani, fiindcă realmente nu reuşeam să fac acest gest, s-o răspândesc în văzduh, în cele din urmă am plantat un stejar englezesc solid, ca s-o presar la rădăcinile acestuia. Iar când am scos capacul cutiei, pe masă s-a aşternut foarte puţin din cenuşă, o pulbere fină. Nu puteam pur şi simplu s-o şterg, aşa că am adunat-o pe degete şi am tras praful pe nas. Ţărâna se întoarce în ţărână, tatăl în fiu. Acum el ajută stejarii să crească şi m-ar iubi şi mai mult pentru asta.“

În timp ce Doris era pe patul de moarte, consiliul municipal din Dartford denumea străzile dintr-un cartier nou, apropiat de vechea noastră casă din Spielman Road – Sympathy Street, Dandelion Row, Ruby Tuesday Drive. Toate astea într-o viaţă de om. Străzi numite în onoarea noastră, la numai câţiva ani după ce fuseserăm puşi la zid. Poate consiliul s-o fi răzgândit după povestea cu cenuşa tatălui meu. N-am verificat.[13] La spital, mama se purta foarte obraznic cu doctorii şi toate cele, dar era tot mai slăbită. Iar Angela a zis: ştim ce se întâmplă, ne dăm cu toţii seama, de fapt e doar o chestiune de zile. Aşa că Angela a zis: ia o chitară şi cântă-i. Bună idee, eu nu mă gândisem la asta. Eşti un pic derutat când vezi că îţi moare mama. Aşa că în ultima noastră noapte împreună, am luat chitara cu mine şi-am stat aşezat pe pat la

picioarele ei, ea era întinsă şi-am întrebat-o: „Cum îţi e, mamă?“. Iar ea: „Morfina asta nu-i rea“. M-a întrebat unde mă cazasem. I-am zis că la Claridge’s, iar ea: „Ne merge tot mai bine, nu-i aşa?“. Din cauza sedativelor, ba era conştientă, ba absentă, şi i-am cântat câteva acorduri din „Malagueña“ şi cântecele pe care ştia ea că le cunosc, pe care le cântam de când eram mic. A adormit, iar în dimineaţa următoare asistenta mea Sherry, care s-a ocupat de mama cu dragoste şi devotament, s-a dus s-o vadă, ca în fiecare dimineaţă, şi-a întrebat-o: „L-aţi auzit pe Keith cum v-a cântat aseară?“. Şi Doris a zis: „Da, chitara era un pic dezacordată“. Asta-i mama. Dar trebuie să fiu de acord cu ea. Avea o ureche infailibilă şi o sensibilitate muzicală minunată, pe care le-a moştenit de la părinţii ei, de la Emma şi Gus, bunicul care m-a învăţat „Malagueña“. Doris e cea care mi-a dedicat prima cronică. Îmi amintesc că s-a întors de la muncă. Eu eram în capul scărilor, cântam „Malagueña“. Ea s-a dus direct în bucătărie, îşi făcea de lucru cu nişte oale şi tigăi. A început să fredoneze odată cu mine. Şi deodată a apărut în capul scărilor: „Tu erai? Am crezut că-i la radio“. Două măsuri din „Malagueña“ şi exişti.

1. Film documentar realizat de Martin Scorsese, urmărind concertul celebru cu acelaşi nume, susţinut de grupul rock The Band. Concertul a avut loc în 1976, iar filmul a fost lansat doi ani mai târziu.
2. Joc de cuvinte cu numele lui Tom Waits, care se poate traduce prin „Tom Aşteaptă“.
3. „Peggy Sue Got Married“ („Peggy Sue s-a măritat“), compus de Buddy Holly şi Jerry Allison, în 1957; a inspirat filmul cu acelaşi nume, regizat de Francis Ford Coppola, în 1986. Titlul original a fost inspirat de Peggy Sue Gerron, cu care Jerry Allison a fost căsătorit timp de unsprezece ani.
4. „White trash“ este o expresie ofensatoare care se referă la albii de condiţie socială modestă, mai ales în satele din sudul SUA.
5. Castelul Camelot, Care-a-costat-mult (engl.).
6. *Astronotus ocellatus*, peşti originari din America de Sud.
7. Personajele principale dintr-o serie de douăzeci de cărţi de Patrick O’Brian.
8. Album al Rolling Stones, lansat în 1973. Titlul se traduce prin „Supă de cap de capră“.
9. Sos brun foarte popular în Marea Britanie.
10. În original, *shepherd’s pie*.
11. Redenumit Reciful Papagalilor, din Reciful Piraţilor.
12. Oraş din comitatul Hampshire, Anglia, unde se desfăşoară un mare spectacol aviatic internaţional anual.
13. Fusese prevăzută şi o stradă pe nume Rolling Stones, dar se pare că poliţia îşi exprimase îngrijorarea că plăcuţa cu numele străzii ar fi fost furată prea des de fanii trupei.

Mulţumiri

Mulţumirile mele veşnice celor ce urmează, pentru ajutorul lor în scrierea acestei cărţi:

Jerry Ivan Allison
Shirley Arnold
Gregorio Azar
Neville Beckford
Heather Beckwith
Georgia Bergman
Chris Blackwell
Stanley Booth
Tony Calder
Jim Callaghan
Lloyd Cameron
Gretchen Parsons Carpenter
Bill Carter
Seymour Cassel
Blondie Chaplin
Barbara Charone
Bill Chenail
Marshall Chess
Alan Clayton
David Courts
Steve Crotty
Fran Curtis
Sherry Daly
David Dalton
Pierre de Beauport
Stash Klossowski de Rola
Johnny Depp
Jim Dickinson
Deborah Dixon
Bernard Doherty
Charley Drayton
Sly Dunbar
Alan Dunn
Loni Efron
Jackie Ellis

Jane Emanuel
Ahmet Ertegun
Marianne Faithfull
Lisa Fischer
Patricia Ford
Bernard Fowler
Rob Fraboni
Christopher Gibbs
Kelley Glasgow
Robert Greenfield
Patti Hansen
Hugh Hart
Richard Heller
Barney Hoskyns
Sandra Hull
Eric Idle
Dominic Jennings
Brian Jobson
Andy Johns
Darryl Jones
Steve Jordan
Eve Simone Kakassy
James Karnbach
Vanessa Kehren
Linda Keith
Nick Kent
Bobby Keys
Chris Kimsey
Tony King
Hannah Lack
Andrew Law
Chuck Leavell
Fran Lebowitz
Richard Leher
Annie Leibovitz
Kay Levinson
Michael Lindsay-Hogg
Elsie Lindsey
Prince Rupert Loewenstein
Michael Lydon
Roy Martin
Paul McCartney
Earl McGrath
Mary Beth Medley
Lorne Michaels
Barry Mindel

Haleema Mohamed
Kari Ann Moller
Kate Moss
Marjorie Mould
Laila Nabulsi
David Navarrete
Willie Nelson
Ivan Neville
Philip Norman
Uschi Obermaier
Andrew Oldham
Anita Pallenberg
Peter Parcher
Beatrice Clarke Payton
James Phelge
Michael Pietsch
Alexandra Richards
Angela Richards
Bill Richards
Doris Richards
Marlon Richards
Theodora Richards
Lisa Robinson
Alan Rogan
Jane Rose
Peter Rudge
Tony Russell
Daniel Salemi
Kevin Schroeder
Gary Schultz
Martin Scorsese
Simon Sessler
Robbie Shakespeare
June Shelley
Ernest Smatt
Don Smith
Joyce Smyth
Ronnie Spector
Maurice Spira
Trevor Stephens
Dick Taylor
Winston Thomas
Nick Tosches
Betsy Uhrig
Ed Victor
Waddy Wachtel

Tom Waits
Joe Walsh
Don Was
Nigel Waymouth
Dennis Wells
Lil Wergilis
Locksley Whitlock
Vicki Wickham
Warrin Williamson
Peter Wolf
Stephen Yarde
Bill Zysblat

Despre autori

Keith Richards s-a născut în Londra în 1943. Chitarist, vocalist, compozitor şi cofondator al trupei Rolling Stones, a lansat şi albume solo cu trupa sa, X-Pensive Winos. Trăieşte în Connecticut cu soţia lui, Patti Hansen.

James Fox s-a născut în Washington, D.C., în 1945 şi îl cunoaşte pe Keith Richards de la începutul anilor ’70, când lucra ca jurnalist la *Sunday Times*, în Londra. Este autorul bestsellerului internaţional *White Mischief*. Locuieşte în Londra cu soţia şi fiii lui.

Suntem recunoscători pentru permisiunea de a cita versuri din următoarele cântece:

„(I Can’t Get No) Satisfaction“ – Scris de Mick Jagger & Keith Richards. © 1965 Reînnoit, ABKCO Music, Inc. www.abkco.com. Folosit cu permisiune. Toate drepturile rezervate. „Get off of My Cloud“ – Scris de Mick Jagger & Keith Richards. © 1965 Reînnoit, ABKCO Music, Inc. www.abkco.com. Folosit cu permisiune. Toate drepturile rezervate. „Gimme Shelter“ – Scris de Mick Jagger & Keith Richards. © 1970. Reînnoit, ABKCO Music, Inc. www.abkco.com. Folosit cu permisiune. Toate drepturile rezervate. „Yesterday’s Papers“ – Scris de Mick Jagger & Keith Richards. © 1967 Reînnoit, ABKCO Music, Inc. www.abkco.com. Folosit cu permisiune. Toate drepturile rezervate. „Salt of the Earth“ – Scris de Mick Jagger & Keith Richards. © 1969. Reînnoit, ABKCO Music, Inc. www.abkco.com. Folosit cu permisiune. Toate drepturile rezervate. „As Tears Go By“ – Scris de Mick Jagger, Keith Richards & Andrew Oldham. © 1964 ABKCO Music, Inc. Reînnoit U.S. © 1992 şi toate drepturile de publicare pentru U.S.A. şi Canada – ABKCO Music, Inc. / Tro-Essex Music Inc. Folosit cu permisiune. Securizat © internaţional. „Can’t Be Seen“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Promopub B.V. „Torn and Frayed“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Colgems-EMI Music Inc.

„Casino Boogie“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Colgems-EMI Music Inc. „Happy“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Colgems-EMI Music Inc. „Before They Make Me Run“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Colgems-EMI Music Inc. „All About You“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Colgems-EMI Music Inc. „Fight“ – Scris de Mick Jagger, Keith Richards şi Ron Wood. Publicat de Promopub B.V. şi Halfhis Music. „Had It with You“ – Scris de Mick Jagger, Keith Richards şi Ron Wood. Publicat de Promopub B.V. şi Halfhis Music. „Flip the Switch“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Promopub B.V. „You Don’t Have to Mean It“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Promopub B.V. „How Can I Stop“ – Scris de Mick Jagger şi Keith Richards. Publicat de Promopub B.V. „Thief in the Night“ – Scris de Mick Jagger, Keith Richards şi Pierre de Beauport. Publicat de Promopub B.V. şi Pubpromo Music.

Table of Contents

Capitolul 1
Capitolul 2
Capitolul 3
Capitolul 4
Capitolul 5
Capitolul 6
Capitolul 7
Capitolul 8
Capitolul 9
Capitolul 10
Capitolul 11
Capitolul 12
Capitolul 13
Mulţumiri
Despre autori

Table of Contents

Capitolul 1	4
Capitolul 2	19
Capitolul 3	60
Capitolul 4	90
Capitolul 5	132
Capitolul 6	172
Capitolul 7	206
Capitolul 8	255
Capitolul 9	284
Capitolul 10	329
Capitolul 11	366
Capitolul 12	392
Capitolul 13	446
Mulţumiri	476
Despre autori	480